

KRYPTONIM „PEGAZ”

SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA WOBEC
TOWARZYSTWA KURSÓW NAUKOWYCH
1978–1980

KRYPTONIM „PEGAZ”

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

KRYPTONIM „PEGAZ”

**SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA WOBEC
TOWARZYSTWA KURSÓW NAUKOWYCH
1978–1980**

Wybór, wstęp i opracowanie
Łukasz Kamiński i Grzegorz Waligóra

Projekt graficzny serii
Krzysztof Findziński

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych
Tomasz Ginter

Redakcja
Dominika Piekarska

Korekta
Maria Aleksandrow

Redakcja techniczna
Andrzej Broniak

Indeks
Marta Rogozińska

Fotografia na okładce
Piotr Życieński

Skład i łamanie
Tomasz Ginter

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2014

Wydanie drugie poprawione

Seria „Dokumenty”: tom 21
ISBN 978–83–7629–573–2

Zapraszamy na naszą stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.poczytaj.ipn.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	23
Dokumenty	45
Nr 1. 1977 grudzień 17, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania autorskiego Wiktora Woroszylskiego ze słuchaczami Uniwersytetu Latającego, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu kpr. Jerzego Janowa, tajne	47
Nr 2. 1978 styczeń 12, Warszawa – Plan działań zmierzających do ograniczenia i likwidacji Uniwersytetów Latających opracowany w MSW, tajne	50
Nr 3. 1978 styczeń [po 22], Warszawa – Informacja dotycząca utworzenia i działalności Uniwersytetu Latającego opracowana w MSW ..	54
Nr 4. 1978 styczeń 26, Warszawa – Propozycje działań profilaktycznych i operacyjnych w stosunku do TKN, opracowane w MSW przez ppłk. Jana Dybicha, tajne	59
Nr 5. 1978 styczeń 29, Warszawa – Charakterystyka TKN i propozycje działań operacyjnych, opracowane przez naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego, tajne specjalnego znaczenia	61
Nr 6. 1978 styczeń, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelników Wydziału III KW MO w sprawie zabezpieczenia operacyjnego spotkań przedstawicieli „Graczy” i „Hazardzistów”, tajne specjalnego znaczenia	69
Nr 7. 1978 luty 1, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu dotyczące osób z terenu Poznania, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia	70

Nr 8. 1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie dotyczące osób z terenu Krakowa, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia	71
Nr 9. 1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie dotyczące osób z terenu Lublina, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia . .	72
Nr 10. 1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu dotyczące osób z terenu Wrocławia, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia	73
Nr 11. 1978 luty 16, Łódź – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Łodzi kpt. Andrzeja Lesnera do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie programu zachodnioniemieckiej telewizji na temat rozpedzenia przez milicję spotkania opozycjonistów w Krakowie, tajne	74
Nr 12. 1978 luty 16, Warszawa – Informacja dotycząca spotkania przedstawicieli TKN w dniu 11 lutego 1978 r., sygnowana przez zastępcę dyrektora Departamentu IV MSW płk. Ryszarda Wójcickiego, tajne specjalnego znaczenia.	75
Nr 13. 1978 luty 18, Warszawa – Propozycje dotyczące zabezpieczenia przebiegu spotkania przedstawicieli TKN w dniu 19 lutego 1978 r., opracowane w MSW przez ppłk. Jana Dybicha, tajne	78
Nr 14. 1978 luty 23, Warszawa – Propozycje działań mających na celu niedopuszczenie do odbycia spotkań Uniwersytetów Latających, opracowane w MSW, tajne	80
Nr 15. 1978 luty 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wypowiedzi Jacka Kuronia m.in. na temat TKN, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	83
Nr 16. 1978 luty 28, Warszawa – Informacja na temat działań operacyjnych prowadzonych przez Wydział III KS MO wobec aktywnych działaczy opozycji, opracowana przez naczelnika Wydziału III KS MO ppłk. Andrzeja Maja, tajne specjalnego znaczenia	87

Nr 17. 1978 luty, Warszawa – Informacja na temat „Latających Bibliotek”, opracowana przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW kpt. K. Dzień, tajne	96
Nr 18. 1978 luty, Warszawa – Informacja na temat wykładów Uniwersytetów Latających w okresie 28 października 1977 – 1 lutego 1978 r., opracowana przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW kpt. K. Dzień, tajne	102
Nr 19. 1978 marzec 2, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący spotkań organizowanych w ramach Uniwersytetu Latającego oraz osób rozpracowywanych w związku z ich działalnością w SKS, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu Jerzego Janowa, tajne	113
Nr 20. 1978 marzec 11, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca możliwości technicznych otwarcia lokalu sporządzona przez techników Wydziału IV Departamentu Techniki MSW starszego kaprala T. Nalepę i kaprala I. Kaczmarka, tajne specjalnego znaczenia	118
Nr 21. 1978 marzec 14, Warszawa – Informacja dotycząca posiedzenia sekretariatu PAN uzyskana od KO „Jerzy”, opracowana w MSW przez ppłk. Zenona Knyziaka, tajne	119
Nr 22. 1978 marzec 15, Toruń – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Mariana Kolbowicza do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW dotyczący osób z Torunia, które podpisały deklarację TKN, tajne specjalnego znaczenia	120
Nr 23. 1978 marzec 19, Warszawa – Meldunek operacyjny na temat spotkania Jacka Kuronia i Bohdana Cywińskiego i ich poglądów na działalność TKN i KSS „KOR”, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	122
Nr 24. 1978 marzec 23, Poznań – Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Nonet”, sygnowany przez kierownika Sekcji III Wydziału III KW MO w Poznaniu por. Kazimierza Ziomka, tajne specjalnego znaczenia	125
Nr 25. 1978 marzec 24, Warszawa – Notatka dotycząca pisma Bohdana Cywińskiego do prezydenta m.st. Warszawy sporządzona w Wydziale Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy	128
Nr 26. 1978 marzec 24, Warszawa – Projekt pisma dyrektora Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy do Bohdana Cywińskiego o uznaniu działalności TKN za nielegalną	130

Nr 27. 1978 kwiecień 11, Warszawa – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KS MO ppłk. Andrzeja Maja do naczelnika Wydziału I Departamentu III MSW w sprawie spotkania przedstawicieli TKN i warszawskiego SKS, tajne specjalnego znaczenia	131
Nr 28. 1978 lipiec 15, Warszawa – Informacja dotycząca nowych inicjatyw „grup antysocjalistycznych” w zakresie działalności samokształceniowej, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne specjalnego znaczenia	133
Nr 29. 1978 sierpień 4, Toruń – Wniosek zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB płk. Zygmunta Grochowskiego do zastępcy dyrektora Departamentu III MSW płk. Stefana Stochaja dotyczący podjęcia działań specjalnych w sprawie operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Atom”, tajne specjalnego znaczenia	138
Nr 30. 1978 sierpień 26, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jana Sobieszczyka do naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie w sprawie zabezpieczenia operacyjnego planowanego przyjazdu do Krakowa Bohdana Cywińskiego, tajne	142
Nr 31. 1978 sierpień 28, Warszawa – Notatka z rozmowy z ministrem Januszem Górskim dotyczącej sytuacji na uniwersytetach, opracowana przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW por. Włodzimierza Bondara, tajne	143
Nr 32. 1978 sierpień 28, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jan Sobieszczyka do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w sprawie wydawnictwa TKN opracowanego przez Stefana Amsterdamskiego, tajne	145
Nr 33. 1978 wrzesień 20, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w Warszawie w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków Rady Programowej TKN, tajne . . .	146
Nr 34. 1978 wrzesień 20, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków TKN, tajne	147
Nr 35. 1978 wrzesień 25, Warszawa – Informacja dotycząca zebrania działaczy TKN w sprawie planów na rok akademicki 1978/1979, opracowana w MSW.	148

Nr 36. 1978 październik 2, Warszawa – Plan działań operacyjnych mających na celu zabezpieczenie zebrania TKN w dniu 5 października 1978 r. w Warszawie, opracowany w MSW przez ppłk. Leszka Kuze- rę, tajne specjalnego znaczenia	150
Nr 37. 1978 październik 2, Warszawa – Meldunek operacyjny do- tyczący planów zacieśnienia współpracy pomiędzy SKS i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	155
Nr 38. 1978 październik 3, Warszawa – Propozycje przedsięwzięć operacyjnych w związku z planowanym spotkaniem TKN inaugurują- cym rok akademicki 1978/1979, opracowane w MSW, tajne.	157
Nr 39. 1978 październik 4, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu w sprawie listu Leszka Skonki do Antoniego Macierewicza, tajne specjalnego znaczenia	160
Nr 40. 1978 [przed 5 października, Warszawa] – Informacja doty- cząca działalności TKN i kierunków pracy operacyjnej, opracowana w MSW, tajne	162
Nr 41. 1978 październik 6, Warszawa – Meldunek operacyjny do- tyczący utworzenia Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	165
Nr 42. 1978 październik 13, Warszawa – Plan zabezpieczenia spotka- nia TKN w dniu 15 października 1978 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Aleksandra Cichockiego, tajne	167
Nr 43. 1978 październik 16, Warszawa – Meldunek operacyjny do- tyczący sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	169
Nr 44. 1978 październik 16, Warszawa – Notatka służbowa dotyczą- ca przebiegu walnego zebrania TKN w dniu 15 października 1978 r. w mieszkaniu Jana Józefa Lipskiego, opracowana przez starszego in- spektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW ppłk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia	171
Nr 45. 1978 październik 24, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika	

Wydziału III KW MO w Poznaniu w sprawie kolportażu taśm magnetofonowych z nagraniami wykładów i dyskusji TKN, tajne	181
Nr 46. 1978 październik 24, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	182
Nr 47. 1978 październik 28, Warszawa – Plan przedsięwzięć operacyjnych w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Maurycy”, opracowany w MSW przez starszego inspektora Wydziału III-1 KS MO por. Zbigniewa Grabowskiego, tajne specjalnego znaczenia	184
Nr 48. 1978 październik 30, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania Bohdana Cywińskiego i Leszka Skonki, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	188
Nr 49. 1978 październik, Poznań – Informacja z narady 11 grudnia 1978 r. w Wydziale III Departamentu III MSW w Warszawie, opracowana przez kierownika Sekcji III Wydziału III KW MO w Poznaniu ppor. Zbigniewa Kotlarka, tajne specjalnego znaczenia	192
Nr 50. 1978 listopad 4, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Stanisława Kabacińskiego do naczelnika Wydziału III KS MO w sprawie planowanych spotkań w klubie dyskusyjnym „Sigma” z okazji 60. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, tajne	195
Nr 51. 1978 listopad 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący emisji w RWE wykładów Uniwersytetu Łatającego, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	196
Nr 52. 1978 listopad 11, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	198
Nr 53. 1978 listopad [przed 13], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący planu wykładów TKN w listopadzie 1978 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	200
Nr 54. 1978 listopad 13, Warszawa – Plan działań polityczno-administracyjnych i operacyjnych w związku z planowanymi zajęciami TKN	

w roku akademickim 1978/1979, opracowany w MSW, zatwierdzony przez wicedyrektora Departamentu III MSW płk. Stefana Stochaja, tajne	202
Nr 55. 1978 listopad 21, Toruń – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Mariana Kolbowicza do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie terminów i adresów planowanych zebrań TKN w Warszawie, tajne.....	205
Nr 56. 1978 listopad 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący trudności lokalowych TKN i możliwości współpracy z Kościołem, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	206
Nr 57. 1978 listopad 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komisji Programowej TKN i udziału w niej prof. Jana Kielanowskiego, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	208
Nr 58. 1978 listopad 22, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW	209
Nr 59. 1978 listopad 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.....	211
Nr 60. 1978 listopad 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący trudności w organizacji wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	213
Nr 61. 1978 listopad 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący udziału korespondentów zachodnich akredytowanych w PRL w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	215
Nr 62. 1978 grudzień 1, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN i bieżących materiałów do sprawy kryptonim „Watra”, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	217
Nr 63. 1978 grudzień 4, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie w sprawie spotkania TKN i udziału w nim Adama Stanowskiego, tajne	220

Nr 64. 1978 [po 4 grudnia], Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu prof. Jerzego Jedlickiego w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez ppłk. W. Borowika, tajne	221
Nr 65. 1978 grudzień 18, Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez ppłk. W. Borowika, tajne	223
Nr 66. 1978 grudzień 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący współpracy pomiędzy TKN a KSS „KOR”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne	225
Nr 67. 1978 grudzień 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący stanowiska KSS „KOR” w sprawie ustanowienia stypendiów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne	227
Nr 68. 1978 grudzień 27, Warszawa – Notatka dotycząca wykładu Adama Michnika w ramach TKN i planowanego przyjazdu celem wygłoszenia wykładu Stena Johanssona ze Szwecji, opracowana w MSW, tajne	229
Nr 69. 1979 styczeń 2, Warszawa – Uwagi dotyczące udziału młodzieży Federacji SZMP w wykładach TKN, opracowane w MSW, tajne	231
Nr 70. 1979 styczeń 3, Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu Adama Michnika w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez ppłk. W. Borowika, tajne	233
Nr 71. 1979 styczeń 11, Warszawa – Informacja dotycząca planowanego wykładu Stena Johanssona ze Szwecji w ramach TKN w dniu 13 stycznia 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Zenona Knyziaka, tajne	236
Nr 72. 1979 styczeń 18, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania przedstawicieli wrocławskich środowisk SKS, KOR i ROPCiO, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne	238
Nr 73. 1979 styczeń 19, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komitetu KSS „KOR” w sprawie stypendiów dla TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne	239
Nr 74. 1979 styczeń 27, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspek-	

tora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	241
Nr 75. 1979 styczeń, Warszawa – Notatka dotycząca przyjazdu do Polski Stena Johanssona i współpracy KSS „KOR” z polską emigracją pomarcową w Szwecji, opracowana w MSW, tajne	243
Nr 76. 1979 [po 31 stycznia], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN przeprowadzonych w styczniu 1979 r. w Warszawie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	246
Nr 77. 1979 luty 1, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wydawnictwa „Historia i Teraźniejszość” utworzonego w Paryżu, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	248
Nr 78. 1979 luty 2, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne. . . .	249
Nr 79. 1979 luty 6, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków TKN, tajne	250
Nr 80. 1979 luty 21, Warszawa – Notatka służbowa z podsłuchu rozmowy Wiesława Kęcika z Janem Józefem Lipskim w dniu 20 lutego 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW pplk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia	251
Nr 81. 1979 marzec 8, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	255
Nr 82. 1979 marzec 10, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący przebiegu wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 7 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	257
Nr 83. 1979 marzec 13, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie odczytu Pawła Śpiewaka w ramach TKN i udziału aktywu Federacji SZMP w wykładzie Jacka Kuronia, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne. . . .	261

Nr 84. 1979 marzec 14, Warszawa – Informacja operacyjna ze spotkania z TW pseudonim „Marian”, opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu III MSW płk. T. Kosowskiego, tajne specjalnego znaczenia	262
Nr 85. 1979 marzec 15, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Stefana Amsterdamskiego w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	264
Nr 86. 1979 marzec 23, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący przebiegu wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	265
Nr 87. 1979 marzec 24, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN i pobicia Henryka Wujca, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	271
Nr 88. 1979 marzec 26, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie udziału aktywu młodzieżowego SZSP w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	273
Nr 89. 1979 marzec 26, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca zebrania członków TKN w dniu 25 marca 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW ppłk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia	276
Nr 90. 1979 marzec 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący rozmów Jacka Kuronia z Haliną Mikołajską i Krzysztofem Wolickim, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne	296
Nr 91. 1979 marzec 28, Warszawa – Uwagi do dokumentu zawierającego ocenę aktualnego stanu działalności elementów antysocjalistycznych w środowisku młodzieży studiującej, opracowane w MSW, tajne	299
Nr 92. 1979 marzec 28, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie rozmów Antoniego Macierewicza i Wojciecha Fałkowskiego z biskupem Ignacym Tokarczukiem na temat możliwości organizowania wykładów TKN w punktach katechetycznych w diecezji przemyskiej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	302

Nr 93. 1979 marzec 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	304
Nr 94. 1979 marzec 30, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie spotkania przedstawicieli KSS „KOR” z dziennikarzami, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	305
Nr 95. 1979 marzec 30, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący oświadczenia w sprawie ochrony wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	309
Nr 96. 1979 marzec 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kontaktów Andrzeja Celińskiego i Stefana Amsterdamskiego z przedstawicielami krajów zachodnich, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	310
Nr 97. 1979 marzec, Warszawa – Informacja dotycząca treści wykładu Jacka Kuronia wygłoszonego 21 lutego 1979 r., opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne	312
Nr 98. 1979 kwiecień 1, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie ustalonych uczestników zjazdu TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	315
Nr 99. 1979 kwiecień 3, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	317
Nr 100. 1979 kwiecień 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN organizowanych we Wrocławiu i w Krakowie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	321
Nr 101. 1979 kwiecień 7, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący reakcji i opinii działaczy TKN w sprawie udziału aktywnego młodzieżowego SZSP w wykładach TKN oraz w sprawie Komisji Stypendialnej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	324
Nr 102. 1979 kwiecień 9, Warszawa – Informacja na temat działalności TKN, opracowana w MSW, tajne	326

Nr 103. 1979 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący dokumentów zakwestionowanych przez Biuro „W” MSW, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	329
Nr 104. 1979 kwiecień 11, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	331
Nr 105. 1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie udziału aktywu młodzieżowego SZSP w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	333
Nr 106. 1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania studentów SGPiS z rzecznikami KSS „KOR” i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	335
Nr 107. 1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kontaktów Grażyny i Jacka Kuroniów z korespondentami zachodnimi, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	337
Nr 108. 1979 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący studentów AWF winnych wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	339
Nr 109. 1979 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący dokumentowania przez Anielę Steinsbergową wydarzeń, które miały miejsce na wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	341
Nr 110. 1979 kwiecień 14, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania studentów SGPiS z rzecznikami KSS „KOR” i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	342
Nr 111. 1979 kwiecień 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	345
Nr 112. 1979 kwiecień [po 23], Warszawa – Notatka na temat wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r. i pobicia Henryka Wujca, opracowana w Biurze Śledczym MSW, tajne	347

Nr 113. 1979 kwiecień 26, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN, opracowana w MSW, tajne	352
Nr 114. 1979 maj 15, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	354
Nr 115. 1979 maj 19, Warszawa – Pismo zastępcy dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Walczyńskiego do dyrektora Biura Śledczego MSW płk. Tadeusza Kwiatkowskiego, dotyczące możliwości wszczęcia postępowania karnego przeciwko działaczom TKN, tajne	356
Nr 116. 1979 maj 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	358
Nr 117. 1979 czerwiec 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN w roku akademickim 1978/1979, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	359
Nr 118. 1979 czerwiec 8, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności Komitetu Obywatelskiego, jako reprezentacji intelektualistów polskich, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	362
Nr 119. 1979 czerwiec 15, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN, opracowana w MSW, tajne	364
Nr 120. 1979 czerwiec 29, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca przebiegu zebrania TKN w dniu 28 czerwca 1979 r. w mieszkaniu Jana Józefa Lipskiego, opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW płk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia.	374
Nr 121. 1979 lipiec 7, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca walnego zebrania TKN w dniu 28 czerwca 1979 r. uzyskana od TW „Woliński”, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW płk. Kazimierza Sławińskiego, tajne specjalnego znaczenia.	384
Nr 122. 1979 lipiec 12, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN w roku akademickim 1978/1979, opracowana w MSW, tajne	387
Nr 123. 1979 lipiec 16, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komisji Programowej TKN w dniu 5 lipca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	392

Nr 124. 1979 lipiec 17, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jana Sobieszczyka do naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu w sprawie planów TKN, co do rozszerzenia działalności w nowym roku akademickim w ośrodkach pozawarszawskich, tajne	394
Nr 125. 1979 sierpień 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący postulatów Bronisława Geremka w związku z kontynuacją działalności TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	395
Nr 126. 1979 wrzesień 7, Lublin – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie ppłk. Witolda Maryńczaka do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa lubelskiego, tajne	396
Nr 127. 1979 wrzesień 10, Radom – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Radomiu por. Tadeusza Żabińskiego do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa radomskiego, tajne	398
Nr 128. 1979 wrzesień 10, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KS MO kpt. Aleksandra Siwka do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Warszawy, tajne	401
Nr 129. 1979 wrzesień 18, Toruń – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Bogdana Ścisłka do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa toruńskiego, tajne	406
Nr 130. 1979 wrzesień 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wywiadu udzielonego przez Jacka Kuronia przedstawicielowi agencji Reutera w sprawie stypendiów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	408
Nr 131. 1979 wrzesień 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	409
Nr 132. 1979 wrzesień 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	410

Nr 133. 1979 październik 1, Poznań – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu mjr. Jerzego Siejka do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Poznania, tajne specjalnego znaczenia	411
Nr 134. 1979 październik 2, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kierunków działalności TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	415
Nr 135. 1979 październik 23, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący planowanej tematyki wykładów TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	416
Nr 136. 1979 październik 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN i podejmowanych działań operacyjno-politycznych, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	417
Nr 137. 1979 październik 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN w Szczecinie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	421
Nr 138. 1979 listopad 9, Kraków – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie ppłk. Jana Billa do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Krakowa, tajne	422
Nr 139. 1979 listopad [po 16], Warszawa – Informacja dotycząca aktualnych inicjatyw TKN, opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne	425
Nr 140. 1979 listopad 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	432
Nr 141. 1979 listopad 26, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	434
Nr 142. 1979 listopad 27, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący rozbicia przez MO i SB wykładu Bohdana Cywińskiego w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Andrzeja Lorenza, tajne	435

Nr 143. 1979 [po 27 listopada], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący konferencji prasowej z udziałem dziennikarzy zagranicznych, zorganizowanej przez działaczy TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne . . .	436
Nr 144. 1979 listopad 28, Warszawa – Propozycje działań polityczno-operacyjnych w odniesieniu do organizowanych przez TKN wykładów w mieszkaniu prof. Edwarda Lipińskiego, opracowane w MSW, tajne	439
Nr 145. 1979 grudzień 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący zebrania Komisji Programowej TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	441
Nr 146. 1979 grudzień 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania Komisji Programowej TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	445
Nr 147. 1980 styczeń 18, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca włączenia się Kazimierza Brandysa i Juliana Strykowskiego do działalności TKN, sygnowana przez zastępcę naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW płk. Krzysztofa Majchrowskiego, tajne specjalnego znaczenia	448
Nr 148. 1980 luty 18, Warszawa – Plan zabezpieczenia wieczoru autorskiego Kazimierza Brandysa w dniu 19 lutego 1980 r., opracowany w MSW, tajne	450
Nr 149. 1980 luty 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący nowych form działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	451
Nr 150. 1980 luty 26, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wycofania się Zdzisława Szpakowskiego z działalności w TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	453
Nr 151. 1980 luty 27, Poznań – Plan działań operacyjno-represyjnych na dzień 28 lutego 1980 r. w stosunku do niektórych członków „grup antysocjalistycznych”, sygnowany przez naczelnika Wydziału Śledczego KW MO w Poznaniu ppłk. Bogdana Jelenia i naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu mjr. Jerzego Siejka, tajne specjalnego znaczenia	454

Nr 152. 1980 marzec 5, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania TKN w mieszkaniu Zofii Banieckiej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	456
Nr 153. 1980 marzec 14, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN opracowana przez kierownika Sekcji VI Wydziału III KS MO ppor. W. Pileckiego, tajne	457
Nr 154. 1980 maj 14, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący nowych form działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	459
Nr 155. 1980 maj 17, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący planowanego wykładu doc. Tadeusza Kowalika w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu Jerzego Janowa, tajne	460
Nr 156. 1980 czerwiec 20, Warszawa – Informacja dotycząca walnego zebrania TKN, opracowana w MSW przez mjr. Edwarda Galusa, tajne	462
Nr 157. 1980 czerwiec 28, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca działalności TKN, uzyskana od TW „Woliński”, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW płk. Kazimierza Sławińskiego, tajne specjalnego znaczenia.	464
Nr 158. 1980 lipiec, Warszawa – Informacja dotycząca aktualnej sytuacji w TKN, opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne	467
Nr 159. 1980 wrzesień 5, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania działaczy TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	470
Nr 160. 1980 listopad 19, Warszawa – Notatka operacyjna dotycząca zebrania ogólnego TKN, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jana Sobieszczyka, tajne.	471
Nr 161. 1980 listopad 20, Warszawa – Uzasadnienie do wniosku w sprawie instalacji i eksploatacji podsłuchu pokojowego podczas zebrania ogólnego TKN w dniu 22 listopada 1980 r., sygnowane przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne.	472
Nr 162. 1980 listopad 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący zebrania ogólnego TKN w dniu 22 listopada 1980 r., opracowany	

przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	473
Nr 163. 1985 marzec 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący powstania i działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne	478
Wykaz skrótów	481
Indeks osób	486

WSTĘP

Tajne nauczanie, tworzenie kółek samokształceniowych i niezależnych grup dyskusyjnych, to trwały dorobek wielu pokoleń polskiej inteligencji, podejmującej już od czasów zaborów walkę o zachowanie tradycji i kultury narodowej. Rozpoczęcie jesienią 1977 r. wykładów Uniwersytetu Latającego, a następnie utworzenie Towarzystwa Kursów Naukowych było bezpośrednim nawiązaniem do inicjatyw samokształceniowych okresu zaborów. Dziewiętnastowieczny pierwowzór – uformowany ostatecznie w 1885 r. Uniwersytet Latający w Warszawie, był nieformalną tajną szkołą wyższą. Konspiracyjne wykłady odbywały się w mieszkaniach prywatnych, a studia trwały od pięciu do sześciu lat i obejmowały cztery kierunki nauczania: nauki społeczne, nauki filologiczno-historyczne, pedagogikę i nauki matematyczno-przyrodnicze. W 1905 r. Uniwersytet przekształcono w legalnie działające Towarzystwo Kursów Naukowych, przemianowane następnie w 1919 r. w Wolną Wszechnicę Polską¹.

Idea organizowania niezależnego nauczania kontynuowana była w latach okupacji 1939–1945. W największych miastach polscy naukowcy organizowali tajne szkolnictwo wyższe. Najważniejszym ośrodkiem była Warszawa, zwłaszcza Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Ziemi Zachodnich. Konspiracyjną pracę dydaktyczną podjęto także na uczelniach w Krakowie, Lublinie, Wilnie i we Lwowie. Tajne komplety, obejmujące także szkolnictwo średnie, w dużym stopniu umożliwiły szybką odbudowę szkolnictwa wyższego po wojnie. Tylko do końca roku akademickiego 1945/1946 reaktywowane uczelnie wydały 6256 dyplomów².

¹ B. Cywiński, *Rodowody Niepokornych*, Paryż 1985, s. 46–94.

² M. Walczak, *Szkolnictwo wyższe i nauka polska w latach wojny i okupacji 1939–1945*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 71–102.

Z okresu wojny inteligencja i nauka polska wychodziły z ogromnymi stratami. Pogłębiało je pozostanie na emigracji części ocalałych z wojennej zawieruchy przedstawicieli nauki, a także zmiana granic państwowych skutkująca utratą dwu czołowych ośrodków akademickich – Lwowa i Wilna. Tę stratę tylko częściowo rekompensowało powstanie nowych uczelni, które przejęły część przedwojennej kadry naukowej z Kresów. Bardzo szybko okazało się również, że nowe władze nie zamierzają pozostawić uczelni samym sobie. Już pod koniec 1945 r. zaczęły się pojawiać głosy domagające się „demokratyzacji” i „oczyszczenia” wyższych uczelni. Żądania te nasiliły się po masowych protestach z maja 1946 r., kiedy to po raz pierwszy rozważano możliwość odebrania środowisku akademickiemu tradycyjnej autonomii. Ostatecznie, przygotowany dekret o utworzeniu Rady Szkół Wyższych przyjęto w złagodzonej wersji, jednakże w praktyce oznaczało to początek przejmowania przez partię komunistyczną kontroli nad uczelniami³. Proces ten nasilił się w kolejnych latach, kiedy to przystąpiono do otwartej stalinizacji i sowietyzacji szkolnictwa wyższego i nauki polskiej. Oznaczało to z jednej strony przymusowe narzucanie metodologii marksistowskiej, likwidację nauk uznanych za „burżuazyjne” (socjologia, genetyka), wprowadzanie sowieckich wzorców organizacji nauki i dydaktyki, a także przymusowe łączenie towarzystw naukowych, z drugiej zaś odsuwanie od zajęć profesorów uznanych za „reakcyjnych” oraz pospieszne tworzenie zastępów „nowej inteligencji” (szczególnie złowrogą rolę odegrał tu powołany przy KC PZPR Instytut Kształcenia Kadr Naukowych). Symbolicznym zwieńczeniem tego procesu był I Kongres Nauki Polskiej, który odbył się pod koniec czerwca 1951 r., oraz związane z nim powołanie Polskiej Akademii Nauk i faktyczna likwidacja Polskiej Akademii Umiejętności⁴. Działania te wspierał aparat bezpieczeństwa, eliminując część „reakcyjnej profesury” oraz inwigilując i zastraszając pozostałych⁵.

³ Ł. Kamiński, *Polacy wobec nowej rzeczywistości 1944–1948. Formy pozainstytucjonalnego, żywiołowego oporu społecznego*, Toruń 2000, s. 157–158, 184–188.

⁴ P. Hübner, *Polityka naukowa w Polsce w latach 1944–1953. Geneza systemu*, t. I–II, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992; *idem*, *Siła przeciw rozumowi... Losy Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1939–1989*, Kraków 1994, s. 12–221; H. Palska, *Nowa inteligencja w Polsce Ludowej. Świat przedstawień i elementy rzeczywistości*, Warszawa 1994.

⁵ Ł. Kamiński, *Služba Bezpečestwa wobec nauki polskiej. Zarys problematyki [w:] Semináře a studie Výzkumného Centra pro dějiny vědy z let 2002–2003*, red. A. Kostlán, Praha 2003, s. 446–451.

Podobny proces przyspieszonego dostosowywania do standardów państwa komunistycznego przechodziło także szkolnictwo podstawowe i średnie⁶. O ile jednak stalinizacja nauki i szkolnictwa wyższego nie poskutkowała powstaniem niezależnego od władz ruchu nawiązującego do wzorów okupacyjnych, o tyle w przypadku szkół sowietyzacja, zwłaszcza po 1949 roku, spowodowała spontaniczny i masowy ruch samokształceniowy. Spośród blisko tysiąca młodzieżowych organizacji konspiracyjnych powstałych w tym czasie, znaczna część jako swoje podstawowe zadanie, lub jedno z głównych zadań, stawiała uzupełnianie wiedzy o wiadomości pomijane lub fałszowane w szkole⁷.

Przełomowe znaczenie dla dalszych losów polskiej inteligencji miał rok 1956. Następująca od 1955 r. destalinizacyjna odwilż osiągnęła punkt kulminacyjny w październiku 1956 r. Ograniczona demokratyzacja życia publicznego, odejście od terroru, zmniejszenie nasilenia propagandy, przejściowe ograniczenie cenzury, zwiększenie autonomii środowisk twórczych i naukowych, a także możliwość kontaktów z Zachodem, z dużą życzliwością przyjmowane były przez polską inteligencję. Korzystając z postępującej liberalizacji, środowiska inteligenckie już od 1955 r. spontanicznie organizowały kluby i spotkania dyskusyjne, podczas których nie tylko komentowano aktualne wydarzenia polityczne, lecz również poruszano zagadnienia z zakresu nauk humanistycznych, literatury czy sztuki. Wiosną 1956 r. w całym kraju działało już ok. 130 klubów. Z jednej strony skupiały one środowiska rewizjonistyczne i lewicowe (w tym niedawnych czołowych „stalinizatorów”), z drugiej zaś w ruch klubowy coraz mocniej angażowała się inteligencja katolicka.

W 1957 r. w księgarniach pojawiły się niedostępne wcześniej książki Witolda Gombrowicza i Stanisława Witkiewicza, jak również powracających do kraju (za zachętą władz PRL) Melchiora Wańkowicza i Stanisława Cata-Mackiewicza. Dla środowisk naukowych istotne znaczenie miało częściowe przywrócenie uniwersytetom autonomii na mocy ustawy z 1958 r., co przyczyniło się do rozwoju badań z zakresu nauk społecznych i humanistyki. Do pracy akademickiej powróciło wielu uczonych, w tym

⁶ Zob. m.in. W. Chmielewski, *Kształcenie nauczycieli w okresie ideologizacji szkolnictwa (1944–1956)*, Warszawa 2006; L. Szuba, *Polityka oświatowa państwa polskiego 1944–1956*, Lublin 2002.

⁷ *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego*, Warszawa–Lublin 2007, red. R. Wnuk i in., s. XXXIII, LIX, LXVII.

m.in. filozofowie Tadeusz Kotarbiński i Władysław Tatarkiewicz, ekonomista Edward Taylor, archeolog Józef Kostrzewski oraz polonista Konrad Górski. Podejmowano nowe kierunki badań nad historią (m.in. Aleksander Gieysztor, Stefan Kieniewicz, Witold Kula i Władysław Czaplinski), historią idei (m.in. Bronisław Baczko, Leszek Kołakowski i Andrzej Walicki) czy socjologii (Maria i Stanisław Ossowsky). Istotnej zmianie uległy również programy nauczania w szkołach podstawowych i średnich, zwłaszcza w zakresie przedmiotów humanistycznych i biologii⁸.

Jednakże wraz z uspokojeniem społecznych nastrojów, władze partyjno-państwowe bardzo szybko zaczęły odchodzić od procesu demokratyzacji.

Wyrazem tych działań była m.in. likwidacja ruchu klubowego. Wiosną 1957 r. nakazano rejestrację klubów, w wyniku czego ich liczba gwałtownie spadła. Do końca roku przetrwało zaledwie kilka, w tym przysparzających władzom najwięcej kłopotów Klub Krzywego Koła oraz pięć Klubów Inteligencji Katolickiej. Istotne znaczenie miał zwłaszcza ten pierwszy, który stał się miejscem swobodnych dyskusji i debat polskiej inteligencji na tematy społeczne, kulturalne i ideowe. Ton dyskusjom nadawali przedstawiciele świata kultury i nauki. Opowiadano się za rozszerzeniem popaździernikowych zdobyczy, a istotną rolę w procesie dalszych przemian odegrać miała inteligencja⁹. Działalność Klubu prowadzona była dwutorowo. Z jednej strony istniały specjalistyczne sekcje nastawione na działalność kulturalną, z drugiej zaś regularnie w każdy czwartek organizowano spotkania dyskusyjne, podczas których obowiązywała duża swoboda wypowiedzi, podjęto także próby nawiązania kontaktów z emigracją. Niezależna działalność Klubu Krzywego Koła, wykraczająca poza ramy stopniowo ograniczanych przez partię swobód, ostatecznie doprowadziła do jego likwidacji w lutym 1962 r.¹⁰, nawiązana zaś współpraca z paryską „Kulturą” stała się pretekstem do wytoczenia procesów politycznych jego członkiniom – Hannie Szarzyńskiej-Rewskiej i Annie Rudzińskiej¹¹.

⁸ A. Friszke, *Polska – losy państwa i narodu 1939–1989*, Warszawa 2003, s. 282–283.

⁹ *Idem*, *Wstęp* [w:] J.J. Lipski, *KOR*, Warszawa 2006, s. 9–15; *idem*, *Początki Klubu Krzywego Koła*, „Zeszyty Historyczne” 2004, nr 149, s. 44–86.

¹⁰ W. Jedlicki, *Klub Krzywego Koła...*; P. Ceranka, *Zamknięcie Klubu Krzywego Koła*, „Zeszyty Historyczne” 2006, nr 158, s. 72–100; *idem*, *Ludzie Klubu Krzywego Koła*, „Zeszyty Historyczne” 2007, nr 160, s. 89–134.

¹¹ A. Friszke, *Sprawa Hanny Rewskiej*, „Zeszyty Historyczne” 1996, nr 117, s. 185–195; A. Rudzińska, *O moją Polskę. Pamiętniki 1939–1991*, oprac. T. Bochwic, Łódź–Warszawa 2003; J.J. Lipski, *Proces Anny Rudzińskiej i Klub Krzywego Koła*, „Po prostu”, 12 III 1990.

Kilka tygodni później najmłodszy bywalec Klubu Krzywego Koła z Adamem Michnikiem na czele, nawiązując do jego tradycji, zainicjowali Międzyszkolny Klub Dyskusyjny, zwany potocznie Klubem Poszukiwaczy Sprzeczności. Na spotkaniach Klubu, w których brali udział profesorowie Leszek Kołakowski, Bronisław Baczko i Zygmunt Bauman, prowadzono ożywione dyskusje. Niepokorne, pozostające w nurcie rewizjonizmu wypowiedzi członków klubu doprowadziły do jego rozwiązania już latem 1963 r. Podobny los spotkał również zainicjowany w tym czasie na UW przez Karola Modzelewskiego Polityczny Klub Dyskusyjny¹².

Spotkania niewielkich grup seminaryjno-dyskusyjnych prowadzone były także w mieszkaniach prywatnych. W latach sześćdziesiątych były to jednak sporadyczne przypadki.

Nieco lepiej wyglądała sytuacja Klubów Inteligencji Katolickiej, pięć z nich – w Krakowie, Poznaniu, Toruniu, Warszawie i Wrocławiu – zostało oficjalnie zarejestrowanych. W przeciwieństwie jednak do Klubu Krzywego Koła, w dyskusjach stroniono od polityki, skupiając się głównie na problematyce kulturalnej, pracy wychowawczej oraz promowaniu wartości chrześcijańskich w życiu codziennym¹³.

Ograniczanie działalności klubów było tylko jednym z przejawów odchodzenia od zdobyczy Października. Począwszy od 1957 r., władze przystąpiły także do ograniczania wolności prasy. Likwidowano pisma studenckie, a w październiku tego roku zamknięto symbol polskiego Października – tygodnik „Po prostu”. Wywołało to falę protestów, które w najostrzejszej formie miały miejsce w Warszawie, gdzie doszło do kilkudniowych walk ulicznych¹⁴. Miesiąc później cofnięto pozwolenie na wydawanie literackiego pisma „Europa”, w wyniku czego w proteście szeregi PZPR opuściła grupa wybitnych pisarzy, m.in. Jerzy Andrzejewski, Stanisław Dygat, Paweł Hertz, Mieczysław Jastrun, Jan Kott i Adam Ważyk. Wyraźnie zaostrzyła się cenzura, ograniczano fundusze na kulturę, malały nakłady książek i czasopism. Proces ten nasilił się po XIII (tzw. ideologicznym) Plenum KC PZPR w lipcu 1963 r.¹⁵

¹² J. Eisler, *Polski rok 1968*, Warszawa 2006, s. 61–65.

¹³ A. Friszke, *Oaza na Kopernika, Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997.

¹⁴ A. Dudek, T. Marszałkowski, *Walki uliczne w PRL*, Kraków 1999, s. 64–80; B. Korcozowicz, *Likwidacja „Po prostu”*, „Mówią wieki” 1993, nr 12.

¹⁵ J. Eisler, *Polski rok 1968*, s. 142–145; *idem*, *List 34*, Warszawa 1993, s. 18–37; K. Rokicki, *Służba Bezpieczeństwa wobec inteligencji twórczej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2, s. 170–171.

Ograniczanie swobody wypowiedzi wywołało zdecydowany sprzeciw części środowisk naukowych i twórczych. W marcu 1964 r. grupa 34 intelektualistów wystosowała słynny list do premiera Józefa Cyrankiewicza, w którym protestowała przeciwko nasilającej się cenzurze oraz zmniejszeniu przydziału papieru na cele wydawnicze. Kilkunastu sygnatariuszy listu spotkały represje polegające głównie na ograniczeniu możliwości druku i wystąpień w mediach¹⁶. W październiku 1964 r. za kontakty z emigracją wytoczono z kolei proces Melchiorowi Wańkowiczowi, który został skazany na trzy lata więzienia, po czym zwolniony¹⁷.

Stosowane represje nie zdołały ograniczyć nasilającego się niezadowolonia z polityki władz zarówno w środowiskach naukowych, jak i młodzieżowych, choć należy zaznaczyć, że krytyka ta odbywała się z pozycji rewizjonistycznych i dotyczyła przede wszystkim odejścia od październikowych reform. W takim tonie utrzymany był też słynny odczyt Leszka Kołakowskiego i Krzysztofa Pomiana na otwartym zebraniu ZMS w dziesiątą rocznicę polskiego Października. W rezultacie obaj zostali usunięci z partii. W ich obronie stanęła grupa znanych pisarzy, którzy ostatecznie na znak protestu odeszli z partii, m.in. Jacek Bocheński, Marian Brandys, Paweł Beylin, Witold Dąbrowski, Tadeusz Konwicki, Igor Newerly, Seweryn Pollak, Julian Strykowski, Wiktor Woroszyłski i Witold Wirpsza¹⁸.

W połowie lat sześćdziesiątych na Uniwersytecie Warszawskim coraz większą rolę zaczynała również odgrywać nieformalna kontestatorska grupa młodzieży komunistycznej, nazwana później „komandosami”. Jej przedstawiciele, skupieni wokół Kuronia, Modzelewskiego i Michnika, byli najmłodszym pokoleniem rewizjonistów. Do głoszenia swych poglądów często wykorzystywali oficjalnie działające struktury, takie jak ZMS, uczestniczyli też w publicznych spotkaniach z partyjnym establishmentem. Grupa ta odegrała inspirującą rolę w wydarzeniach marcowych 1968 r.,

¹⁶ J. Eisler, *List 34...*; K. Rokicki, *Sprawa „Listu 34” w materiałach MSW*, „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały” 2006, t. 7, s. 197–221.

¹⁷ J. Siedlecka, *Oblawa. Losy pisarzy represjonowanych*, Warszawa 2005, s. 254–270.

¹⁸ A. Friszke, *Nad genezą Marca 1968. Konflikt w PZPR na Uniwersytecie Warszawskim 1965–1967* [w:] *Polskie przemiany. Uwarunkowania i spory. Refleksje z okazji jubileuszu profesora Tadeusza Kowalika*, Warszawa 2002; J. Eisler, *Polski rok...*, s. 148–153; *Usunięcie Leszka Kołakowskiego z partii*, oprac. W. Władyka, „Mówią wieki” 1991, nr 8; tekst przemówienia zob. Z. Romek, *Droga Leszka Kołakowskiego ku antykomunistycznej opozycji. Od ortodoksyjnej ideologii ku wolności*, „Dzieje Najnowsze” 1999, nr 4, s. 139–159.

które wywarły istotny wpływ na postawy inteligencji i studentów w kolejnych latach.

Marzec '68 kończył pewien etap w sposobie myślenia środowisk opozycyjnych. To właśnie wówczas nastąpiło ostateczne załamanie się koncepcji rewizjonistycznych związanych z budową „socjalizmu z ludzką twarzą” i „polskiej drogi do socjalizmu”, które zdominowały formy aktywności opozycyjnej w PRL po Październiku '56.

Wydarzenia marcowe miały także głęboki wpływ na dalsze losy nauki polskiej. Przede wszystkim ograniczono i tak niewielką autonomię szkół wyższych. Szerokie kompetencje otrzymali mianowani przez ministra rektorzy. Wielu pracowników uznanych za „rewizjonistów” zostało usuniętych ze sprawowanych funkcji. Już 25 marca 1968 r. zwolniono z pracy na UW profesorów: Bronisława Baczkę, Włodzimierza Brusa, Leszka Kołakowskiego i Stefana Morawskiego, docentów Zygmunta Baumana i Marię Hirszowicz, oraz Janinę Zakrzewską i Krzysztofa Pomiana. W całym kraju do połowy kwietnia zwolniono lub zawieszono kilkudziesięciu pracowników naukowych. Zlikwidowano większość samodzielnych katedr, przekształcając je w instytuty. Na uczelniach pojawiło się kilkuset „marcowych docentów” – bez habilitacji, ale za to dyspozycyjnych wobec lokalnych władz partyjnych i SB¹⁹.

Nieco lepsze czasy dla polskiej inteligencji nastąpiły w dekadzie Gierka. Nowy pierwszy sekretarz po przejęciu władzy w gorącej atmosferze Grudnia '70, zwłaszcza w początkowym okresie uczynił wobec niej kilka gestów. Przede wszystkim zrelaksowała cenzura, do druku dopuszczono niektórych twórców zabronionych po Marcu '68, zmalała też represyjność władz wobec przedstawicieli świata kultury²⁰. Potężniejsi wcześniej pisarze zyskali możliwość publikacji na łamach nowego pisma „Literatura”. W księgarniach pojawiły się książki ukazujące w nowatorski sposób najnowszą historię Polski, choć niektóre z nich szybko wycofano ze sprzedaży. Kilkuset naukowców, w tym bezpartyjni, zostało zaproszonych imiennie do konsultacji

¹⁹ Na temat Marca '68 zob. J. Eisler, *Polski rok...*; *idem, Marzec 1968*, Warszawa 1991; *Oblicza Marca 1968*, red. K. Rokicki, S. Stepień, Warszawa 2004; *Marzec 1968. 30 lat później*, t. 1: *Referaty*, red. M. Kula, P. Oseka, M. Zaremba, Warszawa 1998; D. Stola, *Kampania antysyjonistyczna w Polsce 1967–1968*, Warszawa 2000; W. Suleja, *Dolnośląski Marzec '68. Anatomia protestu*, Warszawa 2006.

²⁰ Ł. Kamiński, *Władza wobec opozycji 1976–1989*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 2, s. 11; A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994, s. 273–274.

tez na VI Zjazd partii, symboliczny wymiar miała też decyzja o odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie. Z drugiej jednak strony większość profesorów nie odzyskała utraconych po Marcu '68 katedr, a w 1973 r. Sejm przyjął opracowany przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania projekt reformy szkolnictwa, zakładający wprowadzenie zgodnie z sowieckimi wzorami dziesięcioletnich szkół powszechnych. Propozycje te spotkały się z ostrą krytyką znacznej części środowiska naukowego, niemniej ostatecznie zaniechano ich dopiero po sierpniu 1980 r.²¹

W latach siedemdziesiątych przedstawiciele świata kultury i nauki, zwłaszcza ci o największym dorobku, rozpoznawani nie tylko w kraju, ale i za granicą, nadal odgrywali istotną rolę w procesie formowania się niezależnych grup opozycji, tworząc parasol ochronny dla mniej znanych działaczy. Sygnowali wiele listów protestacyjnych adresowanych do władz, m.in. w obronie osób więzionych za sprzeciwianie się totalitarnemu systemowi. Jesienią 1971 r. grupa pisarzy wystąpiła w obronie działaczy „Ruchu”²², skazanych wyrokami do siedmiu lat pozbawienia wolności, rok później broniono braci Jerzego i Ryszarda Kowalczyków²³. W grudniu 1974 r. piętnastu literatów (m.in. Jacek Bocheński, Kazimierz Brandys, Zbigniew Herbert, Andrzej Kijowski, Tadeusz Konwicki, Antoni Słonimski, Adam Szczypiorski, Wiktor Woroszyński) wystąpiło do władz PRL z listem, żądając udostępnienia Polakom w ZSRS swobodnego dostępu do rodzimej kultury i oświaty²⁴.

W latach 1975–1976 intelektualiści brali aktywny udział w protestach przeciwko poprawkom do konstytucji, wyrażając swoją dezaprobatę wobec wprowadzenia do ustawy zasadniczej zapisu o kierowniczej roli partii, braterskiej więzi z ZSRS i uzależnieniu praw obywateli od wypełniania ich obowiązków wobec państwa²⁵. W tzw. *Liście 59*, obok takich postulatów

²¹ *Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych*, wybór, wstęp i oprac. J. Eisler, Warszawa 2001, s. 13; P. Sasanka, *Czerwiec 1976. Geneza. Przebieg. Konsekwencje*, Warszawa 2006, s. 37; J. Wojdon, *Propaganda polityczna w podręcznikach dla szkół podstawowych Polski Ludowej (1944–1989)*, Toruń 2001, s. 23–24.

²² P. Byszewski, *Niepodległościowa organizacja „Ruch” (1965–1970)* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Łodzi*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003, s. 61; E. Ostrołęcka [S. Niesiołowski], *Ruch przeciw totalitaryzmowi*, Warszawa 1989, s. 87–88.

²³ M. Fik, *Kultura polska po Jalcie*, London 1989, s. 526.

²⁴ A. Krajewski, *Między współpracą a oporem. Twórcy kultury wobec systemu politycznego PRL (1975–1980)*, Warszawa 2004, s. 391.

²⁵ A. Friszke, *Protesty przeciwko poprawkom do konstytucji w 1976 r.*, „Więź” 1994, nr 10, s. 212–228.

jak wolność słowa, sumienia i praktyk religijnych, znalazło się też żądanie zagwarantowania autonomii szkół wyższych²⁶.

Protesty te, niezależnie od osiągniętego stopnia nacisku na władze, pełniły funkcję integrującą środowiska opozycyjne. Kształtująca się opozycja tworzyła w tym czasie nieformalne „salony”. Najbardziej wpływowi i opiniotwórcy był tzw. salon warszawski, skupiający intelektualistów, byłych „komandosów” oraz aktywnych opozycjonistów z lat wcześniejszych, mających za sobą działalność w Klubie Krzywego Koła, członków Klubu Inteligencji Katolickiej itd. Środowisko lewicy warszawskiej łączyły wypracowane przez lata przyjaźnie i więzi towarzyskie, a także wspólne doświadczenia. Był to elitarny, dość hermetyczny krąg, do którego trudno było przeniknąć osobom z zewnątrz²⁷.

Poza „starą” opozycją do głosu zaczynały dochodzić również nowe środowiska młodej inteligencji. Największe grupy powstały w Gdańsku, Warszawie („Czarna Jedyńka”) i Lublinie. Charakteryzował je wyraźny sprzeciw wobec komunistycznej władzy i duży nacisk na działalność samokształceniową²⁸.

Istotny wpływ na dalszą aktywizację środowisk naukowych i twórczych miały wydarzenia czerwcowe 1976 r. i w konsekwencji powstanie Komitetu Obrony Robotników. W jego szeregach znaleźli się znani przedstawiciele świata nauki: prof. Edward Lipiński, Jan Kielanowski, Leszek Kołakowski oraz literatury i sztuki: Jerzy Andrzejewski, Stanisław Barańczak, Anka Kowalska, Halina Mikołajska. 23 grudnia 1976 r. Jan Kielanowski w imieniu grupy 28 profesorów²⁹ skierował na ręce marszałka Sejmu PRL list z żądaniem powołania Komisji Poselskiej dla zbadania wydarzeń czerwcowych i ich następstw³⁰.

²⁶ List opublikowany w: Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja wobec rządów komunistycznych w Polsce 1956–1976*, Warszawa 1991, s. 480–483.

²⁷ A. Friszke, *Opozycja polityczna...*, s. 300–301.

²⁸ P. Zaremba, *Młodopolacy*, Gdańsk 2000; A. Müller, *Geneza powstania Ruchu Młodej Polski w latach (1969–1979)* [w:] *Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego*, t. II, red. Ł. Kamiński, Wrocław 1999, s. 66–74; *Reytan. Zarys historii VI Liceum Ogólnokształcącego imienia Tadeusza Reytana w Warszawie (lata 1956–1983)*, Warszawa 1984; „Głos”, wydanie specjalne 2006, nr 39; M. Choma-Jusińska, *Środowiska opozycyjne w województwie lubelskim 1975–1980*, Warszawa 2008 (w druku).

²⁹ Zob. *Opozycja małopolska w dokumentach 1976–1980*, wybór i oprac. A. Roliński, Kraków 2003, s. 5–6.

³⁰ Na temat KOR zob. szerzej: J.J. Lipski, *KOR*, wstęp A. Friszke, Warszawa 2006; A. Friszke, *Opozycja polityczna...*, s. 338–451; R. Zuzowski, *Komitet Samoobrony Społecznej KOR. Studium dysydemtyzmu i opozycji politycznej w Polsce*, Wrocław–Warszawa 1996; R. Spalek, „Gracze”

Gdy w maju 1977 r. po wydarzeniach związanych z zamordowaniem Stanisława Pyjasa aresztowano członków i współpracowników KOR, literaci wystąpili z apelem o ich niezwłoczne uwolnienie, podobny list wystosowali również wykładowcy wrocławskich uczelni³¹. Stanisław Barańczak ponadto uczestniczył w głodówce w kościele św. Marcina w Warszawie zorganizowanej w intencji uwolnienia uwięzionych³².

Ci sami pisarze, korzystając ze wsparcia finansowego i organizacyjnego Komitetu Obrony Robotników, rozpoczęli na początku 1977 r. wydawanie niezależnego pisma literackiego „Zapis”, a ich książki ukazywały się w drugim obiegu wydawniczym.

Latem 1977 r. z inicjatywy KOR oraz przedstawicieli środowisk naukowych i twórczych podjęto decyzję o utworzeniu Uniwersytetu Łatającego, czyli cyklu wykładów z zakresu nauk humanistycznych organizowanych w mieszkaniach prywatnych. Spotkania te, prowadzone w ramach siedmiu cykli wykładowych, spotkały się z dużym zainteresowaniem młodzieży akademickiej³³.

Pomysł ten nie był odosobniony. Niemal w tym samym czasie ruszyły organizowane przez Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela Kluby Swobodnej Dyskusji³⁴. Pod koniec października 1977 r. rozpoczął w Łodzi działalność Niezależny Klub Dyskusyjny³⁵, aktywne pozostawały nadal Kluby Inteligencji Katolickiej i Duszpasterstwa Akademickie. Od listopada 1976 r. funkcjonował w Warszawie „salon Walendowskich”, gdzie w wieczorkach autorskich brali udział znani pisarze i poeci, m.in. Stanisław Barańczak, Wiktor Woroszyński, Tadeusz Konwicki, Andrzej Kijowski i Kazimierz Orłoś. Na spotkania te przychodziło wiele osobistości ze świata kultury, początkowo więc SB nie zakłócała ich przebiegu³⁶.

– *Komitet Obrony Robotników w propagandzie PRL, stereotypach oraz dokumentach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 2, s. 79–112.

³¹ *Dokumenty Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”*, wstęp i oprac. A. Jastrzębski, Warszawa–Londyn 1994, s. 117–118; AIPN Wr, 024/8677, t. 1, Meldunek operacyjny, Wrocław, 20 VI 1977, k. 10–12; o innych petycjach zob. *Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR 1976–1980*, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński, P. Piotrowski, Wrocław 2002, s. 116–118.

³² J. Szczęsna, *W kościele św. Marcina*, „Zapis” 1977, nr 4, s. 59.

³³ R. Terlecki, *Uniwersytet Łatający i Towarzystwo Kursów Naukowych 1977–1981*, Kraków–Rzeszów 2000, s. 22–26.

³⁴ G. Waligóra, *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela*, Warszawa 2006, s. 71–73.

³⁵ L. Próchniak, *Służba Bezpieczeństwa wobec opozycji w Łodzi 1976–1980*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 2, s. 173; M. Wolniewicz, *Komitet Obrony Robotników Łodzi 1976–1980 [w:] Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956–1981*, red. K. Lesiakowski, s. 83–85.

³⁶ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 27.

Ta forma aktywności szybko jednak zaczęła wzbudzać zainteresowanie Służby Bezpieczeństwa. W Departamencie III MSW opracowano zalecenia dla Wydziałów III Komend Wojewódzkich MO w sprawie operacyjnego zabezpieczenia tego typu spotkań. Znalazły się w nich wskazówki dotyczące organizowania we własnym zakresie sieci tajnych współpracowników, którzy mogliby pod „naturalną legendą” brać w nich udział. W uzasadnionych przypadkach zalecano także szkolenie agentów w zakresie obsługi miniaturowych urządzeń nadawczych oraz w miarę możliwości instalowanie podsłuchów w pomieszczeniach, w których odbywały się zebrania. Zarówno wykłady, jak i dyskusje miały być utrwalane na taśmie magnetofonowej i przekazywane następnie do oceny konsultanta. Zalecano także gromadzenie informacji na temat miejsc i przebiegu zebrań (adres, warunki lokalowe, możliwość dojazdu środkami komunikacji, termin, osoba prelegenta, temat spotkania, frekwencja, zainteresowanie prezentowanym tematem itp.)³⁷.

Równoległe z rozbudowywanymi formami inwigilacji rozpoczynały się szkany wobec prelegentów. Wzywano ich na rozmowy ostrzegawcze, próbowano zastraszyć, odmawiano wydania paszportu, przedłużenia umowy o pracę itp. Plany rozmów uzgadniane były wcześniej z władzami politycznymi województwa i zatwierdzane przez kierownictwo Departamentu III MSW. Wobec właścicieli mieszkań, w których odbywały się wykłady, stosowano przepisy karno-administracyjne (zob. dok. 2 i 18). Od jesieni 1976 r. pod różnymi pretekstami zaczęto zwalniać z pracy młodych naukowców angażujących się w działalność opozycyjną. Represje takie spotkały m.in. Antoniego Macierewicza, Mirosława Chojeckiego, Andrzeja Celińskiego, Jacka Bierzina, Ewę Ligocką, Wojciecha Ostrowskiego, Wojciecha Fałkowskiego i Witolda Bartoszewicza. Pojawiły się też pierwsze relegacje studentów: Macieja Grzywaczewskiego (Akademia Teologii Katolickiej) i Ziemowita Pochitonowa (Akademia Rolnicza w Krakowie)³⁸.

Równocześnie SB traktowała wykłady i zebrania samokształceniowe jako bazę do wprowadzania i szkolenia osobowych źródeł informacji, które w długofalowej perspektywie mogłyby być wykorzystane do rozpracowania środowisk opozycji demokratycznej, zwłaszcza KSS „KOR” i ROPCiO

³⁷ AIPN, 0222/243, Wykaz odczytów i spotkań organizowanych przez „Hazardzistów” 1976–1978, k. 39–40.

³⁸ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 38–39.

(zob. dok. 18). Generalnie więc postępowanie Służby Bezpieczeństwa wobec inicjatyw samokształceniowych wpisywało się w przyjętą w połowie lat siedemdziesiątych i realizowaną wobec wszystkich środowisk opozycji „takykę nękania”³⁹.

Pomimo represji, niezależny ruch oświatowy powoli się rozwijał. Dla koordynacji podejmowanych inicjatyw, jak również w celu zapewnienia organizacyjnego i merytorycznego nadzoru nad ruchem samokształceniowym, stworzenia pomocy stypendialnej oraz ułatwienia samoobrony środowisk naukowych i twórczych, grupa kilkudziesięciu naukowców postanowiła utworzyć Towarzystwo Kursów Naukowych, co nastąpiło ostatecznie 22 stycznia 1978 r. Pod deklaracją założycielską podpisały się 54 osoby⁴⁰, w tym 24 z tytułem profesora bądź docenta. Nazwiska pod deklaracją założycielską wielu znanych i cenionych naukowców i twórców nadawały Towarzystwu już na starcie dużą rangę i autorytet. Autorem nazwy odwołującej się do tradycji samokształceniowych z okresu zaborów był prof. Edward Lipiński. Formalnie TKN rozpocząć miał działalność wraz z początkiem drugiego semestru roku akademickiego 1978/1979, w którym zaplanowano 13 cykli wykładów. Wśród wykładowców TKN znaleźli się liderzy Komitetu Obrony Robotników: Jacek Kuroń i Adam Michnik.

³⁹ Ł. Kamiński, *Władza wobec...*, s. 14–18.

⁴⁰ Tekst deklaracji w: Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna w Polsce 1976–1980*, Warszawa 1994, s. 231–234. Wśród sygnatariuszy-założycieli znaleźli się: Stefan Amsterdamski, Stanisław Barańczak, Władysław Bartoszewski, Władysław Bieńkowski, Jacek Bocheński, Marian Brandys, Alina Brodzka, Tomasz Burek, Andrzej Celiński, Mirosława Chamcówna, Bohdan Cywiński, Izydora Dąbska, Roman Duda, Kornel Filipowicz, Waclaw Gajewski, Bolesław Gleichgewicht, Michał Głowiński, Antoni Gołubiew, Joanna Guze, Stanisław Hartman, Maria Janion, Aldona Jawłowska, Jerzy Jedlicki, Jakub Karpiński, Adam Kersten, Jan Kielanowski, Andrzej Kijowski, Tadeusz Kowalik, Waldemar Kuczyński, Władysław Kunicki-Goldfinger, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Hanna Malewska, Marian Małowist, Tadeusz Mazowiecki, Adam Michnik, Halina Mikołajska, Irena Nowakowa, Seweryn Pollak, Irena Sławińska, Adam Stanowski, Jan Józef Szczepański, Zdzisław Szpakowski, Wisława Szymborska, Marek Tabin, Karol Tarnowski, Andrzej Tyszka, Henryk Wereszycki, Andrzej Werner, Krzysztof Wolicki, Jacek Woźniakowski, Adam Zagajewski, Czesław Zgorzelski i Tadeusz Ziper. Do początku marca 1978 r. dołączyli do nich: Hanna Buczyńska, Maria Dziewicka, Aleksander Hauke-Ligowski OP, Tadeusz Konwicky, Edward Lukawer, Zygmunt Mycielski, Stanisław Rodziński, Barbara Skarga, Julian Strykowski, Wiktor Woroszyński, Maria Wosiek, od kwietnia 1978 r. Janina Budkowska, Konrad Górski, Aleksander Jabłoński, Andrzej Krzywicki, Krystyna Starczewska, od września 1978 r. Marek Barański, Kazimierz Brandys, Marcin Król, Paweł Śpiwak, od października 1979 r. Andrzej Drawicz, Bronisław Geremek, Bolesław Konorski, Stanisław Krasnowolski, od wiosny 1980 r. Jan Waszkiewicz, od listopada 1980 r. Ryszard Bugaj, Jerzy Holzer, Zdzisław Łapiński, Leszek Nowak, Maria Radomska, Krzysztof Śliwiński i Irena Wóycicka. Za: R. Terlecki, *op. cit.*, s. 250–275.

Powołanie TKN z dużym niepokojem przyjęła Służba Bezpieczeństwa. Już 25 stycznia 1978 r. wszystkich jego sygnatariuszy objęto sprawą operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Pegaz”. Zaostrzono także szykany wobec organizatorów niezależnego kształcenia. 25 stycznia 1978 r. funkcjonariusze MO przerwali wykład Bohdana Cywińskiego prowadzony w Łodzi w ramach Klubu Swobodnej Dyskusji ROPCiO⁴¹, 11 lutego podobna sytuacja miała miejsce w Krakowie podczas wykładu Adama Michnika. Do mieszkania, w którym zorganizowano spotkanie, przybyli w asyście funkcjonariuszy MO i SB przedstawiciele Urzędu Miasta z żądaniem przerwania wykładu i opuszczenia lokalu przez zebranych. Wobec odmowy użyto siły i gazu łzawiącego. Następnego dnia powracający do Warszawy Michnik został pobity przez milicję i na kilkanaście godzin aresztowany⁴². Wydarzenia w Krakowie stały się bezpośrednią przyczyną upublicznienia informacji o powstaniu TKN. Korespondentom zagranicznym przekazano deklarację założycielską wraz z listą sygnatariuszy.

Kilkanaście dni później do podobnej sytuacji doszło w Gdańsku, gdzie przerwano spotkanie samokształceniowe odbywające się w mieszkaniu Bogdana Borusewicza, a jego samego Kolegium ds. Wykroczeń skazało na karę dwu tygodni aresztu. Z kolei we Wrocławiu 5 marca 1978 r. milicja wkroczyła do mieszkania Aleksandra Gleichgewichta. Zatrzymano 27 osób, z których większość otrzymała kary grzywny do pięciu tys. zł. Główną prelegentkę – Bogusławę Blajfer skazano zaś na siedem dni aresztu⁴³.

Nasilające się represje i nieustanna groźba zatrzymania wykładowcy tuż przed zaplanowanymi zajęciami spowodowały, że niektóre z wykładów nagrywano na taśmach magnetofonowych i odtwarzano je w sytuacji, gdy na spotkanie przybyli słuchacze, a nie dotarł wykładowca.

Wiosną 1978 r. wśród członków TKN pojawił się spór dotyczący zasadności dalszego prowadzenia zajęć przez Michnika i Kuronia, najbardziej szykanowanych wykładowców, odgrywających równocześnie kluczową rolę w KSS „KOR”. Ich udział w wykładach odbierany był przez część sygnatariuszy jako próba upolitycznienia TKN i niepotrzebne narażanie

⁴¹ L. Próchniak, *Służba Bezpieczeństwa...*, s. 173.

⁴² H. Głębocki, *Studencki Komitet Solidarności w Krakowie 1977–1980. Zarys działalności*, Warszawa 1994, s. 110–111; *Opozycja małopolska...*, s. 127–129.

⁴³ *Dokumenty Komitetu...*, s. 233; *Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce*, wybór, wstęp i oprac. G. Waligóra, Kraków 2005, s. 86–87.

go na represje. Ostatecznie na zebraniu TKN w dniu 12 marca 1978 r. podjęto decyzję, że ich wykłady będą kontynuowane⁴⁴.

Pomimo narastających trudności, w okresie między październikiem 1977 a majem 1978 r., w ramach TKN w Warszawie, Wrocławiu, Łodzi i Poznaniu odbyło się łącznie 120 spotkań. W maju, ze względu na zbliżającą się sesję egzaminacyjną, większość wykładów zawieszono⁴⁵.

Nowy rok akademicki Towarzystwo Kursów Naukowych zainaugurowało 13 listopada 1978 r. w kościele św. Marcina w Warszawie odczytem ks. Bronisława Dembowskiego na temat encyklik społecznych papieża Leona XIII i Piusa IX. Organizacja spotkania w świątyni wywołała zdecydowany sprzeciw władz, wobec czego zdecydowano się nie kontynuować prowadzenia wykładów TKN w pomieszczeniach kościelnych. Również nie najlepiej przedstawiała się sytuacja w mieszkaniach prywatnych. Jesienią nasiliły się zatrzymania wykładowców połączone niekiedy z rewizjami w mieszkaniach. Kontynuowano także rozwiązywanie zebrań drogą administracyjną, czego przykładem był m.in. wykład Tomasza Burka w Krakowie (15 listopada 1978 r.) oraz październikowe spotkania samokształceniowe organizowane przez wrocławski i gdański SKS.

Represje złagodniały nieco pod koniec roku, co pośrednio wynikało z obecności na wykładach korespondentów gazet zachodnich. Już jednak w grudniu dał się zauważyć „nowy sposób” dezorganizacji zajęć. Na wykładach pojawili się tzw. dyskutanci z Federacji SZSP, początkowo przychodzili w małych kilkuosobowych grupkach i na ogół nie najgorzej przygotowani merytorycznie. Na zakończenie wykładu starali się zadawać kłopotliwe pytania prelegentom.

Już jednak od początku 1979 r. grupy „dyskutantów” coraz częściej były zastępowane przez regularne bojówki, mające na celu przerwanie bądź sparaliżowanie wykładu TKN⁴⁶.

19 stycznia 1979 r. podczas wykładu Tomasza Burka poświęconego poezji Stanisława Barańczaka, w grupie 48 słuchaczy znalazło się około 20 przedstawicieli „aktywu”. Już na samym początku zaczęły zarzucać członkom TKN prowadzenie działalności o „antypolskim charakterze” oraz zadawać pytania o wartość poezji Barańczaka usuniętego z pracy

⁴⁴ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 68.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 63.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 92–102; na temat działań bojówek zob. też *Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy*, red. J. Eisler, Warszawa 2003, s. 111–116.

akademickiej za rzekome łapówkarstwo. Referat Burka uznano za „nierzetelny i kłamliwy, a odczytane na spotkaniu wiersze Barańczaka oceniono jako tendencyjne, monotematyczne, wrogie i szkalujące [...] rzeczywistość”⁴⁷. W podobny sposób przebiegało spotkanie u Jacka Kuronia 24 stycznia. Pod wpływem tych wydarzeń podjął on decyzję o przełożeniu spotkania najpierw o dwa dni, później zaś na początek drugiego semestru. Bojówkarze nie znając tego ostatniego terminu, przybyli po dwu dniach, a wobec odmowy wpuszczenia ich do mieszkania zaczęli kopać w drzwi i rzucać śniegiem w okna⁴⁸. Po raz kolejny zebranie u Kuronia zakłócono 7 marca. Pobito wówczas kilku zmierzających na wykład słuchaczy. Tydzień później storpedowano spotkanie z Adamem Michnikiem i Adamem Szczypiorskim⁴⁹. Do najpoważniejszego incydentu doszło 21 marca, po raz kolejny w mieszkaniu Jacka Kuronia. Zaplanowane zebranie zostało odwołane na kilka godzin przed rozpoczęciem, gdyż ojciec Jacka Kuronia, Henryk, doznał ataku serca. Na drzwiach powieszono kartkę informującą, że spotkanie nie odbędzie się. Mimo to ok. godz. 19.00 do mieszkania wtargnęła kilkudziesięciosobowa bojówka. Do tego czasu nie przyjechała jeszcze karetka pogotowia, choć minęły ponad trzy godziny od chwili jej wezwania. Sytuacja ta nie powstrzymała jednak bojówkarzy, którzy zachowywali się brutalnie. Pobicci zostali: Grażyna Kuroń, Konrad Bieliński, Adam Michnik, Seweryn Blumsztajn, Wojciech Malicki, Maciej Kuroń (syn Jacka) i Henryk Wujec. U dwu ostatnich stwierdzono później wstrząs mózgu. Dopiero ok. godz. 20.00 przyjechało pogotowie, które zabrało Henryka Kuronia w ciężkim stanie do szpitala. Wówczas też mieszkanie opuścili agresorzy⁵⁰ (zob. dok. 86–88).

Coraz bardziej brutalne zachowanie bojówek stawiało pod znakiem zapytania dalsze organizowanie wykładów. Jediną możliwą formą obrony było alarmowanie opinii publicznej oraz pisanie listów protestacyjnych, adresowanych m.in. do Edwarda Gierka, Rady Państwa oraz przedstawicieli świata nauki. Nie przynosiły one jednak większych rezultatów⁵¹.

⁴⁷ Zob. *Opozycja demokratyczna...*, s. 222.

⁴⁸ *Opozycja demokratyczna...*, s. 222; *Dokumenty Komitetu...*, s. 349–350; R. Terlecki, *op. cit.*, s. 108–109.

⁴⁹ J. Kuroń, *Kto był u mnie?*, „Biuletyn Informacyjny” 1979, nr 28, s. 36; *Dokumenty Komitetu...*, s. 366; *Dokumentacja w sprawie działalności bojówek SZSP [w:] Raport madrycki o przestrzeganiu praw człowieka w Polsce*, Warszawa 1980, s. 211.

⁵⁰ Zob. też J. Kuroń, *Gwiazdny czas, Wiary i winy dalszy ciąg*, Londyn 1991, s. 76–78; J.J. Lipski, *KOR...*, s. 370–371; *Dokumenty Komitetu...*, s. 369–370.

⁵¹ A. Friszke, *Opozycja polityczna...*, s. 505–506.

25 marca 1979 r. na walnym zebraniu TKN poświęconym dyskusji nad sposobem reagowania na powtarzające się przypadki zakłócania i przerywania wykładów podjęto decyzję, że nie należy ustępować przed przemocą. Na każde spotkanie zamierzano delegować grupę starszych osób z dużym autorytetem, w obecności których bojówkarze zachowywali się mniej agresywnie. Jednak z drugiej strony Towarzystwo zgodziło się też na duże ustępstwo. Swoje wykłady czasowo zawiesili najbardziej atakowani wykładowcy: Jacek Kuroń i Adam Michnik, o czym listownie poinformowali Komisję Programową TKN 3 kwietnia 1979 r.⁵²

Efektom działań bojówek było ograniczenie aktywności Towarzystwa. Coraz częściej organizowano wykłady dla mniejszej grupy zaufanych osób, publicznie nie informując o miejscu i czasie prelekcji. Nową formą aktywności stały się kolokwia, do udziału w których zapraszano również specjalistów niezwiązanych z TKN. Dyskusje były nagrywane, a następnie przygotowywane do druku. Jeszcze przed wakacyjną przerwą ukazał się pierwszy „Zeszyt TKN” poświęcony językowi propagandy pod redakcją Stefana Amsterdamskiego, Aldony Jawłowskiej i Tadeusza Kowalika.

Samoo graniczenie działalności Towarzystwa wpłynęło na spadek aktywności bojówek, które po raz ostatni pojawiły się na wykładzie Adama Kerstena 21 maja 1979 r. Niewykluczone, że taką decyzję podjęto ze względu na zbliżający się termin pierwszej pielgrzymki do Polski Jana Pawła II⁵³.

W kolejnym, trzecim już roku akademickim 1979/1980 w TKN utrzymała się tendencja przechodzenia od działań masowych do elitarnych. Podjęto decyzję o organizacji 13 zamkniętych seminariów oraz jednego wykładu otwartego. Nie zapobiegło to jednak represjom. 16 listopada 1979 r. funkcjonariusze MO uniemożliwili Władysławowi Bartoszewskiemu przeprowadzenie wykładu na temat stosunków polsko-żydowskich. Kilka dni później prelegenta, a także właściciela mieszkania, w którym odbywał się wykład, Kolegium ds. Wykroczeń skazało na pięć tys. złotych grzywny. W kolejnych dniach na skutek zatrzymań wykładowców bądź rewizji uniemożliwiono przeprowadzenie większości zebrań seminaryjnych. Pod wpływem represji Komisja Programowa TKN postanowiła całkowicie zawiesić wykłady publiczne. Na przełomie 1979 i 1980 r. w Warszawie spotkania odbywały się tylko w pięciu grupach seminaryjnych⁵⁴. Równocześnie do

⁵² R. Terlecki, *Uniwersytet...*, s. 120–121.

⁵³ *Ibidem*, s. 125–127.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 146–151.

członków TKN zgłaszali się przedstawiciele spontanicznie organizowanych na terenie kraju grup samokształceniowych, prosząc o przysłanie prelegentów, emigracyjną literaturę czy dostęp do rzadkich publikacji. Jesienią 1979 r. rozpoczęła działalność Komisja Stypendialna Kasy Pomocy Naukowej TKN. Opublikowano też kolejny „Zeszyt TKN” zawierający opracowania: Tomasza Burka zatytułowane *Jaka historia literatury jest nam dzisiaj potrzebna*, Waldemara Kuczyńskiego *Po wielkim skoku*, Władysława Bartoszewskiego *Polskie Państwo Podziemne* oraz wybór pism Tomasza Masaryka⁵⁵.

Jedną z nowych form aktywności miały być organizowane od początku 1980 r. spotkania ze znanymi pisarzami. Zgodę wyrazili dotąd mało aktywni w TKN Kazimierz Brandys i Julian Strykowski. Inauguracyjne spotkanie z Brandysem, zaplanowane na 19 lutego 1980 r., nie odbyło się na skutek działań operacyjnych SB (zob. dok. 147–149).

Ostatni przed sierpniem 1980 r. semestr zajęć TKN nie wywoływał już tyłu emocji. Rezygnacja z otwartych wykładów zdecydowanie wpłynęła na spadek znaczenia Towarzystwa. TKN w coraz większym stopniu stawał się instytucją elitarną. W jego ramach podejmowano studia doktoranckie (m.in. Aleksander Hall), nadal też organizowano kolokwia poświęcone wybranym problemom z zakresu kultury, nauki i polityki. TKN prowadził także Kasę Pomocy Naukowej oraz udzielał pomocy naukowcom wyrzucenym z pracy bądź niemogącym znaleźć zatrudnienia. Równocześnie coraz większe znaczenie w organizacji spotkań samokształceniowych zaczynały odgrywać Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej⁵⁶.

Od samego początku działalność Towarzystwa Kursów Naukowych spotkała się z dużą życzliwością w kręgach intelektualnych Europy Zachodniej. Do kraju napływały pieniądze, książki oraz wyrazy poparcia nie tylko ze strony polskiej emigracji, ale również od zachodnich pisarzy, uczonych i artystów. 21 lutego 1978 r. w Paryżu podczas pierwszego posiedzenia Komitetu Intelektualistów na rzecz Europy Wolności (Le Comité des Intellectuels pour l'Europe des Libertés – CIEL) przyjęto rezolucję z wyrazami poparcia i gotowością podjęcia współpracy. W przeciągu kolejnych miesięcy zachodni intelektualiści wielokrotnie manifestowali swe poparcie dla TKN, zwłaszcza w okresie nasilenia się ataków bojówkarzy.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 155.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 165, 175.

Różne stowarzyszenia twórców, a także związki zawodowe i organizacje studenckie ogłaszały rezolucje z wyrazami poparcia. W styczniu 1980 r. na łamach „The New York Review of Books” ukazał się apel informujący o powołaniu Międzynarodowego Komitetu Poparcia dla Wolności Nauczania w Polsce, w którym wzywano do wsparcia walki o wolność słowa w Polsce. Do stycznia 1980 r. apel podpisało 65 osób, w tym trzech noblistów (Heinrich Böll, Andre Lvof i Gunnar Myrdal). Wśród sygnatariuszy znaleźli się także pomarcowi emigranci, m.in. Bronisław Baczko, Zygmunt Bauman, Włodzimierz Brus, Maria Hirszowicz, Leszek Kołakowski i Krzysztof Pomian. Znacznie gorzej wyglądała sytuacja z poparciem dla TKN w środowiskach naukowych w kraju, gdzie większość nauczycieli akademickich nie zabierała w tej sprawie głosu⁵⁷.

Na mapie przedsiernpniowej opozycji Towarzystwo Kursów Naukowych było organizacją samodzielną, niemniej silnie związaną z Komitetem Samoobrony Społecznej „KOR” i to nie tylko dlatego, że niektórzy jego członkowie przynależeli również do KSS „KOR” (Barańczak, Celiński, Kielanowski, Kuroń, Lipiński, Lipski, Michnik, Mikołajska). Pomędzy działaczami obu grup istniały liczne, wypracowane przez lata więzi środowiskowe i towarzyskie. Należy też pamiętać, że działalność TKN w dużym stopniu była możliwa dzięki finansowemu wsparciu KSS „KOR”. Wykorzystując te zależności, propaganda partyjna starała się przedstawiać TKN jako KOR-owską przybudówkę, co jednak nie było prawdą. Jak słusznie zauważył Andrzej Friszke, „głos decydujący w TKN mieli ludzie zachowujący pewien dystans wobec doraźnej działalności opozycyjnej, skoncentrowani na walce o oblicze kultury, nauki i oświaty”⁵⁸, dbający zarazem o niezależność i apolityczność organizacji.

Przedstawiciele świata kultury i nauki, w tym również członkowie TKN, angażowali się także w inne inicjatywy opozycyjne. Należy tu wspomnieć przede wszystkim o Polskim Porozumieniu Niepodległościowym (PPN) i Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” (DiP).

PPN założono jeszcze przed powstaniem KOR-u 3 maja 1976 r. Jego pomysłodawcą, a zarazem nieformalnym liderem był Zdzisław Najder. PPN nie prowadziło żadnej działalności organizacyjnej, skupiając się jedynie na publikacji opracowań programowych i analitycznych. Z założenia

⁵⁷ *Ibidem*, s. 205–210.

⁵⁸ A. Friszke, *Opozycja polityczna...*, s. 509.

było organizacją tajną, jego pracami kierował czteroosobowy zespół, do którego poza Najderem należeli: Andrzej Kijowski, Jan Olszewski i Jan Józef Szczepański (w styczniu 1981 r. zastąpił go Kornel Filipowicz). Do stałych współpracowników należeli: Wojciech Włodarczyk, Jan Zarański i Jerzy Holzer. W opracowywaniu programów, analiz i ekspertyz łącznie wzięło udział blisko 60 osób. Do końca 1981 r. PPN opublikowało 46 tekstów o charakterze analityczno-programowym bądź historycznym. Od stycznia 1978 r. w celu uwiarygodnienia PPN przed opinią publiczną przedstawiono trzech mężów zaufania PPN, popularnych działaczy emigracyjnych: Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Leszka Kołakowskiego i Jerzego Lerskiego, oraz pod koniec 1978 r. Marię Winowską. Teksty memoriałów PPN pokazywały prawdziwe oblicze systemu totalitarnego i jego niereformowalność, wyraźnie piętnowano wady społeczeństwa i jego demoralizację, dużo miejsca poświęcano tradycji narodowej i kształtowaniu postaw patriotycznych. Opracowania PPN odznaczające się wysokim poziomem merytorycznym wywierały istotny wpływ na inne środowiska opozycji, szczególnie w latach 1976–1977. Później, wobec szybkiego rozwoju niezależnej prasy i publicystyki, znaczenie PPN zmalało, zwłaszcza po Sierpniu '80⁵⁹.

Zupełnie inny charakter miało Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” utworzone z inicjatywy Stefana Bratkowskiego, Bohdana Gotowskiego, Andrzeja Wielowieyskiego i Jana Malanowskiego. Konwersatorium powstało pod patronatem Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej, z założenia nie była to inicjatywa opozycyjna. Na pierwsze, a zarazem ostatnie spotkanie poświęcone polityce społecznej w Polsce, które odbyło się 14 listopada 1978 r., zaproszono około 120 osób reprezentujących różne środowiska, w tym także członków KC PZPR oraz doradców Gierka. Zgromadzeni w większości zgodzili się z tezami prelegenta, prof. Malanowskiego, że w Polsce panuje głęboki kryzys. Władze, zaniepokojone przebiegiem tego spotkania, postawiły działaczom DiP szereg warunków, których spełnienie sparaliżowałoby dalszą jego działalność. Żądano m.in. likwidacji powołanego z myślą o organizacji kolejnych

⁵⁹ *Ibidem*, s. 490–499; Z. Najder, *Polskie Porozumienie Niepodległościowe* [w:] *Niepodległość. Z historii polskiej myśli społecznej*, red. W. Piątkowska-Stepaniak, L. Rubisz, Opole 1999, s. 89–103; *idem*, *Wspomnienie o PPN*, „Więź” 1989, nr 11/12, s. 163; *idem*, *Jaka Polska. Jak i komu doradzałem*, Warszawa 1993, s. 9–29; *idem*, *Wypowiedzenie niepodległości*, „Karta” 2003, nr 39, s. 64–93.

zebrań Zespołu Usługowego. Na takie rozwiązania DiP nie wyraził zgody, co oznaczało *de facto* koniec jego działalności na dotychczasowych warunkach. Wprawdzie formalnie nie został on rozwiązany, niemniej nie mógł organizować legalnych spotkań. Członkowie Zespołu Usługowego postanowili więc rozesłać do ponad stu osób ankietę ze szczegółowymi pytaniami dotyczącymi sytuacji w kraju. Ponad połowa respondentów udzieliła odpowiedzi⁶⁰. Na ich podstawie Zespół Usługowy przygotował obszerną analizę *Raport o stanie Rzeczypospolitej i drogach wiodących do jej naprawy*⁶¹, która spotkała się z dużym rezonansem w środowiskach opozycji. W *Raporcie...* znalazły się m.in. postulaty na temat konieczności zmian w strukturach nauczania w Polsce⁶². Kolejne opracowanie DIP *Jak z tego wyjść* ukazało się latem 1980 r., w przeddzień lipcowych strajków. Ostatecznie DIP zakończył działalność w 1983 r.

Wydarzenia sierpnia 1980 r. i w konsekwencji powstanie NSZZ „Solidarność” diametralnie zmieniły sytuację w Polsce. Nowy wielomilionowy związek praktycznie przejął większość celów stawianych sobie dotychczas przez opozycję, spychając ją na polityczny margines.

Wielu aktywnych członków TKN włączyło się w prace „Solidarności”, zasilając komisje doradcze przy komitetach strajkowych.

W ogłoszonym 20 sierpnia 1980 r. *Apelu*⁶³ 64 uczonych, pisarzy i publicystów wyraziło swoje poparcie dla strajkujących robotników, wzywając ich równocześnie do rozwagi i umiaru. Dwa dni później do strajkującej Stoczni Gdańskiej udali się Bronisław Geremek i Tadeusz Mazowiecki. 24 sierpnia wraz Bohdanem Cywińskim, Tadeuszem Kowalikiem, Waldemarem Kuczyńskim, Jadwigą Staniszkis i Andrzejem Wielowieyskim znaleźli się w Komisji Ekspertów przy gdańskim MKS. Do strajkującej Stoczni Szczecińskiej w charakterze ekspertów udali się z kolei Andrzej Kijowski, prof. Andrzej Tymowski i dr Janina Walukowa⁶⁴.

Niemal wszyscy członkowie TKN wstąpili do „Solidarności”. Niektórzy z nich, jak Geremek, Mazowiecki, Kuroń czy Michnik, odgrywali w niej pierwszoplanowe role. Z kolei Władysław Bartoszewski w listopadzie 1980 r. został sekretarzem zarządu Pen Clubu, a Jana Józefa Szczepańskiego wybra-

⁶⁰ A. Friszke, *Opozycja polityczna...*, s. 516–522.

⁶¹ Zob. Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna...*, s. 352–498.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, s. 714–716.

⁶⁴ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 217–222.

no pod koniec grudnia na prezesa Związku Literatów Polskich. Członkowie TKN angażowali się w organizację kursów dla działaczy związkowych, zakładali Wszechnice Związkowe oraz ośrodki studiów społeczno-zawodowych przy Komisji Krajowej w Gdańsku i Zarządzie Regionu „Mazowsze”. Pojawiły się nowe związki i organizacje, takie jak Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauki czy Komitet Porozumiewawczy Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych⁶⁵. Zainicjowano również Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Pracowników Nauki, Techniki i Oświaty, włączony następnie w struktury NSZZ „Solidarność”⁶⁶.

Pomimo licznych nowych zadań TKN nie zawiesił swojej dotychczasowej działalności. 31 października 1980 r. na Uniwersytecie Warszawskim zainaugurowano kolejny rok akademicki. Wykłady ponownie miały otwarty charakter, represje praktycznie ustały. Wzrastała frekwencja, poszerzał się zakres tematów, nastąpił szybki rozwój wydawnictw TKN, pojawiły się nowe serie wydawnicze – „Kolokwia” i „Wykłady”⁶⁷.

Rozwój działań TKN w latach 1980–1981 wiązał się bezpośrednio ze zmianą sytuacji w Polsce, równocześnie jednak, wobec żywiołowego rozwoju inicjatyw społecznych, samokształceniowych oraz dynamicznego rozwoju niezależnego ruchu wydawniczego, TKN tracił powoli swoją dominującą rolę w procesie niezależnego kształcenia.

Działalność Towarzystwa Kursów Naukowych praktycznie zakończyło wprowadzenie stanu wojennego, choć jeszcze w obozach dla internowanych próbowano prowadzić „obozowy uniwersytet”. W latach osiemdziesiątych TKN znalazł godnych kontynuatorów, z których bez wątpienia największą rolę odegrał Społeczny Komitet Nauki⁶⁸.

Warto zauważyć, że aczkolwiek TKN był w drugiej połowie lat siedemdziesiątych niewątpliwie największą niezależną inicjatywą samokształceniową i naukową w bloku sowieckim, to próby prowadzenia podobnej działalności podejmowano także w innych krajach, przede wszystkim w Czechosłowacji oraz na Węgrzech⁶⁹.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 230–231 i 238.

⁶⁶ A. Wojciechowski, *Powstanie i działalność NSZZ Pracowników Nauki, Techniki i Oświaty*, „Zeszyty Historyczne” 2003, nr 145, s. 185–197.

⁶⁷ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 232–236.

⁶⁸ M. Kunicki-Goldfinger, *Społeczny Komitet Nauki [w:] Solidarność Podziemna 1981–1989*, red. A. Friszke, s. 549–619.

⁶⁹ B. Dayová, *Sametoví filozofové*, Brno 1999; F. Köszeg, *Bohaterowie węgierskiej wolności*, „Tygodnik Powszechny” 2004, nr 43, s. 9.

Podstawą niniejszej edycji źródeł są dokumenty Służby Bezpieczeństwa pochodzące ze sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz” (AIPN, 0222/193, t. I–VI), założonej na szczeblu centralnym dla dokumentowania oraz rozpracowania Towarzystwa Kursów Naukowych. Dodatkowo uzupełnią je wybrane dokumenty z kilku innych spraw operacyjnych o kryptonimach: „Watra” (rozpracowanie Jacka Kuronia), „Poeta” (rozpracowanie Jana Józefa Lipskiego), „Maurycy” (rozpracowanie Mariana Brandysa) oraz „Nonet” (rozpracowanie poznańskiego SKS-u). Dokumenty te pokazują różnorodne metody i formy działań podejmowanych przez SB. Wśród prezentowanych dokumentów znalazły się m.in. meldunki operacyjne, plany działań, doniesienia agenturalne oraz zapisy podsłuchów.

Przy edycji dokumentów pominięto treść pieczęci, adnotacje kancelaryjne (np. sygnatury pism), a w przypadku meldunków operacyjnych także standardowe części formularza, na jakich je sporządzano. Poprawiono oczywiste błędy językowe, zwłaszcza częste w przypadku nazwisk, jak również błędy ortograficzne i najbardziej rażące gramatyczne. Pominięto, oznaczając [...], dane osobowe, przede wszystkim adresy.

DOKUMENTY

1977 grudzień 17, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania autorskiego Wiktora Woroszyńskiego¹ ze słuchaczami Uniwersytetu Latającego, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu kpr. Jerzego Janowa², tajne

Jednym z przejawów kolejnej inicjatywy figurantów prowadzonych przez nas spraw – głównie figurantów operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Nonet”³ – było zaproszenie Wiktora Woroszyńskiego z Warszawy na spotkanie w ramach tzw. Latającego Uniwersytetu. Spotkanie to odbyło się w dniu 15 XII 1977 r. w godzinach od 20.00 do 21.30 w pomieszczeniach klubu studenckiego „Od Nowa”⁴ w Poznaniu. W wyniku podjętych przez nas działań operacyjno-politycznych, tj. spowodowania obecności na spotkaniu aktywu SZSP⁵ oraz przedstawicieli oddziału poznańskiego Związku Literatów Polskich⁶ (Łuczak⁷, Danecki⁸), spotkanie to przybrało charakter wieczoru autorskiego i ograniczyło się w zasadzie do przeczytania przez

¹ Wiktor Woroszyński (1927–1996) – poeta, prozaik, publicysta. W latach 1945–1966 w PPR/ /PZPR, członek redakcji „Głosu Ludu”, „Po prostu” i „Nowej Kultury”. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, członek TKN, 1977–1978 redaktor naczelny „Zapisu”, w stanie wojennym internowany.

² Jerzy Janów (ur. 1953) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1976 r., do 1989 r. w Wydziale III KW MO/WUSW w Poznaniu.

³ W ramach sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Nonet” inwigilowano środowisko poznańskiego Studenckiego Komitetu Solidarności (SKS).

⁴ „Od Nowa” – klub studencki powstały w Poznaniu w 1956 r., zawiesił swoją działalność w 1991 r.

⁵ Socjalistyczny Związek Studentów Polskich (SZSP) – utworzony w 1973 r. w wyniku przekształcenia Zrzeszenia Studentów Polskich, co pociągnęło za sobą ograniczone protesty środowisk studenckich. W 1976 r. SZSP wszedł w skład Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej. Do pierwotnej nazwy powrócono w okresie stanu wojennego.

⁶ Związek Literatów Polskich (ZLP) – organizacja powstała w 1920 r. jako Związek Zawodowy Literatów Polskich (od 1935 r. Zrzeszenie Związków Zawodowych Literatów Polskich), reaktywowana w 1944 r., od 1949 r. działa jako ZLP. Związek szybko znalazł się w sferze wpływów partii komunistycznej, po 1956 r. stopniowo poszerzając zakres swojej suwerenności, który jednak gwałtownie został ograniczony po wydarzeniach Marca '68. Od połowy lat 70. część członków ZLP ponownie zaczęła angażować się w działania opozycyjne. W 1983 r. ZLP rozwiązano, do reaktywowanej organizacji nie weszła znaczna część literatów, w 1989 r. powołali oni Stowarzyszenie Pisarzy Polskich.

⁷ Alojzy Andrzej Łuczak (1930–2011) – prozaik, dziennikarz.

⁸ Ryszard Danecki (ur. 1931) – poeta, prozaik.

Woroszyńskiego swoich wierszy. W spotkaniu uczestniczyło około 50 osób, w tym m.in. figuranci:

- Stanisław Barańczak⁹,
- Jerzy Nowacki¹⁰,
- Marek Suchar¹¹,
- Jacek Kubiak¹²,
- Ewa Wójciak¹³,
- Włodzimierz Filipek¹⁴,
- Janusz Zemer¹⁵,
- Andrzej Wilowski¹⁶,
- Lech Dymarski¹⁷.

Spotkanie zabezpieczało 4 tajnych współpracowników, tj. „Jan”, „Ojo”¹⁸, „Heniek”, „Piotr”.

⁹ Stanisław Barańczak (ur. 1946) – poeta, działacz opozycyjny. W latach 1967–1969 w PZPR, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR, zwolniony z pracy na UAM, 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”, współzałożyciel TKN, w 1979 r. współzałożyciel Klubu Samoobrony Społecznej Regionu Wielkopolsko-Kujawskiego i Ziemi Chełmińskiej, 1980–1981 członek redakcji „Solidarności Wielkopolskiej”. Od 1981 r. na emigracji w Stanach Zjednoczonych.

¹⁰ Jerzy Nowacki (ur. 1952) – filolog, tajny współpracownik SB. Jako TW ps. „Stanisław Brzozowski” rozpracowywał m.in. KOR (był członkiem KSS „KOR”), SKS i NSZZ „Solidarność”.

¹¹ Marek Suchar (ur. 1954) – wówczas student psychologii UAM.

¹² Jacek Kubiak (ur. 1957) – historyk literatury, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel poznańskiego SKS, współtworzył poznański Łatający Uniwersytet, współzałożyciel MKZ NSZZ „Solidarność” w Poznaniu, współzałożyciel i działacz NZS, w stanie wojennym internowany, od 1982 r. członek redakcji „Biuletynu Wojennego”. W latach 1990–1991 dyrektor poznańskiego ośrodka TVP.

¹³ Ewa Wójciak (ur. 1951) – aktorka Teatru Ósmego Dnia, od 1993 r. jego dyrektor artystyczny, a od 2000 r. także dyrektor naczelny.

¹⁴ Włodzimierz Filipek (1957–2005) – polonista, działacz opozycyjny. Działacz poznańskiego SKS, NSZZ „Solidarność” i Solidarności Walczącej, 1984–1987 redaktor naczelny „Czasu”.

¹⁵ Janusz Zemer (ur. 1956) – wówczas student filologii polskiej UAM, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR, działacz poznańskiego SKS.

¹⁶ Andrzej Wilowski (ur. 1954) – wówczas student filologii polskiej UAM, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz poznańskiego SKS, współzałożyciel NZS w Poznaniu.

¹⁷ Lech Dymarski (ur. 1949) – poeta, publicysta, działacz opozycyjny, polityk. W latach 1970–1974 aktor Teatru Ósmego Dnia, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

¹⁸ Marek Szpendowski (ur. 1956) – długoletni współpracownik SB. Jako TW ps. „Ojo” rozpracowywał poznańskie środowiska opozycyjne i artystyczne.

Ze strony figurantów zanotowano niewielkie próby wciągania Woroszylskiego do dyskusji, i tak pytano m.in., dlaczego jego twórczością zajmuje się nie tylko krytyka, ale i inni (w domyśle cenzura, SB) – na to pytanie Woroszylski nie udzielił odpowiedzi.

Odpowiadając na inne pytania dot[yczące] swobody wypowiedzania swoich myśli w publikacjach, Woroszylski oświadczył, że nie czyni się w tym zakresie wobec jego osoby żadnych ograniczeń, niemniej dodał, że zarówno jego pokolenie, jak i pokolenie obecnych nadal żyje w ciężkich czasach.

Na niektóre drażliwe pytania Woroszylski w ogóle nie odpowiadał.

Na zakończenie spotkania wpisywał dedykacje do swoich tomików wierszy, których kilkadziesiąt egzemplarzy rozdał.

Po wyjściu z klubu udał się do mieszkania swojego stryja, gdzie przemocował, a rannym pociągiem powrócił do Warszawy.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 1, k. 75, mps.

1978 styczeń 12, Warszawa – Plan działań zmierzających do ograniczenia i likwidacji Uniwersytetów Latających opracowany w MSW, tajne

Antysocjalistyczne elementy zgrupowane wokół KSS „KOR”¹, ROPCiO², SKS³, począwszy od 9 XI 1977 r., organizują w prywatnych mieszkaniach cykliczne, nielegalne wykłady w ramach Latających Uniwersytetów. Do końca 1977 roku odbyło się 13 wykładów, w których uczestniczyło około 500 słuchaczy, spośród których 65 uczestniczy stale.

Organizatorzy projektują wzbogacenie programu Latających Uniwersytetów z 7 do 20 tematycznych cykli, powołanie odrębnego L[atającego] U[niwersytetu] („Latający Ogólniak”) dla młodzieży szkół średnich oraz zespołu popierającego – a spośród niego Rady Programowej. W tej sytuacji podjęte zostaną następujące działania^b:

I. Wykładowcy

– Przeprowadzone przez kierownictwa instytutów PAN rozmowy z wykładowcami L[atających] U[niwersytetów] (T[adeusz] Kowalik⁴,

^a W dokumencie ROPCziO.

^b W dokumencie działalności.

¹ Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” (KSS „KOR”) – organizacja opozycyjna, założona 23 IX 1976 r. w obronie robotników represjonowanych po Czerwcu ’76. 29 IX 1977 r. wraz z przekształceniem w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”, rozszerzono zakres działalności. KSS „KOR” zakończył działalność 23 IX 1981 r. podczas I KZD NSZZ „Solidarność”. Liderami Komitetu byli Jacek Kuroń, Adam Michnik i Antoni Macierewicz.

² Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO) – organizacja opozycyjna, założona 25 III 1977 r. W 1978 r. w wyniku konfliktu pomiędzy jej liderami: Andrzejem Czumą i Leszkiem Moczulskim doszło do rozłamu. W 1979 r. w grupie popierającej Moczulskiego doszło do kolejnych pęknięć, w rezultacie których powstały: Ruch Młodej Polski, Konfederacja Polski Niepodległej i Ruch Wolnych Demokratów. Zwolennicy Andrzeja Czumy pod szyldem ROPCiO prowadzili działalność do 13 XII 1981 r.

³ Studencki Komitet Solidarności (SKS) – studencka organizacja opozycyjna, założona w Krakowie 15 V 1977 r. Bezpośrednią przyczyną jej powstania stało się zamordowanie studenta, współpracownika KOR Stanisława Pyjasa. Do końca 1977 r. SKS-y utworzono także w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu i Wrocławiu, a następnie w maju 1978 r. w Szczecinie. Działalność SKS zaczęła zanikać we wrześniu 1980 r. wraz z utworzeniem Niezależnego Zrzeszenia Studentów.

⁴ Tadeusz Kowalik (ur. 1926) – ekonomista, historyk nauki, działacz opozycyjny. W latach 1948–1968 w PPR/PZPR, członek Klubu Krzywego Koła, 1956–1957 redaktor naczelny „Życia Gospodarczego”, 1963–1992 w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, współpracownik KOR, współzałożyciel TKN, członek Rady Programowej, ekspert gdańskiego MKS, 1980–

J[erzy] Jedlicki⁵, J[an] Strzelecki⁶, T[omasz] Burek⁷) nie dały oczekiwanego pozytywnego rezultatu.

– Doprowadzić do ich izolacji w miejscu pracy, m.in. poprzez ograniczenie działań służbowych – pozasłużbowych.

– W wypadku dalszego uczestnictwa w charakterze wykładowców, przeprowadzić rozmowy przez kierownictwa odpowiednich wydziałów PAN, kończące się udzieleniem nagan lub innych konsekwencji służbowych.

II. Właściciele mieszkań

Po wcześniejszym uprzedzeniu właścicieli mieszkań o mającym się odbyć u nich nielegalnym zebraniu, wkroczenie do danego lokalu i po stwierdzeniu faktu odbywania się zebrania, skierowanie do Kolegium K[arno]-O[rzekającego] wniosku o ukaranie właściciela lokalu i organizatora zebrania (wykładowca).

Rozmowy ostrzegawcze prowadzi dzielnicowy MO lub pracownicy Wydziału S[praw] W[ewnętrznych] Urzędu Dzielnicowego.

III. Uczestnicy

1. Grupa kadrowa (zdecydowani przeciwnicy – załącznik nr 1). Rozmowy nie przyniosą oczekiwanych rezultatów. Wykorzystać możliwości bardziej rygorystycznego egzekwowania przez władze akademickie obowiązków studenckich.

2. Pozostali – przeprowadzenie rozmów ze studentami (załącznik nr 2) przez dziekanów, ich zastępców lub dyrektorów i zastępcę dyr[ektora] wydziału, instytutu i SZSP.

–1981 doradca KKP NSZZ „Solidarność”, w 1987 r. współzałożyciel Stowarzyszenia „Reforma i Demokracja”.

⁵ Jerzy Jedlicki (ur. 1930) – historyk idei, działacz opozycyjny. W latach 1953–1968 w PZPR, członek Klubu Krzywego Koła, pracownik Instytutu Historii PAN, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, członek Rady Programowej, 1978–1981 współpracownik Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, w stanie wojennym internowany.

⁶ Jan Strzelecki (1919–1988) – socjolog, działacz opozycyjny. W latach 1946–1948 w PPS, 1947–1948 członek Rady Naczelnej, 1948–1979 w PZPR, członek Klubu Krzywego Koła, w 1956 r. prezes, od 1957 r. pracownik Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, wykładowca TKN, współorganizator Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, w 1981 r. członek Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy KKP NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, zamordowany w niewyjaśnionych okolicznościach.

⁷ Tomasz Burek (ur. 1938) – krytyk literacki, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, w latach 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”, 1982–1983 członek redakcji „Nowego Zapisu”, od 1980 r. w Zarządzie Głównym ZLP, 1980–1985 w Instytucie Badań Literackich PAN, zwolniony z przyczyn politycznych, w 1989 r. współzałożyciel Stowarzyszenia Pisarzy Polskich.

– W wypadku dalszego ich uczestnictwa powtórzyć rozmowy na wyższych szczeblach władz akademickich i władz uczelnianych SZSP.

– Przeprowadzenie rozmów z rodzicami studentów lub opiekunami w miejscu pracy. Rozmowy przeprowadzone zostały z udziałem przedstawicieli egzekutywy POP, Rady Zakładowej i dyrekcji. W wypadku zamieszkania poza Warszawą, powiadomienie właściwych Komitetów Wojewódzkich PZPR.

– Rygorystyczne przestrzeganie przez władze dziekańskie wobec uczestników L[atających] U[niwersytetów] (załącznik nr 1 i 2) wymagań regulaminu studiów.

– Przeprowadzenie rozmów w miejscu pracy lub nauki z pozostałymi uczestnikami L[atających] U[niwersytetów] (załącznik nr 3).

IV. Grupa animatorów Latających Uniwersytetów

Jan Kielanowski⁸, Edward Lipiński⁹, Aldona Jawłowska-Curlanis¹⁰, S[tefan] Amsterdamski¹¹, Herczyński¹².

Wykorzystać możliwości ograniczenia ich wpływów służbowych i pozasłużbowych.

V. Rada Programowa L[atających] U[niwersytetów] – zespół popierający

(W zamierzeniach organizatorów załącznik nr 4).

⁸ Jan Kielanowski (1910–1989) – zootechnik, działacz opozycyjny. Od 1955 r. w Instytucie Fizjologii i Żywienia Zwierząt PAN, 1955–1974 dyrektor, 1963–1964 prezes Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN.

⁹ Edward Lipiński (1888–1986) – ekonomista. W czasie II wojny światowej kierownik tajnej SGH, w latach 1945–1947 dyrektor Instytutu Gospodarki Narodowej przy Prezydium Rady Ministrów, 1946–1948 prezes Banku Gospodarstwa Krajowego, 1946–1948 w PPS, 1948–1976 w PZPR, członek Klubu Krzywego Koła, 1957–1962 i 1970 wiceprzewodniczący Rady Ekonomicznej przy Radzie Ministrów, sygnatariusz *Listu 34*, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN.

¹⁰ Aldona Jawłowska (1930–2010) – socjolog, działaczka opozycyjna. Pracownik Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożycielka TKN.

¹¹ Stefan Amsterdamski (1929–2005) – filozof, socjolog. W latach 1947–1968 w PPR/PZPR, w 1968 r. usunięty z pracy na UŁ, od 1979 r. pracownik Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, w stanie wojennym internowany, od 1982 r. członek Społecznego Komitetu Nauki. 1989–1990 podsekretarz stanu w Urzędzie Postępu Naukowego i Wdrożeń.

¹² Ryszard Herczyński (1926–2009) – matematyk, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, w stanie wojennym internowany.

Przeprowadzić rozmowy wyprzedzające (ostrzegające o zamiarach wciągnięcia ich do wrogiej działalności). Rozmowy przeprowadzą przełożeni służbowi.

1. Zakładając, że organizatorzy L[atających] U[niwersytetów] starać się będą o dodatkowych wykładowców z grona znanych osób i środowisk naukowych, należy, w miarę ujawniania się nazwisk, prowadzić w miejscu pracy rozmowy uprzedzające.

2. Kontynuować akcję informacji o L[atających] U[niwersytetach]. Poinformować kierownictwa służbowe i partyjne placówek naukowo-badawczych i uczelni o działalności L[atających] U[niwersytetów]. W tym celu wykorzystać rozmowy indywidualne z członkami PZPR i bezpartyjnymi nauczycielami akademickimi w szkołach wyższych.

3. Akcją wyjaśniającą objąć kierownictwa organizacji SZSP, ZHP, instruktorów oświaty, ZNP i organizacje partyjne w szkołach średnich.

4. W trakcie zebrań partyjnych po II Krajowej Konferencji Partyjnej¹³ w środowisku wyższych uczelni oraz placówek naukowo-badawczych, a także wszędzie tam, gdzie pracują współorganizatorzy i uczestnicy Latających Uniwersytetów, dokonać należy krytycznej oceny ich postaw oraz określić stanowisko wobec tej działalności.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 42–44, mps.

¹³ II Krajowa Konferencja Partyjna PZPR odbyła się w dniach 9–10 I 1978 r., omawiano dwa zagadnienia: „1. O konsekwentną realizację programu podnoszenia jakości pracy i warunków życia, o dalsze umocnienie przewodniej roli partii i pogłębienie moralno-politycznej jedności narodu. 2. Aktualne zagadnienia społeczno-ekonomiczne”.

1978 styczeń [po 22], Warszawa – Informacja dotycząca utworzenia i działalności Uniwersytetu Latającego opracowana w MSW

Idea powołania Latającego Uniwersytetu (podobnie jak innych form działania, m.in. wydawnictwa) została zaczerpnięta przez grupę antysocjalistyczną tzw. KSS „KOR” z historii ruchu robotniczego na terenie Polski na przełomie XIX i XX wieku.

W tzw. *Liście 59-ciu*¹ z grudnia 1975 roku wysuwano postulaty przywrócenia autonomii wyższych uczelni i zapewnienia samorządności środowiska naukowego oraz wolności słowa i informacji. Również w dokumencie programowym [a] z listopada 1976 r. pt. *Myśli o programie działania*² Jacek Kuroń^{b3} stwierdzając, że „opozycja polityczna musi niezwłocznie przystąpić do organizowania ruchów społecznych”, uznał za niezbędne dla postulowanego działania istnienie „niezależnej myśli naukowej, publicystycznej i politycznej zorganizowanej przez ruch inteligencji, która z jednej strony stworzy warunki dla siebie, tj. dla niezależnej nauki, publicystyki i myśli politycznej oraz dla współdziałania z innymi ruchami społecznymi”. Szczególnie pilna „jego zdaniem” jest walka o autonomię wyższych uczelni i nauki w ogóle. Bez takiej autonomii bowiem „życie naukowe zamiera, a obywatelska aktywność młodzieży studenckiej jest nieustannie tłumiona”.

^a Fragment przekreślony, nieczytelny.

^b Tu i dalej nazwiska osób wymienionych w dokumencie podkreślone odręcznie.

^{c-c} Fragment dopisany odręcznie.

¹ Zob. Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja wobec rządów komunistycznych w Polsce 1956–1976*, Warszawa 1991, s. 480–483.

² J. Kuroń, *Myśli o programie działania* [w:] J. Kuroń, *Polityka i odpowiedzialność*, Londyn 1984, s. 124–142.

³ Jacek Kuroń (1934–2004) – pedagog, działacz opozycyjny i społeczny, polityk. Działacz ZMP, w latach 1952–1964 w PZPR, w 1965 r. współautor listu otwartego do członków PZPR (z Karolem Modzelewskim), aresztowany i skazany na 3 lata więzienia, aresztowany ponownie w 1968 r., skazany na 3,5 roku więzienia, współorganizator akcji protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR, następnie KSS „KOR”, w 1977 r. aresztowany, współzałożyciel TKN, doradca NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, następnie aresztowany, więziony do 1984 r., 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. W latach 1989–2001 poseł, 1989–1990 i 1992–1993 minister pracy i polityki społecznej.

W początkach marca 1977 r. J[acek] Kuroń poinformował prof. E[dwarda] Lipińskiego o podejmowanych od stycznia 1977 r. próbach organizowania tzw. Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych (TUR) w celu wykształcenia aktywu ruchu zawodowego złożonego z robotników, pracowników naukowych oraz kadry inżynieryjno-technicznej zatrudnionej w przemyśle. Proponował wciągnięcie do pracy w TUR-ze wybitnych ekonomistów, socjologów dla sprecyzowania sytuacji robotników w Polsce. Zakładał wydanie tzw. zeszytów problemowych mających stanowić pismo teoretyczne. Poinformował prof. E[dwarda] Lipińskiego, iż uzgodnił z T[adeuszem] Kowalikiem i kilkoma młodszymi naukowcami umieszczenie ich nazwisk w wydanych zeszytach problemowych. Z taką samą propozycją zwrócił się do prof. E[dwarda] Lipińskiego, [d] proponując jednocześnie objęcie przez wymienionego [d] funkcji rektora TUR-u, zapowiedział również kolejną wizytę u prof. E[dwarda] L[ipińskiego] w celu przedyskutowania tego problemu.

Na początku września 1977 r. Barbara Grochulska⁴ poinformowała B[ronisława] Geremka⁵, że w środowisku tzw. Graczy⁶ powstała koncepcja zorganizowania Uniwersytetu Latającego przeznaczanego do prowadzenia kursów dokształcających dla młodzieży szkół średnich i studentów na terenie całego kraju. W tym czasie ustalono, że A[ndrzej] Celiński⁷

^d *Fragment przekreślony, nieczytelny.*

⁴ Barbara Grochulska (ur. 1924) – historyk, od 1954 r. pracownik Instytutu Historycznego UW.

⁵ Bronisław Geremek (1932–2008) – historyk, polityk, działacz opozycyjny. W latach 1950–1968 w PZPR, 1965–1985 w Instytucie Historii PAN, zwolniony z przyczyn politycznych, członek TKN, od VI 1980 r. w Radzie Programowej, 1980–1981 doradca KKP, następnie KK NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, w V 1983 r. aresztowany, w VII 1983 r. zwolniony, od 1983 r. doradca TKK, w 1988 r. współtworzył Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1997–2000 minister spraw zagranicznych, 1989–2001 poseł, od 2004 r. eurodeputowany.

⁶ „Gracze” – kryptonim, jakim SB określała KOR i następnie KSS „KOR”. Używano go zarówno jako kryptonimu prowadzonej sprawy operacyjnego rozpracowania, jak i na określenie tego środowiska w wewnętrznych dokumentach aparatu bezpieczeństwa. Por. AIPN, 0204/1405, t. 1–19.

⁷ Andrzej Celiński (ur. 1950) – socjolog, działacz opozycyjny, polityk. Uczestnik Marca '68, relegowany ze studiów, należał do I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, sekretarz Rady Programowej, 1980–1981 sekretarz prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, w 1981 r. sekretarz KKP NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. W latach 1989–1993 senator, 2001–2005 i od 2007 r. poseł.

zapropował A[damowi] Michnikowi⁸ cykl wykładów o tematyce historycznej w ramach tzw. U[niwersytetu] L[atającego].

W październiku 1977 r. B[ronisław] Geremek poinformował J[erzego] Jedlickiego, B[enedykta] Zientarę⁹ i H[enryka] Samsonowicza¹⁰ o opracowaniu programu wykładów U[niwersytetu] L[atającego] (program w załączeniu). Wykłady miały się odbywać w mieszkaniach prywatnych, ośrodkach D[uszpasterstwa] A[kademickiego], w Z[wiązku] L[itratów] P[olskich] i m.in. w klasztorze oo. Dominikanów w Krakowie. Tematyka wykładów U[niwersytetu] L[atającego] miała być dostosowana do ewentualnego wprowadzenia do programów na Uniwersytecie Warszawskim. Planowano również utworzenie następnych kursów, a następnie przekształcenie L[atającego] U[niwersytetu] w Towarzystwo Kursów Naukowych, a w perspektywie w Wolną Wszechnicę Polską oraz Akademię Polityczną.

Ustalono, że pod koniec grudnia 1977 r. dla usprawnienia działalności tzw. U[niwersytetu] L[atającego] zaproponowano powołanie tzw. Rady Programowej dla nadzorowania wykładów, doboru wykładowców i ukierunkowania cykli wykładowych. Inicjatorami tej akcji byli: B[ronisław] Geremek, R[yszard] Herczyński i S[tefan] Amsterdamski. Rozważano pozyskanie nowych wykładowców, takich jak: prof. J[ana] Szczepańskiego¹¹, prof. S[tefana] Żółkiewskiego¹², red. M[ieczysława]

⁸ Adam Michnik (ur. 1946) – historyk, publicysta, działacz opozycyjny. W 1962 r. współzałożyciel Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności, lider środowiska „komandosów”, uczestnik Marca '68, aresztowany i skazany na 3 lata więzienia, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, od 1977 r. członek KOR, następnie KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, w 1977 r. członek redakcji „Głosu”, 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”, od 1978 r. członek redakcji „Krytyki”, w stanie wojennym internowany, następnie aresztowany i więziony do 1984 r. W latach 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, 1989–1991 poseł, od 1989 r. redaktor naczelny „Gazety Wyborczej”.

⁹ Benedykt Zientara (1928–1983) – historyk, pracownik Instytutu Historycznego UW.

¹⁰ Henryk Samsonowicz (ur. 1930) – historyk, w latach 1978–1982 prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1980–1982 rektor UW. 1989–1991 minister edukacji narodowej.

¹¹ Jan Józef Szczepański (1919–2003) – pisarz. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek PPN, współzałożyciel TKN, członek Rady Programowej, 1980–1983 prezes ZLP, 1989–1990 prezes SPP.

¹² Stefan Żółkiewski (1911–1991) – krytyk literacki, działacz partyjny. Od 1942 r. w PPR/PZPR, w latach 1954–1968 członek KC PZPR, 1945–1948 redaktor „Kuźnicy”, 1948–1952 dyrektor Instytutu Badań Literackich, 1957–1958 redaktor naczelny „Polityki”, 1958–1961 redaktor naczelny „Nowej Kultury”, 1959–1968 redaktor naczelny „Kultury i Społeczeństwa”, 1943–1947 w KRN, 1947–1956 i 1958–1969 poseł.

F[ranciszka] Rakowskiego¹³, prof. Cz[esława] Bobrowskiego¹⁴, prof. M[ariana] Małowista¹⁵, prof. S[tefana] Nowaka¹⁶, prof. T[adeusza] Kowalika, dr. J[ana] Strzeleckiego, dr A[ldonę] Jawłowską i innych. Rada Programowa miała się ukonstytuować w końcu stycznia 1978 r.

Na początku stycznia 1978 r. z inicjatywy KSS „KOR” powstała propozycja powołania Towarzystwa Kursów Naukowych, którego funkcja polegałaby na sprawowaniu patronatu nad L[atującym] U[niwersytetem]. W tej sprawie opracowano deklarację i przystąpiono do zbierania podpisów. [4]

Na początku stycznia 1978 r. na zebraniu KSS „KOR” A[ndrzej] Celiński przedstawił sprawozdanie z działalności L[atującego] U[niwersytetu]. A[ndrzej] Celiński poinformował, że zgodnie z programem zrealizowano pierwszy cykl wykładów, głównie na terenie Warszawy, Łodzi, Krakowa, Poznania i Wrocławia. Wyjaśnił, że frekwencja na wykładach była bardzo duża, na działalność U[niwersytetu] L[atującego] wydatkowano 6840 zł, najciekawsze wykłady nagrano na taśmy magnetofonowe, które w przyszłości mają być wydane w postaci skryptu. Zaplanowano również, że od 15 II br. rozpocznie się następny cykl wykładów (terminarz i tematyka wykładów w załączeniu).

W dniu 22 stycznia 1978 r. z inicjatywy tzw. KSS „KOR” powołano do życia tzw. Towarzystwo Kursów Naukowych (TKN), w ramach którego będzie prowadził działalność Uniwersytet Latający i [będą się odbywały] innego rodzaju kursy. W TKN przewiduje się powołanie tzw. Rady Kontroli, w skład której mają wejść: prof. J[an] Kielanowski, doc. St[efan] Amsterdamski i A[dam] Michnik. Spośród sygnatariuszy deklaracji TKN wyłoniono tymczasową Komisję Programową, której sekretarzem został A[ndrzej] Celiński. Wg wstępnych ustaleń na sygnatariuszy deklaracji TKN typowano niżej wymienione osoby:

¹³ Mieczysław Franciszek Rakowski (1926–2008) – dziennikarz, działacz partyjny i państwowy. Od 1946 r. w PPR/PZPR, w latach 1975–1990 członek KC PZPR, 1987–1990 członek Biura Politycznego KC PZPR, 1989–1990 I sekretarz KC PZPR, 1981–1985 wicepremier, 1988–1989 premier, 1972–1989 poseł.

¹⁴ Czesław Bobrowski (1904–1996) – ekonomista. W latach 1946–1948 członek Rady Naczelnej PPS, 1945–1948 prezes Centralnego Urzędu Planowania, od 1956 r. na UW, 1957–1963 wiceprzewodniczący Rady Ekonomicznej przy Prezesie Rady Ministrów, 1982–1987 przewodniczący Konsultacyjnej Rady Gospodarczej, 1945–1947 w KRN, 1947–1951 poseł.

¹⁵ Marian Małowist (1909–1988) – historyk, od 1945 r. pracownik Instytutu Historycznego UW, współzałożyciel TKN.

¹⁶ Stefan Nowak (1925–1989) – socjolog. Wykładowca na UW, 1976–1983 przewodniczący Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

[e]

W dniu 22 bm. S[tefan] Amsterdamski poinformował A[dama] Michnika o ukonstytuowaniu się TKN i [f] podpisaniu deklaracji TKN przez 51 osób, w tym m.in. Malewską¹⁷, Kerstena¹⁸, Janion¹⁹, Wereszyckiego²⁰, Woźniakowskiego²¹, Sławińską²², Dąbmską²³ i Gołubiewa²⁴.

A[dam] Michnik tego dnia przekazał powyższe informacje H[alinie] Mikołajskiej²⁵ do Paryża oraz J[akubowi] Świącickiemu²⁶ w Szwecji z zaleceniem niepublikowania tych wiadomości.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 14–17, mps.

^e *Brak strony w dokumencie.*

^f *Fragment przekreślony, nieczytelny.*

^g *W dokumencie Wereszyłski.*

^h *W dokumencie Dąbmską.*

¹⁷ Hanna Malewska (1911–1983) – pisarka i publicystka, w latach 1945–1953 i 1956–1983 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, 1957–1973 redaktor naczelny „Znaku”, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożycielka TKN.

¹⁸ Adam Kersten (1930–1983) – historyk, w latach 1956–1968 w PZPR, od 1952 r. w Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR, następnie na UMCS, współzałożyciel TKN.

¹⁹ Maria Janion (ur. 1926) – historyk literatury, w latach 1948–1978 w PZPR, od 1948 r. w Instytucie Badań Literackich PAN, 1957–1981 na WSP/Uniwersytecie Gdańskim, współzałożycielka TKN.

²⁰ Henryk Wereszycki (1898–1990) – historyk, w latach 1947–1956 w Instytucie Historycznym UW, następnie w Instytucie Historii UJ, współzałożyciel TKN.

²¹ Jacek Woźniakowski (ur. 1920) – historyk sztuki, publicysta. Współzałożyciel KIK w Krakowie i Warszawie, w latach 1959–1990 redaktor naczelny Wydawnictwa „Znak”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

²² Irena Sławińska (1913–2004) – filolog, w latach 1945–1949 na UMK, od 1950 r. na KUL, członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, współzałożycielka TKN.

²³ Izydora Dąbmska (1904–1983) – filozof, w latach 1957–1964 w Katedrze Historii Filozofii UJ, przymusowo przeniesiona do Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, współzałożycielka TKN.

²⁴ Antoni Gołubiew (1907–1979) – prozaik, publicysta. W latach 1946–1953 członek redakcji, a od 1956 r. współpracownik „Tygodnika Powszechnego”, współzałożyciel TKN.

²⁵ Halina Mikołajska (1925–1989) – aktorka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek KOR i KSS „KOR”, współzałożycielka TKN, w stanie wojennym internowana, w latach 1988–1989 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

²⁶ Jakub Świącicki (ur. 1949) – ekonomista, działacz emigracyjny. Współpracownik KOR, działacz emigracyjnych struktur PPS, w latach 1975–1980 na Uniwersytecie w Sztokholmie, 1980–1981 przedstawiciel NSZZ „Solidarność” w Międzynarodowej Konfederacji Wolnych Związków Zawodowych.

1978 styczeń 26, Warszawa – Propozycje działań profilaktycznych i operacyjnych w stosunku do TKN, opracowane w MSW przez pplk. Jana Dybicha¹, tajne

Z posiadanych informacji operacyjnych wynika, że członkowie Towarzystwa Kursów Naukowych w dniu 29 I 1978 r. zamierzają odbyć plenarne posiedzenie, na którym ma zostać opracowany dokument do władz o zalegalizowanie działalności TKN. W przypadku odmowy zalegalizowania TKN jego przywódcy zamierzają wystąpić o poparcie swoich inicjatyw do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze.

W związku z powyższym planuje się podjęcie działań operacyjnych wg następujących wariantów.

1. Dopuścić do odbycia planowanego posiedzenia TKN.

1.1. Zabezpieczyć [spotkanie] przez osobowe źródła informacji, które wyposażone zostaną w urządzenia nagrywające, celem udokumentowania spotkania.

1.2. Podjąć czynności operacyjne mające na celu zastosowanie PP² w miejscu spotkania.

1.3. Poprzez Biuro „B”³ udokumentować na filmie osoby biorące udział w spotkaniu TKN.

1.4. Podjąć współdziałanie ze służbą mundurową MO w pobliżu miejsca spotkania TKN, w celu niedopuszczenia do prowokacji, kolportażu ulotek materiałów bezdebitowych, ekscesów chuligańskich.

2. Po ustaleniu miejsca odbywającego się spotkania TKN i liczby jego uczestników podjąć następujące działania:

2.1. Pracownicy Urzędu Spraw Wewnętrznych miasta st[ołecznego] Warszawy dokonają rozwiązania zebrania TKN jako nielegalnego zgromadzenia.

¹ Jan Dybich (ur. 1936) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1960 r., w latach 1960–1964 w Biurze „C” MSW, 1964–1975 w Wydziale II Departamentu III MSW, 1975–1983 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1983–1987 w Wydziale IX Departamentu III MSW, 1987–1988 w Wydziale XII Departamentu III MSW, w 1988 r. w Biurze „A”.

² PP – podsłuch pokojowy (pomieszczeń).

³ „B” – pion SB zajmujący się prowadzeniem obserwacji.

2.2. Funkcjonariusze mundurowi MO towarzyszący pracownikom Urzędu Spraw Wewnętrznych dokonają wylegitymowania uczestników nielegalnego zgromadzenia^a.

2.3. Przeciwno właścicielowi mieszkania Urząd Spr[aw] Wew[nę-
rznych] sporządzi wniosek do Kolegium ds. Wykroczeń o ukaranie.

2.4. W stosunku do pracowników naukowych biorących udział w nie-
legalnym zgromadzeniu zostanie sporządzona informacja do odpowiednich
władz.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 20–21, mps.

^a *Na lewym marginesie dopisane odręcznie KS MO.*

1978 styczeń 29, Warszawa – Charakterystyka TKN i propozycje działań operacyjnych, opracowane przez naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW plk. Romualda Szczerbińskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

I. Charakterystyka posiadanych informacji

1. Od października [1977] z inicjatywy „Graczy”, a przede wszystkim A[dama] Michnika, J[acka] Kuronia i A[ndrzeja] Celińskiego, odpowiedzialnych za te sprawy u „Graczy”, zaczęto organizować nielegalne spotkania w mieszkaniach prywatnych w ramach tzw. Latającego Uniwersytetu. Słuchacze to studenci i młodzi pracownicy naukowo-dydaktyczni, absolwenci wyższych uczelni itp.

1.1. Organizatorzy głoszą, że Latające Uniwersytety mają wypełnić „luki w świadomości i uzbroić w argumenty niedostępne w oficjalnych wykładach na wyższych uczelniach i w publikacjach”.

1.2. Celem jest przechwycenie środowiska i ukierunkowanie go do działań antysocjalistycznych.

1.3. Spotkania takie odbyły się dotychczas w Warszawie, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Gdańsku, Radomiu i Wrocławiu.

1.4. Najbardziej aktywni wykładowcy to:

– Michnik, „Z dziejów polityki Polski Ludowej”,

– J[erzy] Jedlicki, „Współczesne ideologie polityczne”,

– T[adeusz] Kowalik, „Historia gospodarcza i historia myśli ekonomicznej Polski współczesnej”,

– J[an] Strzelecki, „Przegląd wielkiej dyskusji 30-lecia powojennego”,

– J[acek] Kuroń, „Ocena sytuacji polityczno-społecznej w Polsce”.

1.5. W okresie po 15 II 1978 r. planowane są dalsze zajęcia w ramach tzw. Latającego Uniwersytetu obejmujące 10 cykli wykładowych, które mają prowadzić m.in. A[dam] Michnik, Andrzej Tyszką² – socjolog,

¹ Romuald Szczerbiński (1933–1986) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1954 r., w latach 1971–1972 zastępca naczelnika Wydziału III KW MO w Koszalinie, 1971–1973 naczelnik tego wydziału, od 1973 r. w MSW, 1974–1975 zastępca, a 1975–1979 naczelnik Wydziału III Departamentu III MSW. 1984–1985 naczelnik Wydziału X Departamentu III MSW, 1985–1986 naczelnik Wydziału III Departamentu III MSW.

² Andrzej Tyszką (ur. 1934) – socjolog kultury, działacz opozycyjny. Działacz warszawskiego KIK, współzałożyciel TKN, w stanie wojennym internowany.

J[acek] Kuroń, W[iktor] Woroszyński, S[tefan] Amsterdamski, Seweryn Pollak³, I[rena] Nowak⁴, B[ohdan] Cywiński⁵, T[omasz] Burek i inni.

1.6. Część wykładów została utrwalona na taśmie przez „Graczy” i mają je wydać nielegalnie.

2. W listopadzie i grudniu 1977 r. ujawniono nową inicjatywę „Graczy”, a mianowicie chęć powołania tzw. **Rady Programowej** Latających Uniwersytetów.

3. W styczniu 1978 r. A[dam] Michnik i J[acek] Kuroń zaproponowali innym „Graczom” stworzenie tzw. **Towarzystwa Kursów Naukowych**. Wg A[dama] Michnika Towarzystwo to skupiałoby zespół światłych ludzi: pisarzy, artystów, naukowców. M[iędzy] in[nymi] 5 I br. A[dam] Michnik podał, że do TKN zgłosił akces Wł[adysław] Bieńkowski⁶ oraz że starają się przyciągnąć do swego grona prof. Groszkowskiego⁷.

4. Młodzi aktywiści „Graczy” i rzecznicy tzw. SKS-u („Wasale”)⁸ zajmują się zapewnieniem frekwencji na nielegalnych spotkaniach Latających Uniwersytetów, które odbywają się w mieszkaniach prywatnych.

5. W dniu 23 I 1978 r. Dep[artament] III uzyskał z Dep[artamentu] IV informację wskazującą na to, że „Gracze” w dniu 22 I 1978 r. zorganizowa-

³ Seweryn Pollak (1907–1987) – poeta, krytyk literacki, tłumacz. Do 1966 r. w PPR/PZPR, w latach 1945–1948 członek redakcji „Kuźnicy”, 1949–1951 członek redakcji „Nowej Kultury”, członek zarządu polskiego Pen Clubu, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

⁴ Irena Nowak (1928–1995) – socjolog. Wykładowca na UW, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożycielka TKN.

⁵ Bohdan Cywiński (ur. 1939) – filozof, działacz opozycyjny. Od 1960 r. członek warszawskiego KIK, w latach 1972–1973 wiceprezes, od 1976 r. członek redakcji „Znak”, 1973–1977 redaktor naczelny, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, w 1980 r. członek Komisji Ekspertów MKS w Stoczni Gdańskiej, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. zastępca redaktora naczelnego „Tygodnika Solidarność”, 1981–1990 na emigracji w Szwajcarii, gdzie wydawał kwartalnik „Widnokrąg”, oraz we Francji, 1988–1989 członek redakcji pisma „Kontakt”.

⁶ Władysław Bieńkowski (1906–1991) – publicysta, działacz polityczny. W latach 1930–1934 członek Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, 1942–1969 w PPR/PZPR, 1947–1952 i 1957–1969 poseł, członek Klubu Krzywego Koła, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

⁷ Janusz Groszkowski (1898–1984) – elektronik, radiotechnik, działacz państwowy. W latach 1923–1939 i 1946–1968 na PW, 1957–1962 wiceprezes PAN, 1971–1976 przewodniczący Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, 1972–1976 poseł i wiceprzewodniczący Rady Państwa, złożył sprawowane funkcje na znak protestu przeciwko zmianie konstytucji PRL.

⁸ „Wasale” – kryptonim, jakim SB określała Studenckie Komitety Solidarności. Używano go zarówno jako kryptonimu prowadzonej sprawy operacyjnego rozpracowania, jak i na określenie tego środowiska w wewnętrznych dokumentach aparatu bezpieczeństwa. Por. AIPN, 0222/701, t. 1–6.

li zebranie, aby przedyskutować statut TKN, pod deklaracją o powołaniu którego mieli zebrać 42 podpisy, m.in.:

1. Adamski⁹ – prac[uje] na KUL-u w Lub[linie] [a].
2. Stefan Amsterdamski – W[arsza]wa, doc. dr hab., filozofia, PAN.
3. Stanisław Barańczak – Poznań, dr, filolog, zwolniony z UAM.
4. Władysław Bartoszewski¹⁰ – W[arsza]wa, W[ydział] II.
5. Władysław Bieńkowski – W[arsza]wa, W[ydział] IV.
6. Jacek Bocheński¹¹ – W[arsza]wa, literat, W[ydział] IV.
7. Marian Brandys¹² – literat, W[ydział] IV.
8. Tomasz Burek – literat.
9. Bohdan Cywiński – Kraków [a], Dep[artament] IV, Warszawa.
10. Roman Duda¹³ – Wrocław^b, prof. matematyki.
11. Waclaw Gajewski¹⁴ – W[arsza]wa^b, prof., genetyk, [c], bioch[emia] i biofiz[yka], PAN.

^a *Fragment nieczytelny.*

^b *Obok ręcznie dopisane i przekreślone chyba.*

^c *Fragment nieczytelny.*

⁹ Prawdop. Franciszek Adamski (ur. 1930) – socjolog, pracownik KUL, następnie UJ.

¹⁰ Władysław Bartoszewski (ur. 1922) – historyk, polityk. W latach 1940–1941 więziony w Oświęcimiu, członek Rady Pomocy Żydom „Żegota”, powstanie warszawski, w 1945 r. członek „Nie” i Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj, w 1946 r. członek PSL, 1946–1948 i 1949–1954 więziony, 1972–1984 sekretarz generalny polskiego Pen Clubu, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany. 1995–1996 i 2000–2001 minister spraw zagranicznych, 1997–2001 senator.

¹¹ Jacek Bocheński (ur. 1926) – prozaik, działacz opozycyjny. W latach 1947–1966 w PPR/PZPR, 1948–1949 członek redakcji „Pokolenia” i „Trybuny Wolności”, 1952–1958 członek redakcji „Przeglądu Kulturalnego”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”, 1978–1981 redaktor naczelny, 1980–1983 członek Zarządu Głównego ZLP, w stanie wojennym internowany, 1982–1983 członek redakcji „Nowego Zapisu”, współzałożyciel Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, członek Pen Clubu, 1991–1997 wiceprezes, 1997–1999 prezes.

¹² Marian Brandys (1912–1998) – prozaik, eseista. Do 1966 r. w PPR/PZPR, w latach 1953–1957 członek redakcji „Nowej Kultury”, 1957–1969 członek redakcji „Świata”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, członek polskiego Pen Clubu, od 1988 r. członek zarządu.

¹³ Roman Duda (ur. 1935) – matematyk, działacz opozycyjny, polityk. W latach 1961–1981 w Instytucie Matematyki UW, 1956–1961 i od 1981 r. w Instytucie Matematyki PAN, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, członek Rady Jedności, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, 1982–1984 przewodniczący Arcybiskupiego Komitetu Charytatywnego, 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–1991 senator, 1991–1993 podsekretarz stanu w MEN, 1995–1999 rektor UW.

¹⁴ Waclaw Gajewski (1911–1997) – genetyk, botanik. Pracownik UW, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

12. Michał Głowiński¹⁵ – może to być prof. M[ichał] Głowiński, hist[oria] sztuki, I[nstytut] B[adań] L[iternackich].
13. Joanna Guze^{d16}.
14. Prof. St[anisław] Hartman¹⁷ – Wrocław, matematyk.
15. Stanisław Hubert¹⁸ – [Wrocław], prof., prawnik, emeryt.
16. Maria Janion – W[arszawa], I[nstytut] B[adań] L[iternackich], prof., hist[oria] literatury.
17. Aldona Jawłowska – socjolog, W[arszawa].
18. Jerzy Jedlicki – W[arszawa], historyk, doc., I[nstytut] H[istorii] PAN.
- 19. Jakub Karpiński**¹⁹ – W[arszawa], socjolog.
20. Adam Krencar^e, [?].
- 21. Prof. Jan Kielanowski** – W[arszawa], [?] PAN.
22. Andrzej Kijowski²⁰ – W[arszawa], D[epartament] IV.
23. Tadeusz Powolny²¹.
24. Marian Połowicz²².
25. Adam Michnik – W[arszawa], D[epartament] IX.
26. Halina Mikołajska – W[arszawa], D[epartament] IV.
27. Irena Nowakowa – W[arszawa], socjolog, UW.
28. Seweryn Pollak – W[arszawa], literat, D[epartament] IV.
29. Sanocki²³.

^d Tu i dalej znak zapytania w dokumencie.

^e Tak w dokumencie, obok ręcznie dopisane Adam Kersten.

^f Fragment nieczytelny.

¹⁵ Michał Głowiński (ur. 1934) – historyk literatury, krytyk literacki. Współzałożyciel TKN.

¹⁶ Joanna Guze (1917–2009) – historyk sztuki, tłumaczka. Współzałożycielka TKN.

¹⁷ Stanisław Hartman (1914–1992) – matematyk. Po wydarzeniach Marca '68 zwolniony z pracy na UW, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, członek Rady Jedności, w stanie wojennym internowany.

¹⁸ Stanisław Hubert (1905–1983) – prawnik, od 1946 r. na UW.

¹⁹ Jakub Karpiński (1940–2003) – socjolog, historyk, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, aresztowany, ponownie aresztowany w 1969 r. i skazany w tzw. procesie taterników na 4 lata więzienia, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, w latach 1977–1978 członek redakcji „Głosu”, współzałożyciel TKN, 1978–1995 na emigracji we Francji, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych.

²⁰ Andrzej Kijowski (1928–1985) – pisarz. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek PPN, współzałożyciel TKN, w stanie wojennym internowany.

²¹ Tadeusz Powolny – bliższych danych nie ustalono, nazwisko prawdopodobnie zniekształcone przez autora dokumentu.

²² Marian Połowicz – bliższych danych nie ustalono, nazwisko prawdopodobnie zniekształcone przez autora dokumentu.

²³ Prawdop. Włodzisław Sanocki – psycholog, w latach 1981–1982 rektor Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej.

30. Marek Sawin (Tabin)^{g24}– W[arsza]wa.
31. Andrzej Tyszka – W[arsza]wa, socjolog, UW.
32. Henryk Wereszycki^h – em[erytowany] prof. [i].
33. Andrzej Werde²⁵ – Henryk, W[arszaw]a, Wernerⁱ.
34. Krzysztof Walicki – Wolicki²⁶.

Plus 8 nazwisk niezrozumiałych – trudne do odczytania.

6. W TKN przewiduje się powołanie tzw. Rady Kontroli, w skład której wejdą prof. J[an] Kielanowski, doc. St[efan] Amsterdamski, A[dam] Michnik i 2 N.N. osoby^k.

7. „Gracze” już przygotowali się do obrony członków tzw. TKN w formie listu – petycji, którą podpisało 5 osób, prawdopodobnie z Krakowa, nazwiska posiadane przez nas są zniekształcone, oraz są [„Gracze”] w posiadaniu listu prof. Groszkowskiego do prof. J[ana] Kielanowskiego, w treści którego znajduje się poparcie ze strony prof. Groszkowskiego dla „idei utworzenia niezależnego, uzupełniającego zakłamanie, przede wszystkim w historii, ośrodka wolnej myśli”.

II. Propozycje działań oficjalnych i czynności operacyjno-profilaktycznych

1. Poinformowanie władz polityczno-administracyjnych w celu:

1.1. Przeprowadzenie rozmów z niektórymi sygnatariuszami deklaracji o utworzeniu TKN zatrudnionymi w instytucjach państwowych (wyższe uczelnie, instytuty PAN, resort kultury).

^g Tak w dokumencie, poprawnie Tabin.

^h W dokumencie Seweryn.

ⁱ Fragment nieczytelny.

^j Tak w dokumencie, poprawnie Andrzej Werner.

^k Poniżej ręcznie dopisane B[ohdan] Cywiński.

²⁴ Marek Tabin (ur. 1940) – socjolog, działacz opozycyjny. Pracownik UW, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, członek redakcji wydawnictwa „Krag”, w stanie wojennym internowany, 1983–1994 na emigracji we Francji i w RFN.

²⁵ Andrzej Werner (ur. 1940) – literat, działacz opozycyjny. Od 1964 r. w Instytucie Badań Literackich PAN, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, od 1984 r. należał do Kolegium Niezależnej Oficyny Wydawniczej NOW-a.

²⁶ Krzysztof Wolicki (1925–2001) – publicysta, działacz opozycyjny. W latach 1945–1967 w PPR/ /PZPR, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, w stanie wojennym ukrywał się, w 1982 r. internowany, 1984–1988 członek redakcji „Pogłódów”.

1.2. Rozpatrzenie możliwości usunięcia z pracy w instytucjach państwowych niektórych sygnatariuszy tej deklaracji, dobrze by było znaleźć, uzyskać preteksty z „innej dziedziny”.

1.3. Ograniczenie lub całkowity zakaz drukowania opracowanych przez w[yżej] w[ymienione] osoby publikacji.

1.4. Rozpatrzenie możliwości omówienia szkodliwości wystąpień na nielegalnych spotkaniach tzw. Latającego Uniwersytetu na zebraniach partyjnych w instytucjach, gdzie są zatrudnieni sygnatariusze.

1.5. Ograniczenie wpływu niektórych sygnatariuszy na kształtowanie postaw antysocjalistycznych w procesie dydaktyczno-wychowawczym na wyższych uczelniach.

1.6. Doprowadzenie do świadomości studentów, iż spotkania tzw. Latających Uniwersytetów są nielegalne (bowiem część uczestników traktuje to jako oficjalne spotkanie z ciekawymi ludźmi).

1.7. Przecięcie dopływu udziału w tych spotkaniach studentów będących dla „Graczy” bazą społeczną, na którą chcą oddziaływać.

1.8. Uatrakcyjnienie tematyki na spotkaniach kół naukowych, w klubach studenckich – tu powinno nastąpić większe zainteresowanie ze strony kadry naukowej i aktywu SZSP tą problematyką.

1.9. W celu wytrącenia „Graczom” „patentu na objawienie prawdy” wydaje się koniecznym przeprowadzenie na wyższych uczelniach (przy dobrym przygotowaniu) „wolnych trybun dyskusyjnych” – *vide* TVP. Należy dobrać ciekawą tematykę, światłych z autorytetem wykładawców, czy osoby z zewnątrz. Będzie to uzupełnieniem wiedzy i rozszerzeniem poglądów, a przy odpowiedniej reklamie i mobilizacji aktywu zapewni frekwencję i oderwie studentów od wpływów „Graczy”. Jest tu potrzebne duże zaangażowanie aktywu partyjnego, młodzieżowego i administracji.

1.10. Zainicjowanie wydania (opracowania) odpowiednio dobranych produkcji, które w swoim założeniu powinny mieć:

- wytrącenie argumentów przeciwnikom,
- zainteresowanie środowisk, na które oddziałują „Gracze” i ich sympatycy,
- obniżenie roli aktywu [!] „Graczy” – nie pracują, działają na rzecz wrogich ośrodków dywersji itp.

¹ *Fragment nieczytelny.*

III. Propozycje działań operacyjnych

1. Aktywne rozpoznanie operacyjne

- 1.1. [Rozpoznanie] programów wykładów.
- 1.2. Indywidualne [rozpoznanie] wykładowców w celu uzyskania danych kompromitujących ich postawy moralno-etyczne.
- 1.3. Pozyskanie i wprowadzenie osobowych źródeł informacji.
- 1.4. Pełne rozpoznanie miejsc nielegalnych spotkań.
- 1.5. Wprowadzenie licznych wykładowców na tutejsze uniwersytety, których zadaniem generalnym będzie:
 - przedstawienie tematów w pozytywnym naświetleniu,
 - [!] zebranych,
 - podawanie w wątpliwość tej formy poszerzania wiedzy itp.

2. Dokumentowanie

- 2.1. Utrwalanie na taśmie magnetofonowej wystąpień na nielegalnych spotkaniach, szczególnie: A[dama] Michnika, J[acka] Kuronia, T[adeusza] Kowalika, St[efana] Amsterdamskiego, J[erzego] Jedlickiego i innych.
- 2.2. Fotografowanie tajne i nawet oficjalne osób wchodzących i wychodzących z nielegalnych zebrań.
- 2.3. Rozpoznawanie i ustalanie osób uczestniczących w nielegalnych spotkaniach, ich późniejsze wykorzystanie do działań neutralizujących.

3. Działania profilaktyczne

- 3.1. Ostrzeganie przed konsekwencjami właścicieli mieszkań, gdzie odbywają się nielegalne zajęcia Latającego Uniwersytetu, w przypadku udostępnienia mimo ostrzeżenia, kierować do Kolegium ds. Wykroczeń.
- 3.2. Powodowanie akcji legitymowania przez funkcjonariuszy mundurowych osób wychodzących z nielegalnych spotkań.
- 3.3. W Krakowie MO i pracownicy Urzędów Dzielnicowych [wchodzi] do mieszkań, gdzie mają miejsca nielegalne spotkania, w celu ich rozwiązania, wylegitymowania uczestników i kierowania wniosków do Kolegium ds. Wykroczeń przeciwko właścicielom mieszkań.
- 3.4. Wydaje się celowym przekazanie sugestii czynnikom polityczno-administracyjnym [co do] przygotowania odpowiednich osób – dyskutantów – z aktywu SZSP i młodej kadry naukowo-dydaktycznej, absolwentów wyższych uczelni i kierowanie ich na zajęcia nielegalne w celu [!] dyskusji, wychwytywania błędów merytorycznych i historycznych i przedstawienia tych spraw zebranym, co ośmieszać będzie wykładowców Lat[ających] Uniw[ersytetów] i kompromitować w oczach zebranych, a także „zabierze czas”.

3.5. Zmierzać do potwierdzenia sygnału o odpłatności usług za wykłady na Latającym Uniwersytecie, co można będzie zdyskontować do kompromitacji.

4. Inne działania

4.1. Rozmowy z sygnatariuszami i wykładowcami ze strony znanych autorytetów naukowych.

4.2. Zlecenie tematów o takiej samej treści, co dla wykładowców Latających Uniwersytetów, do opracowania i wygłaszania w jednostce macierzystej dla naukowców. [1] seminarium, odpowiednie przygotowanie ze strony „szacownego audytorium” – później można porównywać i wykorzystywać w naszej propagandzie.

4.3. Tzw. TKN będzie zmierzał do rozszerzenia oddziaływania antysocjalistycznego również na inne środowiska, np. robotnicze, inteligentkie itd. – tu można i trzeba stosować podobne formy i środki przeciwdziałania.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 168–176, rkps.

Nr 6

1978 styczeń, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW plk. Romualda Szerbińskiego do naczelników Wydziału III KW MO^a w sprawie zabezpieczenia operacyjnego spotkań przedstawicieli „Graczy” i „Hazardzistów”¹, tajne specjalnego znaczenia

Wydział III Dep[artamentu] III MSW prowadzi sprawę rozpracowania operacyjnego krypt[onim] „**Pegaz**” na fakt powołania w Warszawie przez „Graczy” Towarzystwa Kursów Naukowych, jako rozwiniętej formy działalności w ramach tzw. Latających Uniwersytetów.

W związku z powyższym informuję o potrzebie operacyjnej nagrywania każdorazowo wszelkich spotkań, dyskusji z przedstawicielami „Graczy” i „Hazardzistów” na Waszym terenie.

Przy zabezpieczaniu spotkań proszę stosować wszelkie możliwe środki techniki operacyjnej niezbędne do właściwego wykonania powyższego zadania. Szczególną uwagę należy zwracać na wyposażenie osobowych źródeł informacji w środki nagrywające.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 13, mps.

^a Zgodnie z rozdzielnikiem pismo było skierowane do naczelników Wydziału III wszystkich KW MO.

¹ „Hazardziści” – kryptonim, jakim SB określała ROPCiO. Używano go zarówno jako kryptonimu prowadzonej sprawy operacyjnego rozpracowania, jak i na określenie tego środowiska w wewnętrznych dokumentach aparatu bezpieczeństwa. Por. AIPN, 0222/243.

Nr 7

1978 luty 1, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu dotyczące osób z terenu Poznania, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia

Wydział III Dep[artamentu] III MSW prowadzi sprawę operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” na fakt powołania przez elementy antysocjalistyczne nielegalnej organizacji pod nazwą Towarzystwo Kursów Naukowych, spełniającej^a rolę patronatu nad Latającymi Uniwersytetami.

Deklarację powołującą TKN podpisał m.in. Stanisław **Barańczak**.

W związku z powyższym należy wzmocnić działania operacyjne w stosunku do figuranta, a wszelkie materiały dot[yczące] jego udziału w TKN proszę przesyłać do tutejszego Wydziału.

W załączeniu przesyłam treść deklaracji TKN oraz wykaz jego sygnatariuszy.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 52, mps.

^a W dokumencie spełniającego.

1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie dotyczące osób z terenu Krakowa, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia

Wydział III Departamentu III MSW prowadzi sprawę operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Pegaz” na fakt utworzenia przez elementy antysocjalistyczne nielegalnej organizacji pod nazwą Towarzystwo Kursów Naukowych, jako organu patronackiego nad Latającymi Uniwersytetami.

Deklarację powołującą TKN podpisały m.in. następujące osoby z terenu Krakowa:

1. Zagajewski Adam¹ – literat,
2. Wereszycki Henryk – emerytowany profesor UJ,
3. Gołubiew Antoni – literat,
4. Dąbska Izydora – emerytowany profesor UJ,
5. Szczepański Jan Józef – literat,
6. Malewska Hanna – literat,
7. Szymborska Wisława² – literat,
8. Woźniakowski Jacek – literat,
9. Filipowicz Konrad³ – literat,
10. Tarnowski Karol⁴ – literat.

W związku z powyższym, proszę o wzmożenie działań operacyjnych w stosunku do wyżej wymienionych osób. Materiały dot[yczące] ich działalności w ramach TKN proszę przesłać bezpośrednio do Wydz[iału] III Dep[artamentu] III MSW.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 50, mps.

¹ Adam Zagajewski (ur. 1945) – poeta, prozaik. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, od 1977 r. w redakcji „Zapisu”, od 1979 r. na emigracji, członek redakcji „Zeszytów Literackich”.

² Wisława Szymborska (1923–2012) – poetka. Do 1966 r. w PZPR, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, w 1996 r. laureatka literackiej Nagrody Nobla.

³ Właśc. Kornel Filipowicz (1913–1990) – pisarz i poeta. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

⁴ Karol Tarnowski (ur. 1937) – filozof, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, od 1978 r. w PFT w Krakowie, współzałożyciel TKN, w stanie wojennym internowany.

1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie dotyczące osób z terenu Lublina, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia

Wydział III Departamentu III MSW prowadzi sprawę rozpracowania operacyjnego krypt[onim] „**Pegaz**” na fakt utworzenia przez elementy antysocjalistyczne nielegalnej organizacji pod nazwą Towarzystwo Kursów Naukowych, jako organizacji patronackiej nad działalnością Latających Uniwersytetów.

Deklarację powołującą TKN podpisały m.in. następujące osoby z terenu Lublina:

1. Irena **Sławińska** – pracownik naukowy KUL,
2. Czesław **Zgorzelski**^{a1} – pracownik naukowy KUL,
3. Adam **Stanowski**² – pracownik naukowy KUL.

W związku z powyższym, proszę o wzmoczenie działań operacyjnych w stosunku do wyżej wymienionych osób. Materiały dot[yczące] ich działalności w ramach TKN proszę przesłać bezpośrednio do Wydziału III Departamentu III MSW.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 51, mps.

^a W dokumencie Zgorzelewski.

¹ Czesław Zgorzelski (1908–1996) – historyk literatury. W latach 1945–1949 na UMK, od 1950 r. na KUL, od 1956 r. członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

² Adam Stanowski (1927–1990) – socjolog. W 1951 r. skazany na 7 lat więzienia, zwolniony w 1955 r., od 1956 r. na KUL, w latach 1958–1961 i 1977–1990 członek redakcji „Więzi”, od 1956 r. w warszawskim KIK, 1969–1970 członek zarządu, 1972–1983 członek redakcji „Zeszytów Naukowych KUL”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, 1980–1981 członek MKZ i Tymczasowego Zarządu Regionu Środkowowschodniego, 1985–1987 prezes Klubu Katolickiego w Lublinie, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–1990 senator.

1978 luty 2, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu dotyczące osób z terenu Wrocławia, które podpisały deklarację założycielską TKN, tajne specjalnego znaczenia

Wydział III Departamentu III MSW prowadzi sprawę rozpracowania operacyjnego krypt[onim] „**Pegaz**” na fakt utworzenia przez elementy antysocjalistyczne nielegalnej organizacji pod nazwą Towarzystwo Kursów Naukowych, jako organu patronackiego nad Latającymi Uniwersytetami.

Deklarację powołującą TKN podpisały m.in. następujące osoby z terenu Wrocławia:

1. Duda Roman – Inst[ytut] Matematyki PAN,
2. Hartman Stanisław – Inst[ytut] Matematyki PAN,
3. Chamcówna Mirosława¹ – pracownik naukowy AWF,
4. Gleichgewicht Bolesław² – pracownik naukowy U[niwersytetu] W[rocławskiego],
5. Zipser Tadeusz³ – pracownik naukowy P[olitechniki] W[rocławskiej].

W związku z powyższym proszę o wzmoczenie działań operacyjnych w stosunku do wyżej wymienionych osób. Materiały dot[yczące] ich działalności w ramach TKN proszę przesłać bezpośrednio do Wydz[iału] III Departamentu III MSW.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 49, mps.

¹ Mirosława Chamcówna (1919–2000) – pedagog, historyk. Współzałożycielka wrocławskiego KIK, współzałożycielka TKN, w 1977 r. zwolniona z pracy na UWz z przyczyn politycznych, zatrudniona na AWF, członek Rady Jedności.

² Bolesław Gleichgewicht (ur. 1919) – matematyk. Do 1956 r. w ZSRS, członek WKP(b), w latach 1956–1982 w Instytucie Matematyki UWz, 1983–1984 w Instytucie Matematyki PAN, współzałożyciel TKN, członek Rady Jedności, w stanie wojennym ukrywał się do grudnia 1982 r.

³ Tadeusz Zipser (ur. 1930) – architekt. Współzałożyciel TKN, od 1952 r. na PWz, w latach 1981–1982 rektor, w stanie wojennym internowany.

Nr 11

1978 luty 16, Łódź – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Łodzi kpt. Andrzeja Lesnera¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie programu zachodnioniemieckiej telewizji na temat rozpedzenia przez milicję spotkania opozycjonistów w Krakowie, tajne

W dniu 13 lutego 1978 r. o godz. 20.10 w dzienniku telewizyjnym jednego z programów zachodnioniemieckiej [telewizji] podano wiadomość o rzekomo bezwzględnym, brutalnym rozpedzeniu w bm. przez milicję w Krakowie spotkania polskich opozycjonistów. Podając tę wiadomość, lektor wymienił nazwisko A[dama] Michnika. Następnie na ten temat wypowiadał się jakiś reporter zachodnioniemiecki przebywający w Polsce. Dalszy ciąg tej samej tematyki stanowił wywiad z prof. Janem Kielanowskim, który bardzo krytycznie ocenił postępowanie MO.

Informację tę podał naczelnik Wydziału Kryminalnego KW MO w Łodzi mjr J[acek] Jasiński², który będąc 13 bm. w miejscowości Rheine (Westfalia, RFN), osobiście zapoznał się z przytoczonym programem telewizyjnym. Z uwagi na słabą znajomość języka niemieckiego, mjr J[acek] Jasiński zrozumiał tylko ogólny sens omawianego programu telewizji RFN.

Powyższe przekazuję do Waszej wiadomości.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 79, mps.

¹ Andrzej Lesner (ur. 1941) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1966 r., w latach 1973–1975 zastępca naczelnika Wydziału Ogólnego KW MO w Łodzi, 1975–1982 zastępca naczelnika Wydziału III KW MO w Łodzi, 1982–1989 naczelnik Wydziału III-1 KW MO/WUSW w Łodzi, 1989–1990 naczelnik Wydziału Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa WUSW w Łodzi.

² Jacek Jasiński (ur. 1939) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do MO wstąpił w 1963 r., w latach 1970–1980 naczelnik Wydziału Kryminalnego KW MO w Łodzi, 1980–1990 zastępca komendanta KW MO/szefa WUSW w Słupsku.

1978 luty 16, Warszawa – Informacja dotycząca spotkania przedstawicieli TKN w dniu 11 lutego 1978 r., sygnowana przez zastępcę dyrektora Departamentu IV MSW płk. Ryszarda Wójcickiego¹, tajne specjalnego znaczenia

W Warszawie w dniu 11 II 1978 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Komisji Programowej TKN w składzie: B[ohdan] Cywiński, prof. Zgorzelski, Andrzej Celiński i Jerzy Jedlicki.

W świetle postanowień zebrania członków TKN z dnia 22 I br. uczestnicy spotkania przedyskutowali problem legalizacji TKN. Ze względu na grożące represje ze strony władz, problem ten oceniono jako ważny. Poinformowanie władz i społeczeństwa o powstaniu TKN zebranie zleciło Komisji Programowej. W związku z rozpoczynającym się w dniu 20 bm. drugim semestrem, za sprawę najpilniejszą Komisja Programowa uznała opracowanie programów wykładów. Oceniała również, że z uwagi na możliwość zastosowania przez władze represji wobec TKN trzeba unikać działań ostantacyjnych, w związku z czym nie należy organizować konferencji prasowych dla korespondentów zagranicznych. Wymienieni wyżej członkowie spotkania zaprezentowali na ten temat rozbieżne głosy i wnioski dot[yczące] dalszej działalności TKN.

Zdaniem A[ndrzeja] Celińskiego schemat organizowania konferencji prasowych jest właściwy dla KOR, którego cele i metody są inne jak TKN. Według Celińskiego, ^adla TKN wystarczy jednorazowy lub sporadyczny kontakt z korespondentami zagranicznymi. Celiński poparł dotychczasową taktykę TKN polegającą na zapoznaniu z deklaracją oraz częściowym spisem wykładów niektórych ośrodków, np. Instytutu Marksizmu i Leninizmu², pewnych środowisk PAN, Komitetu Warszawskiego PZPR,

¹ Ryszard Wójcicki (ur. 1927) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1951 r., w latach 1951–1953 w Wydziale III Departamentu VIII MBP, 1953–1957 w Departamencie Łączności MBP/Zarządzie Łączności MSW, 1957–1959 w WP, 1959–1960 naczelnik Wydziału VI, 1960–1961 naczelnik Wydziału IV, 1961–1964 zastępca dyrektora Zarządu Łączności MSW, 1964–1979 w Departamencie IV MSW, 1967–1971 zastępca, a 1971–1972 naczelnik Wydziału IV, 1973–1979 zastępca dyrektora, 1972–1973 zastępca komendanta ASW, 1979–1989 dyrektor Biura „W” MSW, w 1990 r. zwolniony ze służby.

² Właśc. Instytut Podstawowych Problemów Marksizmu-Leninizmu przy KC PZPR.

Służby Bezpieczeństwa. Stwierdził^a, iż poinformowanie opinii publicznej o działalności TKN stworzyłoby dwuznaczną sytuację, ale w związku z zatrzymaniem w dniu 10 bm. w Krakowie A[dama] Michnika, należy szerzej poinformować społeczeństwo o działalności TKN i represjach stosowanych przez organa bezpieczeństwa. Trzeba to jednak, podkreślił Celiński, robić w sposób łagodny, np. poprzez upoważnienie kilku osób do zapoznania korespondentów z tekstem deklaracji, podpisami, skomentowania deklaracji i udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytania. Problemem otwartym – wg Celińskiego – jest kwestia powiadomienia wszystkich, czy tylko wybranych korespondentów dających gwarancję przestrzegania ustaleń, co i w jakiej formie przekazać opinii publicznej. Celiński opowiedział się za zawężeniem kręgu korespondentów.

Odmienne stanowisko zajął prof. Zgorzelski. Wyraził sprzeciw przeciwko jakimkolwiek formom informowania korespondentów o celach i składzie osobowym TKN, dopóki nie zostaną spełnione warunki:

- dostarczenie każdemu z członków spisu wykładów (13) z informacją, które są duplikowane poza Warszawą i [z] konspektami,
- wyznaczenie czasu na zgłoszenie stanowiska w tej sprawie,
- ponowne zadeklarowanie się wszystkich członków.

Uzasadniając swoje stanowisko, Zgorzelski stwierdził, iż podpisy zostały zebrane pod dokumentem mało znaczącym, które [*podpisy*] nastąpiły – bez wiedzy podpisujących – przeniesiono na deklarację, w związku z czym nie znają jej i mogą się z nią nie zgadzać. Ponadto nie przeprowadzono formalnych wyborów osób upoważnionych do zatwierdzenia wykładów oraz nie poinformowano członków o terminie zebrania w dniu 22 I 1978 r., wskutek czego na zebraniu obecnych było tylko 2/5 sygnatariuszy. Należało, zdaniem Zgorzelskiego, najpierw przedstawić program, a potem dopiero oczekiwać podpisów pod deklaracją. Odwrotność działań spowodowała, iż napływają już zastrzeżenia dot[yczące] wykładów Kuronia – ze względu na osobę, i Woroszyńskiego – ze względu na temat. Skompletowania pełnej dokumentacji, tj. deklaracji, spisu wykładów i ich programu oraz dostarczenia jej zainteresowanym, podjął się Celiński.

B[ohdan] Cywiński uznał poinformowanie korespondentów za konieczność. Stwierdził, że zgodnie z postanowieniami zebrania opinia publiczna miała być poinformowana dopiero w połowie lutego, a wcześniej tylko

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

w przypadku represji ze strony władz. Zatrzymanie A[dama] Michnika w Krakowie³ jest – zdaniem Cywińskiego – represją wobec wykładowcy. Z represją, stwierdził Cywiński, trzeba się liczyć także po 20 bm., tj. po rozpoczęciu nowego semestru.

W wyniku dalszej dyskusji postanowiono:

– W ciągu najbliższych dni (licząc od 11 bm.) zapoznać w trybie pilnym członków z całą dokumentacją.

– Przyjęto sugestię Cywińskiego powiadomienia o pracy TKN grupy dziennikarzy zachodnich, w tym korespondenta „Le Monde” oraz dziennikarza z radia RFN. Termin, skład i miejsce spotkania ustali Cywiński. Problem, czy przekazać korespondentom informację zarówno o wydarzeniach krakowskich, jak i działalności TKN, nie został ostatecznie na spotkaniu rozstrzygnięty. Cywiński opowiedział się za podaniem pełnej informacji, czemu sprzeciwił się prof. Zgorzelski, wg którego TKN musi się bronić, bo gwałtownie maleje liczba słuchaczy, ale informacje dla korespondentów należy ograniczyć tylko do wypadków krakowskich. Uzgodniono, iż o wypadkach krakowskich Cywiński poinformuje Zimmerera⁴.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 165–167, mps.

^b *W dokumencie Zimerra.*

³ Mowa o wydarzeniach z 10–12 lutego 1978 r., zob. wstęp, s. 35.

⁴ Ludwig Zimmerer (1924–1987) – dziennikarz, do 1978 r. korespondent telewizji ARD w PRL.

1978 luty 18, Warszawa – Propozycje dotyczące zabezpieczenia przebiegu spotkania przedstawicieli TKN w dniu 19 lutego 1978 r., opracowane w MSW przez pplk. Jana Dybicha, tajne

I. Sytuacja operacyjna

Z informacji Dep[artamentu] IV MSW (z dnia 17 II 1978 r.) wynika, że w dniu 19 lutego 1978 r. ma się odbyć spotkanie przedstawicieli TKN. Miejsca spotkania i godziny nie uzyskano. W spotkaniu tym zamierzają wziąć udział:

- B[ohdan] Cywiński^a – fig[urant] Dep[artamentu] IV,
- J[erzy] Jedlicki^a – fig[urant] Wydz[iału] III KS MO,
- I[rena] Nowakowa^a,
- W[iktor] Woroszyński^a – fig[urant] Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III.

Wg B[ohdana] Cywińskiego^a istotnym problemem jest uzgodnienie jednolitej linii postępowania wykładowców w przypadku wejścia MO na wykład. Dlatego zaproponował, aby na każdym wykładzie było 2 członków TKN niebędących wykładowcami, co wzmocnić ma poczucie bezpieczeństwa wykładowcy, studentów i właściciela lokalu.

Wśród kandydatów do tego zadania wymienił [Kunickiego-] Goldfingera^{a1} i Brandysa^a.

II. Przedsięwzięcia operacyjne

1. W związku z planowanym spotkaniem przedstawicieli TKN ^bnie przewiduje się wejścia MO celem rozwiązania zebrania^b.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

^{b-b} *Fragment podkreślony odręcznie.*

¹ Władysław Kunicki-Goldfinger (1916–1995) – mikrobiolog. W latach 1948–1955 na UMCS, 1955–1961 na UW, 1961–1986 na UW, 1967–1969 zastępca dyrektora Instytutu Biochemii i Biofizyki PAN, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, 1979–1980 przewodniczący Rady Kasy Pomocy Naukowej, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. współtwórca Klubów Rzeczypospolitej Samorządnej „Wolność-Sprawiedliwość-Niepodległość”, w stanie wojennym internowany, 1987–1988 w PPS, wiceprzewodniczący Prezydium Rady Naczelnej, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

2. W dniu 19 II 1978 r. Wydz[iał] III KS MO podda obserwacji zewnętrznej Jerzego Jedlickiego celem ewentualnego ustalenia miejsca spotkania i ustalenia liczby jego uczestników.

3. W dniu 19 II 1978 r. pełnej kontroli operacyjnej winien zostać poddany B[ohdan] Cywiński – fig[urant] Dep[artamentu] IV MSW.

4. Wydz[iał] III KS MO podejmie czynności operacyjne dot[yczące] zabezpieczenia Emila **Sak[a]**² zam[ieszkałego] w Warszawie przy ul. [...]. Podyktowane jest to tym, że u E[mila] **Sak[a]** w dniu 29 I 1978 r. odbyło się zebranie przedstawicieli TKN.

5. Poprzez posiadane źródła informacji, wykorzystywane w sprawach prowadzonych na figurantów biorących udział w spotkaniu, ustalić cel spotkania, jego tematykę, liczbę uczestników, ewentualne wrogie inicjatywy, jakie mogą zostać podjęte przez uczestników TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 77–78, rkps.

² Emil Sak – bliższych danych nie ustalono.

1978 luty 23, Warszawa – Propozycje działań mających na celu niedopuszczenie do odbycia spotkań Uniwersytetów Latających, opracowane w MSW, tajne

1. Poinformowanie władz administracyjno-politycznych PAN, UW, MNSWiT o planowanych nielegalnych spotkaniach w ramach L[atających] U[niwersytetów], w których zajęcia prowadzić będą podlegli im pracownicy, celem przeprowadzenia z nimi rozmów ostrzegawczych. W wypadku niepodporządkowania się zaleceniom – udzielenie nagan lub wyciągnięcie innych konsekwencji służbowych.

1.1. Władze administracyjno-polityczne PAN przeprowadzą rozmowy ostrzegawcze z następującymi wykładowcami L[atających] U[niwersytetów] lub z osobami udostępniającymi mieszkania na wykłady:

- Jerzy **Jedlicki**,
- Jan **Strzelecki**,
- Stefan **Amsterdamski**,
- Andrzej **Werner**,
- Andrzej **Grzegorzczak**¹,
- Maria **Kurczewska**².

1.2. Władze administracyjno-polityczne Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzą rozmowy ostrzegawcze z n[iżej] wym[ienionymi] osobami:

- Władysławem **Kunickim-Goldfingerem**,
- Barbarą **Post**³.

1.3. Władze administracyjno-polityczne MNSWiT przeprowadzą rozmowę ostrzegawczą z:

- Ireną **Nowak**.

2.1. Poinformowanie Urzędów Spraw Wewnętrznych (terenowo właściwych) o programie wykładów L[atających] U[niwersytetów] celem przeprowadzenia z osobami udostępniającymi mieszkania oraz prowadzącymi wykłady rozmów ostrzegawczych.

¹ Andrzej Grzegorzczak (ur. 1922) – logik, filozof, matematyk. Od 1975 r. w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN.

² Prawdop. Joanna Maria Kurczewska – socjolog.

³ Barbara Post – socjolog.

2.2. W wypadku niepodporządkowania się osób (wykładowców i osób udostępniających mieszkania) podjęcie działań, celem których będzie rozwiązanie odbywających się nielegalnych zgromadzeń. Rozwiązywanie nielegalnych zgromadzeń realizowane będzie przez przedstawicieli U[rzędu] S[praw] W[ewnętrznych] przy współdziałaniu MO i SB.

2.3. Na osoby udostępniające mieszkania na wykłady L[atających] U[niwersytetów] kierować wnioski do Kolegium ds. Wykroczeń.

3.1. Informowanie zakładów pracy o faktach udostępniania przez podległych im pracowników mieszkań i uczestnictwa w wykładach w ramach L[atających] U[niwersytetów]. Informacje w powyższych sprawach przesyłać będzie Urząd Spraw Wewnętrznych.

4. Urząd Spraw Wewnętrznych winien poinformować terenowo właściwe spółdzielnie mieszkaniowe oraz zakłady pracy w przypadku mieszkań służbowych o:

- wykorzystywaniu mieszkania przez ich członka do prowadzenia nielegalnej działalności,

- planowanych spotkaniach w ramach L[atających] U[niwersytetów].

Powyższe informacje winny być przekazane spółdzielniom w czasie pozwalającym na podjęcie skutecznych przeciwdziałań.

5. Rozważyć możliwość wyłączenia energii elektrycznej w lokalu, w którym planowany jest wykład L[atającego] U[niwersytetu].

6. Dokonać profilaktycznego zatrzymania na okres kilku godzin osób (wyselekcjonowanych) w czasie poprzedzającym wykład.

7. Rozważyć możliwość wykorzystania współmieszkańców do uzyskania zgłoszenia o zakłóceniu porządku przez osoby zgromadzone, jak i osobę udostępniającą lokal L[atającemu] U[niwersytetowi], w celu skierowania wniosku do Kolegium ds. Wykroczeń.

8. Każdorazowo po rozwiązaniu nielegalnego zgromadzenia (wykład L[atającego] U[niwersytetu]) należy:

- przeprowadzić rozmowy operacyjne i ostrzegawcze z wytypowanymi uczestnikami wykładów,

- przeprowadzić rozmowy ostrzegawcze z prowadzącymi wykłady i z właścicielem mieszkania celem nakłonienia ich do rezygnacji z angażowania się w działalność L[atającego] U[niwersytetu],

- rozmowy należy przeprowadzić w pomieszczeniach posterunków lub gmachu KM MO właściwej miejscowo.

9. Wystąpić z inicjatywą do władz politycznych w sprawie podjęcia działań zmierzających do rozbicia od wewnątrz tzw. latających Uniwersytetów poprzez masowy udział aktywu partyjno-młodzieżowego w odbywających się planowanych zajęciach.

Udział licznej grupy aktywu SZSP doprowadzi do dezorganizacji zajęć i wyeliminuje w poważnym stopniu udział elementów opozycyjnych i ich zwolenników.

Alternatywną formą może być również uczestnictwo aktywu z dobrym przygotowaniem fachowym, umożliwiającym podjęcie dyskusji merytorycznej, mającej na celu ośmieszenie tez prezentowanych przez wykładowców.

W obu przypadkach aktyw winien zająć miejsca w pomieszczeniu co najmniej 20 min[ut] przed rozpoczęciem wykładu. Służba porządkowa obecna, ale niewidoczna.

10. Z inspiracji władz politycznych, kierownicy instytucji naukowych, w których zatrudnieni są członkowie TKN i wykładowcy L[atających] U[niwersytetów], zaproponują alternatywnie (zgodnie z obowiązującymi przepisami) wymienionym pracę w dotychczasowym miejscu zatrudnienia, tj. instytucji państwowej, względnie przejście etatowe do pracy w TKN lub L[atających] U[niwersytetach] z odpowiednią motywacją.

11. Biuro Kadr i Spraw Osobowych PAN zwróci się do placówek naukowych w sprawie nadesłania informacji dotyczących stażu pracy, postępów naukowych, wysokości wynagrodzenia, dyscypliny itp., dając delikatnie do zrozumienia, że informacje powyższe zostaną wykorzystane w związku z ewentualną zmianą miejsca pracy.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 86–89, mps.

1978 luty 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wypowiedzi Jacka Kuronia m.in. na temat TKN, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego¹, tajne

W dniu 26 lutego br. J[acek] **Kuroń**^a przeprowadził rozmowę z nierozpoznanym korespondentem prasy zachodniej przebywającym obecnie w Polsce. Figurant zrelacjonował przebieg ostatnich zatrzymań, komentując je następująco: „.....^b jest to kolejna ofensywa władz bezpieczeństwa na opozycję..... Będą nękać i zatrzymywać nie tylko ze względu na organizowanie wykładów, ale będą rozpędzać i nie dopuszczać do spotkań i zebrań..... Jest to ogólna próba uderzenia w całą krajową opozycję i paraliżowanie wszelkich kontaktów.....”. Uznał jednocześnie, że na większe zebrania i spotkania młodzieżowe MO nie będzie wkraczać, gdyż „jest to niebezpieczne i będą się bać błędu krakowskiego.....”². Oceniał, że akcja ta jest związana również z rocznicą wydarzeń marcowych w 1968 r.

Podczas wspólnej dyskusji wymienieni doszli do wniosku, że działania SB wobec TKN^c są prowokacją zmierzającą do skłócenia wykładowców oraz dokonania podziału w gronie sygnatariuszy.

Omawiając stosunek członków Rady Programowej TKN do jego osoby, J[acek] Kuroń w trakcie dyskusji w dniu 26 bm. z udziałem S[eweryna]

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

^b Tu i dalej opuszczenia w dokumentacji.

^c Wyraz podkreślony odręcznie.

¹ Bolesław Pogodziński (ur. 1939) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1962 r., w latach 1962–1966 w Wydziale „W” KW MO w Bydgoszczy, 1966–1972 w Wydziale III KW MO w Bydgoszczy, 1970–1972 kierownik grupy, 1972–1974 w Wydziale IV Departamentu III MSW, 1974–1977 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1977–1979 w Wydziale IX Departamentu III MSW, 1979–1985 w Wydziale I Departamentu III MSW, 1980–1985 zastępca naczelnika tego wydziału, 1985–1986 naczelnik Wydziału X Departamentu III MSW, zwolniony ze służby.

² Uwaga J. Kuronia dotycząca wtargnięcia funkcjonariuszy MO i SB do prywatnego mieszkania w czasie wykładu A. Michnika w Krakowie 11 II 1978 r.

Blumsztajna^{c3} i R[omana] Wojciechowskiego^{c4} stwierdził, że „.....jak przypalantuje całej Komisji Programowej, to oni nie wstaną.....”. Następnie ironizował na temat działalności TKN, mówiąc m.in. „.....kto miał taki pomysł, aby TKN ponosił odpowiedzialność za wykłady? Jak może odpowiadać p. Janion^c za wykłady Michnika^c, czy Michnik ma konsultować z nią tematykę wykładu? Oni po prostu powariowali. Oni chcą sobie porządzić..... Ja oświadczę: jak oni chcą sobie porządzić, to ja znam taką instytucję, gdzie można to robić.....”.

W rozmowie z S[ewerynem] Blumsztajnem w dniu 26 bm. komentując swoje spotkanie w Lublinie z grupą studentów KUL – sympatyków ROPCiO^d – J[acek] Kuroń wyraził zaniepokojenie postawą L[eszka] Moczulskiego^{e5} w kwestii ewentualnej interwencji zbrojnej ZSRR w sprawie Polski. Zdaniem figuranta Moczulski na zewnątrz twierdzi, że takiej interwencji nie będzie, natomiast wewnątrz – dla swoich członków – mówi, że „trzeba być gotowym”. Kuroń obawia się, że np. założenie przez młodzież w Lublinie drużyny strzeleckiej zostanie wykorzystane, po zlikwidowaniu przez SB, do skompromitowania wszystkich, gdyż posiadanie przez Ruch Obrony Praw Człowieka organizacji zbrojnej „..... traci wymiar moralny i załatwia całą sprawę.....”.

W dniu 27 lutego br. J[acek] Kuroń przeprowadził rozmowę z L[eszkiem] Moczulskim i S[tefanem] Niesiołowskim⁶. Moczulskiego poinformował

^d *Tu i dalej w dokumencie ROPCziO.*

^e *Wzraz podkreślony odręcznie.*

³ Seweryn Blumsztajn (ur. 1946) – dziennikarz, działacz opozycyjny. Zaangażowany w grupie „komandosów”, uczestnik Marca '68, aresztowany i skazany na 2 lata więzienia, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, w latach 1976–1980 członek redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, w 1977 r. członek redakcji „Głosu”, współtwórca Agencji Informacyjnej „Solidarności”, w 1981 r. członek redakcji „Biuletynu Pism Związkowych i Zakładowych” i „Niezależności”, 1981–1989 na emigracji we Francji, w 1985 r. niewpuszczony do kraju.

⁴ Roman Wojciechowski – działacz opozycyjny, współpracownik KOR i KSS „KOR”, członek redakcji „Krytyki”, w stanie wojennym aresztowany i skazany na 3 lata więzienia.

⁵ Leszek Moczulski (ur. 1930) – dziennikarz, historyk, działacz opozycyjny, polityk. W latach 1948–1949 w PPR/PZPR, następnie dziennikarz „Życia Warszawy”, „Dookoła świata” i „Stolicy”. Współzałożyciel ROPCziO i KPN, 1980–1984 i 1985–1986 więziony. 1991–1997 poseł. Sąd lustracyjny w dwu instancjach orzekł, iż w latach 1969–1977 był tajnym współpracownikiem SB ps. „Lech”.

⁶ Stefan Niesiołowski (ur. 1944) – biolog, działacz opozycyjny, polityk. Współzałożyciel „Ruchu”, w 1970 r. aresztowany, w 1971 r. skazany na 7 lat więzienia, współpracownik ROPCziO, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. członek Zarządu Regionu Ziemia Łódzka, redaktor „Solidarności Ziemi Łódzkiej”, w stanie wojennym internowany. W latach 1989–1993, 1997–2001 i od 2007 r. poseł, 2005–2007 senator, od 2007 r. wicemarszałek Sejmu.

o zamiarze udania się delegacji KSS „KOR” do generalnego prokuratora PRL. Po wyjściu Moczulskiego figurant oświadczył Niesiołowskiemu o przygotowaniu przez KSS „KOR” kampanii działań, gdyż panuje przekonanie, że „na kampanię władz należy odpowiedzieć własną kampanią.....”. Działania te prowadzone byłyby wspólnie z ROPCiO. Dlatego chciałby doprowadzić do „operacyjnego spotkania na temat przebiegu planowanej kampanii.....”, która nie może być przeprowadzona bez ich udziału. Należy uzgodnić w tej sprawie stanowiska obydwu grup. Planowane spotkanie z udziałem przedstawicieli ROPCiO będzie miało charakter „utajniony”. Terminu i miejsca nie podawano.

W dniu 1 marca br. J[acek] Kuroń zamierza przeprowadzić wykład n[a] t[emat] „Wychowanie a społeczeństwo” o godz. 19.00 na ul. [...] (u Banieckiej⁷) w ramach Latającego Uniwersytetu. Figurant twierdzi, iż nie będzie zatrzymany, gdyż jest to wykład teoretyczny bez dużej frekwencji.

W dniu 3 marca br. w mieszkaniu R[omana] Wojciechowskiego⁸ planowane jest uroczyste spotkanie przedstawicieli i sympatyków KSS „KOR” z okazji 44-tej rocznicy urodzin J[acka] Kuronia.

Uzyskano informację, że przebywająca w Polsce od kilku dni ekipa telewizji holenderskiej pod kierownictwem Hansa Joachima **Polaka**⁸ zamierza udać się do Katowic w celu nawiązania kontaktu ze środowiskiem robotniczym pod pretekstem zbierania materiałów dot[yczących] warunków i standardu życiowego rodzin robotniczych. Ustalono, że współpracownik KSS „KOR” Mieczysław Grudziński⁹ (fig[urant] Wydz[iału] VI Dep[artamentu] III) poprzez D. Drugestrę¹⁰ – stałego przedstawiciela prasy holenderskiej w Polsce – zabiega o spotkanie z J[ackiem] Kuroniem przedstawicieli tej ekipy. Wg niepotwierdzonych danych ekipa ta planuje spotkanie z figurantem oraz ewentualny wyjazd z nim do Katowic. Prawdopodobnie przedmiotem zainteresowania ekipy holenderskiej może być nowo powołany w Katowicach tzw. Komitet Wolnych Związków Zawodowych.

⁷ Zofia Baniecka (1917–1993) – plastik, żołnierz AK, w 1945 r. aresztowana przez NKWD, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, działaczka NSZZ „Solidarność”.

⁸ Hans Polak (ur. 1945) – dziennikarz telewizyjny, dokumentalista.

⁹ Mieczysław Grudziński (ur. 1948) – informatyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1980 członek redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, w 1978 r. zwolniony z pracy z przyczyn politycznych, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, w 1982 r. wyemigrował do Francji.

¹⁰ D. Drugestra – bliższych danych nie ustalono.

Powyższą informację przekazano do wiadomości Wydz[iału] VI Dep[artamentu] III, [Wydziału] VII Dep[artamentu] II MSW oraz Wydz[iału] III w Katowicach. Informację dot[yczącą] TKN przekazano Wydz[iałowi] III Dep[artamentu] III.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 95–97, mps.

1978 luty 28, Warszawa – Informacja na temat działań operacyjnych prowadzonych przez Wydział III KS MO wobec aktywnych działaczy opozycji, opracowana przez naczelnika Wydziału III KS MO pplk. Andrzeja Maja¹, tajne specjalnego znaczenia

I. Zatrzymania figurantów, przeszukania, legitymowanie

W dniu 10 II br. dokonano przeszukania w mieszkaniu figuranta prowadzonego rozpracowania – Bronisława Komorowskiego² zam[ieszkałego] Warszawa, ul. [...]. W wyniku dokonanego przeszukania zakwestionowano:

– powielacz na matryce białkowe, rotacyjny o napędzie elektrycznym i ręcznym,

– 15 ryz papieru,

– 15 matryce białkowych zużytych z tekstami do nielegalnego czasopisma „Głos”³ nr 3,

– wykonane na powielaczu białkowym str[ony] 50–51 „Głosu” nr 3 w ilości ok. 1200 egz[emplarzy],

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Andrzej Maj (ur. 1934) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1952 r., w latach 1952–1954 słuchacz Szkoły Oficerskiej Centrum Wyszkożenia MBP, 1954–1955 w Wydziale II WUBP w Warszawie, 1955–1956 w Wydziale IV WUdsBP w Warszawie, 1957–1965 w Wydziale III KS MO, 1963–1965 kierownik grupy, 1965–1972 w Inspektoracie Kierownictwa SB KS MO, 1972–1979 naczelnik Wydziału III KS MO, zwolniony ze służby, 1982–1990 w Inspektoracie Kierownictwa MSW, zwolniony ze służby.

² Bronisław Komorowski (ur. 1952) – działacz opozycyjny, polityk, historyk. Harcerz I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, uczestnik ROPCio, w 1979 r. twórca wydawnictwa „Biblioteka Historyczna i Literacka”, w 1980 r. skazany na miesiąc aresztu za organizację manifestacji patriotycznej 11 XI 1979 r., działacz NSZZ „Solidarność”, współzałożyciel Klubów Służby Niepodległości, w stanie wojennym internowany, w latach 1984–1989 członek redakcji „ABC – Adriatyk, Bałtyk, M. Czarne”. 1990–1993 wiceminister, a 2000–2001 minister obrony narodowej, od 1991 r. poseł, 2005–2007 wicemarszałek, od 2007 r. marszałek Sejmu.

³ „Głos” – pismo niezależne, założone w 1977 r., z przerwami ukazuje się do dziś. Na początku istnienia pisma doszło do konfliktu pomiędzy jego redaktorami – Adamem Michnikiem i Antonim Macierewiczem, w wyniku którego redakcję opuściły osoby związane z tym pierwszym. W kolejnych latach pismo redagowali m.in. Ludwik Dorn, Urszula Doroszevska, Jakub Karpiński, Antoni Macierewicz, Piotr Naimski, Wojciech Onyszkiewicz i Zbigniew Romaszewski.

– około 900 zadrukowanych na powielaczu kart z tekstami różnych str[on] „Głosu” nr 3,

– kilka wydawnictw bezdebitowych.

Figurant, tak jak i jego żona Anna Komorowska⁴, odmówili złożenia wyjaśnień. W trakcie przeszukania do mieszkania wszedł Marian Piłka⁵ (zameldowany w Lublinie) i przyniósł ze sobą:

– 5 matryc białkowych z naniesionym tekstem maszynowym stron „Głosu” nr 3 – 42–46,

– około 1800 egz[emplarzy] powielonych kart z tekstem do „Głosu” nr 3 (str[ony] 36, 39, 40).

Po zakończenia przeszukania figurant oraz jego żona Anna i Marian Piłka zostali przewiezieni do KS MO.

W przeprowadzonej rozmowie z Bronisławem Komorowskim wym[ieniony] powiedział, że nie czuje się związany z „Graczami” ani „Hazardzistami”, aczkolwiek większość ich postulatów popiera. Nadmienił, że w Polsce powinna być partia opozycyjna i [powinna być] zniesiona cenzura. Wśród jego wypowiedzi było wiele akcentów antyrządzieckich. Oświadczył, że działania, które podejmuje (powielanie), służą interesom Polski i nie robi nic szkodliwego.

W dniu 22 II br. podjęto działania wobec A[dama] Michnika^a umożliwiające mu wzięcie udziału w wykładzie Latającego Uniwersytetu. Wym[ieniony] ok. godz. 14.30 opuścił mieszkanie M[acieja] Rayzachera⁶ w towarzystwie J[ana] Lityńskiego⁷ i zamierzał się udać taksówką w bliżej

⁴ Anna Komorowska – filolog klasyczny.

⁵ Marian Piłka (ur. 1954) – historyk, działacz opozycyjny, polityk. Od 1974 r. uczestnik działań opozycyjnych, działacz Duszpasterstwa Akademickiego oo. Dominikanów w Lublinie, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, uczestnik ROPCiO, w latach 1977–1978 członek redakcji „Bratniaka”. W 1979 r. współtwórca wydawnictwa „Biblioteka Historyczna i Literacka”, od 1980 r. w RMP, w stanie wojennym internowany. W latach 1991–1993 i 1997–2007 poseł.

⁶ Maciej Rayzacher (ur. 1940) – aktor, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

⁷ Jan Lityński (ur. 1946) – matematyk, działacz opozycyjny, polityk. Zaangażowany w grupie „komandosów”, uczestnik Marca '68, aresztowany i skazany na 2,5 roku więzienia, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, w latach 1976–1980 w redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, 1977–1981 członek redakcji „Robotnika”, w 1977 r. w redakcji „Głosu”, od 1978 r. w redakcji „Krytyki”, doradca regionalnych struktur NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, następnie aresztowany, zwolniony w 1983 r., ukrywał się do 1986 r., 1984–1986 w RKW, w 1987 r. współzałożyciel Kręgu Przyjaciół Solidarności Polsko-Czechosłowackiej, 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, 1989–2001 poseł.

nieokreślonym kierunku. W tej sytuacji zdecydowano się na wylegitymowanie wymienionych. Wobec odmowy okazania dowodu oraz przejścia do radiowozu MO wymienieni zostali przewiezieni do KD MO Warszawa Śródmieście taksówką. A[dam] Michnik i J[an] Lityński zostali przetrzymani w KD MO do późnych godzin wieczornych.

W dniu 22 II br. w wyniku podjętych działań stwierdzono, że około godz. 18.15 do lokalu przy ul. [...] zaczęli schodzić się uczestnicy planowanego wykładu A[dama] Michnika w ramach Latającego Uniwersytetu. Ustalono, że na spotkaniu obecni byli znani figuranci prowadzonych spraw, jak: J[acek] Kuroń, U[rszula] Doroszewska⁸, L[udwik] Dorn⁹, Garwacki¹⁰. Po zakończeniu spotkania i po rozejściu się uczestników Latającego Uniwersytetu wylegitymowano 18 osób, wśród których byli przeważnie studenci warszawskich uczelni oraz dwaj dziennikarze RFN akredytowani w Polsce: Bader Erik¹¹ i Thamm Ludwig Christian Josef¹².

W dniu 24 II br. o godz. 1.06 dokonano zatrzymania Adama Michnika i osadzono go w areszcie KD MO Warszawa Ochota na okres 48 godzin.

W tym samym dniu o godz. 1.10 zatrzymano Andrzeja Kijowskiego^a, Macieja Rayzachera^a i Elżbietę Krawczyk^{a13}, którzy zakłócili porządek publiczny w trakcie zatrzymania Adama Michnika. Wymienieni zostali osadzeni w areszcie KD MO Warszawa Śródmieście. Przy zatrzymanym Andrzeju Kijowskim znaleziono taśmy z nagraniem wykładu Adama

⁸ Urszula Doroszewska (ur. 1954) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. Należała do I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, współzałożycielka warszawskiego SKS, w latach 1977–1980 członek redakcji „Głosu”, 1977–1979 członek redakcji „Indeksu”, 1980–1981 dziennikarka prasy związkowej, w stanie wojennym ukrywała się, w 1984 r. aresztowana, zwolniona na mocy amnestii.

⁹ Ludwik Dorn (ur. 1954) – socjolog, działacz opozycyjny, polityk. Należał do I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel warszawskiego SKS, w latach 1977–1979 członek redakcji „Indeksu”, 1977–1989 członek redakcji „Głosu”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym ukrywał się, 1982–1989 członek redakcji „Wiadomości”. Od 1997 r. poseł, w 2007 r. marszałek Sejmu, 2005–2007 wiceprezes Rady Ministrów i minister spraw wewnętrznych i administracji.

¹⁰ Zbigniew Garwacki (ur. 1954) – wówczas student filozofii na ATK. Współpracownik KOR i NOW-iej, w 1980 r. współredaktor „Kuriera Akademickiego”.

¹¹ Erik Michael Bader – dziennikarz, korespondent „Frankfurter Allgemeine Zeitung” w Polsce.

¹² Ludwig Thamm – dziennikarz telewizyjny, w latach 1978–1985 korespondent ARD w PRL.

¹³ Elżbieta Krawczyk (ur. 1954) – lekarka, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR” oraz krakowskiego SKS, działaczka NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. członek Zarządu Regionu Małopolska, w stanie wojennym internowana, wyemigrowała do Francji. Wstąpiła do zakonu małych sióstr.

Michnika. Kijowski został zwolniony z aresztu w tym samym dniu o godz. 10.00. Pozostali byli zwalniani sukcesywnie.

II. Działania zmierzające do ograniczenia wykładów Latającego Uniwersytetu

Współdziałając z przedstawicielem Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy, przeprowadzono szereg rozmów z osobami udostępniającymi lub mającymi udostępnić swoje mieszkanie na organizowanie wykładów tzw. Latającego Uniwersytetu:

– W dniu 18 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Maciejem Rayzacherem^a. Figurant stwierdził, że wykłady Latającego Uniwersytetu odbywały się już w jego lokalu i będą się odbywać nadal. Po ostrzeżeniu, że udostępnianie lokalu na nielegalne zebrania spowoduje skierowanie wniosku do Kolegium ds. Wykroczeń, oświadczył, że ostrzeżenie przyjął do wiadomości i nie ma zamiaru więcej w tej sprawie wypowiadać się.

– W dniu 20 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Ryszardem Perytem^{a14}, ul. [...]. Figurant ostrzeżenie przyjął do wiadomości i przyznał, że udostępnia swoje mieszkanie na zajęcia prowadzone przez doc. Jedlickiego, jednakże w jego wypowiedziach nie dopatrywał się negatywnych treści politycznych.

R[yszard] Peryt uważa, że działalność doc. Jedlickiego nie narusza żadnych przepisów prawa, podobnie jak i udostępnienie jemu mieszkania. Niemniej jednak zdecydował się przemyśleć całą sprawę w aspekcie, czy warto wypożyczać mieszkanie.

– W dniu 21 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Wojciechem Celińskim^{a15}, ul. [...]. Figurant do ostrzeżenia ustosunkował się, że w tej sprawie nie ma rozmówcom nic do powiedzenia. Wykazywał przy tym bardzo duże zdenerwowanie.

– W dniu 21 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Barbarą Post, ul. [...], pod kątem nieudostępniania swego mieszkania na wykłady Latającego Uniwersytetu. Wymieniona oświadczyła, że dała już słowo (wyraziła zgodę) i nie bardzo widzi możliwość cofnięcia go. Niemniej zastanowi się nad powyższym.

¹⁴ Ryszard Peryt (ur. 1947) – reżyser, aktor, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, aresztowany, współpracownik KOR i KSS „KOR”.

¹⁵ Wojciech Celiński (ur. 1947) – lekarz, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowany.

W kolejnej rozmowie przeprowadzonej w dniu 25 bm. B[arbara] Post poinformowała, że dokładnie przemyślała swoją decyzję w sprawie udostępnienia mieszkania dla potrzeb L[atającego] U[niwersytetu] i doszła do wniosku, że podjęła ją jednak zbyt pochopnie. W związku z powyższym zdecydowała się na cofnięcie swoich zobowiązań i w efekcie przewidziany w jej mieszkaniu cykl wykładów L[atającego] U[niwersytetu] nie odbędzie się.

– W dniu 21 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Zofią Baniecką^a, ul. [...]. Figurantka ostrzeżenie przyjęła do wiadomości i przyznała, iż w jej mieszkaniu są prowadzone zajęcia przez A[dama] Michnika, oraz stwierdziła, że do A[dama] Michnika i jego wykładów nie ma żadnych zastrzeżeń – [Michnik] robi to dobrze i ciekawie. Baniecka uważa, że ona, jak i A[dam] Michnik, nie naruszają żadnych przepisów prawa. Baniecka zdecydowała się skonsultować z A[damem] Michnikiem sprawę odwołania wykładów L[atającego] U[niwersytetu] w jej mieszkaniu po 22 bm. Natomiast w dniu 22 bm. wykładu odwołać – jak stwierdziła – nie może.

– W dniu 22 bm. udano się do Grzegorzycy[a]^a Andrzeja, zam[ieszkałego] W[arszawa], ul. [...], celem przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej. Pod podanym adresem zastano matkę wym[ienionego] Zofię Grzegorzycy oraz syna Tomasza, którym zakomunikowano o wystąpieniu do Kolegium ds. Wykroczeń, jeżeli mieszkanie będzie udostępniane na wykłady L[atającego] U[niwersytetu]. Zastani domownicy ostrzeżenie przyjęli spokojnie, ze zrozumieniem i zobowiązali się przekazać je głównemu lokatorowi.

– W dniu 22 bm. przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z Marią Kruczkowską^{a16}, ul. [...]. M[aria] Kruczkowska ustosunkowała się do powyższego stwierdzeniem, iż istotnie w jej mieszkaniu mają się odbywać zajęcia L[atającego] U[niwersytetu], przekazane uwagi przyjmuje do wiadomości i poza tym nic więcej nie ma do powiedzenia rozmówcom. Wypowiedziała to z ironicznym uśmiechem i pewnością siebie.

III. Rozmowy operacyjne z figurantami

W miesiącu lutym br. przeprowadzono 36 rozmów operacyjnych z figurantami spraw ewidencji operacyjnej, z których na uwagę zasługują:

¹⁶ Maria Kruczkowska (ur. 1951) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, udostępniała mieszkanie na wykłady TKN, w 1981 r. w Agencji Prasowej „Solidarności” „AS”, współpracowniczka „Tygodnika Mazowsze”.

– W dniu 10 bm. przeprowadzono kolejną rozmowę z figurantem Aleksandrem Wirpszą¹⁷. W trakcie rozmowy Wirpsza ponownie zaprezentował swoje niezmiennie wrogie poglądy na politykę władz państwo-politycznych, a szczególnie wobec polityki kulturalnej PRL. Wyraził swoje zadowolenie z faktu powstania szeregu nielegalnych pism, takich jak „Zapis”¹⁸ czy „Puls”¹⁹, które stworzyły wielu twórcom możliwość ukazywania, poprzez drukowanie w nich swoich utworów, własnej rzeczywistości i niczym niemaskowanej osobowości. Wymowę polityczną tym pismom nadają w swych działaniach ludzie tego typu, co Kuroń, Michnik czy Toruńczyk²⁰, ponieważ zakładają oni sobie pewne cele polityczne. Zdaniem figuranta nakład 2 tys. egzemplarzy każdego nielegalnego pisma nie stanowi żadnego zagrożenia, gdyż zaspokaja tylko potrzeby określonego kręgu osób. Jego pogląd na sprawę nielegalnych pism nie odnosi się do „Opinii”²¹, która – jak stwierdził – ma charakter publicystyki politycznej, prezentowany jest w niej określony program polityczny i dążenie tej grupy do realizacji tego programu. Jako bardziej niebezpieczną formę uznał sam Latający Uniwersytet, jednak nie precyzował bliżej swojej opinii na ten temat. Z dużym uznaniem wyrażał się o spotkaniach organizowanych u Tadeusza Walendowskiego²², w których osobiście uczestniczył i wysoko

¹⁷ Aleksander Wirpsza, pseud. lit. Leszek Szaruga (ur. 1946) – poeta, prozaik, historyk literatury, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, relegowany z UW, w latach 1977–1981 w redakcji „Pulsu”, w 1982 r. członek redakcji pisma „Opornik”, 1984–1987 w redakcji „Wyboru”, 1982–1987 członek redakcji pisma „Wezwania”.

¹⁸ „Zapis” – niezależne pismo literackie wydawane w latach 1977–1981. W skład redakcji wchodził m.in. Jerzy Andrzejewski, Stanisław Barańczak, Jacek Bocheński, Kazimierz Brandys, Tomasz Burek, Marek Nowakowski, Barbara Toruńczyk i Wiktor Woroszyński.

¹⁹ „Puls” – „nieregularny kwartalnik literacki”, pismo niezależne wydawane w Łodzi. W latach 1977–1981 ukazało się 12 numerów (7 woluminów, większość miała podwójną numerację), nr 13 został skonfiskowany przez SB, następnie pismo ukazywało się na emigracji. Redagowali je m.in. Janusz Anderman, Jacek Bierezin, Jan Chodakowski, Tomasz Filipeczak, Antoni Pawlak, Bartosz Pietrzak, Leszek Szaruga, Witold Sułkowski, Tadeusz Walendowski.

²⁰ Barbara Toruńczyk (ur. 1946) – wydawca, działaczka opozycyjna. Uczestniczka spotkań Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności, uczestniczka Marca '68, aresztowana i skazana na 2 lata więzienia, współpracowniczką KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1979 sekretarz redakcji „Zapisu”, 1979–1980 członek redakcji „Res Publici”, w 1980 r. wyemigrowała do Francji, w 1983 r. założycielką i redaktorką naczelną „Zeszytów Literackich”.

²¹ „Opinia” – pismo ROPCiO, w latach 1977–1981 ukazały się 54 numery. Do czerwca 1978 r. główną rolę w redakcji odgrywał Leszek Moczulski, który został następnie odsunięty. W skład redakcji wchodził m.in. Jerzy Brykczyński, Andrzej Czuma, Kazimierz Janusz, Emil Morgiewicz, Adam Wojciechowski, Wojciech Ziemiński, sekretarzem redakcji był Jan Dworak.

²² Tadeusz Walendowski (1944–2004) – reżyser, dziennikarz, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, w latach 1975–1976 redaktor pisma „Teatr Uliczny i Domowy”, od 1977 r. organizator

je ocenia. Wirpsza aktualnie przygotowuje do druku opowiadanie na temat wydarzeń marcowych 1968 r., w którym zawrze swoje osobiste refleksje dot[yczące] pobytu w areszcie, a jednocześnie będzie chciał przedstawić własny pogląd odnośnie [do] mechanizmów powodujących powstanie sytuacji [takich], jaka miała miejsce w 1968 roku i później.

Wirpsza wyrażał się krytycznie o Jacku Kuroniu oraz Andrzeju Drawiczu²³. Kuronia określił jako człowieka, „który po dojściu do władzy rozprawiłby się najpierw z aktualną opozycją, gdyż byłaby jemu wówczas niepotrzebna”. Drawicza zaś określił jako człowieka, który niczym szczególnym się nie wyróżnił w literaturze. Jest zorientowany w działalności prowadzonej przez Drawicza za granicą i twierdzi, że Drawicz odmówi powrotu do kraju.

– Przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z figurantem sprawy Tomaszem Wiśniewskim^{a24} – student UW, uczestnik wrogich manifestacji w dniu 15 maja 1977 r.²⁵ na terenie Krakowa. Figurant w rozmowie podkreślił odstąpienie od działań na rzecz „Graczy” oraz oświadczył, że w żadnej działalności szkodliwej politycznie nie będzie brał udziału, gdyż zdaje sobie sprawę z tego, że pod płaszczykiem pozorów solidarności studenckiej lub też społecznej ludzie wrogo nastawieni do ustroju PRL chcą wzbudzić niepotrzebny zamęt w kraju.

– Przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą z figurantem sprawy Janem Cywińskim^{a26} biorącym udział w wykładach L[atającego] U[niwersytetu] oraz działającym w SKS-ie. Figurant stwierdził, że nie robi nic złego, a jego działania nie są sprzeczne z ogólnie rozumianym interesem społecznym. Wyraził się, że nadal będzie brał udział w szkoleniach L[atającego] U[niwersytetu]. Nie zamierza zaprzestać działania w SKS-ie, ponieważ

spotkań poświęconych kulturze niezależnej, zwanych „salonem u Walendowskich”, współpracownik KOR i KSS „KOR”, 1977–1979 członek redakcji „Pulsu”, od 1979 r. na emigracji w USA, od 1982 r. redaktor „Głosu Ameryki”.

²³ Andrzej Drawicz (1932–1997) – krytyk i historyk literatury, tłumacz, rusycysta. Tajny współpracownik SB ps. „Kowalski”, „Zbigniew”, następnie współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”. W latach 1989–1991 przewodniczący Komitetu ds. Radia i TV.

²⁴ Tomasz Wiśniewski – bliższych danych nie ustalono.

²⁵ 15 V 1977 r. w Krakowie odbył się „czarny marsz” poświęcony pamięci zamordowanego przez SB Stanisława Pyjasa, wieczorem w miejscu jego śmierci proklamowano powstanie Studenckiego Komitetu Solidarności.

²⁶ Jan Cywiński (ur. 1956) – filolog klasyczny, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel warszawskiego SKS, od 1977 r. w warszawskim KIK, w latach 1982–1983 i 1985–1987 redaktor techniczny „Tygodnika Mazowsze”.

dotychczas studenci w PRL nie doczekali się organizacji działającej na zasadzie związków zawodowych.

IV. Kombinacje operacyjne i inne działania

Realizując plany kombinacji operacyjnych, do wrogich środowisk antysocjalistycznych wprowadzono następujące osobowe źródła informacji:

– TW ps[eudonim] „Neron” do grupy „Hazardzistów” pod figurantów Ziemińskiego²⁷ i Janusza²⁸,

– TW ps[eudonim] „Elżbieta” do współpracowników grupy „Graczy”,

– TW ps[eudonim] „13” do grupy „Graczy” pod figurantkę Ankę Kowalską²⁹,

– TW ps[eudonim] „Szczęsny” i „Joanna” do „Latającej Biblioteki”,

– TW ps[eudonim] „Paweł” pod figuranta A[ntoniego] Macierewicza³⁰ i L[atający] U[niwersytet],

– TW ps[eudonim] „Ewa”, „Piotr”, „Ryszard”, „Marcin” do Latającego Uniwersytetu.

W dniach 17 i 18 bm. przeprowadzono penetrację dworców kolejowych, [dwoorców] PKS oraz dworca lotniczego Warszawa Okęcie celem

²⁷ Wojciech Ziemiński (1925–2001) – działacz opozycyjny. W latach 1956–1962 członek Klubu Krzywego Koła, w 1965 r. aresztowany, w 1971 r. skazany na rok więzienia, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, organizator obchodów rocznic narodowych, współzałożyciel KOR, współzałożyciel ROPCiO, 1977–1980 członek redakcji „Opinii”, 1979–1981 członek redakcji „Rzeczpospolitej”, w 1979 r. twórca Komitetu Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu, w 1980 r. skazany na 3 miesiące aresztu za organizację manifestacji patriotycznej 11 XI 1979 r., w 1981 r. inicjator powołania Klubów Służby Niepodległości, w 1982 r. aresztowany, w 1983 r. utworzył Kongres Solidarności Narodu, redaktor jego pism „Solidarność Narodu” i „Polska Jutra”.

²⁸ Kazimierz Janusz (ur. 1925) – inżynier, działacz opozycyjny. W 1951 r. skazany za działalność konspiracyjną na 15 lat więzienia, współzałożyciel ROPCiO, prowadził Biuro Prasowe ROPCiO, w 1977 r. zwolniony z pracy z przyczyn politycznych, w latach 1977–1981 członek redakcji „Opinii”, w stanie wojennym internowany.

²⁹ Anka Kowalska (1932–2008) – pisarka, działaczka opozycyjna. Członek KOR i KSS „KOR”, w 1978 r. członek redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, w stanie wojennym internowana, w 1984 r. współorganizatorka Komitetu Obywatelskiego przeciw Przemocy.

³⁰ Antoni Macierewicz (ur. 1948) – historyk, działacz opozycyjny, polityk. Lider I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), w 1967 r. twórca tajnej Ligi Niepodległościowej, uczestnik Marca '68, aresztowany, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR, następnie KSS „KOR”, od 1977 r. redaktor naczelny „Głosu”, w latach 1980–1981 działacz NSZZ „Solidarność”, redaktor „Wiadomości Dnia”, w stanie wojennym aresztowany, uciekł z więzienia, ukrywał się do 1984 r. W latach 1991–1993, 1997–2005 i 2007 r. poseł, 1991–1992 minister spraw wewnętrznych, 2006 i 2007 wiceminister obrony narodowej.

niedopuszczenia do wyjazdu przedstawicieli warszawskiego SKS-u do Krakowa, gdzie miał się odbyć ogólnokrajowy zjazd. Na terenie Krakowa przeprowadzono rozmowy z członkami SKS-u: U[rszulą] Doroszewską i R[olandem] Krukiem³¹, w wyniku których spowodowano odstąpienie tych osób od uczestnictwa w zjeździe, a także spowodowano ich wyjazd z Krakowa do Warszawy.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 99–103, mps.

³¹ Roland Kruk (ur. 1955) – wówczas student geografii UW, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współpracownik warszawskiego SKS, relegowany z uczelni, powołany do służby wojskowej – odmówił złożenia przysięgi, w 1985 r. współzałożyciel Ruchu „Wolność i Pokój”, członek redakcji „A capella”.

1978 luty, Warszawa – Informacja na temat „Latających Bibliotek”, opracowana przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW kpt. K. Dzieńca¹, tajne

W miesiącu października 1977 r. z inicjatywy „Graczy” i przy czynnej pomocy warszawskiego SKS Teresa Bogucka² przystąpiła do organizowania bibliotek, książek i wydawnictw bezdebitowych, tzw. prohibitów.

W pierwszym etapie przystąpiono do zbierania książek i wydawnictw bezdebitowych, które gromadzono w kilku tajnych punktach składowych na terenie Warszawy. „Gracze” zobowiązali się udzielać pomocy T[eresie] Boguckiej, przekazując jej posiadane prohibity oraz zapewnili pomoc finansową na opłacenie osób zajmujących się zawodowo działalnością biblioteki.

Na początku grudnia 1977 r. zakończono etap organizacyjny „Latających Bibliotek”, rozpoczynając jednocześnie wypożyczanie prohibitów zainteresowanym osobom. T[eresa] Bogucka jako organizator „Latającej Biblioteki” prowadzi kartotekę prohibitów oraz zaszyfrowaną ewidencję osób korzystających z biblioteki. Obawiając się dekonspiracji, składnica książek i wydawnictw bezdebitowych rozlokowana jest w kilku punktach składowych (mieszkaniach prywatnych, piwnicach, komórkach itp.), do których mają dostęp tylko łącznicy kierowani tam przez Bogucką. Zadaniem łączników jest pobranie książki z punktu składowego, dostarczenie jej wypożyczającemu (do miejsca zamieszkania lub do miejsca pracy) oraz przyjęcie zamówienia na wypożyczenie następnej pozycji. W ten sposób łącznicy obsługują około 10 wypożyczających. Spotkanie łączników z T[eresą] Bogucką odbywa się w określonym dniu i godzinie (co dwa tygodnie) w wynajętym mieszkaniu, gdzie następuje wymiana książek. Stwierdzono również przypadki, że wypożyczalnia „Latającej Biblioteki” organizowana jest w trakcie wykładów Latającego Uniwersytetu oraz podczas zebrań „Graczy” i SKS.

¹ K. Dzieńca – bliższych danych nie ustalono.

² Teresa Bogucka (ur. 1945) – socjolog, publicystka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, aresztowana i relegowana z UW, współpracowniczką KOR i KSS „KOR”, działaczka NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowana, w 1982 r. współzałożycielka Komitetu Helsińskiego, w latach 1982–1989 członek Komitetu Kultury Niezależnej.

Na początku stycznia 1978 r. organizatorzy zgromadzili już około 500 książek i wydawnictw bezdebitowych (wykaz prohibitów w załączeniu) oraz utworzyli drugą „Latającą Bibliotekę” wyłącznie dla studentów. Mając na uwadze dalszy wzrost działalności „Latających Bibliotek”, organizatorzy planują:

- zorganizować czytelnię „Latającej Biblioteki”,
- dalsze powiększenie zbiorów książek i wydawnictw bezdebitowych przejmowanych [zarówno] od osób z kraju, jak i przesyłanych z zagranicy,
- wynajmowanie mieszkań lub innych pomieszczeń na punkty składowe prohibitów,
- udoskonalić system wymiany książek przez zorganizowanie w wynajętych mieszkaniach stałych wypożyczalni.

Charakterystyka poszczególnych „Latających Bibliotek”

1. Warszawa

Na terenie Warszawy działają aktualnie 2 „Latające Biblioteki”, zorganizowano kilka punktów składowych prohibitów, w których zgromadzono około 500 książek i wydawnictw bezdebitowych. Z wypożyczalni „Latającej Biblioteki” korzysta już około 100 osób.

Organizatorzy i współpracownicy

- Teresa Bogucka^a, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...], prowadzi kartotekę książek, ewidencję osób korzystających z biblioteki oraz przy pomocy łączników dokonuje wymiany książek.
- Adam Michnik^a kieruje do T[eresy] Boguckiej osoby, które mają pomagać w działalności „Latającej Biblioteki”.
- Anna Dodziuk-Lityńska^{a3}, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...], zajmuje się gromadzeniem prohibitów.
- Jadwiga Prokop^{a4}, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...], pomaga T[eresie] Boguckiej.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

³ Anna Dodziuk (ur. 1947) – psycholog, dziennikarz, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczką KOR i KSS „KOR”, działaczka NSZZ „Solidarność”, w latach 1980–1981 wicedyrektor Agencji Prasowej „Solidarności” „AS”, 1982–1989 członek redakcji „Tygodnika Mazowsze”.

⁴ Jadwiga Prokop – wówczas studentka V roku psychologii UW.

– Joanna Szczęsna^{a5}, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...], pomaga T[eresie] Boguckiej.

– Maria Wosiek^{a6}, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...], pomaga T[eresie] Boguckiej.

– Maciej Juniewicz^{a7}, zam[ieszkały] Szczecin, ul. [...], czasowo zamieszkały w Warszawie, jest na etacie „Latającej Biblioteki” – zarabia 1800 zł miesięcznie.

– Maciej Rayzacher^a, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], zajmuje się gromadzeniem prohibitów.

– Wiktor Woroszyński^a, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], dysponuje bogatymi zbiorami literatury bezdebitowej.

– Piotr Zaborowski^{a8}, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przekazał dla „Latającej Biblioteki” większą ilość prohibitów.

– Maciej Kuroń^{a9} – syn Jacka Kuronia, spełnia rolę łącznika.

– Marek Tabin^a, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przechowuje w swoim mieszkaniu wydawnictwa i opracowania grup antysocjalistycznych („Zapis”).

– Anatol Lawina^{a10}, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przechowuje w swoim mieszkaniu wydawnictwa i opracowania grup antysocjalistycznych.

– Marek Prusak^{a11}, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przechowuje w swoim mieszkaniu wydawnictwa i opracowania grup antysocjalistycznych.

⁵ Joanna Szczęsna (ur. 1949) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, w latach 1969–1970 w tajnej organizacji „Ruch”, w 1970 r. aresztowana, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, 1977–1980 członek redakcji „Biuletynu Informacyjnego” KOR, w 1981 r. w Agencji Prasowej „Solidarność” „AS”, w stanie wojennym ukrywała się, w 1982 r. aresztowana, 1982–1989 członek redakcji „Tygodnika Mazowsze”.

⁶ Maria Wosiek (ur. 1935) – teatrolog, działaczka opozycyjna. Działaczka warszawskiego KIK, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR, członek KSS „KOR”, członek TKN, w stanie wojennym internowana.

⁷ Maciej Juniewicz (ur. 1954) – matematyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”.

⁸ Piotr Zaborowski (1950–1978) – aktor, współpracownik opozycji.

⁹ Maciej Kuroń (1960–2008) – historyk, dziennikarz, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NZS, w latach 1980–1981 członek ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NZS.

¹⁰ Anatol Lawina (1940–2006) – prawnik, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1980 w NOW-iej, w 1980 r. skazany na 3 miesiące aresztu, w stanie wojennym internowany, w 1984 r. współzałożyciel Komitetu Obywatelskiego przeciwko Przemocy.

¹¹ Marek Prusak – bliższych danych nie ustalono.

- Wiktor Nagórski^{a12}, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przechowuje w swoim mieszkaniu wydawnictwa i opracowania grup antysocjalistycznych.
- Tadeusz Konwicki^{a13}, zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...], przechowuje w swoim mieszkaniu wydawnictwa i opracowania grup antysocjalistycznych.

Punkty składowe „Latającej Biblioteki”

- Eugenia Łozińska^{a14}, zam[ieszkała] Warszawa, ul. [...].
- Magda i Maksymilian Boratyńscy^{a15}, zam[ieszkali] Warszawa, ul. [...], udostępnili piwnicę na punkt składowy.
- Roman Wojciechowski^a, w mieszkaniu znajomej – Iwony Dąbrowskiej¹⁶ (czasowo przebywającej w CSRS), zam[ieszkałej] Warszawa, ul. [...], zorganizował punkt składowy „Latającej Biblioteki”.

2. Kraków

Na początku stycznia 1978 r. działacze krakowskiego SKS podjęli inicjatywę utworzenia w Krakowie niezależnej biblioteki dla wszystkich studentów i pracowników naukowych wyższych uczelni. Są to zamierzenia związane ze sprawą tzw. resów.

3. Łódź

W połowie stycznia 1978 r. ^bJózef Śreniowski^{b17} poinformował T[omasza] Filipczaka^{c18}, że archiwum literatury bezdebitowej jest już gotowe

^{b-b} *Fragment dopisany odręcznie.*

^c *W dokumencie Filipczuka.*

¹² Wiktor Nagórski (ur. 1942) – działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, w 1969 r. skazany na 6 miesięcy aresztu, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, organizator kolportażu NOW-ej, w stanie wojennym internowany.

¹³ Tadeusz Konwicki (ur. 1926) – prozaik, reżyser, scenarzysta, działacz opozycyjny. W latach 1951–1966 w PZPR, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, 1980–1981 w Komitecie Obrony Więzionych za Przekonania.

¹⁴ Eugenia Łozińska – bliższych danych nie ustalono.

¹⁵ Magda i Maksymilian Boratyńscy – bliższych danych nie ustalono.

¹⁶ Iwona Dąbrowska – bliższych danych nie ustalono.

¹⁷ Józef Śreniowski (ur. 1947) – socjolog i etnograf, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68 i protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1981 członek redakcji „Robotnika”, w stanie wojennym internowany, po ucieczce z obozu ukrywał się przez dwa lata, 1982–1989 członek redakcji „Biuletynu Łódzkiego”, 1984–1986 więziony.

¹⁸ Tomasz Filipczak (ur. 1954) – polonista, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel łódzkiego Niezależnego Klubu Dyskusyjnego, w latach 1977–1981 członek redakcji „Pulsu”, 1980–1981 członek redakcji „Solidarności z Gdańskiem”, w stanie wojennym internowany. 1992–1994 dyrektor ośrodka TVP w Łodzi.

i każdy może z niego korzystać. Stwierdził, że pozycje książkowe są fotografowane, a filmy ukryte w bezpiecznym miejscu. Zamierza opracować kartotekę literatury bezdebitowej. Archiwum literatury bezdebitowej prawdopodobnie znajduje się w mieszkaniu E[lżbiety] Donbach^{d19}.

4. Wrocław

W dniu 20 I 1978 r. działacze wrocławskiego SKS podjęli decyzję zorganizowania we Wrocławiu „Latającej Biblioteki” literatury bezdebitowej i krajowych wydawnictw opozycyjnych. Zgromadzili już 30 pozycji i planują prowadzić systematyczne zbieranie literatury bezdebitowej. Jeżeli Służba Bezpieczeństwa zlikwiduje „Latającą Bibliotekę”, to fakt ten przekażą na Zachód jako dowód represji w stosunku do SKS.

Uwagi i wnioski

1. Tzw. Latające Biblioteki związane są ściśle z działalnością antysocjalistycznych ugrupowań „Graczy” i SKS i stanowią bazę teoretyczną do wrogiego oddziaływania na różne środowiska.

2. Największe zainteresowanie działalnością „Latającej Biblioteki” przejawia środowisko studenckie, które jest szczególnie podatne na wrogą działalność.

3. Doświadczenia z działalności „Latającej Biblioteki” na terenie Warszawy przenoszone są do grup antysocjalistycznych na terenie kraju (Łódź, Kraków, Wrocław) i należy się liczyć z możliwością rozprzestrzeniania się tej działalności na inne ośrodki w kraju, gdzie działają antysocjalistyczne ugrupowania (Poznań, Lublin, Szczecin, Gdańsk).

4. Do powiększenia zbiorów „Latających Bibliotek” przejmowana jest w pierwszym etapie literatura bezdebitowa będąca w posiadaniu osób prywatnych. Dalsze zamierzenia organizatorów idą w kierunku powiększenia zbiorów przez organizowanie przerzutów literatury bezdebitowej z zagranicy.

5. W celu organizowania i zwalczania działalności „Latających Bibliotek” należy:

^d *W dokumencie* E. Danebach.

¹⁹ Elżbieta Donbach-Jankowska (ur. 1952) – działaczka opozycyjna. Uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, zwolniona z pracy.

– Wykorzystać osobowe źródła informacji i środki techniki operacyjnej do ustalania organizatorów „Latających Bibliotek”, punktów składowych książek i wydawnictw, łączników oraz osób wypożyczających.

– Ponieważ podczas wykładów Latających Uniwersytetów i w czasie innych spotkań grup antysocjalistycznych organizowana jest m.in. wymiana książek, wprowadzać tam osobowe źródła informacji, które ustalać będą organizatorów „Latających Bibliotek”, łączników, adresy punktów składowych oraz nazwiska osób wypożyczających literaturę bezdebitową.

– Szczególną uwagę zwracać na ustalenia organizatorów i punkty składowe „Latających Bibliotek” (u kogo, ilość książek i wydawnictw, system wypożyczania, kto jest łącznikiem itp.).

Po uzyskaniu szczegółowych informacji dot[yczących] organizatorów i punktów składowych „Latających Bibliotek” organizowane będą przeszukiwania celem zakwestionowania znajdującej się tam literatury bezdebitowej, kartoteki wydawnictw oraz wykazów osób wypożyczających.

Akcje przeszukań proponuje [się] przeprowadzić równocześnie we wszystkich ośrodkach w kraju, co uniemożliwi organizatorom likwidację lub przeniesienie „Latającej Biblioteki” w inne miejsce.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 57–61, mps.

1978 luty, Warszawa – Informacja na temat wykładów Uniwersytetów Łatających w okresie 28 października 1977 – 1 lutego 1978 r., opracowana przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW kpt. K. Dzieńnię, tajne

1. Warszawa

– W dniu 9 XI 1977 r. w mieszkaniu Kunickiego-Goldfingera^a A[dam] Michnik^a zainaugurował wykłady L[atającego] U[niwersytetu] na temat „Z dziejów politycznych PRL”.

W wykładzie wzięło udział około 80 osób.

– W dniu 12 XI 1977 r. w mieszkaniu M[acieja] Rayzachera^a odbył się wykład T[adeusza] Kowalika^a n[a] t[emat] „Sytuacja społeczno-polityczna w Polsce i Europie po II wojnie światowej”.

W wykładzie wzięło udział około 40 osób.

– W dniu 19 XI 1977 r. w mieszkaniu Walca^{a1} (Podkowa Leśna) odbył się wykład T[omasza] Burka^a n[a] t[emat] „Literatura XXX[-lecia] PRL”.

W wykładzie wzięło udział około 27 osób, w tym m.in. Łukasiewicz², Kowalski³, Doroszevska, Geresz⁴, Stańczyk⁵, Kępiński⁶. Następny wykład miał J[an] Strzelecki^a na temat „Historia PRL”.

– W dniu 22 XI 1977 r. odbyło się zebranie organizacyjne U[niwersytetu] L[atającego] z udziałem J[ana] Strzeleckiego^a. Obecni byli studenci socjologii UW.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Jan Walc (1948–1993) – krytyk literacki, publicysta, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowany.

² Piotr Łukasiewicz (ur. 1954) – socjolog, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, od 1979 r. członek redakcji „Krytyki”, 1988–1992 zastępca redaktora naczelnego. W latach 1992–1993 kierownik resortu kultury i sztuki.

³ Prawdop. Sergiusz Kowalski (ur. 1953) – socjolog, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciw zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1979 członek redakcji „Indeksu”, pracownik NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

⁴ Jerzy Geresz (ur. 1948) – wówczas student Wydziału Matematyki i Mechaniki UW, współpracownik KOR i KSS „KOR”.

⁵ Prawdop. Piotr Stańczyk (ur. 1955) – polonista, działacz opozycyjny. Współpracownik NOW-ej, w 1981 r. w redakcji „Tygodnika Solidarność”, w 1982 r. współzałożyciel „Tygodnika Wojennego”

⁶ Kępiński – bliższych danych nie ustalono.

– W dniu 23 XI 1977 r. w mieszkaniu Kunickiego-Goldfingera odbył się wykład A[dama] Michnika n[a] t[emat] „Sytuacja polityczna PRL w latach 1945–1947”. W wykładzie wzięło udział około 80 osób.

– W dniu 4 XII 1977 r. Geremek^a, Jedlicki^a i Zientara^a omawiali sprawy organizacyjne U[niwersytetu] L[atającego], sugerowali, że należy powiększyć grono wykładowców, oraz zastanawiali się nad przekształceniem U[niwersytetu] L[atającego] w Towarzystwo Kursów Naukowych (TKN), które przekształci się następnie w Wolną Wszechnicę Polską i Akademię Polityczną.

– W dniu 4 XII 1977 r. uzyskano informację, że W[ojciech] Fałkowski^{a7} zamierza zorganizować „Latające Liceum” dla młodych nauczycieli zatrudnionych w szkolnictwie średnim.

– W dniu 8 XII 1977 r. w mieszkaniu W[ojciecha] Celińskiego^a odbył się wykład T[adeusza] Kowalika^a (tematu wykładu nie ustalono). W wykładzie udział wzięło około 29 osób. Wykład został rozwiązany przez funkcjonariuszy MO.

– Na początku grudnia 1977 r. uzyskano informację, że w mieszkaniu prof. E[dwarda] Lipińskiego^a odbywają się szkolenia ([tematyka –] elity opozycji).

– W dniu 10 XII 1977 r. w mieszkaniu M[acieja] Rayzachera^a odbył się kolejny wykład A[dama] Michnika^a n[a] t[emat] „Historia Polski 1939–1944”.

– W dniu 17 XII 1977 r. w mieszkaniu M[acieja] Rayzachera^a odbył się wykład A[dama] Michnika^a n[a] t[emat] „Działalność podziemna po wyzwoleniu”.

– W dniu 13 XII 1977 r. w mieszkaniu S[tefana] Amsterdamskiego^a odbyło się zebranie wykładowców U[niwersytetu] L[atającego], gdzie m.in. proponowano powołanie tzw. Rady Programowej.

– W dniu 18 XII 1977 r. w mieszkaniu A[ndrzeja] Celińskiego^a odbył się wykład U[niwersytetu] L[atającego]. Tematu wykładu nie ustalono.

– W dniu 21 XII 1977 r. odbył się wykład A[dama] Michnika^a z udziałem przedstawicieli amerykańskiej telewizji CBS. Miejsca spotkania i tematu nie ustalono.

⁷ Wojciech Fałkowski (ur. 1952) – historyk, działacz opozycyjny. Harcerz I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), współpracownik KOR, w 1977 r. usunięty z pracy na UW z przyczyn politycznych, w 1980 r. współzałożyciel wydawnictwa „Krag”.

– W dniu 21 XII 1977 r. odbyło się pierwsze spotkanie „L[atającego] L[iceum]”. Wykład A[ndrzej] Rosnera^{a8} n[a] t[emat] „Rozważania o historii”. Proponowano następujących wykładców: A[ldona] Jawłowska^a, Gugulski^{a9}, Radziwiłł^{a10}. Obecnych było około 9 osób.

– W dniu 20 XII 1977 r. w mieszkaniu M. Olszańskiego^{a11} odbył się wykład J[ana] Strzeleckiego^a n[a] t[emat] „Kongres zjednoczeniowy PZPR (1948)”. W wykładzie udział wzięło około 11 osób.

– W dniu 28 XII 1977 r. w mieszkaniu T[adeusza] Walendowskiego^a odbyło się spotkanie z literatem K[azimierzem] Orłosiem^{a12}. W spotkaniu wzięło udział około 60 osób.

– Na początku stycznia w mieszkaniu B[ronisława] Geremka^a odbyło się kilka zebrań, gdzie omawiane były sprawy powołania TKN oraz prowadzone były szkolenia wykładców U[niwersytetu] L[atającego].

– W dniu 7 I 1978 r. odbył się wykład A[dama] Michnika^a n[a] t[emat] „Walka o władzę w Polsce po II wojnie światowej (PPR a PSL)”. W wykładzie wzięło udział około 20 osób.

– W dniu 10 I 1978 r. w mieszkaniu M. i M. Olszewskich^{a13} odbył się wykład J[ana] Strzeleckiego^a n[a] t[emat] „Marksizm a współczesność”. W wykładzie udział wzięło około 11 osób.

– W dniu 11 I 1978 r. w mieszkaniu Z[ofii] Banieckiej^a odbył się wykład A[dama] Michnika^a n[a] t[emat] „Odchylenia prawicowo-nacjonalistyczne w KDL w latach 1947–1951”. W wykładzie udział wzięło około 50 osób.

– W dniu.....^b w mieszkaniu T[adeusza] Walendowskiego^c odbyło się spotkanie z udziałem około 40 osób, gdzie M[aciej] Rayzacher^c i A[ndrzej] Seweryn^{c14} czytali materiały dot[yczące] „Księgi zapisów GUKPiW”.

^b *Miejsce niewypełnione w dokumencie.*

^c *Wyraz podkreślony odręcznie.*

⁸ Andrzej Rosner (ur. 1949) – historyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, wydawca podziemny, w 1978 r. z przyczyn politycznych zwolniony z pracy, współpracownik NOW-ej i „Głosu”, w 1980 r. współzałożyciel wydawnictwa „Krag”, w latach 1985–1990 jego szef, w stanie wojennym internowany, od 1985 r. członek Funduszu Wydawnictw Niezależnych.

⁹ Ireneusz Gugulski (1935–1990) – nauczyciel, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

¹⁰ Anna Radziwiłł (ur. 1939) – historyk. W latach 1989–1991 senator, 1989–1991 i w 2005 r. wiceminister edukacji narodowej.

¹¹ M. Olszański – bliższych danych nie ustalono.

¹² Kazimierz Orłoś (ur. 1935) – prozaik, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, w latach 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”, 1981–1983 członek Zarządu Głównego ZLP, członek polskiego Pen Clubu, 1982–1983 członek redakcji „Nowego Zapisu”.

¹³ M. i M. Olszewscy – bliższych danych nie ustalono.

¹⁴ Andrzej Seweryn (ur. 1946) – aktor.

– W dniu 14 I 1978 r. w mieszkaniu M[acieja] Rayzachera^c odbył się wykład A[dama] Michnika^c n[a] t[emat] „Wizja Polski powojennej (PPR, PSL)”. Powyższy wykład nagrany został na taśmę magnetofonową. W wykładzie wzięło udział około 20 osób.

– W dniu 16 I 1978 r. w mieszkaniu S[ylwii] Peryt^{c15} odbył się wykład P[awła] Śpiewaka^{c16} n[a] t[emat] „Współczesne ideologie polityczne”. W wykładzie wzięło udział około 20 osób.

– W dniu 22 I 1978 r. z inicjatywy „Graczy” powołano TKN, w ramach którego działać będą U[niwersytety] L[atające].

2. Kraków

– W dniu 11 XI 1977 r. w mieszkaniu B[ogusława] Sonika^{c17} (SKS) odbyła się prelekcja J[acka] Kuronia^c n[a] t[emat] „Działalność opozycji w kraju”. W prelekcji wzięło udział około 60 osób, głównie działaczy i sympatyków SKS.

– W dniu 2 XII 1977 r. w mieszkaniu B[ogusława] Sonika^c odbył się wykład A[dama] Michnika^c n[a] t[emat] „Historia PRL”. W wykładzie udział wzięło około 100 osób, głównie ze środowiska SKS.

– W dniu 4 XII 1977 r. w mieszkaniu Z[iemowita] Pochitonowa^{c18} odbyła się dyskusja nad książką A[dama] Michnika^c *Kościół, lewica, dialog*. W wykładzie udział wzięło około 20 osób.

– W dniu 12 XII 1977 r. w mieszkaniu Z[iemowita] Pochitonowa^c odbyło się zebranie krakowskiego SKS, podczas którego A[ntoni] Macierewicz^c wygłosił prelekcję na temat „Stosunki polsko-radzieckie w latach 1945–1948”. W zebraniu wzięło udział około 30 osób.

– W dniu 14 XII 1977 r. w mieszkaniu B[ogusława] Sonika^c odbył się wykład J[acka] Kuronia^c n[a] t[emat] „Odpowiedzialność lewicy po 1945 r.” W wykładzie wzięło udział około 100 osób, głównie ze środowiska SKS.

¹⁵ Sylwia Peryt – bliższych danych nie ustalono.

¹⁶ Paweł Śpiewak (ur. 1951) – socjolog, historyk idei, działacz opozycyjny. Działacz warszawskiego KIK, członek redakcji „Res Publici”, działacz NSZZ „Solidarność”. W latach 2005–2007 poseł.

¹⁷ Bogusław Sonik (ur. 1953) – prawnik, działacz opozycyjny, polityk. Działacz Duszpasterstwa Akademickiego „Beczka” w Krakowie, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel krakowskiego SKS, w latach 1977–1979 członek redakcji „Indeksu”, współzałożyciel MKZ NSZZ „Solidarność” Małopolska, w 1981 r. wiceprzewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Małopolska, w stanie wojennym internowany, 1983–1997 na emigracji we Francji, współpracownik kilku rozgłośni radiowych oraz redaktor (1986–1989) „Głosu Katolickiego”. 1998–2002 przewodniczący sejmiku województwa małopolskiego, od 2004 r. poseł do Parlamentu Europejskiego.

¹⁸ Ziemowit Pochitonow (ur. 1954) – wówczas student krakowskiej AR, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz krakowskiego SKS, relegowany ze studiów.

– W dniu 17 XII 1977 r. w mieszkaniu Z[iemowita] Pochitonowa^c odbył się wykład T[adeusza] Kowalika^e n[a] t[emat] „Myśl ekonomiczna w PRL” (w oparciu o artykuły Langego¹⁹). W wykładzie wzięli udział członkowie i sympatycy SKS.

– W dniu.....^d odbył się kolejny wykład A[dama] Michnika^e n[a] t[emat] „Historia PRL”. Wykład odbył się w mieszkaniu B[ogusława] Sonika^e.

– W dniu 10 I 1978 r. w mieszkaniu Maleszki^{e20} odbył się wykład E[dwarda] Łukawera^{e21} na temat „Modele ekonomiczne w socjalizmie”. W wykładzie udział wzięło około 15 osób.

– W dniu 11 I 1978 r. w klasztorze ss. norbertanek^f J[ózef] Ruszar^{e22} zorganizował wykład mgr. Tarnowskiego^g n[a] t[emat] „Filozofia Heideggera²³”. W wykładzie wzięło udział około 40 osób.

– W dniu 14 I 1978 r. w klasztorze ss. norbertanek^h J[ózef] Ruszarⁱ z udziałem J[ana] J[ózefa] Szczepańskiegoⁱ, Zakrzewskiejⁱ²⁴ i Tischneraⁱ²⁵ zorganizował zebranie poświęcone dyskusji nad filmem *Śmierć prezydenta*. W zebraniu wzięło udział około 50 osób, głównie studentów.

^d *Miejsce niewypełnione w dokumencie.*

^e *Wyraz podkreślony odręcznie.*

^f *W dokumencie oo norbertanek.*

^g *Wyraz podkreślony odręcznie.*

^h *W dokumencie oo norbertanek.*

ⁱ *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹⁹ Oskar Lange (1904–1965) – ekonomista. Od 1947 r. poseł, w latach 1955–1957 członek Rady Państwa.

²⁰ Lesław Maleszka (ur. 1952) – dziennikarz, wieloletni tajny współpracownik SB. Jako TW ps. „Ketman”, „Return” i „Tomek” angażował się w działalność KOR i KSS „KOR”, SKS oraz NSZZ „Solidarność”, dostarczając SB cennych informacji i analiz. Zob. H. Głębocki, „Ketman” i „Monika” – *życiorys równoległy*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2005, nr 1, s. 73–363.

²¹ Edward Łukawer (1920–2007) – ekonomista. Do 1969 r. w PZPR. Zwolniony z pracy na Akademii Ekonomicznej w Krakowie, członek TKN, w 1980 r. przywrócony do pracy.

²² Józef Ruszar (ur. 1951) – polonista, publicysta, działacz opozycyjny. Działacz Duszpasterstwa Akademickiego „Beczka” w Krakowie, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel krakowskiego SKS, od 1979 r. w krakowskim i następnie warszawskim KIK, w 1981 r. w „Tygodniku Solidarność”, w stanie wojennym internowany, w latach 1982–1983 członek redakcji „Więzi”. 1983–1996 na emigracji w RFN i Stanach Zjednoczonych.

²³ Martin Heidegger (1889–1976) – filozof.

²⁴ Janina Zakrzewska (1928–1995) – prawnik, archiwista. W latach 1952–1968 w PZPR, w 1968 r. z przyczyn politycznych zwolniona z pracy na UW, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członkini Pen Clubu, Komitetu Helsińskiego i Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–1995 sędzia Trybunału Stanu.

²⁵ Józef Tischner (1931–2000) – duchowny katolicki, filozof, kapelan NSZZ „Solidarność”.

– W dniu 16 I 1978 r. w mieszkaniu B[ogusława] Sonikaⁱ odbyło się spotkanie działaczy i sympatyków SKS ze Szpotańskim²⁶, który przedstawił fragmenty wrogich opracowań: *Cisi i gegacze...* i *Szmaciak*. W spotkaniu wzięło udział około 40 osób.

– W dniu 17 I 1978 r. w mieszkaniu B[ogusława] Sonikaⁱ odbył się wykład A[dama] Michnikaⁱ n[a] t[emat] „PSL w latach 1945–1947”. W wykładzie wzięło udział około 80 osób.

– W dniu 19 I 1978 r. w mieszkaniu L[iiliany] Batkoⁱ²⁷ odbył się kolejny wykład E[dwarda] Łukaweraⁱ n[a] t[emat] „Modele gospodarki socjalistycznej” (wg Brusa²⁸). W wykładzie wzięło udział około 20 osób.

3. Łódź

– W dniu 28 X 1977 r. odbyło się seminarium poświęcone „XXX-leciu PRL”, które prowadził A[dam] Michnik. W wykładzie wzięło udział około 35 osób, głównie ze środowiska studenckiego związanego z DKI²⁹.

– W dniu 25 XI 1977 r. w mieszkaniu J[ózefa] Śreniowskiegoⁱ odbył się wykład A[dama] Michnikaⁱ i A[nny] Bojarskiejⁱ³⁰ n[a] t[emat] „Rys historyczny walki o władzę w Polsce po II wojnie światowej”. W wykładzie wzięło udział około 20 osób, głównie ze środowiska DKI.

– 7 I 1978 r. odbył się wykład A[dama] Michnikaⁱ n[a] t[emat] „Historia XXX-lecia PRL”. W wykładzie wzięło udział około 30 osób.

– W dniu 28 I 1978 r. w mieszkaniu P[iotra] Amsterdamskiegoⁱ³¹ odbył się wykład W[ojciecha] Onyszkiewiczaⁱ³² – tematu nie ustalono. W wykładzie

²⁶ Janusz Szpotański (1929–2001) – poeta, satyryk. W 1951 r. relegowany z UW z przyczyn politycznych, w 1968 r. skazany na 3 lata więzienia za napisanie utworu satyrycznego *Cisi i gegacze, czyli bal u Prezydenta*, w stanie wojennym internowany.

²⁷ Liliana Batko-Sonik (ur. 1954) – publicystka, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, współzałożycielka krakowskiego SKS, w latach 1984–1990 na emigracji we Francji, zajmowała się dziennikarstwem radiowym i organizowała pomoc charytatywną dla Polski.

²⁸ Włodzimierz Brus (1921–2007) – ekonomista. W latach 1945–1968 w PPR/PZPR, w 1968 r. zwolniony z pracy z przyczyn politycznych, w 1972 r. wyemigrował do Wielkiej Brytanii.

²⁹ Prawdop. Niezależny Klub Dyskusyjny – inicjatywa samokształceniowa środowisk łódzkiej opozycji współpracujących z KSS „KOR”, założony 29 X 1977 r. Spotkania klubu odbywały się w mieszkaniach Wojciecha Jeśmiana, Witolda Sułkowskiego i Piotra Amsterdamskiego.

³⁰ Anna Bojarska (ur. 1946) – pisarka.

³¹ Piotr Amsterdamski (ur. 1955) – astronom, działacz opozycji demokratycznej. Współpracownik KOR i KSS „KOR”.

³² Wojciech Onyszkiewicz (ur. 1948) – historyk, działacz opozycyjny i społeczny. Należał do I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedynka”), uczestnik Marca '68 i protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, od 1977 r. członek KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1981 członek redakcji „Głosu” i „Robotnika”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie

wzięli udział m.in.: Dunin-Horkowicz³³, A[nn]a Bazel³⁴, J[acek] i E[wa] Bierezinowie³⁵.

– W dniu 4 II 1978 r. w mieszkaniu Z[dzisława] Jaskuły³⁶ i S[ławy] Lisieckiej³⁷ odbył się wieczór literacki poświęcony twórczości Cz[esława] Miłosza³⁸, którego wiersze recytował przybyły z Warszawy M[aciej] Rayzacher. W spotkaniu wzięło udział około 30 osób, m.in. J[anina] Olszewska³⁹, J[acek] i E[wa] Bierezinowie, A[ndrzej] Babaryko⁴⁰, W[itold] i A[nn]a Sułkowscy⁴¹, A[nn]a Bazel.

4. Wrocław

– W dniu 9 I 1978 r. odbyło się zebranie wrocławskiego SKS, na którym podjęto decyzję o zorganizowaniu L[atającego] U[niwersytetu].

wojennym ukrywał się, 1988–1989 szef Biura Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

³³ Kinga Dunin (ur. 1954) – socjolog kultury, publicystka, pisarka, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowana.

³⁴ Anna Bazel (ur. 1957) – wówczas studentka Wydziału Prawa UŁ, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, skreślona z listy studentów, w stanie wojennym ukrywała się, współorganizatorka ucieczki J. Śreniowskiego z obozu internowania w Łowiczu. Od lat 90. na emigracji w Wielkiej Brytanii.

³⁵ Jacek Bierezin (1947–1993) – poeta, działacz opozycyjny. W latach 1968–1970 w „Ruchu”, aresztowany, otrzymał wyrok w zawieszeniu, współpracownik KOR i KSS „KOR”, 1977–1983 członek redakcji „Pulsu”, od 1980 r. redaktor naczelny, w stanie wojennym internowany, od 1982 r. na emigracji we Francji, współpracownik RWE i paryskiej „Kultury”.

Ewa Sułkowska-Bierezin (ur. 1935) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. W latach 1969–1970 w „Ruchu”, aresztowana, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowana, 1983–2003 na emigracji w USA.

³⁶ Zdzisław Jaskuła (ur. 1951) – poeta, reżyser, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, relegowany ze studiów na UŁ, współpracownik KOR i KSS „KOR”.

³⁷ Sławomira Lisiecka (ur. 1947) – germanistka, tłumaczka. W 1975 r. z przyczyn politycznych zwolniona z pracy.

³⁸ Czesław Miłosz (1911–2004) – poeta, w 1980 r. laureat literackiej Nagrody Nobla.

³⁹ Janina Olszewska (ur. 1954) – psycholog. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, udostępniała mieszkanie na wykłady TKN.

⁴⁰ Andrzej Babaryko (1952–2006) – poeta, dziennikarz, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel Niezależnego Klubu Dyskusyjnego w Łodzi.

⁴¹ Witold Sułkowski (1943–2003) – pisarz, dziennikarz, działacz opozycyjny. W latach 1969–1970 członek „Ruchu”, aresztowany, w 1971 r. zwolniony, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, 1977–1981 w redakcji „Pulsu”, w 1981 r. współwydawca pismka satyrycznego „Pomruk”, członek Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Ziemi Łódzkiej, w stanie wojennym internowany, od 1982 r. na emigracji w USA, dziennikarz „Głosu Ameryki”.

Anna Sułkowska (ur. 1950) – filolog.

– W dniu 13 I 1978 r. działacze SKS zorganizowali na terenie uczelni tzw. lotne punkty konsultacyjne SKS, celem kolportażu literatury i wydawnictw antysocjalistycznych.

– W dniu 21 I 1978 r. około 40 studentów polonistyki U[niwersytetu] Wrocławskiego utworzyło tzw. niezależne seminarium literackie. Odbyto dwa spotkania poświęcone twórczości Miłosza, Hłaski⁴² i Gombrowicza⁴³.

– Pod koniec stycznia 1978 r. członkowie [wrocławskiego] SKS postanowili nawiązać bliższą współpracę z warszawskim SKS celem organizowania wykładów U[niwersytetu] L[atającego].

– W dniu 28 I 1978 r. odbyło się zebranie organizacyjne TKN z udziałem P[iotra] Naimskiego⁴⁴, jako przedstawiciela KSS „KOR”. W spotkaniu wzięli udział [przedstawiciele] SKS i TKN.

5. Gdańsk

– W dniu 16 XI 1977 r. w mieszkaniu Borusewicza⁴⁵ odbyło się szkolenie aktywistów KSS „KOR” i SKS. W zebraniu wzięło udział około 15 osób.

– W dniu 18 I 1978 r. odbyło się zebranie członków SKS, ROPC*io* i KSS „KOR” (Borusewicz). Podczas zebrania A[ntoni] Mężydło⁴⁶ wygłosił

^j *Tu i dalej w dokumencie ROPC*io*.*

⁴² Marek Hłasko (1934–1969) – prozaik.

⁴³ Witold Gombrowicz (1904–1969) – prozaik, dramaturg.

⁴⁴ Piotr Naimski (ur. 1951) – chemik, działacz opozycyjny. Harcerz I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”, od 1977 r. członek redakcji „Głosu”, udostępniał mieszkanie na wykłady TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w latach 1981–1984 na emigracji w USA. W 1992 r. wiceminister spraw wewnętrznych, 2005–2007 wiceminister gospodarki.

⁴⁵ Bogdan Borusewicz (ur. 1949) – historyk, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, aresztowany, w 1969 r. skazany na 3 lata więzienia, w 1973 r. współorganizator protestów przeciwko przekształceniu ZSP w SZSP, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek KOR i KSS „KOR”, od 1978 r. w gdańskim WZZ, w latach 1977–1981 członek redakcji „Robotnika”, 1978–1980 w redakcji „Robotnika Wyrbrzeża”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym ukrywał się, od 1982 r. w RKK NSZZ „Solidarność”, od 1984 r. w TTK, od 1986 r. w Tymczasowej Radzie NSZZ „Solidarność”. 1997–2000 wiceminister spraw wewnętrznych i administracji, 1993–2001 poseł, od 2005 r. marszałek Senatu.

⁴⁶ Antoni Mężydło (ur. 1954) – fizyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KSS „KOR”, działacz gdańskiego SKS, współpracownik WZZ Wyrbrzeża, działacz NSZZ „Solidarność”, kierownik Ośrodka Badań Społecznych przy ZR NSZZ „Solidarność” Gdańsk, w stanie wojennym ukrywał się, w latach 1983–1988 współorganizator Oficyny Wydawniczej „Kwadrat”, w III 1984 r. porwany i torturowany przez SB, w IV 1984 r. aresztowany, zwolniony w VII 1984 r. na mocy amnestii, współpracownik SW, 1986–1989 działacz Klubu Myśli Politycznej w Toruniu. Od 2001 r. poseł.

prelekcję n[a] t[emat] „Konstytucja PRL”. W zebraniu wzięło udział 12 osób.

– W dniu 21 I 1978 r. w mieszkaniu P[iotra] Dyka⁴⁷ odbyło się spotkanie L[eszka] Moczulskiego z członkami i współpracownikami SKS, podczas którego ustalono, że w mieszkaniu A[ndrzeja] Butkiewicza⁴⁸ odbywać się będą raz w tygodniu tzw. seminaria historyczne.

6. Poznań

– W dniu 4 XI 1977 r. A[dam] Michnik zainaugurował wykłady U[niwersytetu] L[atającego]. Pierwszy wykład n[a] t[emat] „Z dziejów politycznych PRL”. W spotkaniu wzięło udział około 30 osób ze środowiska SKS i KSS „KOR”.

– W dniu 15 XII 1977 r. w Klubie Studenckim „Od Nowa” W[iktor] Woroszyński^k wygłosił odczyt n[a] t[emat] swojej twórczości. W spotkaniu wzięło udział około 50 osób.

7. Toruń

– W dniu 3 XII 1977 r. uzyskano informację, że dwaj N.N. studenci z UMK w Toruniu planują zorganizować Klub Studium Politycznego, m.in. planują zaprosić J[acka] Kuronia na cykl wykładów.

8. Radom

– W dniu 16 XII 1977 r. Jacek Kuroń dla działaczy „Radomskiej Komórki Robotnika”⁴⁹ wygłosił prelekcję n[a] t[emat] „Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w Polsce” (wystąpienie nagrane zostało na taśmę magnetofonową).

Uwagi i wnioski

1. W pierwszym etapie działalności Latających Uniwersytetów odbyło się około 50 wykładów, odczytów i prelekcji:

^k W dokumencie Woroszyński.

⁴⁷ Piotr Dyk (ur. 1954) – lekarz, działacz opozycyjny. Działacz duszpasterstwa akademickiego, uczestnik ROPCiO, współzałożyciel gdańskiego SKS, współzałożyciel RMP, w stanie wojennym ukrywał się. Od 1983 r. na emigracji w USA.

⁴⁸ Andrzej Butkiewicz (1955–2008) – działacz opozycyjny. Współpracownik gdańskiego SKS i WZZ, uczestnik RMP, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, wyemigrował do USA.

⁴⁹ „Radomska Komórka Robotnika” – założona 4 XI 1977 r. przez radomskich współpracowników KOR w celu koordynacji współpracy z pismem „Robotnik”.

- w Warszawie 25,
- w Krakowie 13,
- w Łodzi 5,
- w Gdańsku 3,
- w Poznaniu 2.

Główny trzon wykładowców i osób współpracujących z L[atającymi] U[niwersytetami] wywodzi się ze środowiska „Graczy”. Do prowadzenia wykładów zaangażowanych było około 40 wykładowców:

- z Warszawy 26,
- z Krakowa 4,
- z Gdańska 3,
- z Łodzi 2,
- z Poznania 1.

W wykładach wzięło udział około 1500 słuchaczy, głównie ze środowiska studenckiego. Dotychczas ustalono około 100 uczestników wykładów, którzy poddani zostali kontroli operacyjnej. Na działalność organizacyjną związaną z prowadzeniem wykładów L[atających] U[niwersytetów] wydatkowano sumę 6840 zł.

2. Wykłady L[atających] U[niwersytetów] odbywały się przeważnie w środowisku akademickim, gdzie dużym zainteresowaniem cieszyły się tematy o wrogiej i antysocjalistycznej treści. Szczególnie wrogimi charakter miał cykl wykładów A[dama] Michnika „Najnowsza historia Polski”. Bardziej umiarkowani wykładowcy (m.in. J[an] Strzelecki) starają się rzeczowo podchodzić do prezentowanych tematów, co nie jest przychylnie przyjmowane przez słuchaczy, którzy nastawieni są raczej na „wychwytywanie antysocjalistycznych sensacji”.

3. Należy nadmienić, że działacze „Hazardzistów” zainicjowali również serię wykładów dla środowiska studenckiego, wykorzystując do tego celu Duszpasterstwo Akademickie i tzw. punkty konsultacyjne ROPCiO⁵⁰.

Tematyka wykładów dot[yczyła] przeważnie [Ruchu] Obrony Praw Człowieka i Obywatela, International Amnesty, działalności grup antysocjalistycznych w Polsce i tzw. najnowszej historii Polski. Dotychczas odbyło się około 20 wykładów, spotkań i prelekcji, które m.in. prowadzili:

⁵⁰ Punkty konsultacyjno-informacyjne były terenowymi przedstawicielstwami ROPCiO, ich adresy podawano do publicznej wiadomości.

L[eszek] Moczulski, A[dam] Wojciechowski⁵¹, K[azimierz] Janusz, M[arek] Skuza⁵², B[ogumił] Studziński⁵³.

4. W celu ograniczenia i zwalczania działalności L[atających] U[niwersytetów] należy:

– Przy pomocy osobowych źródeł informacji i środków techniki operacyjnej ustalać miejsca wykładów, wykładowców, tematy i przebieg dyskusji oraz bliższe dane o uczestnikach wykładów.

– Przy pomocy TW lub środków techniki operacyjnej utrzymywać na taśmie magnetofonowej przebieg wykładów i dyskusji.

– Przy pomocy TW i aktywu środowiskowego inspirować dyskusję, która winna wykazywać wykładowcom dyletanctwo w stawianych problemach, co skompromituje ich w oczach uczestników wykładów.

– Stenogramy z wykładów przekazywać do oceny konsultanta, a uzyskane opinie wykorzystywać do kompromitacji wykładowców w ich środowisku (akademickim, naukowym, literackim).

– Rozwinąć aktywne działania operacyjne zmierzające głównie do ograniczenia ilości osób biorących udział w wykładach.

– W stosunku do osób wynajmujących mieszkania na wykłady L[atającego] U[niwersytetu] stosować przepisy karno-administracyjne.

– W porozumieniu z Dep[artamentem] IV MSW i wydziałami IV w terenie podejmować przeciwdziałania mające na celu ograniczenie możliwości wykorzystywania pomieszczeń kościelnych na wykłady L[atającego] U[niwersytetu] i prelekcji organizowanych przez „Hazardzistów”.

Niezależnie od powyższego, wykłady L[atającego] U[niwersytetu] wykorzystywać jako bazę do wprowadzania i szkolenia TW, którzy w perspektywie mogą być wykorzystani do rozpracowań „Graczy” i „Hazardzistów”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 64–72, mps.

⁵¹ Adam Wojciechowski (ur. 1943) – prawnik, historyk sztuki, działacz opozycyjny. W 1975 r. aresztowany, w latach 1976–1977 członek redakcji „U progu”, współzałożyciel „Biuletynu Informacyjnego”, współzałożyciel ROPCiO, 1977–1978 członek redakcji „Opinii”, uczestnik RWD, członek polskiej grupy Amnesty International, 1982–1983 członek redakcji „Bez dyktatu”.

⁵² Marek Marian Skuza (ur. 1916) – działacz opozycyjny. Więzień obozów koncentracyjnych, więzień stalinowski, uczestnik ROPCiO i RWD.

⁵³ Bogumił Studziński (1931–1987) – prawnik, działacz opozycyjny. Po wojnie członek WiN i organizacji „Orzeł Biały”, w 1951 r. skazany na 10 lat więzienia, od 1970 r. członek warszawskiego KIK, w latach 1976–1984 i 1986–1987 członek Zarządu, współzałożyciel ROPCiO, 1977–1981 w redakcji „Gospodarza”, działacz NSZZ „Solidarność”.

1978 marzec 2, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący spotkań organizowanych w ramach Uniwersytetu Latającego oraz osób rozpracowywanych w związku z ich działalnością w SKS, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu Jerzego Janowa, tajne

Informujemy, iż w trakcie rozpracowania aktywistów tzw. Studenckiego Komitetu Solidarności w Poznaniu (sprawa operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Nonet”) zanotowano z ich strony w ostatnim czasie następującą działalność.

^aW dniu 6 II 1978 r. zamierzano zorganizować wykład tzw. Latającego Uniwersytetu. Ponieważ przyjazd swój odwołali Andrzej Celiński i Adam Michnik, przedstawiciele „Graczy” z Warszawy, oraz ze względu na fakt nieznaledzenia odpowiednio dużego, gwarantującego odpowiednią konspirację pomieszczenia, organizatorzy zaproponowali spotkanie o charakterze artystyczno-towarzyskim z udziałem Jana Kelusa¹ z Warszawy. Spotkanie takie odbyło się w klubie „Od Nowa”, uczestniczyło w nim ok. 30 osób, w tym większość figurantów związanych z tut[ejszym] SKS. Kelus śpiewał ballady oparte o teksty własne i Stanisława Barańczaka. Figurant Jerzy Nowacki^a wygłosił krótki komunikat, w którym zaznaczył, że następne spotkanie odbędzie się w dniu 14 II 1978 r.

^aW okresie 6–14 [lutego] figuranci bardzo aktywnie poszukiwali odpowiedniego pomieszczenia na spotkanie. W wyniku naszych i Wydz[iału] IV działań zablokowane zostały kościoły i zakony. W ostatniej chwili zdecydowano się na zorganizowanie spotkania u figuranta Restytutu Staniewicza², czł[onka] grupy „Hazardzistów”. Spotkanie to, zabezpieczone wszystkimi dostępnymi środkami pracy operacyjnej, zostało przez nas rozwiązane^a. Wylegitymowano przy tym 30 osób.

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

¹ Jan Krzysztof Kelus (ur. 1942) – socjolog, poeta, pieśniarz, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, w 1969 r. wraz z grupą „tatarników” uczestniczył w przemycie do Polski wydawnictw paryskiej „Kultury”, aresztowany, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowany, w latach 1982–1989 współtwórca Oficyny Fonograficznej CDN.

² Restytut Staniewicz (1929–2011) – prawnik, działacz opozycyjny. Działacz poznańskiego KIK, uczestnik ROPCiO, współtwórca Klubu Samoobrony Społecznej Regionu Wielkopolsko-Kujawskiego i Ziemi Chełmińskiej, działacz NSZZ „Solidarność”, od 1988 r. w PPS.

^aNa w[yżej] w[ymieniony] wykład przybyć miał z Warszawy Adam Michnik – został on przez nas zatrzymany na dworcu PKP w Poznaniu i odesłany pociągiem do Warszawy o godz. 1.50. Następne próby zorganizowania wykładu podjęto w dniu 15 II. I to spotkanie, mające się odbyć u figuranta Jacka Kubiaka, zostało rozwiązane. Ojciec figuranta Feliks Kubiak – prawnik, pouczony przez pracowników Wydziału Spraw Wewnętrznych o konsekwencjach prawnych wynikających z organizowania nielegalnych zgromadzeń, sam spotkanie rozwiązał. Funkcjonariusze MO wylegitymowali^a 45 osób. Po opuszczeniu mieszkania figuranta Jacka Kubiaka grono ok. 10 osób udało się do mieszkania Małgorzaty Bratek³, studentki muzykologii UAM, byli tam m.in. figuranci – Stanisław Barańczak, Jerzy Nowacki, Wiesław Cichoń⁴ oraz Andrzej Kijowski i Andrzej Celiński z Warszawy. To spotkanie zostało również przez nas zabezpieczone. Wykorzystując sprzyjające okoliczności – zbieranie dokumentacji dla Kolegium ds. Wykroczeń przeciwko Restytutowi Staniewiczowi – z częścią uczestników spotkań (z 23 osobami) przeprowadzono rozmowy o charakterze ostrzegawczym. W toku rozmów większość z nich odmawiała udzielenia odpowiedzi na zadawane pytania, powołując się na art. 166 KPK, część odpowiadała bardzo wymijająco, zasłaniając się brakiem pamięci, duża grupa żądała formalnych protokołów przesłuchań. Prowadzone rozmowy wykazały, że wszyscy wzywani instruowani byli, jak się mają zachowywać w czasie przesłuchań. Wszyscy, z którymi rozmawiano, składali następnie relacje figurantowi Jackowi Kubiakowi, który na tej podstawie opracował kolportowane obecnie oświadczenie w tej sprawie (tekst w meldunku z dnia 2 III 1978 r., nr identyfikatora 000 471/78).

Równoległe z tymi rozmowami prowadziliśmy rozmowy o charakterze profilaktycznym z rodzicami niektórych figurantów, m.in. Jacka Kubiaka, Wiesława Cichonia, Andrzeja Wilowskiego, Tomasza Tórza⁵.

³ Małgorzata Bratek – dziennikarka, piosenkarka, działaczka opozycyjna. Działaczka poznańskiego SKS, współzałożycielka Klubu Samoobrony Społecznej Regionu Wielkopolsko-Kujawskiego i Ziemi Chełmińskiej.

⁴ Wiesław Cichoń (ur. 1954) – filolog, działacz opozycyjny. Współzałożyciel poznańskiego SKS, współpracownik KOR i KSS „KOR”, aresztowany w 1980 r., działacz NSZZ „Solidarność”, członek prezydium MKZ w Toruniu, członek redakcji „Wolnego Słowa”, współzałożyciel Klubów Rzeczypospolitej Samorządnej „Wolność-Sprawiedliwość-Niepodległość”, w stanie wojennym internowany, w latach 1982–1986 członek RKW NSZZ „Solidarność” w Toruniu, 1988–1990 członek RKK NSZZ „Solidarność” w Toruniu.

⁵ Tomasz Tórz (ur. 1956) – wówczas student filologii polskiej UAM, działacz poznańskiego SKS.

W rozmowach tych rodzice, po zorientowaniu się, w jaką działalność dzieci są zamieszane, zobowiązali się do przejęcia pełnej kontroli nad ich działaniami. Aktualnie środowisko związane z SKS-em kolportuje oświadczenie w sprawie rozwiązania wykładów Latającego Uniwersytetu oraz serii przesłuchań, jakie prowadziła poznańska MO i SB w tej sprawie oraz tekst oświadczenia wydanego przez SKS krakowski w sprawie interwencji MO i SB, jaka miała miejsce w tym mieście z okazji odbywających się wykładów Latającego Uniwersytetu. Do grupy antysocjalistycznej skupionej wokół SKS-u wprowadzamy aktualnie dwóch nowo pozyskanych TW. Obydwa źródła mają przyjaciół w gronie współpracowników SKS-u, posiadają naturalne możliwości dotarcia do interesujących nas osób.

Aktualnie w powyższej sprawie rozpracowywani są następujący figuranci:

1. Nowacki Jerzy – absolwent polonistyki UAM, zatr[udniony] w Wojewódzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej w Poznaniu, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywany w ramach zagrożenia nr 01 044, identyfikator 001 580/77, nr rej[estracyjny] P0026237. Założyciel i inicjator wszystkich akcji tut[ejszego] SKS.

2. Kubiak Jacek – student III r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywany w ramach zagrożenia nr 01 033, identyfikator nr 00 0471/78 i zagrożenia nr 01 026, identyfikator nr 005 126/77, nr rej[estracyjny] P0026237. Przywódca i inicjator wszystkich akcji tut[ejszego] SKS.

3. Filipek Włodzimierz – student II r[oku] polonistyki UAM. Zam[ieszkały] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywany w ramach zagrożenia nr 01 019, identyfikator 004 366/77, nr rej[estracyjny] P0025857. Wspólnicjator wszystkich akcji tut[ejszego] SKS.

4. Fenrych Włodzimierz⁶ – student IV r[oku] historii sztuki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywany w ramach zagrożenia nr 01 033, identyfikator nr 003 730/77, nr rej[estracyjny] P0025734. Wspólnicjator akcji tut[ejszego] SKS. Działacz D[uszpasterstwa] A[kademickiego].

5. Rembarz Maria – studentka II r[oku] psychologii UAM, zam[ieszkała] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywana j[ak] w[yżej], nr rej[estracyjny]

⁶ Włodzimierz Fenrych (ur. 1955) – historyk sztuki, podróżnik, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel poznańskiego SKS, od 1981 r. na emigracji.

P0025784. Przejawia działalność na rzecz tut[ejszego] SKS. Aktywistka D[uszpasterstwa] A[kademickiego].

6. Maliszewski Edward⁷ – student II r[oku] Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...]. Rozpracowywany w ramach zagrożenia nr 01 024, identyfikator nr 004 229/77, nr rej[estracyjny] P0026237. Przejawia działalność na rzecz tut[ejszego] SKS. Aktywista D[uszpasterstwa] A[kademickiego].

7. Jurga Piotr⁸ – student III r[oku] zootechniki, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026068.

8. Jedliński Jaromir⁹ – student III r[oku] historii sztuki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026237.

9. Kubacka Ewa¹⁰ – studentka IV r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkała] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026239.

10. Lisiecki Wiesław¹¹ – student IV r[oku] muzykologii UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026241.

11. Szczerkowski Maciej^{b12} – student IV r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026240.

12. Skrzyszewska Wiesława^{c13} – studentka IV r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkała] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026238.

13. Ratajczak Michał¹⁴ – student III r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026426.

14. Drzewiński Wojciech¹⁵ – student III r[oku] bibliotekoznawstwa UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026425.

^b *W dokumencie* Skrzyszewski.

^c *W dokumencie* Szczerkowska.

⁷ Edward Maliszewski (ur. 1957) – wówczas student biologii UAM, działacz opozycyjny. Działacz Duszpasterstwa Akademickiego, współzałożyciel poznańskiego SKS i RMP.

⁸ Piotr Jurga – wówczas student zootechniki na AR w Poznaniu, aktor Teatru Ósmego Dnia.

⁹ Jaromir Jedliński (ur. 1955) – wówczas student historii sztuki, działacz opozycyjny. Działacz Duszpasterstwa Akademickiego, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel poznańskiego SKS.

¹⁰ Ewa Kubacka (ur. 1955) – wówczas studentka filologii polskiej UAM. Współzałożycielka poznańskiego SKS.

¹¹ Wiesław Lisiecki (ur. 1955) – wówczas student muzykologii UAM. Współzałożyciel poznańskiego SKS.

¹² Maciej Szczerkowski (1954-?) – wówczas student filologii polskiej UAM. Współzałożyciel poznańskiego SKS.

¹³ Wiesława Skrzyszewska (ur. 1955) – wówczas studentka filologii polskiej UAM. Współzałożycielka poznańskiego SKS.

¹⁴ Michał Ratajczak (ur. 1955) – wówczas student filologii polskiej UAM.

¹⁵ Wojciech Drzewiński (ur. 1955) – wówczas student bibliotekoznawstwa UAM.

15. Filipiak Joachim¹⁶ – student II r[oku] prawa UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026424.

16. Tórz Tomasz – student III r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026423.

17. Kołakowski Marek¹⁷ – student III r[oku] historii UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026422.

18. Małek Wojciech¹⁸ – student III r[oku] polonistyki UAM, zam[ieszkały] Poznań, ul. [...], nr rej[estracyjny] P0026421.

Figuranci uwidocznieni od pkt 7 do 18 przejawiają działalność na rzecz tut[ejszego] SKS. Rozpracowywani są w ramach zagrożenia nr 01 032, identyfikator nr 005 420/77.

Dalsze nasze działania w powyższej sprawie zmierzać będą do ograniczenia działalności tut[ejszego] SKS m.in. poprzez cykl rozmów o charakterze profilaktycznym z rodzicami figurantów, jakie przeprowadzone zostaną w najbliższym czasie.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 1, k. 90–92, mps.

¹⁶ Joachim Filipiak (ur. 1956) – wówczas student prawa UAM.

¹⁷ Marek Kołakowski (ur. 1955) – wówczas student historii UAM.

¹⁸ Wojciech Małek (ur. 1951) – wówczas student filologii polskiej UAM.

Nr 20

1978 marzec 11, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca możliwości technicznych otwarcia lokalu sporządzona przez techników Wydziału IV Departamentu Techniki MSW starszego kaprala T. Nalepę¹ i kaprala I. Kaczmarka², tajne specjalnego znaczenia

Zgodnie z pismem naczelnika Wydz[iału] III Dep[artamentu] III MSW nr OE-III-00492/78 udaliśmy się pod wskazany w piśmie adres celem rozpracowania technicznego możliwości otwarcia lokalu będącego w zainteresowaniu w[yżej] w[ymienionego] Wydziału. Lokal znajduje się na III piętrze trzykondygnacyjnego budynku. Poza w[yżej] w[ymienionym] lokalem na piętrze znajduje się wejście na strych.

Drzwi lokalu zabezpieczone są:

- zasuwa sercówka,
- zamek podklamkowy zapadkowy.

Powyższe zamki można otworzyć w ciągu 30 min[ut] swobodnej manipulacji szperakami. Warunkiem powodzenia akcji jest usytuowanie lokalu „bazy” w jednym z sąsiadujących pomieszczeń.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 98, mps.

¹ T. Nalepa – bliższych danych nie ustalono.

² I. Kaczmarek – bliższych danych nie ustalono.

Nr 21

1978 marzec 14, Warszawa – Informacja dotycząca posiedzenia sekretariatu PAN uzyskana od KO „Jerzy”, opracowana w MSW przez pplk. Zenona Knyziaka¹, tajne

W dniu 14 III br. odbyło się posiedzenie sekretariatu PAN z udziałem sekretarzy PAN i sekretarzy 6 wydziałów PAN. Podczas posiedzenia prof. J[an] Kaczmarek² zalecił sekretarzom wydziałów zapoznanie członków korespondentów i członków rzeczywistych PAN z wystąpieniem prezesa PAN W[itolda] Nowackiego³ na posiedzeniu prezydium PAN dotyczącym inicjatyw prof. J[ana] Kielanowskiego. Sekretarze wydziałów odczytają w[yżej] w[ymienione] wystąpienie podczas zgromadzeń na wydziałach, które odbędą się w II kwartale 1978 r. Z powyższego można wnioskować, że nie będzie odczytywania dokumentu na zgromadzeniu ogólnym. Następne zgromadzenie odbędzie się na Wydz[iale] III w dniu 24 III br.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 107, rkps.

¹ Zenon Knyziak (ur. 1929) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1955 r., w latach 1955–1958 w Wydziale Finansów KdsBP/Departamencie Finansów MSW, 1959–1962 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1962–1963 w Wydziale VI Departamentu III MSW, 1963–1974 w Wydziale IV Departamentu III MSW, 1974–1988 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1982–1988 zastępca naczelnika, w 1988 r. w Wydziale XII Departamentu III MSW, 1989–1990 w Wydziale VI Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW, zwolniony ze służby.

² Jan Kaczmarek (1920–2011) – inżynier, w latach 1972–1980 sekretarz naukowy PAN, 1972–1974 minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, 1972–1976 i 1985–1989 poseł.

³ Witold Nowacki (1911–1986) – inżynier, w latach 1969–1977 wiceprezes, 1978–1980 prezes PAN.

1978 marzec 15, Toruń – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Mariana Kolbowicza¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW dotyczący osób z Torunia, które podpisały deklarację TKN, tajne specjalnego znaczenia

Z uzyskanej jednoźródłowej sprawdzonej informacji wynika, że z terenu Torunia deklarację Towarzystwa Kursów Naukowych podpisały trzy osoby:

1. Prof. zwyczajny historii literatury polskiej Konrad Górski², s. Jana i Heleny, ur. 22 IV 1895 r. w ZSRR, zam[ieszkały] Toruń, ul. [...].

Od 1970 r. przebywa na emeryturze, jeden z założycieli Toruńskiego Klubu Inteligencji Katolickiej, przewodniczący Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Figurant sprawy obiektowej Wydziału IV w Toruniu.

2. Prof. zwyczajny fizyki doświadczalnej Aleksander Jabłoński³, s. Władysława i Marii, ur. 26 II 1898 r. w ZSRR, zam[ieszkały] Toruń, ul. [...].

Od 1970 r. przebywa na emeryturze, z posiadanych przez tut[ejszy] Wydział materiałów nie wynika, by wymieniony w przeszłości prowadził wrogą i szkodliwą działalność.

3. Dr Janina Budkowska⁴, c. Erazma i Jadwigi, ur. 27 XII 1899 r. w ZSRR, zam[ieszkała] Toruń, ul. [...].

Emerytowany pracownik księżnicy miejskiej w Toruniu. Mimo podeszłego wieku jest jedną z aktywniejszych działaczek Klubu Inteligencji Katolickiej, gdzie przez kilka kadencji pełniła funkcję prezesa.

¹ Marian Kolbowicz (ur. 1938) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1961 r., w latach 1961–1967 w Referacie ds. SB w KP MO w Radziejowie, 1974–1975 zastępca komendanta KP MO ds. SB w Sępólnie, 1975–1978 zastępca, a 1978–1979 naczelnik Wydziału III KW MO w Toruniu, 1979–1981 naczelnik Wydziału III „A” KW MO w Toruniu, 1982–1986 naczelnik Wydziału V KW MO/WUSW w Toruniu.

² Konrad Górski (1895–1990) – historyk i teoretyk literatury. W latach 1945–1947 na UMK, usunięty z pracy z przyczyn politycznych, 1956–1965 na UMK, sygnatariusz *Listu 34*, członek TKN.

³ Aleksander Jabłoński (1898–1980) – fizyk. Członek TKN.

⁴ Janina Budkowska (1899–1978) – filolog. W latach 1947–1949 na UMK, usunięta z pracy z przyczyn politycznych, 1950–1971 w IBL PAN, członek TKN.

Charakteryzuje ją skrajny fanatyzm religijny, wykazuje wrogą postawę polityczną, figurantka kwestionariusza ewidencyjnego prowadzonego przez Wydział IV KW MO w Toruniu.

Wymienione osoby deklarację TKN podpisały z inspiracji tutejszego duszpasterza akademickiego jezuitę o. Wołoszyna⁵. Zostały poddane aktywnej kontroli operacyjnej przez Wydziały III i IV KW MO w Toruniu.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 108, mps.

⁵ Władysław Wołoszyn (ur. 1929) – duchowny katolicki, jezuita, w latach 1963–1988 duszpasterz akademicki w Toruniu.

1978 marzec 19, Warszawa – Meldunek operacyjny na temat spotkania Jacka Kurońa i Bohdana Cywińskiego i ich poglądów na działalność TKN i KSS „KOR”, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne

W dniu 15 bm. J[acek] Kuroń^a spotkał się z B[ohdanem] Cywińskim^a, z którym przeprowadził dyskusję n[a] t[emat] działalności TKN. Zdaniem Cywińskiego obecnie TKN-owi „potrzebne jest duże wejście merytoryczne z jakimś dobrym opracowaniem oraz zmobilizowanie zaangażowanych w działalność kilkudziesięciu ludzi do sporządzania analiz m.in. dot[yczących] stanu oświaty czy kultury. Materiały te jednak nie będą przeznaczone do masowego kolportażu”. Część tych analiz wg wypowiedzi Cywińskiego jest już opracowana. Opublikowanie ich podniosłoby rangę TKN w oczach opinii publicznej.

Wspólnie ustalono również napisanie około 30-stronicowego tekstu typu poradnikowego dla osób wyrzuconych z pracy, z dokładnym opisem ujawnionych technik zwalniania z pracy. Celem poradnika byłoby m.in. przełamanie strachu u ludzi oraz zmobilizowanie otoczenia wyrzuconej osoby do wystąpienia w jej obronie.

W dalszej rozmowie Kuroń^b stwierdził, że postępowanie władz wobec Michnika^c wykazuje, iż „jest on potrzebny do bicia w TKN, gdyby nie było Michnika, to drugim z kolei byłby figurant.....^{d?}”. Figurant podkreślił również, że „w obecnej sytuacji TKN winien popierać KSS »KOR«, ponieważ są w identycznym położeniu i nie mają innego wyjścia.....”.

Następnie dyskutowano n[a] t[emat] rozbieżności poglądów i stanowisk pomiędzy członkami TKN a stanowiskiem KSS „KOR”. Kuroń powiedział, że „ostatnio szeroko rozwija się kampania wyodrębniania się w opozycji ugrupowania partyjnego reprezentowanego przez niego, Strzeleckiego^e, Kołakowskiego^{e1}, Woroszylskiego^e i Michnika^{e2}”. Cywiński przyznał, że

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

^b Wyraz dopisany odręcznie.

^c Wyraz podkreślony odręcznie.

^d Tu i dalej opuszczenia w dokumencie.

^e Wyraz podkreślony odręcznie.

¹ Leszek Kołakowski (1927–2009) – filozof. W latach 1947–1966 w PPR/PZPR, w 1968 r. zwolniony z pracy i zmuszony do emigracji, członek KSS „KOR”.

faktycznie Kuroń wiezie prym w opozycji i reprezentuje całokształt stanowiska opozycji bez względu na to, czy ma rację czy nie. Popelnia przy tym błędy, które przysparzają mu wrogów. Członkowie TKN zarzucają Kuroniowi i Michnikowi oraz KSS „KOR” styl działania (nie określił szczegółów). „Mówi się, że Kuroń^f „działa samodzielnie bez uzgodnienia i nie boi się ryzykować swoją osobą, dążąc do wyodrębnienia swej osoby ze środowiska.....”. Jako przykład samowoli KOR-u Cywiński podał sprawę wyjazdu Michnika do Poznania. Gdyby okazało się, że pojechał tam w charakterze wykładowcy TKN, jak to podała RWE, to w TKN doszłoby do awantury z KOR-em, gdyż nikt nie uzgadniał wykładu z nimi. Zatrzymanie Michnika nie doprowadziło do tego. Nawet osoby najmniej skłonne do odcinania się od KOR-u poczuły się postawione w sytuacji dwuznacznej, tj. zrobieni w świnie. Kuroń usprawiedliwiał się, że nie stało się to na skutek złej woli. Wina jest po obydwu stronach, gdyż pewnych spraw nie dopowiedziano do końca. Dodał również, że zgodnie z poglądem Michnika „prowadzą działanie polegające na gwałceniu społeczeństwa, zmuszając je^g do ustosunkowania się w tą albo inną stronę”. Dlatego figurant robi pewne rzeczy, nie pytając się innych o zdanie, stawiając ludzi przed faktem dokonanym. Zazwyczaj nieświadomie bierze na siebie ryzyko swego działania, tj. więzienie. Jeśli chodzi o TKN, to nie czuje się zobowiązany do zrezygnowania ze swoich zamierzeń i podporządkowania się TKN-owi. Dodał, że „przecież TKN powstał niedawno, podczas gdy wiadomo jest, że na długo przedtem młodzież zbierała się i działała, zanim był TKN, na jego podwórku działała”. Dlatego też nie pozwoli, aby dla eksperymentów TKN-u rozwaliła się cała działalność opozycji. Przez to, że TKN wszedł na pole działania figuranta, powstał zdaniem J[acka] K[uronia] niekorzystny układ.

Cywiński zareplikował na powyższe wywody Kuronia stwierdzeniem, że „figurant nie powinien wygłaszać takich opinii w jego obecności. Może to zaszkodzić Kuroniowi – wystarczy, że pójdzie w świat wiadomość, że uderzyła mu woda sodowa do głowy i chce być główną osobą opozycji.....”. W zakończeniu rozmowy Kuroń powiedział, że włożył dużo pracy na swym polu działania (a w tym również w działalność krakowskiego SKS-u) i nadawał tylko takie wiadomości, które mieściły się w ich taktyce działania.

^{f-g} Fragment dopisany odręcznie.

^g W dokumencie ich.

Uzyskane informacje zostaną wykorzystane do opracowania i ukierunkowania działań dezintegracyjnych w odniesieniu do powyższych grup (KOR, TKN).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 111–113, mps.

1978 marzec 23, Poznań – Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Nonet”, sygnowany przez kierownika Sekcji III Wydziału III KW MO w Poznaniu por. Kazimierza Ziomka¹, tajne specjalnego znaczenia

I. Streszczenie i analiza materiałów

Na ostatnim nielegalnym spotkaniu członków i sympatyków SKS-u, które odbyło się w ramach tzw. Latającego Uniwersytetu, termin następnego takiego spotkania wyznaczono na 24 III 1978 r. o godz. 18.00.

Spotkanie ma się odbyć w mieszkaniu prywatnym Małgorzaty **Bratek** zamieszkałej Poznań, Osiedle [...] – figurantki niniejszej sprawy.

Ogłoszono o tym oficjalnie na wyżej wymienionym ostatnim spotkaniu w dniu 10 III 1978 r.

Z dotychczasowego naszego rozeznania wynika, że o ile planowane spotkanie odbędzie się, to rzeczywiście będzie miało miejsce u M[ałgorzaty] **Bratek**.

Z posiadanych informacji wynika również, że prawdopodobnie wykładową będzie St[anisław] **Barańczak** – figurant sprawy „Gracze”.

II. Cel przedsięwzięć

O planowanym spotkaniu powiadomiono kierownictwo Departamentu III MSW.

W dniu 23 III br. płk Stochaj², w[ice]dyr[ektor] Dep[artamentu] III, przekazał w związku z tym następujące instrukcje:

¹ Kazimierz Ziomek (ur. 1945) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do 1989 r. w Wydziale III KW MO w Poznaniu.

² Stefan Stochaj (ur. 1924) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1945 r., w 1945 r. w WUBP w Poznaniu, w latach 1946–1947 w PUBP w Krośnie, 1947–1949 w PUBP w Jasle, 1950–1953 w Wydziale I Departamentu IV MBP, 1953–1954 w Wydziale III Departamentu IX, 1954–1956 w Wydziale II Departamentu IV MBP/KdsBP, w 1956 r. zastępca naczelnika, w 1957 r. zwolniony, 1961–1962 w Wydziale V Departamentu III MSW, 1962–1970 w Wydziale VI Departamentu III MSW, 1963–1970 zastępca naczelnika, 1970–1974 naczelnik Wydziału III Departamentu III MSW, 1974–1978 zastępca dyrektora Departamentu III MSW, 1978–1983 dyrektor Departamentu Techniki MSW, 1983–1990 szef Służby Zaopatrzenia Operacyjnego MSW.

- poczynić starania w drodze operacyjnej, aby właściciel mieszkania nie wyraził zgody na odbycie spotkania,
- w wypadku zorganizowania spotkania powstrzymać się od jakiegokolwiek ingerencji. Zabezpieczyć natomiast dopływ informacji o jego przebiegu, uczestnikach itp. Ponadto zabezpieczyć ewentualnych świadków i sprawę skierować do Kolegium ds. Wykroczeń.

III. Przedsięwzięcia

1. Zastosowanie w dniu 24 III br. obserwacji [przez] Wydz[iał] „B” za figurantem sprawy „Gracze” St[anisławem] Barańczakiem i figurantem sprawy „Nonet” J[ackiem] Kubiakiem. Pozwoli to na sprawdzenie, czy rzeczywiście spotkanie się odbędzie i gdzie, ilu będzie uczestników oraz jacy.

2. Zastosowanie w dniu 24 III br. od godz. 17.00 obserwacji mieszkania M[ałgorzaty] Bratek z punktu zakrytego przez dwóch pracowników tut[ejszego] Wydziału. Pozwoli to na ustalenie ilości uczestników i ich nazwisk.

Uwaga

Zdublowanie obserwacji przez tut[ejszy] Wydział pozwoli na ujawnienie większej ilości nazwisk uczestników.

3. Przeprowadzenie rozmowy z ojcem figurantki M[ałgorzaty] Bratek – właścicielem mieszkania ob[ywatelem] Stanisławem Bratek.

Rozmowa zostanie przeprowadzona w tut[ejszej] komendzie ok. godz. 12.00. Celem rozmowy będzie skłonienie w[yżej] wym[ienionego] do niewyrażenia zgody na odbycie spotkania w jego mieszkaniu.

Rozmowę przeprowadzi z[astęp]ca naczelnika Wydziału III [KW MO] kpt. Al[eksander] Dudziak³.

4. Figurantka M[ałgorzata] Bratek – jak robiła to poprzednio – może ojca namówić do opuszczenia mieszkania celem niedopuszczenia do przeprowadzenia z nim rozmowy przez MO. W takim wypadku rozmowa zostanie przeprowadzona z w[yżej] wymienioną.

5. Zostanie przeprowadzona rozmowa z dozorcą bloku. Zobowiąże się go do obserwowania mieszkania M[ałgorzaty] Bratek celem ustalenia

³ Aleksander Dudziak (ur. 1940) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1965 r., w latach 1978–1983 zastępca naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu, 1983–1989 zastępca naczelnika Wydziału III-1 WUSW w Poznaniu, uczestnik kursu w Wyższej Szkole KGB, w 1990 r. zwolniony ze służby.

ilości przychodzących osób. Pozwoli to na ewentualne wykorzystanie go w charakterze świadka.

6. Maksymalnie wykorzystana się środki techniki operacyjnej (PT, PP) celem bieżącego kontrolowania przygotowań do spotkania itp.

Wykonają Sekcje III i IV Wydziału III.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 1, k. 11–12, mps.

1978 marzec 24, Warszawa – Notatka dotycząca pisma Bohdana Cywińskiego do prezydenta m.st. Warszawy sporządzona w Wydziale Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy

W dniu 16 marca 1978 r. do prezydenta miasta stołecznego Warszawy wpłynęło pismo ob[ywatela] Bohdana Cywińskiego, zam[ieszkałego] W[arsza]wa, ul. [...], przy którym załączono tzw. rezolucję TKN dotyczącą podejmowanych działań przez władze administracyjne wobec osób – właścicieli mieszkań, w których odbywają się tzw. kursy samokształceniowe.

Przesłane pismo sporządzone jest maszynowo.

Na piśmie zamieszczone są dane ob[ywatela] Bohdana Cywińskiego niepotwierdzone jego własnoręcznym podpisem. Cechy tego pisma nie spełniają wymogów § 5 ust. 1 Uchwały nr 357 Rady Ministrów z dnia 13 października 1960 r. w sprawie organizacji przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków (brak własnoręcznego podpisu), w związku z czym można je uznać za anonim.

Ponieważ organizatorzy tzw. TKN nie wystąpili do właściwego organu administracji państwowej o zalegalizowanie, należy uznać, że działalność TKN jest nielegalna.

Ponadto działalność odczytowa (wykłady lub seminaria) w świetle przepisów Ustawy z dn[ia] 29 III 1962 r. o zgromadzeniach (DzU nr 20, poz. 89) są zgromadzeniami. Na zwołanie i odbycie zgromadzenia organizatorzy powinni uprzednio uzyskać zezwolenie właściwego organu administracji państwowej. Zwołanie zgromadzenia bez zezwolenia albo kierowanie takim zgromadzeniem stanowi wykroczenie z art. 52 § 1 kodeksu wykroczeń.

W związku z tym:

1. Można uznać, zgodnie z § 5 ust. 2 Uchwały nr 357 Rady Ministrów z dnia 13 października 1960 r. w sprawie organizacji przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków, pismo Cywińskiego jako anonim, pozostawiając bez rozpatrzenia.

2. Można też wezwać ob[ywatela] Bohdana Cywińskiego do Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu miasta stołecznego Warszawy w oparciu o przepisy k[odeksu] p[ostępowania] a[dministracyjnego] (art. 46 § 1

k[odeksu] p[ostępowania] a[dministracyjnego]) w celu wyjaśnienia całości kształtu okoliczności dot[yczących] poruszonych problemów oraz pouczenia o skutkach naruszania przepisów z zakresu prawa o stowarzyszeniach i zgromadzeniach (tezy do rozmowy w załączeniu).

Po przeprowadzeniu rozmowy udzielić pisemnej odpowiedzi (projekt w załączeniu).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 119–120, mps.

Nr 26

1978 marzec 24, Warszawa – Projekt pisma dyrektora Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy do Bohdana Cywińskiego o uznaniu działalności TKN za nielegalną

W odpowiedzi na pismo Obywatela z dnia 13 III 1978 r. informuję, że działalność tzw. Towarzystwa Kursów Naukowych jest nielegalna, ponieważ nie została zalegalizowana zgodnie z przepisami prawa o stowarzyszeniach.

Jednocześnie informuję, że zebrania – wykłady, seminaria – w świetle przepisów Ustawy z 29 III 1962 r. są zgromadzeniami, na zwołanie i odbycie których wymagane jest uprzednie zezwolenie właściwego organu administracji państwowej.

Zwołanie zgromadzenia bez zezwolenia albo kierowanie takim zgromadzeniem stanowi wykroczenie z art. 52 § 1 kodeksu wykroczeń.

Z tych też względów nie można uznać skargi obywatela za zasadną.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 116, mps.

1978 kwiecień 11, Warszawa – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KS MO pplk. Andrzeja Maja do naczelnika Wydziału I Departamentu III MSW w sprawie spotkania przedstawicieli TKN i warszawskiego SKS, tajne specjalnego znaczenia

W dniu 10 kwietnia 1978 roku o godzinie 19.30 – jak informuje TW ps[eudonim] „Joanna” – w mieszkaniu Bohdana Cywińskiego^a w Warszawie przy ulicy [...] odbyło się spotkanie przedstawicieli Towarzystwa Kursów Naukowych (Bohdan Cywiński^a, Andrzej Celiński^a – figurant tut[ejszego] wydziału, Tadeusz Mazowiecki^{a1} i Andrzej Kijowski^a) z delegacją warszawskiego SKS-u w osobach:

– Rafał Zakrzewski^{a2} – student UW – figurant tut[ejszego] wydz[iału],
– Piotr Kapczyński^{a3} – student SGPiS – figurant tut[ejszego] wydz[iału],

– Jan Cywiński^a – student UW – figurant tut[ejszego] wydz[iału],
– przedstawiciel Politechniki Warszawskiej (b[liższych] d[anych] b[rak]).

Celem spotkania było omówienie dotychczasowych doświadczeń z zajęć Latającego Uniwersytetu i nakreślenie zadań na najbliższą przyszłość. W trakcie rozmów – spotkanie trwało około 2 godzin – poruszono następującą problematykę:

– Należy koniecznie podnieść na wyższy poziom tematykę wykładów. Przedstawiciele TKN byli wyraźnie zmartwieni stałym spadkiem frekwencji

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Tadeusz Mazowiecki (ur. 1927) – publicysta, polityk. W latach 1952–1955 w Stowarzyszeniu „Pax”, 1950–1952 zastępca redaktora naczelnego „Słowa Powszechnego”, 1953–1955 redaktor naczelny „WTK”, współzałożyciel warszawskiego KIK, 1957–1963 i 1968–1969 członek zarządu, 1975–1981 i 1988–1990 wiceprezes, 1958–1981 redaktor naczelny „Więzi”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, członek Rady Programowej, w 1980 r. przewodniczący Komisji Ekspertów MKS w Stoczni Gdańskiej, doradca KKP i KK NSZZ „Solidarność”, w 1981 i 1989 r. redaktor naczelny „Tygodnika Solidarność”, w stanie wojennym internowany, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–1990 prezes Rady Ministrów, 1961–1972 i 1991–2001 poseł.

² Rafał Zakrzewski (ur. 1956) – socjolog, publicysta. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współpracownik TKN, współzałożyciel warszawskiego SKS, w latach 1980–1991 członek redakcji „Krytyki”.

³ Piotr Kapczyński (ur. 1953) – wówczas student handlu zagranicznego SGPiS. Współpracownik warszawskiego SKS.

na zajęciach oraz wyrazili obawy, czy do studentów docierają odpowiednio wcześniej informacje o miejscach i terminach zajęć.

– Od nowego roku akademickiego trzeba dokonać zmian organizacyjnych poprzez ograniczenie ilości cykli wykładów do 4 oraz ilości zajęć do 1–2 w tygodniu.

– TKN rozważa możliwość rezygnacji z „usług” Kuronia i Michnika jako wykładowców, w zamian za co chciałby uzyskać od władz zezwolenie na prowadzenie zajęć w lokalach publicznych, a nie w mieszkaniach prywatnych.

– TKN zamierza, obok zajęć w poszczególnych cyklach, prowadzić seminaria i spotkania dla wybranych osób, a w szczególności dla tych, którzy prowadzą konkretną działalność.

– SKS powinien pomóc TKN-owi w organizacyjnej stronie wykładów, chodzi przede wszystkim o powiadamianie studentów, przygotowywanie mieszkań, nagrywanie zajęć itp.

Ponadto TKN chciałby na zajęcia w nowym roku akademickim zapraszać jako wykładowców osoby niezwiązane z działalnością Towarzystwa. Przedstawiciele TKN pytani przez delegację SKS, jak wyobrażają sobie rezygnację z zajęć przez Adama Michnika, odpowiedzieli, że cykl historyczny mogłoby prowadzić kilka osób. TW ps[eudonim] „Joanna” sugeruje, że TKN od nowego roku może próbować wprowadzić indeksy dla uczestników zajęć.

Nowego terminu spotkania nie uzgodniono.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 123–124, mps.

1978 lipiec 15, Warszawa – Informacja dotycząca nowych inicjatyw „grup antysocjalistycznych” w zakresie działalności samokształceniowej, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

1. W ostatnim okresie grupy antysocjalistyczne zaktywizowały swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Zrealizowano szereg inicjatyw oraz podjęto próby nakreślenia planów na następny rok akademicki. Najbardziej rozpowszechnioną formą samokształcenia grup antysocjalistycznych były wykłady prowadzone pod auspicjami Towarzystwa Kursów Naukowych w ramach tzw. Latających Uniwersytetów. Przedmiotem tych zajęć, grupujących przede wszystkim młodzież akademicką, były takie zagadnienia, jak: najnowsza historia Polski ze szczególnym wyeksponowaniem dorobku okresu międzywojennego oraz stosunków polsko-radzieckich, historia myśli społecznej, analiza współczesnych struktur społecznych, zagadnienia gospodarcze, problemy wychowania, socjologia nauki, filozofia literacka i sztuka współczesna.

1.1. Ostatnio TKN opublikowało obszernie oświadczenie (tekst w załączeniu) na temat swojej dotychczasowej działalności samokształceniowej. Wytycza ono również ogólne kierunki dalszych działań w nowym roku akademickim. Wyraża zdecydowanie wolę prowadzenia dalszej szkodliwej działalności.

1.2. Na uwagę zasługują dalsze plany na przyszłość, które są ostatnio żywo dyskutowane w gronie aktywu TKN. Na jednym z zebrań wąskiego grona aktywu Towarzystwa omawiano m.in. nowe formy działalności samokształceniowej, jakie zamierza się wprowadzić w nowym roku akademickim.

¹ Adam Krzysztoporski (ur. 1932) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1954 r., w 1954 r. w WUBP w Gdańsku, w latach 1955–1956 w Departamencie I KdsBP, 1956–1973 w Departamencie I MSW, 1958–1963 w Wydziale VI, 1963–1969 w Wydziale VII, 1963–1964 zastępca, a 1964–1969 naczelnik, 1969–1973 zastępca dyrektora departamentu, 1973–1980 dyrektor Departamentu III MSW, 1980–1982 wiceminister spraw wewnętrznych, 1982–1987 podsekretarz stanu w Urzędzie Gospodarki Wodnej.

1.2.1. Z inicjatywy prof. Marii Janion ustalono np., że od jesieni odbywać się będą tzw. kolokwia TKN mające charakter spotkań dyskusyjnych członków Towarzystwa oraz innych osób zajmujących się daną problematyką w ramach działalności zawodowej. Zaleca się, by w pracach kolokwialnych (dyskusje seminaryjne) brali udział studenci ostatnich lat studiów przygotowujący prace dyplomowe, a przede wszystkim ci z nich, którzy wykazują predyspozycje do pracy naukowo-badawczej.

1.2.2. Zastanawiano się również nad możliwością nagrywania powyższych dyskusji na taśmy magnetofonowe w celu ich dalszego rozpowszechniania. Aktualnie wytypowano siedem tematów seminaryjnych, które poprowadzą m.in. M[ichał] Głowiński, A[ndrzej] Kijowski, T[omasz] Burek, B[ohdan] Cywiński, St[anisław] Barańczak i J[acek] Woźniakowski. Rozważano też możliwość wydania drukiem dorobku spotkań seminaryjnych. Proponowano opublikowanie ich w „Zeszytach Naukowych TKN”.

1.3. Jedną z nowych form działalności, do której aktyw TKN przywiązuje znaczną wagę, są tzw. zespoły problemowe. Planuje się powołanie spośród sygnatariuszy deklaracji TKN oraz innych osób sympatyzujących z działalnością Towarzystwa zespołów zajmujących się określonymi zagadnieniami oraz publikowanie wyników ich prac w „Zeszytach Naukowych”. Wyłoniono wstępnie kilka tematów do opracowania, a wśród nich: spółdzielczość mieszkaniowa, reformy gospodarcze, inflacja, motoryzacja i proces nauczania w nowej dekadzie.

1.3.1. W gronie aktywu TKN uznano, że aktualnie sprawą najważniejszą jest oświata i na niej winny być skoncentrowane wszystkie wysiłki Towarzystwa. Publikacje powinny dotyczyć wszystkiego, co TKN jest w stanie opracować w poszczególnych zespołach problemowych, a co nie mieści się w oficjalnych publikacjach, np. przeprowadzenie analizy przyjęć na studia wyższe, program szkoły 10-letniej, analiza podręczników, systemu i poziomu nauczania.

1.3.2. Ustalono, że prof. Adam Stanowski z KUL-u będzie prowadził wykłady o procesie wychowawczym. A[ndrzej] Werner z PAN-u zajmie się zorganizowaniem zespołu, którego zadaniem będzie opracowanie ekspertyzy o sytuacji w polskiej kinematografii. Rozważano również możliwość wykorzystania do zespołu językowego Ireny Bajerowej² – prof. nadzw[yczajnej] językoznawstwa polskiego na Uniwersytecie Śląskim,

² Irena Bajerowa (1921–2010) – językoznawca.

doc. Jadwigi Puzyniny³ i doc. Renaty Grzegorzycykowej⁴ z Instytutu Języka Polskiego UW oraz doc. Jadwigi Sambor⁵.

1.3.3. A[dam] Michnik zobowiązał się do zorganizowania zespołu poświęconego badaniu programu nowej szkoły 10-letniej. Przygotowuje on materiały dot[yczące] programów historii, historii literatury, wychowania obywatelskiego i nauk społecznych. Uzgodniono, że do zespołu szkolnego wejdą m.in. J[anina] Zakrzewska, A[dam] Stanowski, Teresa Holtz⁶, Wierzbicki⁷ i Gugulski. Zorganizowaniem tego zespołu zajmie się Wł[adysław] Bieńkowski⁸.

1.3.4. Powołano zespół [ds.] reform gospodarczych ostatnich 25 lat, którego organizatorem został A[dam] Michnik. Pierwszym tematem, jaki opracuje Michnik na potrzeby zespołu, będzie „Styl życia elity władzy”. [Michnik] uzasadnił, że temat ten należy opracować pod względem teoretycznym, rozważając m.in. „status grupy osób, która kieruje gospodarką narodową, jak i też całym państwem”. Stwierdzono przy tym, że w okresie 25-lecia PRL podjęto szereg prób zreformowania systemu gospodarczego, które jednak zakończyły się niepowodzeniem.

1.4. Analiza dotychczasowej działalności odczytowej TKN oraz plany na przyszłość świadczą, że wymieniona grupa antysocjalistyczna zmierza do programowej dyskredytacji dorobku XXX-lecia PRL, podsycania ideologii okresu międzywojennego oraz stałego zaszczepiania w umysłach młodzieży akademickiej postaw antysocjalistycznych. Poprzez zamiar nadania swojej działalności form charakterystycznych dla wyższej uczelni (indeksy dla słuchaczy, egzaminy końcowe, dyplomy, studia zagraniczne) grupa zmierza do podniesienia swej rangi i [zdobycia] uznania w środowisku naukowym w kraju i za granicą.

2. Z rozważań i dyskusji w kręgach innych grup antysocjalistycznych wynika, że ostatnio konkretyzują się również inne formy działalności samokształceniowej.

³ Jadwiga Puzynina (ur. 1928) – językoznawca.

⁴ Renata Grzegorzycykowa (ur. 1931) – językoznawca. Uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, w stanie wojennym internowana.

⁵ Jadwiga Sambor – językoznawca.

⁶ Teresa Holtz – bliższych danych nie ustalono.

⁷ Piotr Wierzbicki (ur. 1935) – dziennikarz, działacz opozycyjny. Publikował w prasie drugiego obiegu, w stanie wojennym internowany.

⁸ Władysław Bieńkowski (1906–1991) – polityk komunistyczny, publicysta. W latach 1942–1970 w PPR/PZPR, 1956–1959 minister oświaty PRL, 1944–1947 w KRN, 1947–1952 i 1957–1969 poseł, współzałożyciel TKN.

2.1. Na uwagę zasługują m.in. cykliczne spotkania w mieszkaniu S[tefana] Staszewskiego⁹, gdzie dokonuje się pewnych podsumowań, analiz i uogólnień sytuacji w partii i państwie w okresie XXX-lecia PRL, ze szczególnym uwzględnieniem okresu przełomu październikowego w 1956 roku.

2.2. Z luźnych wypowiedzi A[dama] Michnika wynika, że popiera on zamiar A[ndrzeja] Czumy¹⁰ powołania tzw. Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego im. J[ózefa] Piłsudskiego dla usuniętych studentów z innych wyższych uczelni.

2.3. Uzyskano również informację, że w Krakowie ma zacząć działalność w nowym roku akademickim tzw. katolickie TKN pod patronatem kard[ynała] Wojtyły, organizując w pomieszczeniach sakralnych cykl seminariów z zakresu historii, literatury, socjologii, filozofii i myśli religijnej.

2.4. J[erzy] Giedroyc¹¹ zobligował A[dama] Michnika do przygotowania programu działania od października br. dla tzw. Uniwersytetu Radiowego. Do tej formy działalności samokształceniowej Giedroyc przywiązuje znaczną wagę.

2.5. W czerwcu br. z inicjatywy wrocławskiej grupy antysocjalistycznej (m.in. L[eszek] Skonka¹², A[dam] Pleśnar¹³ i inni) powołano

⁹ Stefan Staszewski (1906–1989) – polityk komunistyczny. W latach 1945–1968 w PPR/PZPR, 1955–1957 I sekretarz warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego, 1957–1959 prezes PAP.

¹⁰ Andrzej Czuma (ur. 1938) – prawnik, działacz opozycyjny, polityk. W latach 1965–1970 współzałożyciel „Ruchu”, w 1970 r. aresztowany i skazany na 7 lat więzienia, współzałożyciel ROPCiO, 1977–1981 członek redakcji „Opinii”, doradca regionalnych struktur NSZZ „Solidarność” w Katowicach, w 1981 r. redaktor „Wiadomości Katowickich”, w stanie wojennym internowany, od 1985 r. na emigracji w USA. Od 2006 r. poseł.

¹¹ Jerzy Giedroyc (1906–2000) – publicysta, działacz emigracyjny, polityk. W czasie II wojny światowej żołnierz Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, w latach 1941–1944 kierownik Biura Propagandy II Korpusu Polskiego, następnie w 1945 r. na czele Departamentu Europejskiego Ministerstwa Informacji Rządu RP w Londynie. Po wojnie na emigracji we Włoszech i Francji, w 1946 r. utworzył Instytut Literacki, 1947–2000 redaktor i wydawca paryskiej „Kultury”.

¹² Leszek Skonka (ur. 1930) – działacz opozycyjny. Uczestnik ROPCiO, założyciel Grupy Antyberufsverbot, w latach 1979–1981 redaktor jej „Komunikatu”, w 1979 r. członek redakcji „Wiadomości Naukowych”, 1979–1980 redaktor pisma „Refleksje–Propozycje–Działania”, 1980–1981 członek redakcji „Demokracji Związkowej”, w 1981 r. członek redakcji „Wolnych Związków Zawodowych”, w 1980 r. członek MKZ NSZZ „Solidarność” we Wrocławiu.

¹³ Adam Pleśnar (1935–2013) – prawnik, historyk, działacz opozycyjny. W 1950 r. aresztowany i skazany na 1,5 roku więzienia za działalność w organizacji konspiracyjnej „Krucjata”, w latach 1956–1957 w Związku Młodych Demokratów, w 1958 i 1964 r. aresztowany, skazany na 2,5 roku więzienia, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, uczestnik ROPCiO i RWD, w stanie wojennym internowany, 1987–1989 członek redakcji „Refleksji”.

tw. Niezależny Zespół Współpracy Naukowej¹⁴, którego zamiarem jest programowe wspieranie działalności antysocjalistycznej w środowisku Wrocławia. Dr L[eszek] Skonka zwrócił się do A[dama] Michnika z propozycją przystąpienia do NZWN w celu realizowania jednego z tematów badawczych zgodnego z jego zainteresowaniami bądź zorganizowanie zespołu o odpowiadającym Michnikowi profilu.

2.6. W ostatnim okresie również zaktywizował swoją działalność samokształceniową tzw. Klub Swobodnej Dyskusji ROPCiO^a w Łodzi, podejmując szereg tematów lansujących tradycje i ideologie Polski burżuazyjnej. Podobną aktywność obserwowano w działalności tzw. Klubu Refleksji Obywatelskiej we Wrocławiu grupującego miejscowe elementy antysocjalistyczne.

2.7. W nowym roku akademickim zamierza się powołać w Krakowie i Lublinie tzw. kluby dyskusyjne „Spotkań”¹⁵, których celem będzie – jak określają inicjatorzy – „dyskusja polityczna i konsolidacja ruchu młodych katolików, pragnących prowadzić opozycyjną działalność polityczną”.

3. Jednym z ważnych elementów w zakresie działalności samokształceniowej grup antysocjalistycznych jest letnia akcja obozów szkoleniowych SKS. Z dotychczasowego rozpoznania wynika, że akcję tę zamierzają przeprowadzić m.in. grupy SKS w Krakowie, Warszawie, Gdańsku, wyznaczając jako miejsce obozowania niektóre miejscowości położone z dala od tradycyjnych szlaków turystycznych. Z uwagi na dotychczasowe przeciwdziałania SB, aktualnie organizatorzy obozów SKS utrzymują w dużej konspiracji zamiary i plany odnośnie [do] miejsc i programów szkoleniowych. Na uwagę zasługuje również zamiar J[acka] Kuronia i J[ana] Lityńskiego zorganizowania w nowym roku akademickim tzw. Studenckich Kółek Samokształceniowych w częstochowskim ośrodku akademickim, które wymienieni uważają za najmniej spenetrowane przez ich działalność. Powołanie wspomnianych kółek ma – w zamiarze inicjatorów – stworzyć grunt dla Latającego Uniwersytetu w tym środowisku.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 177–180, mps.

^a W dokumencie ROPCziO.

¹⁴ Niezależny Zespół Współpracy Naukowej (NZWN) – utworzony we Wrocławiu 3 maja 1978 r. przez wrocławskiego uczestnika ROPCiO Leszka Skonkę, miał stanowić przeciwwagę dla TKN, w rzeczywistości nie odegrał większej roli.

¹⁵ „Spotkania” – niezależne pismo młodych katolików, ukazujące się w Lublinie w latach 1977–1988; w skład redakcji wchodził: Zdzisław Bradel, Józef Ciszkowski, Janusz Krupski, Wojciech Oracz, Józef Ruszar i Stefan Szaciłowski.

1978 sierpień 4, Toruń – Wniosek zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB płk. Zygmunta Grochowskiego¹ do zastępcy dyrektora Departamentu III MSW płk. Stefana Stochaja dotyczący podjęcia działań specjalnych w sprawie operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Atom”, tajne specjalnego znaczenia

Sprawa operacyjnego sprawdzenia krypt[onim] „Atom” założona została dnia 22 marca 1978 roku na podstawie jednoźródłowej, sprawdzonej informacji, że z inspiracji duszpasterza akademickiego, jezuita o. Wołoszyna deklarację Towarzystwa Kursów Naukowych podpisali emerytowani pracownicy nauki z Torunia:

1. prof. zwyczajny historii literatury polskiej Konrad Górski, syn Jana, ur. 22 IV 1895 r. w ZSRR, zam[ieszkały] Toruń, ul. [...],

2. prof. zwyczajny fizyki doświadczalnej Aleksander Jabłoński, s. Władysława, ur. 26 II 1898 r. w ZSRR, zam[ieszkały] Toruń, ul. [...],

3. dr Janina Budkowska, c. Erazma, ur. 27 XII 1899 r. w ZSRR, zam[ieszkała] Toruń, ul. [...].

Informacje potwierdzające powyższy fakt przekazało w swym programie w dniach 30 czerwca i 1 lipca br. Radio Wolna Europa.

W wyniku zastosowanej kombinacji operacyjnej nasze źródło zostało przez władze uczelni wyznaczone do sprawdzenia przynależności do TKN prof. A[leksandra] Jabłońskiego. Podczas wyjaśniania tego problemu figurant zaprzeczył [zarówno] podpisaniu jakichkolwiek deklaracji, jak i angażowaniu się w sprawy polityczne. Wyraził przy tym gotowość złożenia pisemnego oświadczenia.

Przyjąć zatem można, że jezuita o. Wołoszyn, pod naciskiem niektórych działaczy TKN, podał nazwiska trzech emerytowanych naukowców bez uzyskania ich zgody na ten akt.

¹ Zygmunt Grochowski (ur. 1925) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1945 r., w latach 1950–1952 zastępca szefa PUBP w Inowrocławiu, 1952–1954 zastępca, a 1954–1956 szef PUBP/PUdsBP w Toruniu, 1956–1969 i 1970–1975 zastępca komendanta miejskiego i powiatowego MO w Toruniu ds. SB, 1969–1970 komendant KMip MO w Toruniu, 1975–1978 naczelnik Wydziału III KW MO w Toruniu, 1978–1990 zastępca komendanta/szefa KW MO/WUSW w Toruniu ds. SB.

W tym stanie rzeczy (mając na względzie uzgodnienia dokonane z delegowanym do tut[ejszej] jednostki pracownikiem Wydziału III Departamentu III ppłk. Aleksandrem Cichockim²) wnoszę o wyrażenie zgody na zrealizowanie w ramach sprawy krypt[onim] „Atom” działań specjalnych, mających na celu autorytatywne wyjaśnienie, czy wymienieni emerytowani naukowcy deklarację Towarzystwa Kursów Naukowych podpisali oraz – w przypadku potwierdzenia, że fakt taki nie miał miejsca – podważenie wiarygodności przekazanych przez RWE wiadomości w przedmiotowej sprawie.

Z analizy materiałów w sprawie wynika, że najkorzystniej byłoby zamierzone działanie kierować na osobę prof. Aleksandra Jabłońskiego. Za przyjęciem powyższego przemawia zarówno wynik wstępnej rozmowy przeprowadzonej z wymienionym na polecenie władz uczelni, jak również wykazywana przez niego w środowisku uczelnianym postawa. Prof. A[leksander] Jabłoński z racji swych prac naukowych cieszy się znaczną sławą naukową i jest cenionym w swej dziedzinie badaczem, tak w kraju, jak i poza jego granicami. Z okazji odbywającej się w bieżącym roku 80. rocznicy [jego] urodzin przygotowano specjalne wydanie czasopisma „Acta Physica Polonica”, w którym krajowi i zagraniczni specjaliści poświęcili mu swoje prace. Ponadto planowana jest publikacja książkowa dot[ycząca] pracy i życia wymienionego. Dowody pamięci i uznania okazane prof. Jabłońskiemu przez władze i świat naukowy przyjął on z dużym wzruszeniem.

Wymieniony jest osobą głęboko wierzącą, jednakże na innych nie wywiera nacisku religijnego. Zajmuje bierną postawę polityczną, co wynika z jego przekonania o potrzebie apolityczności uczonych.

Proponuję, abym osobiście udał się do znanego mi prorektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika prof. dr. hab. R[yszarda] Bohra³, obecnie *de facto* sprawującego obowiązki rektora, którego nominacja na to stanowisko ma być zgłoszona w najbliższym czasie, i zapoznał go z materiałami

² Aleksander Cichocki (ur. 1933) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1954 r., w latach 1954–1956 w Wydziale III WUBP/WUdsBP w Lublinie, zwolniony, 1959–1968 w Wydziale III KW MO w Warszawie, 1968–1969 w Wydziale Inspekcji Departamentu III MSW, 1969–1978 w Wydziale II Departamentu III MSW, 1978–1984 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1984–1986 w Zespole do Zwalczenia Terroryzmu w Departamencie III MSW, 1986–1989 w Wydziale V Departamentu III MSW, zwolniony ze służby.

³ Ryszard Bohr (1926–1987) – botanik, w latach 1978–1981 rektor UMK, 1980–1985 poseł.

RWE dot[yczącymi] podpisania przez emerytowanych naukowców toruńskich deklaracji TKN. Na tej podstawie proponuję, aby prorektor odbył rozmowę z prof. Jabłońskim, w czasie której, powołując się na fakt tej nominacji i chęć podtrzymywania kontaktu z najslawniejszymi naukowcami Torunia, nawiąże do uznania okazywanego profesorowi przez władze polityczne w czasie obchodów 80. rocznicy urodzin (uczestniczył w nich sekretarz KW PZPR) oraz do ewentualnie przyznanego mu odznaczenia państwowego. Poruszona zostałaby także sprawa udziału wymienionego w inauguracji roku akademickiego. Przy tej okazji prof. Bohr podniósłby kwestię rzekomego podpisania przez prof. Jabłońskiego deklaracji TKN, jako faktu w pewien sposób ujemnie rzutującego na dotychczasową postawę profesora, powołując się przy tym na ogłoszenie powyższego przez RWE.

W efekcie rozmowy prof. Jabłoński winien zadeklarować chęć zdementowania w[yżej] w[zmiankowanej] informacji, co – na sugestię prorektora – winien uczynić przy okazji uroczystej inauguracji roku akademickiego. Alternatywnie przewiduje się możliwość, że powyższe miałyby miejsce w czasie obrad Senatu UMK. Ewentualna sprawa ogłoszenia oficjalnego oświadczenia w prasie wymagałaby odrębnej konsultacji.

Jesteśmy zdania, że po pomyślnej realizacji omówionych działań prof. Jabłoński winien zostać zainspirowany przez prorektora do przeprowadzenia rozmowy z prof. Konradem Górskim. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia fakt, że ze względu na zmiany spowodowane podeszłym wiekiem oraz fanatyzm religijny wymieniony chętniej wysłucha prof. Jabłońskiego niż przedstawiciela czynników oficjalnych. Mimo wykazywania w przeszłości wrogich poglądów wobec socjalistycznej rzeczywistości PRL, prof. Górski podczas tegorocznego pobytu w RFN zaprezentował wobec korespondentów zachodnioniemieckich postawę aprobaty zachodzących w kraju przemian.

Dr Janina Budkowska – osoba posiadająca znacznie niższy autorytet naukowy – jest znaną w Toruniu działaczką klerykalną, w związku z czym pozostaje w zainteresowaniu tut[ejszego] Wydziału IV. Ze względu na wrogą postawę wymienionej do socjalizmu nie widzimy perspektyw oddziaływania na wymienioną w kierunku odwołania przedmiotowej informacji RWE.

Na powyższe przedsięwzięcia uzyskano wstępną zgodę sekretarza Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

w Toruniu – tow. Igielskiej⁴, która pod nieobecność I sekretarza pełni jego obowiązki.

Po pozytywnej realizacji zaplanowanych przedsięwzięć opracowany zostanie – w uzgodnieniu z Departamentem IV MSW – plan dalszych działań wobec osoby prof. K[onrada] Górskiego i jezuitę o. Wołoszyna.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 155–158, mps.

⁴ Łucja Igielska (ur. 1938) – działaczka partyjna, od 1975 r. sekretarz KW PZPR w Toruniu ds. organizacyjnych.

1978 sierpień 26, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jana Sobieszczyka¹ do naczelnika Wydziału III KWMO w Krakowie w sprawie zabezpieczenia operacyjnego planowanego przyjazdu do Krakowa Bohdana Cywińskiego, tajne

Wydział III Departamentu III MSW uzyskał w dniu 24 VIII 1978 r. sprawdzoną informację, że w najbliższym czasie przyjedzie do Krakowa Bohdan **Cywiński**^a, syn Bohdana, ur. 19 VII 1939 r., były redaktor naczelny miesięcznika „Znak”, pozostający w aktywnym rozpracowaniu operacyjnym Departamentu IV MSW. Wymieniony otrzymał zadanie pozyskania do działalności w TKN minimum dwóch osób ze środowiska katolickiego w Krakowie. Bohdan Cywiński jest aktualnie członkiem Komisji Programowej TKN i organizatorem współdziałania TKN-u z Duszpasterstwem Akademickim.

W związku z powyższym proszę o zabezpieczenie operacyjne pobytu figuranta na Waszym terenie, a uzyskane materiały dotyczące jego działalności w ramach TKN proszę przesłać bezpośrednio do Wydziału III Departamentu III MSW.

Zwracam jednocześnie uwagę, że niniejszą informacją należy posługiwać się bardzo ostrożnie ze względu na konspirację źródła.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 165, mps.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Jan Sobieszczyk (ur. 1932) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1959 r., w latach 1959–1974 w Wydziale IV Departamentu III MSW, w 1974 r. w Wydziale III Departamentu III MSW, 1975–1977 zastępca naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW, 1977–1982 zastępca naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW, zwolniony ze służby.

1978 sierpień 28, Warszawa – Notatka z rozmowy z ministrem Januszem Górskim¹ dotyczącej sytuacji na uniwersytetach, opracowana przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW por. Włodzimierza Bondara², tajne

W dniu 25 sierpnia br. zostałem poproszony na rozmowę z tow[arzystwem] ministrem prof. J[anuszem] **Górskim**. W trakcie rozmowy rozmówca poruszył następującą problematykę.

Zrelacjonował stan przygotowań i przebiegu akcji „Lato ‘78” w resorcie na zadowalający.

W toku dalszej rozmowy minister poruszył kwestie ostatnich inicjatyw rektora UMK prof. R[yszarda] **Bohra** w zakresie podjęcia rozmów z rzecznikiem TKN prof. K[onradem] Górskim^a, celem neutralizowania oddziaływania antysocjalistycznego w[yżej] w[ymienionego] w środowisku naukowym. Inicjatywę działań władz uczelnianych w UMK w Toruniu ocenił pozytywnie na tle niekorzystnej dla środowiska naukowego aktywizacji Towarzystwa Kursów Naukowych.

Również pozytywnie ustosunkował się do rozmów przeprowadzonych z prof. Kunickim-Goldfingerem^a przez kierownictwo Departamentu Studiów Uniwersyteckich, które wpłynęło na określoną neutralizację działalności w[yżej] w[ymienionego] w środowisku UW. Bazując na tych doświadczeniach, wysunął koncepcję kontynuowania dialogu z w[yżej] w[ymienionym].

Naturalną okazją jest decyzja resortu w sprawie dotacji ok. 480 tys. zł związana z wydaniem w PWN podręcznika prof. Kunickiego[-Goldfingera].

Minister **Górski** ocenił działania UMCS w stosunku do prof. A[dama] Kerstena^a jako zbyt pochopne, wskazując na celowość podjęcia dialogu

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Janusz Górski (1929–1986) – prawnik, ekonomista. W latach 1972–1975 rektor UŁ, 1975–1978 podsekretarz stanu, 1978–1981 minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki.

² Włodzimierz Bondar (ur. 1946) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1973 r., w latach 1973–1974 w Departamencie I MSW, 1974–1989 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1988–1989 zastępca naczelnika, 1989–1990 zastępca naczelnika Wydziału IV Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW, w 1985 r. uczestnik pięcioletniego kursu w Wyższej Szkole KGB.

celem zbliżenia w[yżej] w[ymienionego] w kierunku akceptacji polityki partii oraz zmianę jego motywacji i deklaracji w stosunku do TKN. Resort widzi możliwość wyłączenia częściowego, a nawet całkowitego prof. A[da-ma] Kerstena z działalności antysocjalistycznej.

Uwagi

Inicjatywy rozmów rektora UMK były konsultowane z władzami społeczno-politycznymi Torunia. Zapoznano również z tymi koncepcjami przedstawicieli SB.

Działania w stosunku do prof. Kunickiego-Goldfingera były również konsultowane z SB.

Wnioski

Koncepcje dialogu MNSWiT z pracownikami naukowymi o wrogich i antysocjalistycznych postawach w ramach TKN odnoszą pozytywne efekty i winny być kontynuowane.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 162–163, mps.

1978 sierpień 28, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW pptk. Jan Sobieszczyka do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w sprawie wydawnictwa TKN opracowanego przez Stefana Amsterdamskiego, tajne

Wydział III Departamentu III uzyskał sprawdzoną informację, że Stefan **Amsterdamski**^a przygotowuje do druku pierwszy (informacyjny) numer wydawnictwa TKN. Tekst zawierający 9 stron maszynopisu opracował osobiście S[tefan] Amsterdamski i skonsultował go z Radą Programową. Wydrukowaniem i powieleniem artykułu zajął się w dniu 20 sierpnia br. Mirek **Chojecki**¹, prawdopodobnie zięć Jerzego **Jedlickiego**^a.

O szczegółach wydawnictwa TKN poinformowany jest również Jerzy **Jedlicki** i N.N. Tadeusz (prawdopodobnie Mazowiecki lub Kowalik^a).

Wymienione opracowanie zostało napisane w ten sposób, by zainteresowało dziennikarzy stykających się po raz pierwszy z TKN, i zawiera plany działalności Towarzystwa na najbliższy rok akademicki.

W związku z powyższym należy wzmocnić działania operacyjne w stosunku do wymienionych osób, a wszelkie materiały dot[yczące] ich udziału w TKN proszę przesyłać do tegoż Wydziału.

Zwracam jednocześnie uwagę, że niniejszą informacją należy posługiwać się bardzo ostrożnie ze względu na konspirację źródła.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 164, mps.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Mirosław Chojecki (ur. 1941) – chemik, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68 i protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek KOR i KSS „KOR”, twórca i pierwszy szef NOW-ej, w latach 1981–1990 na emigracji we Francji, od 1982 r. wydawca pisma „Kontakt”.

Nr 33

1978 wrzesień 20, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w Warszawie w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków Rady Programowej TKN, tajne

W ostatnim okresie Rada Programowa TKN zaktywizowała swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Członkami wymienionej Rady są m.in. figuranci Waszego Wydziału, tj. Stefan **Amsterdamski**, Andrzej **Celiński**, Maria **Janion**, Jerzy **Jedlicki**, Tadeusz **Kowalik**, Marian **Małowist**, Seweryn **Pollak**.

W związku z powyższym, do dalszych działań operacyjnych wskazanym byłoby opracowanie i przesłanie nam bardzo szczegółowych charakterystyk w[yżej] w[ymienionych] osób, zawierających dodatnie i ujemne strony ich osobowości oraz informacje o ich rodzinach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 184, mps.

1978 wrzesień 20, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków TKN, tajne

W ostatnim okresie Towarzystwo Kursów Naukowych zaktywizowało swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Zrealizowano szereg inicjatyw oraz podjęto próby nakreślenia planów na nowy rok akademicki.

Członkami TKN są m.in. figuranci Waszego Wydziału: Mirosława **Chamcówna**, Roman **Duda**, Bolesław **Gleichgewicht**, Stanisław **Hartman**, Andrzej **Krzywicki**¹, Tadeusz **Zipser**.

W związku z powyższym, do dalszych działań operacyjnych wskazanym byłoby opracowanie i przesłanie nam bardzo szczegółowych charakterystyk w[yżej] w[ymienionych] osób, zawierających dodatnie i ujemne strony ich osobowości oraz informacje o ich rodzinach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 185, mps.

¹ Andrzej Krzywicki (ur. 1928) – matematyk. Od 1949 r. na UW, członek TKN.

1978 wrzesień 25, Warszawa – Informacja dotycząca zebrania działaczy TKN w sprawie planów na rok akademicki 1978/1979, opracowana w MSW

Przed kilku dniami odbyło się zebranie aktywu TKN z udziałem m.in. Amsterdamskiego, Cywińskiego, Celińskiego i Kowalika, którego tematem były sprawy związane z kontynuacją działalności oświatowej TKN. Cywiński przedstawił zebrany tekst pt. „Dlaczego tradycja”, uzasadniający historycznie potrzebę istnienia TKN oraz prezentujący główne założenia dalszej działalności, uwypuklone poprzez zestawienie ich w kontekście z rzekomymi zniekształceniami i niedostatkami nauki i oświaty w kraju.

1.1. Po dyskusji nad tekstem i wprowadzeniu korekt zebrani rozważali następnie problemy związane z przygotowaniem i inauguracją nowego cyklu działalności, ustalając orientacyjną datę rozpoczęcia odczytów na 20–22 października br.

1.2. Osobnym przedmiotem rozważań była sprawa organizacji odczytów z zakresu historii prowadzonych przez Michnika. Z uwagi na dotychczasowe doświadczenia (rozwiązywanie wykładów Michnika przez MO i SB) postanowiono tymczasowo nie włączać Michnika do programów seminariów, a decyzję w tej sprawie odłożyć do grudnia, jeśli do tego czasu milicja nie będzie wkraczać na wykłady TKN. Do tego momentu wykłady z historii współczesnej Polski prowadzone będą prawdopodobnie przez innych wykładowców, m.in. Kisielewskiego¹ i Bieńkowskiego.

1.3. Z myślą o lepszej organizacji wykładów planuje się zorganizować zespoły:

1.3.1. **Sekretariat**, do którego należałoby konspiracyjnie prowadzenie dokumentacji wykładów, terminowe dostarczanie wykładowcom tematyki oraz bieżąca praca z członkami TKN.

1.3.2. **Zespół organizatorski**, któremu powierzona zostałaby organizacja wykładów od strony technicznej, zbiórka pieniędzy dla osób karanych

¹ Stefan Kisielewski (1911–1991) – dziennikarz, publicysta. Uczestnik kampanii wrześniowej i powstania warszawskiego, w latach 1956–1989 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, 1957–1965 poseł, w 1964 r. sygnatariusz *Listu 34*, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL.

grzywnami za wynajmowanie mieszkań na wykłady oraz zapraszanie znanych i szanowanych osób, które w razie interwencji MO mogłyby występować w charakterze świadków.

1.3.3. **Zespół informatorski** mający za zadanie organizowanie akcji propagującej działalność TKN i Latających Uniwersytetów wśród młodzieży akademickiej.

1.3.4. **Zespół terenowy** mający organizować członkom TKN wykłady w pozawarszawskich ośrodkach akademickich oraz zapewnić ochronę członkom TKN udającym się na te wykłady.

2. Według posiadanych informacji tematyka i treść wykładów TKN została opracowana prawdopodobnie we Francji i przewieziona do kraju przez Ewę Zarzycką². Teksty wykładów na cały rok sporządzone zostały w językach polskim i angielskim.

3. W nadchodzącym roku akademickim SKS wspólnie z TKN ma zająć się aktywnie prowadzeniem działalności Latających Uniwersytetów. Działacze warszawskiego SKS zostaną włączeni do poszczególnych zespołów, spośród których w stadium organizacji znajdują się aktualnie zespół organizatorski, do którego typuje się J[ana] Cywińskiego i R[afała] Zakrzewskiego, oraz zespół informatorski (typowany P[iotr] Kapczyński – student SGPiS).

4. Przedmiotem dalszych rozważań uczestników zebrania była kwestia zagranicznej reprezentacji TKN.

Zastanawiano się m.in. nad sugestią przekazaną listownie przez Krzysztofa Pomiana³ powołania instytucji tzw. członków wspierających. Pomian deklaruje możliwość pozyskania do tej formuły kilku poważnych nazwisk z terenu Francji i Włoch, m.in. Kołakowskiego, Miłosza, Baczk⁴ i innych. Zebrani postanowili odłożyć decyzję w tej sprawie do zebrania w szerszym gronie, przyjmując założenie, iż zagranicznymi członkami wspierającymi TKN powinni być ludzie polskiego pochodzenia, wytypowani i zaproszeni przez TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 181–182, mps.

² Ewa Zarzycka-Bérard – historyk.

³ Krzysztof Pomian (ur. 1934) – historyk. W latach 1952–1966 w PZPR, członek Klubu Krzywego Koła, 1958–1960 członek redakcji „Nowej Kultury”, w 1968 r. z przyczyn politycznych zwolniony z pracy, od 1973 r. na emigracji we Francji, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL.

⁴ Bronisław Baczo (ur. 1924) – filozof, historyk idei. Do 1968 r. w PZPR, od 1952 r. na UW, w 1968 r. z przyczyn politycznych zwolniony z pracy, wyemigrował.

1978 październik 2, Warszawa – Plan działań operacyjnych mających na celu zabezpieczenie zebrania TKN w dniu 5 października 1978 r. w Warszawie, opracowany w MSW przez ppłk. Leszka Kuzere¹, tajne specjalnego znaczenia

I. Sytuacja operacyjna

Po przerwie wakacyjnej w listopadzie br. zostaną wznowione wykłady Towarzystwa Kursów Naukowych. Prowadzące tę działalność osoby używały szereg doświadczeń związanych z organizacją i tematyką prowadzonych wykładów. Doświadczenia te organizatorzy chcą wykorzystać w swej dalszej działalności. Omówieniu sytuacji w samym TKN-ie oraz stanu przygotowań do rozpoczynających się wykładów poświęcone są odbywające się na terenie Warszawy zebrania aktywu TKN.

W dniu 5 października 1978 r. o godz. 17.00 w mieszkaniu Stefana Amsterdamskiego w Warszawie przy ul. [...] planowane jest kolejne zebranie TKN. Przewidywany jest przyjazd osób spoza Warszawy. Zebranie to będzie miało dużą rangę ze względu na zbliżający się termin rozpoczęcia wykładów oraz problemy, jakie TKN w związku ze swą działalnością musi rozwiązać. Przewiduje się, że tematem spotkania będą sprawy programowe, organizacyjne oraz dotyczące prowadzenia wykładów w najbliższych miesiącach. W ostatnim okresie działalności TKN-u wyłoniło się szereg problemów, m.in.:

- trudności w uzyskaniu odpowiednich lokali do prowadzenia wykładów,
- powstały bliżej niewyjaśnione rozbieżności na tle finansowym.

W związku z powyższym można się spodziewać, że w czasie zebrania będą dyskutowane najistotniejsze dla działalności TKN problemy oraz [będą] zapadać wiążące w tych sprawach decyzje.

¹ Leszek Kuzera (ur. 1933) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1954 r., w latach 1955–1956 w Wydziale VI WUdsBP w Warszawie, 1957–1962 w Wydziale III KS MO, 1962–1973 w Wydziale IV KS MO, 1968–1973 kierownik grupy, 1973–1975 w Inspektoracie Kierownictwa Służby Milicji, 1975–1978 starszy inspektor przy zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB, 1978–1980 naczelnik Wydziału III-1 KS MO, 1980–1981 naczelnik Wydziału Śledczego KS MO, 1983–1985 w Wydziale Inspekcji SUSW, 1985–1990 kierownik Samodzielnej Sekcji „A” SUSW, zwolniony ze służby.

II. Cel przedsięwzięcia

- zdobycie informacji na temat planowanych działań antysocjalistycznych przez osoby zaangażowane w działalność TKN,
- rozpoznanie osób biorących udział w zebraniu TKN,
- ostrzeżenie osób zaangażowanych przed dalszym kontynuowaniem tej formy działalności,
- uzyskanie informacji naprowadzających na pozyskanie osobowych źródeł informacji,
- procesowe udokumentowanie działalności TKN.

III. Przedsięwzięcia operacyjne i sposób ich realizacji

Z uwagi na szkodliwą politycznie działalność Towarzystwa Kursów Naukowych oraz występujące zjawisko wzrostu kręgu osób będących w zasięgu ich działalności, celowym wydaje [się] podjęcie działań, które by doprowadziły do zahamowania rozwoju tej formy działalności, a w przyszłości do jej likwidacji.

Ze względu na specyficzny skład osób mających wziąć udział w planowanym zebraniu TKN, należy zrealizować następujące przedsięwzięcia operacyjne:

1. W zebraniu mającym się odbyć w dniu 5 X 1978 r. o godz. 17.00 w lokalu przy ul. [...] weźmie udział TW ps[eudonim] „Joanna”. Zadaniem TW będzie kontrolowanie przebiegu spotkania oraz rozpoznanie [jak] największej liczby uczestników. Informacje o przebiegu spotkania zostaną odebrane od TW w nocy w dn[iu] 6 października przez prac[ownika] prowadzącego. Zostaną one użyte do meldunku operacyjnego sporządzonego po spotkaniu oraz do prac związanych z typowaniem i opracowywaniem kandydatów na TW.

Wykona por. Z[ygmunt] Klech², Wydz[iał] III-2.

2. W rejonie spotkania przy ul. [...] zostanie zorganizowany przez Wydział „B” KS MO punkt zakryty. Działalność punktu ma na celu fotograficzne udokumentowanie składu osobowego zebrania.

Wykona Wydział „B” KS MO.

² Zygmunta Klecha (ur. 1946) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1974 r., w latach 1974–1978 w Wydziale III KS MO, 1978–1984 kierownik sekcji w Wydziale III-2 KS MO/SUSW, zwolniony ze służby.

3. W celu wylegitymowania osób biorących udział w zebraniu oraz ewentualnego rozwiązania nielegalnego zebrania planuje się następujące warianty przedsięwzięć:

Wariant I

W dniu 5 października 1978 r. o godz. 17.30, tj. w 30 minut po rozpoczęciu zebrania, do mieszkania Stefana Amsterdamskiego przy ul. [...] wkroczy dwóch umundurowanych funkcjonariuszy MO.

Wejdą oni do mieszkania Amsterdamskiego, stwierdzając, że przybywają na interwencję w związku ze skargą lokatorów o zakłócanie porządku publicznego.

Jeżeli zostaną wpuszczeni do pomieszczenia, wtedy zapytają o właściciela, jeżeli się ujawni, zażądamy dowodu osobistego w celu wylegitymowania.

W związku ze skargą funkcjonariusze obejrzą mieszkanie. Jeżeli zastaną tam zgromadzone osoby, wtedy w związku ze skargą zapytają, co te osoby takiego robią, że skarżą się lokatorzy. Niezależnie od otrzymanej odpowiedzi, przystąpią do legitymowania osób przebywających w lokalu.

Jeżeli czynności te przebiegną spokojnie, nie dojdzie do obrazy funkcjonariuszy ani oporu w legitymowaniu, funkcjonariusze po pouczeniu o konsekwencjach wynikających z zakłócenia porządku publicznego opuszczą lokal.

Wykona.....^a

Wariant II

W przypadku gdyby po wejściu funkcjonariuszy do lokalu przy ul. [...] doszło do wystąpień uczestników spotkania uniemożliwiających wylegitymowanie, względnie obrazy funkcjonariuszy, nastąpi przewiezienie osób zakłócających działanie MO do Komendy dzielnicowej MO przy ul. celem ich wylegitymowania.

Jeżeli w trakcie powyższych czynności doszłoby do czynnego oporu ze strony legitymowanych, zostanie wobec nich zastosowane zatrzymanie w areszcie KD MO na przeciąg 48 godzin.

Wykona.....

Wariant III

Do lokalu, w którym będzie się odbywać zebranie, wkroczą dwaj urzędnicy Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu m.st. Warszawy, którzy poinformują, że zebranie ma charakter nielegalny, i wezwą uczestników do

^a Tu i dalej miejsca niewypelnione w dokumencie.

rozejścia się, a właściciela lokalu i prowadzącego zebranie wylegitymują w celu sporządzenia wniosku do Kolegium ds. Wykroczeń o ukaranie ich jako organizatorów nielegalnego zebrania.

W przypadku gdy uczestnicy zebrania podporządkują się wezwaniu i rozejdą się, nie będą podejmowane żadne interwencje ze strony MO.

Jeśli uczestnicy nielegalnego zebrania dla kamuflażu spotkają się przy kawie itp., urzędnicy Urzędu Stołecznego podejmą działania bez względu na jego [zebrania] charakter.

Wykona.....

Przedstawiciele Wydziału Spraw Wewn[ętrznych] Urzędu m.st. Warszawy.

Wariant IV

Nastąpi wkroczenie urzędników Wydziału Spraw Wewnętrznych. W przypadku niepodporządkowania się decyzjom urzędników Wydziału Spraw Wewnętrznych, wezwą oni dwu umundurowanych funkcjonariuszy MO, których zadaniem będzie wylegitymowanie na miejscu zebranych osób.

Wykona.....

Przedstawiciele Wydz[iału] Spraw Wewn[ętrznych] Urzędu m.st. Warszawy.

Wariant V

W przypadku odmowy rozejścia się lub wylegitymowania i biernego stawiania [oporu] przez uczestników zebrania, urzędnicy Wydziału Spraw Wewnętrznych i funkcjonariusze MO pozostają na miejscu i uniemożliwiają przez swoją obecność odbycie spotkania.

Wykona.....

IV. Siły i środki przewidziane do realizacji przedsięwzięć

1. Tajny współpracownik ps[eudonim] „Joanna” – przewidziana do realizacji pkt 1.

2. Dwóch funkcjonariuszy mundurowych – przewidzianych do realizacji wariantu I i II pkt 3.

3. Sześciu funkcjonariuszy mundurowych przewidzianych do realizacji wariantu II (legitymowanie i doprowadzanie).

.....

4. Czterech pracowników operacyjnych przewidzianych do utworzenia grupy rezerwowej.

.....

Grupa wykorzystana zostanie w celu wsparcia funkcjonariuszy MO dokonujących legitymowania na terenie jedn[ostki] milicyjnej w zależności od rozwoju sytuacji operacyjnej.

5. Dwa samochody osobowe.

6. Trzy mikrobusy „Nysa”.

7. Dwa radiowozy z pełną obsadą do podjęcia interwencji w czasie trwania spotkania, przeznaczone do dyspozycji urzędników Wydziału Spraw Wewnętrznych.

V. Uwagi

Za przygotowanie i realizację działań odpowiedzialny jest z[astęp]ca naczelnika Wydziału III-1 KS MO mjr K[azimierz] Borowski³.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 186–188, mps.

³ Kazimierz Borowski (ur. 1928) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1949 r., w 1949–1954 w Wydziale V WUBP w Warszawie, 1953–1954 kierownik sekcji, 1954–1956 na kursie oficerskim, w 1956 r. kierownik PUdsBP w Mińsku Mazowieckim, zwolniony ze służby, 1960–1962 w Wydziale III KS MO, 1962–1971 w Wydziale IV KS MO, 1972–1978 zastępca naczelnika Wydziału III KS MO, 1978–1984 zastępca naczelnika Wydziału III-1 KS MO/SUSW, 1984–1990 kierownik Inspektoratu Ochrony Funkcjonariuszy SUSW, zwolniony ze służby.

1978 październik 2, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący planów zacieśnienia współpracy pomiędzy SKS i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych z Wydz[iału] III KW MO we Wrocławiu wynika, że członkowie tamtejszego SKS-u zamierzają nawiązać ściślejszą współpracę z sygnatariuszami deklaracji TKN i spowodować bardziej aktywne włączenie się członków TKN do działalności programowej SKS.

Rzecznik wrocławskiego SKS-u L[eszek] **Budrewicz**^{a1} kontaktował się w tej sprawie w lipcu, w czasie swojego pobytu w Warszawie z Andrzejem **Celińskim**^a, który sugerował potrzebę omówienia tego problemu z członkami TKN z terenu Wrocławia.

Funkcję łącznika z działaczami TKN powierzono jednemu z członków wrocławskiego SKS-u Jaromirowi **Jankowskiemu**^{a2}, studentowi IV roku filologii polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

W dniu 11 września 1978 r. **Jankowski**^a skontaktował się z prof. **Hartmanem**^a w jego mieszkaniu. W rozmowie Hartman przyznał rację postulatów SKS-u co do zacieśnienia współpracy z TKN-em i stwierdził, że widzi potrzebę aktywizacji pracy TKN we Wrocławiu. W trakcie rozmowy prof. **Hartman**^a sugerował, że najlepszym miejscem spotkań i wykładów są przede wszystkim ośrodki Duszpasterstwa Akademickiego z uwagi na to, że władze w odniesieniu do tych miejsc – poza ingerencją administracyjną – nie będą stosowały innych form przymusu i represji. Nadmienił również, że w tej sprawie skontaktuje Jankowskiego z prof. **Dudą**^a, z czego należy

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Leszek Budrewicz (ur. 1956) – dziennikarz, poeta, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz wrocławskiego SKS, członek Komitetu Samoobrony Społecznej Ziemi Dolnośląskiej, w latach 1978–1980 członek redakcji „Podaj dalej”, 1979–1981 członek redakcji „Tematów”, 1981 r. członek redakcji „Solidarności Dolnośląskiej” i „Progresu”, w stanie wojennym ukrywał się, w 1982 r. w redakcji „CDN”, 1985–1986 członek redakcji „Zera”, uczestnik Ruchu „Wolność i Pokój”, 1986–1987 w redakcji „WiP”, 1987–1988 członek redakcji „Co było?” i „Dezertera”, 1987–1989 członek RKW NSZZ „Solidarność” Dolny Śląsk.

² Jaromir Jankowski – wówczas student filologii polskiej UW, tajny współpracownik SB. Jako TW „Piasecki” rozpracowywał wrocławski SKS, w 1980 r. wyemigrował do RFN.

wnioskować, że prof. **Duda**^a w działalności TKN na terenie Wrocławia odgrywa czołową rolę.

Ponadto prof. **Hartman** zaznaczył, że problemowi prac TKN poświęcone będzie specjalne spotkanie w październiku br.

Dnia 14 września 1978 r. Urszula **Doroszewska**^a (fig[urantka] sprawy Wydz[iału] III-2 KS MO) spotkała się we Wrocławiu z Piotrem **Starzyńskim**^{a3} (fig[urantem] sprawy Wydz[iału] III KW MO we Wrocławiu), którego mobilizowała do podjęcia działań zmierzających do uaktywnienia współpracy z TKN. Piotr Starzyński oświadczył jej, że wysłał w tej sprawie do Warszawy swego człowieka (J[aromira] Jankowskiego^a), który skontaktuje się z nią osobiście. Jeżeli natomiast by jej nie zastał w domu, to uda się wprost do Andrzeja Celińskiego^a.

Dnia 24 IX br. J[an] J[ózef] **Lipski**^{a4} w rozmowie z Adamem **Michnikiem**^a m.in. stwierdził, że SKS ma jakieś nowe pomysły dot[yczące] współpracy z TKN-em. Członkowie wrocławskiego TKN-u mają odmienne koncepcje zasługujące na uwagę. Usłyszawszy to, A[dam] Michnik powiedział, że dla niego jest to bardzo ważna wiadomość.

W związku z powyższym planuje się:

– podjęcie wspólnych działań z Wydz[iałem] III KW MO Wrocław i Wydz[iałem] III-1 KS MO celem ustalenia miejsca i czasu planowanych spotkań oraz operacyjnego ich zabezpieczenia,

– opracowanie planu działań operacyjnych zmierzających do przecinania prób nawiązania ściślejszej współpracy pomiędzy SKS-em a TKN-em.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 1–3, mps.

³ Piotr Starzyński (1950–1993) – informatyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz wrocławskiego SKS, członek Klubu Samoobrony Społecznej Ziemi Dolnośląskiej, od 1979 r. członek redakcji „Biuletynu Dolnośląskiego”, zwolniony z pracy, w stanie wojennym internowany, od 1982 r. na emigracji.

⁴ Jan Józef Lipski (1926–1991) – historyk literatury, działacz opozycyjny. W latach 1957–1959 prezes Klubu Krzywego Koła, inicjator *Listu 34*, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel TKN, w 1981 r. członek Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Mazowsze, w stanie wojennym aresztowany, w 1987 r. inicjator odbudowy PPS, przewodniczący Rady Naczelnej, 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. W latach 1989–1991 senator.

1978 październik 3, Warszawa – *Propozycje przedsięwzięć operacyjnych w związku z planowanym spotkaniem TKN inauguracyjnym rok akademicki 1978/1979, opracowane w MSW, tajne*

W ostatnim okresie tzw. Rada Programowa TKN zaplanowała 10 tematów na nowy rok akademicki. Pierwsze kolokwium inauguracyjne odbędzie się 5 października br. o godzinie 17.00 w mieszkaniu Stefana **Amsterdamskiego**. Wykład na temat „Język jako rozkład publikacji” traktujący o propagandzie wygłosi prof. Michał **Głowiński** – zatrudniony w Instytucie Badań Literackich PAN.

Osoby zaproszone przez Radę Programową (nie jest pewne, czy wszyscy wezmą udział):

1. Halina **Kurkowska**¹,
2. Andrzej **Piotrowski**²,
3. Stanisław **Barańczak**,
4. Jadwiga **Sambor**,
5. Jadwiga **Puzynina**,
6. Renata **Grzegorzczak**,
7. Andrzej **Bogusławski**³,
8. Stefan **Żółkiewski**,
9. Jakub **Karpiński**,
10. Teresa **Bogucka**,
11. Maria **Janion**,
12. Stanisław **Hartman**,
13. Tomasz **Burek**,
14. Marian **Brandys**,
15. Irena **Nowakowa**,
16. Barbara **Stanosz**^{a4},

^a W dokumencie Stawosz.

¹ Halina Kurkowska (1922–1983) – językoznawca.

² Andrzej Czciwor-Piotrowski (ur. 1931) – bohemista, poeta, tłumacz.

³ Andrzej Bogusławski (ur. 1931) – językoznawca.

⁴ Barbara Stanosz (ur. 1935) – filozof. Uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL.

17. Hanna **Buczyńska**⁵,

18. Janusz **Sławiński**⁶,

19. Irena **Bajerowa**.

Niezależnie od zaproszonych osób w spotkaniu tym wezmą udział członkowie Rady Programowej:

1. Jan **Kielanowski**,

2. Andrzej **Celiński**,

3. Bohdan **Cywiński**,

4. Stefan **Amsterdamski**,

5. Andrzej **Kijowski**,

6. Tadeusz **Kowalik**,

7. Władysław **Bartoszewski**,

8. Mirosława **Chamcówna**,

9. Jerzy **Jedlicki**.

Organizatorzy spodziewają się uczestnictwa około 25–30 osób.

I. Przedsięwzięcia operacyjne

1. Rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze przeprowadzą władze administracyjne PAN, informując pracowników, że zebrania mają charakter spotkań nielegalnych. Uczestnicząc w tym spotkaniu i następnych oraz udostępniając mieszkanie, muszą się liczyć z konsekwencjami karno-administracyjnymi i służbowymi.

1.1. Dyrektor Instytutu Historii Nauki i Techniki PAN profesor Józef **Miąso**⁷ przeprowadzi rozmowy z:

– Stefanem **Amsterdamskim**,

– Tadeuszem **Kowalikiem**.

1.2. Dyrektor Instytutu Badań Literackich PAN profesor Mieczysław **Klimowicz**⁸ przeprowadzi rozmowy z:

– Michałem **Głowińskim**,

– Marią **Janion**.

⁵ Hanna Buczyńska-Garewicz (ur. 1932) – filozof. W latach 1963–1970 na UW, 1970–1984 w PAN, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek TKN.

⁶ Janusz Sławiński (ur. 1934) – teoretyk i historyk literatury.

⁷ Józef Miąso (ur. 1930) – historyk wychowania.

⁸ Mieczysław Klimowicz (1919–2008) – historyk literatury, w latach 1987–1990 rektor UW.

1.3. Dyrektor Instytutu Historii PAN profesor Czesław **Madajczyk**⁹ przeprowadzi rozmowę z:

– Jerzym **Jedlickim**.

II. Uwagi do planu przedsięwzięć operacyjnych Wydziału III-1 KS MO

Propozycje dotyczące rozwiązania zebrania zaprezentowane przez Wydział III-1 KS MO w obecnych warunkach polityczno-operacyjnych są w zasadzie nie do przyjęcia. Działania operacyjne winny zmierzać do:

1. Zdobycia informacji na temat planowanych zamierzeń przez TKN w działalności naukowo-szkoleniowej przy wykorzystaniu osobowych źródeł informacji i techniki operacyjnej.

2. Rozpoznanie osób biorących udział w zebraniu przez osobowe źródła informacji, technikę operacyjną i obserwację.

3. Ostrzeżenie osób zaangażowanych przed dalszymi konsekwencjami jak w pkt I. 1.

4. Dokumentowanie:

a) utrwalanie na taśmie magnetofonowej wystąpień wszystkich wykładców i dyskutantów,

b) fotografowanie i rejestrowanie uczestników wykładów i miejsc spotkań.

5. Poinformowanie władz politycznych o odbytym zebraniu i zamierzeniach TKN-u, o działalności w nowym roku akademickim.

Za realizację powyższych działań odpowiedzialny jest ppłk Zenon Knyziak – Departament III MSW i naczelnik Wydziału III-1 KS MO.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 183–185, mps.

⁹ Czesław Madajczyk (1921–2008) – historyk.

1978 październik 4, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu w sprawie listu Leszka Skonki do Antoniego Macierewicza, tajne specjalnego znaczenia

Nawiązując do pisma nr OE-III-01269/78 z dnia 25 lipca 1978 r., informuję, że Wydział „W” KS MO w Warszawie przejął w korespondencji krajowej list kierowany pod adresem ^aAntoniego **Macierewicza**^a (Warszawa, ul. [...]), którego nadawcą jest ^aLeszek **Skonka**^a. W dokumencie tym figurant Wasz pisał:

„W niedzielę późnym wieczorem w towarzystwie jednego z kolegów z R[uchu] O[brony], który mnie uspokajał, twierdząc, że w naszych kręgach nie jest nietaktem składanie wizyt nawet o północy, udałem się do pana. Z wielkim przygnębieniem przyjąłem wiadomość o fali represji, jaka dotknęła pana, jego rodzinę i przyjaciół. Nawet godna i dzielna postawa pana nie zmniejsza udręki i cierpienia. Mimo tej smutnej i przygnębiającej atmosfery pozwoliłem sobie na wykorzystanie obecności i załatwienie sprawy społecznej, zostawiając dla pana materiały dotyczące Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej. Nie jest to pierwszy list na ten temat, jaki wysłałem do KOR (wysłałem list do prof. E[dwarda] Lipińskiego, do kol[egów] Kuronia i Michnika i za pośrednictwem tego ostatniego do prof. Leszka Kołakowskiego), lecz dotychczas nie otrzymałem żadnej odpowiedzi, nawet grzecznościowego pokwitowania.

Ponieważ sprawa, której służę, posiada niezmiernie wysoką rangę społeczną, przeto nie zrażam się niepowodzeniami, choć przyznam, że jest mi niezmiernie przykro, iż otrzymuję często tylko rady od tych, od których powinienem oczekiwać, a nawet powiem śmieiej – domagać się zrozumienia, poparcia i pomocy.

Ponieważ wielu naszych wspólnych znajomych i przyjaciół zapewniło mnie o pana życzliwości dla wszystkich niezależnych inicjatyw, a zwłaszcza dla tworzenia niezależnego ruchu intelektualnego, którego wymownymi przykładami jest TKN i NZWN, dlatego zwracam się z proś-

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

bą o wykorzystanie przekazanego panu materiału o NZWN w »Głosie« i jednocześnie o wyrażenie publicznie swojego poparcia, a może nawet i pomocy albo więcej – współpracy, jeśli uzna pan to za uzasadnione.

Chcę zaznaczyć, że działacze TKN we Wrocławiu oraz w innych miastach oraz ci, z którymi zetknąłem się w Warszawie, nie widzieli żadnych powodów, które utrudniałyby współpracę i działanie”.

Dokument ten stanowi zamówienie Wydziału III-2 KS MO w Warszawie.

W związku z uaktywnieniem nielegalnej działalności przez Leszka **Skonkę**, proszę o przesłanie w trybie pilnym planu operacyjnych przedsięwzięć zmierzających do przecięcia prób nawiązywania ściślejszej współpracy pomiędzy figurantem a grupami antysocjalistycznymi we Wrocławiu i w Warszawie.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 193–194, mps.

1978 [przed 5 października, Warszawa] – Informacja dotycząca działalności TKN i kierunków pracy operacyjnej, opracowana w MSW, tajne

W ostatnim okresie Towarzystwo Kursów Naukowych zaktywizowało swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Odbyły się posiedzenia tzw. Rady Programowej grupującej aktyw TKN, tj. m.in. Stefan **Amsterdamski**, Jan **Kielanowski**, Bohdan **Cywiński**, Andrzej **Celiński**, Tadeusz **Kowalik**, Jerzy **Jedlicki**. Podczas posiedzeń uchwalono, że w roku akademickim 1978/1979 będą odbywały się tzw. kolokwia dyskusyjno-seminaryjne. Dotychczas zaplanowano 10 tematów.

Pierwszy wykład na temat „Język jako rozkład publikacji” traktujący o propagandzie wygłosi prof. Michał **Głowiński** w dniu 5 października br. Miejsce i czas spotkań są konspirowane, a uczestnictwo wyłącznie za zaproszeniami.

Wykładowcami pozostałych tematów mają być: Andrzej Kijowski, Adam Michnik, Jerzy Jedlicki, Stanisław Barańczak, Władysław Bartoszewski, Kisielewski.

Jedną z nowych form działalności TKN są tzw. zespoły problemowe przygotowujące materiały do publikacji w tzw. „Zeszytach Naukowych” na temat reform gospodarczych, inflacji, programu nauczania w nowej 10-latce, spółdzielczości mieszkaniowej, motoryzacji itp. Zespoły liczą po kilka osób i tak np. w skład zespołu „Szkoła” wchodzi A[dam] Michnik, Wł[adysław] Bieńkowski, J[anina] Zakrzewska, A[dam] Stanowski – KUL, Teresa Holtz – Warszawa, Ireneusz Gugulski – Ministerstwo Oświaty i Wychowania.

W nadchodzącym roku akademickim TKN wspólnie z SKS-ami zamierzają kontynuować prowadzenie działalności Latających Uniwersytetów. Działacze SKS zostaną włączeni do poszczególnych zespołów organizatorskich przygotowujących program, czas i miejsce spotkań, kolportowanie wydawnictw itp.

Na początku br. został utworzony Komitet Intelktualistów na rzecz Europy Wolności (CIEL) z siedzibą w Paryżu. Komitet ten został utworzony z inicjatywy CIA i Departamentu Stanu USA przy poparciu kół syjonistycznych. Wymieniony Komitet nawiązał kontakt poprzez specjal-

nych łączników (Grażyna **Pomian**¹ i Ewa **Zarzycka**) z członkami TKN i L[atającego] U[niwersytetu] i zobowiązuje się udzielać [TKN] pomocy materialnej, organizacyjnej i technicznej oraz propagować jego działalność na Zachodzie.

CIEL planuje powołanie tajnych przedstawicieli do utrzymywania kontaktów z grupami i osobami ze środowisk opozycyjnych w krajach socjalistycznych.

Dotychczas działalność TKN i L[atającego] U[niwersytetu] była inspirowana, programowana i finansowana przez KSS „KOR”. Obecnie oficjalnie aktyw TKN rozważa możliwość uniezależnienia się od KSS „KOR”, nawiązując ścisłą współpracę z CIEL. W ramach tej współpracy ustalono fundusz dewizowy na stypendia w kraju i za granicą.

Kierunki pracy polityczno-administracyjno-operacyjnej

Przyjęty program elastycznego działania w sferze politycznego i administracyjnego przeciwdziałania musi być wspierany wyprzedzającymi działaniami szczególnie na płaszczyźnie uzyskiwania informacji, zaś w indywidualnych przypadkach, po uzyskaniu akceptacji, można stosować przepisy prawa karno-administracyjnego w stosunku do wykładowców, uczestników, właścicieli mieszkań i organizatorów nielegalnych wykładów.

Uwzględniając powyższe, główne kierunki pracy operacyjnej winny koncentrować się na:

1. Prowadzeniu aktywnego rozpoznania zamierzeń i programów TKN i L[atającego] U[niwersytetu] oraz poszczególnych osób (wykładowców, uczestników i właścicieli mieszkań). W tym celu należy rozwinąć pracę operacyjną z osobowymi źródłami informacji poprzez wykorzystywanie posiadanych jednostek, względnie wprowadzenie nowych tajnych współpracowników.

- 1.1. Uzgodnić z zainteresowanymi województwami (Warszawa, Kraków, Wrocław, Lublin) wytypowanie konkretnych osób do wyeliminowania ich z czynnej pracy w TKN (na wzór Torunia).

- 1.2. Plany rozmów winny być uzgadniane z władzami politycznymi województwa i zatwierdzone przez kierownictwo Departamentu III MSW.

- 1.3. Rozmowy z wytypowanymi członkami TKN (wykładowcami) winny być przeprowadzone przez kierownictwo ich zakładów pracy (wyższe uczelnie, instytuty PAN, resorty kultury).

¹ Grażyna Pomian – historyk.

2. Informowaniu władz politycznych o zamierzeniach i działalności TKN oraz zaangażowaniu poszczególnych osób.

3. Działania profilaktyczne.

3.1. Prowadzenie rozmów operacyjnych i ostrzegawczych z każdym nowym wykładowcą, właścicielem mieszkania i uczestnikiem, który może być wykorzystywany w działalności TKN.

3.2. Rozwiązywanie spotkań organizacyjnych i niektórych wykładów-seminariów z udziałem osób (Kuronia, Michnika), których treść wykładów posiada charakter antysocjalistyczny.

3.3. Informowanie^a zakładów pracy o działalności ich pracowników w TKN i L[atającym] U[niwersytecie] i zobligowanie ich do podjęcia odpowiednich środków zapobiegawczych.

3.4. W uzasadnionych przypadkach kierowanie wniosków do kolegów karno-administracyjnych.

3.5. Prowadzenie rozmów, tzw. pozornych pozyskań, z osobami rozwijającymi działalność TKN w celu ich eliminacji.

3.6. Stosowanie okresowych zatrzymań niektórych wykładowców i uczestników bezpośrednio przed planowanymi zajęciami.

3.7. Rozwiązywanie spotkań (wykładów) zgodnie z obowiązującymi przepisami o nielegalnych zgromadzeniach.

4. Dokumentowanie.

4.1. Współpracy z CIEL, KSS „KOR”, z hierarchią kościelną, Duszpasterstwem Akademickim oraz uzyskiwanych środków finansowych i rzeczowych.

4.2. Utrwalanie na taśmie magnetofonowej wystąpień wszystkich wykładowców i dyskutantów.

4.3. Fotografowanie i rejestrowanie miejsc spotkań, uczestników wykładów.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 118–121, mps.

^a W dokumencie inspirowanie.

1978 październik 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący utworzenia Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych wynika, że we Wrocławiu powstał Niezależny Zespół Współpracy Naukowej, którego organizatorem jest Leszek **Skonka** (zam[ieszkały] Wrocław, ul. [...]). Zadaniem zespołu, jak głosi komunikat o jego powstaniu (tekst w załączeniu), będzie dążenie do umożliwienia prowadzenia „działalności naukowej” również tym osobom, którym „utrudnia się pracę” w tej sferze działania.

Leszek **Skonka** ostatnio nawiązał liczne kontakty z działaczami grup antysocjalistycznych z Warszawy: J[ackiem] **Kuroniem**, A[ntonim] **Macierewiczem**, prof. E[dwardem] **Lipińskim**, A[damem] **Michnikiem** i za pośrednictwem tego ostatniego z Leszkiem **Kołakowskim**.

Wymienionym osobom przedłożył materiały dot[yczące] Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej, lecz dotychczas nie otrzymał od nich żadnej odpowiedzi, nad czym poważnie ubolewa i skarży się do przyjaciół.

W ostatnim liście adresowanym do Antoniego **Macierewicza** pisał m.in. „...Ponieważ sprawa, której służę, posiada niezmiernie wysoką rangę społeczną, przeto nie zrażam się niepowodzeniami, choć przyznam, że jest mi niezmiernie przykro, iż otrzymuję często tylko rady od tych, od których powinienem oczekiwać, a nawet powiem śmieiej – domagać się zrozumienia, poparcia i pomocy.

Ponieważ wielu naszych wspólnych znajomych i przyjaciół zapewniało mnie o pana życzliwości dla wszelkich niezależnych inicjatyw, a zwłaszcza dla tworzenia niezależnego ruchu intelektualnego, którego wymownymi przykładami jest TKN i NZWN, dlatego zwracam się z prośbą o wykorzystanie przekazanego panu materiału o NZWN w »Głosie« i jednocześnie o wyrażenie publicznego swojego poparcia, a może nawet i pomocy, albo więcej – współpracy, jeżeli uzna pan to za uzasadnione.

Chcę zaznaczyć, że działacze TKN we Wrocławiu oraz innych miastach, oraz ci, z którymi zetknąłem się w Warszawie, nie widzieli żadnych powodów, które utrudniałyby współpracę i działanie”.

W związku z powyższym przesłano w dn[ui] 25 VII 1978 r. do Wydziału III KW MO we Wrocławiu komunikat o powołaniu NZWN celem operacyjnego wykorzystania w ramach prowadzonej sprawy oraz powiadomiono Wrocław o ostatnio nawiązanych kontaktach przez L[eszka] **Skonkę** z warszawskimi działaczami grup antysocjalistycznych.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 8–9, mps.

1978 październik 13, Warszawa – Plan zabezpieczenia spotkania TKN w dniu 15 października 1978 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Aleksandra Cichockiego, tajne

Towarzystwo Kursów Naukowych po przerwie wakacyjnej zaktywizowało swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Kolejny zjazd TKN odbędzie się dnia 15 października br. o godz. 11.00 w mieszkaniu J[ana] J[ózefa] **Lipskiego**. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że Rada Programowa zaprosiła na to spotkanie około 70 osób (wszystkich sygnatariuszy deklaracji TKN).

W związku z powyższym należy się spodziewać, że w czasie zjazdu będą dyskutowane najistotniejsze dla działalności TKN problemy oraz [zapadną] wiążące w tych sprawach decyzje.

1. Cel zabezpieczenia

1.1. Zdobyć informacji n[a] t[emat] planowanych działań antysocjalistycznych przez osoby zaangażowane w działalność TKN.

1.2. Rozpoznanie osób biorących udział w zjeździe TKN.

1.3. Procesowe udokumentowanie działalności TKN.

2. Przedsięwzięcia operacyjne

Ze względu na specyficzny skład osób mających wziąć udział w planowanym zebraniu należy zrealizować następujące przedsięwzięcia operacyjne:

2.1. Zdobyć informacji na temat planowanych zamierzeń TKN przy wykorzystaniu osobowych źródeł informacji. W zjeździe weźmie udział TW ps[eudonim] „Joanna” pozostająca na kontakcie Wydziału III-2 KS MO.

2.2. Rozpoznanie osób biorących udział w zjeździe przez osobowe źródła informacji, technikę operacyjną i obserwację.

2.3. W rejonie spotkania zostanie zorganizowany przez Biuro „B” MSW punkt zakryty celem fotograficznego udokumentowania składu osobowego zjazdu.

3. Dokumentowanie

3.1. Utrwalenie na taśmie magnetofonowej wszystkich wystąpień.

3.2. Fotografowanie i rejestrowanie uczestników zjazdu i miejsca spotkania.

4. Poinformowanie władz politycznych o odbytym zjeździe i zamierzeniach TKN [co do] działalności w nowym roku akademickim.

Za realizację powyższych działań odpowiedzialny jest ppłk A[leksander] **Cichocki** i kpt. Cz. **Przybyła**¹.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 189–190, mps.

¹ Cz. Przybyła – bliższych danych nie ustalono.

1978 październik 16, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” ze źródła „**Wir**”¹ uzyskano następujące informacje:

– Dnia 9 października br. Adam **Michnik** przeprowadził rozmowę z Różą **Woźniakowską**², która m.in. zażądała od figuranta regularnego przesyłania jej taśm z nagranych wykładami. Zdaniem Róży taśmy te powinna otrzymywać raz na trzy tygodnie. Seminaria muszą się łączyć tematycznie, nie może być żadnych przerw, gdyż w przeciwnym wypadku „ten cały TKN nie ma sensu, jeżeli każdy robi co innego”. Zdarzyło się do tej pory, że przychodziło od razu 7 taśm jednego dnia, a potem przez dwa miesiące była przerwa.

– Z uzyskanych informacji od TW ps[eudonim] „**Jolka**”³ wynika, że Andrzej **Celiński** – sekretarz Rady Programowej TKN – opracował grafik wykładów (wykaz w załączeniu), które odbędą się (w ramach TKN) w listopadzie br. w mieszkaniach prywatnych.

W związku z powyższym podjęto z zainteresowanymi jednostkami operacyjnymi następujące czynności:

– ustalenie osób zajmujących się kolportażem i odtwarzaniem taśm magnetofonowych dla potrzeb szkoleniowych w ramach L[atającego] U[niwersytetu],

– ustalenie miejsca, czasu i osób biorących udział w wykładach oraz ich operacyjnego zabezpieczenia.

^a W dokumencie Jola.

¹ Pod kryptonimem „Wir” prowadzono rozpracowanie Adama Michnika (AIPN, sygn. 0248/134), w tym miejscu kryptonim ten oznacza najprawdopodobniej podsłuch telefoniczny.

² Róża Woźniakowska-Thun (ur. 1954) – anglistka, działaczka opozycyjna. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, działaczka krakowskiego SKS, współpracowniczka TKN, w latach 1981–1991 na emigracji w RFN i Nepalu.

Andrzej **Celiński** posiadał dwie matryce opracowanego programu wykładów, który ma być powielony w 4000 egzemplarzy na terenie Łodzi przy pomocy Śreniowskiego. Informację uzyskano od TW ps[eudonim] „Jolka”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 24–25, mps.

1978 październik 16, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca przebiegu walnego zebrania TKN w dniu 15 października 1978 r. w mieszkaniu Jana Józefa Lipskiego, opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW ppłk. Waldemara Gąsiora¹, tajne specjalnego znaczenia

O godz. 11.00 w mieszkaniu figuranta zaczęli się zbierać członkowie TKN-u na walne zebranie Towarzystwa. W sumie przybyło ponad 40 osób. Wśród obecnych byli: prof. Lipiński, Bohdan Cywiński, Andrzej Celiński, Jacek Woźniakowski, Bartoszewski, Marek Tabin, Kielanowski, Mazowiecki, Amsterdamski, Kersten, Hartman, Kowalik, Nowakowa, Ostrowski², Zagajewski, Zgorzelski, Sławińska.

Otwierając zebranie, jeden z uczestników złożył w imieniu Komisji TKN-u życzenia jubileuszowe prof. Lipińskiemu.

Następnie głos zabrał Bohdan Cywiński. W swoim wystąpieniu przedstawił:

1. Sprawozdanie z realizacji programu oświatowego w roku wykładowym 1977/1978.
2. Zarys programu oświatowego na rok 1978/1979.
3. Powołanie zespołów naukowych.

Ad. 1. Cywiński stwierdził, że w Warszawie program oświatowy został zrealizowany zgodnie z założeniami. Wykłady odbyły się według ustalonego planu, z wyjątkiem dwóch wykładów Adama Michnika, które odpadły z powodu braku lokalu. Wykładowcy warszawscy (Amsterdamski, Kowalik, prof. Lipiński, Burek, Bartoszewski i Michnik) jeździli z odczytami do innych miast. Wyjazdy Michnika były przerywane jego licznymi

¹ Waldemar Gąsior (ur. 1930) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1948 r., w latach 1948–1955 w Wydziale „A” WUBP w Poznaniu, 1955–1957 w Wydziale „B” WUdsBP w Poznaniu, 1957–1962 w Wydziale „T” KW MO w Poznaniu, 1962–1990 w Biurze „T”/Departamencie Techniki MSW, 1986–1990 zastępca naczelnika Wydziału II Departamentu Techniki MSW, zwolniony ze służby.

² Wojciech Ostrowski (ur. 1949) – ekonomista, działacz opozycyjny. Działacz warszawskiego KIK, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w 1977 r. aresztowany, współzałożyciel TKN, sekretarz Rady Programowej TKN, w stanie wojennym internowany, w latach 1982–1990 na emigracji we Francji.

aresztowaniami i niektóre z jego wykładów mogły być jedynie odtwarzane z taśmy magnetofonowej.

Wykładów w terenie było za mało. Nie zostały w pełni zaspokojone prośby środowiska krakowskiego i wrocławskiego. Najgorzej wypadła ta sprawa w Gdańsku, gdzie do końca ubiegłego roku akademickiego, mimo próśb z tamtego środowiska, nie odbył się tam ani jeden wykład. Słabą stroną w pracy TKN-u była organizacja materiałów pomocniczych i publikacja wykładów. Drukiem ukazało się jedynie kilka wykładów Michnika, wszystkie pozostałe czekają na publikację.

W dalszej części swego sprawozdania Cywiński poinformował, że TKN wydał oświadczenie w sprawie represji i szykan, jakie władze stosowały wobec właścicieli mieszkań udostępniających lokale na wykłady, wobec studentów biorących udział w tych wykładach i niektórych wykładowców. Tekst oświadczenia Cywiński osobiście przesłał na ręce prezydenta miasta. Na skutek tego po pewnym czasie został wezwany na przesłuchanie do Wydziału Spraw Wewnętrznych miasta stołecznego Warszawy. Odczytał obecnym protokół z tego przesłuchania:

„Protokół z rozmowy sporządzony w dniu 28 IV 1978 r. w Wydziale Spraw Wewnętrznych Urzędu miasta stołecznego Warszawy przeprowadzonej przez mgr. Ireneusza Marszankowskiego³ (lub Marzankowskiego) z ob[ywatel] Bohdanem Cywińskim.

Wyjaśniono ob[ywatelowi] Cywińskiemu, że wszelkie organizacje i stowarzyszenia podlegają, zgodnie z rozporządzeniem prezydenta RP z dnia 27 X 1932 r., legalizacji przez organy państwowe⁴. Towarzystwo Kursów Naukowych tego obowiązku nie dopełniło. Ob[ywatel] Cywiński wyjaśnił, że TKN jest inicjatywą społeczną, która nie ma charakteru organizacji, nie posiada statutu, więc wyżej wymienione rozporządzenie się do niego nie stosuje. Organizowane przez TKN wykłady nie są, zdaniem ob[ywatela] Cywińskiego, zgromadzeniami w sensie ustawy o zgromadzeniach, a przeciwna interpretacja byłaby niezgodna z paktami Praw Człowieka i Obywatela”.

Kończąc relację z realizacji programu za rok 1977/1978, Cywiński poinformował, że członkowie Komisji Programowej TKN-u udzielali

³ Ireneusz Marszankowski – bliższych danych nie ustalono.

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – „Prawo o stowarzyszeniach” (DzU z 1932 r. nr 94, poz. 808, z późniejszymi zmianami).

wywiadów dziennikarzom zagranicznym. Zaznaczył przy tym, że zajmowali oni jednak w tych kontaktach postawę bierną, nie zabiegali o rozgłos, ograniczając się tylko do udzielania informacji wówczas, kiedy ich o to poproszono.

Ad. 2. Przedstawiając program oświatowy na rok 1978/1979, Cywiński zaznaczył, że jest to program warszawski, który zostanie uzupełniony programami lokalnymi poszczególnych delegatów przybyłych z różnych miast Polski. Powiedział, że w nowym programie wprowadzono uściślenie dydaktyczne i zróżnicowanie form oświatowych.

Następnie przedstawił nowy program, który będzie się składał z trzech form działalności:

- a) podstawowego cyklu wykładów obejmującego jedną grupę problemów, lecz prowadzonego przez wielu wykładawców,
- b) cyklu wykładów będącego kontynuacją działalności ubiegłorocznej,
- c) seminariów bądź zajęć *quasi*-seminaryjnych prowadzonych w mniejszych grupach.

Ad. a) Podstawowy cykl wykładów będzie obejmował odczyty poświęcone roli tradycji historycznej w kształtowaniu świadomości narodowej. Cykl ten obliczony będzie na szeroką publiczność. Punktem wyjścia do rozpoczęcia tego cyklu wykładowego będzie opracowany przez Komisję Programową tekst oddający sposób myślenia członków TKN-u odnośnie [do] tych zagadnień. Tekst ten nosi tytuł „Dlaczego tradycja” i brzmi następująco:

„Towarzystwo Kursów Naukowych w roku 1978/1979 zamierza podjąć cykl odczytów poświęconych roli tradycji historycznej w dzisiejszym życiu naszego narodu oraz niebezpieczeństwom, jakie niosą ze sobą jej propagandowe zniekształcenia.

Wiemy, że przeszłość nie zawiera w sobie miarodajnych odpowiedzi na niepokojące nas dzisiaj pytania o kształt naszego dnia jutrzejszego. Uznając konieczność głębokich reform skostniałego systemu zarządzania gospodarką i kulturą narodową, zdajemy sobie zarazem sprawę z tego, iż kierunek tych reform, sposób i tempo ich przeprowadzenia wyznaczyć może tylko współczesna, z realiów obecnej naszej sytuacji wychodząca, myśl ideowa i programowa.

Towarzystwo Kursów Naukowych nie czuje się jednak powołane do tworzenia programów politycznych, ekonomicznych, socjalnych. Nie jest to jego zadaniem. Jest natomiast jego zadaniem troszczyć się, wraz z całą

patriotyczną inteligencją polską, o to, aby twórcza i nowoczesna myśl diagnostyczna i planująca nie została wyzuta z tych wartości, jakie tkwią w rozumieniu historii, w poważnym i krytycznym stosunku do ideowego dziedzictwa. Nie jest ono jednolite. Składają się na nie różne, nieraz antagonistyczne nurty myśli i działania, rozmaite sposoby pojmowania dobra publicznego. Nie jest też, nie musi i nie może być jednolity w swych opiniach, postawach i pragnieniach nasz naród dzisiaj, bo jednomyślnie bywają tylko społeczeństwa posłusznych niewolników. Przyszłe formy naszego życia zbiorowego będą wypadkową i kompromisem różnych zapatrywań i dążeń. Na troskę o pomyślność ojczyzny żaden autorytet, żaden urząd i żadna organizacja nie może mieć monopolu. Każde zaś grono świadomych swej odpowiedzialności obywateli Rzeczypospolitej, złączone wspólnymi przekonaniem, odnajdzie w naszej przeszłości bliskie mu duchowe ideały i wzory, programy i style zbiorowego działania.

Dziedzictwo naszej historii i kultury stanowiącej część wielkiego strumienia cywilizacji europejskiej pojmujemy więc jako pole otwartego dialogu i swobodnych wyborów ideowych. Ze znajomości tradycji i zrozumienia ciągłości rodzi się poczucie tożsamości narodowej. Choć zmieniają się krajobrazy naszego codziennego życia i warunki naszej egzystencji, a wraz z nimi problemy, z jakimi borykać się musi myśl polityczna i gospodarcza, trwale pozostają naczelnymi wartościami etycznymi i kulturalnymi przyświecającymi ruchom społecznym. Chcemy się spierać o to właśnie, jakie projekty, jakie marzenia i jakie wiary poprzednich pokoleń, minionych ruchów, ugrupowań i stronnictw zachowały dla nas po dziś [dzień] swoją aktualność i żywotność.

Bez takich sporów, toczących się pełnym głosem, a nie ukrytych skojarzeń i aluzji, jałowiej kultura i karleje wykorzeniony ze swej tradycji naród.

Centralistycznie i autorytarnie zarządzany monopol kultury i wychowania traktuje naszą tradycję dziejową jako przedmiot politycznej manipulacji; niezagrożony konkurencją, może dowolnie przemilczać niewygodne dlań postaci historyczne lub dzieła narodowego piśmiennictwa, cenzurować przeszłość, ustanawiać obowiązujące interpretacje wydarzeń, stronnictw, ruchów umysłowych. Może także przeinaczać ideowe motywacje działań ludzkich i przywłaszczać sobie tradycje i symbole jawnie sprzeczne z nagradzanymi przezeń postaciami. Takim sposobem na przykład dawni rewolucjoniści patronować mają oportunistom, walki wolnościowe włączone zostają do tradycji ugody, a szermierze demokracji stają się patriotami biurokratyzmu. W wyniku takich zabiegów składniki

dziedzictwa tracą znaczenie, historia okazuje się zbiorem znaków pustych, wartości sfalszowanych, a przeto, dla młodzieży zwłaszcza, staje się obojętna. W ten proces sterylizacji dziedzictwa wprzęgane są szkoły, system kształcenia nauczycieli, film i telewizja, prasa i wydawnictwa popularne. Temu samemu celowi służą reżyserowane obchody rocznicowe oraz cały aparat cenzury i propagandy.

W ciągu trzydziestu z górą lat polscy uczeni, twórcy i nauczyciele uczynili niemało, aby w codziennej swej pracy oprzeć się niszczącym praktykom zarządzania historyczną przeszłością narodu, aby w badaniach naukowych, w literaturze, sztuce i edukacji ocalić autentyczny, nieokrojony zasób dziedzictwa wraz ze wszystkimi konfliktami, które ją wzbogacają. Wysiłki te z pewnością nie pozostały bezowocne, ale jakże często obracane były wniwecz przez przemożny dyktat instytucji ustalających kanony prawdy i prawomyślności.

Sądźmy, iż nadszedł czas po temu, aby wspólnymi siłami humanistyki i literatury polskiej zbadać i ujawnić, wedle jakich to reguł, jakimi środkami i z jakim wychowawczym skutkiem dokonuje się owe preparowanie »tradycji« w różnych dziedzinach masowej kultury i oświaty. Sądźmy także, iż jest naszym – inteligencji polskiej – wspólnym obowiązkiem wiązać na powrót porwane wątki ideowe, odsłaniać obszary historii, do których wstęp publiczny został wzbroniony, przywracać, gdzie trzeba, właściwe proporcje postaciom, ruchom i zdarzeniom dziejowym, a przede wszystkim ukazywać barwną wielorakość ludzkich i narodowych ideałów, dążeń, zwycięstw i rozczarowań. Nikt nas nie wyřeczy w tej pracy, której celem jest kulturowe uwłaszczanie nowej inteligencji i przekazanie dziedzictwa następnemu pokoleniu.

Najcenniejszym naszym dziedzictwem jest język, główna podstawa więzi i tożsamości narodowej – symboliczny język literatury i sztuki oraz potoczny język codziennej ludzkiej rozmowy. Język ten jest deprawowany w swojej semantyce i gramatyce przez atakującą nas z głośników i szpalt potworkowatą »nowomowę«. Szkoła wypuszcza co roku kandydatów na studia nieumiejących często mówić po polsku i zastępujących własne myśli lepkiem bełkotem wyuczonego frazesu. Słowom, które oznaczały kiedyś wielkie idee ludzkości, odebrano wszelki sens, albo, co gorsze, sens ten obrócono w jego przeciwieństwo. Obrona języka jest więc także obroną tradycji i autentyczności kultury, bez której rozwijać się nie może bogata i pełna osobowość ludzka.

Towarzystwo Kursów Naukowych zrzesza i skupia wokół siebie ludzi różnych przekonań światopoglądowych i politycznych. Jedni z nas czują się najsilniej związani z tradycją katolicyzmu, inni z tradycjami radykalizmu społecznego, do niektórych z nas głębiej przemawiają buntownicze słowa romantycznej poezji i tradycje powstańcze, do innych raczej ideały liberalizmu i pracy organicznej. Różnorodne okażą się bez wątpienia nasze historyczne sympatie i urazy, rozbieżne będą oceny postaci, stronnictw i ugrupowań z dziejów najnowszych. Czyż trzeba więc wyjaśniać, że jak najdalsi jesteśmy i od chęci, i od możliwości po temu, aby jednemu monopolowi przeciwstawić inny monopol, równie trywialny preparat? Pragniemy szczerzej i swobodnej dyskusji nad każdą kontrowersyjną sprawą z naszych dziejów. Dyskusji, która prowadzić będzie do wyjaśnienia, ale wcale niekoniecznie do uzgodnienia stanowisk. Są wszelako wartości drogie nam wszystkim i – wierzymy w to – drogie przeważającej większości polskiej inteligencji. Należy do nich w pierwszym rzędzie przekonanie, że nowoczesny cywilizowany naród o długiej i bogatej historii nie może być na czas nieograniczony biernym przedmiotem rządowej opieki, że ma prawo i obowiązek sam sobie wyznaczać cele działania. Dlatego w naszej dziejowej tradycji bliskie nam są szczególnie wszelkie przejawy suwerennej aktywności społeczeństwa, tradycje demokracji politycznej i samorzutnie powstających zrzeszeń robotniczych i ludowych, związków młodzieży, organizacji zawodowych i oświatowych. Sądzymy, że ogromny walor wychowawczy mieć będzie ukazanie w naszych dziejach niemal nieprzerwanego wątku walki o rozszerzenie i poszanowanie praw człowieka i obywatela, o wolność słowa i wolność stowarzyszeń, o wielogłosowość kultury narodowej i jej autentyczność rodzącą się w ideowych spięciach i konfliktach. Nie zamierzając przeto proponować ograniczeń w wyborze i waloryzowaniu historycznej spuścizny, wyrażamy przekonanie, że te właśnie jej elementy i cechy posiadają dzisiaj największe znaczenie dla kształcenia samowiedzy współczesnych Polaków. Na nich też pragnęlibyśmy głównie ześrodkować naszą uwagę i troskę.

Jest w naszej tradycji historycznej trwale obecna, choć rzadko zwycięska idea społeczeństwa otwartego, wolnego od lęku przed różnorodnością i od represyjnej tyranii przeciętności i konformizmu. Idea społeczeństwa związanego wzajemnym szacunkiem ludzi różnych przekonań i wiary, a także otwartego ku sąsiedzkim narodom, ku innym kulturom, ku uniwersalnym wartościom wielkich religii i cywilizacji. Jest w naszej historii

i w nas dzisiaj obecna humanistyczna, wolna od szowinizmu i zasklepienia idea ojczyzny wierzącej w siebie i przyjmującej czynną odpowiedzialność za swoje losy. Od tych wątków naszego dziedzictwa nie mogą zostać odcięte nowe pokolenia. Dlatego, obróćmy dzisiaj raczej w przyszłość niż w przeszłość, zapomnieć nie chcemy wciąż aktualnego wskazania Lelewela, iż trzeba »wiązać rzecz własną polską z dążnością wieku«.

Takie są nasze założenia. Pragniemy je sprawdzić i uściślić w toku rocznego cyklu odczytów i spotkań dyskusyjnych. Wszystkich, którzy dzielą nasz niepokój, bez względu na przekonania ideologiczne, serdecznie zapraszamy do współpracy.

Towarzystwo Kursów Naukowych”.

Po odczytaniu wyżej wymienionego tekstu Cywiński przystąpił do omówienia drugiego cyklu wykładów, cyklu będącego kontynuacją pracy ubiegłorocznej.

Ad. b) Poinformował, że tak jak w roku poprzednim, wykłady będą prowadzili: Woroszyński – cykl wykładów poświęconych literaturze rosyjskiej i radzieckiej, Bartoszewski – wykłady z historii lat 1939–1945, Michnik – cykl poświęcony historii politycznej Polski Ludowej, Kowalik – cykl poświęcony historii polskiej myśli ekonomicznej, począwszy od 1944 roku.

Obok wykładów prowadzone będą zajęcia seminaryjne. Zajęcia te prowadzić będą: Amsterdamski, Kuroń, Jedlicki i Irena Nowakowa.

Inauguracja nowego roku rozpocznie się ok. 10 XI.

W dalszej części swego wystąpienia Cywiński poinformował, że Komisja Programowa planowała w ubiegłym roku ^apowołanie tzw. komisji kierunkowych. Koncepcja ta nie doczekała się jednak realizacji. Trzeba ją będzie podjąć w roku bieżącym, zwracając uwagę na to, żeby członkowie zespołów sami wybierali sobie interesujące ich problemy.

Informując, że nie udało się stworzyć komisji kierunkowych, Cywiński z satysfakcją dodał, że powstał za to niezwykle ambitny interdyscyplinarny zespół dyskusyjny. Pierwsze spotkanie tego zespołu odbyło się w czerwcu br. Członkowie tego zespołu mieli się spotykać co miesiąc. Po przerwie wakacyjnej już się odbyło pierwsze, bardzo udane spotkanie. Dalsze nie zostały^a jeszcze wyznaczone. Uczestnictwo w tym zespole nie ogranicza się tylko do członków TKN-u.

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

Kończąc swoje sprawozdanie, Cywiński apelował o wysuwanie koncepcji usprawniających pracę, szczególnie na odcinku kontaktów z innymi miastami.

Następnie głos zabrał ^aJacek Woźniakowski^a, który przedstawił w kilku słowach, co zostało zrobione przez TKN w minionym roku w Krakowie. Ubiegłoroczną pracę ocenił jako nie najlepszą. Największą popularnością cieszyły się wykłady Burka, o którego studenci upominają się i na rok bieżący.

Jeżeli chodzi o najbliższe plany, to w Krakowie przygotowuje się cztery seminaria, które będą prowadzili m[ieędzy] innymi Szczepański i Malewska (?)^b. Będą więc wykłady z filozofii, historii, nauk społecznych i inne, podzielone w ten sposób, że każdy dzień tygodnia będzie miał przydzielony inny kierunek nauki.

Kolejnym mówcą była kobieta, prawdopodobnie z Gdańska (lub Wrocławia)⁵, która zauważyła, że na jej terenie nastąpiły bardzo duże trudności lokalowe. Poprawy sytuacji na przyszłość nie widać.

Mężczyzna, który następnie zabrał głos, omówił działalność Komisji Programowej⁶. Stwierdził, że nie wywiązała się ona całkowicie ze swych zadań. Zabrakło wydawnictw, pomocy samokształceniowej i pomocy dla ośrodków w terenie. Mężczyzna zaproponował zwiększenie Komisji Programowej o 3–4 osoby.

O godz. 12.35 zebranie zostało przerwane i po 25-minutowej przerwie wznowione.

W drugiej części zebrania poszczególni mówcy przedstawiali swoje uwagi i postulaty.

Pierwszy mówca zauważył, że dochodzą sygnały z mniejszych ośrodków w terenie, że chcieliby coś robić i co my mamy im do zaproponowania. W tej chwili istnieje sytuacja, że niestety do zaproponowania jest niewiele. ^dBrak jest wydawnictw^d. Należy więc położyć większy nacisk na działalność wydawniczą, oświatową, by te małe grupy otoczyć opieką.

^dMarek Tabin^d oznajmił, że należy poprzez wykłady pobudzić ciekawość studentów, by wytworzyć atmosferę zaangażowania się młodzieży, a nie żeby wykłady miały charakter studium wojskowego.

^b *Tak w dokumencie.*

^c *Na lewym marginesie dopisane odręcznie Andrzej Celiński?*

^{d-d} *Fragment dopisany odręcznie.*

⁵ Mowa o Mirosławie Chamcównie z Wrocławia.

⁶ Mowa o Andrzeju Celińskim.

Kobieta, która jako następna zabrała głos, stwierdziła, że poszczególnym ośrodkom trzeba dostarczyć „materiały bibliograficzne i nawiązać szeroki kontakt z młodzieżą, taki, by nie narażać tej młodzieży na represje. Jest to zdaniem kobiety jedno z podstawowych zadań TKN-u. Poza tym – kontynuowała – musimy się zastanowić, czy nie możemy bronić młodzieży, studentów przed represjami i wpływać jakoś na środowiska naukowe.

Następnie Kijowski zgłosił propozycję poszerzenia^e Komisji Programowej o następujące osoby: Aldonę Jawłowską – zgodziła się pracować w Komisji, Jerzego Jedlickiego – zgodził się od 1 lutego, ponieważ obecnie jest bardzo zajęty, Tadeusza Kowalika – zgodził się bez zastrzeżeń, Irenę Nowakową – od II semestru, Wojciecha Ostrowskiego – zgodził się bez zastrzeżeń.

Jednocześnie przedstawiono wniosek o upoważnienie Komisji do dokonywania dokooptowywania nowych członków Komisji między zgromadzeniami TKN-u. Tak pierwszy wniosek, jak i drugi został przyjęty przez zebranych bez zastrzeżeń^d.

Następnie głos zabrał Jacek Woźniakowski z Krakowa.

^fW imieniu krakowskich członków TKN-u oznajmił, iż Kraków czuje się dotknięty tym, że tekst „Dlaczego tradycja” nie był wcześniej konsultowany z żadnym z krakowskich TKN-owców. Woźniakowski w imieniu środowiska krakowskiego apelował do Komisji Programowej o szerszą w przyszłości konsultację z terenem^f.

Kolejno głos zabrali delegaci z Wrocławia. Najpierw mówił mężczyzna. Zwrócił uwagę na trudności, z jakimi boryka się wrocławski TKN (trudności ^glokalowe, brak wykładowców, zatrzymania, relegacje studentów z uczelni). Podkreślił, że to wszystko zaważyło na małej skuteczności pracy Towarzystwa w tamtejszym środowisku^f. Wyraził nadzieję, że w b[ieżącym] r[oku] akademickim Warszawa udzieli Wrocławowi większej pomocy w organizowaniu wykładów. Kończąc, powiedział, że jest pod wrażeniem przedstawionej dzisiaj deklaracji TKN. Ocenił tę deklarację jako piękny, przemyślany dokument. Dodał, że dokument ten zyskałby jeszcze większy walor, gdyby na dzisiejszym zebraniu poddać go pod głosowanie i zatwierdzić większością głosów.

^fDelegatka z^f Wrocławia zwróciła uwagę na konieczność ^gudzielenia przez TKN lub może KOR pomocy wrocławskim studentom^f usuniętym

^e W dokumencie o poszerzenie.

^{f-f} Fragment podkreślony odręcznie.

w ubiegłym roku z uczelni. Wyraziła obawę, że akcja relegacji dopiero się zaczęła i można przypuszczać, że w bieżącym roku akademickim nastąpią dalsze skreślenia z listy studentów.

^fGłos zabrał prof. Kielanowski^f. Poparł apel delegatki wrocławskiej. Dodał, że TKN winien reagować nie tylko na relegacje z uczelni, ale także na wszelkie próby szantażu czy zastraszania osób związanych z Towarzystwem. Podkreślił, że studenci muszą czuć, że ktoś za nimi stoi, że nie są osamotnieni i pozostawieni samym sobie.

Jedna z kobiet proponowała, żeby poruszyć sprawę stosunku do studenta, praw studenckich, sprawę zatrudniania młodych asystentów, zaatakować regulamin studencki i politykę kadrową wyższych uczelni.

^fAmsterdamski^f poparł wniosek kobiety. Dodał, że TKN winien opracować dokument – apel skierowany do wszystkich pracowników naukowych. Dokument ten powinien jednak – jego zdaniem oczywiście – zawierać wszystkie przypadki łamania regulaminu i winien być wydany stosunkowo szybko.

Inny mężczyzna (prawdopodobnie ksiądz) mówił o odczuciach studentów, ich osamotnieniu i poczuciu zagrożenia.

Podkreślił konieczność roztoczenia opieki przez TKN nad szeroką rzeszą studentów szukających „drogi godziwego przeżycia swego żywota”.

Mazowiecki zaproponował, aby sprawę regulaminu rozpatrzyć poważnie i nie spiesząc się, czyli odłożyć ją do dokładnego opracowania, a po dzisiejszym zebraniu wydać jedynie komunikat, w którym wyżej omawiana sprawa zostanie zasygnalizowana i w którym zostanie wyrażona głęboka troska o pomyślne rozwiązanie tych kwestii.

Efektom dyskusji było podjęcie decyzji o wystosowaniu przez Komisję Programową po dzisiejszym zebraniu komunikatu – protestu w obronie pracowników naukowych i studentów represjonowanych przez władze.

Zdecydowano także, że z czasem TKN będzie się musiał szerzej wypowiedzieć w tej sprawie. To jednak będzie sprawa przyszłości, ponieważ w tym celu trzeba będzie powołać specjalną komisję, która zbada sprawę i opracuje odnośny dokument.

Na tym zebranie zakończono. Przewodniczący zebrania podziękował uczestnikom za aktywny udział.

O godz. 15.15 zebrani zaczęli się rozchodzić.

Źródło: AIPN, 0204/1421, t. 11, k. 147–157, mps.

1978 październik 24, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW plk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu^a w sprawie kolportażu taśm magnetofonowych z nagraniami wykładów i dyskusji TKN, tajne

W ostatnim okresie Towarzystwo Kursów Naukowych zaktywizowało swoją działalność w zakresie naukowo-szkoleniowym. Od 5 października br. odbywają się tzw. kolokwia (seminaria), na których wykłady i dyskusje nagrywane są na taśmy magnetofonowe celem dalszego ich rozpowszechniania w większych ośrodkach akademickich.

W środowisku TKN rozważano też możliwość wydawania drukiem dorobku spotkań seminaryjnych i opublikowania ich w tzw. „Zeszytach Naukowych TKN”.

Osobą odpowiedzialną za opracowanie i rozpowszechnianie wydawnictw TKN w skali krajowej jest Andrzej **Celiński**, który do tego celu ma odpowiednich pomocników, jak też specjalnych kurierów. Należy zaznaczyć, że kolportaż taśm magnetofonowych jest prowadzony w głębokiej konspiracji z zachowaniem daleko idącej ostrożności. Drukowaniem i rozpowszechnianiem wydawnictw TKN w ramach KSS „KOR” zajmuje się Mirosław **Chojecki**.

W związku z powyższym należy wzmocnić działania operacyjne w stosunku do członków TKN i SKS działających na Waszym terenie, celem ustalenia osób zajmujących się kolportażem i odtwarzaniem taśm magnetofonowych dla potrzeb szkoleniowych w ramach Latających Uniwersytetów.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 2, k. 241, mps.

^a Pismo wykonano w 16 egzemplarzach i rozesłano według rozdzielnika.

1978 październik 24, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**”, ze źródła „**WiR**” uzyskano następującą informację:

Dnia 11 października 1978 r. o godz. 10.35 Adam **Michnik**^a przeprowadził rozmowę z Jerzym **Markuszewskim**^{a1}. Figurantowi nie podoba się postępowanie Andrzeja **Kijowskiego**^a – członka Komisji Programowej TKN. Zachowuje się on w sposób wręcz obraźliwy w stosunku do rzeczywistych członków PAN, w szczególności do prof. Jana **Kielanowskiego**^a. N[a] p[rzykład] nie powiadamia go o terminie spotkań lub czyni to zbyt późno. Na szczęście trafiło to na Kielanowskiego, który nie będzie z tego powodu robił sprawy. Ale gdyby spotkało to kogo innego, wówczas awantura byłaby okropna. **Kijowski** powinien to zrozumieć.

Z informacji Departamentu I MSW wynika, że środowiska endeckie i socjalistyczne w W[ielkiej] Brytanii wyrażają opinię, że inicjatywa nadawania wykładów Latającego Uniwersytetu wyszła od amerykańskiego kierownictwa RWE oraz działaczy Północnoamerykańskiego Studium Spraw Polskich skupionych wokół prof. A[ndrzeja] **Ehrenkreutza**².

Na podstawie sprawdzonego źródła Departament I MSW informował, że inicjatorem tej akcji był J[erzy] **Giedroyc**^a, który poprzez swojego wysłannika miał uzgodnić zakres i tematykę wykładów ze środowiskami KOR-owskimi w kraju. Należy sądzić, że opinie wymienionych środowisk w W[ielkiej] Brytanii wynikają z braku znajomości przez nie genezy akcji

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Jerzy Markuszewski (1930–2007) – reżyser teatralny, działacz opozycyjny. Współtwórca STS, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, zwolniony z pracy z przyczyn politycznych, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

² Andrzej Ehrenkreutz (1921–2008) – historyk, działacz emigracyjny. Żołnierz PSZ na Zachodzie, pozostał na emigracji, w latach 1976–1986 prezes Północnoamerykańskiego Studium Spraw Polskich.

J[erzego] Giedroycia, zawierają jednakże wtórne elementy mogące świadczyć o akceptacji i poparciu inicjatyw zespołu paryskiej „**Kultury**”³ przez Amerykanów z RWE i S[tudium] S[praw] P[olskich]. Wśród emigracji w W[ielkiej] Brytanii panuje przekonanie, że RWE rozpocznie nadawanie wykładów tzw. Latającego Uniwersytetu pod koniec listopada 1978 r.

Oczekuje się także, że ich tematyka będzie koncentrowała się głównie na najnowszej historii Polski i jej pozycji w Europie i w świecie, historii literatury oraz szeroko rozumianej problematyce ekonomicznej, socjologicznej i filozoficznej.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 35–36, mps.

³ „Kultura” – miesięcznik ukazujący się w latach 1947–2000, pierwotnie w Rzymie, następnie w Paryżu. Najważniejsze pismo polskiej emigracji, jego założycielem i redaktorem naczelnym był Jerzy Giedroyc.

1978 październik 28, Warszawa – Plan przedsięwzięć operacyjnych w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Maurycy”, opracowany w MSW przez starszego inspektora Wydziału III-1 KS MO por. Zbigniewa Grabowskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

Dot[yczy] **Mariana Brandysa**, s. Henryka i Eugenii Landau, ur. 25 I 1912 r., [w] Wiesbaden, zam[ieszkałego] Warszawa, ul. [...], literat[a].

Wymieniony należy do grona czołowych literatów w kraju o wysokich możliwościach twórczych i intelektualnych.

Jego pozycja zawodowa w środowisku literackim jest ugruntowana. M[arian] Brandys od wielu lat uchodzi za autorytet w sprawach literatury, a szczególnie tej, która dotyczy epoki napoleońskiej.

Figurant już w latach sześćdziesiątych dał się poznać z opozycyjnej postawy, a mianowicie w grudniu 1965 r. w sposób tendencyjny skrytykował politykę na odcinku zamieszczanych treści w tygodnikach i miesięcznikach literackich. W marcu 1968 roku brał udział w wywieraniu nacisku na Juliusza Znamierowskiego², jednego z najaktywniejszych przeciwników w Z[wiązku] L[iteryatów] P[olskich] „rezolucji Kijowskiego”³, w ramach tych odwołań P[rojekt] W[ydawnictw] S[zkolnych] zerwały z J[uliuszem] Znamierowskim umowę dotyczącą wydania jego noweli.

W toku prowadzenia sprawy ustalono, że działalność polityczna figuranta uaktywniła się w momencie osobistego zaangażowania się w działalność antysocjalistyczną jego współmałżonki Haliny Mikołajskiej-Brandys (fig[urantka] sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Patrycja”), która posiada dość istotny wpływ na jego osobę.

Z posiadanych w sprawie informacji można wywnioskować, że obecnie M[arian] Brandys aprobuje i w pełni popiera działalność nieformalnych grup antysocjalistycznych, czego dowodem mogą być fakty utrzymywania przez niego dość bliskich kontaktów z takimi osobami prowadzącymi

¹ Zbigniew Grabowski – bliższych danych nie ustalono.

² Juliusz Znamierowski (1912–1998) – prozaik.

³ Zob. M. Fik, *Marcowa kultura*, Warszawa 1995, s. 152–153.

negatywną działalność polityczną, jak z: Jackiem Kuroniem, Adamem Michnikiem, Wiktorem Woroszyłskim, Jerzym Markuszewskim.

W prowadzonych rozmowach z w[yżej] wymienionymi w pełni aprobuję ich poglądy i postawy, niejednokrotnie sam krytycznie wypowiadał się na temat aktualnej rzeczywistości.

Przeszość polityczna figuranta, jego bliskie związki z czołowymi przedstawicielami grup antysocjalistycznych oraz literatami znanymi z opozycyjnych postaw politycznych miały duży wpływ na to, że w m[iesią]cu styczniu 1977 r. świadomie podpisał petycję *Do przedstawicieli świata kultury i nauki – posłów na Sejm PRL*⁴, która po uwierzytelnieniu przez brata fig[uranta] Kazimierza Brandysa została przesłana do adresatów. Petycja ta występowała przeciwko działaniom organów porządkowych w czasie wydarzeń w Radomiu i Ursusie w czerwcu 1976 r.

Kontynuując dalszą antysocjalistyczną działalność, figurant:

W m[iesią]cu styczniu 1978 r. wraz z 50-cioma innymi osobami podpisał deklarację utworzenia tzw. Towarzystwa Kursów Naukowych, którą ogłoszono 22 stycznia br. Powołane Towarzystwo roztoczyło opiekę nad Latającym Uniwersytemem.

W m[iesią]cu lutym 1978 r. podpisał wraz z innymi członkami Zarządu Klubu Literackiego PEN list, który w dniu 31 stycznia br. był skierowany na ręce prezesa Rady Ministrów. Autorzy listu apelowali o zreformowanie Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w kierunku stworzenia możliwości dla większej swobody wypowiedzania się publicznego twórców, publicystów i przedstawicieli opinii publicznej. Uważali, że aktualnie działania GUKPPiW noszą znamiona wręcz przestępcze, gdyż nie dopuszczają^a do funkcjonowania opinii publicznej w sprawach fundamentalnych i pierwszorzędnych dla społeczeństwa polskiego.

W trakcie prowadzenia sprawy ujawniono, że M[arian] Brandys pisze *Dzienniki*⁵, w których odnotowuje fakty działalności organów ścigania wobec członków nieformalnych grup antysocjalistycznych.

Dzienniki te figurant celem zdeponowania powierzył do przechowania znajomej literatce (b[rak] b[liższych] d[anych] p[ersonalnych]), która

^a W dokumencie dopuszczanie.

⁴ Zob. Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna w Polsce 1976–1980*, Warszawa 1994, s. 145–146.

⁵ M. Brandys, *Dziennik 1976–1977*, Warszawa 1996; M. Brandys, *Dziennik 1978*, Warszawa 1997.

udostępniła je przebywającemu w Warszawie dziennikarzowi amerykańskiemu. Ten bez jego [Brandysa] wiedzy i zgody odbił je na kserografie i wywiózł z Polski.

W późniejszym czasie opublikował fragmenty *Dzienników*, nie podając nazwiska autora, ale udzielając dość szczegółowych informacji o nim. Z uzyskanych dalszych informacji wynikało, że M[arian] Brandys był przygnębiony tym faktem, żałował swojej nieostrożności i nierozważnego wyboru osoby, której powierzył depozyt.

O ile panuje przekonanie, że figurant nie jest inicjatorem akcji podejmowanych przez nieformalne grupy antysocjalistyczne, to jednak uważany jest za rzecznika tych grup np. w Pen Clubie lub w o[ddziale] w[arszawskim] Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich], dowodem tego może być opublikowanie w nielegalnym wydawnictwie „Zapis” fragmentów książki K[azimierza] Brandysa *Nierzeczywistość*, gdzie zawarta jest ocena aktualnej sytuacji w środowisku literackim oraz jego stosunek do cenzury.

Celem dalszego wszechstronnego rozpoznania działalności figuranta, jego zamierzeń i powiązań z osobami znanymi z opozycyjnych postaw planuje się następujące kierunki i przedsięwzięcia operacyjne.

Kierunki pracy operacyjnej

- rozpoznanie zamierzeń grupy osób wchodzących w skład TKN-u oraz roli, jaką spełnia w niej figurant,
- pozyskanie osobowych źródeł informacji mających naturalne możliwości dotarcia do figuranta,
- szczegółowe rozpoznanie kontaktów M[ariana] Brandysa wśród osób prowadzących wrogą działalność polityczną oraz jego udziału w tej działalności,
- wykorzystanie dostępnych środków pracy operacyjnej w kierunku neutralizacji tej działalności.

Przedsięwzięcia operacyjne

1. Wszechstronne rozpoznanie powiązań figuranta z gronem opozycyjnych literatów, jego zamierzeń twórczych, kontaktów z członkami KSS „KOR”, TKN.

– W tym celu będą zlecane zadania źródłom informacji ze środowiska literackiego (literaci, dziennikarze) pozostającym na na kontakcie Wydziału III-1 KS MO oraz Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III MSW.

2. Dążyć do ustalania pozycji oraz stopnia aktualnego zaangażowania figuranta we wrogą działalność polityczną – poprzez technikę operacyjną, osobowe źródła informacji oraz materiały zawarte w sprawach operacyjnych rozpracowań krypt[onim] „Mak” i „Patrycja”.

3. Zabezpieczyć dopływ informacji z wydawnictw celem uzyskania wyprzedzających informacji o planach wydawniczych figuranta (wznowienia, podpisywanie nowych umów itp.).

4. Dążyć do rozpoznania utrzymywanych od dawna przez figuranta i nowo ustalonych kontaktów pozostających w zainteresowaniu SB w aspekcie inspiracji z ich strony [do] wrogich akcji i inicjatyw politycznych podejmowanych przez figuranta (petycji, listów, wspieranie poszczególnych członków grup opozycyjnych itp.).

5. W uzasadnionych przypadkach przeprowadzać z kontaktami M[ariana] Brandysa rozmowy operacyjne mając na uwadze pozyskanie osobowych źródeł informacji.

6. Poprzez osobowe źródła informacji będące na kontakcie Wydz[iału] III-1, Wydz[iału] III-2 KS MO oraz Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III MSW, dążyć do ustalenia bliższych szczegółów dot[yczących] *Dzienników* pisanych przez figuranta, tj. tematyka, gdzie je deponuje oraz, gdzie chce je wydać.

7. Poprzez TW „Adam” zabezpieczać operacyjnie pobyty M[ariana] Brandysa w D[omu] P[racy] T[wórczej] w Oborach.

8. Rozpoznawać stosunki rodzinne figuranta mając na uwadze ustalenie faktów możliwych do wykorzystania operacyjnego.

Źródło: AIPN, 0256/573, b.p., mps.

1978 październik 30, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania Bohdana Cywińskiego i Leszka Skonki, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**”, ze źródła „**Gabrys**” uzyskano następującą informację:

Dnia 25 września br. Bohdana **Cywińskiego**^a odwiedził dr Leszek **Skonka**^a z Wrocławia, który w imieniu „swojego zespołu” usiłuje nawiązać kontakty z TKN-em. Twierdzi, że reprezentuje ludzi, którzy chcieliby przeprowadzać badania z dziedziny nauk społecznych i politycznych. Jednak w wielu przypadkach ich sytuacja osobista lub służbowa nie pozwala im tego robić. Zdają sobie sprawę z tego, że nie mogą stworzyć własnej bazy naukowej i dlatego będą wykorzystywać bazę naukową instytucji, w której pracują, na zasadzie pewnych nieformalnych układów. Zespół **Skonki** zająłby się organizowaniem i koordynowaniem badań. Zbierałby tematy, które ludzie chcieliby opracować, organizowałby zespoły badawcze, służyłby im radą i pomocą.

[Skonka] mówiąc o sobie, stwierdził, że jego specjalnością jest organizacja i zarządzanie. Od kilku lat zajmuje się wdrażaniem tych zagadnień na politechnice, w placówkach naukowo-badawczych PAN oraz w stoczni (prawdopodobnie rzecznej). Władze go tolerują, bo w Polsce jest niewiele specjalistów zajmujących się tymi zagadnieniami, ale do czasu i pod warunkiem, że jako doradca do spraw organizacji i zarządzania nie będzie nadużywał swojego stanowiska do innych celów.

W dalszej rozmowie Leszek **Skonka**^a pokazał **Cywińskiemu**^a deklarację¹ oraz dokument z tematami badań² i oświadczył, że zjazd NZWN odbył się 3 maja. Przedtem rozesłano informację do różnych środowisk z prośbą o nawiązanie kontaktu. Jeżeli chodzi o reprezentację środowiska, to była ona dość dobrze dobrana. Byli ludzie z Poznania, Łodzi, Warszawy. Nie

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

¹ Zob. „Opinia” 1978, nr 13.

² Zob. L. Skonka, *Tematyka badań Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej*, „Wiadomości Naukowe” 1979, nr 1, s. 15.

było jednak jeszcze wtedy ludzi z Gdańska i Torunia. Chłopów na tym spotkaniu również nie było, nie brali w nim udziału robotnicy.

Jeżeli chodzi o środowiska katolickie, to także poproszono ich [przedstawicieli] do współpracy. Ludzie z tego środowiska przyjęli ich inicjatywę z dużym zainteresowaniem i poparli ją. Wrocławski TKN również jest z tego zadowolony, ponieważ jest to uzupełnienie jego działalności.

Jeżeli chodzi o samą deklarację, to bardzo ostro postawiono sprawę niezależności. Nie chcą być od kogoś zależni i nie będą się wiązać z żadną inną działalnością.

Niezależny Zespół Współpracy Naukowej nie jest stowarzyszeniem – wyjaśniał **Skonka**. Chcemy reprezentować niezależny ruch naukowy, pomagać w gromadzeniu materiałów, pomagać tym ludziom – kontynuował – którzy są w tarapatkach. NZWN będzie wolny od indoktrynacji wszelkich instytucji i ugrupowań politycznych i ideologicznych. Nie będzie również zależny od ROPC*io*^b, z którego inicjatywy powstał. Chcemy, stwierdził, aby była to inicjatywa nie samego środowiska wrocławskiego, ale międzywojewódzka lub ogólnopolska.

Leszek **Skonka** zostawił **Cywińskiemu**, oprócz tematów badawczych, ankietę do badań swego zespołu oraz artykuł wstępny pt. *Problemy kadrowe nauki*. Tekst ten opracował **Skonka** wtedy, kiedy zajmował się tą problematyką funkcjonalnie.

W najbliższym czasie **Skonka** ma zamiar wydać „Wiadomości Naukowe”³. Ma to być biuletyn informacyjny pokazujący m.in. ich plany, zamiary i ewentualne potrzeby w tym zakresie.

Dalej [Skonka] zgłosił problemy badań, problemy godne zainteresowania, apel do naukowców i społeczeństwa, prosząc o pomoc, poparcie i zrozumienie. Nie będzie się zwracał wprost do określonej instytucji, tylko do wszystkich ludzi, którzy mogą mu pomóc.

Następnie roześle ankietę sondażową oraz przygotuje symposium naukowe na temat organizacji działalności naukowej w warunkach szczególnie utrudnionych⁴. Chce w ten sposób określić swoją postawę wobec Kongresu Pokoju⁵, ale tylko w przypadku, jeżeli rzeczywiście władze

^b W dokumencie ROPC*io*.

³ „Wiadomości Naukowe” – pismo Niezależnego Zespołu Współpracy Naukowej, w 1979 r. ukazały się 2 numery, redagował je Leszek Skonka.

⁴ Spotkanie to odbyło się w dniach 11–12 XI 1978 r.

⁵ Międzynarodowa Konferencja Intelektualistów w Obronie Pokoju odbyła się we Wrocławiu w dniach 6–8 X 1978 r.

zrobią z tego godne widowisko, to znaczy jeżeli rzeczywiście pojawią się w Polsce wielcy luminarze nauki, kultury i sztuki, jak to miało miejsce w 1948 r.⁶, [jeżeli] poruszy [się] problem formuły pokoju, to znaczy, że nie pokój za wszelką cenę, że za pokój nie może płacić tylko Polska i kraje demokracji ludowej, ale cały świat.

Skonka jest zainteresowany nawiązaniem^c współpracy z TKN-em i dokonaniem jakiegoś podziału, który nie byłby sztuczny. Uważa, że jego ludzie związani z TKN-em mogliby i powinni brać udział w działaniach dydaktycznych w terenie. Jeden z jego ludzi żalił się, mówiąc: „To jest wszystko ładne, tylko że to się odbywa w pomieszczeniach kościelnych i jak się pojawią takie nazwiska jak **Hartman**^d, **Gleichgewicht**^d, **Amsterdamski**^d, to oni mogą powiedzieć: przepraszamy, czy to jest bożnica, czy kościół”.

Skonka nie chce konkurować z TKN-em, odwrotnie, uważa, że powinno ich być znacznie więcej, ponieważ tu nikt nie bije się o żadne stanowisko. Takiego zdania był również i B[ohdan] **Cywiński**.

W dalszej rozmowie **Skonka** stwierdził, że w KOR-ze wypowiediano się, iż NZWN prowadzi działalność konkurencyjną i on musiał to demontować. Wysłał nawet listy w tej sprawie do J[acka] **Kuronia**^d, A[dama] **Michnika**^d, L[eszka] **Kolakowskiego**^d i prof. Edwarda **Lipińskiego**^d. Wie, że listy te dotarły do adresatów, ponieważ nie korzystał z poczty, lecz nie otrzymał żadnej odpowiedzi, choćby grzecznościowej.

Dnia 24 września był u **Macierewicza**^d, jednakże go nie zastał. Zamierzał również odwiedzić Andrzeja **Cywińskiego**^d i N.N. Janusza.

Bohdan **Cywiński**, odpowiadając **Skonce**, stwierdził, że jeżeli chodzi o niewchodzenie sobie w drogę, to on nie widzi tu problemu. Jeżeli natomiast chodzi o konkretną współpracę, to wydaje mu się, że uzależniona ona będzie od konkretnych tematów. Zaproponował wspólne uczestnictwo w wykładach, tak jednej, jak też i drugiej strony na terenie Wrocławia. Ponieważ tematyka wykładów TKN jest nieco inna, dlatego też na temat szczegółowego współdziałania **Cywiński** może odpowiedzieć dopiero po ogólnym zjeździe TKN.

^c W dokumencie w nawiązaniu.

^d Wzraz podkreślony odręcznie.

⁶ Światowy Kongres Intelktualistów w Obronie Pokoju odbył się we Wrocławiu w dniach 25–28 VIII 1948 r.

Zaproponował zatem następne spotkanie w niedzielę 22 października we Wrocławiu. Przed tym jednak zadzwonił do **Skonki**, potwierdzając swój przyjazd telefonicznie.

Cywiński nie pokazał również **Skonce** tematyki wykładów ani też planów kolokwiów TKN, twierdząc, że nie ma ich przy sobie.

Następnie rozmówcy poruszyli tematy finansowe. **Skonka** szuka uczciwych, godnych i reprezentatywnych ludzi, którzy chcieliby wejść do rady finansowej NZWN. Nazywa to funduszem badań naukowych. Stwierdził, że przychodzą do nich ludzie i oferują środki finansowe, które potrzebne im są na stypendia dla osób usuniętych z wyższych uczelni, finansowanie wydawnictw i poligrafii. Ostatnio przyszli z pomocą dr. **Lebiedzińskiemu**⁴⁷ – działaczowi KIK-u, który został zwolniony z uniwersytetu za nielegalne tłumaczenie tekstów dysydentów radzieckich. Mają możliwości zakupu i przewiezienia z NRD powielaczy i zastanawiają się, u jakich to ludzi przechować, zdając sobie sprawę z tego, że musi to być głęboko zakonserwowane.

Zdaniem **Skonki** konspiracja winna również obowiązywać przy gospodarce finansowej. Jedni winni tylko przyjmować finanse, inni trudnić się przechowywaniem bez możliwości dysponowania funduszami, a jeszcze innych upoważnić do wydawania pieniędzy.

Skonka chciałby również mieć przedstawicieli, czy też punkty informacyjne w różnych województwach. Chodzi mu o to, żeby to nie byli jacyś awanturnicy, czy ludzie, którzy z tego chcieliby zrobić sprawę polityczną. Myślę – stwierdził **Skonka** – że wy moglibyście podać nam nazwiska tych ludzi, którzy do czasu powstania jakiejś liczniejszej grupy byliby z nami w kontakcie.

Na podstawie wypowiedzi **Skonki** Bohdan **Cywiński** stwierdził: „wydaje mi się, że współpraca między nami będzie miała charakter nie tyle instytucjonalny, co merytoryczny i jedyny, który możemy zawrzeć, to jest układ o nieingerencji”.

W związku z powyższym przesłano wymienioną informację do Wydziału III KW MO we Wrocławiu, celem operacyjnego wykorzystania w ramach prowadzonej sprawy na Leszka **Skonkę**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 46–50, mps.

⁴⁷ Aleksander Lebiedziński – bliższych danych nie ustalono.

1978 październik, Poznań – Informacja z narady 11 grudnia 1978 r.^a w Wydziale III Departamentu III MSW w Warszawie, opracowana przez kierownika Sekcji III Wydziału III KW MO w Poznaniu ppor. Zbigniewa Kotlarka¹, tajne specjalnego znaczenia

Tematem narady było organizowanie operacyjnego przeciwdziałania na odcinku tzw. SKS i TKN oraz stosowane formy, środki i metody pracy operacyjnej na wym[ienionych] odcinkach.

Naradę otworzył n[aczelnik] Wydz[iału] III Dep[artamentu] III płk Szczerbiński, który poświęcił swoje wystąpienie następującym problemom:

I. Ocena sytuacji operacyjnej w skali kraju

Należy stwierdzić, że powiększyły się szeregi SKS i TKN. KSS „KOR” dąży do zdominowania tych grup i uaktywnienia działań antysocjalistycznych. Nastąpiły próby wejścia w środowisko naukowe, robotnicze (Wolne Związki Zawodowe) i chłopskie – Tymczasowy Komitet Samoobrony Chłopów² i Niezależne Związki Chłopskie (byli działacze PSL). Powstają również organizacje za granicą, które mają na celu popieranie, szkolenie, finansowanie i uaktywnianie grup antysocjalistycznych w Polsce, np. Emigracyjny Zw[iązek] Studentów w Londynie, we Francji, [w] USA. Ten ostatni dysponował po kilku dniach od chwili powołania sumą 30 tys. dolarów na pomoc finansową KSS „KOR”, SKS itp.

Aktywizuje się SKS. Ich plany to:

- próby utworzenia ogólnopolskiego SKS-u lub federacji,
- duża konspiracja działań, np. o zjeździe mającym nastąpić w dniu 24 IX 1978 r. wyprzedzające informacje dały 3 województwa: Warszawa, Kraków i Poznań,
- ujednoczenie działań,
- zakonspirowanie nowych osób przyjętych w szeregi SKS,

^a Taka data w dokumencie.

¹ Zbigniew Kotlarek – kierownik Sekcji III Wydziału III KW MO w Poznaniu.

² Właśc. Tymczasowy Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej – niezależna organizacja chłopska, założona z inicjatywy Janusza Rożka 30 lipca 1978 r. W kolejnych miesiącach w wyniku działań SB działalność komitetu została ograniczona.

- dotarcie na pierwsze lata studiów oraz klasy licealne,
- wykorzystanie kultury studenckiej, np. teatry,
- tworzenie niezależnych samorządów studenckich,
- wciągnięcie do działań środowiska nauczycielskiego.

II. Działania operacyjne

Rozpoznanie ogólne w skali kraju jest dość dobre. Należy zwrócić szczególną uwagę na uplasowanie i wprowadzenie TW w środowisko SKS. Jednostkom TW, które tkwią w środowisku, należy zlecać zadania doraźne, z tym że muszą one podjąć działalność antysocjalistyczną. W innym przypadku źródła te są odsuwane od informacji mających istotną wartość operacyjną. Poza tym należy dysponować jednostkami TW o planach perspektywicznych, tzn. takimi^b, które będą wprowadzone w środowisko SKS. Te źródła pozyskiwać na pierwszych latach studiów. Najlepsze osobowe źródła informacji to te, które decydują o działalności SKS, TKN itp.

III. Propozycje działania na najbliższy okres

1. Wszechstronne rozpoznanie obiektu – uczelni.
2. Wyjazdy służbowe i prywatne naukowców i studentów – liczne przypadki przewozu literatury bezdebitowej ze Skandynawii, [z] W[ielkiej] Brytanii, Francji, RFN.
3. Przywóz literatury przez zagranicznych naukowców biorących udział w różnego rodzaju sympozjach itp.
4. Inwestycje uczelni – np. akademiki, stołówki.
5. Analiza socjologiczna I i II roku studiów, szczególnie kierunki filologiczne, samorzady uczelniane, rady mieszkańców.
6. Kompleksowość opracowania figurantów: dane o rodzinie, stan majątkowy, kontakty wykorzystywane aktywnie, biernie – tym należy uprzykrzać życie w celu eliminacji z SKS – oraz kontakty, które myśmy powinni stworzyć.
7. Dążyć do rozbicia SKS lub wyłączać poszczególnych członków z działalności.
8. Eliminacja spotkań Latających Uniwersytetów poprzez rozmowy z rodzicami, właścicielami lokali itp.

^b W dokumencie te.

9. Kierowanie do wojska (S[zkoła] O[ficerów] R[ezerwy]) po ustaleniu, jaką posiada kategorię zdrowia.

10. Rozpoznawanie promotorów i recenzentów prac dyplomowych.

11. TW z I i II roku kierować do działalności antysocjalistycznej.

12. Zastrzeżenie wyjazdu za granicę traktować fakultatywnie.

13. Rozpoznawać wykładowców, organizatorów, właścicieli mieszkań, gdzie organizowane są wykłady TKN.

14. Z uczestnikami L[atających] U[niwersytetów] przeprowadzać rozmowy. Takie rozmowy winni przeprowadzać także rodzice oraz przedstawiciele uczelni.

15. Zebrania typu organizacyjnego zdecydowanie rozwiązywać.

16. Współdziałanie z aktywem SZSP – tworzenie grup gwardyjsko-bojowych, które wykorzystać do naruszeń nietykalności cielesnej włącznie.

Poligrafia i kolportaż

Obecnie ośrodki SKS i KSS „KOR” dążą do przeszkolenia wytypowanych ze swego grona osób w zakresie poligrafii. Osoby takie rozpoznawać poprzez TW i nie dopuszczać do możliwości odbycia przeszkolenia.

Wykazy absolwentów z ostatnich dwóch lat, studentów IV i V roku – aktywistów SKS – przysyłać do W[ydziału] III Dep[artamentu] III z wnioskiem o powołanie do S[zkoły] O[ficerów] R[ezerwy] lub służby wojskowej.

Po wystąpieniu płk. Szczerbińskiego wywiązała się dyskusja. Na uwagę zasługują następujące metody pracy operacyjnej stosowane przez inne wydziały:

– Przeszukanie powiązane z zatrzymaniem na 48 godz[in].

– Działania poprzez aktyw studencki – perswazja „fizyczna”.

– Częstsze kontakty z innymi Wydz[iałami] III KW MO w celu przedyskutowania form i metod [działania] oraz wymiana doświadczeń.

– Zorganizowanie wystawy odzyskanej bibuły, sitoram, powielaczy itp. dla rektorów i sekretarzy organizacji partyjnych.

– Organizowanie spotkań z aktywem ze szkół średnich, który w przyszłości podejmie studia.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 2, k. 236–238, mps.

1978 listopad 4, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Stanisława Kabacińskiego¹ do naczelnika Wydziału III KS MO w sprawie planowanych spotkań w klubie dyskusyjnym „Sigma”² z okazji 60. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, tajne

Uzyskaliśmy z naszego źródła dane, że Adam **Michnik** otrzymał zaproszenie z Klubu Dyskusyjnego „Sigma” działającego przy UW do wzięcia udziału w spotkaniach z okazji 60. rocznicy uzyskania przez Polskę niepodległości, gdzie będą omawiane tematy: „Odrodzenie państwa polskiego za Józefa Piłsudskiego” i „Józef Piłsudski architektem kształtu polskiej państwowości”.

Jak utrzymuje **Michnik**, w spotkaniach przewidziany jest również udział Stanisława Stommy³, Andrzeja Garlickiego⁴ i Andrzeja Ajnenkiela⁵.

Michnik ocenia, że tego rodzaju działania mają przede wszystkim na celu rozłożenie TKN lub oderwanie chociaż części studentów od tej organizacji. Jego zdaniem podjęte przedsięwzięcia ze strony władz nie osiągną zamierzonego celu, ponieważ TKN został poparty przez Kościół, który udostępnił lokal na zebrania TKN w kościele św. Marcina.

Powyższe podają do wykorzystania w prowadzonych działaniach operacyjnych.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 197, mps.

¹ Stanisław Kabaciński (ur. 1932) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1952 r., w 1953 r. w Wydziale V Departamentu VII MBP, w latach 1953–1954 w Wydziale III Departamentu VII MBP, 1955–1956 w Wydziale III Departamentu I KdsBP, 1958–1963 w Wydziale III Departamentu I MSW, od 1959 r. oficer WSW, 1965–1972 w Wydziale IV Departamentu III MSW, 1972–1980 w Wydziale III Departamentu III MSW, 1978–1980 zastępca naczelnika tego wydziału, 1980–1982 naczelnik Wydziału VIII Departamentu III MSW, 1982–1986 zastępca dyrektora Departamentu III MSW, 1986–1990 I sekretarz KD PZPR MSW.

² Ośrodek Pracy Politycznej „Sigma” – powołany przez SZSP w 1978 r.

³ Stanisław Stomma (1908–2005) – prawnik, polityk. Od 1946 r. członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, w latach 1946–1953 redaktor naczelny „Znaku”, współzałożyciel warszawskiego KIK, 1958–1964 prezes krakowskiego KIK, 1957–1976 poseł, w 1976 r. jako jedyny wstrzymał się podczas głosowania nad zmianami w konstytucji PRL, 1981–1985 przewodniczący Prymasowskiej Rady Społecznej, 1985–1989 prezes Klubu Myśli Politycznej „Dziękania”, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, 1989–1991 senator.

⁴ Andrzej Garlicki (1935–2013) – historyk, w latach 1953–1955 i 1964–1965 współpracownik SB, ps. „Pedagog”.

⁵ Andrzej Ajnenkiel (ur. 1931) – historyk.

1978 listopad 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący emisji w RWE wykładów Uniwersytetu Latającego, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z informacji Departamentu I MSW wynika, że jednym z najważniejszych problemów, nad którym pracuje ostatnio zespół „**Kultury**”, jest współpraca z RWE w organizowaniu mających być wkrótce emitowanych przez tę rozgłośnię wykładów dla Latającego Uniwersytetu. W sprawie tej **Giedroyc**^a konferował ostatnio dwukrotnie z **Michałowskim**^{a1}, a wcześniej konsultował się także z pracownikiem RWE Włodzimierzem **Odojewskim**^{a2}. Skrypty z wykładami mają być Giedroyciowi przesyłane bezpośrednio z kraju. W maju br. Giedroyc wysłał do Polski w tej sprawie specjalnego kuriera.

Problemem tym aktywnie zajmuje się także Studium Spraw Polskich w USA, a szczególnie dr Jan **Gross**³ z Uniwersytetu w **Yale**. Sporządził on już wstępny program wykładów uzgodniony z czołowymi działaczami antysocjalistycznej opozycji w kraju.

Z inicjatywy „**Kultury**” ma powstać w Szwecji pod kierunkiem Andrzeja **Koraszewskiego**^{a4} ośrodek powielania i dystrybucji wszystkich druków samizdatowych przekazywanych z kraju. Ideą pomysłu jest ujednolicenie tekstów przekazywanych do czytelników w różnych częściach świata. Sprawę utworzenia ośrodka takiego „**Kultura**” konsultowała m.in. z E[ugeniuszem] **Smolarem**^{a5}, J[akubem] **Święcickim**^a, J[uliuszem] **Stroynowskim**^{a6} i A[ndrzejem] **Chileckim**^{a7}. Jednocześnie „**Kultura**”

^a *Wyraz podkreślony od ręcznie.*

¹ Zygmunt Michałowski (1918–2010) – dyplomata, dziennikarz, w latach 1976–1982 dyrektor rozgłośni polskiej RWE.

² Włodzimierz Odojewski (ur. 1930) – prozaik, od 1971 r. na emigracji.

³ Jan Tomasz Gross (ur. 1947) – socjolog. Współzałożyciel Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności, uczestnik Marca '68, od 1969 r. na emigracji w USA.

⁴ Andrzej Koraszewski (ur. 1940) – dziennikarz, od 1971 r. na emigracji w Szwecji, pracował w BBC.

⁵ Eugeniusz Smolar (ur. 1945) – dziennikarz. Uczestnik Marca '68, relegowany ze studiów, od 1971 r. na emigracji, od 1982 r. zastępca, a od 1988 r. szef sekcji polskiej BBC, współzałożyciel „Aneksu”.

⁶ Juliusz Stroynowski (1919–1991) – historyk.

⁷ Andrzej Chilecki (1935–1989) – dziennikarz, od 1959 r. na emigracji, współpracownik paryskiej „Kultury”.

i „**Aneks**” uzgodniły między sobą podział i sposób wykorzystania otrzymanych z kraju materiałów.

Kolejnym ogniwem łączności Giedroycia z ośrodkami opozycyjnymi w kraju jest **Hans Hahn**⁸ zamieszkały [...] **Kolonia**, RFN. Ostatnio **Hahn**, często przyjeżdżający do Polski, wwiózł do kraju przeznaczone dla elementów antysocjalistycznych wrogie wydawnictwa emigracyjne (dla ruchomej biblioteki KSS „KOR”), papier, środki powielające itp.

Żoną **Hahna** jest Polka, ur. 14 XI 1951 r., córka byłego działacza partyjnego centralnego szczebla, zatrudnionego ostatnio w Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 59–60, mps.

⁸ Hans Hahn – bliższych danych nie ustalono.

1978 listopad 11, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” ze źródła „**Rysa**” uzyskano następującą informację.

Dnia 25 X br. Ryszard **Herczyński**^a spotkał się ze Stefanem **Amsterdamskim**^a, z którym m.in. rozmawiał na temat TKN-u. Amsterdamski wspominał, że będzie prowadził wykłady przy ul. [...] od listopada i rozpocznie cykl tematem „Wolność, równość, niepodległość i demokracja socjalistyczna w Polsce”.

Rozmawiano też o liście TKN-u „w sprawie represji władz uczelnianych w stosunku do studentów”. Zdaniem Amsterdamskiego treść tego dokumentu była zbyt łagodna i wymagała zmiany. Wiadomo, że tekst ten przekazano korespondentom zagranicznym, a po powieleniu będzie rozdawany studentom i pracownikom uczelni. Celem, jaki ma być osiągnięty za pomocą tego listu, jest zmobilizowanie do antysocjalistycznej działalności tych, którzy zajmują wyczekującą postawę.

O powyższym poinformowano Wydział III KS MO.

Wiadomo, że wykłady TKN-u odbywać się będą raz na dwa tygodnie i rozważana jest możliwość prowadzenia ich w kościele św. Marcina. Lokalizacja ta jest uważana jednak za ostateczność.

Z dalszego przebiegu rozmowy można wywnioskować, że Herczyński spotyka się z Jackiem **Kuroniem**^a, gdyż przekazywał swojemu rozmówcy jego pogląd na taktykę działalności TKN. Chodzi tu o to, aby „nie robić działań, które można by było uznać za prowokację”. Wiadomo, że przygotowane jest oświadczenie TKN o tym, co się dzieje na uczelniach, i ma ono być kolportowane w postaci ulotek. Autorzy tego tekstu spodziewają się, że m.in. fakt ten może doprowadzić do wystąpień studenckich.

Z informacji Wydz[iału] III KW MO we Wrocławiu wynika, że prof. Mirosława **Chamcówna**^a opracowuje tekst w sprawie środków masowego przekazu.

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

W tekście tym m.in. mówi się, że:

– środki masowego przekazu mają zbliżać ludzi poprzez wymianę dóbr kulturalnych i wartości duchowych,

– informacje powinny obejmować wszystkie problemy człowieka, przedstawiać różne stanowiska, służyć ludziom do kształtowania swego poglądu o świecie,

– popierają żądania episkopatu domagającego się prawa dostępu do środków masowego przekazu, które są owocem myśli ludzkiej,

– środki masowego przekazu powinny być także dostępne dla ludzi o innych przekonaniach społecznych, politycznych i światopoglądowych.

Powyższy tekst Chamcówna^a przedyskutowała z członkami wrocławskiego TKN-u, a następnie po zebraniu podpisów zamierzała przesłać do Sejmu i Rady Państwa PRL.

W wyniku działań operacyjnych (przeprowadzonej rozmowy z figurantką przez KO „S”), M[irosława] Chamcówna^a zrezygnowała ze swych zamiarów i uważa, że podobną inicjatywę winno przejąć wrocławskie środowisko KIK-u.

Z uzyskanej informacji ze źródła „Stary” wynika, że Jan Kielanowski przygotowuje wywiad do „Opinii” na temat działalności TKN-u¹.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 74–75, mps.

¹ Zob. „Opinia” 1978, nr 18–19.

1978 listopad [przed 13], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący planu wykładów TKN w listopadzie 1978 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” ze źródła „**Watra**”¹ uzyskano następujące informacje.

Jacek ^a**Kuroń** przekazał telefonicznie Aleksandrowi **Smolarowi**² zam[ieszkałemu] w Paryżu plan wykładów TKN opublikowany w „Biuletynie Informacyjnym” nr 24^a.

Planowany rozkład zajęć

1. „**Tradycja**” – cykl prelekcji – kościół św. Marcina, ul. Piwna, pierwszy wykład dn[ia] 13 XI 1978 r. o godz. 20.00.

2. „**Filozofia wiedzy**” – St[efan] Amsterdamski^b – ul. [...], dn[ia] 14 XI 1978 r. o godz. 19.00.

3. „**Wychowanie a życie społeczne**” – J[acek] **Kuroń**^b – ul. [...], dn[ia] 15 XI 1978 r., godz. 19.00.

4. „**Wybrane zagadnienia [z] historii literatury rosyjskiej**” – Wiktor **Woroszyński**^b, ul. [...], dn[ia] 16 XI 1978 r. o godz. 19.00.

5. „**Historia polityczna Polski**” – Wł[adysław] **Bartoszewski**^b, ul. [...], dn[ia] 17 XI 1978 r. o godz. 19.00.

6. „**Przewodnie idee epoki współczesnej**” – Jerzy **Jedlicki**^b, ul. [...], dn[ia] 20 XI 1978 r. o godz. 19.00.

7. „**Kwestia chłopska i ruch ludowy w Polsce**” – Zdzisław Szpakowski^{b3}, ul. [...], dn[ia] 21 XI 1978 r., godz. 19.00.

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

^b *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Kryptonimem „Watra” określano rozpracowanie Jacka Kurońa, w tym przypadku chodzi o zainstalowany w jego mieszkaniu podsłuch telefoniczny.

² Aleksander Smolar (ur. 1940) – publicysta, politolog. Zaangażowany w grupie „komandosów”, uczestnik wydarzeń Marca '68, aresztowany, w latach 1971–1989 na emigracji, od 1973 r. kierował pismem i wydawnictwem „Aneks”, 1976–1980 rzecznik KOR i KSS „KOR” za granicą.

³ Zdzisław Szpakowski (1926–2006) – historyk. Od 1954 r. na KUL, współzałożyciel warszawskiego KIK, członek Klubu Krzywego Koła, od 1965 r. członek redakcji „Więzi”, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, w latach 1982–1989 w Duszpasterstwie Ludzi Pracy „Wola”.

8. „Historia polityczna Polski Ludowej” – Adam Michnik^b, ul. [...], dn[ia] 22 XI 1978 r., godz. 19.00.

9. „Historia gospodarcza i historia polskiej myśli ekonomicznej” – Tadeusz Kowalik^b, ul. [...], dn[ia] 23 XI 1978 r., godz. 19.00.

10. „Społeczne problemy wychowania” – Adam Stanowski^b, ul. [...], dn[ia] 25 XI 1978 r., godz. 11.00.

11. „Życie społeczne a scentralizowana struktura władzy” – Irena Nowakowa^b, ul. [...], dn[ia] 26 XI 1978 r., godz. 11.00.

Kuroń^b poinformował swego rozmówcę, iż w planie tym podane są tylko terminy pierwszych spotkań w ramach poszczególnych cykli, a kolejne zajęcia odbywać się będą w odstępach dwutygodniowych. Wszelkie dodatkowe informacje na temat wykładów uzyskać można od Andrzeja Celińskiego^b (ul. [...], tel. [...]).

^cKuroń przeczytał również ogłoszenie TKN-u następującej treści: Towarzystwo Kursów Naukowych poszukuje lokali o różnej powierzchni na wykłady, seminaria, spotkania etc. Zgłoszenia prosimy kierować: Andrzej Celiński, ul. [...], tel. [...] lub do redakcji „Biuletynu Informacyjnego”^c.

W związku z powyższym podjęto wspólnie z zainteresowanymi jednostkami operacyjnymi przedsięwzięcia zmierzające do ustalenia osób biorących udział w wykładach oraz ich operacyjnego i technicznego zabezpieczenia.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 63–64, mps.

^{c-c} *Fragment podkreślony odręcznie.*

1978 listopad 13, Warszawa – Plan działań polityczno-administracyjnych i operacyjnych w związku z planowanymi zajęciami TKN w roku akademickim 1978/1979, opracowany w MSW, zatwierdzony przez wicedyrektora Departamentu III MSW płk. Stefana Stochaja, tajne

1. Tradycja

– Ponownie zostanie przeprowadzona rozmowa z księdzem Dembowski¹ przez Wydział IV KS MO.

– Wydział III Dep[artamentu] III i Wydział III-1 KS MO skierują na spotkanie tajnych współpracowników.

– W spotkaniu weźmie udział pracownik Wydziału III-1 KS MO i nagra na taśmę przebieg spotkania.

2. Filozofia wiedzy

– Władze polityczno-administracyjne przeprowadzą rozmowę z właścicielem mieszkania prof. Wł[adysławem] Kunickim-Goldfingerem.

3. Wychowanie a życie społeczne

– Planuje się dokonanie przeszukania bardzo dokładnego od godz. 17.30.

– Rozważana jest możliwość zatrzymania wykładowcy – J[acka]

Kuronia po konsultacji z Wyzd[iałem] IX.

4. Wybrane zagadnienia [z] historii literatury rosyjskiej

– Władze polityczno-administracyjne podejmą decyzję w zakresie przeprowadzenia rozmowy z W[iktorem] Woroszylskim, wykładowcą i właścicielem mieszkania.

5. Historia polityczna Polski 1939–1945

– Jak w punkcie 4. w odniesieniu do W[ładysława] **Bartoszewskiego**^a.

– Władze polityczno-administracyjne – dyrekcja Instytutu Badań Literackich przeprowadzi rozmowę z J[anem] J[ózefem] Lipskim.

6. Przewodnie idee epoki współczesnej

– Władze polityczno-administracyjne zleczą dyrekcji Instytutu Historii przeprowadzenie rozmowy z J[erzym] Jedlickim.

^a *Wyraz dopisany odręcznie.*

¹ Bronisław Dembowski (ur. 1927) – duchowny katolicki. W latach 1958–1992 rektor kościoła św. Marcina w Warszawie, współpracownik opozycji, 1992–2003 biskup włocławski.

– Wydział III-1 KS MO przeprowadzi rozmowę z właścicielką mieszkania Zofią Baniecką i jej mężem.

7. Kwestia chłopska i ruch ludowy w Polsce

– Planuje się dokonanie przeszukania bardzo dokładnego od godz. 17.30.

8. Historia polityczna Polski Ludowej

– Planuje się dokonanie przeszukania bardzo dokładnego od godz. 17.30.

– Rozważana jest możliwość zatrzymania wykładowcy – A[dama] Michnika po konsultacji z Wydz[iałem] IX.

9. Historia gospodarcza i historia polskiej myśli ekonomicznej (1944–1971)

– Władze polityczno-administracyjne zlecą dyrekcji Instytutu Historii Nauki, Techniki i Oświaty przeprowadzenie rozmowy z T[adeuszem] Kowalikiem.

– Wydział III-1 KS MO przeprowadzi rozmowę z właścicielem mieszkania N[armi] Michejdą^{b2}.

10. Wybrane problemy współczesnej literatury polskiej

– Władze polityczno-administracyjne zlecą dyrekcji Instytutu Badań Literackich przeprowadzenie rozmowy z T[omaszem] Burkiem.

– Rozmowa z Michejdą jak w punkcie 9.

11. Społeczne problemy wychowania

– Planuje się dokonanie przeszukania bardzo dokładnego od godz. 17.30.

– Rozważana jest celowość zatrzymania – przeprowadzenia rozmowy w KS MO.

12. Życie społeczne a scentralizowana struktura władzy

– Władze polityczno-administracyjne przeprowadzą rozmowę z prof. S[tefanem] Nowakiem.

– Władze polityczno-administracyjne zlecą Uniwersytetowi Warszawskiemu przeprowadzenie rozmów z I[reną] Nowakową.

Na spotkania Wydział III, IV, IX Dep[artamentu] III, Wydz[iał] II Dep[artamentu] IV oraz Wydziały III KS MO będą kierowały posiadane

^b W dokumencie Z. Michejda.

² Narmi Joanna Michejda – fotograf.

źródła informacji. Wydział III-1 na spotkania deleguje również pracowników w celu nagrania na taśmę przebiegu spotkania.

Działania operacyjne koordynuje Wydział III Dep[artamentu] III.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 198–200, mps.

1978 listopad 21, Toruń – Szyfrogram od naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Mariana Kolbowicza do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie terminów i adresów planowanych zebrań TKN w Warszawie, tajne

Uzyskano dane, że zebrania szkoleniowe TKN-u w Warszawie odbędą się w niżej wymienionych terminach i pod wskazanymi adresami:

1. 20 XI 1978 r., [temat] „Wychowanie a życie społeczne” – ul. [...], wykład J[acka] Kurlonia.
2. 21 XI 1978 r., godz. 19.00, prelekcja Szyperskiego^{a1} – ul. [...].
3. 22 XI 1978 r., godz. 19.00, ^bprelekcja Jedlickiego^{bc} – ul. [...].
4. 22 XI 1978 r., godz. 19.00, ul. [...], wykład Michnika^d.
5. 23 XI 1978 r., godz. 19.00, ul. [...], wykład Kowalika^d.
6. 24 XI 1978 r., ul. [...], wykład Stanowskiego^d.
7. 26 XI 1978 r., ul. [...], wykład ^eI[reny] Nowak^e.

Według opinii naszego źródła aktualnie wielu studentów odstępuje od działalności TKN-u. Wg źródła najbardziej zagrożone są następujące kierunki studiów Uniwersytetu Warszawskiego – socjologia, filozofia, filologia, matematyka, fizyka, chemia.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 201, mps.

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

^{b-b} Fragment podkreślony odręcznie.

^c W dokumencie Jedleńskiego.

^d Wyraz podkreślony odręcznie.

^{e-e} Fragment dopisany odręcznie nad przekreślonym Naukowskiej.

¹ Prawdopodobnie Zdzisław Szpakowski.

1978 listopad 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący trudności lokalowych TKN i możliwości współpracy z Kościołem, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” ze źródła „**Skorpion**” uzyskano następującą informację.

W dniu 15 listopada br. spotkali się w mieszkaniu prywatnym B[ohdan] Cywiński^a, T[adeusz] Mazowiecki^a i ks. Hauke-Ligowski^{a1} celem ^bprzeanalizowania aktualnej sytuacji i wytyczenia dalszych kierunków działań, wynikających z trudności prowadzenia wykładów TKN^b na terenie Warszawy, Krakowa i Radomia. W wyniku działań profilaktycznych czynników społeczno-administracyjnych do chwili obecnej nie zostało zrealizowanych kilka wykładów TKN.

Na podstawie aktualnej (trudnej) sytuacji należy sądzić, stwierdził B[ohdan] Cywiński, że władze doprowadzą do likwidacji działalności TKN-u i w tej chwili [działacze TKN] stoją przed alternatywą, albo prowadzić zajęcia w lokalach kościelnych czy parafialnych, albo nie prowadzić wcale.

W związku z tym rozważano możliwość przeprowadzenia rozmów z przedstawicielem hierarchii kościelnej – około 18 listopada br. zamierzają zebrać odpowiedni materiał i napisać list do prymasa, względnie opracować mocne oświadczenie prasowe i dokładne dane przekazać episkopatowi.

^bPonieważ kościół udziela im tylko papierowego poparcia – jak stwierdził B[ohdan] Cywiński – proponował przeprowadzenie rozmów z Dąbrowskim², Miziołkiem³, Kraszewskim⁴ i Modzelewskim⁵, prosząc

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

^{b-b} *Fragment podkreślony odręcznie.*

¹ Aleksander Hauke-Ligowski (ur. 1936) – duchowny katolicki, dominikanin. Członek TKN, w 1981 r. współtwórca poznańskiego Komitetu Pomocy Więźniom Sumienia.

² Bronisław Dąbrowski (1917–1997) – duchowny katolicki. W latach 1961–1993 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej.

³ Władysław Miziołek (1914–2000) – duchowny katolicki. W latach 1969–1992 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej.

⁴ Zbigniew Kraszewski (1922–2004) – duchowny katolicki. W latach 1970–1997 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej i warszawsko-praskiej.

⁵ Jerzy Modzelewski (1905–1986) – duchowny katolicki. Od 1959 r. biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej.

o umożliwienie^b im [*działaczom TKN*] skorzystania z lokali kościelnych i parafialnych (plebanii). Jeżeli w ciągu tego tygodnia – kontynuował Cywiński – władze będą wkraczały wszędzie, to w przyszłym tygodniu nikt nie przyjdzie na wykłady, jeżeli nie będzie gwarancji lokalowych. ^bJeżeli się nie dogadamy z kościołem, to trzeba będzie wydać oświadczenie, że ponieważ nauka nie może się odbywać z milicją w pokoju, przechodzimy na inną formę, to znaczy na taśmy, zestawy bibliograficzne i teksty^b, które będzie się udostępniać wszystkim, którzy się zgłoszą jako przedstawiciele grup. Proponował wykorzystanie dobrze wyciszonego studia przy ul. **Piwnej**, gdzie nagrywa się audycje dla niewidomych. W związku z tym sugerował zatrudnić szereg ludzi przy produkcji taśm magnetofonowych.

W tym układzie zamierzają zwrócić się do znajomych księży, którzy oddelegują im do pracy około 20 ludzi.

Oceniając wykład TKN, który odbył się w kościele św. Marcina, Ta-deusz ^bMazowiecki stwierdził m.in.: „Jestem wielkim sceptykiem co do tego planu. Uważam, że kościoła się nie przymusi, gdyż kościół wiedział, co robi, odwołując wykład u [św.] Marcina^b. Nie wiem, czy dobrze się stało z ogłoszeniem tego [św.] Marcina i czy to nie spowodowało większej eskalacji tego wykładu. Gdyby spotkania odbywały się tylko w mieszkaniach prywatnych, a nie u [św.] Marcina, to być może represje byłyby podobne do ubiegłego roku, a tak, z uwagi na to, że może włączyć się kościół, zwiększyło to eskalację, aby ukrócić wreszcie łeb sprawie.

Wydaje mi się, że ^bto, co można uzyskać od kościoła, to nie jest problem otrzymania lokali, lecz to, żeby kościół odzywał się w obronie takiej inicjatywy^b. To może być wszystko. Obawiam się, akcja przymuszania kościoła może spowodować trudniejszą sytuację. Uważam, że należy zrobić tylko dobrą minę do złej gry. Musimy podjąć działania poza kościołem i zobaczymy. Mam doświadczenie z głodówki. Gdy przyszedłem tam w najbardziej krytycznym momencie, to przyjął mnie tylko zastępca Dąbrowskiego. Jeżeli nie będziemy napierać kościoła, a będziemy się bić, to kościół odezwie się w naszej sprawie”.

Celiński usiłował dostać się do prymasa, ponieważ to nie udało mu się, był u jego sekretarza i poprzez niego chciał dowiedzieć się, co prymas myśli o działalności TKN. W niedzielę rano (12 bm.) dowiedział się, że sekretarz rozmawiał z Wyszyńskim, który powiedział mu, iż ma wielkie uznanie dla pracy TKN-u, ale niestety jest dalekowzroczny i nie może nic poradzić.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 92–93, mps.

1978 listopad 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komisji Programowej TKN i udziału w niej prof. Jana Kielanowskiego, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji ze źródła „Lotos” wynika, że prof. J[an] Kielanowski^a uczestniczył w dniu 16 XI br. w posiedzeniu Komisji Programowej TKN-u, która odbyła się w mieszkaniu Andrzeja Celińskiego^a.

Posiedzenie Komisji Programowej TKN-u zwołane zostało w trybie pilnym na skutek trudności w prowadzeniu działalności odczytowo-szkoleniowej na terenie Warszawy i Krakowa. W wyniku działań profilaktycznych czynników społeczno-administracyjnych do chwili obecnej nie został zrealizowany faktycznie planowo żaden wykład.

Biorąc pod uwagę powyższe, posiedzenie Komisji Programowej miało na celu przeanalizowanie aktualnej sytuacji oraz wytyczenie dalszych kierunków działań.

J[an] Kielanowski, przewodniczący Komisji Programowej TKN-u, w związku z zaistniałą sytuacją planuje zapoczątkowanie akcji petycyjnej do władz administracyjno-politycznych.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 94–95, mps.

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

1978 listopad 22, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Pegaz”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „**Pegaz**” uzyskano następujące informacje.

W wyniku działań profilaktycznych czynników społeczno-administracyjnych Władysław Bartoszewski^a odwołał swój wykład, jaki wygłosić miał w dniu 17 listopada br. o godz. 19.00 w mieszkaniu J[ana] J[ózefa] Lipskiego^a.

W rozmowie z Lipskim oznajmił, że wystąpiły pewne trudności, w związku z czym chciałby rozpocząć swój cykl wykładów od 1 XII br. W rozmowie zaś z A[ndrzejem] Celińskim^a stwierdził, [że] jest chory i dlatego chce przesunąć termin wykładów.

Żona prof. Kunickiego[-Goldfingera]^a, mimo nacisku ze strony męża, kategorycznie odmówiła udostępnienia mieszkania na wykład Stefana Amsterdamskiego w ramach TKN, tłumacząc [to] tym, że służba bezpieczeństwa rozwiąże wykład i zatrzyma studentów. Zdania swego nie zmieniła również po namowach ze strony Andrzeja Celińskiego.

Komplikacje z lokalami na wykłady St[efan] Amsterdamski^a określa jako niepomysłny objaw działalności TKN w nowym roku akademickim.

– Jacek Kuroń^a w rozmowie telefonicznej z Isią Smolar^{a1} b[ez]zam[ieszkałą] w Paryżu^b w dniu 17 XI br. opowiadał jej o ostatnich wykładach TKN, nadmieniając przy tym, że jest sugestia, aby zapraszać na nie korespondentów zagranicznych przyjeżdżających do Polski, jak też i akredytowanych w kraju.

– Dnia 15 listopada br. Maria Borowska^{c2} ze Sztokholmu powiadomiła J[acka] Kuronia, iż w pierwszej lub drugiej dekadzie stycznia, bądź też

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

^{b-b} Fragment dopisany odręcznie.

^c W dokumencie Mira Borkowska.

¹ Prawdop. Irena Smolar – członkini Rady Fundacji Zeszytów Literackich.

² Maria Borowska (1920–2001) – dziennikarka. Działaczka grupy PPS w Szwecji, organizowała pomoc dla KOR, KSS „KOR” i „Solidarności”.

w drugiej dekadzie marca, przybędzie do Polski wykładowca, który (prawdopodobnie w ramach TKN) wygłosi prelekcję na temat związków zawodowych i samorządności w zakładach pracy. Być może przybędzie również ktoś inny, kto mówić będzie o trzecim etapie rozwoju socjaldemokracji.

– Borowska poinformowała również swego rozmówcę, iż została przyjęta do druku książka „z tymi wszystkimi waszymi tekstami”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 96–97, mps.

1978 listopad 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych ze źródła „Natan” wynika, że w dniu 18 XI br. Adam Michnik^a przeprowadził rozmowę z Jackiem Kuroniem^a, w której m.in. stwierdzono, że 13 listopada br. TKN zainaugurowało swą działalność w nowym roku akademickim wykładem ks. Dembowskiego^a w kościele św. Marcina.

W wyniku określonych działań organów milicji i administracji państwowej nie odbyły się zaplanowane na 14 i 15 bm. wykłady Stefana Amsterdamskiego^a, Jacka Kuronia^a oraz Tomasza Burka^a. Następnie 16 bm. przeprowadził zajęcia Wiktor Woroszyłski^a, a 17 bm. Adam Michnik^a – w zastępstwie Władysława Bartoszewskiego^a.

Interwencyjne działania organów państwowych zmusiły kierownictwo i wykładowców TKN do opracowania swego rodzaju strategii obronnej, której pewne elementy – na użytek doraźny – wykorzystano już w praktyce (np. wizyta TV zachodnioniemieckiej na zajęciach prowadzonych przez Michnika).

^bPrzed wykładem Woroszyłskiego i Michnika panowało ogólne przeświadczenie, iż interwencje milicji mają charakter totalny i długotrwały. Obecnie – zdaniem Michnika – należy je traktować jako selektywne^b. Jednakże jest to programowanie bardzo ostrożne, oparte na nadziei, że „władze będą się cofać”. Kuroń nie podziela optymizmu Michnika, który także nie ma pełnej jasności obrazu: „To są wariaci. Jak Pan Bóg chce kogoś pokarać, to mu rozum odbiera...”

^bIstniała obawa, że represje milicyjne spowodują wycofanie akcesu poszczególnych wykładowców TKN-u do tej organizacji. Wszyscy jednak – wg relacji Michnika – „...są zdecydowani twardo stawiać opór i od tej strony zaplecze jest zabezpieczone”.

W wypadku dalszych działań „nęających ze strony władz”, przewidziano określone przeciwdziałania:

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

^{b-b} Fragment podkreślony odręcznie.

1. Wystosowanie masowej petycji studentów.

2. Apelowanie do środowisk kulturalnych i naukowych na świecie o bojkot naukowo-kulturalny – „dopóty tu będą trwały prześladowania”.

Kuroń, w odróżnieniu od Michnika, mocno wierzy w skuteczność tego apelu^b. Jego optymizm ma swe źródła w odczuciu szerokiej popularności TKN-u poza granicami kraju: „Tutaj władza popełniła istotny błąd: gdyby w to [TKN] zaczęła bić, nim to powstało, gdyby wówczas uderzyli – to wtedy mogliby... A teraz to się zrobiła firma światowa, wokół tego jest straszny szum”.

3. ^bApelowanie do młodzieży o podjęcie tajnego samokształcenia.

Jest to koncepcja Michnika, Kuroń ją w zasadzie akceptuje, ale jej realizację odsuwa w dalszą przyszłość^b: „To w swoim czasie. Jeszcze przedtem – moim zdaniem – trzeba by zrobić duży napór”.

^bDoraźne zabezpieczenie zajęć w ramach TKN wymaga – zdaniem jego działaczy – stałej obecności dziennikarzy zagranicznych i korespondentów oraz, w miarę możliwości, ekip zachodnich ośrodków telewizyjnych^b. Z tego swoistego parawanu zamierza skorzystać na najbliższym wykładzie Kuroń.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 104–106, mps.

1978 listopad 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący trudności w organizacji wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z informacji operacyjnych uzyskanych od TW ps[eudonim] „**Woliński**”¹ wynika, że w TKN wytworzyła się trudna sytuacja. Towarzystwo odczuwa poważny brak lokali do prowadzenia swych zajęć. W związku z tym stanął pod znakiem zapytania cykl wykładów o tradycjach poszczególnych ruchów ideowych i politycznych w Polsce. Nadzieje na korzystanie z lokali przy kościołach zmniejszyły się, czy zupełnie zanikły. Chodzi o to, że z jednej strony duszpasterstwo, które uzyskało pewne możliwości prowadzenia pracy wychowawczej wśród młodzieży, nie chce zrezygnować z niej i nie zamierza użyczać lokali na działalność, która by odbywała się bez jego kontroli. Z drugiej zaś strony wielu członków TKN nie zgadza się na jakąkolwiek kontrolę ze strony kościoła. W ten sposób ukazał się sens czy bezsens pisania **Michnika** o dialogu lewicy z kościołem. Oczywiście, nikt już obecnie z tego środowiska nie wspomina więcej o książce **Michnika**^a. Chodziło tu o próbę podporządkowania sobie kościoła i uczynienia zeń narzędzia w ręku opozycji, i to się nie powiodło.

Z kolei odnotowuje się w kołach TKN z niepokojem, iż milicja ostatnio uniemożliwia działalność TKN poprzez przetrzymywanie na kilka godzin wykładowców. Toteż komentuje się jako sukces, że w piątek 17 listopada udał się wykład **Michnika**. Mianowicie uciekł się on do podstępu. Tego dnia miał odbyć się wykład **Bartoszewskiego**, lecz ten w związku z przygotowaniem [się] do wyjazdu za granicę nie mógł tego wykładu przeprowadzić, wobec tego poszedł **Michnik** i dotarł tam bez przeszkód.

^bW środowisku TKN wg informacji TW „**Wolińskiego**” mówi się, iż „nowym elementem działalności oświatowej” jest utworzenie nowej grupy

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

¹ Ludwik Hass (1918–2008) – historyk, w latach 1939–1947 więziony w ZSRS, 1947–1953 na zesłaniu, w 1957 r. wrócił do Polski, członek Klubu Krzywego Koła, w 1965 r. aresztowany, w 1966 r. skazany na 3 lata więzienia za działalność trockistowską, zwolniony w tym samym roku, podjął współpracę z SB, najpierw jako kontakt obywatelski, następnie jako tajny współpracownik ps. „Woliński”.

„na wpółopozycyjnej” pod nazwą Dyskusja i Odpowiedzialność. Powstała ona jako zespół dyskusyjny w ramach Wolnej Wszechnicy Polskiej. Zaproszono do udziału w tym zespole około 150 osób. Wśród nich m.in. J[ana] Strzeleckiego i T[adeusza] Mazowieckiego oraz nieangażującego się dotąd w żadnej akcji opozycyjnej prof. Janusza **Żarnowskiego**² i doc. Jana **Górskiego**³ (obaj z Instytutu Historii PAN) czy Roberta J[erzego] **Nowaka**⁴ (z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych).

W TKN stosunek do tej imprezy jest niewyraźny. **Cywiński** w rozmowie z **Mazowieckim** nie popierał tego zespołu. **Mazowiecki** natomiast był zdania, że w ten sposób poszerza się front opozycji. Natomiast **Michnik** w tej sprawie nie zajął stanowiska, mimo że rozmawiał z Mazowieckim. Są też głosy w kołach TKN, że nowa grupa stanowi dywersję w stosunku do TKN obliczoną na odcięcie ludzi, przede wszystkim wykładowców^b.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 123–125, mps.

^{b-b} *Fragment podkreślony odręcznie.*

² Janusz Żarnowski (ur. 1932) – historyk.

³ Jan Górski (1930–1988) – historyk.

⁴ Jerzy Robert Nowak (ur. 1940) – historyk, polityk. W latach 1989–1990 sekretarz CK SD.

Nr 61

1978 listopad 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący udziału korespondentów zachodnich akredytowanych w PRL w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Prowadzona przez Wydział VII Departamentu II MSW kontrola operacyjna korespondentów zachodnich akredytowanych w PRL wykazała, że w ostatnim okresie niektórzy z nich (tzn. przedstawiciele A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata], U[nited] P[ress] I[nternational], [agencji] Reutera) uczestniczyli w wykładach TKN. Udział wymienionych korespondentów w tej akcji TKN wynikł z cichego, ustnego porozumienia pomiędzy nimi z kierownictwem TKN (stroną inspirującą tej umowy było TKN) stwierdzającego, że:

– w przypadku czynienia trudności przez organa administracji państwowej w realizacji przez to Towarzystwo programu wykładów, korespondenci zachodni będą zapraszani na te kursy w celu nadania rozgłosu i uwypuklenia działalności państwa przeciwko zamierzeniom TKN,

– umożliwia się w tej sytuacji przedstawicielom zachodnich ośrodków masowego przekazu wysłuchania niektórych wykładów dla dokonania przez nich oceny stopnia zagrożenia (w stosunku do państwa) tą formą upowszechniania wiedzy w niektórych środowiskach.

W oparciu o te uzgodnienia A[nka] **Kowalska**^a w połowie listopada, powołując się na represje organów MO, zaprosiła korespondentów k[rajów] k[apitalistycznych] do udziału w szkoleniu w ramach TKN.

Pierwszym z korespondentów był P[atrick] **Worsnip**^{a1} z [agencji] Reutera, który w dniu 17 XI 1978 r. uczestniczył w wykładzie odbywającym się zgodnie z programem działalności TKN dostarczonym wcześniej korespondentom zachodnim.

W kolejnym wykładzie w dn[iu] 20 XI 1978 r. uczestniczyli przedstawiciele A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata] i U[nited] P[ress]

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

¹ Patrick Worsnip – dziennikarz, korespondent agencji Reutera w Polsce, na Bliskim Wschodzie i w Stanach Zjednoczonych.

I[nternational]. Byli oni obecni tylko przez pierwszą godzinę wykładu. P[ierro] **Polli**² stwierdził, że jest to: „szkoła samodzielnego myślenia”, nie komentował natomiast ani treści, ani też atmosfery odczytu; sporządził jedynie notatkę informacyjną do centrali A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata]. Natomiast U[nited] P[ress] I[nternational] i [agencja] Reutera na ten temat nie będą wysyłali korespondencji.

Na kolejny wykład w dn[iu] 22 XI br. przy ul. [...] (Służew nad Doliną) wybierali się P[atrick] **Worsnip** i P[ierro] **Polli** – nie znaleźli jednak podanego im adresu.

Z posiadanego aktualnie rozpoznania wynika, że P[ierro] **Polli** nie zamierza regularnie uczestniczyć w wykładach – głównie zainteresowany jest którymś z wykładów A[dama] **Michnika**^a.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 126–127, mps.

² Pierro Polli – bliższych danych nie ustalono.

1978 grudzień 1, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN i bieżących materiałów do sprawy kryptonim „Watra”, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne

W dniu 29 XI 1978 r. w godzinach 19.00–21.15 w mieszkaniu J[acka] Kuronia odbył się wykład w ramach L[atającego] U[niwersytetu] na temat „Ruch społeczny jako środek wychowawczy”, wykład prowadził J[acek] Kuroń.

J[acek] Kuroń spodziewając się, że wykład zostanie rozwiązany przez SB, na godz. 18.00 zaprosił korespondentów, aby wręczyć im oświadczenie o powstaniu tzw. Komitetu Samoobrony Ludzi Wierzących w Opolu Starym (woj. siedleckie)¹. Z jego wypowiedzi do W[iesława] Kęcika² mającej miejsce kilka godzin przed wykładem (cyt[at] „Oni wejdą może w trakcie pobytu korespondentów, albo korespondenci przyjdą, gdy będą funkcjonariusze SB”) jednoznacznie wynikało, że celowo zaprosił korespondentów, aby byli świadkami wejścia SB do jego mieszkania.

Rozpoczynając wykład, J[acek] Kuroń powiedział, że podczas trwania wykładu funkcjonariusze SB mogą wtargnąć do mieszkania.

Słuchacze powinni pozwolić się wylegitymować i natychmiast udać na ul. [...], do mieszkania R[omana] Wojciechowskiego, gdzie z taśmy magnetofonowej wysłuchają wykładu. On prawdopodobnie zostanie zatrzymany na 48 godzin, mimo to zaprasza słuchaczy do swojego mieszkania na następnym wykład z jego cyklu.

Po wykładzie pytania słuchaczy dotyczyły:

1. Filantropijności KSS „KOR”, ponieważ na wykładzie nie ma robotników oraz KSS „KOR” bierze w obronę robotników, którzy z Komitetem mają niewiele związku.

¹ Właśc. Podlaski Komitet Ludzi Wierzących – założony 26 XI 1978 r. z inicjatywy Stanisława Karpika, komitet protestował przeciwko decyzji o rozbiórce kaplicy w Opolu Starym.

² Wiesław Piotr Kęcik (ur. 1946) – nauczyciel, działacz opozycyjny. W 1970 r. członek „Ruchu”, aresztowany i skazany na 3,5 roku więzienia, współpracownik KOR, od 1978 r. członek KSS „KOR”, współorganizator wrocławskiego SKS, współorganizator niezależnego ruchu chłopskiego, w latach 1979–1980 członek redakcji „Płacówki”, współtwórca NSZZ „Solidarność” RI, 1980–1981 wydawał „Solidarność Wiejską”, w stanie wojennym internowany, 1985–1991 na emigracji w Szwecji.

2. W tzw. demokratycznej opozycji jest wiele osób, szczególnie spośród studentów, które przyłączyły się pod wpływem presji środowiska i mody na przynależność do opozycji.

3. Konsumpcyjnego nastawienia młodzieży, braku rzetelnej wiedzy historycznej itp. Stąd sugestia, aby tzw. ruch niezależny objął swoim oddziaływaniem młodzież szkół średnich.

Charakterystyczna była odpowiedź J[acka] Kuronia na problemy zawarte w 3. pytaniu, gdzie stwierdził, że jest przeciwny wkraczaniu niezależnych ruchów na teren młodzieży szkolnej, z tego względu, iż młodzież łatwo daje się prowokować.

Komentując fakt, że wykład nie został przerwany przez SB, J[acek] Kuroń w rozmowie z A[nką] Kowalską stwierdził: „Moje domniemanie, że następuje liberalizacja, jest uzasadnione”.

Z bieżących materiałów sprawy krypt[onim] „Watra” wynika:

1. W dniu 1 XII 1978 r. o godz. 17.00 w mieszkaniu A[nieli] Steinsbergowej³ odbędzie się posiedzenie Komisji Redakcyjnej KSS „KOR”.

2. ^aW dniu 12 XII 1978 r. KSS „KOR” organizuje dyskusję zamkniętą na temat „Demokracja a własność państwa”. Zagajenie wygłosi Waldemar Kuczyński⁴, a w dyskusji udział m.in. wezmą: J[acek] Kuroń, L[udwik] Dorn, T[adeusz] Kowalik. Materiały z tej dyskusji zostaną opublikowane przez KSS „KOR”.

W dniu 30 XI 1978 r. Róża Woźniakowska przekazała J[ackowi] Kuroniowi w czasie rozmowy telefonicznej treść dwóch dokumentów wydanych przez K[omitet] S[amoobrony] Ch[łopskiej] Ziemi Rzeszowskiej⁵ – są to:

1. Komunikat nr 1.
2. List otwarty do Rady Państwa.

³ Aniela Steinsbergowa (1896–1988) – adwokat, działaczka socjalistyczna i opozycyjna. W czasie II wojny światowej w PPS-WRN i Radzie Pomocy Żydom „Żegota”, członek Klubu Krzywego Koła, od 1959 r. obrońca w procesach politycznych, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członkini KOR i KSS „KOR”, współtwórczyni Komisji Helsińskiej.

⁴ Waldemar Kuczyński (ur. 1939) – ekonomista, dziennikarz, działacz opozycyjny. W latach 1959–1966 w PZPR, uczestnik Marca '68, aresztowany, współpracownik KOR i KSS „KOR”, członek TKN, członek Rady Programowej, w sierpniu 1980 r. ekspert MKS w Stoczni Gdańskiej, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. zastępca redaktora naczelnego „Tygodnika Solidarność”, w stanie wojennym internowany, 1982–1989 na emigracji we Francji.

⁵ Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Rzeszowskiej – niezależna organizacja chłopska, założona 12 XI 1978 r. w Łowisku, od maja 1980 r. wydawała pismo „Wieś Rzeszowska”.

Ponadto R[óża] Woźniakowska stwierdziła, że K[omitety] S[amoobrony] Ch[łopskiej] Ziemi Rzeszowskiej sugeruje, aby pod tymi dokumentami nie umieszczać nazwisk członków Komitetu. Natomiast można ujawniać nazwiska w ich rezolucji z 12 XI 1978 r.

Proszę także, aby KSS „KOR” skierował do nich dziennikarza francuskiego, któremu przedstawią swoje problemy, ponieważ jeden z członków komitetu zna język^a francuski^b.

W rozmowie prowadzonej dnia 29 XI 1978 r. przez N.N. mężczyznę z J[ackiem] Kuroniem oceniano „Biuletyn”. M[iędzy] in[nymi] N.N. mężczyzna stwierdził, że zarzuca się redakcji wydawanie zbyt dużej ilości pieniędzy na „Biuletyn”. Kwota ta wynosi 30 tys. zł miesięcznie. Pismo to rozchodzi się w niejednakowym nakładzie, stąd też nie przynosi spodziewanych zysków. Wg niego najlepiej kolportaż zorganizowany jest w Krakowie.

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 31, k. 48–50, mps.

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

^b *Wyraz dopisany odręcznie.*

1978 grudzień 4, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie w sprawie spotkania TKN i udziału w nim Adama Stanowskiego, tajne

Uzyskano sprawdzoną informację, że w dniu 25 XI br. w mieszkaniu Andrzeja **Celińskiego**^a przy ul. [...] w Warszawie odbyło się spotkanie w ramach TKN, będące inauguracją kolejnego cyklu wykładów poświęconych systemowi oświaty w PRL. Prowadzący wykład z tego cyklu Adam **Stanowski**^a (KUL) wymienione spotkanie przeznaczył na omówienie spraw porządkowych. Jak wynika z jego wypowiedzi, zajęcia będą prowadzone systemem seminaryjnym. Tematy wykładów oraz wykaz literatury w załączeniu.

Następne spotkanie wyznaczono na dzień 16 grudnia br. oraz 6 stycznia 1979 r. w tym samym lokalu.

Powyższą informację należy wykorzystać w prowadzonych działaniach operacyjnych w stosunku do figuranta.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 203, mps.

^a Wyraz podkreślony odręcznie.

1978 [po 4 grudnia], Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu prof. Jerzego Jedlickiego w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez ppłk. W. Borowika¹, tajne

Dnia 4 XII 1978 r. udałem się na wykład prof. Jedlickiego z cyklu „Przewodnie idee epoki współczesnej” w ramach TKN KSS „KOR”. Wykład odbywał się na ulicy [...] w mieszkaniu Zofii Banieckiej i Adama Szulczewskiego², tel. [...], nad restauracją „Retman”.

Uczestniczyło [w nim] ok. 35 osób. Sami młodzi, po 20–22 lata. Ubrani skromnie, pokrój uniwersytecki.

Prof. Jedlicki o wyglądzie autentycznego odpychającego Żyda (znam przystojniejszych) mówił ładnie, ciekawie, sprawnie posługiwał się notatkami. Temat niezwykajny, bo kwestia wolności człowieka w szerokim aspekcie. Był to już zdaje się drugi wykład na ten temat. Wydzwięk treści wykładu można streścić w kilku syntetycznych zdaniach: młodzież, społeczeństwo należy wychowywać w duchu wolności, nikt bowiem nie rodzi się świadom praw i zakresu swobód. Metodą ma być zaszczepienie sceptycznego podejścia do wszelkich autorytetów.

Wszystkie kraje wychowują swoje narody w celu odbioru nakazów, ale najgorsze gdy nakazy autorytarnie^a narzucają autorytety ustalone lub niewyspecjalizowane. Prowadzić to bowiem może do uszczęśliwiania^a na siłę, jak to się dzieje np. u nas. Bo zawsze wszelkie ideologie monomaniakalne prowadzą do totalitaryzmu czy to w skali mikro „Świątynia Ludu”, lub w skali makro „stalinizm”.

Dlatego należy rozwijać swą świadomość. Mieć relatywizujące spojrzenie na rzeczywistość.

Należy wywalczyć praktykę typu zasada negocjowania (bez narzucania). Problem, czy znajdzie się chętnego partnera. Obowiązuje też zasada czujności – *status quo* nie jest rzeczą ostateczną.

Istotną jest więc rzeczą świadoma samosterowność w życiu społecznym. Mechanizmem utrudniającym swobodny rozwój społeczeństw jest

^a Wyraz dopisany odręcznie.

¹ W. Borowik – bliższych danych nie ustalono.

² Adam Szulczewski – bliższych danych nie ustalono.

demokracja, należy więc walczyć o zinstytucjonalizowanie zasad pluralizmu ideowego.

Po wykładzie nastąpiła dyskusja stymulowana przez najgorzej się estetycznie i posturalnie prezentującą dziewczynę. Zakrawało to raczej na uściślanie definicji pewnych pojęć niż na szukanie odkrywczych ujęć.

W toku okazało się, że pan Jedlicki nie jest wyrocznią, że można go łatwo zgasić. Pewne tezy, tudzież poparcie paru przykładami spowodowały, że z kilku stanowisk głośno się wycofał.

Każde ujęcie może z osobna: dyktatury południowoamerykańskie, stalinizm wschodni czy praktyka skandynawska, już nie mówiąc o enklawach klasztornych, były słuszne, ale ujęcia globalne p. Jedlickiego nie wytrzymały krytyki. Pod koniec dyskusji zatem stracił trochę autorytetu. Wręcz zaplątał się. Wydaje mi się, że wykład na ten temat był trochę szkocki z racji czystej filozofii, lecz wszelka charyzma^a p. Jedlickiego upadła wobec dociekliwych postaw słuchaczy po osłuchaniu się z tematem. Tu chyba trochę padł ofiarą swej własnej tezy o autorytetach niewyspecjalizowanych. Spokojna sofistyka czy raczej śmielsze subiektywniejsze ujęcia mogą szybko, jak widać, nawet doprowadzić wręcz do ośmieszenia referenta. Ktoś o większym autorytecie merytorycznym i dużych umiejętnościach sofistyczno-retorycznych odjąłby wiele splendoru czy oprawy tabu i wtajemniczenia podobnym wykładom. Np. świetna byłaby (teoretyczna) konfrontacja na tej niwie prof. Jedlickiego i np. doc. Siemka³ z Instytutu Filozofii UW. ^bDoc. Siemek na wieczorkach w klubie „Sigma”^b czy w prelekcjo-dyskusjach na Wydziale (Instytucie) robi magiel z kim chce i jak chce. A jest przecież taki młody.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 4–5, mps.

^{b-b} *Fragment podkreślony odręcznie, poniżej odręcznie dopisane* A może można by go wykorzystać do takiego magla na TKN?

³ Marek Siemek (1942–2011) – filozof.

1978 grudzień 18, Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez pplk. W. Borowika, tajne

Dnia 14 XII 1978 r. uczestniczyłem w wykładzie TKN KSS „KOR”. Wykład odbywał się w ramach cyklu tematycznego „Wychowanie a życie społeczne”. Odbył się w mieszkaniu J[acka] Kuronia, ul. [...], tel. [...]. Był też przez niego, jak zwykle, prowadzony.

Temat dotyczył tworzenia i charakterystyk wszelkich ruchów społecznych. Wykład był dość chaotycznie prowadzony, bardzo nieciekawie, brak pełnej linii konsolidującej treść. Brak filozofii i naukowego ujęcia, itp. Dziwne wydaje się, bowiem Kuroń jest dość wyrobiony w tym temacie. Próbował scharakteryzować ruchy społeczne, stosując takie podziały^a, jak ruchy:

- demokratyczne,
- autokratyczne,
- otwarte/zamknięte,
- skoncentrowane i nie,
- sformalizowane i bez struktury.

Z ciekawszych rzeczy to jego sugestia, by rozpatrywać to w przekroju osi, gdzie na jednym biegunie byłoby np. AK, jako ruch zawierający wszelkie elementy skoncentrowania i innych pozytywów (formalne członkostwo, wyraźny cel programowy, towarzyszące ceremonie itd.), a na drugim np. [ruch] hippisów. Np. te ostatnie ruchy (tego typu) mogą prowadzić do powstań, lecz już nie do akcji bardziej precyzyjnych (szczególnych) typu sabotaż. Istotną rzeczą w skali globalnej jest, czy ruch może zatoczyć szeroki krąg, jakie ma szanse rozwoju. W tym kontekście ujmował zaburzenia robotnicze na Wybrzeżu i w Radomiu, czy też działalność obecnych Komitetów Chłopskich, czy nawet masonów.

Pewne ciekawsze kwestie uspoijniające^a całość wynikły w trakcie dyskusji powykładowej. Chociażby typu – motywacje orientowania się na taki, a nie inny profil ruchu polityczno-społecznego, czy też sama geneza

^a Wyraz dopisany odręcznie.

motywacji do działania. Kuroń obiecał opracować te kwestie na następny wykład.

Dziwi mnie fakt, że jego praktyka polityczna i obeznanie z tematem (plus duża ilość książek w bibliotece traktujących o rzeczach zbliżonych do tematu) nie objawiły się w jakości wykładu, klarowności, sprawności. Sama frekwencja świadczyła też za tym, że moje odczucia podziela więcej słuchaczy TKN i wybiórczo pomija jego wykłady. Uczestniczyło tylko 13 osób. Nie mogę ująć tego bardziej wiążąco, bo byłem tylko jeden raz. Dużą chyba też rolę odgrywa prezentacja, a Kuroń prezentował się jak autentyczny czeladnik u rzeźnika. Obwisła nalana twarz, baki jak gitowcy w „Szpilkach”, kraciasta brudna koszula z niedbale zawiniętymi rękawami ponad łokcie, wiszący znaczny brzuch, papieros dosłownie za papierosem, dość biedne mieszkanie. Inaczej nieco widziałem to wszystko oczyma wyobraźni, sądząc po lekturze jego prac. Może lepiej mu się pisze, niż mówi. Zachwyił się też na koniec, że aż 1 godz. 50 min mówił ciurkiem. Nie palił się też zbyt do dyskusji. W drugim pokoju przebywał Seweryn Blumsztajn, zresztą w trakcie wykładu wywołał Kuronia do ważnego telefonu, po którym okazało się, że ktoś, o kim tu obecni powinni wiedzieć, przebywał/a w mieszkaniu wynajętym przez konsulát francuski.

Po finale nastąpiło rozprzedawanie „B[iuletynu] I[nformacyjnego]”. Prawie wszyscy zaopatrzyli się w ten biuletyn. Ja kupiłem trzy egzemplarze „B[iuletynu] I[nformacyjnego]”. Przekrój osobowy to ludzie młodzi, parę twarzy widziałem na innych wykładach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 8–9, mps.

1978 grudzień 21, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący współpracy pomiędzy TKN a KSS „KOR”, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 14 grudnia br. ze źródła „**Watra**” uzyskano następujące informacje.

Jacek Kuroń^a w dniu 13 grudnia br. przeprowadził rozmowę z J[anem] **Lityńskim**^a i **Romaszewskim**^{a1}, w której między innymi stwierdził, że A[dam] Michnik jest przeciwny uchwale podjętej przez KOR w sprawie stypendiów. Oświadczył on, że wywoła ona wiele nieporozumień w środowisku Towarzystwa Kursów Naukowych, ponieważ TKN nie chce się wiązać finansowo z KSS „KOR”.

Jacek Kuroń nie podziela zdania Michnika^a w tej sprawie. Rozmawiał z członkami Komisji Programowej TKN (Celińskim^a, Mazowieckim^a, Kowalikiem^a i J[erzym] Jedlickim^a), którzy zgodzili się z jego zdaniem, że uchwała KOR-u w sprawie stypendiów jest słuszna i potrzebna. Mazowiecki zaproponował jedynie, aby do uchwały tej dopisać zdanie, iż Rada Finansowa przyznaje stypendium po uprzednim zaopiniowaniu wniosku przez TKN.

Z uzyskanej informacji z Wydz[iału] III KW MO w Szczecinie wynika, że Małgorzata **Zdzierska**^{a2} związała się ze szczecińską grupą KSS „KOR”. W oparciu o ten kontakt zapoznała się z deklaracją TKN i zgłosiła

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Zbigniew Romaszewski (ur. 1940) – fizyk, działacz opozycyjny, polityk. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, współtwórca Biura Interwencyjnego KOR, w latach 1980–1981 kierował Komisją Interwencji i Praworządności Regionu NSZZ „Solidarność” Mazowsze, w 1981 r. w prezydium Zarządu Regionu i Komisji Krajowej, w stanie wojennym ukrywał się, współtwórca Radia „Solidarność”, członek RKW, w 1982 r. aresztowany i skazany na 4,5 roku więzienia, zwolniony w 1984 r., 1986–1989 kierował krajową Komisją Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność”, 1988–1989 członek Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność”, 1988–1990 członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. Od 1989 r. senator, w 1992 r. przewodniczący Komitetu ds. Radia i Telewizji, od 2007 r. wicemarszałek Senatu.

² Małgorzata Zdzierska – bliższych danych nie ustalono.

swój akces do planowanego powołania szczecińskiego koła TKN. Brała również udział w kilku spotkaniach z aktywistami warszawskimi (Wóycicki³, Macierewicz, Wujec⁴).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 148–149, mps.

³ Kazimierz Wóycicki (ur. 1949) – matematyk, działacz opozycyjny. Od 1962 r. członek KIK w Warszawie, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1980 członek redakcji „Głosu”, od 1980 r. doradca NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, 1983–1987 w RFN. Od 2005 r. dyrektor oddziału IPN w Szczecinie.

⁴ Henryk Wujec (ur. 1941) – fizyk, działacz opozycyjny, polityk. Uczestnik Marca '68, od 1972 r. w warszawskim KIK (w latach 1980–1981 członek zarządu), uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, 1978–1981 członek redakcji „Robotnika”, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. w prezydium MKZ, następnie Zarządu Regionu Mazowsze, członek Komisji Krajowej, w stanie wojennym internowany, potem aresztowany, zwolniony w 1984 r., 1986–1989 członek RKW, 1988–1990 sekretarz Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–2001 poseł, 1999–2000 sekretarz stanu w ministerstwie rolnictwa.

1978 grudzień 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący stanowiska KSS „KOR” w sprawie ustanowienia stypendiów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 21 grudnia br. w mieszkaniu prof. Edwarda Lipińskiego^a odbyło się nadzwyczajne spotkanie członków KSS „KOR”, w którym m.in. udział wzięli Kuroń^a, Cohn^{a1}, Cywiński^a, Lipiński^a, Kielanowski^a, Blumsztajn^a, Kowalska^a.

Porządek zebrania przewidywał rozpatrzenie sprawy wstrzymania publikacji uchwały KSS „KOR” w sprawie ustanowienia stypendiów, w związku ze stanowiskiem zajęтым w tej sprawie przez członków TKN. Zgodnie z propozycją J[acka] Kuronia, powyższa sprawa miała być jedynie przegłosowana, gdyż ewentualną dyskusję na ten temat zalecał przenieść na następne planowe zebranie KSS „KOR”.

Na wstępie zebrania Bohdan Cywiński zapoznał zebranych z następującą uchwałą Komisji Programowej TKN, podjętą na posiedzeniu w dniu 20 grudnia br.

Komisja Programowa dyskutowała sprawę stypendiów naukowych TKN. W wyniku tych dyskusji Komisja przyjęła następujące ustalenia:

1. Przygotować na najbliższe ogólne zebranie Towarzystwa projekt akcji stypendialnej TKN z uwzględnieniem:

- a) stypendium na studia podyplomowe,
- b) stypendiów na prowadzenie samodzielnych badań naukowych.

2. Do tego czasu w razie potrzeby przyznawać krótkoterminowe stypendia naukowe.

3. Zwrócić się do Rady Funduszu Samoobrony Społecznej o wyasygnowanie funduszków na akcję stypendialną TKN na następujących zasadach:

- a) TKN ponosi merytoryczną odpowiedzialność za przyznawanie stypendiów,

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Ludwik Cohn (1902–1981) – prawnik, polityk socjalistyczny. W 1947 r. aresztowany, a w 1948 r. skazany za działalność w PPS na 5 lat więzienia, w 1949 r. zwolniony, członek Klubu Krzywego Koła, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”.

b) projekt regulaminu stypendiów oraz zasady współpracy z Funduszem Samoobrony Społecznej przekonsultowane zostaną z Radą Funduszu przed zebraniem ogólnym Towarzystwa,

c) TKN rozliczać się będzie przed Funduszem z przeznaczonej sumy,

d) przedstawić KSS „KOR” opinię, iż komunikat o rozpoczęciu tej akcji powinien być ogłoszony przez Radę Funduszu po ogłoszeniu regulaminu przez zebranie ogólne TKN.

Jednocześnie Cywiński powiadomił zebranych, że zebranie ogólne TKN planowane jest na pierwszą połowę lutego. W związku z powyższym tekstem, uczestnicy zebrania zgłosili następujące wnioski:

Prof. Jan Kielanowski, nie chcąc doprowadzać do nieporozumień pomiędzy dwoma niezależnymi instytucjami (TKN i KSS „KOR”), proponował podjąć decyzję o wstrzymaniu publikacji uchwały KSS „KOR”.

Blumsztajn zgłosił wniosek, poparty przez Cywińskiego, Cohna i Kuronia, aby w najbliższym czasie odbyło się wspólne spotkanie Rady Programowej TKN i Rady Funduszu KSS „KOR” celem omówienia niektórych spornych problemów przed mającym się odbyć spotkaniem członków KSS „KOR” i Rady Programowej TKN. Zdaniem Blumsztajna spotkanie takie pozwoliłoby uzgodnić wspólne stanowiska i przygotować grunt przed zasadniczym spotkaniem TKN i KSS „KOR”. Wniosek Blumsztajna próbował storpedować prof. Kielanowski, twierdząc, iż nie bardzo rozumie, jaki jest sens takiego spotkania wobec bardzo sztywnego stanowiska TKN. Prof. Kielanowski stwierdził dalej, że niektóre decyzje podejmowane przez TKN są co najmniej dziwne, jak np. to, że ostatnio przestał on być zapraszany na posiedzenia Komisji Programowej TKN, której jest członkiem.

Powyższe wnioski, poddane pod głosowanie, zostały przyjęte przez zebranych.

W dalszej części zebrania Anka Kowalska poinformowała zebranych o pretensjach kół katolickich pod adresem KSS „KOR” w związku z pominięciem przedstawienia roli Kościoła w okresie formowania się państwa polskiego w oświadczeniu wydanym z okazji odzyskania niepodległości.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 3, k. 153–155, mps.

1978 grudzień 27, Warszawa – Notatka dotycząca wykładu Adama Michnika w ramach TKN i planowanego przyjazdu celem wygłoszenia wykładu Stena Johanssona¹ ze Szwecji, opracowana w MSW, tajne

Dnia 21 grudnia 1978 r. A[dam] **Michnik** podzielił się z Jackiem **Kuroniem** swoimi refleksjami na temat wykładu, jaki przeprowadził w dniu 20 grudnia br. w ramach TKN.

Stwierdził, że przysłano mu na zajęcia 20-osobową grupę [Federacji] SZMP, czym był kompletnie zaskoczony. Początkowo nie mógł się zorientować, o co chodzi, i myślał, że jest to grupa ROPCio^a.

Oceniając aktywność młodzieżową, podkreślił, że byli to młodzi, bardzo inteligentni ludzie, zdecydowani i lepiej przygotowani do dyskusji od niego. Przyznał, że z pewnymi tematami nie mógł dać sobie rady.

Adam **Michnik** przekazał również swoje wrażenia z wykładu Aleksandrowi **Smolarowi** zamieszkałemu w Paryżu. Stwierdził, że była to absolutna rewelacja. Aktywność dobrze przygotowany i był zdumiony jego [aktywność] wystąpieniem, ponieważ pierwszy raz od 10 lat widział, że władzy i ideologii bronią nie starzy, ale młodzi, inteligentni ludzie. Podkreślił, że było to bardzo interesujące spotkanie, i przyznał, że miał kłopoty ze znalezieniem się.

Z inicjatywy Jacka **Kuronia** przyjedzie ze Szwecji do Warszawy N.N. obcokrajowiec, który przeprowadzi wykład w ramach TKN. Przyjazd jego spodziewany jest w miesiącu styczniu 1979 r. Organizatorem przyjazdu jest Maria (**Mira**) **Borowska** – obywatelka szwedzka polskiego pochodzenia, która wielokrotnie kontaktowała się m.in. z **Kuroniem** i **Michnikiem**.

Problematyka przeprowadzonych rozmów dot[yczyła] głównie spraw bieżących, wynikających z prowadzonej przez nich działalności, m.in. takich jak zatrzymanie, represje, kary, informacje o przyjazdach dziennikarzy i innych osób, z którymi należy rozmawiać.

^a W dokumencie ROPCziO.

¹ Sten Johansson (ur. 1939) – szwedzki socjolog, polityk. Ideolog partii socjalistycznej, redaktor naczelny pisma „Tiden”, uczestnik licznych akcji wsparcia dla opozycji w PRL.

Wymieniona przebywała w dniach 16–18 grudnia 1977 r. w Warszawie wraz ze **Stenem Johanssonem**, ur. 10 I 1939 r., redaktorem naczelnym szwedzkiego pisma „**Tiden**”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 213–214, mps.

1979 styczeń 2, Warszawa – Uwagi dotyczące udziału młodzieży Federacji SZMP w wykładach TKN, opracowane w MSW, tajne

W dniu 20 grudnia 1978 r. w ramach ustalonego cyklu TKN [i] L[atającego] U[niwersytetu] Adam Michnik wygłosił wykład n[a] t[emat] współczesnej historii PRL, w którym uczestniczyła 20-osobowa grupa aktywu politycznego. Opinie i uwagi krytyczne osób zaangażowanych w działalność antysocjalistyczną sprowadzały się do następujących tez:

– Udział aktywu politycznego oceniono jako zmianę taktyki ze strony władz w zwalczaniu działalności antysocjalistycznej. Zjawisko to negatywnie ocenił Stefan Amsterdamski, podkreślając niebezpieczne zjawisko zmierzające do rozbitcia środowiska opozycyjnego.

– Udział aktywu politycznego w wykładach TKN [i] L[atającego] U[niwersytetu] (bez względu na przynależność organizacyjną) w ocenie Tadeusza Kowalika jest zjawiskiem bardzo ciekawym, stwarzającym jednak możliwości ograniczenia dalszego rozwoju TKN [i] L[atającego] U[niwersytetu].

– Prowadzący wykład Adam Michnik był zaskoczony obecnością aktywu politycznego. Podkreślił, że byli to ludzie młodzi, inteligentni, zdecydowani i lepiej przygotowani do dyskusji od niego (z pewnymi tematami miał trudności, zwłaszcza podczas dyskusji). W związku z powyższym postulował dokładniejsze przygotowywanie się wykładowców TKN do prowadzonych zajęć.

– Jacek Kuroń w ocenach dla ośrodków dywersji ideologicznej na Zachodzie (Giedroyc i Smolar) zaprezentował pogląd, że udział aktywu politycznego w wykładach TKN [i] L[atającego] U[niwersytetu] był całkowitym zaskoczeniem, a prowadzona dyskusja stwarzała określone kłopoty prowadzącemu wykład. Stwierdził dalej, że w przyszłości wykładowcy będą musieli być lepiej przygotowani do prezentowanych tematów i dyskusji.

– Z redakcji kwartalnika „Aneks” uzyskano dane dotyczące ocen A[dama] Michnika n[a] t[emat] udziału aktywu politycznego w wykładach TKN [i] L[atającego] U[niwersytetu], gdzie wym[ieniony] podkreśla doskonałe przygotowanie, znajomość problematyki oraz zaskoczenie

wynikające z faktu, że młodzi ludzie bronią ideologii i zdobyczy socjalizmu. Spotkanie ocenił jako interesujące, w trakcie którego miał kłopoty „ze znalezieniem się” – unikał odpowiedzi na niektóre pytania, gdyż nie był do nich przygotowany.

Dalszy udział aktywu politycznego, dobrze przygotowanego tematycznie i merytorycznie, może niewątpliwie przynieść pożądane efekty w postaci rozbicia zajęć włącznie oraz kompromitacji TKN i L[atującego] U[niwersytetu] w środowisku.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 215–216, mps.

1979 styczeń 3, Warszawa – Notatka informacyjna dotycząca wykładu Adama Michnika w ramach TKN, opracowana na podstawie relacji TW przez pplk. W. Borowika, tajne

Dnia 20 XII 1978 r. uczestniczyłem w wykładzie w ramach TKN KSS „KOR”. Prowadził wykład A[dam] Michnik. Był to wykład z cyklu „Historia polityczna PRL”. Odbyło się to jak zwykle w cyklu 2-tygodniowym w środę. (Co drugą środę zajmuje J[acek] Kuroń z cyklem „Wychowanie a życie społeczne”).

Spotkanie odbyło się zwyczajowo w mieszkaniu na ulicy [...], Ursynów.

W spotkaniu uczestniczyło ok. 50 osób. Jak obserwuję, jego wykłady (Michnika) odwiedza największa ilość osób. Widać dużą dociekliwość młodzieży i duże zapotrzebowanie na informacje tego typu.

Tym razem było też wiele osób do 35 lat, lecz zwyczajowo większość stanowili 20-latkowie.

A[dam] Michnik, jękający się młody człowiek, prowadził wykład spokojnie, rzeczowo, lecz z racji trudności wymowy operował wieloma skrótami merytorycznymi, lecz bez chaotyczności. Chyba że zakłada, że 20-latkowie posiadają taką dozę wiedzy w tej dziedzinie. Temat dotyczył okresu do 1956 roku.

Przedstawił początkowo prelegent ogólną sytuację w ZSRR, jego wpływy i presję na polską rzeczywistość. Podporządkowanie aparatu partyjnego Urzędowi Bezpieczeństwa i z kolei strukturalno-praktyczne podporządkowanie U[rzędu] B[ezpieczeństwa] NKWD.

Tarcia w państwie, represje, ogólne spaczenie państwowości w ZSRR i PRL przez despotyzm Stalina, konsternację po śmierci generalissimusa. Zgładzenie Berii¹. Tego [zgładzenia Berii] mechanizmy, podłoże i konsekwencje. Szczególnie zreorganizowanie Służby Bezpieczeństwa, pewne naprostowanie realiów państwowości, a to wszystko wobec założenia, że możliwa jest pewna depresja polityczna wobec scenzurowania prasy i przestraszonego rządami Stalina niewładnego narodu.

¹ Ławrientij Beria (1899–1953) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa, w latach 1938–1953 na czele NKWD/NKGB, zgładzony w toku walki o władzę po śmierci Stalina.

Za czym [prelegent] przeszedł wyłącznie na podwórko polskie. Scharakteryzował dość wstępnie tarcia w łonie aparatu partyjnego, starcia koncepcji prowadzenia życia politycznego w postaci grup^a Natolin i Puław². Przy czym ta ostatnia w odczuciu KOR-u to ta właściwa, zdrowsza grupa pragnąca zrehabilitować AK, wyjaśnić nierównoprawność^a stosunków z ZSRR, wygrać chwilowe niepokoje w ZSRR po XX Zjeździe KPZR³. Natolin zaś propagował zaostrzenie cenzury, pojechanie na koniku antysemityzmu. Przewijały się tu nazwiska Cyrankiewicza⁴, Bermana⁵, Bieruta⁶, Morawskiego⁷, Albrechta⁸^{9b}, Matwina^{9b} itd. Rozwinięcie tego tematu ma nastąpić na następnym wykładzie. Najprawdopodobniej 10 I 1979 r. Trzeba wyjaśnić telefonicznie, bo nastąpią przesunięcia w związku ze świętami.

Notatka jest dość nieskładna, ale tak to wyglądało, a stenografować trudno. Szło mi o zaszyfrowanie meritum.

Na koniec polecił (Michnik) przeczytanie pozycji: Maria Turlejska¹⁰ – *Zapis pierwszej dekady*, „Nowe Drogi” – stenogram z VIII Plenum,

^a *Wyraz dopisany odręcznie.*

^b *Znak zapytania w dokumencie.*

² Od nazw miejsc spotkań (pałacyk w Natolinie i mieszkanie przy ul. Puławskiej w Warszawie) pochodzą popularne określenia dwu frakcji w PZPR, rywalizujących w 1956 r. o władzę – zachowawczej i reformatorskiej.

³ XX Zjazd KPZR – przełomowy zjazd partii komunistycznej w ZSRS w lutym 1956 r., który zapoczątkował proces destalinizacji w ZSRS i Europie Środkowo-Wschodniej. I sekretarz KC KPZR Nikita Chruszczow wygłosił wówczas słynny tajny referat „O kulcie jednostki i jego następstwach”, w którym demaskował zbrodnicze rządy Stalina.

⁴ Józef Cyrankiewicz (1911–1989) – polityk komunistyczny, w latach 1947–1952 i 1954–1970 prezes Rady Ministrów PRL, 1948–1971 członek Biura Politycznego KC PZPR.

⁵ Jakub Berman (1901–1984) – polityk komunistyczny, w latach 1944–1956 członek Biura Politycznego KC PPR/PZPR, nadzorował aparat bezpieczeństwa publicznego.

⁶ Bolesław Bierut (1892–1956) – polityk komunistyczny, w latach 1943–1956 członek Biura Politycznego KC PPR/PZPR, 1948–1956 I sekretarz KC PPR/PZPR, 1944–1947 na czele KRN, 1947–1952 prezydent, 1952–1956 przewodniczący Rady Państwa, 1952–1954 prezes Rady Ministrów PRL.

⁷ Jerzy Morawski (1918–2012) – polityk komunistyczny, w latach 1955–1956 sekretarz KC PZPR, w 1956 r. redaktor naczelny „Trybuny Ludu”.

⁸ Jerzy Albrecht (1914–1992) – polityk komunistyczny, w latach 1956–1961 sekretarz KC PZPR, 1957–1960 zastępca przewodniczącego Rady Państwa, 1960–1968 minister finansów PRL.

⁹ Władysław Matwin (1916–2012) – polityk komunistyczny, w latach 1954–1956 i 1956–1957 redaktor naczelny „Trybuny Ludu”, 1955–1963 sekretarz KC PZPR.

¹⁰ Maria Turlejska (1918–2004) – historyk, działaczka komunistyczna, w latach 1950–1955 agentka MBP ps. „Ksenia”, od lat 70. współpracowniczka opozycji.

Aniela Steinsbergowa – *Widziane z ławy obrończej*, składać zamówienia na egzemplarze u Michnika, treść dotyczy rehabilitacji itd. po 1956 roku, Kazimierz Moczarski¹¹ – *Rozmowy z katem*, ostatni „Aneks” – dokumenty wymiany z 1956 r.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 6–7, mps.

¹¹ Kazimierz Moczarski (1907–1975) – dziennikarz, prozaik. Żołnierz AK, w 1945 r. aresztowany, w 1952 r. skazany na karę śmierci zamienioną na dożywocie, zwolniony w 1956 r. W 1949 r. przetrzymywany w jednej celi z Jürgenem Stroopem, zbrodniarzem wojennym, swoje przeżycia opisał w książce *Rozmowy z katem*.

1979 styczeń 11, Warszawa – Informacja dotycząca planowanego wykładu Stena Johanssona ze Szwecji w ramach TKN w dniu 13 stycznia 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Zenona Knyziaka, tajne

Dot[yczy] planowanego wykładu w [ramach] TKN w dn[iu] 13 I 1979 r. przez ob[ywatela] Szwecji **Stena Johanssona**, ur. w 1939 r., redaktora naczelnego pisma „**Tiden**”, zam[ieszkałego] **Storbuplan** [...].

Z inicjatywy J[acka] **Kuronia** i A[dama] **Michnika** w m[iesią]cu styczniu 1979 r. spodziewany jest przyjazd S[tena] **Johanssona** w celu wygłoszenia wykładu w TKN.

Organizatorem przyjazdu jest Maria **Borowska** – obywatelka Szwecji polskiego pochodzenia (wyjechała w 1968 r. na pobyt stały do Izraela), która utrzymuje systematyczne kontakty m.in. z Jackiem Kuroniem, A[damem] Michnikiem, sekretarzem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego dr. Andrzejem **Tymowskim**¹, J[anem] Lityńskim, T[adeuszem] Kowalikiem, T[adeuszem] Mazowieckim, M[ieczysławem] Grudzińskim i M[irosławem] Chojeckim.

M[aria] Borowska razem ze S[tenem] **Johanssonem** przebywała w Polsce w dniach 16–18 grudnia 1977 r. i odbyli m.in. rozmowy z J[ackiem] **Kuroniem** i A[damem] **Michnikiem** na temat działalności zorganizowanych grup antysocjalistycznych, w tym zatrzymań, represji, kar, przyjazdów zagranicznych dziennikarzy-sprawozdawców i innych osób, z którymi należy rozmawiać i przekazywać informacje.

W dniu przyjazdu na lotnisku Okęcie oczekiwała na nich liczna grupa przedstawicieli KSS „KOR” i podczas pobytu w Polsce w[yżej] w[ymienieni] pozostawali pod opieką Heleny Łazowskiej-Świeszkowskiej² i Tadeusza Świeszkowskiego³. W charakterze tłumacza występowała M[aria] Borowska, np. w dn[iu] 17 XII 1977 r. tłumaczyła wykład **Johanssona**, który odbył się w ramach L[atającego] U[niwersytetu]

¹ Andrzej Tymowski (1922–1980) – socjolog.

² Helena Łazowska-Świeszkowska – bliższych danych nie ustalono.

³ Tadeusz Świeszkowski – bliższych danych nie ustalono.

w mieszkaniu M[acieja] **Rayzachera** (obecnych [było] około 50 osób). Można przyjąć, że również obecnie S[ten] **Johansson** przyjedzie z M[arią] Borowską, która podczas planowanego wykładu pełnić będzie funkcję tłumacza.

Planowane przedsięwzięcia operacyjne

1. Zainteresowane władze polityczne zobowiążą dr. A[ndrzeja] **Tymowski** do przeprowadzenia rozmowy ze S[tenem] **Johanssonem** bezpośrednio po [jego] przyjeździe do Polski celem niedopuszczenia do przeprowadzenia przez niego wykładu w TKN.

2. Podczas odprawy celnej ze S[tenem] **Johanssonem** zostanie przeprowadzona rozmowa, podczas której zostanie [on] poinformowany, że władze polskie znają cel jego przyjazdu i nie wyrażają zgody na prowadzenie wykładu w TKN. Rozmowa przez funkcjonariusza MSW jest planowana w przypadku, gdyby nie wyraził zgody A[ndrzej] **Tymowski**.

3. W przypadku przeprowadzenia wykładu w ramach TKN w dniu następnym S[ten] **Johansson** i M[aria] Borowska zostaną wydalenii z Polski.

4. Pobyt w[yżej] w[ymienionych] w Polsce zabezpiecza Wydział III KS MO przy wykorzystaniu dostępnych środków pracy operacyjnej. Plan zabezpieczenia operacyjnego opracuje Wydział III-1 KS MO.

5. Zostaną podjęte działania operacyjne z Wydziałem IX Dep[artamentu] III MSW w zakresie zabezpieczenia pobytu w[yżej] w[ymienionych] w Polsce.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 208–209, mps.

1979 styczeń 18, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania przedstawicieli wrocławskich środowisk SKS, KOR i ROPCiO, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 9 stycznia br. w mieszkaniu prof. Mirosławy **Chamcówny**^a odbyło się spotkanie przedstawicieli SKS-u, KOR-u i ROPCiO^b.

TKN reprezentowali: prof. R[oman] Duda, doc. B[olesław] **Gleichgewicht** i właścicielka mieszkania. Należy pokreślić nieobecność prof. S[tanisława] **Hartmana**, prof. T[omasza] **Zipsera** i doc. A[ndrzeja] **Krzywickiego**.

Zebranie prowadził B[olesław] Gleichgewicht, który dokonał oceny pracy SKS-u. Następnie zabrał głos prof. R[oman] Duda, który mówił o działalności TKN. Powiedział o nowych formach działania polegających na gromadzeniu i kompletowaniu taśmotek z nagraniami wykładów. Mówił również o nowej tematyce spotkań TKN-u (seminaria), takiej jak:

- język jako narzędzie propagandy,
- historia Polski lat 1945–1950.

Poinformował również zebranych, że oświadczenie TKN-u o relegowaniu studentów z uczelni zostało rozprowadzone wśród naukowców. Wśród studentów zostanie rozprowadzone po sesji egzaminacyjnej (nakład oświadczenia przejęty został przez Wydz[iał] III KW MO we Wrocławiu).

W mieszkaniu prof. M[irosławy] **Chamiec** znajdowały się materiały propagandowe w ilości po kilkanaście sztuk egzemplarzy „Robotnika” oraz „Biuletynów KOR-u”. Według informacji Wydz[iału] III we Wrocławiu materiały te dostarczył figurant **Starzyński**.

Na podstawie ostatnio otrzymanych informacji wynika, że prof. M[irosława] **Chamiec** zmierza do skonsolidowania ugrupowań antysocjalistycznych we Wrocławiu.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 21–22, mps.

^a W dokumencie Chamiec.

^b W dokumencie ROPCziO.

1979 styczeń 19, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komitetu KSS „KOR” w sprawie stypendiów dla TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 12 stycznia br. w jednym z mieszkań prywatnych odbyło się kolejne posiedzenie Komitetu KSS „KOR”, na którym omówiono sprawę stypendiów dla TKN-u. W zebraniu tym uczestniczyło 19 osób, w tym m.in. A[ndrzej] **Celiński**, L[udwik] **Cohn**, S[eweryn] **Blumsztajn**, J[erzy] **Ficowski**¹, Jan **Kielanowski**, J[acek] **Kuroń**, J[an] J[ózef] **Lipski**, E[dward] **Lipiński**, A[dam] **Michnik**, Piotr **Naimski**, **Onyszkiewicz**, Z[bigniew] **Romaszewski**, A[niela] **Steinsbergowa**.

Sprawę stypendiów omówił J[an] J[ózef] **Lipski**, który m.in. stwierdził, że na posiedzeniu w dniu 11 stycznia br. Rady Programowej TKN i Rady Funduszu KSS „KOR” (meldunek operacyjny z dn[ia] 12 I 1979 r.) zostało ustalone wspólne stanowisko co do przeznaczenia stypendiów i podzielono je na następujące grupy:

1. [Stypendium] umożliwiał prowadzenie pracy naukowej absolwentom wyższych uczelni, którzy ze względów pozamerytorycznych pozbawieni zostali takiej możliwości w ramach instytucji oficjalnych i którzy mają poświadczone kwalifikacje do prowadzenia takich prac. Końcowym rezultatem winno być złożenie w trybie eksternistycznym pracy na stopień naukowy. Nie może to mieć wpływu na przypadki, kiedy okaże się, że żadna z uczelni nie chce tego przyjąć.

2. Stypendia będą udzielane tym studentom, którzy rokują nadzieję na napisanie pracy magisterskiej, którą również w trybie eksternistycznym można by przedstawić na Uniwersytecie. Wnioskodawcą może być każdy samodzielny pracownik naukowy, który podejmuje się funkcji opiekuńczej nad naukowcem w zakresie stypendium i opiniowania postępu kandydata w trakcie wykonywania pracy.

¹ Jerzy Ficowski (1924–2006) – poeta, prozaik, krytyk literacki, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, w latach 1977–1981 członek redakcji „Zapisu”.

3. Subsydiowanie opracowań – ekspertyz i innego rodzaju prac naukowych – zamawianych przez TKN u pracowników naukowych, którzy pozbawieni zostali możliwości wykonywania pracy w swoim zawodzie.

Przyznawaniem stypendiów zajmuje się Komisja Stypendialna TKN w składzie około 6 osób, w tym jeden przedstawiciel Rady Funduszu KSS „KOR”. Będzie ona decydować o wszystkich sprawach merytorycznych dotyczących stypendiów, przedstawiać Radzie zapotrzebowanie na fundusze i rozliczać się formalnie przed Radą Funduszu z wydatkowanych sum.

Zdaniem J[ana] J[ózefa] **Lipskiego** komunikat dotyczący akcji stypendialnej może być opublikowany dopiero po zatwierdzeniu przez przedstawicieli KOR-u i TKN-u. W komunikacie winno się znaleźć stwierdzenie, że TKN-owcy zwrócili się do Rady Funduszu z prośbą o sfinansowanie akcji stypendialnej TKN-u i upoważnili ją do zbierania środków na ten cel. Może również każda organizacja opublikować własny tekst informujący o akcji stypendialnej. Nie znaczy to jednak, że teksty mają być identyczne, ale powinny być jednoznacznie brzmiące.

Andrzej **Celiński**, uzupełniając wypowiedzi J[ana] J[ózefa] **Lipskiego**, wspomniał, że wszyscy członkowie TKN-u i KOR-u otrzymają projekt regulaminu dotyczącego przyznawania stypendiów w najbliższym czasie. Wysokość stypendium ustalono od 2–5 tys. zł.

Wymienione ustalenia wymagają ratyfikowania przez plenarne zebranie TKN-u, które odbędzie się w połowie lutego br.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 23–25, mps.

1979 styczeń 27, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 24 stycznia br. planowany był kolejny wykład TKN pt. „Wychowanie a życie społeczne”, który miał przeprowadzić we własnym mieszkaniu w Warszawie przy ul. [...] Jacek **Kuroń**.

Na wykład przybyło około 70 osób, w tym 50-osobowa grupa aktywu Federacji SZMP. Na wstępie J[acek] Kuroń oświadczył, że ze względu na to, iż większość osób jest po raz pierwszy na jego wykładzie, ponadto przybyły one „w wiadomym celu”, zaproponował zamiast wykładu przeprowadzenie dyskusji politycznej. Propozycja **Kuronia** została przez zebranych przyjęta. Jeden z uczestników zarzucił Kuroniowi, że kiedyś był zwolennikiem wychowania młodzieży w duchu komunistycznym, o czym świadczy jego artykuł zamieszczony w czasopiśmie „Drużyna” z 1956 roku pt. *Tak jak Walter, tak jak komuniści*, a dziś występuje z pozycji antykomunistycznej. **Kuroń** usiłował udzielić odpowiedzi, lecz głosy kolejnych dyskutantów uniemożliwiły mu to. Następnie postawiono wykładowcy kolejny zarzut. Jak może reprezentować interesy robotników, kiedy od 1964 r. nie pracuje zawodowo. Jeden z uczestników zapytał Kuronia o jego artykuł z „Le Monde”, cytując fragment tego artykułu.

W wyniku zadawania Kuroniowi kolejnych pytań o charakterze napastliwym i agresywnym nie dopuszczono go do głosu. Kuroń usiłował jednak udzielać wykrętnych odpowiedzi. Dalsze wystąpienia zebranych ośmieszały **Kuronia**, a rzucające w stosunku do niego epitety spowodowały, iż gospodarz, wykazując znaczne zdenerwowanie, opuścił zebranych, przechodząc do kuchni, w której zamknął się z kilkoma uczestnikami.

Po wyjściu **Kuronia** jeden z uczestników zastąpił „pana profesora”, po czym siadając w fotelu, gestami, mimiką i sposobem mówienia naśladując go, rozpoczął wykład, będący parodią wystąpienia J[acka] **Kuronia**.

Ponieważ po powrocie z kuchni **Kuroń** nie reagował na ironiczne wypowiedzi pod jego adresem, zebrani zabierając ze sobą opracowania bezdebitowe, opuścili mieszkanie.

Radio Wolna Europa w audycji z dnia 25 I br. o godz. 19.00 poinformowało, że członek KSS „KOR” Kuroń oznajmił agencji U[nited] P[ress] I[n]ternational, że grupa mężczyzn naszła (w dn[iu] 24 bm.) wieczorem jego mieszkanie, aby uniemożliwić wygłoszenie odczytu. Osoby te wykrzykiwały pod jego adresem wyzwiska, takie jak „judasz” oraz „zdrajca narodu”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 38–40, mps.

1979 styczeń, Warszawa – Notatka dotycząca przyjazdu do Polski Stena Johanssona i współpracy KSS „KOR” z polską emigracją pomarcową w Szwecji, opracowana w MSW, tajne

W dniach 16–17 oraz 18 grudnia 1977 r. przebywał na terenie Warszawy obywatel szwedzki S[ten] **Johansson**, ur. 10 I 1939 r., redaktor naczelny szwedzkiego pisma „**Tiden**”, zam[ieszkały] **Storbuplan** [...], nr paszportu 72-463970.

Do Polski przybył w dniu 16 XII 1977 r. przez g[raniczny] p[unkt] k[ontrolni] Warszawa Okęcie wraz z obywatelką szwedzką polskiego pochodzenia Marią **Borowską**.

Jak wynika z informacji uzyskanych przez Wydział IX Departamentu III MSW, był on oczekiwany przez środowisko b[łyłych] komandosów związanych z działalnością KSS „KOR”. Jego przyjazd sygnalizowany był przez Józefa **Dajczgewanda**¹ i Jakuba **Święcickiego** z terenu Szwecji. W sprawie przyjazdu **Stena Johanssona** do Polski informację otrzymał Mieczysław **Grudziński** (miała ona pochodzić od J[ózefa] Dajczgewanda), Adam **Michnik** w bezpośredniej rozmowie z Jakubem Święcickim ze Szwecji oraz Jan **Lityński** i Mirosław **Chojecki**.

S[ten] **Johansson** spotkał się w mieszkaniu A[dama] Michnika z Jackiem Kuroniem, J[anem] Lityńskim i A[damem] Michnikiem. W tym samym dniu spotkał się również z Leonardem **Borkowiczem**², Tadeuszem **Kowalikiem** oraz Tadeuszem **Mazowieckim**.

W dniu 17 XII 1977 r. w[yżej] w[ymieniony] wziął udział w wykładzie L[atającego] U[niwersytetu], który miał miejsce w mieszkaniu M[acieja] **Rayzachera** (około 50 osób). Przez cały czas pobytu S[ten] **Johansson** i M[aria] **Borowska** byli pilotowani przez Helenę **Łazowską-Świeszkowską** oraz Tadeusza **Świeszkowskiego**.

Maria **Borowska** (zam[ieszkała] **Taby** [...]) wyjechała w 1968 r. z Polski na pobyt stały do Izraela.

¹ Józef Dajczgewand (ur. 1944) – filozof, publicysta. Uczestnik Marca '68, aresztowany i skazany na 2,5 roku więzienia, od 1970 r. na emigracji w Szwecji, współpracownik KOR i KSS „KOR”.

² Leonard Borkowicz (1912–1989) – działacz komunistyczny, wojskowy, ekonomista, w latach 1945–1949 wojewoda szczeciński.

Z rozmów, jakie przeprowadzono w środowisku b[yłych] komandosów z otoczenia A[dama] **Michnika** na kilka dni przed przyjazdem S[tena] **Johanssona** i M[arii] **Borowskiej**, wynikało, że wiążą oni duże nadzieje z tą wizytą. Szczególne ożywienie wykazały osoby związane z powieleniem i kolportażem nielegalnych wydawnictw na terenie kraju.

Fakt przeprowadzenia rozmów M[arii] **Borowskiej** i S[tena] **Johanssona** z czołowymi przedstawicielami grup antysocjalistycznych, m.in. [z] Adamem Michnikiem, Jackiem Kuroniem, T[adeuszem] Mazowieckim, J[anem] Lityńskim i T[adeuszem] Kowalikiem, wskazują, iż podczas tych rozmów mogło dojść do ustalenia dalszych wspólnych kierunków działania oraz ustalenia form i metod przesyłania do kraju środków pieniężnych, poligraficznych i innych.

Relację z pobytu w Polsce zamieściła M[aria] Borowska w trzecim numerze „Kultury” paryskiej. Również w tym samym numerze „Kultury” opublikowany jest wywiad Jakuba Świącickiego ze Stenem **Johanssonem**.

Pewnym novum w działalności emigracji pomarcowej zamieszkałej w Szwecji, być może wynikiem z prowadzonych w Warszawie rozmów, jest usiłowanie pozyskania i wykorzystania przedstawicieli szwedzkiej partii socjaldemokratycznej dla stworzenia politycznej płaszczyzny oddziaływania na Polskę. Zarówno M[aria] **Borowska**, jak i S[ten] **Johansson** są członkami tej partii i należą do komórki organizacyjnej przy Uniwersytecie w Sztokholmie. S[ten] **Johansson** jest nawet przewodniczącym tej komórki i redaktorem pisma „**Tiden**” – organu szwedzkiej partii socjaldemokratycznej.

W dniu 27 II 1978 r. za pośrednictwem Ambasady PRL w Sztokholmie podstawowa organizacja Socjaldemokratycznej Partii Szwecji przy Uniwersytecie w Sztokholmie przesłała list protestacyjny do KC PZPR. List ten firmował S[ten] **Johansson**, a fakt jego wysłania i treść przekazała M[aria] Borowska Jackowi **Kuroniowi**. Natomiast w dniu 7 IV 1978 r. ta sama organizacja wystosowała list do KSS „KOR” popierający jego działalność, przeznaczając równocześnie [na ten cel] 160 koron szwedzkich. List podpisało 16 osób.

Kolejnymi inicjatywami podjętymi w 1978 r. przez środowisko pomarcowe w Szwecji były:

– Zamiary przesyłania wykładowców na tzw. Latający Uniwersytet prowadzony w ramach TKN. Wykładowcami mieli być członkowie Szwedzkiej Partii Socjaldemokratycznej i K[omunistycznej] P[artii] Szwecji.

– Próby przyjazdu do Polski osób aktywnie uczestniczących w wydarzeniach marcowych w 1968 r., a aktualnie zaangażowanych w działalność antypolską na terenie Szwecji (m.in. H[enryk] **Rubinstein**³ i Natan **Tanenbaum**⁴).

Problem przekazania do Polski zgromadzonych na terenie Szwecji środków pieniężnych, a przede wszystkim materiałów i sprzętu poligraficznego (m.in. przesłanie przez M[arię] Borowską za pośrednictwem J[anusza] Klekowskiego⁵ prac[ownikom] Teatru Wielkiego z W[arsza]wy 1000 matryc powielaczowych) nurtuje od dłuższego czasu grupy antysocjalistyczne w kraju, które poszukują możliwości przejęcia tych rzeczy do rozszerzenia swych działań.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 210–212, mps.

³ Henryk Rubinstein – działacz emigracyjny. Wydawca szwedzkiego pisma „Osteuropa och Vi” („Europa Wschodnia i my”), w 1978 r. współzałożyciel Grupy Kontaktowej Polski Demokratycznej w Szwecji, organizował pomoc dla polskiej opozycji.

⁴ Natan Tenenbaum (ur. 1940) – poeta, pieśniarz. Uczestnik Marca '68, w 1969 r. wyemigrował do Szwecji.

⁵ Janusz Klekowski (1930–2007) – muzyk, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1982–1984 w Radiu „Solidarność”, wydawca biuletynu informacyjnego dla korespondentów zachodnich „IS”.

1979 [po 31 stycznia], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN przeprowadzonych w styczniu 1979 r. w Warszawie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne

W miesiącu styczniu 1979 r. w Warszawie odbyło się ogółem 18 wykładów TKN na zaplanowanych 28. Sami organizatorzy odwołali 9 wykładów, natomiast jeden wykład (Zdzisława **Szpakowskiego** w dniu 30 I br.) nie odbył się z uwagi na małą frekwencję (zgłosiła się jedna osoba).

W wykładach uczestniczyło 349 osób, co – w porównaniu do wykładów w poprzednich miesiącach – stanowi znaczny spadek zainteresowania (w listopadzie 1978 r. na 14 wykładach obecnych było 520 osób, a w grudniu 1978 r. na 21 wykładach obecnych było 530 osób).

W wyniku podjętych działań operacyjnych do 31 stycznia br. zdołano ustalić 97 uczestników wykładów. Wśród osób ustalonych znajduje się 20 studentów uczelni warszawskich, w tym z Uniwersytetu Warszawskiego – 16, z Politechniki Warszawskiej – 3, z Akademii Medycznej – 1, oraz 2 pracowników z uczelni (1 osoba pracuje w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej, 1 osoba jest pracownikiem Politechniki Warszawskiej).

Z uzyskanych informacji operacyjnych wynika, że wykorzystanie aktywu młodzieżowego do brania udziału w niektórych wykładach (np. **Kuronia, Burka i Barańczaka**) wywołało duże zdenerwowanie ze strony wykładowców oraz zmniejszyło frekwencję na innych zajęciach. Na jednym z wykładów (29 I br., [wykład] Jerzego Jedlickiego) wręcz wyrażono obawy przed wkroczeniem aktywu młodzieżowego.

W styczniu największą frekwencję zanotowano na wykładach prowadzonych przez Władysława **Bartoszewskiego** (na dwóch zajęciach obecnych było 70 osób) oraz z tzw. cyklu „Tradycja” (na dwóch wykładach prowadzonych przez A[ndrzej] **Kijowskiego** obecne były 62 osoby). Najmniejsza frekwencja występowała na zajęciach prowadzonych przez Stefana **Amsterdamskiego**, którego dwa wykłady wysłuchało łącznie 12 osób, i Zdzisława **Szpakowskiego**, który zgromadził na swoich zajęciach (2 wykłady) łącznie 19 osób.

Z posiadanych informacji operacyjnych wynika, że TKN zaplanował na m[iesiąc]c luty 1979 r. odbycie na terenie Warszawy ogółem 20 zajęć, które mają się odbyć w dotychczas wykorzystywanych lokalach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 217–218, mps.

1979 luty 1, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wydawnictwa „Historia i Teraźniejszość” utworzonego w Paryżu, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W numerze styczniowo-lutowym paryskiej „**Kultury**” na stronie 36 zamieszczona została informacja o powstaniu w Paryżu nowego wydawnictwa pod nazwą „Historia i Teraźniejszość” kierowanego przez księgarnię „Libella” (małżeństwo **Romanowicz**¹) pod auspicjami Towarzystwa Historyczno-Literackiego we Francji. Zwraca uwagę, iż w skład Komitetu Wydawniczego wchodzi Henryk **Wereszycki** z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Jacek **Woźniakowski** i Czesław **Zgorzelski** z KUL-u.

Uzyskaliśmy wiarygodną informację operacyjną z Departamentu I MSW, iż anonsowane przez „**Kulturę**” książki tego wydawnictwa – Andrzeja **Micewskiego**² *Współrzędzić czy nie kłamać?* oraz Henryka **Wereszyckiego** *Historia polityczna Polski 1864–1918* – sfinansowane zostały przez Barbarę **Johnson**³, żonę milionera amerykańskiego, honorowego prezesa Towarzystwa Historyczno-Literackiego, finansującą w znacznym stopniu to Towarzystwo i podporządkowaną mu Bibliotekę Polską w Paryżu.

Henryk **Wereszycki** rękopis swej książki *Historia polityczna Polski...* przekazał do Francji obiegiem pozapocztowym w maju względnie w czerwcu 1978 r.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 43–44, mps.

¹ Zofia (1922–2010), poetka i Kazimierz (1916–2010) Romanowicz – od 1946 r. właściciele księgarni, następnie także wydawnictwa „Libella” w Paryżu. Księgarnię zlikwidowano w 1993 r.

² Andrzej Micewski (1926–2004) – historyk, działacz katolicki, tajny współpracownik SB ps. „Michalski” i „Historyk”.

³ Barbara Piasecka-Johnson (1937–2013) – historyk sztuki, filantropka, od 1969 r. na emigracji.

1979 luty 2, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W nawiązaniu do zapowiedzi J[acka] **Kuronia** z dnia 24 I br., iż niedoszły wówczas do skutku wykład odbędzie się w dniu 26 I 1979 r. o godz. 19.00, ustalono, że na zajęcia zostaną dopuszczeni wyłącznie słuchacze związani z J[ackiem] Kuroniem na podstawie ścisłej selekcji, przy zastosowaniu kontroli osób wchodzących.

Jednocześnie uzyskano informację, że na godz. 18.00 J[acek] **Kuroń** zaprosił korespondentów agencji prasowych: [agencji] **Reutera**, D[eu]tsche P[resse] A[gentur], A[gen]zia N[azion]ale S[tampa] A[ssociata] i A[gen]ce F[rance] P[resse], którym zamierzał udzielić wywiadu. Po opuszczeniu mieszkania przez korespondentów od godz. 18.50 zaczęli przybywać na zapowiedziany wcześniej wykład słuchacze, których jednakże nie wpuszczono do mieszkania. Jacek, Grażyna¹ i Maciej Kuroniowie stojąc na klatce schodowej, w progu mieszkania, bądź przez otwarte okno, informowali przychodzące osoby, iż wykład nie odbędzie się z uwagi na próbę wejścia do mieszkania osób niepożądanych.

Wobec nieustępliwej postawy przybyłych, **Kuroń** zdecydował się wpuścić do mieszkania 11 osób, w tym 5 aktywistów Federacji SZMP. Po wejściu wymienionych osób do mieszkania J[acek] Kuroń prowadził z nimi luźne rozmowy, w trakcie których m.in. prosił, by zainteresowani przychodzili do niego na indywidualne konsultacje, począwszy od 10 II br. Rozważał on też potrzebę zastosowania nowych form organizacji wykładów, wykluczając możliwości odwoływania wykładu w przypadku stwierdzenia udziału w nim aktywu młodzieżowego.

Na wykład przybyło łącznie około 50 osób, w tym 40 przedstawicieli [Federacji] SZMP. Osoby te opuściły mieszkanie i jego rejon około godz. 20.45.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 45–46, mps.

¹ Grażyna (Gajka) Kuroń (1940–1982) – psycholog, działaczka opozycyjna, w stanie wojennym internowana.

1979 luty 6, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW płk. Romualda Szczerbińskiego do naczelnika Wydziału III-1 KS MO w sprawie opracowania i przesłania informacji na temat członków TKN, tajne

Radio Wolna Europa w audycji z dnia 28 I 1979 r. opublikowało apel TKN do profesorów wyższych uczelni w sprawie represji wobec studentów uczestniczących w wykładach Latającego Uniwersytetu. Cytując za „Biuletynem Informacyjnym” nr 23/24, podało również nazwiska nowych członków TKN. Są to: Marek **Barański**¹, Marcin **Król**² i Paweł **Śpiewak**.

W związku z powyższym do dalszych działań operacyjnych wskazanym byłoby opracowanie i przesłanie nam szczegółowych charakterystyk wymienionych osób oraz informacji o ich rodzinach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 1, k. 208, mps.

¹ Marek Barański (ur. 1943) – historyk, działacz opozycyjny. Harcerz I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), uczestnik Marca ’68, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w 1978 r. z przyczyn politycznych zwolniony z pracy, członek TKN, członek redakcji „Głosu”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

² Marcin Król (ur. 1944) – historyk idei. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek TKN, od 1978 r. członek redakcji „Res Publici”.

1979 luty 21, Warszawa – Notatka służbowa z podsłuchu rozmowy Wiesława Kęcika z Janem Józefem Lipskim w dniu 20 lutego 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW pplk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia

O godz. 17.50 przyszedł do figuranta Wiesław Kęcik. Celem jego wizyty była prośba o zaangażowanie figuranta do przeprowadzenia serii wykładów dla słuchaczy wiejskich.

Rozmówca zwrócił uwagę, że figurant ma w tym kierunku predyspozycje, ponieważ kiedyś pisał artykuły do wiejskiego pisma.

Figurant początkowo nie chciał się zgodzić, motywując, że jest zaangażowany do wrocławskiego SKS-u. Jednak rozmówca przekonał go, że porozumie się z przedstawicielami SKS-u we Wrocławiu i nie będzie żadnych przeszkód. Dodał, że kandydatami na prelegentów wiejskich są ^aKielanowski, Lipiński i figurant^a. Jego zdaniem wymienione osoby nie będą miały kłopotów z interwencją SB i nie zaistnieje prawdopodobieństwo zatrzymania ich. Nie można byłoby jednak mieć pewności, gdyby pojechał np. Jacek Kuroń.

Figurant śmiejąc się, stwierdził, że tego zdania był również Antek, gdy jechali do Radomia po wypadkach czerwcowych. Był przekonany, że figurant, siwiejący pan z miniaturką Krzyża Walecznych, będzie nietykalny. Okazało się, że funkcjonariusze SB wcale się tym nie przejęli, tylko natychmiast aresztowali ich obu z Antkiem. Więc na to nie ma co liczyć.

Kęcik był odmiennego zdania. Dla przykładu podał, że inaczej milicja będzie traktować figuranta w towarzystwie młodych chłopców, a inaczej z takimi osobami, jak Steinsbergowa, Lipiński czy Kielanowski.

Figurant zgodził się z rozmówcą.

Kęcik dodał, że Steinsbergowej nie będą absorbować do wyjazdu na wieś, gdyż nie ma takiej potrzeby. Natomiast wskazane jest, żeby zrobił to figurant i prof. Kielanowski.

Figurant interesował się, jaki temat będzie omawiany na spotkaniu wiejskim. Kęcik stwierdził, że na razie programu nie opracowano ze względu

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

na to, że nie wiadomo, jak zachowa się SB. Dodał, że ^a, „chcemy policję przyzwyczaić do spokojnych wyjazdów naszych ludzi na wieś. Będą tam starzy ludowcy, którzy będą mogli się wypowiedzieć”^a.

Na początek Kęcik zaproponował figurantowi dwa tematy do wyboru, pierwszy dotyczy rozpowszechniania czytelnictwa na wsi, a drugi Bolesława Piaseckiego¹. Figurant zastanawiał się, czy posiada odpowiednie materiały na tematy zaproponowane przez gościa. Zwrócił uwagę, że słuchaczom wiejskim jest potrzebne uzyskanie wiedzy dotyczącej poczucia godności obywatelskiej. O takich sprawach przeprowadziłby wykład, wspomniałby o pierwszej fali młodzieży, która odeszła ze wsi i dołączyła do zlepku inteligencji. Dodał, że przestudiował twórczość Kasprowicza² i innych pisarzy, którzy poruszali problemy wiejskie. Może również przygotować prelekcję na temat Piaseckiego. Naświetli jego sylwetkę, zarówno z okresu okupacji, jak i na przestrzeni 35-lecia PRL. Podkreśli jego zachowanie wobec władz polskich oraz działalność na odcinku religii katolickiej.

Kęcik podziękował figurantowi. Oświadczył, że wobec tego musi udać się do Kielanowskiego celem omówienia jego wykładu. Temat ten jest trudny i tylko on da sobie z tym radę. Należy poruszyć problematykę związaną z hodowlą trzody chlewnej i bydła.

„Z obliczeń wynika, że chłop musi dopłacać do hodowli 100-kilogramowego tuczniaka 3000 zł. To jest absolutny obłęd. W PGR-ach było popadało z powodu braku paszy i chłodu. Wszystkie chłodnie w tej chwili są zawałone mięsem z przymusowego uboju. Szczególnie z północnego okręgu doważą ubój. Obory budowano według typu włoskiego. Zwierzęta na betonie poprzemarały. W sektorze państwowym jest kłęska i czeka nas kłęska głodowa na mięso. Jedynym producentem mięsa jest chłop, który do hodowli musi dopłacać. Teraz trzeba podjąć kampanię na podniesienie cen skupu żywca. Za tym się ciągnie zmiana cen detalicznych. I znowu komuniści mogą się wyłożyć, bo robotnicy będą protestować. Trzeba obniżyć wszystkie produkty towarzyszące produkcji mięsnej. Na to chyba nie pójdą, bo skąd wezmą pieniądze”.

Na ten właśnie temat będzie miał wykład Kielanowski.

¹ Bolesław Piasecki (1915–1979) – polityk. Do 1939 r. przywódca obozu narodowo-radykalnego, w czasie II wojny światowej na czele Konfederacji Narodu, w 1944 r. aresztowany przez NKWD, od 1947 r. na czele Stowarzyszenia „Pax”.

² Jan Kasprowicz (1860–1926) – poeta, dramaturg.

Figurant przyznał, że to rzeczywiście trudny temat, na którym on się nie zna. Wie tylko, że bałagan na odcinku wyżywienia ludności jest straszny i należy tę sprawę uregulować.

Kęćik wspomniał, że woda sodowa i lemoniada są droższe od mleka. Chłopi oddają pełnowartościowe mleko bez żadnego zysku.

Figurant zmienił temat rozmowy. Zapytał, czy się wyjaśniło, „dlaczego ci spod Siedlec nie przyjechali”. Kęćik odparł, że były obawy, ale nic groźnego się nie stało. Dodał, że powstało nowe pismo na zasadzie rozłamu pod tytułem „Rzeczpospolita”³. Nowa grupa nazywa się Komitet Porozumienia Narodowego⁴ i wchodzi do niej takie osoby, jak: Ziemiński, Boruta-Spiechowicz⁵, Staniewski⁶, Nastuła⁷ i Piłka.

Figurant zapytał, kto to jest Staniewski. Kęćik odparł, że jest to „facet z Ruchu, siedział w 1970 roku”. Dodał, że od Moczulskiego odeszły dwie grupy: szczecińska i gdańska, natomiast grupa Czumy rozbiła się na dwa odłamy. Figurant interesował się osobą Halwierz⁸. Stwierdził, że czytał w „Bratniaku”⁹ jego artykuły i bardzo mu się podobały.

³ „Rzeczpospolita” – organ Komitetu na rzecz Samostanowienia Narodu, w latach 1979–1981 ukazało się 14 numerów pisma redagowanego przez Wojciecha Ziemińskiego oraz Władysława Liniarskiego-Mścislawa, Jerzego Narbutta, Wandę Pawlik, Mariana Piłkę i Edwarda Staniewskiego.

⁴ Komitet Porozumienia Narodowego, właśc. Komitet Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu (KPSN) – utworzony 10 II 1979 r. z inicjatywy Wojciecha Ziemińskiego. Podstawową formą działalności KPSN był kolportaż własnych oświadczeń, organizacja uroczystości (msze, składanie wieńców, manifestacje itp.) upamiętniających ważne wydarzenia z historii Polski, wydawano także pismo „Rzeczpospolita”. Działalność KPSN zanikła pod koniec 1980 r.

⁵ Mieczysław Boruta-Spiechowicz (1894–1985) – wojskowy, działacz opozycyjny. Uczestnik I i II wojny światowej, do 1946 r. w czynnej służbie wojskowej, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel ROPCiO, w 1979 r. w Komitecie na rzecz Samostanowienia Narodu.

⁶ Edward Staniewski (ur. 1929) – technik, działacz opozycyjny. W 1949 r. współzałożyciel konspiracyjnej organizacji „Zarzewie”, w 1951 r. aresztowany i skazany na 7 lat więzienia, w 1970 r. członek „Ruchu”, aresztowany, uczestnik ROPCiO, prowadził Biuro Prasowe ROPCiO, w 1979 r. w Komitecie na rzecz Samostanowienia Narodu, w latach 1979–1981 członek redakcji „Rzeczpospolitej”, w 1980 r. utworzył Ruch Porozumienia Narodowego, redaktor jego pism „Przedmurze” i „Walka”, w stanie wojennym internowany, w 1986 r. wyemigrował do Szwecji.

⁷ Andrzej Nastuła (ur. 1956) – dziennikarz, działacz opozycyjny. Uczestnik ROPCiO, w 1981 r. członek redakcji „Kraju” oraz „Ku Niepodległości”, w stanie wojennym początkowo ukrywał się, w 1982 r. aresztowany, a następnie internowany.

⁸ Właśc. Aleksander Hall (ur. 1953) – historyk, działacz opozycyjny, polityk. Uczestnik działań opozycyjnych od końca lat 60., uczestnik ROPCiO, w latach 1977–1981 członek redakcji „Bratniaka”, współzałożyciel i lider RMP, w stanie wojennym ukrywał się, 1982–1984 członek RKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, 1982–1989 członek redakcji „Polityki Polskiej”. W latach 1989–1990 minister ds. kontaktów z partiami politycznymi, 1991–1993 i 1997–2001 poseł.

⁹ „Bratniak” – pismo gdańskiego ROPCiO, następnie RMP. Łącznie w latach 1977–1981 ukazało się 30 numerów pisma, które redagowali m.in. Jacek Bartyzel, Aleksander Hall, Marian Piłka i Arkadiusz Rybicki.

Kęćik zgadzał się z figurantem. Przypomniał, że niedawno między Halwierzem a Michnikiem była ożywiona dyskusja. Michnik traktował go jak równorzędnego partnera.

Figurant ubolewał, że takiego człowieka szkoda dla Moczulskiego.

Następnie figurant nawiązał do sprawy Świtonia¹⁰.

Stwierdził, że ROPCiO-wcy w ogóle nie interesują się jego losem. Jest to bardzo przykre, on by nie chciał pracować z takimi towarzyszami, którzy nie walczyliby o jego uwolnienie z więzienia.

Kęćik zwrócił uwagę, że ROPCiO-wcy są przekonani, że Świtonia broni KOR, który ma do swojej dyspozycji zarówno fundusze, jak i swoich adwokatów.

Rozmowa została przerwana z powodu przybycia młodego mężczyzny około godz. 18.45.

Kęćik postanowił udać się do Kielanowskiego. Figurant prosił, żeby rozmówca złożył mu jutro wizytę celem omówienia sprawy związanej z wykładami. Kęćik zgodził się i zapytał, czy figurant chciałby zatrzymać się na wsi na kilka dni. Zapewnił, że samochód będzie załatwiony celem przewiezienia go na miejsce. Figurant odparł, że pojedzie tylko na jeden dzień.

O godz. 18.50 Kęćik wyszedł. Mężczyzna wręczył figurantowi jakieś materiały i pochwalił się, że kupił sobie nowe buty, po czym o godz. 18.50 wyszedł.

Źródło: AIPN, 0204/1421, t. 11, k. 125–127, mps.

¹⁰ Kazimierz Świton (ur. 1931) – elektromechanik, działacz opozycyjny. Uczestnik ROPCiO, w 1978 r. współzałożyciel Komitetu WZZ w Katowicach, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, w 1983 r. aresztowany, w 1987 r. wszedł w skład podziemnej RKW NSZZ „Solidarność”. W latach 1991–1993 poseł.

1979 marzec 8, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

^aDnia 7 marca 1979 r.^a w mieszkaniu Jacka Kuronia odbył się kolejny wykład z cyklu „Wychowanie a życie społeczne”. Na wykładzie rozpoznano ^cH[enryka] Wujca^{bc}, szwagra Kuronia – ^cJ[acka] Boruckiego^{c1} oraz studenta UW ^cM[ieczysława] Książczaka^{c2}. Prelegent udostępnił jednemu ze słuchaczy książkę B[ogdana] Madeja³ *Polska na orbicie Związku Radzieckiego*⁴, zawierającą m.in. ocenę polskiego ruchu robotniczego z uwzględnieniem okoliczności śmierci M[arcelego] Nowotki⁵ itp. Pięć minut po rozpoczęciu wykładu w liczbie około ^c30 osób przybyła grupa aktywu, która nie została wpuszczona do mieszkania^c. Po pewnym czasie Kuroń rozpoznał i chciał wpuścić jednego ze znanych mu słuchaczy, co wykorzystały niewpuszczone osoby, próbując wejść do mieszkania. ^cOsoby uczestniczące w wykładzie nie dopuściły do wejścia do lokalu, przy czym doszło do wzajemnych rękoczynów na klatce schodowej. Zajście to fotografował osobnik o imieniu ^dSławomir Kretkowski^{d6} przy użyciu flesza. Poszkodowani zostali między innymi: Kuroń, Borucki^e, Książczak i Wujec^e. Kuroń powrócił do domu przez okno i wysłał jednego ze słuchaczy imieniem Marek w celu

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

^b W dokumencie M. Wujca.

^{c-c} Fragment podkreślony odręcznie.

^{d-d} Fragment dopisany odręcznie nad przekreślonym Mirosław.

^e W dokumencie Boniecki.

¹ Jacek Borucki – bliższych danych nie ustalono.

² Mieczysław Książczak (ur. 1955) – bibliotekarz, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz warszawskiego SKS i NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, współpracownik wydawnictw „Krag”, „Przedświt”, „In Plus”.

³ Bogdan Madej (1934–2002) – prozaik.

⁴ Właśc. B. Madej, *Polska w orbicie Związku Radzieckiego. Studium historyczno-polityczne*, Lublin 1978.

⁵ Marcele Nowotko (1893–1942) – polityk komunistyczny, w 1942 r. sekretarz PPR.

⁶ Sławomir Kretkowski (ur. 1947) – historyk, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, aresztowany i skazany na 1,5 roku więzienia, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w stanie wojennym internowany, w latach 1984–1989 członek redakcji „Praworządności”, 1988–1990 członek redakcji „Robotnika Mazowieckiego”.

informowania ewentualnych następnych uczestników wykładu o potrzebie wchodzenia do mieszkania przez okno. ^fJednocześnie Kuroniowie telefonicznie informowali szereg osób ze środowiska TKN i KSS „KOR”, w tym J[ana] Kielanowskiego, M[irosława] Chojeckiego oraz A[nkę] Kowalską, o zaistniałej sytuacji^f, z prośbą o informowanie dalszych osób. Osobom pytającym o wykład telefonicznie odradzano przyjscia, gdyż mogą być pobici, a wykład będzie nagrany na magnetofon i udostępniony chętnym. W trakcie luźnych dyskusji poruszono sprawę Świtonia. Na rozprawie byli obecni m.in. M[ieczysław] Książczak i z ramienia KSS „KOR” A[nka] Kowalska. W ocenie A[nki] Kowalskiej sąd potraktował Świtonia b[ardzo] liberalnie.

Tematyka wykładu dot[yczyła] dynamiki ruchu społecznego na przykładzie partii politycznych. Prelegent powoływał się na W[łodzimierza] Lenina i socjologów amerykańskich.

W dyskusji zabrał głos jeden dyskutant, który na swoje pytanie otrzymał odpowiedź powtarzającą tezy wykładu. ^fWg Kuronia władze porządkowe w najbliższym czasie nie wystąpią z bardziej aktywnym działaniem przeciwko grupom antysocjalistycznym w obawie przed ewentualnym^f nieudzieleniem Polsce finalizowanej ostatnio pożyczki zagranicznej. Informację tę Kuroń otrzymał od osobnika o nazwisku Pawłowski⁷.

Po wykładzie J[acek] Kuroń kontaktował się telefonicznie z T[adeuszem] Walendowskim, w którego mieszkaniu miało odbyć się spotkanie pod nazwą „Salon Niezależnej^g Kultury” i ^hprosił o przybycie uczestników w celu neutralizacji aktywu młodzieżowego. Ponieważ w tym czasie u Walendowskiego znajdowało się jedynie pięć osób, Kuroń zrezygnował z pomocy^h.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 93–95, mps.

^{f-f} Fragment podkreślony odręcznie.

^g Wyras dopisany odręcznie.

^{h-h} Fragment podkreślony odręcznie.

⁷ Pawłowski – bliższych danych nie ustalono.

1979 marzec 10, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący przebiegu wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 7 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne

W dniu 7 marca br. o godz. 19.00 J[acek] **Kuroń** przeprowadzić miał kolejny wykład w ramach TKN-u pt. „Ruch społeczny jako środowisko wychowawcze”. Około godz. 18.45 w mieszkaniu figuranta przy ul. [...] znajdowało się około 10 osób, spośród których rozpoznano: H[enryka] Wujca, P[awła] Bąkowskiego¹, M[arka] Majle², J[acka] Boruckiego, S[ławomira] Kretkowskiego (który przyniósł aparat fotograficzny), M[ieczysława] Książczaka (student UW), J[arosława] Dubiela³ (również student UW), G[rażynę] Kuroń i Macieja Kuronia (syn figuranta).

Osoby przybywające do lokalu przed godziną 19.00 nie były kontrolowane. Wydanych poprzednio kart wstępu nie sprawdzano. Oczekując na rozpoczęcie wykładu, J[acek] Kuroń rozdawał zebranim przyniesione przez M[ieczysława] Książczaka plany wykładów TKN w okresie od 1 III do 18 V 1979 r. Sprzedawał również w cenie po 20 zł „Biuletyn Informacyjny KSS »KOR«”. Jednemu z uczestników wręczył do przejścia na miejscu opracowanie B[ogdana] Madeja pt. *Polska na orbicie Związku Radzieckiego*. Poziom tego dokumentu figurant ocenił jako b[ardzo] wysoki, usprawiedliwiał jednocześnie autorów i wykonawców tym, że „pracują oni w nowej drukarni.....^a”.

Po godz[inie] 19.00 do mieszkania J[acka] Kuronia usiłowała wejść grupa około 30-tu osób w celu wysłuchania wykładu. Grażyna Kuroń stwierdziwszy, że są to obce dla niej osoby, zdecydowała powstrzymać

^a Tu i dalej opuszczenia w dokumencie.

¹ Paweł Bąkowski (ur. 1947) – fizyk, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, w 1968 r. dwukrotnie aresztowany i skazany na karę grzywny, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, po wprowadzeniu stanu wojennego ukrywał się, w 1982 r. przez pewien czas kierował pracami NOW-ej i kolportażem „Tygodnika Mazowsze”. Od 1983 r. na emigracji w Stanach Zjednoczonych.

² Marek Majle (ur. 1952) – działacz opozycyjny, współpracownik KOR, w 1976 r. zwolniony z pracy, w stanie wojennym internowany.

³ Jarosław Dubiel (ur. 1954) – wówczas student IPSiR UW, współpracownik KSS „KOR”.

wchodzących i nie dopuścić ich do wejścia do mieszkania. Wezwała w tym celu niektóre z osób znajdujących się wewnątrz lokalu. Doszło do wzajemnych rękoczynów. Usuwaniami w[yżej] w[ymienionych] osób z mieszkania zajęli się J[acek] Kuroń, J[acek] Borucki, M[ieczysław] Książczak i H[enryk] Wujec. W tym czasie S[ławomir] Kretkowski dokonywał zdjęć przy pomocy aparatu fotograficznego z fleszem. M[arek] Majle na polecenie J[acka] Kuronia udał się na zewnątrz celem informowania przybywających na wykład, „aby wchodzili do pomieszczenia przez okno.....”. Ponadto był zobowiązany do obserwowania zachowania grupy osób, która nie została przyjęta na wykład.

J[acek] Kuroń wykazując duże zdenerwowanie, nie rozpoczął wykładu, licząc na odejście „niepożądanych dla niego gości”. W tym czasie przeprowadzono wiele rozmów telefonicznych, w których informowano członków KOR-u o „przybyciu” na wykład „grupy aktywu młodzieżowego”. Powiadomiono o tym J[ana] Kielanowskiego, M[irosława] Chojeckiego i A[nkę] Kowalską, którą G[rażyna] Kuroń prosiła o przekazanie korespondentom zachodnim informacji, iż pod ich dom „przyszła duża bojówka milicji i SB.....”. Kowalska niezwłocznie powiadomiła Kuroniów o wykonaniu prośby. Osobom pytającym Kuronia o możliwość wzięcia udziału w wykładzie figurant radził, aby nie przychodziły, gdyż mogą zostać pobite. Kilka osób weszło do lokalu przez okno, w tym również i figurant zmuszony był wracać do mieszkania tą drogą.

Po godz[inie] 20.00 figurant przystąpił do wygłaszania wykładu. Treść wypowiedzi J[acka] Kuronia w załączeniu.

Po zakończeniu wykładu w związku ze stałym blokowaniem drzwi wejściowych przez osoby przebywające na klatce schodowej i niemożliwością opuszczenia pomieszczenia przez uczestników toczono luźne rozmowy, m.in.

– Wszyscy byli zadowoleni, że udało się im nie dopuścić do wtargnięcia „zorganizowanej bojówki”. Zwracano uwagę na powstałe ogromne zamieszanie, szamotaninę i krzyki. Figurant zauważył, że jego żona b[ardzo] zdenerwowała się całym zajściem i bardzo to przeżywa. Dlatego poprosił gości, aby zachowywali się cicho.

– Kuroń powiedział, że metoda, jaką obrano w postępowaniu wobec opozycji w celu niedopuszczenia do przeprowadzenia jego wykładów, jest o tyle skuteczna, że wystrasza jego stałych słuchaczy. Zauważył, że ci słuchacze, którym udało się dotrzeć do mieszkania, są w mniejszym lub większym stopniu poobijani.

– Zebrani wyrażali swoje zadowolenie również z faktu, że posiadają film ze zdjęciami z przebiegu zajść. W związku z propozycją odblokowania drzwi za wydanie rolki z filmem przeprowadzono głosowanie, czy wydać posiadany film „grupie na zewnątrz”. Jednogłośnie zdecydowano, aby nie ulegać presji i film zachować do własnej dyspozycji.

– Kuroń zwrócił uwagę, że po upadku ze schodów znalazł się w sytuacji, w której mógł być strasznie zбитy, ale tego nie dokonano, gdyż jego zdaniem grupa nie posiadała takich zaleceń. Natomiast bicie i kopanie innych były poza instrukcją.

– Figurant powiedział również, że do następnego wykładu należy się przygotować na skuteczne odparcie podobnego szturmu.

Oceniając przebieg całego zajścia, J[acek] Kuroń powiedział, że „to co się dzieje obecnie w PRL jest objawem demokracji. Dotychczas opozycję inwigilowano, zatrzymywano wykładowców, przychodziła milicja. W tej chwili natomiast mobilizuje się aktyw studencki, który przyprawia się na wykład po uprzednim poinstruowaniu. Podejmuje się różne działania, które dość często są nieładne.....”. Figurant dodał, że władze porządkowe nie wystąpią w najbliższym czasie z żadnymi zdecydowanymi akcjami p[rzeciw]ko grupom antysocjalistycznym, gdyż boją się nieudzielenia Polsce pożyczki zagranicznej, która jest w trakcie finalizowania. Taką informację miał przekazać Kuronowi osobnik o nazwisku Perłowski⁴, którego figurant określił jako „dygnitarza”.

Szukając możliwości odblokowania drzwi, J[acek] Kuroń zatelefonował do T[adeusza] Walendowskiego, u którego odbywała się impreza w ramach tzw. Salonu Niezależnej Kultury, z propozycją przybycia „na odsiecz”. Walendowski wyjaśnił, iż przebywa u niego zaledwie 5 osób, w związku z czym figurant zrezygnował z „odsieczy”.

Wykład J[acka] Kuronia nie był nagrywany. Figurant oświadczył, że dokona tego w terminie późniejszym i zapozna indywidualnie tych słuchaczy, którzy nie mogli brać udziału w dniu 7 bm.

Informacje o wydarzeniach, jakie miały miejsce przed domem J[acka] Kuronia, wymieniony przekazał 7 bm. w godzinach wieczornych A[leksandrowi] Smolarowi do Paryża. Z relacji figuranta wynikało, że obecnych na wykładzie było 10 osób, natomiast cały teren był obstawiony przez grupę 50 ludzi, którzy „w czasie wykładu walili w drzwi i okna”.

⁴ Perłowski – bliższych danych nie ustalono.

W czasie szamotaniny najbardziej ucierpieli: M[ieczysław] Książczak^b (kopnięty w nerki), J[arosław] Dubiel (uderzony w twarz, wykręcono mu ręce oraz wywrócono), Jacek Borucki (uderzony w twarz), H[enryk] Wujec (uderzony w twarz, ma rozciętą wargę). Ponadto w czasie wykładu wyłączono na krótki okres światło.

W dniu 8 marca br. o godz. 15.00 w audycji RWE pt. „PRL – oświadczenie Jacka Kuronia” znalazło się stwierdzenie, że „rzecznik KSS »KOR« J[acek] Kuroń oświadczył korespondentowi agencji Reutera w Warszawie, że grupa niezidentyfikowanych mężczyzn usiłowała wczoraj nie dopuścić do odbycia się w jego mieszkaniu odczytu w ramach akcji wykładowej Uniwersytetu Łatającego”.

Ustalono, że stały korespondent agencji Reutera w Warszawie, Z[ygmunt] Cwynarowicz⁵, kontaktował się z J[ackiem] Kuroniem w dniu 8 marca br. o godz. 10.27. Figurant przekazał mu podobną relację jak A[leksandrowi] Smolarowi.

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 33, k. 30–33, mps.

^b W dokumencie Książkiewicz.

⁵ Zygmunt Cwynarowicz – bliższych danych nie ustalono.

1979 marzec 13, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie odczytu Pawła Śpiewaka w ramach TKN i udziału aktywu Federacji SZMP w wykładzie Jacka Kuronia, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W uzupełnieniu meldunku z dnia 9 marca br. informuję, że 7 marca br. o godz. 20.00 w mieszkaniu Tadeusza Walendowskiego odbył się odczyt Pawła Śpiewaka na temat „Warszawska grupa historyków i jej ideologia” traktujący o Kołakowskim, Brusie i Szackim^{a1}. ^bAudytarium stanowiło 40–50 osób, w tym dwóch Szwedów fotografujących spotkanie^b. Szwedzi po odczycie udali się do M[irosława] Chojeckiego. Jeden z nich zna z wcześniejszych kontaktów mieszkankę Łodzi Annę Stańczuk².

W trakcie wykładu Walendowski był informowany przez H[enryka] Wujca^c i J[acka] Kuronia o „oblężeniu” mieszkania tego ostatniego podczas odbywającego się wykładu przez 40-osobową grupę aktywu politycznego. ^dPodczas „oblężenia” Sławomir Kretkowski robił zdjęcia aktywistów^d.

Około godz. 23.00 aktyw rozszedł się, rezygnując z odebrania filmu. T[adeusz] Walendowski i trzy inne osoby, w tym dwaj studenci – ^djeden z ekonomii politycznej, drugi z ekonometrii – udali się na rekonesans samochodem p[olski] f[iat] 126p nr rejestr[acyjny] WAG 1839 w celu rozpoznania aktywistów. Wg T[adeusza] Walendowskiego rozpoznaniem grozi akcja represyjna typu podania do wiadomości publicznej nazwisk napastników, listów gończych, ulotek itp.^d

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 96–97, mps.

^a W dokumencie Szancu.

^{b-b} Fragment podkreślony odręcznie.

^c W dokumencie M. Wujca.

^{d-d} Fragment podkreślony odręcznie.

¹ Jerzy Szacki (ur. 1929) – socjolog, historyk idei, w latach 1972–1976 przewodniczący Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

² Anna Stańczuk – bliższych danych nie ustalono.

1979 marzec 14, Warszawa – Informacja operacyjna ze spotkania z TW pseudonim „Marian”, opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu III MSW płk. T. Kosowskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

W dniu dzisiejszym odbyłem spotkanie z TW ps[eudonim] „Marian”, podczas którego [TW] poinformował mnie, że wywołany film i odbitki fotograficzne z „oblężenia” mieszkania Jacka Kuronia przekazał tego samego dnia, tj. 9 marca, J[ackowi] Kuroniowi.

Sławomir Kretkowski sporządził już odbitki z tego filmu i rozdaje je znajomym. Odwiedził też Mirosława Chojeckiego, gdzie oglądał zdjęcia drukarni polowej. Jest to pomieszczenie piwniczne, w którym znajduje się prawdopodobnie powielacz białkowy, trzy lampy wiszące służące do suszenia odbitych stron materiałów propagandowych, skrzynia metalowa lub szafka pod lampami. Z drugiej strony coś w rodzaju komody z urwanym rogami blatu oraz z metalowymi uchwytyami przy szufladach. Jest to mebel starej daty. Na blacie tego mebla znajdowały się już odbite materiały propagandowe. W pomieszczeniu tym było kilka osób, ale widoczne są tylko ich ręce i swetry. Po swetrze TW rozpoznał tam m.in. M[irosława] Chojeckiego.

M[irosław] Chojecki poinformował TW, że wystąpił z prośbą do Jacka Kuronia o przydzielenie mu [TW] zapomogi w związku ze zwolnieniem go z pracy. Jednocześnie zlecił mu wykonanie 3 zdjęć amatorskich: większego zgrupowania osób w dowolnym miejscu, pojedynczej osoby w formie portretowej, kilku osób (2–3) z dalszej odległości w celu wypróbowania na rosterze, które z tych zdjęć najlepiej będą się nadawały przy masowej produkcji na powielaczu białkowym, na kserografie lub innym urządzeniu służącym do powielania druków.

U Mirosława Chojeckiego w tym samym czasie było jeszcze dwóch N.N. osobników: młody z długimi włosami, redaktor „Krytyki”, i drugi, prawdopodobnie redaktor „Pulsu”.

TW „Marian” widział się również z Wiktorem Nagórskim, od którego otrzymał dwie pozycje z wydawnictwa NOW-iej, tj. *Nierzeczywistość*

¹ T. Kosowski – bliższych danych nie ustalono.

Kazimierza Brandysa² i *Zbyt głośna samotność* Bohumila Hrabala³. Innych nowości NOW-a jeszcze nie wydała. Natomiast w przygotowaniu są następujące pozycje:

- *Cyrk* Piotra Wierzbickiego (powieść satyryczna – nie bardzo udana),
- „Zeszyty TKN”,
- *Język propagandowy*,
- *Folwark zwierzęcy* Orwella⁴.

Ponadto W[iktor] Nagórski posiadał jeszcze „Zeszyty Problemowe P[olskiego] P[orozumienia] N[iepodległościowego]” i kilka starszych pozycji, których TW nie kupował. Nagórski pozycje propagandowe otrzymuje w tym samym dniu, w którym je rozprawdza.

Ponadto na spotkaniu okazałem TW ps[eudonim] „Marian”, na prośbę Wydziału IV Dep[artamentu] III MSW, szkic mieszkania Tadeusza Walendowskiego, który TW uzupełnił swoimi spostrzeżeniami.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 26–27, mps.

² Kazimierz Brandys (1916–2000) – pisarz. W latach 1946–1966 w PPR/PZPR, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, 1977–1980 członek redakcji „Zapisu”, od 1978 r. w TKN, od 1981 r. na emigracji w USA i we Francji.

³ Bohumil Hrabal (1914–1997) – prozaik.

⁴ George Orwell, właśc. Eric Arthur Blair (1903–1950) – prozaik, publicysta.

1979 marzec 15, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Stefana Amsterdamskiego w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 6 marca w godz. 19.00–22.30 w mieszkaniu Andrzeja Celińskiego w Warszawie przy ul. [...] odbył się wykład na temat „Metodologia filozofii **Poppera**”¹, który przeprowadził Stefan Amsterdamski.

Na wstępie, po zorientowaniu się, że na wykładzie jest wiele osób, które uczestniczą w zajęciach po raz pierwszy, Amsterdamski przystąpił do streszczenia poprzedniego wykładu.

Obecni na wykładzie aktywiści młodzieżowi [Federacji] SZMP zadawali wykładowcy liczne pytania o charakterze kontruującym wypowiedzi prelegenta, sprowadzające się^a do innego ujęcia problemów w powołaniu na innych filozofów. Spowodowało to silne zdenerwowanie Amsterdamskiego, które przejawiało się w częstym paleniu, mówieniu podniesionym głosem i nawoływaniu, aby mu nie przeszkadzano.

Zasadniczy wykład Amsterdamskiego nie zawierał wrogich bądź aluzyjnych treści.

Po wyjściu aktywu w mieszkaniu pozostało ściśle grono uczestników wykładu, które dokonało wstępnej oceny przebiegu spotkania. Grażyna Celińska² zastanawiała się, czy uczestnicy dyskusji byli funkcjonariuszami SB, aktywem młodzieżowym, czy też lektorami szkolenia partyjnego. Uczestnicząca w wykładzie studentka Hanna **Turczyn**³ oceniła uczestników jako ludzi odczytanych i inteligentnych.

Amsterdamski pytał, jak wypadły na tle dyskusji jego odpowiedzi. Celiński ocenił je pozytywnie. Następnie zastanawiano się, jak przeciwdziałać tym akcjom, by nie dopuścić aktywu na następne wykłady. Jednak do żadnych wniosków nie doszli.

W wykładzie wzięło udział 14 osób, w tym 11 członków aktywu.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 104–105, mps.

^a W dokumencie sprowadzających się.

¹ Karl Raimund Popper (1902–1994) – filozof.

² Grażyna Celińska – bliższych danych nie ustalono.

³ Hanna Turczyn (ur. 1952) – wówczas studentka Wydziału Matematyki i Mechaniki UW, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”.

1979 marzec 23, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący przebiegu wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kurońa w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne

1. W dniu 21 marca 1979 roku Jacek Kuroń planował wygłosić w swoim mieszkaniu przy ul. [...] kolejny wykład w ramach TKN-u.

Niekorzystne dla figuranta wyniki dotychczasowej wymiany poglądów z aktywem młodzieżowym oraz incydenty, jakie miały miejsce na poprzednich wykładach, spowodowały, że J[acek] Kuroń podjął wraz z innymi członkami KSS „KOR” i przedstawicielami ośrodków dywersji przygotowania zmierzające do niedopuszczenia aktywu na swoje wykłady oraz skutecznego przeciwstawienia się tej formie działań demaskujących jego faktyczne cele, postawę i poglądy. Utrudnianie prowadzenia wykładów przez aktyw młodzieżowy wymieniony interpretował również jako celowe działania Służby Bezpieczeństwa obliczone na całkowite odsunięcie go od TKN-u i tym samym pomniejszenie jego przywódczej roli w antysocjalistycznej grupie KSS „KOR”.

Powyższe okoliczności były podstawową przyczyną szczególnie starannego przygotowywania się J[acka] Kurońa do kolejnej konfrontacji z aktywem młodzieżowym. Podkreślić należy, że działania aktywu wywoływały dotychczas u wymienionego duże zdenerwowanie, szczególnie ze względu na akcenty kompromitujące jego osobę przed licznym audytorium.

2. Poczynając od 7 marca br., J[acek] Kuroń przygotowywał się do wykładu w dniu 21 marca br., ale nie w odniesieniu do merytorycznej treści, lecz dla udaremnienia akcji aktywu młodzieżowego i propagandowego wygrania tego faktu.

2.1. Nawiązując do incydentów na poprzednich wykładach, figurant zapowiadał, że będzie sprawdzał osoby przychodzące, a niepożądanych gości „po prostu wyrzuci za drzwi”. Twierdził, iż może nawet posunąć się do tego, że „da w mordę”, ponieważ funkcjonariuszy SB trudno w tej sytuacji określić, że „są na służbie”.

2.2. W dniu 7 III 1979 r. J[acek] Kuroń telefonicznie prosił T[adeusza] Walendowskiego, u którego odbywało się spotkanie w ramach tzw.

Salonu Niezależnej Kultury, aby osoby będące tam przyszły mu z odsieczą w związku z zakłócaniem jego wykładu przez aktyw młodzieżowy. Z odsieczy zrezygnowano, gdyż u Walendowskiego przebywało jedynie 5 osób.

2.3. W dniu 7 III 1979 r. J[acek] Kuroń, bezpośrednio po zakończeniu wykładu, oświadczył osobom^a z nim związanym, które udaremniały wejście aktywu, że „do następnego wykładu należy przygotować się bardziej skutecznie”.

2.4. W dniu 8 marca 1979 r. figurant wraz z S[ewerynem] Blumsztajnem i M[irosławem] Chojeckim rozważali możliwość ustalenia nazwisk osób z aktywu i podawania ich do publicznej wiadomości, a także rozprowadzania zdjęć fotograficznych tych osób po zakładach pracy.

2.5. 9 marca 1979 r. J[acek] Kuroń i A[niela] Steinsbergowa postanowili, iż na incydenty w czasie wykładu TKN będą reagować w formie pisania skarg do przewodniczącego Rady Państwa, Prokuratury i rektora UW, załączając zdjęcia z incydentów.

2.6. Tego samego dnia J[acek] Kuroń w rozmowie z A[damem] Michnikiem stwierdził m.in.: „mogę wykłady kontynuować, ponieważ jestem przygotowany do tej gry, a na kolejny wykład mogę zorganizować silniejszą grupę, doprowadzić do bójki.....”^b. W czasie tej rozmowy rozważano zabezpieczenie wykładów przez:

- zapraszanie korespondentów zagranicznych,
- wykonanie zdjęć fotograficznych osobom usiłującym „wtargnąć” na wykład,
- zapraszanie ludzi starszych, cieszących się autorytetem środowiskowym i posiadających tytuły naukowe,
- zapewnienie obecności Aleksandra Smolara przy telefonie, aby mógł on uzyskane z Warszawy informacje przekazać natychmiast do RWE.

Ponadto J[acek] Kuroń zamierzał wykorzystać do zabezpieczenia mieszkania, w bliżej nieokreślonym celu, „drabinę, stół i drządek...”.

2.7. W dniu 14 marca br. J[acek] Kuroń w rozmowie z M[ieczysławem] Książczakiem – studentem IV roku Wydz[iału] Polonistyki UW, i N.N. studentem z Wydz[iału] Matematyki UW, powiedział: „ze Służbą Bezpieczeństwa należy wojować, będę ich filmował i zrobię z tego awanturę.....”

^a W dokumencie do osób.

^b Tu i dalej opuszczenia w dokumencie.

Jeszcze dwa lub trzy razy powojuję, zorganizuję ulotki, a filmy będą publikował”. Zlecił również M[ieczysławowi] Książczakowi opracowanie tekstu oświadczenia w sprawie incydentu na jego wykładzie w dniu 7 bm. w zamiarze kolportowania tego dokumentu wśród studentów UW, którzy jego zdaniem „winni dowiedzieć się, kto nachodzi jego mieszkanie”. Ponadto powiedział, że na wykład w dniu 21 bm. potrzebuje silnej ekipy do trzymania drzwi – „chcą awantury, to ją będą mieli...”.

2.8 15 marca 1979 r. figurant w rozmowie z T[adeuszem] Kowalikiem zwrócił się z prośbą o dostarczenie ulotki, w której [Federacja] SZMP przyznaje się do najść na wykłady TKN-u. W rozmowie tej oświadczył: „raz ja coś piszę, drugi [raz] to ludzie piszą, studenci będą robili ulotki i myślę, że trzeba publicznie odpowiedzieć, jak publicznie zostaliśmy zaatakowani”.

2.9 17 marca 1979 r. M[aria] Borowska zamieszkała w Sztokholmie w rozmowie z J[ackiem] Kuroniem stwierdziła, że zajmie się tym, aby na wykład Kuronia w dniu 21 bm. przyszli dziennikarze zachodni. Kuroń wyraził przekonanie, że akcja SB w tym dniu powtórzy się i wtedy zamierza zainicjować akcję zbierania podpisów pod protestem studentów. Na pytanie Borowskiej, co zamierzają zrobić, odpowiedział, że opracowują materiał oceniający interwencję SB i inne problemy oraz że studenci przygotowują ulotkę do masowego kolportażu.

2.10 Tego samego dnia Jakub Świącicki zam[ieszkały] w Sztokholmie, rozmawiając z A[damem] Michnikiem, pytał, czy w związku z incydentami na wykładach planują jakieś działania. Michnik odpowiedział, iż „przygotowuje się do pewnych działań”. Przypomniał, że w dniu 21 bm. jest wykład J[acka] Kuronia i prosił, aby w związku z tym „byli w pogotowiu”.

3. Dnia 21 bm. od godziny 18.30 w mieszkaniu J[acka] Kuronia przebywali: G[rażyna] Kuroń, K[onrad] Bieliński¹, S[eweryn] Blumsztajn, W[ojcich] Malicki², A[dam] Michnik, H[enryk] Wujec, J[acek] Kuroń

¹ Konrad Bieliński (ur. 1949) – matematyk, działacz opozycyjny. W latach 1972–1973 współorganizator protestów przeciwko przekształceniu ZSP w SZSP, w 1973 r. z przyczyn politycznych zwolniony z Instytutu Matematyki UW, współpracownik KOR, członek KSS „KOR”, w 1977 r. współtwórca Niezależnej Oficyny Wydawniczej, od 1978 r. członek redakcji „Krytyki”, w 1980 r. współtwórca i redaktor „Strajkowego Biuletynu Informacyjnego Solidarność”, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. członek redakcji „Niezależności”, w stanie wojennym internowany, 1983–1986 członek RKW NSZZ „Solidarność” Mazowsze, w 1986 r. aresztowany, 1985–1986 członek redakcji „Mostu”, 1988–1989 w USA.

² Wojciech Malicki (ur. 1950) – chemik, działacz opozycyjny, w 1976 r. zwolniony z Instytutu Badań Jądrowych PAN, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współpracownik NOW-iej, w stanie wojennym internowany.

i jego syn Maciej Kuroń, a także korespondenci B[ogdan] Turek³ z U[nited] P[ress] I[nternational] i dziennikarz „Timesa” Barry Kalb⁴. Osoby te oczekiwały, mimo wywieszki o odwołaniu wykładu, na przybycie aktywu młodzieżowego, obserwując przez okna ulicę i podwórko. Wywieszona na drzwiach kartka informowała o odwołaniu wykładu z uwagi na chorobę ojca figuranta – Henryka Kuronia⁵.

4. Ok[oło] godz. 15.30 J[acek] Kuroń wezwał telefonicznie pogotowie do swego ojca. Ponownie wzywał pogotowie ok[oło] 18.00 i 19.00, tj. wtedy, gdy aktyw znajdował się pod drzwiami jego mieszkania. Karetka pogotowia przybyła ok[oło] godz. 20.00 i Henryk Kuroń został przewieziony do Szpitala Bielańskiego. Wg informacji przekazanej J[ackowi] Kuroniowi przez dr. W[ojciecha] Celińskiego u H[enryka] Kuronia do dnia 22 bm. „nie stwierdzono zawału i nic niepokojącego się z nim nie dzieje”.

5. Bezpośrednio po tym incydencie w mieszkaniu J[acka] Kuronia poczęło się powiadamianie o zajęciach przedstawicieli ośrodków dywersji za granicą i korespondentów. M[aria] Borowska i J[akub] Świącicki oraz A[leksander] i E[ugeniusz] Smolarowie wielokrotnie bezpośrednio telefonowali do Kuronia.

5.1. O godz. 22.17 J[acek] Kuroń przekazał informację M[arii] Borowskiej i J[akubowi] Świącickiemu, stwierdzając m.in. „zróbcie, co możecie, ja myślę, że trzeba wrzeszczeć.....”.

5.2. O godz. 22.56 A[nka] Kowalska przekazała figurantowi informację, iż poinformowała o zajęciach w mieszkaniu Kuronia wszystkich korespondentów zagranicznych, z wyjątkiem Kafarskiego⁶ z A[gence] F[rance] P[resse], którego nie zastała.

5.3. O godz. 0.04 dnia 22 bm. E[ugeniusz] Smolar zam[ieszkały] w Londynie sugerował J[ackowi] Kuroniowi zwołanie konferencji prasowej na temat zajęć, przy udziale najbardziej poważnych przedstawicieli KSS „KOR”. Konferencja taka planowana jest na godz. 18.00 w dniu 23 bm. u Anieli Steinsbergowej.

5.4. W rozmowie z A[leksandrem] Smolarem w dniu 22 bm. J[acek] Kuroń przedstawił przebieg zajęć w bardzo jaskrawym świetle, sugerując

³ Bogdan Turek – dziennikarz, korespondent UPI w Polsce.

⁴ Barry Kalb – korespondent „Timesa” w Europie Środkowej.

⁵ Henryk Kuroń (1905–1982) – uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. oraz powstania śląskiego, działacz PPS, podczas II wojny światowej w AK.

⁶ Marian Kafarski – dziennikarz, korespondent AFP.

również, że długie oczekiwanie na pogotowie było wynikiem działań SB. Stwierdził nawet, iż lekarz pogotowia był ze szpitala MSW. Jednakże zalecił Smolarowi, aby faktów tych nie podawać do publicznej wiadomości, gdyż nikt w to nie uwierzy. Kuroń był zaniepokojony wdaniem się w dyskusję z aktywnym dziennikarzem B[arry'ego] Kalba. Ponadto poprosił Smolara o ukierunkowanie tego korespondenta zgodnie z relacją przekazaną mu przez J[acka] Kuronia.

5.5. W dniu 22 III br. w godzinach od 13.30 do 15.00 w hotelu „Victoria” A[dam] Michnik i J[an] Lityński spotkali się z B[ogdanem] Turkiem, B[arrym] Kalbem i Kurtem Wilde⁷ (ob[ywatel] Szwajcarii). W czasie tego spotkania prawdopodobnie przekazana została odpowiednio spreparowana relacja z przebiegu zajęć na wykładzie u J[acka] Kuronia.

5.6. 22 bm. o godz. 11.50 E[ugeniusz] Smolar w ponownej rozmowie z J[ackiem] Kuroniem zaleca ponownie zwołać konferencję prasową, stwierdzając jednocześnie, iż dotychczas korespondenci nie przekazali żadnych informacji z Warszawy.

6. Ocena

6.1. Podjęte przez J[acka] Kuronia działania w okresie przed wykładem, a szczególnie zorganizowanie grupy 7 mężczyzn, która przebywała w jego mieszkaniu już od godziny 18.30 pomimo choroby ojca i odwołania z tego powodu wykładu, zabezpieczenie obecności dziennikarzy (B[ogdan] Turek, B[arry] Kalb) z aparatami fotograficznymi, dokonane uzgodnienia z przedstawicielami ośrodków dywersji w osobach A[leksandra] i E[ugeniusza] Smolarów, M[arii] Borowskiej, J[akuba] Świącickiego i prowadzone z nimi konsultacje, bezpośrednie przekazywanie informacji o zajęciu przez A[nkę] Kowalską korespondentom zachodnim i przygotowywana wcześniej akcja ulotkowa w środowisku studenckim UW świadczą, iż zajęcie było prowokacją przygotowaną i uzgodnioną z ośrodkami dywersji na Zachodzie.

Nie jest wykluczone, że poważny stan zdrowia ojca figuranta, upoważniający do wezwania pogotowia ratunkowego w każdej chwili, został wykorzystany przez J[acka] Kuronia dla zwiększenia efektu propagandowego przygotowanej akcji. Podkreślenia wymaga fakt, iż lekarze Szpitala Bielańskiego nie stwierdzili u H[enryka] Kuronia zawału ani innej groźnej choroby wymagającej natychmiast interwencji.

⁷ Kurt Wilde – bliższych danych nie ustalono.

6.2. Z uwagi na fakt, że jednostka operacyjna dysponowała wcześniej rozpoznaniem o przygotowaniach realizowanych przez J[acka] Kuronia w porozumieniu z ośrodkami dywersji na Zachodzie, postępowanie aktywu młodzieżowego winno być w przyszłości każdorazowo konsultowane w zakresie zarówno bieżącej sytuacji operacyjnej, jak i celów, które zamierza się przez to osiągnąć. Brak tego typu koordynacji w działaniach z udziałem aktywu młodzieżowego powoduje niepożądane skutki propagandowe.

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 33, k. 64–70, mps.

1979 marzec 24, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładu Jacka Kuronia w ramach TKN i pobicia Henryka Wujca, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji ze źródła „**Lotos**” wynika, że prof. J[an] Kielanowski został poinformowany przez Anielę Steinsbergową i J[acka] Kuronia o wydarzeniach, które miały miejsce podczas kolejnego wykładu w mieszkaniu Kuroniów.

Z relacji J[acka] Kuronia wynika, że wykład odwołał ze względu na zły stan zdrowia ojca, powiadamiając o tym fakcie uczestników kartką przypiętą do drzwi wejściowych mieszkania. Bojówka zlekceważyła ogłoszenie i wtargnęła do mieszkania i pobiła ludzi tak, że Henryk Wujec i Maciek Kuroń stracili przytomność.

A[niela] Steinsbergowa, aby podkreślić groźbę tego wydarzenia, stwierdziła, że bojówka zastosowała hitlerowskie metody. ^bPonadto w[yżej] w[ymieniona] poinformowała J[ana] Kielanowskiego, że zamierza zebrać zeznania świadków, zaprotokołować i ten materiał zaprezentować dla TKN.

J[acek] Kuroń poinformował J[ana] Kielanowskiego, że świadkiem zajścia był korespondent „**Timesa**”^a, który robił zdjęcia^b oraz czynił próby nawiązania kontaktu telefonicznego z MSZ, lecz „bojówka” do tego nie dopuściła.

Wg opinii wymienionego wezwana wcześniej (17.30) karetka pogotowia musiała być z MSW, a lekarz był poinformowany o wszystkim przez władze.

H[enryk] Wujec po incydencie pojechał z A[ndrzejem] Celińskim do lekarza.

Jan Kielanowski wydarzeniem u Kuroniów jest oburzony i określa to jako „obrzydlive rzeczy”, które porównuje z metodami stosowanymi przez faszystów włoskich i hitlerowskich („noc długich noży”).

^a Wyraz dopisany odręcznie.

^{b-b} Fragment podkreślony odręcznie.

^bŚwiadkiem rzekomego pobicia H[enryka] Wujca był prof. Andrzej Wyczański¹, pracownik naukowy Instytutu Historii PAN, w stosunku do którego J[an] Kielanowski i J[acek] Kuroń planują dotarcie^b.

Jacek **Kuroń** zasugerował figurantowi, że TKN powinien zwrócić się w tej sprawie z apelem do społeczności polskich uczonych i młodzieży akademickiej (podał przykład zakrzyczenia przez studentów przewodniczącego Rady Wydziałowej SZSP Polonistyki UW, który bronił aktywu).

J[an] Kielanowski wyraził gotowość napisania odezwy do świata polskiej nauki, podpisując pod tym własne nazwisko, oraz [chce] postawić sprawę na posiedzeniu walnego zebrania sygnatariuszy TKN, które ma się odbyć 25 marca br.

Figurant spodziewa się po opublikowaniu odezwy licznych aktów solidarnościowych społeczeństwa, głównie w środowisku naukowym i akademickim, nie wyklucza również powstania sprzeczności wśród aktywu SZSP.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 119–121, mps.

¹ Andrzej Wyczański (1924–2008) – historyk.

1979 marzec 26, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie udziału aktywu młodzieżowego SZSP w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne

Udział aktywu młodzieżowego w wykładach organizowanych w ramach Towarzystwa Kursów Naukowych przyczynił się, zwłaszcza w ostatnim czasie, do znacznego zakłócenia zaplanowanego cyklu. Dotyczy to szczególnie wykładów Adama **Michnika**, Jacka **Kuronia**, Stefana **Amsterdamskiego** i Jerzego **Jedlickiego**.

Podjęmowana przez aktyw dyskusja powodowała początkowo zakłócenia samego toku wykładu, czy też niemożliwość jego wygłoszenia, ostatnio natomiast zmusiła kilkakrotnie organizatorów do odwołania poszczególnych wykładów.

Sytuacja ta zmusiła czołowych działaczy TKN-u do podejmowania prób wypracowania skutecznych środków przeciwdziałania. Zdają sobie oni jednak sprawę z trudności, jakie w tym względzie napotyka.

Bardzo znamienne jest tu stanowisko Stefana Amsterdamskiego, który w trakcie wykładu w dniu 20 marca br., po skutecznym wkroczeniu aktywu młodzieżowego, stwierdził, że TKN „wytrzymał kotły, przeszukania, legitymowania i inne represje typu policyjnego ze strony władz, a na metodę stosowaną przez aktyw młodzieżowy sposobu przeciwdziałania nie ma i być nie może”. Wypowiedź ta świadczy dobitnie o skuteczności działań podejmowanych przez aktyw młodzieżowy i o trudnościach wypracowania metod przeciwdziałających.

^aGłównym inspiratorem podjęcia akcji przeciwdziałającej z ramienia KSS „KOR” jest Jacek **Kuroń** i Adam **Michnik**^a. Podjęmowane przez nich decyzje mają jednak charakter doraźny i ^astanowią dopiero pewne próby poszukiwania działań bardziej skutecznych^a. Zasadnicza trudność polega na tym, że wykłady TKN-u z samego założenia mają być dostępne dla możliwie najszerszego kręgu odbiorców. Organizowanie więc kręgu słuchaczy przez nadanie wykładom charakteru bardziej elitarnego byłoby wprowadzie pewną formą przeciwdziałania, jednakże stałoby w sprzeczności z ideą powołującą TKN.

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

^aPrzyjęte przez organizatorów wykładów formy samoobrony w zasadzie sprowadzają się aktualnie do wywierania różnego typu nacisku na poszczególnych członków aktywu młodzieżowego. Temu celowi mają służyć m.in.:^a

- fotografowanie członków aktywu, ustalanie miejsc zamieszkania, uczelni, wydziałów itp.,

- zamiar podawania nazwisk członków aktywu do publicznej wiadomości, kolportowanie na uczelni ulotek, listów gończych itp.,

- kolportowanie na uczelniach ulotek informujących o działalności aktywu młodzieżowego.

Ponadto podjęto również inne działania zmierzające do podtrzymania realizacji zaplanowanych wykładów. Są to:

- Opracowane oświadczenie dot[yczące] ochrony wykładów TKN, pod którym zbierane są podpisy sympatyków i współpracowników KSS „KOR” i TKN-u celem wykazania istnienia grupy osób zainteresowanych wykładem. Oświadczenie to ma być skierowane do przewodniczącego Rady Państwa, premiera, redakcji „Polityki” i KSS „KOR”, a ponadto kolportowane ma być na terenie wyższych uczelni.

- Wykłady realizowane nagrywane są na taśmę magnetofonową, przez co ilość odbiorców zwiększy się.

- Planowane są tzw. wykłady modelowe, w których uczestniczyć będzie większa grupa osób cieszących się znacznym autorytetem społecznym. Organizatorzy liczą, że fakt ten zapobiegnie przeradzaniu się dyskusji w ataki na prelegenta.

^aStanowisko w powyższej sprawie zajmowane przez poszczególnych członków KSS „KOR” i TKN uległo znacznej radykalizacji po incydencie w dniu 21 marca br. w mieszkaniu Jacka **Kuronia**, kiedy to pobicci zostali Grażyna Kuroń, Maciek Kuroń i Henryk Wujec^a. W aktywną działalność przeciwdziałającą włączyli się Aniela Steinsbergowa i prof. Jan Kielanowski, którzy stoją na stanowisku wystąpienia z bardzo ostrym protestem przeciwko stosowaniu przez aktyw młodzieżowy metod zaczerpniętych z okresów najbardziej tragicznych dla naszego narodu (sanacja, faszyzm).

Możliwość zastosowania różnorodnych form protestu J[acek] Kuroń, A[niela] Steinsbergowa i J[an] Kielanowski łączą głównie z mającymi miejsce faktami pobicia, którego ofiarami poza w[yżej] wymienionymi już osobami padli w poprzednich dniach Konrad Bieliński i Adam Michnik oraz inni.

Realizując swoje plany, w[yje] wymienieni mają zamiar w trybie pilnym zastosować następujące przeciwdziałania:

– Relację z wydarzenia w mieszkaniu Kuroniów prof. J[an] Kielanowski przedstawić miał w dniu 22 marca br. na posiedzeniu Komisji Programowej TKN-u. Łączy się to z zamiarem zwrócenia się do szerokiego grona przedstawicieli nauki polskiej. Nie wykluczają ponadto wystosowania apelu do ^anaukowców zagranicznych^a.

– Aniela Steinsbergowa opracować ma pisemną relację w formie protokołu, która zostanie przedstawiona wszystkim członkom TKN. W relacji tej zamierza umieścić również zeznania naocznych świadków wydarzenia. Jednym z nich był sąsiad Jacka Kuronia, historyk prof. dr hab. Andrzej Wyczański. Relacja ta, podobnie jak to ma mieć miejsce w przypadku pobicia Adama Michnika i Konrada Bielińskiego, posłuży najprawdopodobniej jako oficjalne zgłoszenie o przestępstwie do organów prokuratury.

– Poszkodowani mają zamiar uzyskać oficjalne, pisemne orzeczenie lekarskie stwierdzające doznane urazy.

– Świadkiem wydarzenia był korespondent „Timesa”, który fotografował jego przebieg. Kielanowski, Steinsbergowa i Kuroń liczą, iż jego relacja będzie źródłem informacji dla opinii światowej. W trakcie zajścia korespondent ten próbował telefonicznie połączyć się z MSZ.

– Organizatorzy protestu liczą ponadto na zgodną z ich zamiarami opinię środowiska studenckiego. M[iędzy] in[nymi] Kuroń przedstawił relację z posiedzenia Rady Wydziałowej SZSP Polonistyki UW, w trakcie którego zebrani nie pochwalili metod stosowanych przez aktyw młodzieżowy.

– Głównym jednakże i najpilniejszym celem J[acka] Kuronia, A[nieli] Steinsbergowej i J[ana] Kielanowskiego jest obecnie możliwie najszersze powiadomienie i poruszenie opinii społecznej. Są bowiem przekonani, że okoliczności całego zajścia rozgrywającego się w obecności chorego ojca J[acka] Kuronia spowodują spontaniczny protest społeczeństwa.

Wnioski

W powyższej sytuacji udział aktywu młodzieżowego w wykładach TKN wydaje się nam konieczny z politycznego i taktycznego punktu widzenia. Rozważyć należy jedynie formy uczestnictwa aktywu młodzieżowego w zajęciach Latającego Uniwersytetu.

1979 marzec 26, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca zebrania członków TKN w dniu 25 marca 1979 r., opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW pplk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia

O godz. 11.20 zebrali się członkowie TKN-u.

Głos zabrał Ostrowski. Oświadczył na wstępie, że ostatnie zebranie odbyło się 15 października 1978 r., na którym powołano Komisję Programową w składzie 10-ciu osób. Należeli do nich: Stefan Amsterdamski, Andrzej Celiński, Bohdan Cywiński, Aldona Jawłowska, Jan Kielanowski, Andrzej Kijowski, Tadeusz Kowalik, Tadeusz Mazowiecki i Wojciech Ostrowski. Główną rolą działalności TKN-u są publicznie wygłaszane wykłady. W Warszawie są one prowadzone w 11-stu cyklach.

Mówca wymienił nazwiska niektórych prelegentów i prowadzone przez nich tematy: Stefan Amsterdamski – „Filozofia wiedzy”, Władysław Bartoszewski – „Geografia polskiego podziemia w latach 1939–1945”, Tadeusz Kowalik – „Historia gospodarcza”, Jacek Kuroń – „Wychowanie a życie społeczne”, Zdzisław Szpakowski – „Kwestia chłopska i ruch ludowy w Polsce”.

Podkreślił, że grono wykładowców zostało powiększone poprzez zapraszanie kompetentnych osób do wygłaszania pojedynczych prelekcji. Do osób tych należą: Władysław Bieńkowski, ^aJan Lewicki^{a1}, A[dam] Szczypiorski², J[ózef] Rybicki³, Czesław Bobrowski, ^aMaria Zielińska^{a4}.

Niektórzy prelegenci powtarzali swoje wykłady poza Warszawą, głównie w placówkach akademickich, takich jak Kraków, Poznań, Gdańsk, Szczecin oraz innych miastach.

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

¹ Jan Lewicki – bliższych danych nie ustalono.

² Adam Szczypiorski (1895–1979) – historyk. W latach 1928–1930 poseł, 1945–1955 na emigracji w Szwajcarii, od 1958 r. w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”.

³ Józef Rybicki (1901–1986) – nauczyciel, konspirator, działacz opozycji. Uczestnik wojny 1920 r., w czasie II wojny światowej w AK, członek Zrzeszenia WiN, 1947–1954 więziony, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”.

⁴ Maria Zielińska – ekonomistka.

^aWykładowcy TKN-u^a byli zapraszani do udziału w akcjach odczytowych prowadzonych przez inne organizacje społeczne. Mówca podkreślił, że nie brała udziału w akcjach wykładowych pani Nowakowa, która jest chora.

Największym powodzeniem cieszą się wykłady na temat najnowszej historii Polski. Frekwencja na wykładach jest ogromna.

Celem tych wykładów jest „wyjście ponad akademickie środowisko i stworzenie ośrodka odczytowo-dyskusyjnego o charakterze klubowym”. Zasady te są popierane gorąco przez liczne środowiska naukowe za granicą.

Nową formą działalności stały się kolokwia, na które zapraszani są naukowcy z poszczególnych dziedzin. ^aZarówno wykłady, jak i dyskusje są nagrywane i przygotowywane do druku^a. Będą wydawane w całości lub w odcinkach. Jako ciekawostkę może podać, że ^anajbliższe kolokwium będzie poświęcone nowym podręcznikom szkolnym z historii językoznawstwa i literatury^a.

Wśród trudności, jakie napotyka TKN, na czoło należy wysunąć akty ze strony władz zmierzające do przerwania samokształcenia obywateli PRL. W ciągu ostatniego półrocza uwidoczniły się akty zastraszania i próby niedopuszczenia do prowadzenia wykładów. Na przykład nie dopuszczono do wykładu prof. A[dama] Szczypiorskiego. Od grudnia zaczęto stosować nową formę paraliżowania zajęć – pojawiły się grupy ludzi podające się za aktyw partyjny i młodzieżowy. Grupy te przystąpiły do brutalnych metod działania, mając na celu zastraszanie wykładowców i słuchaczy i wręcz niedopuszczenie do wykładu.

Wymienił nazwiska: T[omasza] Burka, St[anisława] Barańczaka, S[tefana] Amsterdamskiego, A[dama] Michnika, J[acka] Kuronia, którym grupa bojówkarska nie pozwoliła przeprowadzić wykładów.

Nawiązując do osoby Jacka Kuronia, mówca stwierdził, że bojówkarze nie zwracali uwagi, iż wykład jego jest odwołany z powodu choroby ojca, tylko siłą wtargnęli do mieszkania, pobili rodzinę i osoby tam znajdujące się. Fakty te świadczą o tym, że władze zmobilizowały i specjalnie przeszkoliły do walki z TKN-em grupę ludzi, która wykonuje swoje zadania.

„Ostatnie wypadki stawiają TKN w nowej sytuacji wymagającej maksymalnej rozwagi i poczucia odpowiedzialności”. Zdaniem mówcy należy rozważyć nowe formy działalności TKN-u. Komisja Programowa TKN-u uważa, że sami wykładowcy powinni decydować o sposobie prowadzenia wykładów w zależności od okoliczności. Niezależnie od tego Komisja jest zdania, że należy wystosować list do najwyższych władz PRL.

Długofalowa koncepcja pracy kursów naukowych TKN-u jest w przygotowaniu. W obecnych warunkach należy się ograniczyć do konsultacji grup samokształceniowych opartych na [tekstach wykładów] powielanych lub nagrywanych na taśmach magnetofonowych.

Komisja jest zdania, że grupy te mogłyby wspierać nie tylko dotychczasowi wykładowcy, ale i inni członkowie TKN-u. Niezależnie od tego Komisja jest zdania, że należy wystosować list do najwyższych władz PRL.

O projekcie powołania Kasy Pomocy Naukowej mówca nie wspomina, ponieważ jest to osobny punkt obrad dzisiejszego zebrania.

Jako pierwszy dyskutant głos zabrał Adam Michnik. Nawiązał do represji stosowanych przez bojówkarzy na jego wykładzie oraz [na wykładzie] Jacka Kuronia. Podkreślił, że pomimo odwołanego wykładu bojówkarze znęcali się nad rodziną prelegenta i znajdujących się tam osobach. Stwierdził, że czyn ten nie może pozostać bez echa, należy wyciągnąć daleko idące konsekwencje.

Jeden z mężczyzn stwierdził, że ma przygotowany tekst TKN-u do przewodniczącego PAN-u wraz z załącznikami.

Odczytał końcowy fragment tekstu, który brzmi:

„Zwracam się do Pana Profesora z prośbą, by zechciał rozważyć, czy profesura polska może pozostać milczącym świadkiem tego rodzaju działań i by podjął Pan odpowiednie kroki”.

Następny tekst był adresowany do I sekretarza KC PZPR:

„Szanowny Obywatelu I Sekretarzu.

Zwracamy się do Pana w sprawie, którą uważamy za alarmującą z punktu widzenia kultury życia publicznego, a także za niezwykle doniosłą dla pokoju społecznego w Polsce i polskiego interesu narodowego. Od trzech miesięcy zostały zorganizowane grupy młodych ludzi, które przychodzą na wykłady TKN-u. Początkowo ich zachowanie było nienaganne.....^b.

Podjęmowano polemikę z wykładowcami, przeszkadzano im w pracy, ale tolerowano ich postępowanie. Ostatnio wykłady zaczęto uniemożliwiać. Młodzież z organizacji młodzieżowych i funkcjonariusze SB (...)° zakładów pracy przystąpili do działań opartych na przemocy. Brutalnie

^b Tu i dalej opuszczenia w dokumencie.

napadają na mieszkania, biją ich właścicieli, demolują klatki schodowe i rabują mienie prywatne. Najbardziej dramatyczne zajścia miały miejsce tej środy, tj. 21 marca br. (Sprawozdanie z tych wszystkich zajęć załączamy przy niniejszym liście).

Nie możemy milczeć w obliczu takich zdarzeń, które nie tylko uniemożliwiają naszą pracę, prowadzoną w oparciu o Konstytucję i międzynarodowe zobowiązania Polski wobec Paktów Praw Człowieka, nie tylko deprecjonują różne deklaracje kierownictwa partyjnego i rządowego, ale również godzą w dobre imię naszego narodu, czyniąc z Polski kraj, w którym chuligańskie bojówki mogą bezkarnie napadać na bezbronnych obywateli. W niczyim interesie nie leży obraz narodu podatnego na..... (3 słowa niezrozumiałe). Zdziczenie kultury publicznej, zachowań i polemik to cena, na zapłacenie której narodu polskiego nie stać w obliczu niezwykle trudnej i złożonej sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej kraju.

Chcemy wierzyć, że te bandyckie napady nie mają nic wspólnego z dążeniem do stabilizacji..... (1 słowo niezrozumiałe) tylekroć zadeklarowanego przez..... (2 słowa niezrozumiałe).

W tych nadchodzących miesiącach Polska będzie stanowić centrum zainteresowania opinii światowej, a równocześnie w atmosferze głębokiego kryzysu naszej gospodarki i kredytu zaufania..... tolerowanie przez kompetentne władze takich zachowań byłoby pozałowania godną lekkomyślnością. Byłoby także świadectwem braku odpowiedzialności za przyszłość naszej ojczyzny, za moralną i społeczną atmosferę współzycia narodowego.

Łączymy wyrazy szacunku.

Z upoważnienia zebrania ogólnego sygnatariuszy Towarzystwa Kursów Naukowych”.

List trzeci:

„Jego Eminencja Ksiądz Kardynał Stefan Wyszyński⁵ Prymas Polski. Eminencjo, uczestnicy zebrania ogólnego TKN w dniu 25 marca br. postanowili zwrócić się z tym listem do Księdza Prymasa, a za jego

^c *Opuszczenia w nawiasach okrągłych w dokumencie.*

⁵ Stefan Wyszyński (1901–1981) – duchowny katolicki. W latach 1946–1948 biskup lubelski, 1948–1981 arcybiskup metropolita gnieźnieńsko-warszawski, prymas Polski, od 1953 r. kardynał, 1953–1956 więziony.

pośrednictwem do całego polskiego episkopatu, chcąc przedstawić niezdrową sytuację, w jakiej znalazły się podjęte przez nas inicjatywy.

Znane są eminencji okoliczności powstania przed przeszło rokiem TKN-u, jak również motywy, które skupiły wokół tej inicjatywy 70 osób reprezentujących rozmaite polskie środowiska naukowe i inteligenckie. (Listę sygnatariuszy deklaracji TKN..... 2 słowa niezrozumiałe).

Najkrócej mówiąc, chodziło nam o pobudzenie młodego pokolenia inteligencji..... (kilka słów niezrozumiałych) życia społecznego. W toku kilkunastu miesięcy pracy okazało się, że nasza inicjatywa spotyka się z dużym zainteresowaniem młodzieży.

..... (3 słowa niezrozumiałe) około 200 wykładów..... (4 słowa niezrozumiałe), duże zainteresowanie w środowiskach prowincjonalnych, nieustanne prośby o przyjazdy, o książki, o taśmy z nagraniami wykładów. Udało nam się wszczepić ideę samokształcenia w świadomość szerokiego kręgu studentów i absolwentów wyższych uczelni. Świadczy to o istnieniu zapotrzebowania na tego typu działania.

Jest nam wiadome, że już blisko przed rokiem występował Ksiądz Prymas w obronie naszych działań. Jesteśmy za to Eminencji głęboko wdzięczni. Niestety po krótkiej przerwie zostały wobec nas podjęte nowe represje, tym razem wyjątkowo brutalne. (Szczegółowe sprawozdanie z ostatnich zajść załączamy w niniejszym piśmie). Sądzymy, że opis tych wypadków nie wymaga żadnego komentarza.

Zgromadzeni na naszym okresowym zebraniu..... (3 słowa niezrozumiałe) chcemy natomiast wyrazić nasze głębokie zmartwienie i najwyższy niepokój z powodu zastosowanych represji. Ich skrajna brutalność posunęła się w ostatnich dniach do zagrożenia zdrowia i życia poszkodowanych. Jeżeli się tak właśnie w tej chwili dzieje, nasuwa to przypuszczenie, że mamy do czynienia znowu ze szczególnie drastyczną próbą zdławienia naszej pracy. Opisane w załączeniu fakty wskazują na to, że jakies czynniki polityczne i policyjne przystąpiły do nowej rozprawy z niezależną działalnością samokształceniową prowadzoną przez naszych wykładowców, nie bacząc na to, że zastosowana wobec nas bojówkarska przemoc może sprowokować młodzież do reakcji, że ta eskalacja zastraszania i terroru narusza elementarne warunki pokoju społecznego, którego potrzebę episkopat wielokrotnie podkreślał.

Byliśmy od początku świadomi warunków, w jakich nasza praca jest prowadzona. Powstanie i działalność naszego Towarzystwa były odpowie-

działania na samoistne inicjatywy młodzieży poszukującej prawdy o przeszłości i współczesnych warunkach życia. Uważaliśmy, że naszym obowiązkiem jest przyjście tej młodzieży z pomocą. Prowadziliśmy działania samokształceniowe w sposób..... (1 słowo niezrozumiałe) ogromnej troski i odpowiedzialności, a w obliczu szykan i represji wielokrotnie zwracaliśmy się do młodzieży, aby zachowywała opanowanie i spokój. Gdy nasza działalność samokształceniowa wносиła klimat w najbardziej wrażliwych kręgach młodzieży, atmosfera pogłębienia obywatelskiej refleksji sprzyjała..... (1 słowo niezrozumiałe), hamowała wybuchy niekontrolowanych..... (1 słowo niezrozumiałe). Sądzymy, że udało nam się wywierać taki wpływ. W tej chwili obawiamy się, że bezkarne poczynania bojówkarskie mają doprowadzić do następstw trudnych do przewidzenia i opanowania. Episkopat wielokrotnie dawał publiczny wyraz tej trosce o prawo narodu do prawdy, do swej przeszłości i teraźniejszości. Sądzymy, że głos episkopatu miałby w tych warunkach niezwykle ważne znaczenie i mógłby przyczynić się do pohamowania nieobliczalnych działań, z jakimi nasza praca ostatnio się spotyka.

Przedstawiając Eminencji i całemu episkopatowi tę sytuację, czynimy to w poczuciu łączącej nas wszystkich troski o przyszłość młodzieży, o sprawę narodu i jego kultury. Wierzymy, że nasz niepokój zostanie zrozumiany. Ufamy, że episkopat zechce podjąć kroki, które mogłyby wpłynąć na władze celem zahamowania tej brutalnej akcji naruszającej..... (2 słowa niezrozumiałe) i społecznych kraju.

..... (kilka słów niezrozumiałych) z upoważnienia zebrania..... (nie kończy)”.

^{d-d}Następnie zaczęła się dyskusja^d. Pierwszy z dyskutantów zwrócił uwagę na fakt wciągnięcia młodzieży będącej aktywnym [Federacji] SZMP i partyjnym do akcji uniemożliwiających prowadzenie zajęć przez wykładowców TKN-u.

Drugi mężczyzna z zabierających głos uważał, że w liście skierowanym do I sekretarza tkwią w „jego zapleczu” pewne nie całkiem słuszne rozważania polityczne.

Kolejny z mówców sugerował, aby w tego rodzaju listach unikano zwrotów chwalaćcych własną działalność, ponieważ z reguły jest to nieprawda.

Następny z dyskutantów proponował, aby unikano w listach ostrych uwag, ponieważ może to niepotrzebnie kogoś „rozeźlić”.

^{d-d} *Fragment podkreślony odręcznie.*

Potem zaproponowano, żeby wszelkie uwagi odnośnie [do] tekstów odnotowano na kartkach; potem skoryguje się uwagi wraz z tekstami, natomiast zebranie powinno toczyć się dalej.

Z kolei ^dMikołajska^d zwróciła uwagę zebranych na to, że zwroty o zagrożeniu życia ludzkiego nie są czczymi zwrotami. Umierający za ścianą człowiek w stanie przedzawałowym to jest – jej zdaniem – sprawa morderstwa. W mieszkaniu Kuronia odbywały się rzeczy najstraszniejsze, jakie tylko mogą się stać, i dlatego nasz głos – kontynuowała – musi być dojmujący. Dziewięć dni zwolnienia lekarskiego z powodu wypadku zagraża prokuraturą i prokuratura powinna wkroczyć.

Kolejny mówca zaznaczył, że o ile TKN zwraca się w tej sprawie do Edwarda Gierka, to powinien to być bardzo ostry protest, natomiast apel powinien być skierowany do przewodniczącego Rady Państwa. Mężczyzna dodał następnie, że stała się niedobra rzecz, a mianowicie do akcji bojówkarskiej wciągnięto młodzież akademicką i tymi bijącymi byli studenci, a funkcjonariusze odgrywali rolę kierowników. Czynna fizycznie w bojówce jest młodzież akademicka i dlatego tutaj profesorowie i całe środowisko akademickie powinni bardzo ostro zareagować.

Dalej udzielono głosu mężczyźnie, który wyraził aprobatę dla decyzji Rady Programowej w sprawie listu. Jeśli wchodzi w grę Rada Państwa i przewodniczący Henryk Jabłoński⁶, to mężczyzna radził adresować list tylko do H[enryka] Jabłońskiego, któremu można by przesłać jednocześnie komplet materiałów do wiadomości. Adresowanie listu do E[dwarda] Gierka⁷ i do prymasa uważał za słuszne.

Odnośnie [do] treści listów mężczyzna uznał, że pierwszy z nich jest niesłychanie łagodny i – według niego – powinien zawierać ^dnie tylko sformułowanie, które proponował Bieńkowski^d, ale nawiązanie historyczne, że te rzeczy się działy na uniwersytetach, że są to najtragiczniejsze wspomnienia z uniwersytetów polskich, aż do wniosku powołania komisji dyscyplinarnej wobec studentów. Trzeba się tego domagać, nawet pomimo

⁶ Henryk Jabłoński (1909–2003) – polityk komunistyczny. W latach 1971–1981 członek Biura Politycznego KC PZPR, 1947–1953 wiceminister oświaty, 1965–1972 minister oświaty i szkolnictwa wyższego, 1966–1971 wiceprezes PAN, 1972–1985 przewodniczący Rady Państwa, 1945–1947 w KRN, 1947–1989 poseł.

⁷ Edward Gierek (1913–2001) – polityk komunistyczny. W latach 1956 i 1959–1980 członek Biura Politycznego KC PZPR, 1970–1980 I sekretarz KC PZPR, w 1981 r. wykluczony z PZPR, 1952–1980 poseł, w stanie wojennym internowany.

tego że jest to fikcja. List powinien więc być nieporównanie ostrzejszy. W liście do I sekretarza mężczyzna proponował wprowadzić element o łamaniu jedności narodu, o którym E[dward] Gierk tylokrotnie mówił z przypomnieniem o tradycjach tego rodzaju bojówek.

Kobieta, która zabrała następnie głos, podkreśliła, że najtragiczniejsze jest nie samo bicie, ale to, iż po raz pierwszy bili studenci i że o tym była mowa na oficjalnych zebraniach związku studenckiego. Nie ma więc dostatecznie ostrych słów na potępienie faktu, że organizacja, która ma wychowywać, organizuje bojówki.

Kolejny dyskutant podkreślił, że pisząc do E[dwarda] Gierka, TKN zwraca się do autentycznej władzy i w takim razie przyjmuje, że nie jest jego dążeniem demaskowanie deklaracji, bo nie pisze już do dekoracji. Deklaracja jest już zdemaskowana. TKN pisze do człowieka, którego traktuje na serio, co nie oznacza, że na serio traktuje brednie, które ten człowiek uważa za stosowne wygadywać. Wobec powyższego należy napisać tak, żeby postawić go w obliczu konsekwencji, jakie sam ponosi jako przywódca, nie tylko za zaniechanie, ale i za działanie. Dlatego tonacja listu musi być ostrzejsza.

Dalej padały głosy o konieczności zachowania przynajmniej dwutygodniowego milczenia na temat treści listu do E[dwarda] Gierka, co pozwoliłoby mieć nadzieje na otrzymanie odpowiedzi.

Padaly też głosy popierające wypowiedź na temat konieczności ostrego zareagowania na udział młodzieży akademickiej w bojówkach.

Jeden z przemawiających nie zgodził się z opinią, że o wydarzeniach dramatycznych trzeba pisać bardzo ostrym tonem. Twierdził, iż czasami spokojny, rzeczowy ton wypowiedzi daje lepsze rezultaty od wypowiedzi bardzo ostrych. Radził wybrać ton na pograniczu ironicznego zwrócenia się do świata naukowego biernego.

Ten sam mówca podkreślił, że jeśli chodzi o adresata listu do władz politycznych, to stanowczo jest za tym, aby to był list do I sekretarza i żeby było przyjęte założenie, że TKN zwraca się do rzeczywistej władzy, i że zwracając się z tym listem, daje adresatowi szansę zachowania twarzy.

Kolejny mówca sugerował udzielenie redaktorom pełnomocnictwa (na piśmie) do wykorzystania dyskusji, wierząc, że uczynią to we właściwy sposób.

Następny mówca podkreślił konieczność uwypuklenia w poprawkach ogromnego nagłego zagrożenia społecznego.

Nawiązując do wystąpienia Bieńkowskiego, dał przykład „zachowania ludzi”. Przykładem była zabawa 5-letniej córki znajomych, która do swych lalek zwracała się w bardzo wulgarny sposób, który przeniosła ze sposobu traktowania przedszkolaków przez nauczycielkę przedszkola, do którego chodzi.

Mężczyzna postulował, aby odpisy części tekstów opracowanych przez uczestników zebrania przesłać do przewodniczącego Rady Państwa oraz do Sejmowej Komisji Kultury, gdyż nie ma powodu uwalniać ich od takich problemów.

Inny uczestnik zebrania radził przesłać niektóre teksty do prokuratury. Odpowiedziano mu, że uczynią to poszkodowani.

Z kolei w ogólnym hałasie (wiele osób mówiło jednocześnie) dysktowano, kto ma sygnować teksty, czy przewodniczący zebrania w imieniu walnego zgromadzenia TKN, czy powołane kilkunastoosobowe ciało w liczbie trzech osób (prof. Kielanowski, Kowalik, Kijowski^d), czy też wszyscy obecni na zebraniu. Ostatnia wersja upadła z obawy posądzenia nieobecnych o niewyrażenie zgody na podjęte decyzje.

Jeden z mężczyzn mówił o powierzeniu Komisji Programowej prawa zawieszania otwartych zajęć na pewien okres.

Najścia – mówił dalej – które miały miejsce od pewnego czasu na wykładach TKN, prawdopodobnie miały się przyczynić do sterroryzowania i zastraszenia członków Towarzystwa. Gdy to nie spełniło oczekiwanych rezultatów, władze posunęły się do prowokowania zajęć kończących się pobiciem uczestników spotkań. Nawet w przypadku odwołania wykładu dochodziło do wtargnięcia napastników i poturbowania mieszkańców lokalu.

Należy wobec tego sądzić – stwierdził mężczyzna – że awantury te mają być wykorzystane do spraw, które prawdopodobnie z TKN-em ani z KOR-em nie mają nic wspólnego. Wszystko wskazuje na to, że zbliża się kolejne zwarcie wśród przedstawicieli władz, a jak wiadomo, jest rzeczą wypróbowaną od lat powodowanie zmniejszenia niepokoju dla usprawiedliwienia nadchodzących większych niepokojów. W związku z zaostrzeniem się sytuacji zaproponował zawieszenie zajęć otwartych.

W trakcie swej dalszej wypowiedzi mężczyzna zauważył, że zachowania takiego nie uważa za zachowanie wycofujące, ponieważ TKN nigdy nie zobowiązywał się do tego, że podejmie walkę. Zwrócił uwagę na fakt, że powoli będą odchodzić od formy lokalnej prowadzenia wykładów

do bardziej aktywnych i racjonalnych form samokształcenia, tzn. swą poprzednią działalność traktować li tylko jako forum zaprezentowania się Towarzystwa i jego zakresu szerszemu gremium. W obecnej chwili – podkreślił mówca – większość z nich jest zwolennikami przechodzenia do form ^do wiele bardziej kameralnych^d. Zaznaczył, że decyzja w tej sprawie należy do Komisji.

Z kolei zabrała głos Jawłowska.

Na wstępie zwróciła uwagę na jakiś list – nie uważała, iż należy go przeczytać – w którym to autorzy listu domagają się zawieszenia zajęć otwartych, ponieważ dalsze ich prowadzenie odstrasza studentów, natomiast coraz częściej przychodzą na wykłady ludzie żądni sensacji. Domagają się również zapewnienia bezpieczeństwa wstępującym na zajęcia, by były one prowadzone w spokojnej atmosferze w grupach. ^dZarzucają też TKN-owi, że nie podjął żadnych działań w celu zapewnienia tego bezpieczeństwa i spokoju^d. Mężczyzna przekazał list na ręce przewodniczącego zebrania. Kontynuując temat treści listu, stwierdziła, że adresaci zarzucają TKN-owi, że nie podjął żadnych działań w celu zapewnienia bezpieczeństwa Kuroniowi i jego rodzinie, a także uczestnikom tych wykładów. Adresaci są też za tym, by zajęcia odbywały się w pełnym gronie słuchaczy TKN, tzn. by była większa frekwencja oraz aby były prowadzone ^dw formie seminaryjno-zapisowej^d. Na głosy uczestników, czy adresaci są za kontynuowaniem zajęć, Jawłowska odparła, że tak, tylko przy zapewnieniu im pełnego bezpieczeństwa. ^dPodkreśliła jeszcze raz, że oni są zdania, aby zajęcia otwarte zostały zawieszone, a zaczęto wprowadzać zajęcia seminaryjne^d.

Mówiąc już od siebie, stwierdziła, że ma nadzieję, iż ^dreferaty jej i Rybickiego zostaną wkrótce rozesłane, oraz zawiadomiła, że niedługo odbędzie się zebranie poświęcone sprawom programowym, na którym treść tych referatów będzie bardziej przydatna^d.

W dalszej wypowiedzi wymieniła kilka uwag, które wg niej stanowią próbę określenia miejsca dzisiejszego TKN w systemie kultury polskiej i porównania z tym miejscem, jakie zajmował TKN na przełomie wieku XIX i XX.

Wydaje jej się, że na działalności TKN zaciążyło przeświadczenie o pewnej analogicznej sytuacji dawnego i dzisiejszego towarzystwa.

Zwróciła uwagę na fakt, iż działalność starego towarzystwa miała miejsce w zupełnie innych warunkach. Brak było wówczas instytucji kształcenia przy jednoczesnym skromnym rozłożeniu potrzeb kształcenia.

Wyraźnym celem wówczas było spełnienie misji kulturowej inteligencji, które stanowiło dodatkowy bodziec działania społecznego. Nie istniała kultura masowa, nie było środków masowego przekazu, a poza tym działała spora grupa inteligencji bezrobotnej. Wobec tego ludzie, którzy chcieli się kształcić w owym okresie, chętnie korzystali z możliwości i wstępowali do TKN. Sytuacja dzisiejsza – kontynuowała – jest diametralnie różna. Jeżeli chodzi o pewne elementy światopoglądowe czy ideologiczne, które ugruntowały działalność dawnego TKN, to były nimi wartości nauki i wartości inteligencji. Podkreśliła, że mają do czynienia nie z rozbudzeniem potrzeb indywidualnych, a wręcz przeciwnie, do działań intelektualnych wysiłki maleją. Dodała: wysiłki maleją. Dodała, że jest to znamienne niestety dla niektórych środowisk. ^dWg niej istnieją większe możliwości kształtowania, a także podejmowania pracy naukowej, co powoduje lęk przed ich utratą i niechęć do udzielania się czynnego w ramach TKN^d. Zdaniem Jawłowskiej można się obecnie spotkać z silną rozbudową kultury masowej i silnym działaniem środków masowego przekazu, które stawiają pozór, że się o wszystkim wie. Na uniwersytetach biblioteki są całkiem nieźle zaopatrzone, ale większość pozycji – wg ich badań – jest całkowicie nieczytana. Podkreśliła, że sytuacja taka zmusza ^dTKN do rozpoczęcia wszystkiego od rzeczy elementarnych. Zadaniem TKN będzie nie zaspokajanie potrzeb, lecz budzenie ich. Nadmieniła, iż jeszcze jedną różnicą w stosunku do tamtego okresu jest fakt całkowitej dezintegracji środowiska naukowego^d.

Wiele negatywnych zjawisk występujących w humanistyce polskiej ma charakter ponadkulturowy, ponadnarodowy. Sytuacja jest ogromnie skomplikowana i trzeba sobie zdawać sprawę, że TKN nie powinien przeciwstawiać się tylko bojówkom i władzy, ale przede wszystkim walczyć z bezwładem środowiska naukowego i brakiem zainteresowania sprawami społeczno-politycznymi wśród młodzieży.

Wobec tego – mówiła Jawłowska – należałoby skoncentrować uwagę nad działalnością ewentualną, która byłaby budzeniem owych potrzeb i stawianiem pytań. ^dKoncentracja wysiłków powinna dotyczyć młodzieży licealnej z klas I i II^d.

Poza tym zajęcia TKN winny być prowadzone bardziej z wykorzystaniem środków technicznych.

Zapoznała słuchaczy z kierunkami, które jej zdaniem są obecnie częściowo realizowane, tj. kształtowanie metod działania naukowego, działalność opiniotwórcza i eksperymentalna oraz działalność wydawnicza.

Jej zdaniem podstawowymi pozycjami wykładów TKN powinny być: historia kultury i idei, jak również tematy związane z naukami ekonomicznymi. Sądzi, że oprócz tego powinny się również znaleźć tego rodzaju zajęcia, które by młodzieży dostarczyły narzędzi pojęciowych do opisu i rozumienia rzeczywistości współczesnej, w której żyją. Jej propozycją do uwzględnienia w dalszej działalności TKN są tematy następujące:

- „światopoglądowe aspekty ochrony środowiska robotniczego,
- główne kierunki krytyki nauki współczesnej i jej społecznego statusu,
- studium porównawcze różnych ustrojów politycznych z uwypatnieniem struktur politycznych Zachodu,
- problemy i zagadnienia religijne,
- jakiś temat poświęcony lewicy w krajach zachodnich^d.

Podkreśliła, że drugi nurt działalności TKN, tj. działalność naukowo-badawcza, powinna objąć te dziedziny, które najbardziej są kontrolowane przez cenzurę i w sposób najbardziej dotkliwy są zniekształcane. Wtrąciła, iż ogólnie wiadomo, „że jest to historia, nauki ekonomiczne, socjologia, filozofia^d. Chciałaby, żeby wśród członków TKN zorganizować „ankietę z krótkimi pytaniami^d, które by pozwoliły zebrać materiały do ustalenia planu dalszej działalności TKN. Stwierdziła, że jednym z ważnych tematów badawczych mogących przyczynić się do integracji środowiska naukowego byłoby badanie nauki polskiej.

Następnym kierunkiem działalności TKN jest „przygotowanie projektów reform^d i tworzenie „projektów opinii^d. Zdaniem Jawłowskiej TKN powinien „w końcu zaistnieć w tej dziedzinie^d oraz wypowiadać się o wszystkim, co się dzieje ważnego w Polsce. Chodzi jej przede wszystkim o dziedziny dotyczące kultury i kształcenia społeczeństwa. Sądzi, że wybór właściwego kierunku zmiany systemu kształcenia możliwy będzie dopiero wówczas, gdy zaistnieje kilka projektów zmian tego systemu. Dotychczasowe próby są mało owocne i nie prowadzą do jakiejś generalnej zmiany.

Zaznaczyła, że szczególnie obecnie wchodząca w Polskę w życie reforma szkolnictwa nosi znamiona bardzo groźnych i negatywnych skutków. Jawłowskiej wydaje się, że działalność opiniotwórcza miałaby jeszcze te walory, że byłaby punktem odniesienia dla tych wszystkich ludzi, którzy próbują coś zmieniać, a na skutek swojej działalności poddani są izolacji.

Sądzi, że w ramach tego nurtu działalności warto byłoby zająć się przywróceniem do życia takiej instytucji, jak „Opinia naukowa”.

Od godz. 13.20 do 13.30 zarządono przerwę.

^dPo przerwie J[an] J[ózef] Lipski^d zaznaczył, że wykłady TKN odbywają się dzięki ciosom, które zbierają na siebie J[acek] Kuroń i A[dam] Michnik. Gdy zabraknie ich, to kolej przyjdzie na następnych kolegów.

Dalej podkreślił, że rzeczą racjonalną jest przejście na formy działania typu seminaryjnego czy też na komplety.

Z dotychczasowych obserwacji wynika, że byłoby to wydajne i jednocześnie zobowiązujące w kierunku polepszenia metod pracy TKN.

Zmiana form działania wiąże się z kłopotami natury technicznej. Mieszkanie J[acka] Kuronia nie wchodzi w rachubę ze względu na chorobę jego ojca.

W związku z tym Jacek nie chcąc narażać ojca na drugi zawał, na pewno nie będzie wyklądać w swoim mieszkaniu. ^dMając to na uwadze, Lipski postanowił udostępnić swoje mieszkanie na kolejne wykłady Jacka^d.

Kolejny mówca wyraził słowa uznania pod adresem Lipskiego, który naraża się, oddając swoje mieszkanie do dyspozycji Jacka.

Następnie dwóch mężczyzn zgłosiło wniosek, aby zawiadamiać ich o terminach wykładów Jacka.

Kobieta, która potem zabrała głos, podkreśliła, czy to coś pomoże. Sugerowała wyłączyć od wykładów Michnika i Kuronia na kilka miesięcy.

^dInny mówca^d nawiązując do wypowiedzi Lipskiego, stwierdził, że jakkolwiek podziwia jego gest, to jednak uważa, że awantury, jakie miały miejsce w mieszkaniu Kuronia, przeniosą się do Lipskiego. Podkreślił, że to nie jest cechą TKN. Ci dwaj zagrożeni, tj. Kuroń i Michnik, nie powinni kontynuować wykładów. Przypuszcza, że oni sami zrezygnują. Jeżeli nie, to jego zdaniem powinni przejść ^dna formę zamkniętą^d prowadzonych przez siebie seminariów, coś w rodzaju Latającego Uniwersytetu.

Seminarium Kuronia powinno odbywać się stale w różnych miejscach.

Następnie głos ^dzabrał Michnik^d. Stwierdził, że zgadza się z ustaleniami uchwały, którą podjęło TKN odnośnie [do] tego, że o przebiegu swoich wykładów decydują wykładowcy.

Dalej oświadczył, że w związku z incydentami, jakie miały miejsce na wykładach, ma zamiar ogłosić ^dw „Biuletynie” apel do studentów zainteresowanych polityką, aby zapisywali się do niego na seminarium^d.

Zdaniem Michnika powinni pozostać na stanowisku, że TKN swoje zajęcia powinien dalej kontynuować, nie biorąc pod uwagę prowokacyjnych zachowań się bojówek. Zajęcia innej postawy w tej sytuacji by się bał, dlatego że postawa typu spektakularnej kapitulacji przed siłą jak dotąd nie przyniosła skutecznych efektów.

Kobieta, która następnie zabrała głos, proponowała, aby dalej normalnym trybem kontynuować te wykłady, na których nie ma awantur.

Inny mężczyzna stwierdził, że wcześniejsze zapisy nie dają spodziewanych skutków. Jeżeli przychodzi się na wykład, a przed drzwiami stoi pięćdziesięciu ormowców, którzy szturmują drzwi, to w tym momencie zapisy przestają odgrywać rolę.

Na zakończenie tej dyskusji zabrał głos mężczyzna, który podsumowując temat, stwierdził, że „nadal pozostawia się Komisji Programowej prawo zlikwidowania wykładów w poszczególnych ośrodkach, z tym że nie pochwała się zawieszenia wykładów. Komisja jest władna i w pewnych układach może wstrzymać wykłady, jeśli uzna to za wskazane”. Jest jeszcze jedna ważna rzecz. Niezależnie od form, w jakich będą odbywały się zajęcia, nie ma żadnych gwarancji, że nie będzie wywoływanych żadnych prowokacji, jak u Michnika czy u Kuronia. W związku z tym jest rzeczą ważną, aby się zastanowić, w jaki sposób zabezpieczyć pozostałe miejsca wykładów.

Z kolei mężczyzna zaproponował, aby rozpocząć dyskusję nad treścią „^dgeneralnego projektu stworzenia Rady Funduszu Stypendialnego^d”. W trakcie dyskusji jeden z mężczyzn zaznaczył, że jeżeli zatwierdzona zostanie sprawa stypendiów, zostanie wtedy przeprowadzona kampania na temat sfinansowania tej instytucji, ^dczy to przez USA, czy przez kogoś podobnego. Wprawdzie to wszystko finansuje KOR, jednakże należałoby jego zdaniem jakoś ogłosić czy może opublikować, kto daje na to pieniądze, żeby zawnazas było to jasne^d.

Wypowiedź kolejnego mężczyzny dotyczyła drugiego punktu projektu. Uważa on, że do punktu drugiego należy dodać paragraf czwarty o następującej treści:

„^dZ działalności stypendialnej Kasy Pomocy Naukowej wyłączeni są sygnatariusze, założyciele TKN lub z działalności odpowiedzialnej^d wyłączeni są sygnatariusze deklaracji TKN-u”. Różnica jest istotna, bo albo dotyczy to sygnatariuszy założycieli, albo wszystkich sygnatariuszy TKN-u. Jeżeli w tym gronie znaleźliby się kandydaci, to wydaje mu się, że ^dKomisja Programowa powinna bezpośrednio zgłaszać się do punktu Samoobrony Społecznej. Stwierdził, że poruszył ten temat dlatego, aby nie powstało takie podejrzenie^d. Uważa, że założyciele TKN wyłączeni są z akcji stypendialnej, a nie z całej działalności Kasy Pomocy Naukowej.

Kolejny mężczyzna mówił, że jeżeli przyjdą dotacje, to jesteśmy w stanie powołać z naszego grona ^dkomisję prac magisterskich^d oraz przeprowadzić

^degzaminy magisterskie^d bez względu na to, czy będą one w chwili obecnej uznane przez władze państwowe, czy też nie. Zdaniem mężczyzny, możliwość taką również należy rozważyć.

W dalszym ciągu dyskusji mężczyzna, posługując się przykładem Brandysa, zwrócił uwagę zebranych na problem braków jednoznacznych przepisów oraz braku kontroli pracowników i instytucji na uniwersytecie.

Stwierdził, że normalną jest rzeczą, co należy ukrócić, pisanie prac doktorskich tzw. lewą ręką za cenę ok. 50–80 tys. zł. Poruszył następnie sprawę regulowania przepisów dotyczących przyjmowania i wyrzucania ze studium doktoranckiego oraz bezpodstawnego przedłużania stypendium, co wiąże się z brakiem kontroli.

Po wypowiedzi mężczyzny nastąpiła przerwa ok. 5 minut. Po przerwie mężczyzna kontynuował temat. Stwierdził, że według niego najważniejszą sprawą „byłoby rozdzielanie stypendiów doktoranckich od wszelkich innych typów dotacji na prace naukowe^d, albowiem mają one odrębny charakter, co rzutuje na odrębny typ postępowania. Tak więc sytuacja obecna jest hamulcem dla rozwoju nauki i podnoszenia kwalifikacji. „Jeżeli zebranie dzisiejsze zatwierdzi generalny projekt stworzenia Rady Funduszu Stypendialnego, proszę o uwzględnienie przez Radę konkurencyjności egzekwowania wiedzy i kontrolowania całości problemu” – zakończył wypowiedź mężczyzna.

Następna wypowiedź, która poruszała problem kryteriów przydzielania stypendiów, była niemal całkowicie zagłuszona.

Między innymi mężczyzna postawił postulat całkowitej anonimowości przydzielania stypendiów, bo ludzie ci muszą mieć możliwość osiągnięcia doktoratu oficjalną drogą.

W dalszym ciągu dyskusji wystąpił jeden z redaktorów opracowujących projekt R[ady] F[unduszu] S[typendialnego]. W odpowiedzi na poruszone przez wykładawców problemy stwierdził on, co następuje:

„Po pierwsze nie jest to decyzja o stworzeniu funduszu stypendialnego, ale Rady Pomocy Naukowej, w związku z czym rozdział dotacji jest bezcelowy. Założeniem naszym jest w niewielkiej tylko mierze udzielanie stypendiów ludziom, którzy w inny sposób nie mogliby dokończyć prac, ^dale głównie finansowanie prac naukowych na takie interesujące nas tematy, które z różnych względów inaczej nie zostałyby podjęte^d. Chodzi nam o tematy, człowiek dobierany jest do tematów. Proponuję więc, że do Kasy należałyby obie sprawy, tj. stypendiów, oraz dotacje naukowe.

Sprawa druga to przedłużanie stypendiów. Opiekun naukowy ma co pół roku składać opinię o postępach pracy naukowej. Tak więc w zależności od tych opinii i możliwości Kasy stypendium będzie przedłużane. Takie założenia dają nam również możliwość kontroli wydatkowania funduszy. Byłoby oczywiście lepiej, gdyby nas było stać na to, aby to Komisja przyznawała, żeby był to egzamin, ale w warunkach, w jakich my pracujemy, jest to nierealne. Jeżeli chcemy umożliwić człowiekowi kilkuletnią pracę naukową, pisanie doktoratu, to aby nie poszło to na marne, konieczne jest, aby ten człowiek bronił pracy doktorskiej przed organami uprawnionymi do wydawania stopni naukowych. W tym celu w założeniach naszych istotnym punktem jest zachowanie anonimowości osoby, a często i promotora. W związku z tym koncepcja nasza poszła w następującym kierunku – nielicznej kilkunastoosobowej Radzie Stypendialnej przekazujemy nasze zaufanie, co do zatwierdzania opiekunów i kandydatów, których listę zachowujemy dla własnej wiadomości i która [Rada] przed całym gronem TKN zdaje sprawę, ale nie personalnie. Rada w razie wątpliwości co do osoby kandydata czy promotora może zasięgnąć zdania innych specjalistów. Nie widzę w tych warunkach, w jakich pracujemy, innej możliwości naboru, jak w drodze nieformalnych, nieskomplikowanych przepisami rozmów członków Rady z kandydatem, z osobami, z którymi kandydat ten w swojej karierze naukowej spotykał się. Bardziej tego nie możemy sformalizować. Wnioskodawcą może być samodzielny pracownik naukowy, ale kandydat, żeby nie dopuścić do takiej sytuacji, w której będziemy mieli zaraz po oficjalnym ogłoszeniu kilkaset podań od kandydatów, których nie będziemy w stanie sprawdzić”.

Po tej wypowiedzi rozpoczęła się dyskusja, jako pierwszy zabrał głos przedstawiciel z Krakowa, powiedział, że za jego pośrednictwem „naukowcy krakowskiego oddziału TKN nie godzą się na łączenie w tej sprawie funduszy TKN-u z funduszami Samoobrony Społecznej [KOR] ze względu na wydzźwięk polityczny. Stwierdzenie takie powinno być ich zdaniem wykreślone z tekstu, czego jeden z profesorów domaga się pod groźbą wystąpienia z TKN-u^d.

Dalej mężczyzna ustosunkował się do referatu Jawłowskiej, głównie zaś do jej rozważań, czy seminaRIA zawiesić, czy nie. „Jego zdaniem seminaRIA należy prowadzić^d. Mają one pod pewnymi względami przewagę nad wykładami, są bowiem nie tylko bezpieczniejsze od wykładów z punktu widzenia politycznego, ale także zmuszają do pracy samodzielnej.

TKN winien spełniać rolę konsultatywną i służyć pomocą studentom, którymi często kierują ludzie wykazujący całkowitą nieporadność metodologiczną, ludzie, którzy nie są w stanie zorientować studentów w elementarnych pomocach naukowych. I tu właśnie jest pole do działania dla TKN-u, który winien wskazać studentom, jak mogą sami się doksztalać, do jakich źródeł powinni sięgać.

Kolejno głos zabrał ^dprof. Kielanowski^d. Podkreślił, że on cały czas stoi na stanowisku znacznie mniejszego sformalizowania procesu udzielania pomocy. Jego zdaniem, pomoc winna być udzielana przede wszystkim tym, którzy nie mogą obecnie rozwinąć swej działalności, a pragną rzetelnie pracować. Pomoc finansowa ze strony TKN pomoże im utrzymać się przy tej swojej działalności.

Dalej Kielanowski wyjaśnił, że świadomie używa zwrotu „udzielanie pomocy finansowej” zamiast „stypendium doktoranckie”, albowiem ten drugi zwrot bardzo mu się nie podoba i jest on „dziwnym wynalazkiem naszych czasów”. Kielanowski mówił też, że jednym z warunków uzyskania pomocy powinno być stworzenie dobrej pracy. To, czy ta praca zostanie obroniona czy nie, jest sprawą drugorzędną i niemającą znaczenia. Ważne przede wszystkim winno być to, czy komisja uzna tę pracę za dobrą.

Następnie Kielanowski odpowiedział na zarzut delegata krakowskiego, który ^dbył przeciwny łączeniu sprawy dysponowania funduszem ze sprawami politycznymi^d. Kielanowski wyjaśniał, że trudno znaleźć było w tym momencie inne rozwiązanie. Wszystkim się wydawało, że to jest sprawa pilna. ^dObracanie gotówką przez opozycję w sytuacji bardziej czy mniej legalnej jest rzeczą niezwykle trudną^d. W fazie początkowej chodziło głównie o uruchomienie (?)^e tej kasy funduszu i ruszenie akcji pomocy.

Delegat krakowski sprostował, że wątpliwość nie dotyczyła faktu udzielania pomocy przez fundusz Samoobrony Społecznej, tylko ogłoszenia tego faktu.

Kielanowski wyjaśnił, że ten fakt nie był przeznaczony do ogłoszenia. Ogłoszony miał być jedynie krótki komunikat wyłącznie o powstaniu Kasy.

Kilka następnych zdań wypowiedzianych przez Kielanowskiego zniknęło w gwarze, jaki powstał. Kilka osób naraz wypowiadało jakieś uwagi, których treści nie można zrozumieć.

^e Znak zapytania w dokumencie.

Kontynuując, Kielanowski mówił, że ważne jest, żeby w przyszłości wprowadzić takie zalecenia, żeby stypendia te zgłaszać i zaraz rozpatrywać i wtedy rozpatrywać tylko te, które wpłynęły w tym określonym czasie.

Z kolei głos zabrał 'Mazowiecki'. Mówił o konieczności postawienia ostrych kryteriów przy przyznawaniu stypendiów TKN-owskich. Mówił też o konieczności uzgodnienia stanowisk w sprawie ogłoszenia komunikatu, że fundusze przeznaczone są także na cele stypendialne. Podkreślił, że byłoby bardzo niedobrze, gdyby na tym tle następowały niesnaski.

Kolejny mówca oświadczył, że dyskusja nie toczy się w gruncie rzeczy wokół tego tekstu, który przede wszystkim powinien być przedmiotem rozważań. Tekst ten już we wstępie mówił wyraźnie, że chodzi o pomoc osobom, które nie mogą naturalnie pracować naukowo ze względów pozazawodowych. To jest pierwszy główny cel tego funduszu. To zaś, że w tekście jest także mowa o subsydiowaniu pewnych tematów, jest sprawą drugorzędną. Bo np. w matematyce nie ma żadnych ograniczeń. Matematyka nie jest obecnie w żaden sposób ograniczana co do wyboru tematyki. W tej chwili każdy temat można podjąć. Zdawałoby się, że w tej dziedzinie jest to rzecz oczywista, ale było inaczej. W Związku Radzieckim za czasów Stalina do matematyki ideologicznie się dobrano, choć niekonsekwentnie i nieskutecznie. Ale są matematycy, którzy zupełnie niezależnie od swoich zainteresowań naukowych i zawodowych podpisują rozmaite protesty czy deklaracje, za które są represjonowani. I oni oczywiście nie powinni być pozbawieni możliwości korzystania z pomocy. W tej komisji decydującej powinni zasiadać specjaliści, pracownicy naukowcy, dostatecznie kompetentni. Odnośnie [do] propozycji, żeby w statucie umieścić punkt zabraniający nadawania stypendiów członkom założycielom TKN-u, mówca przypomniał, że żaden regulamin stypendialny takich klauzul nie zawiera.

Ktoś wtrącił, że ten zakaz miał dotyczyć członków Rady Stypendialnej. Mężczyzna uważał, że i w tym przypadku nie powinno być takiego zakazu. Można dać takie ciche zalecenie, ale formalnie nie należy wyłączać ani członków TKN-u, ani członków założycieli.

Kolejny mówca apelował, żeby autorzy tekstu porozumieli się z delegatami krakowskimi.

Inny mówca z mocą podkreślił, że w tego rodzaju deklaracji trzeba koniecznie podać źródła. Podobnie jak musi być ogłoszony wniosek

⁶⁻⁸ *Fragment podkreślony odręcznie.*

o wyłączeniu członków. Jest to elementem asekuranckim, tzn. obronnym wobec ataku, że TKN bierze te pieniądze, że rozdziela je między siebie.

Mówca zgłosił wniosek, żeby zaprzestać dyskusji nad szczegółami, a powołać komisję upoważnioną do ostatecznej redakcji tekstu.

‘Przewodniczący zaproponował przegłosowanie dwóch wniosków:

Utworzenie Kasy Pomocy Naukowej.

Powołanie komisji, która by sformułowała ostateczny tekst’.

Wniosek przewodniczącego przyjęto. Wniosek o utworzeniu Kasy Pomocy Naukowej przeszedł przy jednym głosie wstrzymującym się. Od razu przystąpi ona do wyboru przewodniczącego i sekretarza Rady Stypendialnej. Na przewodniczącego zgłoszono prof. Kielanowskiego.

Ktoś z obecnych zaproponował, żeby zgłaszać kandydatury do Rady Stypendialnej, a potem dopiero Rada spośród siebie wyłoni przewodniczącego. Wniosek przyjęto.

Nastąpiła przerwa w obradach i obecni wymieniali ze sobą uwagi w generalnym rozgardiaszu.

Kiedy się uciszono, kolejny mówca stwierdził, że ‘związek TKN z KOR-em jest niewątpliwy, bo np. na 12 wykładów 6 wykładów odbywa się w mieszkaniach członków KOR-u’f. Odbywają się nie dlatego, że KOR-owcy pchają się do TKN, ale po prostu nie ma innych chętnych do użyczania mieszkań. Jest to przecież bardzo kłopotliwe dla gospodarza i jego rodziny. ‘Fakt istnienia TKN-u należy zawdzięczać KOR-owi’f. Z tych względów wytwarzanie sytuacji, jaka istnieje wokół tej sprawy, jest niewłaściwe.

Następny mówca oświadczył, że nie jest tak, jak to określił jego poprzednik. Byłoby bowiem absurdem, gdyby tak ktoś myślał. ‘Chodziło o utrzymanie formalnej odrębności i nieukazywanie na zewnątrz w tego rodzaju dokumentach wyraźnych związków TKN-u z KOR-em’f.

Zabierająca głos kobieta zaczęła od stwierdzenia, że sprawa pieniędzy jest bardzo trudna, zwłaszcza jeśli chodzi o zaufanie społeczeństwa. Próbowano stworzyć ‘we Wrocławiu Niezależny Zespół Współpracy Naukowej’f i doświadczenia zyskano niewesołe.

Następnie odezwał się profesor matematyki. Powiedział, że w zasadzie matematyka będzie tu niepotrzebna. Niewiele będzie bowiem problemów matematycznych, a i te nie będą dotyczyły meritum, tylko osób z matematyką. Zawsze się można do matematyków zwrócić jako do specjalistów, tak jak każdy może iść do prawników. Udział matematyków, i to jesz-

cze zamiejscowych, byłby kłopotliwy. Tu potrzebna jest jednomyślność – zakończył profesor swoją krótką wypowiedź.

Jakiś mężczyzna zamienił z profesorem kilka zdań ginących w ponownie powstałym ogólnym hałasie.

Ktoś oświadczył, że chciałby zaproponować kandydaturę swojego pracownika, na co nie otrzymał odpowiedzi.

Po chwili przerwy jakiś mężczyzna zaproponował, aby wybrać na przewodniczącego prof. Kunickiego. Rozległy się oklaski, po czym obecni ustalili między sobą reguły dalszych wyborów.

Jedna z kobiet powiedziała, że można by wysunąć poszczególne kandydatury, po czym zwrócić się do owych kandydatów i porozumieć się z nimi.

Jakiś mężczyzna zaproponował, aby teraz dokonać wyboru Rady Tymczasowej, której zadaniem jest ostateczne przygotowanie i ułożenie sprawy z Funduszem Samoobrony Społecznej i rozstrzygnięcie powstałych wątpliwości. W czerwcu już definitywnie się tę sprawę załatwi, kiedy będzie formalne głosowanie nad regułami i składem Rady.

Ktoś wtrącił, żeby wobec tego nie wybierać teraz Rady, lecz Komisję.

Poprzedni mężczyzna zaproponował czteroosobowy skład: Kunicki-Goldfinger, Buczyńska-Garewicz⁸ (dwa pozostałe nazwiska były niezrozumiałe ze względu na powstały hałas).

Odbyło się głosowanie za odłożeniem wyboru Komisji Programowej do czerwca. Następnie jeden z mężczyzn zadał pytanie, od jak dawna ciągnie się sprawa stypendiów. Otrzymał odpowiedź, że od listopada, zauważył, że to jeszcze nie tak długo i sprawa może poczekać. Uwaga ta wywołała ogólną wesołość.

Nastąpiła przerwa i indywidualne rozmowy zupełnie niezrozumiałe. W pewnym momencie kilku mężczyzn nawiązało do jutrzejszego wykładu Michnika. Stwierdzili, że należy zatelefonować do około 10-ciu członków TKN, prosząc ich o przybycie na ten wykład.

Zebrani kolejno wychodzili, figurant rozmawiał z nimi w przedpokoju. O godz. 16.15 ostatni uczestnik zebrania wyszedł.

Źródło: AIPN, 0204/1421, t. 11, k. 95–116, mps.

⁸ *Wyraz dopisany odręcznie.*

1979 marzec 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący rozmów Jacka Kuronia z Haliną Mikołajską i Krzysztofem Wolickim, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Bolesława Pogodzińskiego, tajne

1. W dniu 26 III 1979 r. Halina Mikołajska w rozmowie z J[ackiem] Kuroniem omówiła przebieg plenarnego posiedzenia TKN-u i zamierzenia w związku z przyjazdem papieża do Polski.

1.1. W dniu 25 III br. w mieszkaniu J[ana] J[ózefa] Lipskiego odbyło się plenarne posiedzenie TKN. W zebraniu tym uczestniczyła H[alina] Mikołajska w towarzystwie M[ariana] Brandysa i A[dama] Michnika. [Mikołajska] do J[acka] Kuronia stwierdziła, że strasznie zdenerwowała się przebiegiem tego spotkania, ponieważ radzono głównie nad sposobem zabezpieczenia wykładów. Były różne zdania odnośnie [do] zejść na wykładach oraz treści listu protestacyjnego do Rady Państwa i prymasa. Uważa, że TKN dość łagodnie przyjął te fakty i taką zasadę chce forsować w liście protestacyjnym. Właśnie to ośmieliło ją do ostrej i mocnej wypowiedzi. Częściowo poparł ją Mazowiecki, ale poza nim nie było w zasadzie konkretnej i twórczej dyskusji. Pewne poprawki wniósł Bieńkowski. Jedlicki zgłosił postulat częściowego zawieszenia wykładów w związku z powtarzającymi się incydentami. Natomiast Jawłowska oświadczyła, że otrzymała list od młodych socjologów, którzy „ciągną pracę za Irenę Nowakową” i są również za okresowym zawieszeniem przynajmniej niektórych wykładów. H[alina] Mikołajska uważa, że w sumie nic konkretnego nie powiedziano, nic nie ustalono i nic nie zaplanowano. Z uwagi na ożywioną dyskusję nad wykładami, wybory do Rady Programowej odłożono do czerwca br., jeszcze przed tymi wyborami ma być zwołana specjalna narada. Prace przygotowawcze do tej narady ma wykonać Stefański¹ w porozumieniu z Woźniakowskim. Ponadto omawiano sprawę stypendiów, była polemika, czy ujawnić, że pieniądze na stypendia pochodzą z KSS „KOR”.

1.2. *H[alina] Mikołajska poinformowała J[acka] Kuronia, że zamierza pisać kronikę z wydarzeń przygotowawczych do przyjazdu papieża.

¹ Stefański – bliższych danych nie ustalono.

Informacje na ten temat będzie otrzymywać ze środowiska katolickiego, w którym obecnie często przebywa, głównie od Cywińskiego, Ostrowskiego i Zieji². J[acek] Kuroń radził jej, aby tej sprawie nadać całkowitą dyskrecję^a.

2. Dnia 26 III 1979 r. w późnych godzinach wieczornych Krzysztof^a Wolicki przekazał J[ackowi] Kuroniowi relację z wykładu^a Jerzego Jedlickiego. M.in. stwierdził, że na wykład przyszło 10–12 słuchaczy oraz ok. 20 osób aktywu młodzieżowego – autentycznych studentów. Zdaniem K[rzysztofa] Wolickiego podział ról oraz zachowanie aktywu przypominało rodzenie się faszyzmu w Niemczech. ^aZachowanie się poszczególnych osób z aktywu^a przedstawił następująco:

– Jeden, tzw. ładny chłopczyk, widać wyraźnie, że jest aktywistą [Federacji] SZMP, przyzwyczajony do przemówień, agresywny i pyskaty.

– Drugi dla odmiany, wcielenie grzeczności o oczach dzikiego zwierzęcia – zimnych i cynicznych. Ostatnio widział takie oczy u SS-manów na gestapo. Jak stwierdził, aż ręka mu chodziła, bo takich ludzi należało kiedyś rozstrzeliwać.

– Trzeci – taki drugi sekretarz podskakujący do posady I sekretarza, a więc starający się wykazać większą gorliwość od pierwszego.

– Ponadto było jeszcze trzech ^agorliwych, zaś reszta stanowiła bierne audytorium. Tych ostatnich zdaniem K[rzysztofa] Wolickiego można było zneutralizować, tym bardziej że byli wystraszeni ostatnim zajściem u Kuroniów^a.

Po przeszło godzinnej dyskusji „bojówkarze żałośnie” opuścili wykład.

^aJ[acek] Kuroń^a w czasie tej rozmowy ^apoinformował K[rzysztofa] Wolickiego, że posiada już dokładny raport z AWF. Wg tego raportu w zajęciach w jego mieszkaniu brało udział 15 studentów tej uczelni – zapasników i judoków^a, oraz że od początku chodziło o to, żeby sprowokować bójkę.

3. W dniu 26 III 1979 r. ^aJ[acek] Kuroń i A[ndrzej] Celiński rozważali sposoby przeciwdziałania akcji aktywu młodzieżowego na wykładach TKN-u. Zdaniem J[acka] Kuronia należy:

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

² Jan Zieja (1897–1991) – duchowny, działacz społeczny i opozycyjny, uczestnik wojny 1920 i 1939 r., kapelan Szarych Szeregów i AK, uczestnik powstania warszawskiego, współzałożyciel KOR i KSS „KOR”.

– opracować masową petycję w tej sprawie, tym bardziej że wg relacji studentów zbierających podpisy pod *Listem 34* ludzie chcą się podpisywać^a oraz^b

– °zainspirować wystosowanie protestu przez środowisko sportowe, ale wcześniej należy znaleźć dobrego sportowca, zdaniem J[acka] Kuronia najlepszym kandydatem jest Stanisław Marusarz^{c3}.

4. W dniu 27 III 1979 r. u J[acka] Kuronia był N.N. mężczyzna z Wrocławia w celu uzyskania od KSS „KOR” 17,5 tys. zł dla czterech osób ukaranych grzywną przez kolegia za zakłócanie porządku publicznego we Wrocławiu w dniu 21 bm. przed występem zespołu młodzieżowego „SBB”. Wcześniej tę sprawę z J[ackiem] Kuroniem uzgodnił P[iotr] Starzyński.

W dniu 27 bm. P[iotr] Starzyński w czasie rozmowy telefonicznej z J[ackiem] Kuroniem zwrócił się o 25 tys. zł, ponieważ posiada nazwiska dalszych czterech osób, które należałoby „wykupić”. J[acek] Kuroń zgodził się na tę kwotę i N.N. osobę z Wrocławia skierował do J[ana] J[ózefa] Lipskiego po odbiór pieniędzy.

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 33, k. 88–91, mps.

^b *Wyraz dopisany odręcznie.*

^{c-c} *Fragment podkreślony odręcznie.*

³ Stanisław Marusarz (1913–1993) – narciarz.

1979 marzec 28, Warszawa – Uwagi do dokumentu zawierającego ocenę aktualnego stanu działalności elementów antysocjalistycznych w środowisku młodzieży studiującej, opracowane w MSW, tajne

Przy opracowaniu dokumentu końcowego (ostatecznej wersji) proponujemy [uwzględnić] następujące uwagi co do treści przedstawionego dokumentu:

– Akcją petycyjną objęto nie kilkadziesiąt, lecz kilkuset pracowników naukowych i studentów.

– Należy poszerzyć opis w zakresie inicjatyw podejmowanych przez różne ugrupowania antysocjalistyczne, nie ograniczając się do osób Michnika i Kuronia (KOR).

– Należy uwzględnić fakt, iż wydarzenia w Krakowie podczas Juwenaliów 6 V 1977 r. doprowadziły do konsolidacji grup antysocjalistycznych. Na bazie wydarzeń krakowskich utworzono w wielu ośrodkach akademickich tzw. Studenckie Komitety Solidarności, które przejęły rolę organizatora wszelkiego rodzaju akcji antysocjalistycznych w środowisku akademickim. SKS-y w krótkim okresie czasu stały się istotnym narzędziem w rękach KOR i ROPCiO^a w realizacji ich planów politycznych.

– Sygnatariuszami deklaracji TKN jest aktualnie 45 osób wywodzących się ze środowiska naukowego (w przedstawionym dokumencie liczba ta ograniczona jest do liczby^b 31 osób).

– Rozbudować należy punkt dotyczący powstania TKN, składu i roli Komisji Programowej TKN i jego planowanej działalności, uwzględniając w nim takie elementy, jak zadania TKN wg koncepcji osób powołujących tę organizację. ^cInicjatywa KSS „KOR”^c.

– Uwzględnić należy, iż rolą TKN miało być budowanie infrastruktury organizującego się społeczeństwa i prowadzenie tzw. pracy organicznej zmierzającej do rozszerzenia niezależnej myśli naukowej w kontekście ideowo-politycznym, wypełnianie luki w środowisku młodzieży i uzbrojenie

^a W dokumencie ROPCziO.

^b W dokumencie cyfry.

^{c-c} Fragment dopisany odręcznie.

w argumenty niedostępne w oficjalnych wykładach na wyższych uczelniach i [w] masowych publikacjach.

– Podkreślić należy fakt, iż większość członków KSS „KOR” podpisała deklarację TKN i tą drogą TKN realizuje zamierzenia programowe KSS „KOR”.

– W punkcie dot[yczącym] „tarczy ochronnej”, jaką stanowić miałyby nazwiska znanych naukowców, należy wymienić takich sygnatariuszy deklaracji TKN, jak: E[dward] Lipiński, J[an] Kielanowski, Wł[adysław] Kunicki-Goldfinger, W[acław] Gajewski (członkowie PAN).

– Należy uwzględnić fakt, iż pod koniec 1978 r. oraz w pierwszych miesiącach 1979 r. wzrosła gwałtownie liczba prowadzonych wykładów na terenie Warszawy oraz podjęto próby usystematyzowania wykładów we Wrocławiu, w Poznaniu, Krakowie i Gdańsku. Rozpoczęto realizację wykładów L[atającego] U[niwersytetu] w Radomiu, Toruniu i Lublinie. W świetle przedstawionych faktów TKN swoim oddziaływaniem usiłuje objąć coraz to nowe ośrodki akademickie. Jako wykładowcy coraz częściej występują osoby spoza kręgu sygnatariuszy deklaracji TKN z kraju i z zagranicy. Wykładowcami L[atającego] U[niwersytetu] byli m.in. amerykański politolog **Wesson**¹ i redaktor naczelny szwedzkiego pisma „Politika” Sten Johansson.

– Systematyczny kolportaż programu TKN w środowisku młodzieży akademickiej doprowadził do uczestnictwa w zajęciach L[atającego] U[niwersytetu] wielu osób dotychczas niezaangażowanych w działalność antysocjalistyczną. Zajęcia L[atającego] U[niwersytetu] nagminnie wykorzystywane są do kolportażu wrogich wydawnictw.

– W punkcie 4. zawierającym pozytywną ocenę zmian zachodzących w środowisku akademickim celowe jest podkreślenie faktu, iż mimo pozytywnych zmian, w dalszym ciągu występuje wiele nierozwiązanych problemów rzutujących na kształtowanie się atmosfery politycznej wśród młodzieży akademickiej.

– Bardziej należy wyeksponować fakty dot[yczące] uczestnictwa dziennikarzy i korespondentów zagranicznych w zajęciach L[atającego] U[niwersytetu], gdyż wiąże się to ściśle z założeniami popularyzacji TKN za granicą oraz w ośrodkach dywersji ideologicznej. Do korespondentów systematycznie zainteresowanych zajęciami L[atającego]

¹ Robert Wesson (1920–1991) – politolog, filozof.

U[niwersytetu] należą: Renate Marsch² – D[eutsche] P[resse] A[gentur], Bobiński Krzysztof³ – „Times”, Cwynarowicz Zygmunt – [agencja] **Reuters**, P[ierro] Polli – A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata], Turek – U[nited] P[ress] I[nternational], Toya S.⁴ – USA.

– J[acek] **Kuroń** i A[dam] **Michnik** systematycznie przekazują do Paryża i Londynu braciom **Smolar**[om] i K[rzysztofowi] **Pomianowi** informacje o przebiegu zajęć L[atającego] U[niwersytetu] oraz udzielają wywiadów w tych sprawach dziennikarzom akredytowanym w kraju. Do osób systematycznie udzielających wywiadów o działalności TKN należą: J[an] Kielanowski, J[an] J[ózef] Lipski, E[dward] Lipiński, B[ohdan] Cywiński, S[tefan] Amsterdamski.

– W punkcie 5., w akapicie zawierającym informacje o podejmowaniu na Zachodzie prób powołania Międzynarodowego Komitetu Pomocy TKN, należy dokonać poprawki uwzględniającej już fakt powołania w 1978 r. w Paryżu organizacji pod nazwą CIEL – Komitet Intelektualistów na rzecz Europy Wolności^d. CIEL zobowiązał się udzielać pomocy materialnej, organizacyjnej i technicznej TKN-owi. W marcu 1979 r. CIEL przygotował do wysyłki do kraju partię 200 książek wg listy sporządzonej przez TKN oraz wyasygnował środki finansowe na stypendia dla osób kierowanych przez TKN.

– Programy działalności TKN omawiane są na comiesięcznych posiedzeniach KSS „KOR”, zgromadzeniach TKN i realizowane [są] przez Radę Programową.

– Działalność TKN finansowana jest przez Radę Funduszy KSS „KOR” (pośrednio fundusze te pochodzą z ośrodków dywersji ideologicznej).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 115–117, mps.

^d *W dokumencie* Komitet Intelektualistów na rzecz Pomocy Intelektualistom Europy Wschodniej.

² Renate Marsch-Potocka (ur. 1935) – dziennikarka, w latach 1965–1970 i 1973–1996 korespondentka DPA w Polsce.

³ Krzysztof Bobiński (ur. 1940) – dziennikarz, do 2000 r. korespondent „Financial Times”.

⁴ S. Toya – bliższych danych nie ustalono.

1979 marzec 28, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie rozmów Antoniego Macierewicza i Wojciecha Fałkowskiego z biskupem Ignacym Tokarczukiem¹ na temat możliwości organizowania wykładów TKN w punktach katechetycznych w diecezji przemyskiej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 16 III br. ^az Departamentu IV MSW uzyskano informację, że bp Tokarczuk ord[ynariusz] przemyski w czasie poufnych rozmów w m[iesią]cu styczniu i lutym br. z przedstawicielami grup antysocjalistycznych wyraził zgodę na organizowanie przez TKN odczytów w punktach katechetycznych na terenie diec[ezji] przemyskiej i w sprawie tej z b[isku]pem Tokarczukiem rozmawiał A[ntoni] Macierewicz i W[o]jciech Fałkowski^b.

W[yżej] w[ymienieni] poinformowali bp. Tokarczuka, że w środowisku TKN istnieje zaniepokojenie trudnościami realizacji tematyki odczytów^a. Oświadczyli oni, że władze administracyjne, a szczególnie Służba Bezpieczeństwa, zastosowały nową metodę walki z TKN polegającą na ośmieszeniu i obrażaniu wykładowcy. Twierdzą, że SB przysłała na wykłady TKN swoich ludzi znających doskonale temat, którzy starają się podważyć tezy wykładowcy, doprowadzając do ostrej wymiany poglądów, co w konsekwencji prowadzi do niezrealizowania tematyki przez wykładowcę oraz powoduje zamęt w umysłach słuchaczy. Powyższe metody, ich zdaniem, zostały zastosowane w czasie wykładów prowadzonych przez **Kuronia, Kowalika i Burka**.

^cPonieważ Macierewicz i Fałkowski oświadczyli, że najbardziej dotkliwą formą represji osobistych stosowanych wobec nich przez władze jest umiejętnie ograniczanie możliwości uzyskania przez nich środków do życia, biskup Tokarczuk zaproponował im odpłatne opracowanie najnow-

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

^b W dokumencie N. Fałkowski.

¹ Ignacy Tokarczuk (1918–2012) – duchowny katolicki. W latach 1965–1993 biskup przemyski (od 1992 r. arcybiskup).

szej historii diecezji przemyskiej. Zdaniem Macierewicza uzyskaliby w ten sposób miesięczną pensję w wysokości 5000 zł.

Macierewicz i Fałkowski nie podjęli w tej sprawie wiążącej decyzji^c.

W[yżej] w[ymieniona] informacja zostanie przesłana Wydziałom III KS MO celem wykorzystania w prowadzonych sprawach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 130–131, mps.

^{c-c} *Fragment podkreślony odręcznie.*

1979 marzec 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 21 III 1979 r. o godz. 19.00 Jacek **Kuroń** miał w swoim mieszkaniu, ul. [...], przeprowadzić kolejny wykład w ramach TKN z cyklu „Wychowanie a życie społeczne”. Prawdopodobnie choroba ojca skłoniła J[acka] Kuronia do odwołania wykładu, o czym informował przychodzących słuchaczy przed budynkiem jego syn Maciej, a także kartka wisząca na drzwiach do mieszkania. Z informacji zawartej na kartce wynikało, że na temat następnego wykładu należy się konsultować telefonicznie.

W mieszkaniu J[acka] Kuronia poza rodziną znajdowali się także H[enryk] Wujec oraz dwóch korespondentów zagranicznych – prawdopodobnie z Francji i USA. Jeden z nich przyjechał samochodem „Peugeot 604” z oznaczeniem „CD”.

O godz. 18.45 w liczbie 39 osób pojawiła się grupa aktywu młodzieżowego SZSP, która usiłowała wejść do mieszkania J[acka] **Kuronia**. Około godz. 19.00 N.N. kobieta, przedstawiając się jako mieszkanka budynku, w którym mieszka J[acek] **Kuroń**, informowała dyżurnego KS MO, że na klatce schodowej jest zakłócany spokój, a w mieszkaniu J[acka] Kuronia wzywana jest pomoc.

O godz. 19.30 do mieszkania J[acka] **Kuronia** przyjechała karetka pogotowia (nr rej[estracyjny] WAE 630G), która zabrała mężczyznę w starszym wieku. W międzyczasie do mieszkania J[acka] **Kuronia** weszło kilku aktywistów, którzy rozpoczęli dialog z korespondentami zagranicznymi. Fakt ten bardzo zdenerwował gospodarza i H[enryka] **Wujca**, którzy w zdecydowany sposób wyprasali wszystkich z mieszkania.

Aktywiści obecni w mieszkaniu umówili się z korespondentami w znajdującej się w pobliżu kawiarni „**Hawana**” w celu zakończenia dyskusji.

Około godz. 19.40 zebrane w pobliżu mieszkania J[acka] Kuronia osoby w liczbie około 50, w tym 9 kobiet, rozeszły się.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 149–150, mps.

1979 marzec 30, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie spotkania przedstawicieli KSS „KOR” z dziennikarzami, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych ze źródła „Anita” wynika, że w dniu 23 marca br. w mieszkaniu A[nieli] **Steinsbergowej** spotkali się przedstawiciele KSS „KOR” z dziennikarzami.

Dotychczas ustalono następujące osoby ze strony KSS „KOR”: Grażyna, Jacek, Maciej **Kuroniowie**, Adam **Michnik**, Konrad **Bieliński**, Jan Józef **Lipski**, Aniela **Steinsbergowa**, Seweryn **Blumsztajn**, Henryk **Wujec**, J[anusz] **Przewłocki**¹, Adam **Szczypiorski**, A[nka] **Kowalska**, H[alina] **Mikołajska**, Jan **Cywiński** (inni nierozpoznani).

W spotkaniu tym uczestniczyło również sześciu korespondentów zagranicznych akredytowanych w Polsce. M[iędzy] in[nymi] rozpoznano: **Bobiński** – z „Financial Times”, Ziółkowski² i **Polli** z A[genzia] N[azional]e] S[tampa] A[ssociata].

Przed rozpoczęciem posiedzenia młody mężczyzna imieniem Włodek (z warszawskiego SKS-u) przeczytał ulotkę (tekst w załączeniu), którą zamierzają masowo kolportować na warszawskich uczelniach. Tekst ulotki został wręczony również dziennikarzom zachodnim.

Około godz. 18.40 rozpoczęła się konferencja prasowa. Jako pierwszy zabrał głos Jacek **Kuroń**, który na wstępie zaznaczył, że celem spotkania jest poinformowanie gości o przebiegu zajścia, jakie miało miejsce w środę (21 III br.) u niego w mieszkaniu. Wyjaśnił, że korespondenci otrzymali już wcześniej pewną relację. Na dzisiejszym spotkaniu obecni są w większości uczestnicy śródownych wydarzeń wraz z pewnymi śladami na ciele. Poprosił Henryka **Wujca** o pokazanie się.

¹ Janusz Przewłocki (1927–2007) – redaktor, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, członek redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, w stanie wojennym internowany, w 1987 r. współtwórca Archiwum Wschodniego.

² Witold Ziółkowski – dziennikarz, korespondent włoskiej agencji prasowej ANSA.

Dalej **Kuroń** mówił, że ostatnie wydarzenie było jednym z kolejnych w całej eskalacji ataków. Charakterystyczne dla ostatniego wydarzenia jest to, że w drzwiach wisiała kartka, na której napisane było: „Ze względu na stan zawałowy mojego ojca, zmuszony jestem odwołać wykład. Proszę słuchaczy o skontaktowanie się ze mną w ciągu tygodnia”. Podkreślił przy tym, że na tej kartce jest ślad krwi Henryka **Wujca**. Ojciec Kuronia miał w tym momencie silny atak serca. Nie patrząc na powyższe, bojówka wtargnęła do mieszkania i pobiła H[enryka] **Wujca**. Podkreślił, że nieprzytomnego ciągnęli za włosy po schodach. Żonie Kuronia wykręcono ręce do tyłu i pchnięto ją na ścianę, używając pod jej adresem wulgarnych słów. Podobnie pobito syna Kuronia do utraty przytomności. W rezultacie tego ma złamany nos.

Następnie zabrał głos A[dam] **Michnik**. Stwierdził, że przestali go bić, gdy ich szef zwrócił im uwagę. Bojówka prawdopodobnie ma instrukcję, żeby nie bić wykładowców.

Przypomniał, że na jego wykładzie pobito i okradziono Konrada Bielińskiego.

Kuroń wracając do wydarzeń w jego mieszkaniu, stwierdził, że świadkiem zajścia był **Turek** – z U[nited] P[ress] I[nternational] oraz **Kalb Barry** – korespondent „Timesa”, który robił zdjęcia.

Wypowiedź Kuronia przerwała rozmowa telefoniczna, jaką przeprowadził **Michnik** z Leszkiem **Kołakowskim**, szczegółowo relacjonując przebieg wydarzeń.

Odpowiadając na pytania zebranych, **Kuroń** oświadczył:

– Ulotka warszawskiego SKS-u będzie kolportowana przez studentów w ośrodkach akademickich Warszawy, Wrocławia, Gdańska, Krakowa i Poznania.

– Grupa ludzi niezwiązanych z TKN-em i KOR-em (studenci i część intelektualistów) skieruje pismo do władz z opisem wydarzeń.

– KSS „KOR” zwróci się w tej sprawie z pismem do prokuratury.

– Osoby związane z **Kuroniem** rozpoznały czterech studentów należących do bojówki.

– Dzieje się tak dlatego, że mamy do czynienia z wyraźnym uspokojeniem się działań milicji przeciwko TKN.

– Mamy równocześnie do czynienia ze stanem najostrejszego kryzysu gospodarczego w dziejach Polski i buntu szeroko pojętej grupy ekspertów

– uczonych, wobec błędów władzy (J[anusza] Beksiaka³, Andrzeja Burdy⁴, Kuśmierka⁵, Bratkowskiego⁶) – tu krótko omówił ich ostatnie wystąpienia.

– Świadomość rozkładu na szczycie jest już pełna i nikt nie chce za to odpowiadać. Takiego natężenia alarmujących głosów i wystąpień dotychczas nie było.

– Kiedy władza nie podejmuje żadnych kroków dla polepszenia sytuacji, nie idzie na posunięcia formalne (nie mogą wyrzucić, posadzić), chcą nas sprowokować do awantur. Mam na myśli te grupy, które chcą dokonać zmiany. Jest to działanie liberalnych, aby obalić nieudolne kierownictwo. Jest to próba nieodpowiedzialna i awanturnicza.

Zabierając głos, **Michnik** dodał, że jest jeszcze jeden element bardzo ważny, że być może, iż ta cała prowokacyjna awantura jest próbą w ogóle naruszenia *status quo* w naszym kraju. Dlatego że budowanie dla świata takiego wizerunku Polski na kilka tygodni przed wizytą papieża jest czymś paranoicznym. Wyraźnie chodzi o to, żeby kogoś skompromitować, że dzięki działaniom bojówek Polska schodzi do poziomu Argentyny⁷.

Michnik zauważył, że bardzo charakterystyczna jest wersja władz wobec tych wydarzeń, a mianowicie że władze nie przeszkadzają funkcjonować Latającemu Uniwersytetowi, natomiast jest to spontaniczny gniew ludzi, którzy sami z siebie chcą dać odpór.

Inni wykładowcy także mieli gości na swoich wykładach. Byli to jednak inni niż ci, którzy pobili **Kuronia**. Byli bardzo agresywni, ale tylko w słowach. Uniemożliwiali prowadzenie wykładów i dyskusji. Zachowywali się po chamsku, bezczelnie, ale bez rękoczynów. Zdaniem **Michnika** w tym wszystkim nie chodzi wcale o uniemożliwienie prowadzenia wykładów. Jest to wg niego świadome prowadzenie do awantury, której konsekwencji nikt nie jest w stanie przewidzieć. Jest to – powiedział Michnik – świadectwo zupełnie kuriozalnego braku odpowiedzialności za ten kraj.

³ Janusz Beksiak (ur. 1929) – ekonomista. W latach 1956–1979 w PZPR, działacz NSZZ „Solidarność”, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

⁴ Andrzej Burda (1913–1987) – prawnik, w latach 1957–1961 prokurator generalny PRL, 1955–1957 rektor UMCS.

⁵ Józef Kuśmierk (1927–1992) – dziennikarz.

⁶ Stefan Bratkowski (ur. 1934) – dziennikarz, publicysta, pisarz. W latach 1954–1981 w PZPR, 1956–1957 członek redakcji „Po prostu”, w 1978 r. współtwórca Konserwatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, 1983–1988 tworzył niezależną „Gazetę Dźwiękową”.

⁷ Odwołanie do okresu tzw. brudnej wojny w Argentynie, rozpoczętej zamachem wojskowym w 1976 r., w jej toku zamordowano kilka tysięcy przeciwników dyktatury, zakończyła się w 1982 r.

Kuroń dorzucił, że jest to z jednej strony próba skompromitowania władzy, z drugiej zaś sprowokowania awantury. Ktoś w to gra. Kto – nie ma sensu zgadywać. Nie ulega wątpliwości, że nie robi tego najwyższe kierownictwo partyjne. Dla wykładowców i sympatyków TKN-u i KOR-u najważniejsze jest nie dać się sprowokować, nie wdawać się w bójki, bo mówiąc skrótowo – na pięści ze Związkiem Radzieckim nie wygramy.

Jeden z dziennikarzy zauważył, że środowisko studenckie w Warszawie jest nie bardzo związane z KOR-em, raczej studenci wrocławscy i krakowscy ciągną ku opozycji, dlatego więc nie w Krakowie czy we Wrocławiu organizowane są takie prowokacje. **Kuroń** odparł, że tam, gdzie istnieją aktywne grupy studenckie, to jednocześnie grupy te są dobrze zorganizowane.

Sprowokować zorganizowanych jest bardzo trudno. Poza tym awantura w Krakowie nie miałaby takiego znaczenia, jak awantura w Warszawie. Jeżeli się chce zrobić „marzec”, trzeba zacząć go w Warszawie. Tylko że to się chyba nie uda. Na tym konferencja prasowa została zakończona.

Po wyjściu dziennikarzy J[acek] **Kuroń** oznajmił Anieli **Steinsbergowej**, że jest taki projekt, ażeby materiały przekazać nie prokuraturze, tylko powołać obywatelską komisję na czele z biskupem **Tokarczukiem**.

Natomiast w dniu 24 marca br. trzeba opracować oświadczenie do prokuratora generalnego mniej więcej tej treści, iż mimo wielokrotnego powiadamiania Prokuratury Generalnej o dokonywanych ciężkich przestępstwach przeciwko zdrowiu i życiu obywateli, nie było żadnej odpowiedzi. W związku tym więcej nie będą się zwracać do prokuratury, lecz powołają obywatelską komisję do zbadania sprawy i wydania werdyktu. Są już niektóre nazwiska sprawców zajścia, a do chwili wydania werdyktu będzie ich na pewno więcej.

Z całą pewnością – stwierdził **Kuroń** – że biskup Tokarczuk nie odmówi przystąpienia do owej kampanii. Co do innych kandydatów, to nazwiska podał na kartce.

1979 marzec 30, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący oświadczenia w sprawie ochrony wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 20 III br. z Wydziału III-2 KS MO uzyskano źródłową informację operacyjną (otrzymaną od TW ps[eudonim] „**Jolka**”), z której wynika, że w związku z ostatnimi incydentami podczas trwania wykładów TKN-u opracowane zostało oświadczenie dot[yczące] ochrony wykładów TKN-u, pod którym zbierane są podpisy sympatyków i współpracowników KOR-u i TKN-u. Autorom wymienionego oświadczenia zależy na wywołaniu wrażenia, że oprócz członków KOR-u i TKN-u jest grupa zainteresowana wykładami TKN. Do chwili obecnej zebrano 30 podpisów. Oświadczenie ma być skierowane do przewodniczącego Rady Państwa, premiera, redakcji tygodnika „Polityka” i do KOR-u.

W sprawie tego oświadczenia Jacek **Kuroń** udzielił wywiadu bliżej nieustalonemu korespondentowi agencji zachodniej.

W zbieranie podpisów pod oświadczeniem zaangażowany jest m.in. student Uniwersytetu Warszawskiego – Wojciech **Frąckiewicz**¹.

Autorzy oświadczenia są zdania, że jeśli powyższe oświadczenie nie odniesie zamierzonego skutku, tzn. wykłady TKN będą nadal zakłócanie – wówczas planują masowy kolportaż oświadczenia na terenie wyższych uczelni w Warszawie.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 156–157, mps.

¹ Wojciech Frąckiewicz (ur. 1958) – wówczas student filozofii ATK. Współpracownik KSS „KOR”, działacz warszawskiego SKS, współorganizator Akademickiego Biura Interwencyjnego, od 1982 r. na emigracji we Francji.

1979 marzec 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kontaktów Andrzeja Celińskiego i Stefana Amsterdamskiego z przedstawicielami krajów zachodnich, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji ze źródła „**Lin**” wynika, że w dniu 22 III 1979 r. o godz. 21.00 odbyło się w mieszkaniu Andrzeja **Celińskiego** przy ul. [...] spotkanie z dziennikarzem pisma „**Observer**”, ob[ywatelem] USA – **Shiplerem Davidem**¹, będącym jednocześnie korespondentem „New York Timesa” akredytowanym w Moskwie.

Oprócz A[ndrzeja] Celińskiego w spotkaniu uczestniczył również Stefan **Amsterdamski** oraz Helena **Łuczywo**² w charakterze tłumacza.

Z powyższego źródła uzyskano również informację, że Stefan **Amsterdamski** nawiązał kontakt z przebywającym na emigracji w Paryżu Krzysztofem **Pomianem**. Figurant poinformował **Pomiana**, że sytuacja, w jakiej od pewnego czasu znajduje się TKN, jest bardzo zła. Wykłady w zasadzie się nie odbywają. Jako przykład podał fakt, że na jego wykładzie było 30 osób, które uniemożliwiły przeprowadzenie prelekcji i mimo żądań gospodarza nie chciały opuścić pomieszczenia, w którym wykład miał się odbyć.

Amsterdamski poinformował również **Pomiana**, że do Jacka **Kuronia** na wykład przyszło 60 osób, które pobily obecnych, a najdotkliwiej Henryka **Wujca**. Następnie Amsterdamski zwrócił się z prośbą do Pomiana, jako rzecznika na Zachodzie, aby zadziałał, jak uważa za stosowne, i zrobił maksimum tego, co może. Dodał, że najbardziej zależy im na wyrazach solidarności i protestach w związku z działaniami aktywu młodzieżowego na wykładach TKN. Figurant poinformował **Pomiana**, że w dniu 22 III br. zapadła decyzja, że wszyscy wykładowcy będą organizować zamknięte

¹ David Shipler (ur. 1942) – dziennikarz, w 1987 r. laureat Nagrody Pulitzera.

² Helena Łuczywo (ur. 1946) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, relegowana ze studiów, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1981 członek redakcji „Robotnika”, w 1981 r. na czele Agencji Prasowej „Solidarności” „AS”, 1982–1989 redaktor naczelny „Tygodnika Mazowsze”.

seminaria, których terminy nie będą podawane do publicznej wiadomości. W ten sposób będą jako pierwsi organizowali prowadzone przez siebie zajęcia Jacek **Kuroń** i Adam **Michnik**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 158–159, mps.

1979 marzec, Warszawa – Informacja dotycząca treści wykładu Jacka Kurońa wygłoszonego 21 lutego 1979 r., opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporoskiego, tajne

1. W dniu 21 lutego br. Jacek Kuroń wygłosił w swym mieszkaniu wykład w ramach cyklu TKN „Wychowanie a życie społeczne”. Tematem wykładu był „Ruch społeczny, jego formy i postacie”. W zajęciach wzięło udział 21 osób. Kuroń posługiwał się przygotowanym konspektem wykładu. Wykład był nagrywany w całości na taśmę magnetofonową przez jednego z uczestników.

2. Kuroń przedstawił na wstępie szereg ogólnych sformułowań na temat ruchów społecznych, ich rodzajów i form działania, po czym przechodząc do szczegółowych rozważań, posłużył się przykładem tzw. Komitetu Obrony Robotników (KOR), jako typowym przykładem „autentycznego ruchu społecznego” skierowanego przeciwko władzy. Przedstawiając jego genezę, Kuroń stwierdził, iż w czerwcu 1976 r. zaistniały w całym kraju warunki sprzyjające powstaniu i działalności tego ruchu społecznego, który początkowo nosił charakter spontanicznej reakcji na wydarzenia, a dopiero później – w związku z potrzebą pomocy osobom represjonowanym za udział w wydarzeniach – wykształciła się struktura organizacyjna KOR.

3. Kuroń scharakteryzował niektóre formy działalności podejmowanej przez KOR, mówiąc m.in. o udzielaniu pomocy finansowej i prawnej osobom represjonowanym, o gromadzeniu i systematyzowaniu, a następnie wykorzystaniu dokumentacji dot[yczącej] przebiegu i następstw wydarzeń zaistniałych w czerwcu 1976 r., o inicjowaniu skarg na działalność organów porządku publicznego i wymiaru sprawiedliwości, o działalności wydawniczej i informacyjnej. Mówiąc o tej ostatniej, Kuroń stwierdził, iż był autorem inicjatywy, aby drogą telefoniczną informować światową opinię publiczną o działalności KOR. Omawiając różne przejawy działalności, Kuroń podkreślił, iż KOR podjął również działania wymierzone bezpośrednio w poczynania organów porządku publicznego, w tym i Służby Bezpieczeństwa. I tak, dla zmniejszenia skuteczności działań tych organów wobec osób związanych z KOR-em, wprowadzono systematycz-

ne działania szkoleniowe oparte na instrukcjach, dot[yczące] np. sposobu zachowania się zatrzymanych podczas przesłuchań, prawa odmowy zeznań osób wzywanych na przesłuchania itp.

4. Znaczną część wykładu stanowiły wywody Kurońa w przedmiocie form i perspektyw działalności antysocjalistycznej, którą nazwał on „działaniem instrumentalnym”. Według niego „ruch instrumentalny to taki, którego cele wykraczają poza sam ruch, są nastawione na społeczeństwo, na jakieś zmiany w nim, modyfikacje, przekształcenia”.

Rozwijając ten temat, Kuroń stwierdził w szczególności, że dążeniem „ruchu instrumentalnego” może być „oddziaływanie bezpośrednie, agitacyjne, różnego typu rozmowy z ludźmi w celu przekonania ich i przyciągnięcia, różnego typu wiece, na których występuje się twarzą w twarz, różnego typu kolportaż, na przykład rozdawanie ulotek”, „oddziaływanie pośrednie, to znaczy to wszystko, co ruch robi po to, żeby ludzi przyciągnąć, nie mówiąc, że dokonuje jakichkolwiek agitacji, działań wychowawczych itd. I to oczywiście może być wszystko – sport, turystyka, zabawy towarzyskie, co kto chce”.

Następnie Kuroń omówił formy działalności organizacyjnej „ruchu instrumentalnego”. Dokonał w związku z tym podziału działalności organizatorskiej tego typu na działalność o charakterze wewnętrznym, która „ma swój aspekt organizatorski, ktoś musi podzielić pracę, dopilnować, załatwić, gdzieś pójść itd.”, zewnętrznym „to znaczy organizowanie ludzi do czegoś – w przypadku działalności KOR jest to organizowanie SKS, ruchu samoobrony chłopskiej czy grup robotniczych” i wydawniczym „przez robienie prasy, organizowanie techniki, książek”.

5. Rozwijając temat, Kuroń stwierdził, że w pewnych sytuacjach ruch społeczny może decydować się na robienie tzw. małego sabotażu na wzór działań z okresu okupacji. Stwierdził m.in., że „my się też do tego odwołujemy, bo to są napisy na murach, rozrzucanie ulotek czy też różnego rodzaju psikusy robione wrogowi: zrywanie flag, zamalowywanie wystaw, bicie szyb w gablotach”.

Wymieniając dalsze możliwe formy działania instrumentalnego, prelegent stwierdził, że inną formą takiej działalności może być tzw. wojskówka. Rozwijając ten temat, podał, że „wojskówka” może być ćwiczeniem samym w sobie i wówczas można to nazwać „wojskówką wewnętrzną” lub może być też „wojskówką zewnętrzną”, to jest wszystkiego typu akcjami wojskowymi (stwierdzenie dosłowne).

6. W toku całego wystąpienia J[acek] Kuroń powoływał się na badania szeregu autorów, przeważnie zagranicznych, oraz na różnego rodzaju własne badania ankietowe, prowadzone w okresie jego działalności w ZHP.

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 11, k. 28–30, mps.

1979 kwiecień 1, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie ustalonych uczestników zjazdu TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W nawiązaniu do meldunku z dnia 28 III br. dot[yczącego] zjazdu członków TKN informuję, że dotychczas ustalono następujących uczestników:

1. **Amsterdamski** Stefan – doc. dr hab., Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Warszawa.
2. **Bieńkowski** Władysław – emeryt, Warszawa.
3. **Brandys** Marian – literat, Warszawa.
4. **Burek** Tomasz – literat, I[nstytut] B[adań] L[iterackich], W[arsz]a[wa].
5. **Celiński** Andrzej – socjolog, W[arsz]a[wa].
6. **Cywiński** Bohdan – dziennikarz, miesięcznik „Znak”, W[arsz]a[wa].
7. **Chamcówna**^a Mirosława – prof., A[kademia] W[ychowania] F[izycz-nego], Wrocław.
8. **Chojecki** Mirosław – członek KSS „KOR”.
9. **Chwedończuk** Bogdan¹ – UW, W[arsz]a[wa].
10. **Dziewicka-Jokatow** Maria² – dr, emerytka.
11. **Gleichgewicht** Bolesław – prof. U[niwersytetu] Wrocławskiego, Wrocław.
12. **Hartman** Stanisław – prof., Instytut Matematyki PAN, Wrocław.
13. **Jawłowska-Curlanis** Aldona – dr, I[nstytut] F[ilozofii] i S[ocjologii] PAN, W[arsz]a[wa].
14. **Jedlicki Jerzy** – doc. dr hab., Instytut Historii PAN, Warszawa.
15. **Kielanowski** Jan – prof., Instytut Fizjologii i Żywienia Zwierząt PAN, W[arsz]a[wa].
16. **Kersten** Adam – prof., UMCS, Lublin.

^a W dokumencie Chamiec.

¹ Bohdan Chwedończuk (ur. 1938) – filozof.

² Maria Dziewicka-Jokatow (?–1997) – ekonomistka, działaczka opozycyjna. Do 1968 r. w SGPiS, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, członek TKN, działaczka NSZZ „Solidarność”.

17. **Kijowski** Andrzej – literat, W[arsza]wa.
18. **Kowalik** Tadeusz – dr hab., Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, W[arsza]wa.
19. **Król Marcin** – dr filozofii, W[arsza]wa.
20. **Kunicki-Goldfinger** Władysław – prof., UW, Warszawa.
21. **Lipski** Jan Józef – literat, I[nstytut] B[adań] L[iternackich] PAN, W[arsza]wa.
22. **Mazowiecki** Tadeusz – redaktor naczelny „Więzi”, W[arsza]wa.
23. **Michnik** Adam – historyk, W[arsza]wa.
24. **Mikołajska** Halina – aktorka, W[arsza]wa.
25. **Ostrowski** Wojciech – pracownik C[entrali] H[andlu] Z[agranicznego] „Universal”, K[lub] I[nteligencji] K[atolickiej], W[arsza]wa.
26. **Starczewska** Krystyna³ – dr, I[nstytut] F[ilozofii] i S[ocjologii] PAN, W[arsza]wa.
27. **Strykowski** Julian⁴ – literat, dr filozofii, W[arsza]wa.
28. **Śpiewak** Paweł – socjolog, K[lub] I[nteligencji] K[atolickiej], W[arsza]wa.
29. **Woroszyński** Wiktor – literat, W[arsza]wa.
30. **Wosiek** Maria – dr hab., Tow[arzystwo] Literackie im. A[dama] Mickiewicza, Warszawa.
31. **Zambrowski** Antoni⁵.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 160–161, mps.

³ Krystyna Starczewska (ur. 1937) – filozof, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożycielka TKN, działaczka NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym ukrywała się, współzałożycielka i w latach 1982–1989 członek redakcji „KOS-a”.

⁴ Julian Strykowski, właśc. Pesach Stark (1905–1996) – pisarz związany z ruchem syjonistycznym i komunistycznym, w latach 1935–1936 więziony, 1939–1946 w ZSRS, członek redakcji „Czerwonego Sztandaru” i tygodnika Związku Patriotów Polskich „Wolna Polska”, w 1966 r. wystąpił z PZPR, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel TKN.

⁵ Antoni Zambrowski (ur. 1934) – ekonomista, dziennikarz, działacz opozycyjny. W latach 1956–1966 w PZPR, w 1968 r. aresztowany, w 1969 r. skazany na 2 lata więzienia, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, publicysta prasy podziemnej i emigracyjnej.

1979 kwiecień 3, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 20 III 1979 r. o godz. 19.00 w mieszkaniu A[ndrzeja] **Celińskiego**, ul. [...], Warszawa, odbył się kolejny wykład w ramach TKN z cyklu „Filozofia wiedzy”, prowadzony przez Stefana **Amsterdamskiego**.

Prelegent miał zamiar kontynuować temat dot[yczący] filozofii Poppera. Zadawane jednak przez akty młodzięzowy pytania uniemożliwiły prowadzenie zajęć w sposób zaplanowany przez wykładowcę. Pytania, na które S[tefan] Amsterdamski konsekwentnie odmawiał odpowiedzi, dotyczyły m.in.:

- dlaczego porusza tematy ogólnie znane, a nie wymagające dokładnego omówienia,

- dlaczego działa w TKN,

- co sobą reprezentuje, skoro chciano go usunąć z PAN.

Stawiano mu także zarzuty, że:

- jest miernym wykładowcą,

- ma powiązania z ośrodkami dywersji ideologicznej na Zachodzie.

Ośmieszany Amsterdamski uciekł do innego pomieszczenia w mieszkaniu, do którego gospodarz domu A[ndrzej] **Celiński** zaprosił jeszcze sześć osób znanych jako stałych słuchaczy TKN. Byli to:

- studentka Wydziału Matematyki i Mechaniki UW Hanna **Turczyn** oraz jej kolega z Wydziału o nieustalonych personaliach,

- N.N. rodzeństwo – chłopak i dziewczyna w wieku 18–20 lat,

- dwie N.N. osoby.

Obecna na początku wykładu Aldona **Jawłowska-Curlanis**, widząc ośmieszanie i bezradność Amsterdamskiego, rozplakała się głośno i opuściła mieszkanie.

Obecni na wykładzie aktywiści chcieli przedostać się do Amsterdamskiego, czemu przeszkodził A[ndrzej] Celiński. Wobec tego parodiując i wyszydzając prelegenta, przeprowadzili „wykład” pt. „Moralność wykładowcy”.

W pewnym momencie osoby skupione wokół S[tefana] Amsterdamskiego chciały zatrzymać jednego z aktywistów w charakterze zakładnika, lecz

od inicjatywy tej odstąpiono po interwencji A[ndrzeja] Celińskiego, który stwierdził, że takie posunięcie byłoby na rękę władzom i mogłoby spowodować nieokreślone konsekwencje.

Wykładowca stwierdził, że TKN „wytrzymało kotły, przeszukania, legitymowania i inne represje typu policyjnego ze strony władz, ale na metodę stosowaną przez aktyw młodzieżowy sposobu przeciwdziałania nie ma i być nie może”.

Dalej zastanawiano się nad przyszłością TKN. Stwierdzono, że nadanie mu charakteru elitarnego mija się z celem tej organizacji. Wg Celińskiego należy obecnie wprowadzić w życie tę metodę, którą planowano zastosować od nowego roku akademickiego. Prawdopodobnie chodzi tu o wprowadzenie tzw. wykładów modelowych odbywanych w obecności licznej grupy osób, zdaniem członków TKN posiadających poważny autorytet społeczny, co miałyby zapobiec przegradzaniu się dyskusji w ataki na prelegenta.

S[tefan] Amsterdamski usiłował umówić się z tym słuchaczem, który początkowo miał być zakładnikiem, na wspólną dyskusję do kawiarni PAN, zastrzegając jednakże, że w przypadku, gdy przyjdzie więcej osób, nie podejmie dyskusji.

Na wykładzie obecnych było 37 osób, w tym 31-osobowa grupa aktywu młodzieżowego.

Na krótko przed rozpoczęciem wykładu A[ndrzej] **Celiński**, który dopiero co wrócił z wczasów, wniósł paczkę z nieokreślonymi bliżej papierami. Paczka ta była opatrzona adresem: nadawca – Kraków, ul. [...].

W dn[iu] 22 III 1979 r. o godz. 19.00 w mieszkaniu **Narmi Joanny Michejdy**^a, Warszawa, ul. [...], odbył się kolejny wykład w ramach TKN z cyklu „Historia gospodarcza i historia Polski”. Prelegent **Tadeusz Kowalik** temat wykładu „Stalinizm w Polsce” podzielił na dwie części:

- przejawy i podokresy, jakie można datować od 1945 do 1955 r.,
- podokresy planu sześcioletniego z uwzględnieniem, w jakich dziedzinach był sukcesem, a w jakich porażką.

W wystąpieniu swym podsumował także wykład prof. Bobrowskiego n[a] t[emat] „Historia gospodarcza do 1948 r.”. W wykładzie, który zakończył się około godz. 22.00, brało udział 9 osób, w tym 2 kobiety.

^a W dokumencie Joanny Normi-Michejdy.

W dn[iu] 26 III 1979 r. o godz. 19.00 w mieszkaniu Zofii **Banieckiej**, Warszawa, ul. [...], Jerzy **Jedlicki** miał przeprowadzić kolejny wykład w ramach TKN z cyklu „Przewodnie idee epoki współczesnej”.

Przystępując do wykładu pt. „Geneza historyczna idei narodowej”, Jedlicki odwołał następny wykład planowany na 9 IV 1979 r. z powodu wyjazdu, zapraszając jednocześnie na najbliższe zajęcia w dn[iu] 23 IV 1979 r.

Prowadzenie wykładu zostało uniemożliwione przez padające od przedstawicieli aktywu młodzieżowego pytania pod adresem prelegenta:

- dlaczego RWE i oświadczenie kolportowane na UW zawierają nieprawdziwe dane odnośnie [do] zajęć w dn[iu] 21 III 1979 r. podczas wykładu Jacka **Kuronia**,

- czy sprawa rzekomego pobicia **Kuroniów** nie jest próbą szukania nowego **Pyjasa**¹,

- czy w[yżej] w[ymienione] zajęcia nie były zainspirowane przez samych działaczy TKN,

- dlaczego wykłady mają pokątny i konspiracyjny charakter.

Jedlicki po nieudanych próbach odpowiedzi na pytania i zarzuty opuścił mieszkanie. Pozostali natomiast inni członkowie TKN, wśród których rozpoznano Marię **Dziewicką-Jokatow**, Władysława **Kunickiego-Goldfingera**, Jana **Kielanowskiego** (prawdopodobnie), usiłowali zgrupować wokół siebie grupę młodzieży w celu podjęcia dialogu. M[aria] Dziewicka-Jokatow opowiadała swoje wrażenia z zajęć na wykładzie u A[dama] Michnika w dn[iu] 14 III 1979 r., podkreślając brutalność aktywu.

Z wypowiedzi wymienionych wynika, że:

- zajęcia na wykładach opisane będą w prasie zachodniej,
- TKN może zejść do podziemia,
- w Paryżu powstało w wyniku interwencji działaczy TKN Towarzystwo Przyjaciół TKN, w którego składzie jest trzech laureatów Nagrody Nobla,
- jedna z osób (rzekomo Jan Kielanowski) stwierdziła, że członkowie TKN posiadają informacje dot[yczące] przebiegu odpraw aktywu młodzieżowego.

¹ Stanisław Pyjas (1953–1977) – student filologii polskiej UJ. Współpracownik KOR, zamordowany najprawdopodobniej przez tajnego współpracownika SB. Jego śmierć wywołała masowe protesty studentów i stała się impulsem do powołania SKS.

Poza w[yżej] w[ymienionymi] rozpoznano Bohdana **Cywińskiego**, Urszulę **Doroszewską**, Marcina **Gugulskiego**² oraz nieznanego z nazwiska studenta Wydz[iału] Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW poruszającego się o kulach (stały uczestnik wykładów J[erzego] Jedlickiego). W wykładzie brało udział około 50 osób, w tym 27-osobowa grupa aktywu F[ederacji] SZMP.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 164–168, mps.

² Marcin Gugulski (ur. 1958) – dziennikarz, działacz opozycyjny. Harcerz I Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. R. Traugutta („Czarna Jedyńka”), współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1980–1992 członek redakcji „Głosu”, działacz NSZ, w 1981 r. w Krajowej Komisji Koordynacyjnej, w 1981 r. członek redakcji „Wiadomości Dnia”, 1982–1990 członek redakcji „Wiadomości”. 1991–1992 rzecznik prasowy rządu.

1979 kwiecień 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN organizowanych we Wrocławiu i w Krakowie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 12 III 1979 r. we Wrocławiu w mieszkaniu prof. Mirosławy **Chamiec** w godz. 18.45–21.30 odbył się odczyt w ramach Latających Uniwersytetów. Prelegentem był przybyły z Warszawy Jan Józef **Lipski**. Tematem była geneza i działalność Klubu Krzywego Koła z uwzględnieniem sylwetek najbardziej znanych członków tego klubu. Prowadząc odczyt, prelegent sugerował zebrany, aby wyciągnęli wnioski dla swojej działalności. W spotkaniu wzięło udział około 40 osób. Rozpoznano wrocławskich działaczy TKN w osobach: prof. M[irosława] Chamcówna, prof. R[oman] Duda i doc. B[olesław] Gleichgewicht oraz członków wrocławskiego SKS-u: Budrewicz, Wilk¹, Ochman², Turkowski³, Grotowicz⁴, Stołecka⁵, Kasprzycka⁶, Helena Gleichgewicht⁷ oraz Najnigier⁸.

^a W dokumencie Chamiec.

¹ Mariusz Wilk (ur. 1955) – dziennikarz, pisarz, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz wrocławskiego SKS, w latach 1979–1981 członek redakcji „Tematów”, 1980–1981 w redakcji „Solidarności” i „Samorządności”, w stanie wojennym ukrywał się, w 1982 i 1986 r. aresztowany.

² Jerzy Ochman (ur. 1957) – informatyk, działacz opozycyjny. Współzałożyciel wrocławskiego SKS, w 1979 r. usunięty ze studiów.

³ Krzysztof Turkowski (ur. 1954) – historyk, działacz opozycyjny. Działacz wrocławskiego SKS, Komitetu Samoobrony Społecznej Ziemi Dolnośląskiej, w latach 1980–1981 członek redakcji „Tematów” i „Solidarności Dolnośląskiej”, wiceprzewodniczący Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”, w 1982 r. członek redakcji „Z dnia na dzień”, 1989–1990 członek Komitetu Obywatelskiego we Wrocławiu. W latach 1990–1994 wiceprezydent Wrocławia.

⁴ Viktor Grotowicz (ur. 1958) – dziennikarz, tłumacz, działacz opozycyjny. Rzecznik wrocławskiego SKS, współpracownik KSS „KOR”, współzałożyciel Niezależnego Samorządu Studenckiego, w latach 1980–1981 zastępca redaktora naczelnego Radia „Solidarność”, członek redakcji „Tematów”, w stanie wojennym internowany, 1983–2001 na emigracji.

⁵ Danuta Stołecka-Wójcik (ur. 1957) – polonistka, działaczka opozycyjna. Działaczka wrocławskiego SKS, w latach 1980–1981 w ZR NSZZ „Solidarność”, członek redakcji „Z dnia na dzień”, w stanie wojennym internowana, 1984–1996 na emigracji w Austrii i Niemczech.

⁶ Kasprzycka – bliższych danych nie ustalono.

⁷ Helena Gleichgewicht (ur. 1957) – scenograf, działaczka opozycyjna. Działaczka wrocławskiego SKS, skreślona z listy studentów z przyczyn politycznych, od 1984 r. na emigracji w Norwegii.

⁸ Sławomir Najnigier (ur. 1958) – polityk, działacz samorządowy i opozycyjny. Współpracownik wrocławskiego SKS, w 1979 r. w redakcji „Akademickiego Pisma Informacyjnego”, następnie

L[eszek] Budrewicz zainicjował zbiórkę pieniężną, lecz **Lipski** pieniędzy nie przyjął, uzasadniając odmowę tym, że pieniądze są bardziej potrzebne SKS-owi na jego działalność.

M[ariusz] **Wilk** poinformował zebranych, że podobne wykłady będą organizowane co dwa tygodnie. Miejsce, czas spotkania oraz nazwisko wykładowcy podawane będą ze względów konspiracyjnych w ostatniej chwili.

W dniu 20 III 1979 r. na terenie Wrocławia Jan **Lityński** (z Warszawy) przeprowadził wykład w ramach TKN. Na skutek działań operacyjno-profilaktycznych Wydziału III KW MO we Wrocławiu wykład nie odbył się w zaplanowanym miejscu i zaplanowanym czasie (planowano mieszkanie przy ul. [...], godz. 19.30). Niemniej pod ustalonym adresem zgromadziła się około 30-osobowa grupa ludzi, w tym wszyscy aktywni działacze SKS. Około 20 osób przeszło pojedynczo do mieszkania Jacka Malca⁹ przy ul. [...], gdzie o godz. 21.00 Jan Lityński przeprowadził swój 1,5-godzinny wykład. Tematem było „Podłoże i uwarunkowanie wydarzeń marcowych w okresie od października 1956 do dn[ia] 8 marca 1968 r.” Prelegent nie omawiał samych wydarzeń marcowych, gdyż jak stwierdził, był w tym okresie aresztowany.

W spotkaniu, które zakończyło się o godz. 24.00, uczestniczyło 20 osób. J[an] Lityński spędził noc w mieszkaniu J[acka] Malca, a w dniu 21 III 1979 r. wyjechał do Warszawy.

W dniu 21 III 1979 r. w ośrodku Duszpasterstwa Akademickiego w Krakowie przy kościele św. Szczepana odbył się wykład Tomasza **Burka** w ramach TKN. Tematem była „Krytyka literacka w II połowie XX-lecia międzywojennego”. Na zakończenie wykładu T[omasz] Burek zaprosił obecnych na następny wykład pt. „Nowe rozumienie historii poprzez pryzmat kataklizmu wojny”. Na spotkaniu obecnych było około 35 osób, w tym grupa sympatyków i rzeczników SKS.

działacz NZS, w stanie wojennym internowany. W latach 1992–1993 podsekretarz stanu w Ministerstwie Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa.

⁹ Jacek Malcec (ur. 1957) – wówczas student historii sztuki UW, działacz opozycyjny. Współzałożyciel wrocławskiego SKS, w stanie wojennym internowany.

Wśród obecnych rozpoznano m.in.: L[esława] Maleszkę, B[ronisława] Wildsteina¹⁰, J[acka] Skrobotowicza¹¹, E[lżbietę] Krawczyk, J[acka] Woźniakowskiego oraz Zagajewską¹².

Z uzyskanych informacji wynika, że TKN planuje rozszerzenie swej działalności na terenie Wrocławia. Na przestrzeni najbliższych dwóch miesięcy wykłady odbywać się mają co dwa tygodnie. Terminy i miejsca spotkań podawane będą członkom SKS z dnia na dzień ze względów konspiracyjnych.

W wykładach mają uczestniczyć:

- Julian **Strykowski** i Barbara **Toruńczyk** z fragmentami powieści poświęconych okupacji Lwowa przez Rosjan,
- Wiktor **Woroszyński** z tematem „Literatura rosyjska”,
- N.N. osoba z wieczorem autorskim Czesława **Miłosza**,
- Jerzy **Ficowski** – temat do uzgodnienia.

Wydział III KW MO we Wrocławiu, współpracując z Wydz[iałem] III KS MO, podejmie odpowiednie działania w celu zapewnienia dopływu informacji, skutecznego przeciwdziałania^b i dokumentowania działalności TKN na terenie Wrocławia.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 173–175, mps.

^b W dokumencie skutecznemu przeciwdziałaniu.

¹⁰ Bronisław Wildstein (ur. 1952) – dziennikarz, działacz opozycyjny. W 1973 r. uczestnik protestów przeciwko przekształceniu ZSP w SZSP, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel krakowskiego SKS, w latach 1977–1979 członek redakcji „Indeksu”, 1978–1979 członek redakcji „Sygnału”, współzałożyciel NZS na UJ, 1980–1981 członek redakcji „Biuletynu NZS”, 1982–1990 na emigracji we Francji, 1982–1987 redaktor „Kontakt”, następnie w RWE. 1990–1993 dyrektor Polskiego Radia Kraków, 2006–2007 prezes Telewizji Polskiej.

¹¹ Jacek Skrobotowicz (ur. 1944) – malarz, aktor, działacz opozycyjny. Współpracownik krakowskiego SKS, występował w Teatrze „38”, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

¹² Zagajewska – bliższych danych nie ustalono.

1979 kwiecień 7, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący reakcji i opinii działaczy TKN w sprawie udziału aktywów młodzieżowych SZSP w wykładach TKN oraz w sprawie Komisji Stypendialnej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 26 III 1979 r. na wykładzie J[erzego] Jedlickiego obecny był aktyw młodzieżowy. Fakt obecności aktywów na zajęciach TKN wywołuje różne reakcje i oceny wśród działaczy i sympatyków Towarzystwa.

Wg Krzysztofa **Wolickiego** aktyw młodzieżowy cechuje cynizm i to co robią, czynią z zimną krwią i wyrachowaniem. Obecność na wykładach ludzi znanych, jak prof. **Kunicki-Goldfinger**^a lub prof. **Dziewicka-Jokatow**, wywoływała jednak zażenowanie aktywistów. Porównując aktyw młodzieżowy do młodzieży ZMP-owskiej z lat pięćdziesiątych, **Wolicki** widzi brak wiary i fanatyzmu u obecnej młodzieży.

W opinii Wolickiego aktywiści uczestniczący w wykładzie J[acka] Kuronia w dn[iu] 21 III 1979 r. rekrutują się z warszawskiej AWF. Ustalenie ich nazwisk i ujawnienie ich do publicznej wiadomości może być najlepszym środkiem na ich działalność, bowiem wykazują oni lęk przed identyfikacją.

Wolicki jest przekonany, że akcje aktywów młodzieżowych kierowane są przez działaczy partyjnych bez udziału i inspiracji Służby Bezpieczeństwa.

Utajnienie wykładów może być wg Wolickiego pewnego rodzaju rozwiązaniem sytuacji, lecz nie może mieć charakteru ustępstwa.

Wskazane by było podjęcie dyskusji merytorycznej z aktywistami, lecz pod warunkiem zapewnienia większej ilości osób autentycznie związanych z TKN-em.

Wg Stefana Amsterdamskiego systematyczna obecność aktywów SZSP na wykładach TKN doprowadzi do zerwania wykładów. Działania aktywistów są dwojakiego rodzaju:

– mające na celu wywołanie awantur niezależnie od tematyki planowanego wykładu,

^a W dokumencie Goldfinger-Kunicki.

– mające na celu kontrolowanie wykładów poprzez ostre ataki słowne pod adresem wykładowców (grupa uczestnicząca w tych akcjach jest dobrze przygotowana od strony merytorycznej).

W aktualnej sytuacji Amsterdamski widzi konieczność stosowania seminariów zamkniętych, ma jednak wątpliwości, czy aktywiści niewpuszczeni do mieszkania dopuszczają do niego rzeczywistych słuchaczy.

O dużej rozbieżności zdań na temat zaistniałej sytuacji oraz działań, jakie TKN ma podjąć w ochronie wykładów, mogą świadczyć dwie wypowiedzi:

- J[erzego] **Jedlickiego** – wykłady należy oficjalnie odwołać,
- K[rzysztofa] **Wolickiego** – wykładów należy bronić siłą fizyczną.

Działacze TKN zamierzają opracować specjalne oświadczenie o zaistniałej sytuacji i rozesać je do wszystkich członków PAN, a następnie kolportować w innych środowiskach. Istnieje szereg nieporozumień w środowisku działaczy TKN związanych z funkcjonowaniem Komisji Stypendialnej, w której skład weszli: Andrzej Celiński, Bohdan Cywiński, Wojciech Ostrowski, Tadeusz Kowalik i Gielbert¹. Z działalności w tej Komisji zrezygnował Stefan Amsterdamski. Na stanowisko przewodniczącego Komisji kandydują: prof. **Kunicki-Goldfinger**^a oraz prof. J[an] **Kielanowski**, który uważa, że powierzenie mu tego stanowiska ma na celu wyprowadzenie go z Komisji Programowej TKN.

W opinii S[tefana] Amsterdamskiego lepszym kandydatem jest prof. **Kunicki-Goldfinger**^a, który coraz bardziej angażuje się w działalność TKN oraz cechuje go większa rzeczowość w prezentowanym przez siebie stanowisku.

Pracownik Instytutu Sztuki PAN prof. Stefan **Morawski**² w rozmowie telefonicznej z Adamem **Michnikiem** interesował się, czy TKN organizuje listę protestujących w związku z wydarzeniami na wykładach. Profesor bardzo chętnie podpisałby taką listę, ponieważ uważa, „że to, co zostało rozrzucone w tej chwili po mieście, nie wystarczy”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 178–180, mps.

¹ Gielbert – bliższych danych nie ustalono, nazwisko prawdopodobnie zniekształcone przez autora dokumentu.

² Stefan Morawski (1921–2004) – filozof.

1979 kwiecień 9, Warszawa – Informacja na temat działalności TKN, opracowana w MSW, tajne

Faktografia działalności TKN

- tworzenie pozorów legalności – informowanie władz,
- forma (choć nie faktyczna) niezależności od KSS „KOR”,
- zaangażowanie w III semestrze około 200ª osób (członkowie, wykładowcy, właściciele mieszkań, popierający),
- przeprowadzili oni ca 140ª wykładów w III semestrze oraz w lutym i marcu 1979 r. (Warszawa, Kraków, Wrocław, Gdańsk, Poznań, Łódź),
- uczestnictwo dwóch wykładowców zagranicznych (Wesson – politolog z USA, Johansson – redaktor naczelny szwedzkiego pisma „Politika”),
- zgromadzili oni około 300ª słuchaczy (w tym 200 stałych),
- uzyskiwali formalne poparcie różnych organizacji na Zachodzie (CIEL, RWE, „Kultura” i inne) i pośrednie Kościoła w Polsce (bp Tokarczuk z Przemyśla i inni),
- publikowanie oświadczeń, petycji, protestów (szeroki kolportaż, m.in. w czasie wykładów, oraz rozpowszechnianie przez RWE i publikatory zachodnie),
- udział dziennikarzy zachodnich akredytowanych w Polsce,
- systematycznie aktyw TKN i KSS „KOR” przekazuje informacje i udziela wywiadów dla ośrodków zachodnich,
- programy działalności TKN omawiane są na comiesięcznych posiedzeniach KSS „KOR”, zgromadzeniach TKN i realizowane przez Radę Programową,
- ścisła współpraca z SKS-ami w organizowaniu działalności wykładowej i kolportażu oraz ich uczestnictwa w zajęciach,
- udział aktywu młodzieżowego w wybranych zajęciach.

Zamierzenia

- kontynuacja wykładów i seminariów w Warszawie, rozszerzenie zakresu działalności w innych ośrodkach akademickich,

^a Liczba wpisana odręcznie.

- rozszerzenie współpracy z ośrodkami zachodnimi (finansowanie, dostarczanie literatury), w tym Komitet Intelktualistów na rzecz Europy Wolności^b, Pomianowie, Smolarowie, Kołakowski),
- powoływanie zespołów problemowych (niektóre tematy kłopotliwe – przechwytywane z wyprzedzeniem zamiary partii, a znajdujące zainteresowanie w kołach oportunistyczno-liberalnych)^c,
- przygotowywanie drukiem wybranych wykładów i tworzenie taśmofonii,
- nieformalne włączanie w sferę działalności TKN programowej działalności placówek i towarzystw naukowych (Komitet Badania i Prognoz „Polska 2000”, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, [Konwersatorium] „Doświadczenie i Przyszłość”, Klub Inteligencji Katolickiej, Duszpasterstwo Akademickie, dyskusyjne nieformalne grupy),
- powołanie Komisji Stypendialnej oraz przyjmowanie egzaminów magisterskich,
- utajnienie niektórych wykładów (Kuroń, Michnik, Jawłowska-Curlanis) oraz [wprowadzenie] imiennych zaproszeń,
- wzmocnienie organizacyjne,
- zapewnienie bezpieczeństwa wykładowcom i słuchaczom na zajęciach poprzez powoływanie grup ochrony i identyfikację oraz publikowanie nazwisk aktywu,
- rozszerzenie działalności na młodzież ze szkół średnich,
- działalność naukowo-badawcza w dziedzinach ideologiczno-politycznych,
- rozwijanie działalności propagandowej, popularyzującej działalność TKN w środowiskach inteligencji twórczej (ostatnie listy do wybitnych naukowców, literatów, polityków).

Wnioski

- TKN zrzesza 78 sygnatariuszy, w tym około 40 zaliczanych do aktywu (walne zgromadzenie, Rada Programowa, Rada Stypendialna),
- wykorzystywanie placówek naukowych oraz różnych towarzystw oficjalnych (K[lub] I[n]teligencji] K[atolickiej], D[uszpasterstwo] A[kademi]ckie], P[olskie] T[owarzystwo] S[ocjologiczne], „Polska 2000” itp.) do rozszerzania działalności,

^b *W dokumencie* Komitet Pomocy na rzecz Intelktualistów Wschodnich.

^c *Tak w dokumencie.*

- działalność konspiracyjna (terminy i miejsca wykładów, współpraca z SKS-ami, opracowywanie i powielanie materiałów, związki z ośrodkami zagranicznymi – finanse),
- pozytywna ocena dotychczasowej działalności aktywu młodzieżowego i jej wpływ na załamanie i ograniczenie działalności wykładowej, zmniejszenie ilości wykładów i uczestników,
- planowanie rozszerzenia udziału w zajęciach korespondentów zagranicznych, TV, zapraszanie wykładowców zagranicznych, wyjazdy aktywu TKN za granicę w celu nawiązywania bezpośrednich kontaktów z ośrodkami i ich przedstawicielami na Zachodzie,
- wypracowywanie różnych form propagandy mających na celu popularyzowanie działalności i pozyskanie nowych zwolenników w środowiskach twórczych i akademickich oraz wytwarzanie atmosfery dezaprobaty społecznej na działanie władz społeczno-politycznych (aktywu).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 147–149, mps.

1979 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący dokumentów zakwestionowanych przez Biuro „W” MSW¹, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 4 IV 1979 r. Biuro „W” MSW ^azakwestionowało 108 dokumentów nadanych przez prof. J[ana] Kielanowskiego do członków PAN zamieszkałych na terenie kraju oraz K[rzysztofa] **Pomiana** zamieszkałego w Paryżu^a.

Dokument opracowany przez prof. J[ana] Kielanowskiego, prof. W[ładysława] Kunickiego[-Goldfingera], doc. dr. hab. T[adeusza] Kowalika oraz literata A[ndrzeja] Kijowskiego zawiera ^aopis „aktów przemocy” przeciw działalności TKN, deklarację z dnia 22 I 1978 r. o powołaniu TKN oraz listę osób, które ją podpisały^a.

Poza protestem dokument zawiera apel o zastanowienie się „czy polscy uczeni mają pozostać milczącymi świadkami wywołującej tak smutne wspomnienia brutalizacji życia społecznego oraz deprawowania młodych aktywistów, których przyucza się do zastępowania argumentów siłą pięści”.

Treść dokumentu w sprawie.

Dnia 6 IV 1979 r. Biuro „W” MSW zakwestionowało dokument „W” z dnia 4 IV 1979 r. adresowany do redaktora naczelnego „Więzi” Tadeusza **Mazowieckiego** (Warszawa, ul. [...]). Dokument jest kopią ^alistu adresowanego do przewodniczącego Rady Państwa^a [Polskiej] Rzeczypospolitej Ludowej prof. dr. Henryka **Jabłońskiego**. Nadawcy – „pracownicy i studenci AWF w Warszawie” przedstawiają swoją wersję działalności aktywu młodzieżowego SZSP rekrutującego się z ich uczelni. Treść dokumentu w sposób niewybredny ^aatakuje personalnie rektora uczelni doc. dr. Macieja **Składa**², I sekretarza Komitetu Uczelnianego Partii doc. dr. Zygmunta **Jaworskiego**³, przewodniczącego Rady Uczelnianej SZSP

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

¹ Biuro „W” MSW i jego terenowe odpowiedniki (Wydziały „W”) zajmowały się kontrolą korespondencji.

² Maciej Skład – antropolog, w latach 1975–1977 prorektor, 1977–1981 rektor AWF w Warszawie.

³ Zygmunt Jaworski – w latach 1977–1980 prodziekan AWF w Warszawie.

Jerzego **Folcika**⁴ oraz dwóch studentów Stanisława **Bieję**⁵ i Tadeusza **Kulmacza**⁶. Krytykują stosunki panujące na uczelni i zarządzenia rektora.

Autorzy dokumentu oświadczają, że gdyby obecna sytuacja utrzymała się na uczelni, będą musieli wziąć pod uwagę utworzenie Komitetu Samoobrony Pracowników i Studentów Akademii Wychowania Fizycznego^a.

Do wiadomości tekst dokumentu otrzymali także:

- prymas Polski, Stefan Kardynał Wyszyński,
- minister szkolnictwa wyższego i nauki,
- minister oświaty i wychowania,
- Mieczysław Rakowski, redaktor naczelny „Polityki”,
- prof. dr Jarema Maciszewski⁷, KC PZPR,
- przewodniczący Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu,
- Jarosław Iwaszkiewicz⁸, prezes Związku Literatów Polskich,
- rektorzy wyższych uczelni w Polsce.

Treść dokumentu w załączeniu (4 strony).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 188–191, mps.

⁴ Jerzy Folcik – wówczas student AWF, działacz SZSP, uczestnik najścia na mieszkanie J. Kuronia.

⁵ Stanisław Bieja – wówczas student AWF, działacz SZSP, uczestnik najścia na mieszkanie J. Kuronia.

⁶ Tadeusz Kulmacz – wówczas student AWF, działacz SZSP, uczestnik najścia na mieszkanie J. Kuronia.

⁷ Jarema Maciszewski (1930–2006) – polityk komunistyczny, historyk. W latach 1975–1981 kierownik Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR, 1986–1990 rektor Akademii Nauk Społecznych przy KC PZPR, 1968–1989 poseł.

⁸ Jarosław Iwaszkiewicz (1894–1980) – poeta, prozaik.

1979 kwiecień 11, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych ze źródła „**Lotos**” wynikało, że w dniu 6 IV br. o godz. 19.00 w mieszkaniu Andrzeja Celińskiego w Warszawie przy ul. [...] zaplanowano rozszerzone zebranie Komisji Programowej TKN.

Do udziału w zebraniu zaproszeni zostali:

- Bohdan **Cywiński**,
- Aldona **Jawłowska-Curlanis**,
- Tadeusz **Kowalik**,
- Władysław **Kunicki-Goldfinger**,
- Jan **Kielanowski**.

Wymienione zebranie odwołano ze względu na niemożność przybycia kilku członków Komisji Programowej.

W dniu 1 kwietnia br. Stefan **Amsterdamski** przeprowadził rozmowę z Adamem **Kerstenem** dot[yczącą] zorganizowania w maju br. kolokwiów TKN. Planuje się w tym okresie zorganizować cztery kolokwia, w tym trzy oparte o teksty dostarczone przez Bohdana **Cywińskiego** (pierwsze w dn[iu] 30 IV 1979 r.) oraz jedno w dn[iu] 21 V br., które przeprowadzi Adam **Kersten**. Nie jest wykluczone, że jedno z kolokwiów będzie prowadził Tadeusz **Kowalik**.

W ramach wymienionych kolokwiów przewidziany jest m.in. temat „O skażeniu humanistyki w wydaniu polskim i egzemplifikacji tego w podręcznikach historycznych”.

Sprawy powyższe mogą jeszcze ulec zmianie w wyniku rozmów, jakie Amsterdamski i Kersten zamierzają przeprowadzić w najbliższym czasie z Bohdanem **Cywińskim**.

Źródło „**Weteran**” przekazało informację, że Stefan Amsterdamski przeprowadził w dn[iu] 29 III 1979 r. rozmowę na temat sytuacji w TKN z N.N. obywatelem RFN.

Amsterdamski przekazał w[yżej] wymienionemu cudzoziemcowi informację, że wykłady TKN odbywają się w 20 lokalach prywatnych na terenie Warszawy. Jednorazowo bierze w nich udział nawet 100 studentów.

TKN nie konspiruje swej działalności, publikuje rozkład zajęć i listę wykładowców, mimo nieakceptowania przez władze istnienia tej organizacji. Cudzoziemiec wyraził chęć wzięcia udziału w wykładach, lecz Amsterdamski odradził mu to.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 4, k. 192–194, mps.

1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny w sprawie udziału aktywu młodzieżowego SZSP w wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichońskiego, tajne

Z uzyskanych informacji ze źródła „**Watra**” wynika, że Jacek **Kuroń** w dniu 6 kwietnia br. prowadził rozmowy z kilkoma osobami na temat ostatnich zajęć na wykładach TKN.

Figurant poinformował Bernarda **Koleśnika**¹, że Rada Wydziału Historycznego UW jednomyślnie uchwaliła, że kieruje sprawę **Tondery**² i Światopelka **Mirskiego**³ do Komisji Dyscyplinarnej. Brali oni udział w zajęciach na wykładzie TKN w dniu 21 marca br.

W rozmowie z Lidią **Wujec**⁴ stwierdził, że decyzja o powołaniu grupy aktywu młodzieżowego miała być podjęta na najwyższym szczeblu. Dowiedział się, że AWF miała specjalną instrukcję, aby nie dopuścić do wykładu i sprowokować bójkę. Sprawa mimo wszystko jest dla figuranta bardzo poważna. Twierdził, że jest to początek wielkiej afery politycznej, która może doprowadzić do wielkich wydarzeń. Proces ten – wg **Kuronia** – nabierze wielkiego rozgłosu nie tylko w kraju, ale i za granicą. Figurant wybierał się w dniu 6 bm. do mecenasa **Siły-Nowickiego**⁵, aby dostarczyć mu oskarżenie w tej sprawie.

¹ Bernard Koleśnik (ur. 1954) – jako tajny współpracownik SB ps. „Marek Walicki” rozpracowywał ROPCiO i KPN.

² Ireneusz Tondera (ur. 1959) – historyk, polityk, wówczas student UW, działacz SZSP, brał udział w atakach na uczestników wykładów TKN.

³ Światopelk Mirski – bliższych danych nie ustalono.

⁴ Ludwika Wujec (ur. 1941) – fizyk, działaczka opozycyjna. W latach 1965–1978 w PZPR, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, w 1981 r. w Agencji Prasowej „Solidarność” „AS”, w stanie wojennym internowana, 1984–1989 członek redakcji „Tygodnika Mazowsze”.

⁵ Władysław Siła-Nowicki (1913–1994) – adwokat, obrońca w procesach politycznych, działacz opozycyjny. Żołnierz kampanii wrześniowej, od 1941 r. w ZWZ, następnie w AK i WiN, od 1943 r. w Stronnictwie Pracy, od 1961 r. członek warszawskiego KIK, w latach 1980–1981 doradca KKP, a następnie KK NSZZ „Solidarność”, 1986–1989 członek Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa. 1991–1993 poseł.

W rozmowie z Krzysztofem **Wolickim** rozważali wszystko za i przeciw w tej sprawie. Byli jednak pewni swej wygranej i Kuroń poinformował Wolickiego, że był u bp. **Tokarczuka**, któremu dał tekst o zajściach w dniu 21 marca br., a b[isku]p obiecał ogłosić go w kościołach.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 2–4, mps.

1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania studentów SGPiS z rzecznikami KSS „KOR” i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 9 IV 1979 r. ^aw mieszkaniu Anieli **Steinsbergowej** odbyło się spotkanie podsumowujące udział rzeczników KSS „KOR” i TKN na zebraniu młodzieży akademickiej SGPiS na temat „Opozycja i TKN”. W spotkaniu uczestniczyli poza gospodynią J[acek] Kuroń, B[arbara] Toruńczyk, J[an] J[ózef] Lipski, A[dam] Michnik oraz K[onrad] Bieliński.

Wg Kuronia^a w zebraniu SGPiS uczestniczyło około 30 osób związanych z opozycją i TKN. Władze uczelni ani Służba Bezpieczeństwa nie robiły im żadnych przeszkód w momencie wejścia na zebranie, mimo że wcześniej były o tym fakcie poinformowane.

Zebranie miało spokojny charakter. Początkowo przewodniczący zebrania omawiał główne sylwetki KSS „KOR” i TKN, odczytano ulotkę SKS-u i nasłuchły RWE. Wystąpienie to ocenione zostało przez **Kuronia** jako nieinteligentne i tendencyjne, pełne stereotypów i bez zaangażowania.

^aWielkie wrażenie na studentach miało zrobić wystąpienie prof. E[warda] **Lipińskiego**^a, który w pewnym momencie krzyknął „**Hańba**” i poprosił o głos. Po przedstawieniu się profesor przeczytał list od ojca J[acka] **Kuronia**. Studenci, którzy nie wykazali zainteresowania wykładami TKN-u na swej uczelni i głosili, iż mają u siebie pełną wolność i demokrację, „składali hołdy” prof. Lipińskiemu. Profesor miał wstrząsnąć salą, mówiąc o wydarzeniach z dn[ia] 21 III 1979 r.^b Wg Michnika „nawet Wajda¹ nie wymyśliłby takiej sceny, mowa profesora przypominała szarżę”. **Kuroń** na ten sam temat wyraził się: „było to wielkie przeżycie, stary człowiek głoszący spokojnie, choć z pasją, swą pełną ognia mowę do młodzieży”.

Kuroń ustosunkował się do wypowiedzi członków lub rzeczników TKN-u na zebraniu.

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

^b W dokumencie 21 IV 1979 r.

¹ Andrzej Wajda (ur. 1926) – reżyser filmowy.

– °W[o]jciech] **Ostrowski** popełnił błąd, nie odczytując listy członków TKN-u oraz tematów wykładów°.

– **Michnik** próbował nadać ostrzejszy ton swoim wypowiedziom, kiedy zarzucano mu współpracę z RWE i zachodnimi ośrodkami propagandy. Wygłosił także krótkie przemówienie na temat trudnej sytuacji w transporcie, energetyce i rolnictwie.

– W[iesław] **Kęcik** wypadł źle. Niepotrzebnie wdawał się w szczegóły. Mówił m.in. o prof. Kielanowskim, chłopach ze Zbroszy, zatrzymaniach i pobiciu uczestników wykładów TKN. °Omawiając swoje wystąpienie, **Kuroń** stwierdził, że było krótkie, utrzymane w tonie wspólnego ratowania Ojczyzny w niebezpieczeństwie kryzysu ekonomicznego. Nawoływał do zgody, szukania wspólnych dróg rozwiązania problemów ekonomicznych°, wspólnego działania, cytował Bratkowskiego.

°Podsumowując postawy i reakcje studentów, zastanawiał się, dlaczego zebranie nie znalazło większego zainteresowania u młodzieży. Studenci wypowiadali krytyczne uwagi pod adresem TKN-u, krytykowali niski poziom wykładów, nie byli zainteresowani wprowadzaniem ich na SGPiS°. **Kuroń** dodał, że jedynie większe emocje nastąpiły po jego wystąpieniu, inne wypowiedzi nie znalazły większego uznania wśród uczestników zebrania.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 5–7, mps.

°°° *Fragment podkreślony odręcznie.*

1979 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kontaktów Grażyny i Jacka Kuronia z korespondentami zachodnimi, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 2 IV 1979 r. angielska gazeta „**Times**” zamieściła artykuł swojego korespondenta w Warszawie Barry’ego **Kalba** pt. *Oficjalne kroki w stosunku do Latających Uniwersytetów*. Autor w sposób tendencyjny opisał zajście w mieszkaniu J[acka] Kuronia z dn[ia] 21 III 1979 r., którego był naocznym świadkiem. Wg B[arry’ego] K[alba] „napastnicy” są najnowszą bronią przeciw Latającym Uniwersytetom, które podejmują tematy stanowiące „tabu w komunistycznym systemie edukacji”.

Treść artykułu w sprawie.

Dnia 6 IV 1979 r. pod nieobecność J[acka] Kuronia telefonował z USA przedstawiciel The North American Study Center for Polish Affairs (Północnoamerykańskie Studium Spraw Polskich), przeprowadzając kilkunastominutowy wywiad z Grażyną **Kuroń**.

Odpowiadając na pytania, G[rażyna] **Kuroń** podała swoją wersję zajść z dn[ia] 21 III 1979 r. Z jej relacji wynika, że do mieszkania wtargnęło kilkudziesięciu (powyżej dwudziestu) napastników. Byli w ubraniach cywilnych, w rękawiczkach i bili rękami, najczęściej ciosami karate. Obecny był korespondent „**Timesa**”, który robił zdjęcia.

Ojciec J[acka] Kuronia powrócił już do domu po 10-dniowym pobycie w szpitalu, syn chodzi już do szkoły, bo jest maturzystą, chociaż ma ciągle bóle głowy. **Wujec** ma przedłużone zwolnienie, Michnik czuje się już dobrze. SZSP przyznał się do tych działań. Rozpoznano już czterech napastników – trzech z AWF (zapaśnicy) i jeden z UW [z] Wydz[iału] Historii.

Osoba przeprowadzająca wywiad stwierdziła, że powyższe informacje są jej potrzebne do dokumentowania uchwał zawartych w Helsinkach, przyjętych i podpisanych przez rząd PRL.

Rozmówca stwierdził także, że prezydent potężnego w USA związku zawodowego **United Auto Workers**^a w Detroit Douglas **Fraser**^{b1} jest osobicie bardzo zainteresowany losem K[azimierza] Świtonia.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 8–9, mps.

^a *W dokumencie* United Photo Workers.

^b *W dokumencie* Dvaglas Frazer.

¹ Douglas A. Fraser (1916–2008) – działacz związkowy, w latach 1977–1983 przewodniczący związku United Auto Workers.

1979 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący studentów AWF winnych wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 6 IV 1979 r. Henryk **Wujec** i N.N. Jan odwiedzili Władysława **Siłę-Nowickiego** i zdali mu relację z pobytu na AWF, [przedstawili] skargi na studentów AWF uczestniczących w zajściach z dn[ia] 21 III br. w mieszkaniu J[acka] Kuronia.

Początkowo odwiedzili Komitet Uczelniany PZPR, ^askąd skierowani^a byli do złożenia skargi w Rektoracie i zobowiązani do opuszczenia terenu uczelni. Z AWF udali się do Prokuratury ze skargą i prośbą o pomoc w identyfikacji osób winnych pobicia H[enryka] Wujca. Z Prokuratury odesłano ich do komendy MO Warszawa Żoliborz. Stamtąd, po przesłuchaniu przez oficera, pojechali samochodem z dwoma cywilnymi funkcjonariuszami na teren AWF zidentyfikować sprawców.

W hallu uczelni **Wujec** rozpoznał studenta **Folcika** kierującego – jego zdaniem – akcją. Po wylegitymowaniu (student był bardzo zdenerwowany) jeden z milicjantów udał się z Folcikiem na górę, gdzie pozostawali przez długi okres czasu. W międzyczasie jeden z przechodzących studentów podał Janowi i drugiemu milicjantowi nazwisko drugiej osoby uczestniczącej w zajściach. Miał to być **Kulmacz**.

Po bardzo długim czasie powrócił milicjant, który odszedł z **Folcikiem**, i stwierdził, że wszystko jest załatwione. Po powrocie na komisariat, po długim oczekiwaniu, **Wujec** został ponownie przesłuchany przez tego samego porucznika. W konsekwencji złożył dwa zeznania: jedno w związku z doniesieniem o przestępstwie, drugie jako świadek.

Po zakończeniu relacji ^b**Wujec** stwierdził, że ma pewność, iż był bity przez **Kulmacza**. Nie ma tej pewności wobec **Folcika**. Chciałby jednak, aby i **Folcikowi**, jako kierującemu akcjami, „też coś przyłożyli”, gdyż dwa tygodnie wcześniej w tym samym miejscu ([w] mieszkaniu Kuronia) został przez niego uderzony pięścią w twarz, na co ma świadków^b.

^{a-a} Fragment dopisany odręcznie nad przekreślonym gdzie poinformowani.

^{b-b} Fragment podkreślony odręcznie.

Jan wtrącił, że 5 bm. rozmawiał o zajściach u Kuronia z księdzem w Rozwadowie. Ksiądz był zdziwiony, że pozwalają się tak bić, i pytał, czy nie mają broni.

Ustalili, że **Wujec** napisze swą skargę i przyniesie ją W[ładysławowi] **Sile-Nowickiemu** 7 IV 1979 r.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 10–11, mps.

Nr 109

1979 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący dokumentowania przez Anielę Steinsbergową wydarzeń, które miały miejsce na wykładach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z otrzymanych informacji ze źródła „**Anita**” wynika, że Aniela **Steinsberg**[owa] zajmuje się dokumentowaniem wydarzeń, które miały miejsce na wykładach TKN. W pracy tej, polegającej na spisywaniu ustnych relacji naocznych świadków zajęć, pomaga jej Krystyna **Iwaszkiewicz**¹.

Relacje złożyli dotychczas:

- Konrad Bieliński, który opisał zajście na wykładzie w mieszkaniu J[acka] Kuronia. Podkreślał aktywność studenta AWF **Folcika**.
- Zbigniew Romaszewski szczególnie uwzględniał momenty bicia Henryka **Wujca** i Maćka **Kuronia**.
- Grażyna **Kuroń** akcentowała, iż lekarz pogotowia ratunkowego odmówił pomocy **Wujcowi**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 14–15, mps.

¹ Krystyna Iwaszkiewicz – współpracowniczka KOR i KSS „KOR”.

1979 kwiecień 14, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania studentów SGPiS z rzecznikami KSS „KOR” i TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 9 IV 1979 r. w auli głównej SGPiS odbyło się spotkanie młodzieży studenckiej SGPiS z rzecznikami KSS „KOR” i TKN. W imprezie wzięło udział około 300 osób, w tym około 30 przedstawicieli KSS „KOR” i TKN.

KO „Witold”, relacjonując przebieg spotkania, stwierdził m.in., że przedstawiciele^a TKN byli słabo przygotowani oraz popełniali wiele błędów taktycznych, które miały wpływ na przebieg spotkania. Podstawowym błędem było powierzenie funkcji „sprawozdawcy sportowego – boksera” prof. E[dwardowi] **Lipińskiemu**, który odczytał list ojca J[acka] Kuronia dot[yczący] zająć w dniu 21 III br.

O sprawach ekonomicznych do studentów IV roku i asystentów mówił natomiast J[acek] **Kuroń**, który w odczuciu studentów jest dyletantem nieznającym elementarnych haseł ekonomicznych i prawidłowości funkcjonowania i zarządzania gospodarką narodową.

Wystąpienie E[dwarda] Lipińskiego zostało przyjęte przez młodzież spokojnie z uwagi na wiek, autorytet naukowy i była jego^b działalność naukowo-wychowawczą w SGPiS. W dyskusji młodzież polemizowała z jego wystąpieniem, czyniąc uwagi w formie wyważonej.

Z relacji M. Gotowiec¹ (przyjaciółki E[dwarda] Lipińskiego) wynika, że Edward Lipiński jest bardzo niezadowolony ze swego udziału w tym spotkaniu. Jest sfrustrowany i zdegustowany wymienionym wystąpieniem oraz że zgodził się na czytanie w[yżej] w[ymienionego] dokumentu.

KO „Witold” przekazał M. Gotowiec, że młodzież oczekiwała informacji ekonomicznej oraz że relacje „sprawozdawcy sportowego” przyjęła z zażenowaniem. Winien mówić o ekonomii, a nie o bijatyce.

^a Wyras dopisany odręcznie nad przekreślonym inicjatorzy spotkania.

^b Wyras dopisany odręcznie.

¹ M. Gotowiec – bliższych danych nie ustalono.

J[acek] **Kuroń** w swym wystąpieniu stwierdził m.in., że znajdujemy się na „dnie kryzysu ekonomicznego”. Młodzież w dyskusji wykazała, że zjawiska tego obecnie nie obserwujemy, niemniej niebezpieczeństwo istnieje.

J[acek] Kuroń zwracając się do uczestników, pytał się, czy wiedzą, że wybitny ekonomista J[anusz] Beksiak zrzekł się legitymacji doradcy i członka Partii – sala odpowiedziała: „Wiemy”. Następnie pytał, czy wiedzą, jakimi pobudkami kierował się – sala również odpowiedziała: „Wiemy”.

Na tle krytycznych wypowiedzi J[acka] Kuronia z sali padło pytanie, co proponuje. **Kuroń** odpowiedział – demokrację. Wypowiedź tę sala przyjęła burzą śmiechu.

Asystent Minkiewicz², nawiązując do tej wypowiedzi, pytał **Kuronia**, czy uzyskał zgodę J[anusza] Beksiaka na mówienie o jego odczuciach osobistych w tak ważnej dla niego sprawie. Kuroń odpowiedział, że nie.

KO „Witold” ocenił J[acka] Kuronia jako niezłego mówcę i taktyka oraz że jest to niebezpieczny przeciwnik polityczny. Na tle **Kuronia**, A[dam] **Michnik** jest niezorganizowany w formułowaniu wypowiedzi. Ograniczony zasób wiedzy oraz wady wymowy wpływają, że wystąpienia Michnika młodzież oceniła jako bardzo słabe.

W czasie czytania tekstu [ulotki] SKS przez H[enryka] **Wujca** przewodniczący zebrania przerwał i stwierdził, że młodzież dokument [ten] zna, szkoda czasu na czytanie i zaproponował wywieszenie go na drzwiach wejściowych, wówczas zainteresowani będą mogli przeczytać w czasie przerwy. Ponieważ H[enryk] Wujec bardzo nalegał, przewodniczący zebrania zaproponował głosowanie, w którym młodzież wystąpiła przeciwko czytaniu. Przewodniczący korzystając z okazji, podkreślił, że Rada Uczelniana SGPiS w pełni przestrzega zasad demokratycznych.

KO „Witold” twierdził, że spotkanie było dobrym szkoleniem politycznym w bezpośrednim zwarciu z przeciwnikiem politycznym. Młodzież zdała egzamin i gotów jest [on] zaliczyć uczestnikom 10 godzin zajęć z wychowania politycznego.

Wymieniony wskazywał, że aktyw SZSP przy SGPiS został dobrze przygotowany w zakresie problematyki biograficznej (personalno-politycznej) Kuronia, Michnika i innych osób rozwijających działalność antysocjalistyczną.

² Prawdop. Adam Minkiewicz – polityk społeczny.

Fakty te często były prezentowane w[yżej] wymienionym z żądaniem ustosunkowania się.

Słabą stroną jest jednak przygotowanie młodzieży w sferze problematyki merytorycznej, szczególnie w takich hasłach, jak demokracja, wolność i inne, które często prezentują osoby zaangażowane we wrogą działalność polityczną.

KO „Witold” zwraca uwagę, że przedstawiciele grup antysocjalistycznych uczestniczący w spotkaniu dążyli do prowokacji, która zakończyłaby się bójką. W związku z powyższym przy organizowaniu podobnych spotkań należy uwzględnić odpowiednio wcześniej reakcję na prowokację. Powyższa uwaga nabiera szczególnego znaczenia, jeśli uwzględnimy planowany przyjazd do Polski papieża K[arola] **Wojtyły**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 28–31, mps.

Nr III

1979 kwiecień 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 31 marca br. Bronisław **Geremek** przeprowadził rozmowę z Adamem **Kerstenem** na temat aktualnych spraw związanych z działalnością TKN-u. Wymienieni między innymi omawiali tekst Bohdana Cywińskiego pt. „Zatruta humanistyka” dotyczący programów i podręczników naukowych. Większa ilość tego opracowania znajduje się w dyspozycji Rady Programowej TKN, z czego około 40 sztuk jest przechowywanych^a w mieszkaniu **Kerstena**.

Tekst Bohdana Cywińskiego ma być udostępniony papieżowi w czasie jego czerwcowej wizyty w Polsce.

Ponadto **Geremek** jest zdania, że:

– Rada Programowa powinna zwrócić się do Funduszu Samoobrony Społecznej o wyasygnowanie pewnej sumy na cele stypendialne.

– TKN winien zwrócić się do społeczeństwa i instytucji z apelem o gromadzenie funduszy na ten cel.

– W dokumentach opublikowanych przez Radę Programową powinno być sformułowanie, że bankiem funduszu stypendialnego jest KOR, a TKN ma u niego swoje konto.

– TKN powinien nawiązać kontakty z zagranicą, z pewnymi środowiskami, które wg **Geremka** chętnie udzielą tej organizacji wsparcia finansowego.

– Akcja utworzenia funduszu spowodowała zarysowanie się konfliktu między środowiskiem warszawskim a krakowskimi grupami katolickimi z Jackiem **Woźniakowskim** na czele, którego przyczyną jest różnica zdań w powyższej kwestii. Działalność Marcina **Króla** w Krakowie na rzecz poparcia idei utworzenia funduszu stypendialnego TKN-u tylko połowicznie łagodzi powstały konflikt, ze względu na nieudolność w[yżej] w[ymienionego] w poszukiwaniu wyjść kompromisowych.

^a W dokumencie jest przechowywana.

Z uzyskanych informacji ze źródła „**Jawa**” wynika, że w dniu 14 kwietnia br. o godz. 18.00 w mieszkaniu Andrzeja Celińskiego (W[arsza]wa, ul. [...]) miało się odbyć rozszerzone posiedzenie Komisji Programowej TKN. W spotkaniu tym miała brać udział Aldona Jawłowska-Curlanis, która odebrać miała od gospodarza mieszkania bliżej nieokreślone materiały w celu ich kolportowania wśród swoich znajomych.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 44–45, mps.

1979 kwiecień [po 23], Warszawa – Notatka na temat wydarzeń w mieszkaniu Jacka Kuronia w dniu 21 marca 1979 r. i pobicia Henryka Wujca, opracowana w Biurze Śledczym MSW, tajne

W dniu 28 marca 1979 r. Radio Wolna Europa opublikowało tekst pisma antysocjalistycznej grupy KSS „KOR” z dnia 26 III 1979 r. adresowanego do przewodniczącego Rady Państwa PRL, które sygnowali Adam **Szczypiorski** i Aniela **Steinsbergowa**.

Autorzy pisma zarzucają Służbie Bezpieczeństwa organizowanie bojówek przy udziale Socjalistycznego Związku Studentów Polskich oraz naruszanie prawa podczas czynności przeciwdziałających poczynaniom osób prowadzących działalność w TKN. W szczególności A[dam] **Szczypiorski** i A[niela] **Steinsbergowa** imputują SB oraz SZSP dokonywanie przestępstw i posługiwanie się sprzecznymi z prawem środkami działania wobec uczestników działalności TKN.

Według autorów omawianego pisma, w godzinach wieczornych dnia 21 marca 1979 r. do mieszkania Jacka **Kuronia** w Warszawie, gdzie miał być przeprowadzony kolejny wykład TKN (odwołany na skutek nagłej choroby ojca J[acka] **Kuronia**), „wtargnęła kilkudziesięciosobowa bojówka”, której członkowie pobili żonę i syna właściciela mieszkania oraz pięciu członków i współpracowników grupy KSS „KOR”, którzy przebywali tam przypadkowo. Na skutek pobicia syn J[acka] **Kuronia** i H[enryk] **Wujec** doznali wstrząsu mózgu.

W tej samej audycji RWE podało, powołując się na informacje uzyskane z kraju od KSS „KOR”, że sprawcami pobicia osób z mieszkania J[acka] **Kuronia** była grupa aktywistów SZSP z kilku uczelni warszawskich. Wymieniano przy tym nazwiska trzech studentów AWF: **Folcika** – przewodniczącego Rady Uczelnianej SZSP oraz Stanisława **Bieja** i Tadeusza **Kulmacza** – członków Rady Mieszkańców Domów Studenckich.

Również osoby zaangażowane w działalność TKN kolportują wśród naukowców identyczną wersję incydentu w mieszkaniu J[acka] **Kuronia** w liście protestacyjnym z dnia 26 marca 1979 r., podpisanym przez J[ana] **Kielanowskiego**, A[ndrzeja] **Kijowskiego**, T[adeusza] **Kowalika** i W[ładysława] **Kunickiego-Goldfingera**.

W dniu 27 marca br. Rada Uczelniana SZSP Uniwersytetu Warszawskiego wydała ulotkę skierowaną do studentów i pracowników tej uczelni, w której demaskuje szkodliwą działalność Towarzystwa Kursów Naukowych i ustosunkowuje się do wersji zdarzenia w mieszkaniu J[acka] **Kuronia** rozpowszechnianej wśród młodzieży akademickiej stolicy przez KSS „KOR” i SKS.

W ulotce tej stwierdzono, że od grudnia 1978 r. aktyw SZSP warszawskich uczelni prowadzi walkę polityczną z TKN, podejmując m.in. „próby merytorycznej dyskusji i wyjaśnienia w toku bezpośredniej polemiki, politycznych przekonań wykładowców i słuchaczy” uczestniczących w tej działalności. W tym celu grupa aktywistów SZSP zamierzała wziąć udział w wykładzie TKN, który miał przeprowadzić J[acek] **Kuroń** w swoim mieszkaniu w dniu 21 marca br. Pod pretekstem choroby ojca, J[acek] **Kuroń** wpuścił do mieszkania tylko osoby działające z nim w grupie KSS „KOR”. Następnie do tego mieszkania „zwabiono” trzech studentów z organizacji SZSP, których dotkliwie pobito. Jednemu z nich udało się zbiec i zaalarmować oczekujących na zewnątrz kolegów. Na skutek tego doszło do bójki z osobami przebywającymi w mieszkaniu J[acka] **Kuronia**, które sprowokowały i rozpoczęły bójkę.

W związku z incydem w mieszkaniu J[acka] **Kuronia**, Komenda MO dla dzielnicy Żoliborz w Warszawie prowadzi dochodzenie. Z akt postępowania karnego w tej sprawie wynika, co następuje.

W dniu 6 IV br. o godz. 13.00 H[enryk] **Wujec**, aktywny członek KSS „KOR”, w siedzibie KD MO złożył zameldowanie o pobiciu go przed mieszkaniem J[acka] **Kuronia**. Protokół przyjęcia od H[enryka] **Wujca** ustnego zawiadomienia o przestępstwie sporządził por. Kazimierz **Paszkowski**¹, funkcjonariusz Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego.

H[enryk] **Wujec** podał w zawiadomieniu, iż w dniu 21 marca br. około godz. 19.00 poszedł wraz ze Stefanem **Kozłowskim**² ze Szczecina do mieszkania J[acka] **Kuronia** przy ul. [...] w Warszawie. Na klatce schodowej, przed wejściem do tego mieszkania, rzekomo został napadnięty

¹ Kazimierz Paszkowski – bliższych danych nie ustalono.

² Stefan Kozłowski (ur. 1955) – robotnik, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, w 1979 r. współzałożyciel KZ WZZ Pomorza Zachodniego, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

i pobity przez kilkunastu młodych mężczyzn. Zapamiętał opisy dwóch sprawców pobicia, którzy według posiadanych przez niego informacji są studentami Akademii Wychowania Fizycznego. Osoby te spowodowały u niego obrażenia głowy i na skutek tego łącznie przez okres 12 dni korzystał ze zwolnienia lekarskiego od pracy zawodowej.

Po tym przesłuchaniu por. K[azimierz] Paszkowski polecił dwu nieumundurowanym funkcjonariuszom MO udać się na teren AWF w towarzystwie H[enryka] **Wujca**. Z notatki urzędowej, sporządzonej z tej czynności przez sierż. Wacława **Margola**³ z Wydziału Służby Wywiadowczej KD MO wynika, iż H[enryk] **Wujec** na terenie tej uczelni wskazał im mężczyznę, oświadczając, iż jest on sprawcą pobicia go w dniu 21 marca br. W związku z tym funkcjonariusze MO wylegitymowali mężczyznę wskazanego przez H[enryka] **Wujca**. Był nim Jerzy **Folcik**, lat 26, zam[ieszkały] w Warszawie przy ul. [...]. Następnie H[enryk] **Wujec** zapytał wymienionego, jak się nazywa drugi sprawca pobicia go. J[erzy] **Folcik** odpowiedział, iż jest nim Tadeusz **Kulmacz** przebywający na zajęciach.

Nadto, dnia 6 IV br. w godz. 14.10–15.30 H[enryk] **Wujec** został przesłuchany w charakterze świadka celem podania bliższych okoliczności incydentu przed mieszkaniem J[acka] **Kuronia**. H[enryk] **Wujec** zeznał m.in., iż jednym ze sprawców pobicia go na klatce schodowej był wysoki, barczysty mężczyzna, o krótko ostrzyżonych włosach, który kilkakrotnie uderzył go w głowę. W pewnym momencie stracił przytomność. Odzyskał ją na podwórku, po czym poszedł do mieszkania J[acka] **Kuronia**, skąd obecny tam A[ndrzej] **Celiński** zawiózł go do lekarza.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż H[enryk] **Wujec** nie przedłożył przesłuchującemu wymaganego w sprawach o pobicie zaświadczenia o stwierdzonych u niego przez lekarza obrażeniach ciała, jak również udzielonych mu przez lekarzy czasowych zwolnień od pracy zawodowej. Zeznał natomiast, iż dokumenty te miał przekazać adwokatowi Władysławowi **Sile-Nowickiemu**, który nimi dysponuje.

W oparciu o złożone zameldowanie o przestępstwie i zeznanie o pobiciu, por. K[azimierz] Paszkowski w dniu 6 IV 1979 r. wszczął dochodzenie w sprawie pobicia H[enryka] **Wujca**, na skutek czego miał on doznać uszkodzenia ciała na czas powyżej siedmiu dni, tj. o przestępstwo z art. 156 § 1 kk (czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat).

³ Wacław Margol – bliższych danych nie ustalono.

Zwraca w związku z tym uwagę pochoćność w podjęciu decyzji o wszczęciu postępowania karnego, pomimo tego iż H[enryk] **Wujec** nie przedstawił dokumentów potwierdzających fakt pobicia go oraz ujawnił swe związki z osobą J[acka] **Kuronia**, który znany jest nie tylko funkcjonariuszom MO z dzielnicy Żoliborz z antysocjalistycznej działalności.

Do dnia 23 kwietnia br. w dochodzeniu tym nie dokonano innych czynności procesowych poza wymienionymi w niniejszej notatce.

Przytoczone w ulotce wydanej przez Radę Uczelnianą SZSP Uniwersytetu Warszawskiego okoliczności incydentu z dnia 21 III 1979 r. w mieszkaniu J[acka] **Kuronia** dają podstawę do stwierdzenia, iż obecni tam członkowie i współpracownicy antysocjalistycznej grupy KSS „KOR” swoim działaniem sprowokowali i rozpoczęli bójkę z aktywistami SZSP, którzy zamierzali wziąć udział w zaplanowanym wykładzie TKN. W następstwie bójki niektórzy aktywiści SZSP doznali obrażenia ciała. O świadomym sprowokowaniu incydentu przez osoby z KSS „KOR” świadczyć może fakt, iż w mieszkaniu J[acka] **Kuronia** „przypadkowo” przebywali dziennikarze USA (**Kalb** z tygodnika „**Times**” i **Turek** – korespondent agencji prasowej U[nited] P[ress] I[nternational]), którzy spełniali rolę „bezzstronnych” świadków zajścia.

W związku ze wszczętym dochodzeniem w sprawie rzekomego pobicia H[enryka] **Wujca** celowe wydaje się rozważenie kwestii odpowiedzialności karnej osób winnych sprowokowania zajścia, tj. J[acka] **Kuronia** i jego pomocników.

Przyjmując stan faktyczny przedstawiony w ulotce R[ady] U[czelnianej] SZSP, można by rozważać wszczęcie postępowania karnego o popełnienie w stosunku do studentów przestępstwa z art. 165 § 2 kk, polegającego na pozbawieniu człowieka wolności połączonego ze szczególnym udrczeniem (czyn zagrożony karą pozbawienia wolności do lat 10).

Warunkiem wszczęcia takiego śledztwa byłoby zgłoszenie się do organów MO lub prokuratury studentów „zwabionych” do mieszkania **Kuronia**, a następnie pobitych. Jeśli przeprowadzone śledztwo potwierdziłoby stan faktyczny, podany w powołanej ulotce, istniałaby podstawa do przedstawienia zarzutów J[ackowi] **Kuronowi** i jego pomocnikom.

Równolegle do postulowanych działań procesowych celowe wydaje się podjęcie czynności o charakterze profilaktyczno-ostrzegawczym wobec

członków KSS „KOR”, którzy dopuszczają się zniesławienia aktywistów SZSP przez rozpowszechnianie nieprawdziwych danych na temat przyczyn i przebiegu incydentu w mieszkaniu J[acka] **Kuronia** w dniu 21 III 1979 r. W szczególności zasadne byłoby rozważenie możliwości tego rodzaju działań wobec A[dama] **Szczypiorskiego**, który podpisał w imieniu KSS „KOR” pismo do przewodniczącego Rady Państwa, opublikowane przez RWE.

Do tego celu można by wykorzystać treść artykułu pt. *Falszywi obrońcy robotników*, opublikowanego w n[ume]r[ze] 3 z marca 1977 r. miesięcznika „Ideologia i Polityka”, wydanego przez Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej KC PZPR.

W dziewięciostronicowym artykule przedstawiona jest reakcyjna działalność polityczna A[dama] **Szczypiorskiego** w okresie międzywojennym na kierowniczych stanowiskach w PPS d[awna] Frakcja Rewolucyjna i [w] prosanacyjnej Centrali Zjednoczenia Klasowych Związków Zawodowych, polegająca m.in. na organizowaniu i kierowaniu „bojówkami”, które zwalczały działacze lewicowego ruchu robotniczego [oraz] popierania morderstw kapturowych dokonywanych przez te „bojówki”.

Powyższy artykuł można by powielić i przesłać „pod firmą” Rady Uczelnianej SZSP Uniwersytetu Warszawskiego A[damowi] **Szczypiorskiemu**, jego synowi Andrzejowi **Szczypiorskiemu**⁴, autorowi opracowań o wrogiej treści, m.in. przedmowy do wydanej^a w RFN książki **Moczarskiego** pt. *Rozmowy z katem*, a także A[nieli] **Steinsbergowej** i J[ackowi] **Kuroniowi**, zaznaczając, że kopie artykułu zostaną podane do wiadomości publicznej.

Przedsięwzięcia te mogą sprzyjać zahamowaniu oszczerczych kampanii podejmowanych przez członków KSS „KOR” wobec politycznie uzasadnionej działalności aktywu studenckiego.

Niezależnie od powyższego Rada Okręgowa SZSP w Warszawie winna wysłać do prezesa PAN list protestacyjny w związku z oszczerczą kampanią prowadzoną na terenie PAN przez J[ana] **Kielanowskiego** – naświetlając jednocześnie swoje stanowisko w odniesieniu do działalności TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 48–53, mps.

^a W dokumencie wydania.

⁴ Andrzej Szczypiorski (1928–2000) – prozaik. W latach 50. tajny współpracownik SB, współpracownik KOR i PPN, w stanie wojennym internowany. W latach 1989–1991 senator.

1979 kwiecień 26, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN, opracowana w MSW^a, tajne

Działalność programowa Towarzystwa Kursów Naukowych zakłada poszerzanie, wzbogacanie i uzupełnianie wiedzy w środowiskach młodzieży studenckiej i młodej inteligencji w Polsce, szczególnie w zakresie nauk społecznych i humanistycznych.

Powołanie TKN z inicjatywy KSS „KOR” oraz faktyczna działalność wskazują, że celem TKN jest prowadzenie w różnych formach działalności politycznej skierowanej przeciwko socjalistycznym stosunkom społecznym, dyskredytowanie osiągnięć społeczno-gospodarczych PRL oraz kompromitowanie organizacji społeczno-politycznych, władz administracyjnych i osób.

Cele powyższe realizują poprzez akcję szkoleniową i szeroki kolportaż wydawnictw, które ulegają systematycznemu poszerzaniu i w obecnych warunkach stanowią zagrożenie, którego skutki mogą mieć poważne następstwa polityczne.

Uwzględniając powyższe, proponuję podjęcie systematycznych rozmów politycznych, administracyjnych i operacyjnych^b z czołowymi przedstawicielami nauki i kultury zaangażowanymi w wymienioną działalność. Rozmowy winny zmierzać do wykazania charakteru dotychczasowej działalności politycznej TKN i zainteresowanych osób oraz następstw i konsekwencji, jakie w wyniku tej działalności można przewidzieć^c.

W rozmowie należy wyeksponować problem odpowiedzialności moralnej, społecznej i politycznej, z procesową włącznie.

Rozmowy odpowiednio przygotowane (materiał dowodowy) winny być oficjalnie dokumentowane na taśmie i należy je traktować jako formę prowadzącą do całkowitej neutralizacji w zorganizowanej działalności antysocjalistycznej.

^a Podpis odręczny funkcjonariusza nieczytelny.

^b Wyraz podkreślony odręcznie.

^c Na lewym marginesie dopisane odręcznie Zgoda! Konkretne propozycje. Podpis odręczny nieczytelny.

Uzyskany materiał z rozmów poddany wnikliwej analizie pozwoli na podjęcie odpowiednich decyzji politycznych (legalizacja TKN na określonych warunkach lub rozwiązanie tej działalności, wykorzystując prawne akty normatywne).

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 150, mps.

1979 maj 15, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 20 IV 1979 r. w mieszkaniu Joanny **Michejdy** odbył się kolejny wykład w ramach TKN. Prelegent T[omasz] Burek skoncentrował się wyłącznie na omówieniu książki Andrzejewskiego pt. *Miazga*. W wykładzie, który nie zawierał treści politycznych, uczestniczyło 26 osób, w tym 15 aktywistów.

W dniu 21 IV 1979 r. z nieznanymi przyczynami nie doszedł do skutku wykład Aldony **Jawłowskiej-Curlanis** na temat „Społeczne problemy wychowania”.

W dn[iu] 23 IV 1979 r. na skutek obecności aktywistów młodzieżowego J[erzy] Jedlicki odwołał swój wykład na temat „Idea wolności”. Odwołanie wykładu prelegent motywował zadawaniem mu przez grupę aktywistów pytań niezwiązanych z tematem zajęć.

Planowany na dzień 24 IV 1979 r. wykład TKN „Kwestia chłopska i ruch ludowy” (prelegent Z[dziszław] Szpakowski) został przełożony na dzień 23 V 1979 r. W dn[iu] 30 V 1979 r. ma odbyć się ostatnie zajęcie [z tego] cyklu tematycznego w bieżącym roku akademickim.

W dn[iu] 24 IV 1979 r. odwołany został wykład Stefana Amsterdamskiego na temat „Filozofia wiedzy”. Termin następnego wykładu podany ma być słuchaczom przy pomocy komunikatów.

Z nieznanymi przyczynami nie doszedł do skutku planowany na dzień 25 IV 1979 r. wykład A[dama] Michnika „Historia współczesna Polski”.

W dniu 3 V 1979 r. grupa 12 aktywistów SZSP uniemożliwiła T[adeuszowi] Kowalikowi przeprowadzenie planowanego wykładu.

Aktywiści żądając dyskusji politycznej, głównie na temat celowości funkcjonowania TKN, sprowokowali prelegenta do podjęcia tego tematu. W trakcie dyskusji T[adeusz] Kowalik zgodził się, że treść jednego z artykułów francuskiej gazety (prawdopodobnie „Le Figaro”) ma wobec władz polskich oszczerczy charakter. Zaproponował aktywistom poruszającemu ten temat napisanie sprostowania do artykułu, deklarując jednocześnie swą pomoc w opublikowaniu sprostowania w prasie francuskiej, dzięki

swoim znajomościom wśród dziennikarzy francuskich akredytowanych w PRL.

Uzasadniając celowość wykładów TKN, stwierdził (powołując się na swoje rozległe kontakty z wykładowcami UW), że wykłady TKN mogą stać się pomostem dla przekazywania tematyki nieznajdującej miejsca w oficjalnych programach nauki akademickiej.

Z chwilą gdy aktywistom zabrakło rzeczowych argumentów do dyskusji, jeden z nich miał stwierdzić, że aktyw nie będzie więcej nachodził wykładów TKN.

Na wykładzie było obecnych około 25 osób. Dyskusja trwała 3,5 godz[iny].

Uwaga: informacja pochodzi od TW Wydz[iału] III KS MO ps[eudonim] „Piotr”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 78–80, mps.

1979 maj 19, Warszawa – Pismo zastępcy dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Walczyńskiego¹ do dyrektora Biura Śledczego MSW płk. Tadeusza Kwiatkowskiego² dotyczące możliwości wszczęcia postępowania karnego przeciwko działaczom TKN, tajne

W nawiązaniu do przesłanej nam informacji (ekspertyzy) nr J-0483/i/II/79 z dn[ia] 2 maja 1979 roku dot[yczącej] proponowanych ewentualnych przeciwdziałań władz w związku z incydem zaistniałym w mieszkaniu Jacka **Kuronia** w dniu 21 III br. uprzejmie informuję, że:

– Naszym zdaniem przy podejmowaniu jakichkolwiek czynności prawnych w stosunku do osób pozostających w zainteresowaniu SB – w związku z omawianą sytuacją – należy przede wszystkim uwzględnić każdorazowo aktualne okoliczności polityczno-operacyjne i prawne.

– Do chwili obecnej brak jest koniecznych i prawem przewidzianych tzw. obdukcji lekarskich osób poszkodowanych w wyniku zajścia w dn[ia] 21 III br. (dot[yczący] członków aktywu młodzieżowego).

– Ulotkę wydaną przez Radę Uczelnianą SZSP Uniwersytetu Warszawskiego naszym zdaniem trudno będzie zaszeregować do tzw. środków dowodowych – jest ona opracowana pod kątem propagandowym i tym samym stanowi wątpliwy materiał dowodowy. W dniu 16 maja br.

¹ Henryk Walczyński (ur. 1928) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1949 r., w latach 1949–1952 w WUBP w Kielcach, 1952–1953 w Wydziale VI Departamentu V MBP, 1953–1954 w Wydziale V Departamentu V MBP, w 1954 r. w Wydziale VII Departamentu III MBP, 1955–1956 w Wydziale VI Departamentu III KdsBP, 1956–1963 w Wydziale I Departamentu III MSW, 1962–1963 zastępca naczelnika, 1963–1965 zastępca, a 1965–1973 naczelnik Wydziału IV Departamentu III MSW, 1977–1980 zastępca, a 1980–1982 dyrektor Departamentu III MSW, 1982–1987 komendant wojewódzki MO/szef WUSW w Radomiu, w 1989 r. zwolniony ze służby.

² Tadeusz Kwiatkowski (ur. 1928) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1947 r., w latach 1947–1948 w PUBP w Kutnie, 1948–1953 w Wydziale VI Departamentu I MBP, 1953–1955 w Wydziale V Departamentu I MBP, w 1955 r. w Wydziale I Departamentu II KdsBP, 1955–1956 wykładowca Ośrodka Szkolenia BP w Warszawie, 1956–1957 w Wydziale VI Departamentu II MSW, 1957–1959 w Wydziale VII Departamentu II MSW, 1959–1969 zastępca dyrektora Biura Śledczego MSW, 1969–1971 zastępca dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW, 1971–1981 dyrektor Biura Śledczego MSW, w 1981 r. zastępca kierownika Głównego Inspektoratu MSW, 1981–1983 kierownik Zespołu MSW, 1983–1988 doradca ministra spraw wewnętrznych.

z[arząd] u[czelniany] SZSP Uniwersytetu Warszawskiego kolportował na terenie uczelni ulotkę, w treści której SZSP odcina się od stosowania siły fizycznej w ogóle – w tym również na zajęciach organizowanych przez TKN.

– Z posiadanych przez nas informacji operacyjnych wynika, że dotychczasowa ocena interesującego nas zajścia – tak środowiska młodzieży akademickiej, jak pracowników naukowych – nie sprzyja aktualnie podejmowaniu jakichkolwiek czynności prawno-procesowych sugerowanych w Waszym piśmie.

Reasumując powyższe, jesteśmy zdania, że w aktualnej sytuacji politycznej wszczęcie postępowania karnego przeciwko Jackowi **Kuroniowi** oraz innym działaczom TKN-u jest niewskazane.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 54–55, mps.

1979 maj 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 26 IV 1979 r. w mieszkaniu B[ronisława] **Geremka** dyskutowano nad obecną sytuacją TKN.

– Wg S[tefana] Amsterdamskiego i Geremka liczba kolokwii dla działaczy i wykładowców Towarzystwa powinna być ograniczona do czterech rocznie (obecnie wypadają one raz w miesiącu).

– Nową formą działalności mają stać się spotkania klubowe, na których podejmowane będą dyskusje na temat ciekawych filmów, sztuk teatralnych i publikacji książkowych. Tezy ze spotkań mają się ukazywać drukiem.

– Opracowaniem propozycji tematycznych zajmą się w najbliższym czasie **Geremek** i **Amsterdamski**.

– Spadek zainteresowania wykładami A[ndrzej] **Celiński** określił jako swoją osobistą porażkę. Nie potrafił doprowadzić do integracji słuchaczy.

– Wg **Geremka** wprowadzenie indywidualnych konsultacji dla młodzieży mogłoby być atrakcyjne i doprowadzić do wyłonienia zwartej grupy. Inne uatrakcyjnienie^a zajęć to udostępnianie słuchaczom materiałów źródłowych publikowanych na Zachodzie, w tym wydawnictw paryskiej „**Kultury**”.

– Celiński proponuje zrezygnowanie z wykładów w Warszawie (poza wykładami W[ładysława] **Bartoszewskiego**) i przeniesienia ich do Krakowa, Szczecina, Przemyśla i innych miast. Motywuje to faktem braku wystarczającej w W[arsza]wie liczby słuchaczy zdolnych dać odpór działaczom młodzieżowym.

– Podjęto rozmowy z bp. **Gulbinowiczem**¹ i ordynariuszem koszalińskim na temat wykorzystania przez TKN obiektów sakralnych.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 85–86, mps.

^a W dokumencie innym uatrakcyjnieniem.

¹ Henryk Gulbinowicz (ur. 1923) – duchowny katolicki. W latach 1976–2004 arcybiskup wrocławski, od 1985 r. kardynał.

1979 czerwiec 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wykładów TKN w roku akademickim 1978/1979, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W miesiącu maju 1979 r. Towarzystwo Kursów Naukowych zaplanowało przeprowadzić na terenie Warszawy 21 wykładów. W trakcie realizacji planu zdołano przeprowadzić 9 spotkań szkoleniowych, w których uczestniczyło 149 osób, nie licząc aktywu młodzieżowego. Przeciętna frekwencja na zajęciach [to] 16 osób i w porównaniu do m[iesią]ca kwietnia była wyższa (12 osób). Na ten stan rzeczy złożyła się wyjątkowo duża frekwencja na wykładzie prowadzonym w dniu 14 maja br. przez Władysława **Bartoszewskiego** w mieszkaniu J[ana] J[ózefa] Lipskiego, gdzie zebrały się 54 osoby.

Aktyw młodzieżowy uczestniczył w sześciu zajęciach, doprowadzając do zerwania wykładu prowadzonego przez Tadeusza **Kowalika**, Adama **Kersten**a, Jerzego **Jedlickiego**.

W omawianym miesiącu nie prowadzili zajęć mimo ich zaplanowania Adam **Michnik** i Jacek **Kuroń**. Natomiast Jerzy **Jedlicki**, po zerwaniu przez aktyw jego wykładu w mieszkaniu Zofii **Banieckiej** w Warszawie w dniu 7 maja br., rozpoczął konspiracyjne zajęcia w swoim mieszkaniu prywatnym w Warszawie przy ul. [...], zapraszając indywidualnie stałych uczestników. Podobną inicjatywę podjął Jacek **Kuroń**, który w dniu 9 maja br. odtworzył z taśmy magnetofonowej w swoim mieszkaniu wykład TKN.

Należy zaznaczyć, że na zajęcia te przyszło aż dwóch słuchaczy.

Wykład prowadzony przez Adama **Kersten**a został sfilmowany przez trzech dziennikarzy zachodnich (bliższe dane personalne w sprawie). Ekipa filmowa została zaproszona przez Andrzeja **Celińskiego**.

W omawianym okresie na zajęciach wystąpili jako nowi wykładowcy Andrzej **Tyszka**, Adam **Kersten** i Edward **Lipiński**. Prowadzący zajęcia w swoim mieszkaniu prywatnym Wiktor **Woroszyński** w dniu 5 maja br. zapowiedział kolejny wykład dopiero po rozpoczęciu roku akademickiego 1979/1980.

Na miesiąc czerwiec br. kontynuację zajęć zapowiedział Zdzisław **Szapkowski** (12 i 19 czerwca) oraz Władysław **Bartoszewski** (26 czerwca).

W tej sytuacji należy uznać, że TKN zakończył w zasadzie prowadzenie zajęć w roku akademickim 1978/1979 na terenie Warszawy.

W roku akademickim 1978/1979 na terenie Warszawy TKN przeprowadził ogółem 104 zajęcia na zaplanowanych 164.

W zajęciach TKN uczestniczyło ogółem 2109 osób, co daje przeciętną frekwencję na wykładzie 20 uczestników (w roku 1977/1978 w zajęciach uczestniczyło 1470 osób – frekwencja 24 uczestników na jednym wykładzie).

W wyniku podjętych czynności operacyjno-rozpoznawczych ustalono 113 stałych uczestników zajęć, wśród których znajduje się m.in.

- 23 studentów,
- 2 prac[owników] wyższych uczelni,
- 2 nauczycieli szkół średnich.

W roku akademickim 1978/1979 jako wykładowcy na zajęciach TKN wystąpiły 23 osoby, które uprzednio nie brały w tym udziału. Zaliczyć do nich należy:

1. ks. Bronisław **Dembowski**^a,
2. Marcin **Król**,
3. Jan Józef **Lipski**,
4. Władysław **Bieńkowski**,
5. Michał **Głowiński**,
6. Tadeusz **Mazowiecki**,
7. Kazimierz **Wóycicki**,
8. Stanisław **Barańczak**,
9. Czesław **Bobrowski** – b[były] prezes Centr[alnego] Urzędu Planowania,
10. Hanna **Jędruszcza**¹,
11. prof. **Wesson**^b – ob[ywatel] USA,
12. Jadwiga **Staniszki**²,
13. Sten **Johansson** – ob[ywatel] szwedzki,
14. Andrzej **Kijowski**,
15. Józef **Rybicki**,

^a *W dokumencie* Bembowski.

^b *W dokumencie* Wolson.

¹ Hanna Jędruszcza – historyk.

² Jadwiga Staniszki (ur. 1942) – socjolog, politolog. Uczestniczka Marca '68, aresztowana, zwolniona z pracy z przyczyn politycznych, w sierpniu 1980 r. doradca MKS w Stoczni Gdańskiej.

16. Paweł **Śpiewak**,
17. Aldona **Jawłowska-Curlanis**,
18. Maria **Dziewicka**,
19. Wojciech **Karpiński**³,
20. Waldemar **Kuczyński**,
21. Piotr **Łukasiewicz**,
22. Edward **Lipiński**,
23. Adam **Kersten**.

Do politycznego przeciwdziałania zajęciom TKN wykorzystano aktyw młodzieżowy, który uczestniczył w 28 zajęciach, doprowadzając w sześciu przypadkach do ich zerwania.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 110–113, mps.

³ Wojciech Karpiński (ur. 1943) – historyk idei, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współzałożyciel PPN, członek redakcji „Res Publici”, od 1982 r. na emigracji, członek redakcji „Zeszytów Literackich”.

1979 czerwiec 8, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności Komitetu Obywatelskiego, jako reprezentacji intelektualistów polskich, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Andrzej **Celiński** jest inicjatorem opracowania dokumentu dot[yczącego]^a krytyki aktualnej sytuacji politycznej i gospodarczej w kraju, a także oświadczenia zawierającego protest przeciwko działalności aktywu młodzieżowego wobec TKN.

W opracowaniu w[yżej] wymienionych dokumentów uczestniczą także: T[adeusz] Kowalik, St[efan] Amsterdamski, B[ronisław] Geremek. Treść tych petycji zatwierdzać będzie przed opublikowaniem 10-osobowa komisja, w skład której m.in. wchodzi: Aniela Steinsbergowa, Ludwik Cohn, Jacek Kuroń, Adam Michnik, Anka Kowalska, Zb[igniew] Romaszewski.

Dla nadania rangi oświadczeniom planuje się pozyskać jako sygnatariuszy m.in. Wandę **Wiłkomirską**¹, Kazimierza **Dejmka**², Stefana **Nowaka**, Janusza^b **Groszkowskiego**, Władysława **Kunickiego-Goldfingera**, Bogusława **Leśnodorskiego**³, Ludwika **Stomma**⁴ i Jerzego **Szackiego**. Jako miejsce spotkań wyznaczono mieszkanie Wandy Wiłkomirskiej przy ul. [...].

Organizowana grupa ma stanowić rzekomą reprezentację intelektualistów polskich i nosi nazwę Komitet Obywatelski.

Z uzyskanych informacji operacyjnych ze źródła „Lis” wynika, że w dniu 24 maja br. w mieszkaniu Wandy Wiłkomirskiej odbyło się spotkanie tzw. Komitetu Obywatelskiego, w którym prócz właścicielki mieszkania wzięli udział m.in. Andrzej **Burda**, Kazimierz **Dejmek**, Adam i Krystyna⁵ **Kerstenowie** oraz Janina **Zakrzewska**.

^a *Wyraz dopisany odręcznie.*

^b *W dokumencie Stefana.*

¹ Wanda Wiłkomirska (ur. 1929) – skrzypaczka.

² Kazimierz Dejmek (1924–2002) – reżyser teatralny, w latach 1993–1996 minister kultury i sztuki, 1993–1997 poseł.

³ Bogusław Leśnodorski (1914–1985) – historyk.

⁴ Ludwik Stomma (ur. 1950) – antropolog kultury, publicysta.

⁵ Krystyna Kersten (1931–2008) – historyk, działaczka opozycyjna. W latach 1956–1968 w PZPR, uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczką TKN.

Spotkanie miało na celu opracowanie oświadczenia protestującego p[rzeciw]ko zajęciom na wykładach TKN. Wiłkomirska postulowała, aby oświadczenie prócz spraw TKN poruszało inne problemy dot[yczące] nieprawidłowości naszego życia społecznego. Wniosek ten poparł **Dejmek**.

Zebrani postanowili, że następne spotkanie odbędzie się w mieszkaniu W[andy] Wiłkomirskiej w dniu 13 czerwca 1979 r. Celem tego zebrania będzie ostateczne uzgodnienie treści oświadczenia i opatrzenie go podpisami sygnatariuszy. Na to zebranie planuje się zaprosić Jerzego **Semkowa**⁶, Andrzeja Grzegorzcyka, Stefana Kieniewicza⁷ i Jerzego Szackiego. Poszczególne osoby zobowiązały się do propagowania idei oświadczenia w swoim środowisku zawodowym. Wiłkomirska stwierdziła, że jej dotychczasowe próby w tym kierunku zakończyły się niepowodzeniem. Idei powstania Komitetu Obywatelskiego nie poparli K[rzysztof] **Penderecki**⁸ i W[itold] **Rowicki**⁹.

Mają być prowadzone sondáže, czy ktoś z profesorów UW byłby skłonny sygnować oświadczenie. Opierając się na nieudanych próbach pozyskania profesorów Wydziału Historii UW, zebrani nie liczyli na większe efekty.

Po podpisaniu oświadczenia przez członków Komitetu Obywatelskiego przeprowadzona ma być publiczna akcja zbierania podpisów pod poszczególnymi egzemplarzami oświadczenia.

Bronisław Geremek i Andrzej Celiński zastanawiali się, w jaki sposób wyeliminować z udziału w pracach Komitetu Obywatelskiego Janinę **Zakrzewską**, gdyż jej ograniczone poparcie dla tej idei może spowodować rozłam w tworzonemu Komitecie. Rozważali również możliwość powołania tzw. Sejmiku Kultury i Nauki Polskiej, w skład którego wszedłby również TKN, jako odpowiedzialny za sprawy samokształceniowe. W skład Sejmiku mieliby wejść m.in. Marian i Kazimierz **Brandysowie**, Halina **Mikołajska**, Zygmunt **Mycielski**¹⁰ i Wanda **Wilkomirska**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 102–104, mps.

⁶ Jerzy Semkow (ur. 1928) – dyrygent.

⁷ Stefan Kieniewicz (1907–1992) – historyk.

⁸ Krzysztof Penderecki (ur. 1933) – kompozytor.

⁹ Witold Rowicki, właśc. Kałka (1914–1989) – dyrygent.

¹⁰ Zygmunt Mycielski (1907–1987) – kompozytor. Członek Klubu Krzywego Koła, autor listu protestacyjnego przeciwko interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek TKN.

1979 czerwiec 15, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN, opracowana w MSW, tajne

W roku akademickim 1978/1979 Towarzystwo Kursów Naukowych kontynuowało swą działalność polegającą na organizowaniu publicznych wykładów dla młodzieży akademickiej i szkolnej oraz młodych pracowników nauki. Poza tym organizowano tzw. kolokwia, przeznaczone dla wykładowców i sygnatariuszy deklaracji TKN.

Kierownictwo nad działalnością TKN sprawowała Komisja Programowa, na czele której stał Jan **Kielanowski**, zaś funkcję sekretarza pełnił Andrzej **Celiński**. Ponadto na zebraniu w dniu 15 X 1978 r. w jej skład zostali wybrani: Stefan **Amsterdamski**, Aldona **Jawłowska-Curlanis**, Andrzej **Kijowski**, Tadeusz **Kowalik**, Tadeusz **Mazowiecki**, Bohdan **Cywiński** – rzecznik prasowy TKN, oraz [zostali] dokooptowani później – Jerzy **Jedlicki**, Irena **Nowakowa** i Marian **Brandys**. W ramach Komisji Programowej największą aktywność przejawiali Andrzej **Celiński** (sprawy doboru wykładów, uzyskiwanie lokali i sporządzanie planów działalności) oraz Jerzy **Jedlicki** (dobór merytorycznej tematyki wykładów).

Jako cele działania i przewodnią ideą poszczególnych cykli wykładowych uznano tematykę ujętą w dokumencie *Dlaczego tradycja* opracowanym przez Jerzego **Jedlickiego**, w którym sugeruje się, jakoby TKN bronił „zagrożonej inteligencji, kultury i oświaty”. Innym dokumentem stanowiącym bazę dla działalności merytorycznej TKN było opracowanie Tadeusza **Mazowieckiego** pt. *Zatruta humanistyka* dot[yczące] krytycznej oceny rządowych programów nauczania i sytuacji wydawnictw szkolnych.

Tekst ten planowano doręczyć Janowi Pawłowi II podczas jego pobytu w Polsce.

W ramach wykładów TKN zorganizowano 11 stałych cykli:

- „Wychowanie a życie społeczne” – Jacek **Kuroń**,
- „Filozofia wiedzy” – Stefan **Amsterdamski**,
- „Historia gospodarcza” – Tadeusz **Kowalik**,
- „Geografia polskiego podziemia w latach 1939–1945” – Władysław **Bartoszewski**,
- „Kwestia chłopska i ruch ludowy w Polsce” – Zdzisław **Szpakowski**,

– „Życie społeczne a scentralizowana struktura władzy” – Irena **Nowakowa**,

– „Wybrane problemy literatury polskiej” – Tomasz **Burek**,

– „Społeczne problemy wychowania” – Adam **Stanowski**,

– „Historia współczesna Polski” – Adam **Michnik**,

– „Wybrane zagadnienia literatury rosyjskiej” – Wiktor **Woroszyński**,

– „Tradycja” – bez stałego wykładowcy.

Ponadto zastosowano metodę, iż w ramach poszczególnych cykli występowali wykładowcy zaproszeni przez prowadzącego dany cykl, i tak w cyklu T[adeusza] **Kowalika** występował Czesław **Bobrowski** i Maria **Dziewicka-Jokatow**, w cyklu A[dama] **Michnika** – Józef **Rybicki**, a w cyklu Tomasza **Burka** występowali Stanisław **Barańczak** i Andrzej **Kijowski**. Ze względu na chorobę I[reny] **Nowakowej**, cykl jej wykładów przejęło grono socjologów nazywane grupą „asystentów **Nowakowej**” – Jadwiga **Staniszki**, Piotr **Łukasiewicz**, Ludwik **Dorn**, Marcin **Król**, Andrzej **Tyszka**, Wojciech **Karpiński** i Aldona **Jawłowska-Curlanis**. Ta ostatnia przejęła następnie cykl Adama **Stanowskiego**, który po wygłoszeniu dwóch wykładów zrezygnował z dalszej działalności w TKN. Jednorazowo wykłady prowadzili ponadto: Adam **Kersten**, Jan Józef **Lipski**, Edward **Lipiński**, Tadeusz **Mazowiecki**, Kazimierz **Wóycicki**, Paweł **Śpiewak**, Waldemar **Kuczyński** i Michał **Głowiński**.

Ponadto w dniu 18 XII 1978 r. prof. Robert **Wesson** z Uniwersytetu Hoovera w Santa Barbara (USA) wygłosił prelekcję na temat „Prawa człowieka w USA”, zaś w dniu 13 I 1979 r. wykładowca Uniwersytetu Sztokholmskiego Sten **Johansson** wygłosił odczyt pt. „Polityka ekonomiczna partii socjaldemokratycznej w Szwecji”.

Tematyka wykładów była tak dobierana, aby znajdowała krytyczne odniesienia do aktualnej sytuacji politycznej i ekonomicznej w Polsce oraz sytuacji w międzynarodowym ruchu robotniczym. Ponadto w licznych dygresjach wykładowcy i niektórzy z dyskutantów zawierali krytyczne uwagi o ustroju socjalistycznym, sojuszu z ZSRR, polityce kulturalno-naukowej państwa. I tak np. **Amsterdamski** krytykował niektóre tezy Karola Marksa, głosił poglądy socjaldemokratyczne, potępiał tworzenie dóbr zbiorowej konsumpcji – rzekomo kosztem dobra jednostki. Władysław **Bartoszewski** atakował współczesną historiografię polską, która jego zdaniem wyolbrzymia zasługi i znaczenie PPR kosztem innych ugrupowań politycznych. W oparciu o analizę utworów J[erzego] **Andrzejewskiego**

T[omasz] **Burek** zarzucał władzom ograniczenie swobód obywatelskich, nawoływał literatów do przyjęcia linii, jaką prezentowali niektórzy przedstawiciele czechosłowackich środowisk twórczych w 1968 roku. T[adeusz] **Kowalik** krytykował podstawowe reformy społeczne Polski Ludowej, twierdząc, że w dwudziestoleciu międzywojennym rozdzielono między chłopów więcej ziemi niż po 1945 roku, poza tym reforma rolna uchwalona przez PKWN, jego zdaniem, miała doprowadzić do braku żywności w kraju. Nacjonalizację przemysłu **Kowalik** określał pejoratywnym terminem „przejęcie przez władzę”. Z[dzisiaj] **Szpakowski** gloryfikował działalność prawicowych ruchów chłopskich, twierdząc ponadto, że rząd sanacyjny „traktował opozycję z wyczuciem”. J[acek] **Kuroń** i A[dam] **Michnik** całość swych wystąpień poświęcili krytyce zasad ustrojowych PRL i sojuszu z ZSRR. **Kuroń** nawoływał do walki z totalitaryzmem, rzekomo reprezentowanym przez PZPR, postulował organizowanie grup i organizacji nastawionych na walkę z władzą z uwzględnieniem metod terrorystycznych. **Michnik** krytykował politykę rządu i partii w różnych okresach istnienia Polski Ludowej, zaś w swych atakach na ZSRR sugerował rzekome popełnianie przez Związek Radziecki zbrodni porównywalnych z ludobójstwem hitlerowskim.

Niektórzy z wykładowców zastosowali metodę głoszenia koreferatów, i tak na wykładach **Woroszyńskiego** wygłaszali je Adam **Pomorski**¹ i Katarzyna **Wojtkowska**², zaś na wykładzie I[reny] **Nowakowej** – Ludwik **Dorn**.

W obu semestrach roku akademickiego 1978/1979 zaplanowano przeprowadzenie 152 wykładów, przy czym trzeba zaznaczyć, że z różnych powodów plany te były kilkakrotnie korygowane:

- przeprowadzono wykładów – 99,
- odwołano – 42,
- zerwano – 11.

11 zerwanych wykładów było wynikiem działania grup aktywu młodzieżowego Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej, które ponadto uczestniczyły w 17 kolejnych wykładach, poprzez właściwe ukierunkowanie dyskusji, doprowadzając do ośmieszenia i skompromito-

¹ Prawdop. Adam Pomorski (ur. 1956) – socjolog, tłumacz. Współpracownik KOR i KSS „KOR”.

² Katarzyna Wojtkowska (ur. 1949) – działaczka opozycyjna, w stanie wojennym internowana.

wania wykładowców i samej idei TKN, co wpłynęło na radykalne zmniejszenie frekwencji na wykładach i ograniczenie bazy społecznej TKN.

Łącznie w wykładach TKN wzięło udział 2015 uczestników, co stanowi przeciętną nieco ponad 20 słuchaczy na jeden wykład. Wykładami cieszącymi się największą frekwencją były zajęcia z cyklu prowadzonych przez:

- **Bartoszewskiego** – przeciętna 37,
- **Jedlickiego** – przeciętna 24,
- **Michnika**,
- **Burka**,
- **Kuronia** – przeciętna po 22.

Zaznaczyć jednak należy, że frekwencja na tych wykładach z biegiem czasu systematycznie malała, a o jej poziomie zadecydowały zajęcia w listopadzie i grudniu 1978 r. Najniższą frekwencję notowano na wykładach:

- **Amsterdamskiego**,
- **Szapkowskiego** – po 6 osób,
- **Kowalika** – 13 osób,
- **Woroszylskiego** – 14 osób.

Na niektórych zajęciach poważny procent uczestników stanowili sygnatariusze TKN i członkowie KSS „KOR” przeprowadzający swoje wizytacje.

Należy przyjąć, iż liczba systematycznie uczęszczających osób na poszczególnych zajęciach wahała się od 3–25.

Należy dodać, iż w pierwszej fazie działania TKN planowano przeprowadzanie wykładów w kościołach. W dniu 13 XI 1978 r. w kościele św. Marcina w Warszawie, przy frekwencji wynoszącej 123 osoby, ksiądz Bronisław Dembowski wygłosił odczyt na temat encykliki *Aeterni patris*. W dalszej działalności TKN faktów korzystania z pomieszczeń kościelnych nie notowano.

Dla przeprowadzenia wykładów wykorzystano mieszkania członków TKN i KSS „KOR” – Henryka **Wujca**, Andrzeja **Celińskiego**, Zofii **Banieckiej**, Jana Józefa **Lipskiego**, Wiktora **Woroszylskiego** i Jacka **Kuronia** oraz mieszkania Narmi Joanny **Michejdy**^a i Kamili **Staszko**³.

^a *W dokumencie* Joanny Normi-Michejdy.

³ Kamila Staszko (ur. 1947) – malarka. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR” oraz podziemnej „Solidarności”.

Przed rozpoczęciem roku akademickiego, w wyniku działań administracyjnych i nacisków rodzinnych, odmówili udzielania swojego mieszkania na potrzeby TKN Ewa **Milewicz**⁴ i Władysław **Kunicki-Goldfinger**, zaś w wyniku nieporozumień z **Celińskim** zaprzestał udostępniać mieszkanie w okresie przerwy międzysemestralnej Seweryn **Pollak**.

W odpowiedzi na akcję aktywu młodzieżowego, wykładowcy TKN zaczęli stosować różnorodne formy działania. Na wniosek Komisji Programowej na wykłady zaczęli uczęszczać członkowie i sympatycy TKN – Jan **Kielanowski**, Wł[adysław] **Kunicki-Goldfinger**, M[aria] **Dziewicka**, Krzysztof **Wolicki**, A[ldona] **Jawłowska**, Wł[adysław] **Bieńkowski** i Adam **Szczypiorski** – sądzono, że obecność osób posiadających zdaniem działaczy TKN poważny autorytet społeczny powstrzyma aktyw młodzieżowy od działań. Roman **Wojciechowski**, Sławomir **Kretkowski**, Wojciech **Ostrowski** i Konrad **Bieliński** postulowali, aby zorganizować około 30-osobowe grupy, zdolne do dania fizycznego oporu aktywowi, zaś **Amsterdamski** proponował, aby działacze TKN „dali się pobić”. Realizując powyższą linię działania, na kilku wykładach TKN spowodowało zajęcia, w szczególności ostro zarysowało się to na wykładzie J[acka] **Kuronia** w dniu 21 III 1979 r. Jednocześnie usiłowano doprowadzić do skompromitowania metody działania aktywu młodzieżowego i poszczególnych jego działaczy, w tym celu przystąpiono do ustalania personaliów grup aktywu i wytwarzania na poszczególnych uczelniach nieprzychylniej dla nich atmosfery. Posunięto się przy tym do prób inspirowania odpowiednich uchwał, podejmowanych przez organizację SZSP i rady wydziałowe poszczególnych uczelni.

Studencki Komitet Solidarności w Warszawie w związku z zajęciami u J[acka] **Kuronia** opublikował oświadczenie oraz sprawę tę poruszył w „Biuletynie SKS” z dnia 24 III 1979 r.

Z inicjatywy T[adeusza] **Kowalika**, A[ndrzeja] **Kijowskiego**, J[ana] **Kielanowskiego** do pracowników nauki i osób pełniących kierownicze funkcje w PAN skierowano list tzw. profesorski. Ponadto z inicjatywy Anieli Steinsbergowej pisma protestujące przeciwko akcjom aktywu młodzieżowego wysłano do Sejmu PRL, Rady Państwa, KC PZPR,

⁴ Ewa Milewicz (ur. 1947) – dziennikarka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, współpracowniczką KOR, od 1979 r. członkini KSS „KOR”, w latach 1986–1988 redaktor biuletynu „Dokumenty i Informacje”.

Prokuratury Generalnej oraz kardynała Wyszyńskiego. W dniu 1 IV 1979 r. **Kielanowski, Wujec** i Halina **Mikolajska** odbyli rozmowę z Wyszyńskim w sprawie zajęć na wykładach TKN, zaś w dniu 5 IV 1979 r. taką rozmowę z biskupem **Tokarczukiem**, ordynariuszem przemyskim, przeprowadzili **Kuroń** i **Michnik**. Dla skłonienia aktywu młodzieżowego do zaniechania akcji skierowanej przeciwko TKN nawiązano kontakty z dziennikarzami z zachodnich agencji i stacji telewizyjnych, w celu fotograficznego dokumentowania przebiegu wykładów. Z inicjatywy działaczy TKN w wykładach wzięły udział ekipy telewizji włoskiej i USA, oraz reporterzy – **Bobiński** z „Financial Times”, Bogdan **Turek** z U[nited] P[ress] I[nternational], Barry Kalb z „Timesa”, **Kafarski** z A[gence] F[rance] P[resse], **Cwynarowicz** z [agencji] Reutersa, Pierro **Polli** z A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata] i Renate **Marsch-Potocka** z D[eutsche] P[resse] A[gentur]. W celu nadania odpowiedniej rangi tym kontaktom, w dniu 23 III 1979 r. z inicjatywy Anki **Kowalskiej** w mieszkaniu A[nieli] Steinsbergowej odbyła się konferencja prasowa, w której ze strony TKN i KSS „KOR” wzięli udział m.in. **Kuroń, Michnik, Kowalik, Bieńkowski, Wujec, Szczypiorski, Cywiński**. Ponadto w dniu 21 II 1979 r. **Amsterdamski** udzielił wywiadu na temat działalności TKN międzynarodowemu kongresowi intelektualistów CIEL w Paryżu w celu uzyskania moralnego i rzeczowego poparcia. W dniu 22 III 1979 r. **Celiński** i **Amsterdamski** udzielili wywiadu Davidowi **Shiplerowi**, w celu zamieszczenia informacji o działalności TKN na łamach „**Observera**”.

Każdorazowo po akcji aktywu **Kuroń** bądź Anka **Kowalska** udzielali informacji Aleksandrowi **Smolarowi** do Paryża, jego bratu Eugeniuszowi do Londynu oraz Jakubowi **Święcickiemu** do Sztokholmu. Przebywający na emigracji **Kołakowski, Baczek, Miłosz** i **Pomian** uznali się za „członków wspierających TKN”, przy czym ten ostatni zaproponował utworzenie Międzynarodowego Komitetu Pomocy dla TKN.

Mimo tej szerokiej akcji propagandowej, głosy popierające TKN zostały zamieszczone jedynie w paryskiej „Kulturze” i szwedzkim „Aneksie”, ponadto sprawy TKN wielokrotnie poruszała rozgłośnia RWE. W krajowej prasie bezdebitowej, szczególnie „Biuletynie Informacyjnym KSS »KOR«”, zamieszczone były artykuły i oświadczenia **Kuronia, Michnika** i Jana **Walca** potępiające akcje aktywu F[ederacji] SZMP. W związku z brakiem efektów akcji propagandowej na rzecz TKN, wobec systematycznie malejącej frekwencji, **Kuroń** i **Michnik** zawiesili swe wykłady,

natomiast **Amsterdamski** i **Jedlicki** przenieśli zajęcia do własnych mieszkań, ograniczając grono słuchaczy do znanych sobie studentów zapraszanych imiennie. Planują oni podjąć działania samokształceniowe w ramach TKN w okresie wakacyjnym, wykorzystując do tego celu organizowany przez SZSP i PTTK obóz turystyczny na Otrydzie w Bieszczadach.

J[acek] **Kuroń** próbował swą działalność wykładową połączyć ze spotkaniami „Salonu Niezależnej Kultury” u Tadeusza **Walendowskiego**, gdzie w dniu 4 IV 1979 r. wygłosił prelekcję pt. „Co ja myślę o obecnej rzeczywistości”.

Aby uzyskać bazę dla swych działań, TKN powołał Radę Funduszu Stypendialnego w celu udzielenia pomocy finansowej studentom i młodym pracownikom nauki „prześladowanym ze względu na swą działalność polityczną bądź charakter prowadzonych badań naukowych”. Rozważano możliwość utworzenia na tej bazie studiów magisterskich i doktoranckich w ramach TKN. Fundusze planowano uzyskać od Rady Funduszu Samoobrony Społecznej KSS „KOR” bądź od nieustalonych bliżej ośrodków za granicą. Pewne kontakty w USA w tej sprawie nawiązała Anna Erdman-Walendowska⁵. Wymieniona Rada Stypendialna TKN w składzie: **Kielanowski**, **Kunicki**[-Goldfinger], **Kowalik**, **Celiński**, **Ostrowski** i **Cywiński** faktycznie nie podjęła jeszcze żadnej działalności ze względu na rozbieżność zdań w łonie TKN, co do jej zakresu działania, źródeł finansowania i charakteru powiązań z KSS „KOR”.

Po ustaleniu, iż część grup aktywu F[ederacji] SZMP stanowili studenci AWF, **Kuroń** i **Celiński** rozważali możliwość wystąpienia z listem otwartym do sportowców polskich, przy czym liczono, że jego sygnatariuszami zostaną: Stanisław **Marusarz**, Jan **Mulak**⁶, Krystyna **Chojnowska-Listkiewicz**⁷ i Błażej **Wyszkowski**⁸.

Józef **Rybicki** i Jan Józef **Lipski** postulowali opublikowanie listu otwartego do członków partii.

⁵ Anna Erdman-Walendowska (1945–2004) – lekarz, żona Tadeusza Walendowskiego, od 1977 r. organizatorka spotkań poświęconych kulturze niezależnej, zwanych „salonem u Walendowskich”, w 1979 r. zmuszona do wyjazdu z Polski.

⁶ Jan Mulak (1914–2005) – lekkoatleta, polityk. Od 1993 r. senator.

⁷ Krystyna Chojnowska-Listkiewicz (ur. 1936) – żeglarka.

⁸ Błażej Wyszkowski (ur. 1949) – żeglarz, inżynier, działacz opozycyjny. Współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel gdańskiego SKS, współpracownik WZZ Wybrzeża, w 1978 r. skazany na 2 miesiące aresztu, działacz NSZZ „Solidarność”, od 1981 r. na emigracji w RFN.

Oba powyższe projekty nie zostały zrealizowane.

Z inicjatywy **Celińskiego**, **Amsterdamskiego**, **Kowalika** i Bronisława **Geremka** opracowano tekst apelu do społeczeństwa, w którym uwypuklono rolę TKN na tle ogólnej sytuacji polityczno-ekonomicznej w kraju. Treść w[yżej] w[ymienionego] apelu opiniowali Steinsbergowa, Kuroń, Michnik, Cohn, Kowalska i Romaszewski. W celu nadania rangi temu opracowaniu w dniu 24 V 1979 r. w mieszkaniu Wandy Wiłkomirskiej powołano tzw. Komitet Obywatelski, w skład którego weszli m.in. Andrzej **Burda**, Adam i Krystyna **Kerstenowie**, Janina **Zakrzewska**, Kazimierz **Dejmek** oraz właścicielka mieszkania. Komitet ten ma opatrzyć swymi podpisami tekst apelu, po czym wszcząć powszechną akcję zbierania podpisów pod tym tekstem. Planuje się dokooptować do w[yżej] w[ymienionego] Komitetu Stefana **Kieniewiczza**, Jerzego **Szackiego**, Jerzego **Semkowa**, Stefana **Nowaka**, Henryka **Wereszyckiego** oraz inne osobistości ze świata nauki i kultury. Czyniono próby, by na czele Komitetu stanął biskup **Tokarczuk**. Dąży się do tego, aby uniknąć utożsamiania Komitetu Obywatelskiego z KSS „KOR” i TKN bądź ich strukturami personalnymi.

Ze względu na uniemożliwienie prowadzenia wykładów TKN na terenie Warszawy w wyniku akcji aktywu, poza próbami zastosowania takich przedsięwzięć, jak ograniczenie liczbowe uczestników i utajnienie zajęć, planuje się przenieść maksymalną ilość wykładów poza stolicę do Wrocławia, Krakowa, Szczecina, Przemysła i Koszalina. Są propozycje, aby w tym celu wykorzystać kościoły, prowadzono już odpowiednie rozmowy z biskupem **Gulbinowiczem** i ordynariuszem diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej. Rozważano możliwość skorzystania z pomieszczeń użytkowanych przez Kluby Inteligencji Katolickiej.

Inną formą działalności TKN były kolokwia organizowane dla sygnatariuszy i wykładowców tej organizacji. W roku akademickim 1978/1979 przeprowadzono 5 tego typu zajęć:

- „Nowomowa – język propagandy” – prelegent M[ichał] **Głowiński**,
- „Jakiej historii literatury potrzebujemy?” – A[dam] **Kersten**,
- „Bohater narodowy – mit i rzeczywistość” – A[ndrzej] **Kijowski**,
- „Dylemat zasady narodowej – zasada narodowa a zasada historyczna” – R[oman] **Zimand**,
- „Uwikłanie społecznej więzi przeszłości” – Marcin **Król**.

Ponadto nie zrealizowano, przesuując je na późniejszy okres, kolokwiów „Realizacja praw człowieka w polskim prawodawstwie” (**Celiński**)

i „Problem tradycji w społeczeństwie przemysłowym” (**Jedlicki**). Jesienią bieżącego roku planowane jest kolokwium na temat książki **Kolakowskiego** pt. *Marksizm w kulturze współczesnej*. W zajęciach tego typu brało udział każdorazowo od 20–30 osób, w tym przyjezdni z Krakowa, Wrocławia i innych ośrodków objętych działalnością TKN.

Referaty oraz dyskusje prowadzone na kolokwium będą ogłaszane drukiem w ramach tzw. „Zeszytów TKN”, dotychczas wydano „Zeszyt” nr 1 dotyczący nowomowy (maj 1979 r.).

Istnieją propozycje, aby w związku z trudnościami organizacyjnymi zawiesić czasowo prowadzenie wykładów otwartych, a skoncentrować się na działalności w ramach kolokwium, pogląd taki prezentuje m.in. **Maria Janion**.

Akcje aktywu młodzieżowego i związane z tym znaczny spadek frekwencji (liczono się z przeciętną frekwencją 100 osób na jednym wykładzie) spowodowały, że wśród działaczy TKN istnieje kilka koncepcji prowadzenia dalszej działalności i charakteru egzystencji tej organizacji:

– Ochrona fizyczna wykładów przez liczne grupy sympatyków TKN, koncepcje te lansują **Wojciech Ostrowski**, **Krzysztof Wolicki**, **Roman Wojciechowski** i **Sławomir Kretkowski**. Wg **Celińskiego** jest to nierealne ze względu na brak odpowiednio przygotowanej grupy ludzi.

– Utajnienie wykładów, prowadzenie ich metodą seminaryjną w ograniczonym personalnie gronie. Koncepcję tę popierają **Amsterdamski**, **Jedlicki**, **Jawłowska**, **Kuroń** i **Michnik**. Jednakże **Jedlicki** oraz grupa skupiona wokół **Ireny Nowakowej** najchętniej widzieliby czasowe zawieszenie wykładów.

– Ograniczenie działalności TKN do pracy organicznej, czyli zaniechanie podejmowania akcentów politycznych na rzecz preferowania rzeczywistego samokształcenia.

– Zaniechanie publicznych wykładów i podjęcie przez TKN rozszerzonej akcji kolokwium dla sygnatariuszy TKN i innych przedstawicieli świata nauki i kultury. Pogląd ten lansuje **M[aria] Janion**.

– Rozszerzenie bazy społecznej TKN, w tym sprawa stypendiów, rzecznikiem tej koncepcji jest głównie **Amsterdamski**.

Sekretarz TKN **Andrzej Celiński**, będący głównym organizatorem wykładów i faktycznym przywódcą TKN, obecną sytuację polegającą na spadku frekwencji, odwoływaniu wykładów i niezrealizowaniu cykli uznał za klęskę TKN i swoją osobistą porażkę.

Nie sprawdziły się prognozy, iż TKN będzie wywierał wpływ na postawy młodzieży, powodował podejmowanie odpowiednio ukierunkowanych dyskusji na uczelniach i w zakładach pracy, a przez to tworzył nieformalne grupy i więzi środowiskowe. Zdaniem **Celińskiego** idea TKN „nie chyliła”. Młodzież nie poszukiwała informacji o wykładach, a cele TKN okazały się obce studentom, również kierunków humanistycznych.

Zastosowana metoda politycznego przeciwdziałania wykładom TKN, polegająca na prowadzeniu akcji przez aktyw młodzieżowy F[ederacji] SZMP, przyniosła pozytywne rezultaty i dowiodła, że jest metodą celową i słuszną. Dlatego też wydaje się pożądane stosowanie jej nadal w wypadku podjęcia przez TKN akcji wykładowej w kolejnym roku akademickim.

Załącznik:

Graficzne zestawienie wykładów TKN w roku akademickim 1978/1979.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 66–75, mps.

1979 czerwiec 29, Warszawa – Notatka służbowa dotycząca przebiegu zebrania TKN w dniu 28 czerwca 1979 r. w mieszkaniu Jana Józefa Lipskiego, opracowana przez starszego inspektora Wydziału II Departamentu Techniki MSW ppłk. Waldemara Gąsiora, tajne specjalnego znaczenia

O godz. 16.20 w mieszkaniu figuranta rozpoczęło się zebranie Towarzystwa Kursów Naukowych.

Prowadzący zebranie przedstawił porządek zebrania:

1. Informacja o działalności TKN-u od marca do czerwca br.
2. Wybór Komisji Programowej.
3. Rozpatrzenie sprawy Kasy Pomocy Naukowej.
4. Program w roku przyszłym.
5. Omówienie wydarzeń na Uniwersytecie Wrocławskim.

Chwilą ciszy uczczono śmierć członka TKN Antoniego Gołubiewa.

Bartoszewski nakreślając sylwetkę zmarłego, zauważył, że środki masowego przekazu nie dostrzegły śmierci Gołubiewa, chociaż podawane są informacje o wysyłaniu depesz do ludzi obchodzących swoje 40-te urodziny. Być może – dodał mówca – wszystko zostanie jeszcze naprawione.

Następnie jeden z mężczyzn w kilku zdaniach omówił działalność TKN. Większość wykładów została przeprowadzona. Część tylko została zawieszona. Dwa seminaria, które się ostatnio odbyły, cieszyły się dużą frekwencją. Rozkolportowano cały nakład pierwszego zeszytu TKN-u.^a 100 egz[emplarzy] schowane czeka na wyjątkowe potrzeby^a.

Przystąpiono do wyboru Komisji Programowej. Ktoś zaproponował przedłużenie mandatu Komisji wybranej jesienią ub. roku. Wybrano i po głosowaniu zatwierdzono osiem osób: ^aStefan Amsterdamski, Andrzej Celiński, Aldona Jawłowska, Bronisław Geremek, Tadeusz Kowalik, Jan Kielanowski, Wojciech Ostrowski^a (jedno nazwisko niezr[ozumiałe]¹).

^aProwadzący zebranie zaproponował, aby rzecznikiem TKN-u został Władysław Bartoszewski. Bartoszewski nie zgodził się na przyjęcie tego stanowiska, tłumacząc się, że nie wiadomo, jak by to zostało przyjęte w Pen Clubie^a.

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

¹ Chodzi o Bohdana Cywińskiego.

W kolejnym punkcie porządku zebrania podjęto dyskusję nad projektem regulaminu Kasy Pomocy Naukowej. Regulamin został wcześniej rozdany członkom TKN-u.

Jeden z dyskutantów wyraził gorące podziękowania czteroosobowej Komisji, która przygotowała tekst uchwały.

Inny z mężczyzn zapytał, czy w punkcie trzecim §3 nie należy opuścić drugiego zdania, a mianowicie „wymagania stawiane pracom winny być w miarę wyższe niż powszechnie obowiązujące”.

Mężczyźnie wydaje się, że może być to jedynie dyrektywa wewnętrzna, ale w uchwale nie powinno tego być.

W dalszej dyskusji postulowano konieczność wyraźnego ujęcia w uchwale, ^aże do wysuwania kandydatów do otrzymania stypendium jest upoważniony każdy członek TKN^a. Poddano uchwałę pod głosowanie. Wcześniej przewodniczący przeczytał projekt poprawek do uchwały:

1. W punkcie III 1 poprawiono: „za pośrednictwem sygnatariuszy deklaracji TKN, absolwenci itd...”

2. W punkcie III 3: „otrzymania” zamiast „zdobycia”.

Po głosowaniu uchwała została jednogłośnie przyjęta i ma zostać opublikowana.

Z kolei przewodniczący zaproponował dyskusję nad projektem regulaminu oraz sugerował zastanowienie się, czy jako sygnatariusze deklaracji TKN nie powinni zadeklarować pewnych sum na fundusz pomocy naukowej.

Jeden z obecnych odczytał zdanie z regulaminu (każdy z zebranych miał własny egzemplarz): „Rada powinna w miarę możliwości dopomagać w organizowaniu przeprowadzenia przewodu magisterskiego” i stwierdził, że jeżeli wystąpiła konieczność umieszczenia takiego zdania, jeśli chodzi o przewód magisterski, to jeszcze większa pomoc winna być udzielana osobom otwierającym przewód doktorski.

Jeden z członków Komisji, która przygotowywała projekt regulaminu, stwierdził, że nie ujmowali w regulaminie tej kwestii odnośnie [do] kandydatów na doktorów, ponieważ do tej pory otwarcie przewodu doktorskiego nie nastęczało żadnych trudności. ^aObiecał równocześnie, że Rada Naukowa będzie robić wszystko, by tym kandydatom znaleźć promotorów, którzy nie będą wiedzieć, że ich doktoranci są stypendystami TKN^a. Następnie wyjaśnił, że opiekunem w jego pojęciu może być sygnatariusz deklaracji TKN, który jest odpowiedzialny przed Kasą za ^apostępy delikwenta, natomiast nie musi być tożsamy z promotorem pracy^a. Jeden

z obecnych zastanawiał się głośno, czy opiekunowie stypendystów muszą być członkami TKN-u. Odpowiedziało mu kilka osób, że nie będzie takiego wymogu, ale jednocześnie musi być ktoś odpowiedzialny przed Kasą za postępy kandydata. Opiekunami naukowymi stypendystów mogą być osoby z zewnątrz, ale będą poinformowane, nad kim sprawują pieczę.

Z kolei poddano pod głosowanie projekt regulaminu. Projekt został przyjęty przez zebranych jednogłośnie. ⁴Przegłosowano również wystosowanie do KSS „KOR” prośby o pomoc w zbieraniu funduszy na potrzeby Kasy Naukowej TKN.

Kolejny mówca przekazał wniosek jednego z profesorów o zadeklarowanie przez członków TKN stałych składek na potrzeby funduszu naukowego TKN^a. Wniosek został przez obecnych przyjęty.

⁴Następnie przystąpiono do tworzenia Rady Funduszu, w skład której ma wejść przewodniczący, sekretarz i trzech członków. Na sekretarza jeden z obecnych zaproponował dr. Barańskiego^a. Zaproponował również, aby do Rady Stypendialnej powołać osoby, które przygotowały na to zebranie odpowiednie dokumenty, a mianowicie: ^aprof. Kunickiego-Goldfingera na przewodniczącego, a na członków: prof. Barbarę Skargę², Hannę Buczyńską i Adama Kerstena^a.

Przekazał również wiadomość, że prof. Kunicki-Goldfinger po usilnych namowach z jego strony wyraził zgodę na pełnienie funkcji przewodniczącego, ale tylko przez jeden semestr. Prof. ^aBuczyńska^a nadmieniła, że jeszcze nie wiadomo, czy prof. Skarga zgodzi się przyjąć proponowaną jej funkcję. W związku z tym ustalono, że w przypadku odmowy prof. Skargi dokooptuje się do zespołu kogoś innego.

Po przerwie jeden z obecnych przystąpił do odczytania tekstu otrzymanego z Wrocławia i przedstawiającego szczegółowy opis sprawy wrocławskich studentów³. W tekście była m.in. mowa o tym, że wyjaśnienie

² Barbara Skarga (1919–2009) – filozof. W 1944 r. aresztowana przez NKWD, skazana na 11 lat łagru, członek TKN.

³ W styczniu 1979 r. działacze wrocławskiego SKS wydali oświadczenie, opublikowane następnie przez RWE, zawierające oskarżenie dwu pracowników naukowych UW – dr. Marka Cetwińskiego i mgr. Kamila Różewicza – o udział w rozpowszechnianiu sfałszowanego numeru biuletynu studenckiego „Podaj dalej”. 25 maja 1979 r. Komisja Dyscyplinarna podjęła decyzję o zawieszeniu pięciorga studentów (sygnatariuszy oświadczenia) na 6 miesięcy. Po dokładnym rozpatrzeniu sprawy studenci wycofali się w publicznym piśmie z oskarżeń wobec Różewicza, podtrzymali zaś zarzuty wobec Cetwińskiego. W kolejnych dniach zawieszeni zostali kolejni studenci występujący w obronie już zawieszonych piątki – w sumie 23 osoby. Ostatecznie 21 z nich od października 1979 r. powróciło na studia.

zdarzeń na Uniwersytecie Wrocławskim jest tylko takie, ^a iż czynniki, którym zależało na pozbyciu się niewygodnych studentów, chwytają się prowokacji, co w konsekwencji może prowadzić do wyrzucenia obwinionych z Uniwersytetu. Z tych względów TKN powinien zainteresować się tą sprawą, jak również i KOR^a.

Lipski nadmienił, że przedwczesne oświadczenie KOR-u w tej sprawie jest już zredagowane i zostanie opublikowane, w wypadku gdyby Komisja Dyscyplinarna w dniu 3 lipca podtrzymała decyzję ukarania studentów.

Inny mówca uznał, że istnieją wszelkie przesłanki ku temu, aby nie czekać na rozstrzygnięcie sprawy przez Komisję Dyscyplinarną, lecz już teraz wszcząć działania. Sprawa jest bowiem dokonana i przeprowadzono dowód prawny. Należałoby się tylko zastanowić, czy jakkolwiek interwencja pogorszy sprawę owych studentów, czy też im pomoże. Osobiście mówca był skłonny, aby postąpić podobnie jak KOR i poprosić Komisję Programową o sformułowanie tekstu. Lipski wtrącił, że rektor przyjął taktykę nieodpowiadania na list prof. Lipińskiego. ^aUważam – kontynuował – że w tym stadium przestała to już być sprawa tylko wewnątrzuniwersytecka. Mam nadzieję, że zainteresowane są tym nie tylko władze lokalne i centralne^a. Z pewnością dalsze działanie i decyzja będą uzgodnione z centralnymi władzami.

Po tej wypowiedzi odezwało się kilka głosów wyrażających wątpliwość co do tego, czy decyzja będzie uzgodniona z władzami centralnymi. Pytano też, czy były jakieś wizyty u prof. Urbanika⁴ w tej sprawie.

^aHartman wyjaśnił, że takie wizyty były, ale nie przyniosły rezultatów^a. Również rozmowy koleżeńskie nic nie dały. Urbanik zastaniał się tym, że sprawa jest w kompetencjach Fiedora⁵. ^aHartman dodał następnie, że wielu pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego jest zwolennikami dyskretnego działania, a nie całkiem jawnego^a.

Kolejny dyskutant podkreślił, że studenci gotowi są przyjąć naganę, ponieważ do pewnej winy się przyznają, mianowicie Różewicza⁶ rzeczywiście niechęć obrazili bez złej woli.

^aW trakcie dalszej dyskusji uchwalono wniosek, że walne zebranie TKN-u upoważnia Komisję Programową do wydania oświadczenia

⁴ Kazimierz Urbanik (1930–2005) – matematyk. W latach 1975–1981 rektor UWr.

⁵ Karol Fiedor (ur. 1927) – historyk, działacz partyjny.

⁶ Kamil Różewicz (ur. 1950) – historyk, w latach 1973–1982 pracownik UWr.

w uzgodnieniu ze środowiskiem wrocławskim po zapadnięciu uchwały Komisji Odwoławczej^a.

Z kolei głos zabrał ^aJedlicki^a. Ustosunkowując się do uwag ^aJawłowskiej^a, mężczyzna zaznaczył, że jego zdaniem autorka wyciągnęła przesadne wnioski co do wyboru nazwy Towarzystwa, a także co do stwierdzenia, jakoby środowisko akademickie przestały obowiązywać normy etyki zawodowej. Tego rodzaju moralizmu należałoby się strzec w dokumentach oficjalnych. Za przesadne uznał mężczyzna stwierdzenie o umyślowym zastoju w środowisku studenckim. Raczej należałoby mówić o braku zintegrowanego środowiska studenckiego. Za tezę nie do przyjęcia uznał Jedlicki tę, że TKN musi liczyć się z konkurencją instytutów naukowych, zakładów kształcenia. TKN bowiem jest powołany do zupełnie innych zadań. Wypada natomiast jego zdaniem przyznać rację autorce, ^aże głównym wrogiem TKN jest nastrój bierności i wąski pragmatyzm kształcenia na uczelniach^a. Wypada się też zgodzić z tym, że dokształcanie typu informacyjnego nie jest dotychczas głównym celem TKN-u, aczkolwiek są obszary – np. historia najnowsza i literatura emigracyjna – wymagające samej tylko gołej informacji. Stąd powodzenie wykładów Bartoszewskiego i Michnika. ^aZ drugiej strony celem TKN nie może być propaganda idei światopoglądu poza prawdą i wolnością. TKN nie ma swojej specyficznej idei światopoglądowej i politycznej; nie ma i nie stara się mieć. Powinniśmy – kontynuował – pomagać młodej inteligencji twórczej w odnajdywaniu własnej tożsamości. Uczuć oporu, widzenia konfliktowych racji w świecie współczesnym, uczyć umiejętności wybierania na własny rachunek i na własne moralne ryzyko^a. Trzeba rozszerzyć wachlarz problemów omawianych na wykładach. Powinno się znaleźć miejsce na dyskusję filozoficzną, polityczną, religioznawczą, etyczną, literacką. Nie chcemy się zajmować kształceniem specjalistycznym poza przyszłą pracą indywidualną ze stypendystami. Organizacyjną ideą TKN-u musi pozostać praca z grupami nieprofilowanymi, nieznanymi, bez względu na kierunek obranego wykształcenia. ^aW takim zakresie TKN nie ma w Polsce żadnej konkurencji^a.

W dalszym ciągu swojej wypowiedzi ^aJedlicki zaproponował przejście do systemu pracy seminaryjnej z grupami ustabilizowanymi, bez publicznego ogłaszania miejsc i terminów, oraz do systemu zapisów, aby móc imiennie zapraszać osoby do wyznaczonego lokalu jako swoich gości^a. Zaproponował także organizowanie od czasu do czasu wykładów otwartych z dziedziny literatury.

Kolejny mówca stwierdził, że zespoły powołane przez TKN zajęły się analizą części przekazywanych do telewizji, filmu, prasy literackiej, uniwersytetów radiowo-telewizyjnych itp. W tych sprawach nie ma jedno-myślności. On n[a] p[rzykład] reprezentuje stanowisko minimalistyczne, tzn. uważa, że są to zadania, które przerastają ich możliwości. W związku z tym mówca proponuje oddzielić w planowaniu to, co można wykonać własnymi siłami.

Dotychczas wszyscy byli za tym, aby starannie przygotować i opublikować kolokwium TKN. Prawdopodobnie kolokwia te mogłyby stopniowo nastawiać się głównie na problematykę diagnostyczną. ^aByła również sprawa stworzenia klubu TKN, czyli miejsca spotkań za zaproszeniami. Można byłoby tam organizować wieczory literackie, spotkania z młodzieżą, gośćmi zagranicznymi itp.^a

Byłoby to coś w rodzaju mini [Klubu] Krzywego Koła. Dlatego mini, bo klub mógłby pomieścić nie więcej jak 40 osób. ^aZachodzi jeszcze pytanie, czy byłby to klub firmowy TKN, czy raczej samodzielny^a. Jeżeli chodzi o dotychczasową działalność TKN, to mówca jest zdania, że należy w dalszym ciągu publikować kolokwia i antologię oraz wybrane recenzje naukowe.

Ciągle w zawieszeniu pozostaje wydawnictwo skryptu z wykładów. Pierwsze skrypty są teraz w przygotowaniu. Jednak nie ze wszystkich wykładów będzie można wydrukować skrypty. ^aJest projekt podany przez Jawłowską w sprawie wydawnictwa informatorów bibliograficznych^a. Była o tym również mowa na Komisji. Dla niektórych zagadnień informatory są niezbędne. Jednak takie stwierdzenie, że powinny one wypełniać rolę konkurencyjną wobec obowiązujących podręczników, jest zdaniem mówcy przesadzone. W tej chwili istnieją w Komisji Programowej dwie tendencje. Pierwsza dotyczy rozszerzenia działań firmowych, druga dotyczy bardziej prac wyciszonych. ^aProponuje się przenoszenie zagadnień na inne tereny, jak np. do towarzystw naukowych^a. Podczas planowania zadań należy brać pod uwagę organizacyjną słabość Towarzystwa. Nie widzi się niestety zapalu do systematycznej pracy w czasochłonnych komisjach programowych, stypendialnych, wydawniczych itp. Część Komisji jest zdania, że najpierw należy zacząć pracę na własnym podwórku, tak jak to potrafimy, a później włączać się do publicznie redagowanych programów. Mówca podkreślił, że do takich osób należy Andrzej Celiński, który ma wielkie osiągnięcia w pracach TKN. Nie zaczynać od ambitnego programowania po to, żeby

później połowę tego odrzucić. ^aNastępny problem dotyczy sprawy, w jaki sposób należy powiększyć skład TKN. Komisja proponuje przyjąć politykę selektywną. Chodzi głównie o powiększenie w dwóch kierunkach: tworzenia nowych i zwiększania bardzo nielicznych grup w ośrodkach pozawarszawskich oraz sięganie w miarę możliwości do nieobecnych dotychczas w TKN środowisk zawodowych – lekarskich, prawniczych i technicznych. Grono członków i sygnatariuszy TKN stanowi wysoki poziom intelektualny. Towarzystwo potrzebuje młodej, wykształconej kadry, ludzi z pomysłami, z własną inicjatywą, rzutkich, tzn. takich, jakich Towarzystwu brak^a. Bo Towarzystwo składa się z osób z wysoką rangą, szanowanych i widocznych w kulturze polskiej, ale pracuje się bezpośrednio ze studentami lub bardzo młodymi absolwentami. Spośród młodych doktorów należących lub nie należących do TKN trzeba stworzyć średnią kadre, na której mogłaby się rzeczywiście oprzeć praca rozmaitych komisji, zespołów TKN itp. ^aNie jest konieczne podsuwanie do podpisu deklaracji, nie jest to ważne i potrzebne. Dalej mówca wymienił Kraków i Wrocław, gdzie według niego mogą już powstawać lokalne komisje programowe pod nadzorem grup członków sygnatariuszy Towarzystwa^a. Warszawa nie da rady obsłużyć wszystkich potrzeb i wszystkich ośrodków, dlatego należy dążyć do tego, aby koledzy z ośrodków prowincjonalnych byli nie tylko doradcami w tym zakresie, ale podejmowali decyzje i realizowali na miejscu wszystkie lub prawie wszystkie problemy.

Głos zabrał następny mężczyzna. Zgadzał się z wywodami przedmówcy. Stwierdził, że metoda oddziaływania jest bardzo korzystna i należy ludziom pracującym w terenie dać możliwość wykazania się w samodzielnej pracy. Z kolei zabrała głos kobieta. Oświadczyła, że praca TKN jest potrzebna społeczeństwu i należy ją kontynuować. Ona jest za koncepcją organizowania zespołów.

Kolejny mówca uważał, że powinno się przeprowadzić szeroką akcję, w której rozpropagowałyby się wśród ludzi idee pisania pamiętników dotyczących ostatnich sześćdziesięciu lat. Pamiętniki mogłyby być gromadzone w odpowiednich instytucjach.

Kolejny dyskutant twierdził, że w jego opinii TKN powinien być instytucją kuratywną, tzn. iż jego rola nie polega tylko na tym, co zrobią, ale jak oddziałują na innych. Powstało szereg inicjatyw wzorujących się na działalności TKN. Dodał, że całkowicie zgadza się ze zdaniem Jedlickiego, iż globalne oceny, które znalazły się w tekście Jawłowskiej, mogłyby

być szkodliwe. Bowiem twierdzenie, jakoby tylko TKN-owcy starali się kształcić uczciwie młodzież, jest nieprawdą. Problemem znacznie ważniejszym jest sprawa, czy członkowie TKN doprowadzili do stworzenia szerokiego ruchu samokształceniowego bądź atmosfery potrzeb i prób realizacji tych dążeń. Mogą odpowiedzieć sobie, iż w pewnym stopniu udało im się to osiągnąć. Jeżeli ten stopień jest ograniczony, to przez ich własną niewydolność^b i nieumiejętność znalezienia realizacji i wspierania form tego ruchu poza zasięgiem ich działalności. ^cW swoich poczynaniach powinni uwzględnić oddziaływanie na młodzież szkół średnich w postaci poradników, instruktaży, bibliografii itd.^c Do takiego wniosku doszedł mówca po spotkaniu z rodzicami młodzieży. Rodzice pytali go, skąd mają brać informacje, aby nie doprowadzić do deformacji światopoglądowej swych dzieci.

Następny mówca powiedział, że cały problem sprowadza się do dwóch zagadnień – pierwsze to sprawa obsługiwanie potrzeb samokształceniowych, drugie to sprawa budzenia potrzeb samokształceniowych. Mówiący uważał, że dotychczas nie wypracowali sobie metodyki działania w szerszym zakresie, ponieważ swoją działalność ograniczali do środowiska najbardziej rozbudzonego intelektualnie.

Jako kolejny dyskutant zabrał głos mężczyzna, który uważał wydawanie poradników i instruktaży za niezwykle istotny problem, ale jest to trzecie bądź czwarte spotkanie, na którym mówi się tylko o tej sprawie. Należy sobie uświadomić, że Komisja Programowa nie będzie w stanie wykonać tego zadania. Członkowie Komisji Programowej mogą pomóc przy zorganizowaniu spotkań w małych grupach. Trzeba wiedzieć, ile osób podejmie się prowadzenia tego rodzaju grup na zasadzie osobistych kontaktów. Dlatego niezbędne jest aktywne włączenie się większej ilości członków Towarzystwa do działania, aby podołać temu zadaniu. Niemniej będą kontynuować „działalność firmową”, dzięki której zyskali zwolenników. Poza tym prowadzenie zajęć w grupach seminaryjnych będzie mniej widoczne niż publiczne wykłady.

Potem mówił ^cMichnik, który podkreślił, że w zasadzie zgadza się z tym, co mówili jego poprzednicy. Interesuje go jednak sprawa, dlaczego przez cały czas mówi się o tym, czego nie zrobili, a nie o tym, czego

^b W dokumencie dzięki ich własnej niewydolności.

^{c-c} Fragment podkreślony odręcznie.

dokonali. Dalej wspomniał o afiszu wiszącym w kościele św. Anny, na którym napisano, że prof. Tatarkiewicz⁷ zaprasza na spotkanie na temat 60. rocznicy podpisania Traktatu Wersalskiego^c.

W dalszym ciągu Michnik tłumaczył się, że bardzo żałuje, iż nie zrobił skryptów z własnych wykładów, ale natrafił na bardzo istotne kłopoty. Dlatego nie chciałby, aby pod firmą TKN-u wciskać młodzieży czytanki w rodzaju „że Rokossowski⁸ był złym człowiekiem”. Michnik powiedział, iż dobrze by było, żeby mieli możliwość rozmawiania na tematy, które są dla naszego bytu narodowego fundamentalne. Trzeba również podjąć wysiłek odbudowania języka pojęć, którymi można będzie opisać naszą rzeczywistość. Jeżeli chce się coś popularyzować, to trzeba mieć do tego odpowiedni język.

Dalej wypowiadał się figurant. Powiedział, iż doskonale rozumie, dlaczego Jurek był przeciwny publicznym wykładom, ponieważ wiązało się to ze sprawą, czy władze pozwolą na prowadzenie tego rodzaju działalności. Potem figurant dzielił się refleksjami z wykładu Bartoszewskiego. Mówił, że wśród słuchaczy była grupa ludzi, którzy wyraźnie wyróżniali się intelektem. Dodał, iż władze w zasadzie nie wykorzystają wszelkich możliwości przeszkadzania podczas prowadzenia wykładów.

Kolejny mówca mówił o korzyściach, jakie przyniosłyby bibliografie służące do studiowania wybranych problemów, np. socjologii, ekonomii, historii współczesnej. Apelował, żeby każdy z obecnych w czasie wakacji przygotował jakąś bibliografię. Następnie mężczyzna zgłosił wniosek o zwiększenie składu osobowego TKN-u. Argumentował, że jest to potrzebne TKN-owi jako akt solidarności i poparcia ze strony ludzi w momencie, kiedy Towarzystwu zaczęło być ciężiej. Mówca proponował także odnowienie składu wykładowców i rozpoczęcie działalności dydaktycznej wcześniej niż w ubiegłym roku, bo już w połowie października. Sugerował, że nie należy zaczynać od razu od seminariów. Jego zdaniem działalność powinno się rozpocząć wykładami i dopiero gdyby zaczęły się powtarzać ubiegłoroczne ekscesy, ostentacyjnie przejść na zajęcia seminaryjne, robiąc wokół tego wielką wrzawę.

⁷ Władysław Tatarkiewicz (1886–1980) – filozof.

⁸ Konstanty Rokossowski (1896–1968) – wojskowy, w latach 1949–1956 oddelegowany z armii sowieckiej na funkcję marszałka Polski i ministra obrony narodowej, 1950–1956 członek Biura Politycznego KC PZPR.

Następny dyskutant negatywnie ustosunkował się do propozycji założenia klubu TKN. Powiedział, że wprawdzie uznaje wszelkie racje przemawiające za tą propozycją, ale jednocześnie boi się jakiegokolwiek rozszerzania form działalności, dopóki nie zmieni się atmosfera. Zamiast klubu proponował utworzenie międzydyscyplinarnego seminarium, które skupiałoby w większości wykładowców różnych dziedzin i opatrzone było pewnymi regulami.

Na tym dyskusję zakończono, zamykając posiedzenie, przewodniczący ogłosił, że Komisja Programowa rozpatrzy wszystkie wnioski i propozycje i ustosunkuje się do nich, opracowując program działania. Programy te będą opracowywane już w drugiej połowie września i kiedy praca nad nimi zostanie zakończona, wszyscy zostaną zawiadomieni.

O godz. 20.30 zebrani kolejno zaczęli się rozchodzić.

Źródło: AIPN, 0204/1421, t. 11, k. 63–71, mps.

1979 lipiec 7, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca walnego zebrania TKN w dniu 28 czerwca 1979 r. uzyskana od TW „Woliński”, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW płk. Kazimierza Sławińskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

Walne zebranie Towarzystwa Kursów Naukowych (TKN) odbyło się 28 czerwca, więc niemal w ostatnim możliwym terminie, gdyż 30 czerwca kończyły się pełnomocnictwa Rady Programowej poprzedniej kadencji. Obecnych było około 30 osób, mniej niż kiedykolwiek dotąd, w sytuacji, gdy TKN liczy ok. 90 członków. M[ie]dzy in[nymi] nie przyszedł Tadeusz Mazowiecki i kilku innych działaczy katolickich, właściwie katolików reprezentowali tylko Zdzisław Szpakowski i Adam Stanowski z Lublina. Na tę nieobecność kiedyś bardzo aktywnych w TKN katolików zwróciło uwagę kilka osób. Słaba frekwencja na zebraniu była przypuszczalnie konsekwencją utworzenia przed kilku miesiącami klubu dyskusyjnego „Doświadczenie i Przyszłość”, z którym związało się kilku członków TKN, kilku zaś innych czeka, co z tego wyniknie. Zresztą nawet na samym walnym zebraniu były pojedyncze głosy wprost mówiące, że TKN jako forma działania okazał się nieskuteczny, że nie spełnił nadziei, jakie z nim łączono itp. Pewien docent z PAN, kobieta, nawet przedstawiła całe w tym duchu opracowanie.

Wybrano nową Radę Programową, wszedł do niej m.in. docent Jerzy Jedlicki (Instytut Historii PAN), którego nie było w jej poprzednim składzie. Władysławowi Bieńkowskiemu proponowano również, by został członkiem Rady Programowej, lecz uchylił się od tego.

Z powziętych uchwał najważniejsza chyba jest decyzja, iż w przyszłym roku szkolnym nie będzie się prowadziło więcej wykładów tzw. publicznych, tj. takich, na które wstęp był dla wszystkich otwarty, a tylko zajęcia

¹ Kazimierz Sławiński (ur. 1925) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1949 r., w latach 1949–1951 w PUBP w Częstochowie, 1951–1952 kierownik Referatu Ochrony Fabryki Włókienniczej „Orzeł” w Bielsku-Białej, 1953–1954 w Wydziale V Departamentu IV MBP, 1954–1955 w Wydziale II Inspektoratu Wiejskiego KdsBP, 1955–1956 w Wydziale VI Departamentu IV MBP, 1956–1986 w Wydziale II Departamentu III MSW, 1973–1986 zastępca naczelnika, zwolniony ze służby.

seminaryjne w niewielkich grupach, i to wyłącznie dla osób, które się z góry na nie zapiszą i będą regularnie uczęszczać. Kilka osób sprzeciwiało się temu, m.in. prof. Adam Kersten i J[erzy] Jedlicki, gdyż widziało w tym faktyczną likwidację TKN, właśnie pozostawienie go tylko jako symbolu. Tego właśnie część domagała się już na poprzednim walnym zebraniu. Obecnie decyzję tę uzasadniano tym, że w ten sposób uniknie się bezna-
dziejnych dyskusji z grupami specjalnie nasyłanymi, aby uniemożliwić wykłady.

Drugą ważną uchwałą jest, iż nie będzie się odtąd przyjmować nowych członków. Prawdziwą przyczyną powzięcia jej jest brak nowych zgłoszeń profesorów szkół wyższych i PAN.

Uchwalono wreszcie regulamin funduszu stypendialnego TKN. Fundusz ten ma powstać ze składek członkowskich. Większość podpisała się na płacenie 1000 zł rocznie. Przy około 90 członkach da to, biorąc pod uwagę nieregularność wpłat itp., ponad 80 tys. złotych rocznie. Suma ta oznacza jakieżś 7 tys. złotych miesięcznie. Stypendiów fundować z takich dochodów da się tylko niewiele. Pozostają więc dwie ewentualności: albo akcja stypendialna okaże się niewypałem, ograniczy się do doraźnych zasiłków kilku osobom, albo też znajdzie się innego pochodzenia środki na stypendia, a wpłaty służyć będą tylko za legalne przykrycie tamtych wpływów. Zresztą pośrednio sprawa ta wypłynęła już na samym walnym zebraniu. Kilka osób wypowiedziało się mianowicie, że konieczne jest oparcie się na własnych środkach pieniężnych, gdyż rozmowy z KSS „KOR” w tej sprawie nie dały wyników, ponadto zaś w ten sposób uniknie się wrażenia, iż TKN to agenda KSS „KOR”. Jan Józef Lipski, jeden z tych, którzy należą tu i tam, długo i mętnie coś tam tłumaczył. Adam Michnik, też znajdujący się w takiej sytuacji, był natomiast wyraźnie tym incydentem zdenerwowany i przemawiał w takim duchu, że trzeba właśnie wszystko scentralizować, a nie bawić się w niezależność.

Zadanie

W rozmowach z przedstawicielami TKN, KSS „KOR” i ROPC*io*^a zwracać uwagę na nowe inicjatywy, aktualną sytuację wewnętrzną, występujące różnice itp.

^a W dokumencie ROPC*io*.

Omówienie

- a) Informację przyjąłem od TW bezpośrednio podczas spotkania.
- b) Przedstawione wiadomości TW uzyskał w bezpośrednich rozmowach ze Z[dzisławem] Szpakowskim, A[damem] Stanowskim, K[azimierzem] Wóycickim i innymi.
- c) Informacja wiarygodna.
- d) Z inf[ormacją] zapoznać kier[ownictwo] służbowe oraz Wydz[iał] III i IX Dep[artamentu] III.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 80–81, mps.

1979 lipiec 12, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN w roku akademickim 1978/1979, opracowana w MSW, tajne

Towarzystwo Kursów Naukowych kontynuowało swoją działalność w roku akademickim 1978/1979 w następujących kierunkach:

1. organizacyjny,
2. badawczo-naukowy,
3. dydaktyczny:
 - a) dla studentów i młodzieży szkolnej,
 - b) dla sygnatariuszy i wykładowców TKN,
4. edytorski,
5. propagandowy.

Ad. 1. Towarzystwo wyłoniło ze swojego składu tzw. Komisję Programową, w skład której^a weszło dwunastu sygnatariuszy TKN. Do zadań Komisji należy m.in. nadzorowanie wykładów, dobór wykładowców oraz ukierunkowanie tematyki wykładów. Ponadto Andrzej **Celiński**, jako sekretarz Komisji, był odpowiedzialny za organizowanie lokali oraz sporządzanie planów wykładów i kolokwiiw.

Z inicjatywy TKN w porozumieniu z KSS „KOR” powołano tzw. Komisję Obywatelską z Anielą **Steinsbergową** na czele, która przesłuchiwała świadków i dokumentowała przebieg zajęć na zajęciach Towarzystwa w mieszkaniu Jacka **Kuronia** w dn[iu] 21 marca br. Nowością w działaniach TKN było utworzenie Komisji Stypendialnej – Rady Funduszu, która korzystając z funduszy otrzymanych od KSS „KOR” i składek własnych, udzielać ma stypendiów magisterskich i doktoranckich.

Sygnatariusze TKN weszli w skład tzw. Komitetu Obywatelskiego powołanego w porozumieniu z KSS „KOR”. Komitet ma za zadanie opracowywanie petycji i oświadczeń pod adresem władz partyjnych, państwowych i społeczeństwa. Inicjatorami powołania Komitetu byli: A[ndrzej] Celiński, T[adeusz] Kowalik, B[ronisław] Geremek i S[tefan] Amsterdamski. Pozyskali oni do współpracy m.in. A[ndrzej] Burdę,

^a Wyraz dopisany odręcznie nad przekreślonym tej komisji.

W[andę] Wilkomirską, K[azimierza] Dejmka i innych. Członkowie Komitetu rozważają możliwość powołania tzw. Sejmiku Kultury i Nauki Polskiej, w skład którego wszedłby także TKN, jako odpowiedzialny za sprawy samokształceniowe.

Na ostatnim zjeździe TKN poruszono problem utworzenia klubu dyskusyjnego TKN, w którym można byłoby organizować wieczory literackie, spotkania z młodzieżą lub [z] gośćmi zagranicznymi. Jest to pomyślane jako coś w rodzaju mini-Klubu Krzywego Koła.

Następny problem to powiększenie szeregów TKN. W tym przedmiocie przyjęto zasadę polityki selektywnej. Dotyczy to głównie powiększenia szeregów w dwóch kierunkach: tworzenia nowych i zwiększenia bardzo nielicznych grup w ośrodkach pozawarszawskich oraz przyciągania do TKN-u nieobecnych przedstawicieli środowisk naukowych, takich jak: lekarskie, prawnicze i techniczne. Istotnym problemem jest zwrócenie uwagi i oddziaływanie na młodzież szkół średnich poprzez wydawanie poradników, instruktarzy, bibliografii itp.

Ad. 2. Jedną z form działalności TKN są tzw. zespoły problemowe przygotowujące materiały do publikacji w tzw. „Zeszytach Naukowych”. Zespoły te opracowują tematy interesujące TKN, np. program nauczania w nowej 10-latce. Ponadto członkowie TKN występują na różnego rodzaju konferencjach i kongresach naukowych, w których wykorzystują swój dorobek naukowy i w sposób tendencyjny lub wręcz prowokacyjny naświetlają istniejącą rzeczywistość. Jaskrawym tego przykładem była konferencja naukowa w Polskim Towarzystwie Socjologicznym (11–12 maja br.), gdzie wystąpili: J[adwiga] Staniszkis, W[aldemar] Kuczyński, H[alina] Kurkowska.

Ad. 3. W działalności dydaktycznej TKN uwidaczniają się dwa kierunki – tzw. kolokwia dyskusyjno-seminaryjne i wykłady. Kolokwia organizowane są dla wykładowców i osób zapraszanych. Spotkania te, których czas i miejsce są konspirowane, służą samokształceniu kadry TKN. W bieżącym roku akademickim odbyło się pięć kolokwium na zaplanowanych dziesięć.

Poza kolokwiami TKN prowadziło także wykłady, na które przychodziła głównie młodzież studencka. Z zaplanowanej liczby 152 wykładów odbyło się 99, 42 wykłady zostały odwołane, a 11 z nich zerwano na skutek działania aktywu młodzieżowego SZSP. Wykłady przybierały różne postacie. Poza formą tradycyjną niektórzy prelegenci zapraszali do wystąpień inne osoby.

Tematyka wykładów i sposób ich naświetlania wskazują na ich antysojalistyczny charakter. Nie bez znaczenia jest tu fakt, że główni aktywiści TKN są jednocześnie członkami KSS „KOR”. Towarzystwo spełnia dla nich rolę pomostu dla propagowania własnego światopoglądu i indoktrynacji młodzieży.

W wykładach TKN w roku akademickim 1978/1979 uczestniczyło 2015 słuchaczy, co daje przeciętną około 20 osób na wykład. Największym powodzeniem cieszyły się wykłady: **Bartoszewskiego, Jedlickiego, Michnika, Burka i Kuronia.**

Najmniej osób przychodziło na zajęcia prowadzone przez **Amsterdamskiego, Szpakowskiego, Kowalika i Woroszylskiego.**

Cykl wykładów skutecznie był dezorganizowany przez grupy aktywu młodzieżowego. Aktyw uczestniczył w 28 zajęciach, doprowadzając do zerwania 11 wykładów. Innym efektem działalności aktywu była zmniejszona frekwencja i duże zdenerwowanie wśród wykładowców, którzy gorączkowo szukali rozwiązania zaistniałej sytuacji. Początkowo na wykłady przychodziły osoby ^bposiadające zdaniem TKN ^bpoważny autorytet naukowy i społeczny. Sądono, że obecność tych osób powstrzyma aktyw ^cmłodzieżowy od działań^c. Były i takie opinie, że należy doprowadzić do fizycznej konfrontacji, w kilku jednak przypadkach działacze TKN posunęli się do prowokacji. Drastyczny tego przykład odnotowano w dniu 21 marca 1979 r. w mieszkaniu J[acka] **Kuronia**. Powołano specjalną komisję dokumentującą działalność aktywu i usiłowania wytworzenia wokół kilku osób nieprzychylniej atmosfery na uczelniach. Z inspiracji TKN powstało również szereg uchwał, oświadczeń i protestów środowisk studenckich, naukowych lub osób prywatnych adresowanych do najwyższych władz państwowych, administracyjnych lub osób o poważnym autorytecie społecznym.

Ze względu na uniemożliwianie prowadzenia wykładów na terenie Warszawy w wyniku akcji aktywu, działacze TKN postanowili utajnić zajęcia, zapraszając na nie znanych sobie stałych uczestników.

Na ostatnim zjeździe TKN postanowiono, że w nowym roku akademickim należy przejść do systemu prac seminaryjnych z małymi grupami, bez jednoczesnego publicznego ogłaszania miejsc i terminów, oraz [do]

^{b-b} Fragment dopisany odręcznie.

^{c-c} Fragment dopisany odręcznie nad przekreślonym działalność aktywu.

systemu zapisów – co ułatwi im imienne zapraszanie osób do z góry przygotowanego lokalu.

Z tego samego powodu, a także w związku z brakiem większego zainteresowania wykładami w Warszawie, TKN planuje przeniesienie maksymalnej ilości zajęć poza stolicę – do Wrocławia, Krakowa, Szczecina, Przemyśla i Koszalina. Są propozycje, by w tym celu wykorzystać pomieszczenia sakralne w niektórych diecezjach.

Ad. 4. Edytorska działalność TKN zamyka się w trzech płaszczyznach:

- mała poligrafia,
- wydawnictwa,
- gromadzenie taśm.

Do małej poligrafii można zaliczyć oświadczenia, petycje oraz ulotki informujące o miejscach, terminach i tematach wykładów.

Działalność wydawnicza obejmuje druk i kolportaż tzw. „**Zeszytów Naukowych**”. Według Stefana **Amsterdamskiego** pierwszy zeszyt rozprowadzono w ilości 3000 sztuk. Opracowanie tego dokumentu trwało około 5 miesięcy, a koszt wynosił 40 tys. złotych, co jak przewiduje figurant pokryte zostanie przez wpływy ze sprzedaży (egzemplarz – 50 zł).

Każdy wykład nagrywany jest na taśmę magnetofonową. Nagrane wykłady służyć mają jako materiał wyjściowy dla akcji wydawniczej. Są one również wypożyczane i prezentowane podczas zebrań różnego rodzaju grup antysocjalistycznych.

Ad. 5. Działalność propagandowa prowadzona jest na kraj i zagranicę. W kraju polega ona na informowaniu wybranych środowisk o założeniach i celach przyświecających Towarzystwu, oddziaływaniu na młodzież i środowiska twórcze. Wytwarzaniu atmosfery, iż członkowie TKN są osobami dyskryminowanymi lub wręcz prześladowanymi przez władzę i Służbę Bezpieczeństwa. Celom tym służą różnego rodzaju oświadczenia, apele, petycje itp. Działacze TKN starają się uchodzić wyłącznie za naukowców^d. W wystąpieniach swych odcinają się od jakichkolwiek działań politycznych, jednak powiązania personalne z KSS „KOR” lub organizacjami katolickimi, fakt finansowania działalności przez ośrodki zagraniczne i KSS „KOR” dobitnie świadczą o politycznym profilu TKN. Wykładowcami są z reguły pracownicy naukowcy wyższych uczelni, PAN, literaci, dziennikarze lub osoby bez stałego miejsca pracy stanowiące trzon KSS „KOR”, jak

^d W dokumencie jako naukowcy.

Michnik lub **Kuroń**. Wszyscy wykładowcy wielokrotnie w przeszłości demonstrowali swoje antysocjalistyczne postawy, aktywnie uczestniczyli w zjazdach marcowych lub podpisywali liczne petycje do władz politycznych i państwowych (lista wykładowców w załączeniu).

TKN posiada ściśle powiązania z zagranicą. Kontaktuje się zarówno z osobami, które wyemigrowały z Polski, ośrodkami dywersji ideologicznej, jak i środowiskami naukowymi. Bracia **Smolarowie**, K[rzysztof] **Pomian** czy L[eszek] **Kołodowski** są na bieżąco informowani o działalności Towarzystwa. Oni też są pomostem między TKN a RWE, „Aneksem” czy „Kulturą” paryską. Dzięki nim TKN pozostaje pod opieką CIEL, który poza poparciem moralnym zaopatruje Towarzystwo w wydawnictwa książkowe czy walory^e pieniężne.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 2, k. 153–157, mps.

^e *Wyraz dopisany odręcznie nad przekreślonym talony.*

1979 lipiec 16, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący posiedzenia Komisji Programowej TKN w dniu 5 lipca 1979 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji operacyjnych ze źródła „Lis” wynika, że w dniu 5 lipca br. w mieszkaniu Bronisława **Geremka** odbyło się posiedzenie nowo wybranej Komisji Programowej TKN. W zebraniu tym m.in. udział wzięli: Stefan Amsterdamski, Andrzej Celiński, Jerzy Jedlicki, Bronisław Geremek.

Tematem posiedzenia było ustalenie programu działalności TKN-u w nowym roku akademickim. Jak wynika z uzyskanej informacji, TKN posiada aktualnie poważne trudności z wykładowcami. Część prelegentów zastrzegła sobie, że po trzech latach działalności pragną odpocząć. Inni natomiast, jak Tomasz Burek i Wiktor Woroszyński, odmówili prowadzenia dalszych wykładów. W związku z tym zastanawiano się nad poszerzeniem grona wykładowców TKN-u. Zaproponowano przeprowadzenie rozmów w tej sprawie z Marcinem Królem, Krystyną Starczewską, Ireną Wóycicką¹ i Mieczysławą Gołaską².

Ustalono ponadto, że Andrzej Celiński do połowy września br. ustali listę osób, które wyrażą zgodę na prowadzenie zajęć, jak również ogłosi zapisy do grup samokształceniowych, takich jak teoria wartości, które prowadziłaby Hanna Buczyńska-Garewicz, i etyka chrześcijańska, prowadzona przez Tadeusza Mazowieckiego.

Przyjęto również propozycję prowadzenia w nowym roku akademickim tematów dotyczących literatury emigracyjnej. Byłyby to seminaria poświęcone Miłoszowi, Gombrowiczowi, Wierzyńskiemu³ oraz innym pisarzom emigracyjnym, prowadzone przez Michała Głowińskiego i Alinę Brodzką⁴.

¹ Irena Wóycicka (ur. 1950) – ekonomistka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka protestów przeciwko zjednoczeniu organizacji studenckich w 1973 r., uczestniczka protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracowniczka KOR i KSS „KOR”, w latach 1977–1980 członkini redakcji „Robotnika”, 1983–1987 na emigracji w RFN.

² Mieczysława Gołaska – bliższych danych nie ustalono.

³ Kazimierz Wierzyński (1894–1969) – poeta.

⁴ Alina Brodzka (1929–2011) – historyk literatury. Od 1950 r. w Instytucie Badań Literackich PAN, współzałożycielka TKN.

W nowym roku akademickim TKN będzie prowadził prawdopodobnie tylko dwa cykle tematyczne: historyczny, firmowany przez Władysława Bartoszewskiego, oraz z etyki chrześcijańskiej firmowany przez Tadeusza Mazowieckiego. Na wykładowców cyklu historycznego zaproponowano Władysława Bieńkowskiego, Zdzisława Szpakowskiego i Tadeusza Kowalika.

Jerzy Jedlicki stwierdził, że TKN będzie wydawał cztery typy „Zeszytów Naukowych”: kolokwia, idee, recenzje, skrypty.

Drugi „Zeszyt” gotowy będzie we wrześniu br. i poświęcony Antoniemu Gołubiewowi, zmarłemu w czerwcu br. Tematyką tych „Zeszytów” będzie myśl polityczna, społeczna, problemy liberalizmu, demokracji i socjalizmu w XX wieku. Materiały będą poświęcone jednemu autorowi i będą zawierały eseje, antologię tekstów, notę biograficzną oraz bibliografię. Aktualnie gotowy jest już „Zeszyt” o Masaryku⁵ i Russellu⁶. W ramach tej treści ma być wydany również „Zeszyt” o Leszku Kołakowskim.

Z uzyskanych informacji wynika, że TKN wyda oświadczenie w sprawie zawieszenia pięciu wrocławskich studentów. Oświadczenie to ma być wydane na początku października br.

Bronisław Geremek wysłał do Krzysztofa Pomiana list, w którym poinformował go o aktualnej sytuacji TKN-u oraz prosił o regularną pomoc finansową. Pieniądze mają być przekazane kanałem KSS „KOR” z zastrzeżeniem, że są przeznaczone na Kasę Pomocy Stypendialnej TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 114–116, mps.

⁵ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) – filozof, polityk, współtwórca Czechosłowacji, w latach 1920–1935 jej prezydent.

⁶ Bertrand Russell (1872–1970) – filozof.

Nr 124

1979 lipiec 17, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW pplik. Jana Sobieszczyka do naczelnika Wydziału III KWMO w Poznaniu w sprawie planów TKN, co do rozszerzenia działalności w nowym roku akademickim w ośrodkach pozawarszawskich, tajne

Po przerwie wakacyjnej w październiku br. zostaną wznowione wykłady Towarzystwa Kursów Naukowych. Prowadząc tę działalność w ubiegłym roku akademickim, aktyw TKN uzyskał szereg doświadczeń związanych z organizacją i tematyką prowadzonych zajęć. Doświadczenia te organizatorzy chcą wykorzystać w nowym roku akademickim. Omówieniu aktualnej sytuacji oraz stanu przygotowań do działalności szkoleniowej poświęcony był m.in. ostatni zjazd TKN (informacja w załączeniu).

Postanowiono tam m.in. rozszerzyć działalność TKN-u i przenieść maksymalną ilość zajęć do ośrodków pozawarszawskich. Są propozycje, aby w tym celu wykorzystać pomieszczenia sakralne.

W związku z powyższym należy prowadzić aktywne rozpoznanie zamierzeń poszczególnych osób na Waszym terenie (wykładowców, członków komisji, uczestników i właścicieli mieszkań). W tym celu należy też w dalszym ciągu rozwijać pracę operacyjną z osobowymi źródłami informacji poprzez wykorzystanie posiadanych jednostek, względnie wprowadzenie nowych.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 2, k. 144, mps.

1979 sierpień 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący postulatów Bronisława Geremka w związku z kontynuacją działalności TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Otrzymano informację, która przedstawia postulaty B[ronisława] **Geremka** w związku z kontynuacją działalności TKN w roku akademickim 1979/1980.

1. Należy za wszelką cenę kontynuować dotychczasową formę publicznych wykładów, gdyż tą drogą można podtrzymać autorytet w kraju i za granicą.

2. W wykładach i kolokwiach należy rozwinąć dyskusję nad myślą opozycyjną. W tym celu niezbędne jest wprowadzenie tematów historycznych. Omawiać się powinno [takie] tematy, jak: zjawisko „Sikorski¹”, „Churchill²”, „Jakie powinno być miejsce Polski w Europie”, „II wojna światowa”, „Sytuacja Polski po II wojnie światowej”, „Świat i Polska” itp.

3. Teksty w „Zeszytach Naukowych TKN” powinny być opłacane wg obowiązujących stawek autorskich, zaś cenę wydawnictw należy ustalać proporcjonalnie do możliwości finansowych studentów.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 119–120, mps.

¹ Władysław Sikorski (1881–1943) – wojskowy, polityk, w latach 1939–1943 prezes Rady Ministrów i Naczelný Wódz.

² Winston Churchill (1874–1965) – wojskowy, polityk, w latach 1940–1945 premier Wielkiej Brytanii, w 1953 r. laureat literackiej Nagrody Nobla.

1979 wrzesień 7, Lublin – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Lublinie pplk. Witolda Maryńczaka¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa lubelskiego, tajne

Odpowiadając na pismo l. dz. OE-III-01272/79 z dnia 29 VIII br. informuję:

Na terenie województwa lubelskiego nie występują zorganizowane formy działalności TKN w postaci odczytów, wykładów bądź spotkań. W ramach TKN zaangażowanych jest z naszego terenu czterech pracowników naukowych: ^aprof. dr Adam Kersten – UMCS^a oraz prof. dr Cz[esław] Zgorzelski, prof. dr Irena Sławińska, dr A[dam] Stanowski – wszyscy [z] KUL.

W stosunku do prof. A[dam] Kerstena podejmowane przez nas były określone działania operacyjne. Między innymi z naszej inspiracji przeprowadzone zostały z nim rozmowy profilaktyczne przez władze uczelni oraz sekretarza ds. nauki KW PZPR. Decyzją zebrania POP Wydziału Humanistycznego UMCS prof. A[dam] Kersten został wydalony z szeregów PZPR.

W trakcie w[yżej] w[ymienionych] rozmów prof. Kersten oświadczył, że nie będzie prowadził żadnej działalności z ramienia TKN w środowiskach uczelni Lublina.

Wielokrotnie podejmowane próby przez innych pracowników naukowych historii UMCS odciążenia prof. Kerstena od działalności w TKN nie dały żadnych rezultatów, figurant odmawiał jakichkolwiek rozmów i dyskusji na ten temat, stwierdzając, że jest to jego prywatna sprawa. Do chwili obecnej uzyskiwane przez nas informacje potwierdzają przyrzeczenie złożone przez niego.

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

¹ Witold Maryńczak (ur. 1934) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1953 r., w latach 1954–1956 w PUBP/PUdsBP we Włodawie, zwolniony, 1958–1959 w Referacie SB KP MO we Włodawie, 1959–1966 w Referacie SB KP MO w Opolu Lubelskim, 1966–1967 p.o. zastępcy komendanta powiatowego MO w Opolu Lubelskim ds. SB, 1970–1975 zastępca komendanta powiatowego MO w Krasnymstawie ds. SB, 1979–1984 naczelnik Wydziału III KW MO/WUSW w Lublinie.

Pozostali członkowie TKN wywodzący się z KUL również nie prowadzą na naszym terenie aktywnej działalności. Osoby te pozostają w zainteresowaniu tut[ejszego] Wydziału IV.

Nadmieniam jednocześnie, że do chwili obecnej nie uzyskaliśmy informacji o zamiarach podjęcia działalności w ramach TKN przez innych pracowników naukowych uczelni Lublina.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 97, mps.

1979 wrzesień 10, Radom – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Radomiu por. Tadeusza Żabińskiego¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa radomskiego, tajne

W odpowiedzi na Wasze pismo l. dz. OE-III-01272/79 z dnia 29 VIII 1979 r. informuję, że działalność Towarzystwa Kursów Naukowych na naszym terenie zapoczątkowana została w m[iesią]cu kwietniu 1978 r.

Działalność TKN prowadzona jest na bazie Duszpasterstwa Akademickiego prowadzonego przez ks. dr. Zdzisława Domagałę². Wymieniony utrzymuje bliskie kontakty z przedstawicielami KSS „KOR” z terenu Radomia oraz elementami antysocjalistycznymi z terenu Lublina i Warszawy. Ks. Domagała prowadził kilka wykładów w Klubie Inteligencji Katolickiej w Warszawie, gdzie nawiązał między innymi kontakt z członkiem TKN Z[dziśławem] Szpakowskim.

Z inspiracji ks. Z[dziśława] Domagały w ramach D[uszpasterstwa] A[kademickiego] w roku 1978 i 1979 r. odbywały się zajęcia TKN w kaplicach katechetycznych kościoła św. Jana z Radomia. Zajęcia prowadzili redaktorzy czasopisma katolickiego „Więź” – mgr Zdzisław Szpakowski, red. Andrzej Wielowieyski³ oraz ks. Ludwik Wiśniewski⁴. Wykłady TKN na terenie Radomia odbywały się niesystematycznie, a o każdorazowym ich odbyciu ks. Zdzisław Domagała informował zainteresowanych na około 7 dni przed terminem wykładu.

¹ Tadeusz Żabiński (ur. 1947) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1970 r., w latach 1979–1980 zastępca, a 1980–1985 p.o. naczelnika Wydziału III KW MO/WUSW w Radomiu, wydany ze służby.

² Zdzisław Domagała (1942–2003) – duchowny katolicki.

³ Andrzej Wielowieyski (ur. 1927) – prawnik, działacz katolicki. W latach 1952–1962 w Klubie Krzywego Koła, działacz warszawskiego KIK, 1965–1972 wiceprezes, 1972–1981 i 1984–1989 sekretarz zarządu, 1961–1978 członek redakcji „Więzi”, współtwórca Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, doradca KKP i KK NSZZ „Solidarność”, 1981–1985 członek Prymasowskiej Rady Społecznej, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. 1989–1991 wicemarszałek Senatu, 1991–2001 poseł.

⁴ Ludwik Wiśniewski (ur. 1936) – duchowny katolicki, dominikanin, działacz opozycyjny. Od początku lat 70. prowadził duszpasterstwa akademickie kolejno w Gdańsku, Lublinie, Wrocławiu i Krakowie. Współzałożyciel ROPCiO.

Ustalono, że w zajęciach TKN uczestniczyło każdorazowo 20–30 osób, w tym 2 pracowników naukowo-dydaktycznych W[yższej] S[zkoly] I[nżynierskiej] w Radomiu, w tym figurant kwest[ionariusza] ewid[encyjnego] krypt[onim] „Filozof”, 15–17 studentów oraz po kilka osób spoza środowiska akademickiego.

W pierwszej fazie działalności TKN na terenie Radomia podjęliśmy intensywne działania operacyjne zmierzające do rozpoznania działalności ks. Domagały na tym odcinku oraz ustalenia uczestników wykładów. W toku działań operacyjnych wprowadzono w krąg osób zainteresowanych wykładami TKN czterech TW ze środowiska młodzieży akademickiej i jednego TW spośród kadry dydaktycznej W[yższej] S[zkoly] I[nżynierskiej] w Radomiu.

W listopadzie 1978 r. w porozumieniu z Wydziałem II Dep[artamentu] IV MSW uniemożliwiono przeprowadzenie zajęć przez red. Z[dzislawa] Szpakowskiego. W toku podjętych działań zatrzymano na 48 godzin red. Szpakowskiego, dokonując też przeszukania w[yżej] w[ymienionego]. Podczas przeszukania zakwestionowano 4 egz[emplarze] pisma „Spotkania”.

Następne zajęcia w ramach TKN miały się odbyć w dniu 20 maja br. W wyniku podjęcia przez nas działań profilaktycznych, zatrzymano ponownie red. Z[dzislawa] Szpakowskiego, uniemożliwiając w ten sposób przeprowadzenie wykładu.

W toku dotychczasowej kontroli operacyjnej osób związanych z TKN stwierdzono, że nikt ze środowiska młodzieży akademickiej oraz kadry dydaktycznej W[yższej] S[zkoly] I[nżynierskiej] w Radomiu nie jest członkiem TKN. Z wyselekcjonowanymi aktywistami D[uszpasterstwa] A[kademickiego] uczestniczącymi w zajęciach TKN przeprowadzono rozmowy operacyjne oraz poinformowano władze polityczne i administracyjne uczelni celem ograniczenia możliwości oddziaływania ich na środowisko. Szczególnie pozytywne efekty w ograniczeniu ilości uczestników wykładów TKN osiągnięto poprzez systematyczne informowanie władz administracyjnych i politycznych uczelni.

W wyniku podjętych przez nas działań zajęcia TKN nie odbywały się systematycznie, a w przypadku zmiany prelegenta kontrolowane były przez nasze osobowe źródła informacji. Na przestrzeni 1978 i 1979 roku na terenie Radomia zaplanowane było przeprowadzenie 3 wykładów TKN. Z tej liczby odbył się tylko jeden wykład przeprowadzony przez A[ndrzeja] Wielowieyskiego.

Dalsze czynności operacyjne mające na celu niedopuszczenie do przeprowadzenia wykładów TKN na naszym terenie zmierzać będą do:

1. Ustalania i rozpoznawania osób biorących udział w zajęciach TKN celem poddania ich kontroli operacyjnej oraz podjęcia określonych działań operacyjno-profilaktycznych zmierzających do zapobieżenia i przeciwdziałania ich negatywnym oddziaływaniom na środowiska akademickie. Z wytypowanymi działaczami D[uszpasterstwa] A[kademickiego], uczestnikami wykładów TKN, przeprowadzać rozmowy operacyjno-profilaktyczne.

2. Utrzymywania systematycznego kontaktu z organizacją SZSP oraz władzami administracyjnymi i politycznymi uczelni, informując ich o działalności TKN na naszym terenie celem ograniczenia ilości uczestników TKN i zasięgu ich oddziaływania.

3. Ustalania i rozpoznawania oraz operacyjnego przejmowania kolportowanej wśród uczestników wykładów TKN prasy i wydawnictw antysocjalistycznych, przy jednoczesnym rozpoznaniu kanału jej [prasy] przesyłania celem niedopuszczenia do dalszego jej kolportażu.

4. Podejmowania zespołu przedsięwzięć operacyjnych i profilaktycznych zmierzających do uniemożliwienia zwiększenia ilości uczestników i niedopuszczenia do odbywania kolejnych wykładów TKN.

5. Współdziałania z zainteresowanymi jednostkami SB, których figuranci, członkowie TKN, prowadzą zajęcia na naszym terenie, celem podejmowania wspólnych przedsięwzięć operacyjno-profilaktycznych zmierzających do niedopuszczenia do odbycia kolejnych wykładów TKN i przeciwdziałania ich negatywnym wpływom na środowiska akademickie.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 92–94, mps.

1979 wrzesień 10, Warszawa – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KS MO kpt. Aleksandra Siwka¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Warszawy, tajne

W odpowiedzi na pismo nr DE-III-01272/79 z dn[ia] 29 VIII 1979 r. dot[yczące] oceny działalności Towarzystwa Kursów Naukowych, uprzejmie informuję, iż spośród sygnatariuszy TKN, wykładowców i właścicieli mieszkań udostępniających swe lokale na cele wykładowe, Wydział III KS MO obejmuje sprawami ewidencji operacyjnej 25 osób:

1. Stefan **Amsterdamski** – sygnatariusz, wykładowca i udostępniający mieszkanie,
2. Zofia **Baniecka** – udostępniająca mieszkanie,
3. Alicja **Brodzka** – sygnatariuszka,
4. Hanna **Buczyńska-Garewicz** – sygnatariuszka,
5. Tomasz **Burek** – sygnatariusz i wykładowca,
6. Andrzej **Celiński** – sygnatariusz i udostępniający mieszkanie,
7. Maria **Dziewicka-Jokatow** – sygnatariuszka i wykładowczyni,
8. Wacław **Gajewski** – sygnatariusz,
9. Bronisław **Geremek** – członek Komisji Programowej TKN (niebędący sygnatariuszem),
10. Michał **Głowiński** – sygnatariusz i wykładowca,
11. Maria **Janion** – sygnatariuszka,
12. Aldona **Jawłowska-Curlanis** – sygnatariuszka i wykładowczyni,
13. Jerzy **Jedlicki** – sygnatariusz, wykładowca i udostępniający mieszkanie,
14. Tadeusz **Kowalik** – sygnatariusz i wykładowca,
15. Władysław **Kunicki-Goldfinger** – sygnatariusz i udostępniający mieszkanie,
16. Piotr **Łukasiewicz** – wykładowca,

¹ Aleksander Siwek (ur. 1938) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1966 r., w latach 1978–1979 zastępca naczelnika Wydziału III KS MO, 1979–1986 zastępca naczelnika Wydziału III-2 KS MO/SUSW, 1986–1989 zastępca naczelnika Wydziału V-2 SUSW, 1989–1990 naczelnik Wydziału Ochrony Gospodarki SUSW.

17. Marian **Małowist** – sygnatariusz,
18. Narmi **Michejda** – udostępniająca mieszkanie,
19. Irena **Nowak** – sygnatariuszka i wykładowczyni,
20. Barbara **Skarga** – sygnatariuszka,
21. Paweł **Śpiewak** – wykładowca,
22. Marek **Tabin** – sygnatariusz,
23. Andrzej **Tyszka** – sygnatariusz i wykładowca,
24. Andrzej **Werner** – sygnatariusz i wykładowca,
25. Maria **Wosiek** – sygnatariuszka i wykładowczyni.

W omawianym okresie stosowano różnorodne przedsięwzięcia mające na celu wyeliminowanie figurantów z działalności w TKN, bądź osłabienie ich aktywności w tym aspekcie.

Przedsięwzięcia te można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

1. Profilaktyczne (rozmowy w zakładach pracy, z rodziną, profilaktyczno-ostrzegawcze oddziaływanie przez tajnych współpracowników).

2. Represyjne (kierowanie wniosków na kolegia ds. wykroczeń, zatrzymania i przesłuchania, przeszukania, zastrzeżenie wyjazdów zagranicznych, obserwacja jawna, utrudnienia w zakładzie pracy, pomijanie w awansach i wyróżnieniach).

3. Polityczne (akcje aktywu młodzieżowego, rozmowy prowadzone przez instancje partyjne).

Ad. 1.

Kierownictwo służbowe bądź instancje związkowe przeprowadziły rozmowy z następującymi działaczami TKN: **Amsterdamskim**, **Nowakową**, **Baniecką**, **Buczyńską-Garewicz**, **Jawłowską-Curlanis**, **Skargą**, **Kowalikiem**, **Wosiek**, **Burkiem**, **Kunickim-Goldfingerem**, **Gajewskim**, **Małowistem**, **Wernerem**, **Jedlickim**, **Janion**, **Brodzką** i **Głowińskim**.

Rozmowy te z reguły przynosiły wynik negatywny, jedynie Brodzka zobowiązała się do zaniechania działalności w TKN, czego jednakże nie uczyniła, pozostając dalej sygnatariuszką.

Wobec wytypowanych figurantów zastosowano rozmowy z członkami ich rodzin. Rozmawiano mianowicie z siostrą **Jawłowskiej-Curlanis**, siostrą i ojcem (prof. St[anisław] Lorentz) Ireny **Nowakowej**, żoną i teściem (funkcjonariusz MSW) **Wenera** oraz z żoną Wł[adysława] **Kunickiego-Goldfingera**.

Jedynie w wypadku **Kunickiego-Goldfingera** osiągnięto częściowy sukces, gdyż nie zaprzestając swej działalności w TKN, jest np. od nie-

dawna członkiem Komisji Stypendialnej, odmówił [jednak] dalszego udostępniania swego mieszkania w celu odbywania wykładów TKN, podobnie **Werner** częściowo zaniechał prowadzenia wykładów, nie wycofując się z TKN.

Również rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze prowadzone z **Baniecką** i **Michejdą** nie przyniosły rezultatu, osoby te nadal udostępniają swe mieszkania TKN-owi.

W stosunku do **Wenera**, **Głowińskiego** i **Kowalika** zastosowano oddziaływanie przez tajnych współpracowników, wobec **Wenera** wpłynęło to na pewne ograniczenie jego działalności, a szczególnie zaniechanie prowadzenia wykładów TKN, zaś w stosunku do **Głowińskiego** i **Kowalika** działania te nie przyniosły pozytywnego efektu.

Ad. 2.

Skierowano wniosek do Kolegium ds. Wykroczeń na Z[ofię] **Baniecką** za zorganizowanie nielegalnych zgromadzeń, wnioskiem takim zagrożono **Michejdzie**. Zatrzymano i przesłuchano **Amsterdamskiego**, **Kowalika** i **Wenera** oraz wyłącznie przesłuchano **Nowakową**. Wobec **Celińskiego** zastosowano obserwację jawną oraz dwukrotnie dokonano w jego mieszkaniu przeszukań.

Zastrzeżono wyjazdy zagraniczne: **Gajewskiemu**, **Małowistowi**, **Banieckiej**, **Dziewickiej**, **Tyszcze**, **Celińskiemu**, **Buczyńskiej-Garewicz**, **Jawłowskiej-Curlanis**, **Skardze**, **Kowalikowi**, **Wernerowi**, **Śpiewakowi**, ponadto spowodowano cofnięcie zgody PAN na służbowy wyjazd **Głowińskiego** do USA. Spowodowano wyliczenie z efektów pracy naukowej **Jedlickiego**, **Janion**, **Amsterdamskiego** i **Wenera**, powodując większe zaangażowanie czasowe w miejscu pracy.

Wobec **Jedlickiego** zainspirowano wstrzymanie awansu na docenta, zaś wobec **Brodzkiej** i **Janion** mianowanie ich kierowniczkami pracowni. Z naszej inspiracji **Brodzką** pominięto przy rozdziale specjalnej premii, zaś **Janion** i **Głowińskiemu** wycofano wnioski na odznaczenia resortowe.

Poprzez źródła operacyjne i kontakty służbowe ograniczono **Burkowi** możliwości publikowania jego opracowań fachowych w prasie literackiej. **Michejdzie** zagrożono odebraniem przydziału na użytkowany przez nią lokal spółdzielczy, w związku z wykorzystaniem go niezgodnie z przeznaczeniem.

Zainspirowano przeprowadzenie w miejscu pracy postępowań dyscyplinarnych wobec **Amsterdamskiego**, którego ukarano upomnieniem, oraz wobec **Wosiek**, którą usunięto z zakładowych władz związkowych.

Ad. 3.

Wobec **Amsterdamskiego, Burka, Jawłowskiej, Jedlickiego, Kowalika, Łukasiewicza, Michejdy, Celińskiego i Banieckiej** zastosowano działania polityczne polegające na wkroczeniu grup aktywu F[ederacji] SZMP na prowadzone przez w[yżej] w[ymienionych] lub w ich lokalach wykłady TKN, doprowadzając w ramach skutków doraźnych do zerwania 11 wykładów (w tym trzech **Jedlickiego** oraz po jednym **Amsterdamskiego, Burka i Kowalika**). Poprzez umiejętnie stawiane pytania aktyw młodzieżowy spowodował pewną kompromitację wykładowców, co znalazło odzwierciedlenie w malejącej frekwencji na prowadzonych przez nich wykładach. Ponadto **Celiński** całkowicie zawiesił odbywanie wykładów w swoim mieszkaniu, zaś **Jedlicki i Amsterdamski** przenieśli je do własnych mieszkań i zastosowali imienne zaproszenia, co ograniczyło zakres ich negatywnego oddziaływania na młodzież.

Perturbacje związane z akcjami aktywu F[ederacji] SZMP wpłynęły na fakt zrezygnowania z prowadzenia działalności wykładowej przez **Burka**, a ponadto do chwili obecnej pozostali figuranci nie sprecyzowali, czy będą nadal prowadzić wykłady, a jeśli tak, to w jakiej formie i w jakim zakresie.

W ramach działań politycznych instancje partyjne szczebla podstawowego (z **Baniecką** i jej mężem **Szulczewskim, Buczyńską-Garewicz** i **Jawłowską-Curlanis**) oraz wojewódzkiego (z **Janion** i **Małowistem**) przeprowadziły rozmowy, bez większego jednak efektu. **Janion** i **Jawłowska** zostały w wyniku odmowy zaniechania swej działalności usunięte z Partii.

Reasumując, stosowane liczne środki przeciwdziałania przyniosły nieznaczne rezultaty. Poza wyłączeniem mieszkania **Kunickiego**[-Goldfingera] z użytkowania przez TKN, zaniechanie głoszenia wykładów przez **Wernera** i **Burka**, pozostałe efekty nosiły charakter sukcesów krótkotrwałych lub częściowych.

Czasowo wyłączono z użytkowania mieszkanie **Celińskiego**, zerwano 11 wykładów, a 17 dalszych utrudniono. Ze względu na okoliczność, iż działacze TKN-u to z reguły ludzie o trwale ukształtowanych poglądach politycznych, jawnie prezentujący swe antysocjalistyczne postawy, działania represyjne stosowane wobec nich nie przynosiły pożądanych rezultatów, a wręcz przeciwnie, utwierdzały ich nieraz w słuszności i celo-

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

wości prowadzonej działalności^a w TKN. Tak np. mąż **Banieckiej**, A[dam] **Szulczewski**, w wyniku przeprowadzonej z nim rozmowy nie tylko nie oddziałal pozytywnie na żonę, ale sam podjął działalność w TKN.

Tylko niektórzy z figurantów zmniejszyli swą aktywność w TKN (**Janion, Brodzka, Werner, Wosiek, Skarga**), lecz brak podstaw, by stwierdzić, że bezpośrednią przyczyną tego stanu były działania SI[uzby] Bezpieczeństwa lub przez nią inspirowane.

Wydaje się, że najskuteczniejsze były działania polityczne (aktyw F[ederacji] SZMP), jest pożądane kontynuowanie tej akcji. Również rozmowy z wytypowanymi członkami rodzin figurantów dają pozytywne perspektywy i będą w miarę możliwości szeroko stosowane.

Podobnie, wszelkie działania powodujące większe zaabsorbowanie figurantów pracą zawodową, ograniczenie ich wolnego czasu i uniemożliwienie wykorzystania pozycji zawodowej w działalności TKN-u wydają się celowe i będą w miarę możliwości stosowane.

Stosowanie osobowych źródeł informacji dla neutralizowania politycznego figurantów będzie kontynuowane z uwzględnieniem ochrony przed dekonspiracją tych źródeł.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 98–100, mps.

1979 wrzesień 18, Toruń – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Toruniu kpt. Bogdana Ścisłka¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie województwa toruńskiego, tajne

W odpowiedzi na pismo z dnia 29 VIII 1979 r. l. dz. OE-III-01272/79 dot[yczące] działalności Towarzystwa Kursów Naukowych informuję:

Na terenie województwa toruńskiego nie ujawniono osób prowadzących działalność w ramach Towarzystwa Kursów Naukowych.

W roku 1978 wyjaśniono (w ramach sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt[onim] „Atom”) informację o przynależności do TKN trzech toruńskich naukowców: prof. A[leksandra] Jabłońskiego, prof. Konrada Górskiego i dr J[aniny] Budkowskiej.

Wyjaśniono, że nazwiska wymienionych, jako sygnatariuszy deklaracji TKN, podał toruński duszpasterz akademicki jezuita o. Wołoszyn bez poprzedniej konsultacji z zainteresowanymi.

Stwierdzono, że figuranci działalności na rzecz TKN nie prowadzili.

W minionym roku akademickim kilkakrotnie w D[uszpasterstwie] A[kademyk] oo. jezuitów i Klubie Inteligencji Katolickiej występował członek TKN z Warszawy Bohdan Cywiński (red. naczelny „Więzi”) z cyklem wykładów na temat „Rozważania o Kościele”. Wystąpienie innych osób znanych z przynależności do TKN nie notowano.

Należy liczyć się, że w roku akademickim 1979/1980 oddziaływanie TKN na toruńskie środowisko akademickie odbywać się będzie poprzez:

- prelekcje w D[uszpasterstwie] A[kademyk] i K[lubie] I[nteligencji] K[atolickiej],
- spotkania organizowane nielegalnie za pośrednictwem osób prowadzących na naszym terenie działalność antysocjalistyczną,
- kolportaż za pośrednictwem w[yżej] w[ymienionych] osób wydawnictw TKN.

¹ Bogdan Ścisłek (ur. 1942) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1969 r., w latach 1969–1974 w Wydziale IV KW MO w Bydgoszczy, 1975–1978 w Wydziale IV KW MO w Toruniu, 1976–1978 kierownik sekcji, 1978–1979 zastępca, a 1979–1989 naczelnik Wydziału III KW MO/WUSW w Toruniu, 1989–1990 zastępca szefa WUSW w Elblągu.

Dopuszczamy także ewentualność podejmowania prób pozyskiwania do TKN tutajszych mieszkańców.

W działaniach naszych planujemy przy współdziałaniu z Wydziałem IV:

- uniemożliwianie i ograniczanie przyjazdów wykładowców TKN do D[uszpasterstwa] A[kademickiego] i K[lubu] I[nteligencji] K[atolickiej],
- przeciwdziałanie ewentualności rozszerzania za pośrednictwem naszych figurantów zakresu oddziaływania TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 95–96, mps.

1979 wrzesień 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wywiadu udzielonego przez Jacka Kuronia przedstawicielowi agencji Reutera w sprawie stypendiów TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z informacji pochodzącej z wiarygodnego źródła wynika, że w dniu 23 IX 1979 r. J[acek] **Kuroń** udzielił informacji przedstawicielowi agencji Reutera Patrickowi^a **Worsnip**[owi] na temat nowo powstałej Kasy Pomocy Naukowej TKN.

Z wyjaśnień udzielonych przez Kuronia wynika, iż pieniądze przeznaczone na stypendia pochodzą z KSS „KOR”, z tym że stypendystów typują i zatwierdzają członkowie Kasy.

Powyższy problem stawiany już był w dn[iu] 28 VI 1979 r., lecz KSS „KOR” pozytywnie go rozpatrzył w ostatnim czasie. Samo Towarzystwo nie jest obecnie w stanie usamodzielniać się. Wg Kuronia „to by tylko bałagan zwiększyło”.

Fundusz stypendialny przeznaczony jest głównie dla pracowników naukowych, którzy ze względów merytorycznych nie mogą prowadzić badań i publikować ich wyników. Wyjątkowo stypendia otrzymywać będą studenci.

Jako przykład Kuroń wymienił studentów wrocławskich zawieszonych w prawach studenta. Jest wśród nich dwóch magistrantów, którzy już powinni ukończyć studia i podjąć pracę zawodową. Dostaną oni stypendia na okres zawieszenia, tj. na trzy miesiące.

Pomoc stypendialną otrzymywać będą także te osoby, którym zabrano stypendium ze względów profilaktycznych. Dotacje finansowe mogą otrzymać także ci, którzy piszą książki, wiedząc z góry, że cenzura nie pozwoli na ich oficjalne opublikowanie.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 131–132, mps.

^a *W dokumencie Padrice`mu Worsnip.*

1979 wrzesień 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Dnia 19 września 1979 r. Jacek **Kuroń** przekazał Aleksandrowi **Smolarowi** zam[ieszkałemu] w Paryżu uchwałę TKN o powołaniu Kasy Pomocy Naukowej oraz pismo, jakie wystosowało Towarzystwo do Rady Funduszu KOR (teksty w załączeniu).

Następnie J[acek] **Kuroń** podał swemu rozmówcy kompletną listę członków TKN, na której znajduje się 79 osób. Nowymi sygnatariuszami deklaracji TKN zostali:

- Andrzej **Burda**, prawnik, prof. – Lublin,
- Bolesław^a **Konorski**¹, inż., dr prof. – Łódź,
- Stanisław **Krasnowolski**², fizyk, dr – Kraków.

Informuję jednocześnie, że już w dniu 22 września br. Radio Wolna Europa podało w[yżej] wymienione teksty wraz z listą członków, dodając do tego swój odpowiedni komentarz.

RWE nie podało natomiast nazwiska Marka **Czarnego**³ i Marii **Wosiek**, o czym informowało w swoich poprzednich audycjach. Natomiast przy nazwisku Andrzeja **Krzywickiego** z Wrocławia postawiono znak zapytania.

W związku z tym, że do TKN-u przystąpiły trzy nowe osoby, poinformowano Wydziały III odpowiednich Komend Wojewódzkich MO celem operacyjnego ich rozpoznania.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 133–134, mps.

^a W dokumencie Józef.

¹ Bolesław Konorski (1892–1986) – elektrotechnik. W latach 1948–1978 w PZPR, od 1946 r. na Politechnice Łódzkiej, 1952–1953 rektor, członek TKN.

² Stanisław Krasnowolski (ur. 1947) – biofizyk, pracownik Instytutu Fizyki Jądrowej PAN, członek TKN, publikował pod ps. Marek Turbacz.

³ Marek Czarny – bliższych danych nie ustalono.

1979 wrzesień 29, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z otrzymanych z wiarygodnego źródła informacji wynika, że aktywiści TKN (Kielanowski, Celiński, Kuroń) rozpatrują możliwość wybrnięcia z kłopotu wynikłego z faktu przekazania na Zachód, a następnie opublikowania przez RWE nazwiska prof. Andrzeja **Burdy** jako sygnatariusza deklaracji TKN bez zgody zainteresowanego.

Prof. Burda w rozmowie z rektorem UMCS^a prof. W[iesławem] **Skrzydło**¹ z Lublina kategorycznie zaprzeczył opublikowanej przez RWE informacji oraz złożył oficjalny protest w formie listu na ręce prof. Skrzydło przeciwko bezprawnemu wykorzystaniu jego nazwiska, określając to jako wyraźną prowokację.

Po przekonsultowaniu z władzami politycznymi powyższego faktu podjęte zostaną odpowiednie działania polityczno-operacyjne w celu wykorzystania zaistniałego faktu.

J[acek] Kuroń jest w trakcie przygotowań kompletu wykładów na nadchodzący najbliższy semestr TKN. Wyszedł on także z propozycją, aby niektóre ośrodki, np. wrocławski, wykorzystaly kasety z jego zeszłorocznych wykładów.

Wg ostatnich informacji nazwisko prof. A[ndrzeja] **Burdy** zostało umieszczone na liście sygnatariuszy TKN na skutek nieporozumienia zaistniałego między A[ndrzejem] Celińskim i J[anem] Kielanowskim. W związku z powyższym J[acek] Kuroń prosił A[leksandra] **Smolara** przebywającego w Paryżu o sprostowanie w prasie zachodniej. Kuroń prosił także A[ndrzeja] Celińskiego, aby ten osobiście lub za czyjś pośrednictwem starał się uspokoić prof. A[ndrzeja] Burdę, z zapewnieniem, że sprostowanie ukaze się w prasie zagranicznej.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 129–130, mps.

^a W dokumencie UMES.

¹ Wiesław Skrzydło (ur. 1929) – prawnik, w latach 1972–1981 rektor UMCS.

1979 październik 1, Poznań – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu mjr. Jerzego Siejka¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Poznania, tajne specjalnego znaczenia

W roku akademickim 1978/1979 w Poznaniu odbyło się 11 wykładów TKN zorganizowanych przez tut[ejszy] SKS przy pomocy St[aniława] Barańczaka i J[erzego] Nowackiego – członków KSS „KOR”. Średnio wykładów wysłuchiwało około 25 osób, w większości związanych z tut[ejszym] SKS i pozostałymi grupami antysocjalistycznymi. Frekwencja na poszczególnych wykładach wahała się od 16 do 50 osób.

Wynikało to z różnych przyczyn. Zwiększoną frekwencję notowano np. podczas wykładów ^aA[ndrzeja] Wenera^a (50 osób) i ^aW[ładysława] Bieńkowskiego^a (48 osób), którzy w ocenie tut[ejszego] środowiska byli atrakcyjnymi [wykładowcami]. W niektórych wypadkach zmniejszona frekwencja była spowodowana naszymi przeciwdziałaniami (np. dezinformacja). Ogólnie jednak można stwierdzić, że:

– Wykładowcy spoza Poznania o znanych nazwiskach przyciągnęli większą ilość słuchaczy, a ponadto, dzięki takim prelegentom, tut[ejszy] SKS zyskiwał pewien autorytet w tut[ejszym] środowisku, nie tylko antysocjalistycznym. Natomiast wykłady ^aSt[aniława] Barańczaka^a i R[yszarda] Krynickiego² cieszyły się prawie żadnym zainteresowaniem i frekwencję robiono na siłę.

– Część słuchaczy uczestniczyła w wykładach nie z powodów osobistych zainteresowań, co z chęci zademonstrowania swojej osobistej odwagi, niechęci do ustroju itp. W tym kontekście brak naszej reakcji na odbywające

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

¹ Jerzy Siejek (ur. 1941) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1965 r., w latach 1965–1980 w Wydziale III KW MO w Poznaniu, 1971–1973 kierownik grupy, 1973–1975 zastępca, a 1975–1980 naczelnik tego wydziału, 1980–1990 zastępca komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW w Bielsku-Białej ds. SB, zwolniony ze służby.

² Ryszard Krynicki (ur. 1943) – poeta, działacz opozycyjny. Uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, w latach 1978–1981 w redakcji „Zapisu”, współpracownik TKN, w 1981 r. w redakcji „Tygodnika Solidarność”, 1983–1985 w redakcji „Bez debitu”, w 1988 r. współzałożyciel Wydawnictwa „A5”.

się wykłady (nielegitymowanie, odstępowanie od rozmów ostrzegawczych itp.) wpływał demobilizująco na potencjalnych uczestników wykładów, którzy dochodzili do wniosku, że ich demonstracje trafiają w próżnię.

Jest rzeczą charakterystyczną, że odstąpienie od np. legitymowania udających się na wykłady spowodowało, że zaczęły w nich uczestniczyć osoby dotychczas nieujawniające oficjalnie swoich sympatii dla grup antysocjalistycznych. Po prostu wobec braku jakiegokolwiek czynnika odstrasżającego, mając pewność zachowania swojego incognito, decydowały się na udział w wykładach. O takich osobach – mimo uczestnictwa w wykładach naszych źródeł informacji – nie mamy żadnych wiarygodnych danych. Tym samym nie mamy w tym zakresie żadnych możliwości przeciwdziałania rozpowszechnianiu się w tut[ejszym] środowisku idei TKN-u za pośrednictwem tych osób, o których wiadomo nam tylko tyle, że reprezentują środowiska inteligenckie. Należy zaznaczyć, że tut[ejsze] środowisko antysocjalistyczne zainteresowane w organizowaniu wykładów TKN z uwagą obserwowało i analizowało reakcje tut[ejszych] władz, w tym SB, na wiadomości o organizowaniu kolejnych wykładów na przełomie lat 1978/1979. Miano bowiem w pamięci nieudane próby zorganizowania wykładów Michnika, Lityńskiego i innych reprezentujących warszawskie środowisko antysocjalistyczne. Dlatego też pierwsze wykłady B[arbarę] Toruńczyk i K[rystynę] Starzewskiej odbyły się z opóźnieniem i głównie miały na celu zorientowanie się o aktualnym stosunku tut[ejszych] władz do takich wykładów. Po stwierdzeniu, że tut[ejsze] władze nie przejawiają dotychczasowej aktywności, zorganizowano szereg dalszych wykładów (Kęcikowie³, Bieńkowski, Werner). Zastosowano w tym przypadku politykę tzw. małych kroków, lansowaną przez A[dam] Michnika.

Odnośnie [do] miejsc organizowania wykładów tut[ejsze] środowisko antysocjalistyczne przyjęło zasadę organizowania ich ^aw mieszkaniach aktywistów grup antysocjalistycznych (J[acek] Kubiak i M[ałgorzata] Bratek^a). Próby organizowania takich wykładów w innych miejscach, tj. u osób przypadkowych, politycznie indyferentnych skończyły się bowiem odmową tych osób w wyniku naszych przeciwdziałań.

³ Marzena Kęcik z d. Górszczyk (1945–1999) – polonistka, działaczka opozycyjna. Uczestniczka Marca '68, w latach 1969–1970 w „Ruchu”, współpracowniczką KOR i KSS „KOR”, 1979–1980 członkini redakcji „Placówki”, 1980–1981 redaktorka „Solidarności Wiejskiej”, w 1981 r. kierowała Niezależnym Wydawnictwem Chłopskim, w stanie wojennym internowana, 1985–1991 na emigracji w Szwecji.

Należy również zaznaczyć, że prowadzone przez nas rozmowy profilaktyczne i ostrzegawcze z organizatorami i znanymi nam słuchaczami wykładów TKN nie dały żadnego rezultatu. Wydaje się nawet, że utwierdzały ich w dotychczasowych poczynaniach^a.

Po prostu osoby te, zdając sobie sprawę z tego, że „spaliły za sobą wszystkie mosty” i nie zostały ukarane, są przekonane, że ich postawa i działalność jest słuszna, że każde naruszenie ich praw jest naruszeniem Konstytucji itp. Można zaryzykować w związku z tym twierdzenie, że ich postawa i konkretne formy angażowania się w działalność antysocjalistyczną mają nie tyle podłoże polityczne, co psychologiczne.

Reasumując, można stwierdzić na podstawie dotychczasowej znajomości tut[ejszego] środowiska, że wszelkie otwarte, aktywne nasze przeciwdziałania odnoszą odwrotny skutek, ^atj. mobilizują to środowisko^a. Jest to też na rękę tut[ejszemu] aktywowi SKS, który dzięki temu ma możliwość reklamowania swojej działalności, m.in. poprzez sztuczne wyolbrzymianie doznanych represji, opracowywanie w związku z tym różnych oświadczeń. Dzięki temu [ma] też możliwość odwoływania się do ogółu studentów itp.

Wnioski

W związku z powyższym planuje się następujące przeciwdziałania mające na celu neutralizację wpływów TKN-u:

– Stosowanie dezinformacji odnośnie [do] terminów, miejsca, tematyki i nazwisk wykładowców TKN-u.

W ubiegłym roku akademickim stosowano takie formy działań. Wywieszano ogłoszenia identyczne w formie i treści z ogłoszeniami SKS, na których podawano zmienione adresy, pod którymi w rzeczywistości mieściły się poradnie dla dzieci upośledzonych, Punkt Skupu Padliny Przedsiębiorstwa Bacutil itp.

– W miarę możliwości dezinformowanie organizatorów wykładów i wykładowców mające na celu skłonienie ich np. do odwołania wykładów, zrezygnowania z przyjazdu wykładowcy itp.

– Poprzez źródła informacji (KO, TW) uczestniczące w wykładach wytwarzać wśród słuchaczy atmosferę zniechęcenia, podważać sens ich [wykładów] organizowania, wysuwać atrakcyjne wnioski odnośnie [do] tematyki i wykładowców, o których z góry będzie wiadomo, że nie mogą być zrealizowane.

Ponadto powyższe źródła w trakcie dyskusji, występując z pozycji antysocjalistycznych, będą jednocześnie dezawuowały wykładowców itp. (np. że lekceważy się słuchaczy, że wykłady nie uzbrajają ich w argumenty do dyskusji na uczelni itp.).

– W stosunku do uczestników wykładów spowodować na uczelniach bardziej wnikliwe egzekwowanie wiadomości.

– W stosunku do właścicieli mieszkań, gdzie odbywają się wykłady, podjąć działania mające na celu wytworzenie atmosfery niechęci, podejrzliwości itp. u sąsiadów, tzn. mobilizować przeciwko nim tzw. opinię publiczną (np. że są to zebrania św[iadków] Jehowy, narkomanów).

– Przy Z[arządzie] W[ojewódzkim] SZSP powstał Ośrodek Wiedzy Politycznej, który w wypadku konieczności organizować będzie kadre dyskutantów na wykłady TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 104–108, mps.

1979 październik 2, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący kierunków działalności TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z wieloźródłowej informacji wynika, że w roku akademickim 1979/1980 Towarzystwo Kursów Naukowych podejmie działalność wykładową w dwóch formach:

1. Powszechnie dostępne wykłady przeprowadzane będą raz w tygodniu, począwszy od 5 XI 1979 r., a organizatorami będą: dominikanin o. Aleksander **Hauke-Ligowski** oraz Bohdan **Cywiński**.

Udział w wykładach o. Hauke-**Ligowskiego**, który będzie ubrany w sutannę, ma stanowić ochronę tych zajęć przed ewentualnymi akcjami aktywu młodzieżowego.

2. Zasadnicze zajęcia dydaktyczne TKN-u zostaną utajnione. Ogłoszone zostaną nazwiska osób, które będą dokonywały zapisów, a następnie poprzez łączników i niektóre z osób figurujących na liście [osoby zapisane] zostaną na dzień lub dwa przed wykładem poinformowane o jego dokładnym terminie i miejscu. Nazwiska prelegentów nie będą ujawniane w celu uniknięcia stworzenia przez władze przeciwdziałań wobec takich wykładowców, jak Kuroń i Michnik. Wykłady tego typu mają być zainaugurowane w pierwszej połowie października, a tematem jednego z nich ma być „Chrześcijaństwo w historii Polski”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 127–128, mps.

1979 październik 23, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący planowanej tematyki wykładów TKN w roku akademickim 1979/1980, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Ze źródła „Jowisz” otrzymano informację, z której wynika, że A[ndrzej] Celiński prowadzi u siebie w domu (ul. [...]) rejestrację słuchaczy, którzy będą uczęszczać na wykłady TKN. Rejestracja polega na spisaniu dokładnych danych personalnych słuchacza oraz zapisaniu, na jakie cykle będzie uczęszczał.

TKN zamierza, począwszy od 2 XI 1979 r., prowadzić następujące cykle wykładów:

1. „Polska myśl polityczna” – M[arcin] Król.
2. „Z dziejów najnowszego Kościoła katolickiego” – B[ohdan] Cywiński.
3. „Literatura na emigracji od 1939 r.” – Z[dziszław] Łapiński¹.
4. „Stosunki polsko-żydowskie od 1918 r.” – Wł[adysław] Bartoszewski.
5. „Polityka gospodarcza PRL” – W[aldemar] Kuczyński.
6. „Ruch społeczny jako środowisko wychowawcze” – J[acek] Kuroń.
7. „Kwestia chłopska i ruch ludowy w Polsce” – Z[dziszław] Szpakowski.
8. „Etyczne problemy kontroli”.
9. „Literatura rosyjska w kraju i za granicą”.
10. „Sztuka czytania gazet” – K[rzysztof] Wolicki.
11. „Moralność społeczna” – H[anna] Buczyńska-Garewicz.
12. „Postawy światopoglądowe inteligencji polskiej od 1815 r.” – Adam Michnik.

Zaproszenia na wykłady mają być przesyłane pocztą (będzie na nich dokładna informacja o miejscu i czasie wykładu). Wykłady będą prowadzone metodą seminaryjną – każdy ze słuchaczy przygotowuje samodzielny referat.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 151–152, mps.

¹ Zdzisław Łapiński (ur. 1930) – polonista. W latach 1963–1971 na UW, od 1971 r. w Instytucie Badań Literackich PAN, uczestnik protestów przeciwko zmianie konstytucji PRL, członek TKN.

1979ª październik 25, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN i podejmowanych działań operacyjno-politycznych, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

I. Aktualny stan działalności TKN

Po przerwie wakacyjnej w październiku br. zostaną wznowione wykłady TKN. Prowadząc tę działalność w ub[iegłym] roku akademickim, aktyw TKN uzyskał szereg doświadczeń związanych z organizacją i tematyką prowadzonych zajęć. Doświadczenia te organizatorzy chcą wykorzystać w nowym roku akademickim. Omówieniu aktualnej sytuacji oraz stanu przygotowań do działalności szkoleniowej poświęcone było m.in. ostatnie posiedzenie Komisji Programowej.

Jak wynika z uzyskanych informacji, TKN posiada aktualnie poważne trudności z wykładowcami. Część prelegentów zastrzega sobie, że po roku działalności pragną odpocząć. Inni natomiast, jak Tomasz **Burek** i Wiktor **Woroszyński**, odmówili prowadzenia dalszych wykładów. W związku z tym zastanawiano się nad poszerzeniem grona wykładowców. Zaproponowano przeprowadzenie rozmów w tej sprawie z Marcinem **Królem**, Krystyną **Starczewską**, Ireną **Wóycicką** i Mieczysławą **Gołaską**.

Ustalono, że Andrzej **Celiński** ustali listę osób, które wyrażą zgodę na prowadzenie zajęć, jak również ogłosi zapisy do grup samokształceniowych. Uzgodniono ponadto, że TKN podejmie działalność wykładową w dwóch formach:

1. Powszechnie dostępne wykłady prowadzone będą raz w tygodniu, a organizatorami będą ks. **Hauke-Ligowski** oraz Bohdan **Cywiński**.
2. Zasadnicze zajęcia dydaktyczne zostaną utajnione. Organizatorzy ogłoszą nazwiska osób, które będą dokonywały zapisów (m.in. A[ndrzej] **Celiński**), a następnie przez łączników [osoby zapisane] zostaną poinformowane o terminie i miejscu wykładów. Nazwiska prelegentów nie będą ujawniane. Wykłady tego typu mają być zainaugurowane w dniu 2 listopada br. w mieszkaniu Piotra **Naimskiego** prelekcją Władysława **Bartoszewskiego**.

^a W dokumencie 1978.

Inną formą działalności dydaktycznej TKN są tzw. kolokwia organizowane dla wykładowców i osób zapraszanych. Spotkania te, których czas i miejsce są również konspirowane, służą samokształceniu kadry TKN. Pierwsze kolokwium w nowym roku zaplanowano na dzień 23 października 1979 r. w Warszawie przy ul. [...] w mieszkaniu Zofii **Banieckiej**. Zaproszono na nie niektórych członków TKN-u (17 osób), członków [Konwersatorim] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]”¹ (15 osób) i 7 osób z zewnątrz (wykaz w załączeniu).

Spotkaniu nadany ma być charakter nieoficjalnego, dyskusyjnego forum członków TKN i [Konwersatorim] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]”. Podstawą do dyskusji ma być raport [Konwersatorim] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]” dot[yczący] „spraw związanych ze sposobem myślenia o kraju”.

Po przeprowadzonym kolokwium TKN zamierza opublikować jego wyniki, lecz bez podawania nazwisk głównych referentów i dyskutantów.

Działalność wydawnicza obejmuje druk i kolportaż tzw. „Zeszytów Naukowych”. Pod koniec października br. ukaże się drugi „Zeszyt” pod redakcją Jerzego **Jedlickiego** i poświęcony będzie Tomaszowi **Masarykowi**. Wydrukowaniem i powielaniem „Zeszytów Naukowych” zajmuje się Mirosław **Chojecki** i Urszula **Doroszevska**.

Towarzystwo powołało ostatnio tzw. Kasę Pomocy Naukowej, której zadaniem jest:

- fundowanie stypendiów podyplomowych dla przygotowania rozprawy doktorskiej,
- udzielanie stypendiów magisterskich studentom wydalonym z uczelni,
- subsydiowanie określonych badań, ekspertyz, opracowań na potrzeby TKN.

W bieżącym roku akademickim TKN planuje jedenaście cykli tematycznych (wykaz w załączeniu), w tym m.in. historyczny, przeznaczony dla Adama Michnika, Władysława Bartoszewskiego i W[ładysława] Bieńkowskiego.

Przyjęto również propozycję prowadzenia w nowym roku akademickim tematów dot[yczących] literatury emigracyjnej. Będą to seminaria poświę-

¹ Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” (DiP) – nieformalna, *quasi*-opozycyjna grupa, powstała w 1978 r. z inicjatywy Stefana Bratkowskiego. Działalność DiP-u polegała na opracowywaniu niezależnych raportów o stanie państwa. Do 1983 r. opublikowano cztery raporty.

cone **Miłoszowi**, **Gombrowiczowi**, **Wierzyńskiemu** oraz innym pisarzom emigracyjnym prowadzone przez Michała **Głowińskiego** i Alinę **Brodzką-Amsterdamską**.

Z ostatnio uzyskanych informacji wynika, że zaplanowano poszerzyć działalność TKN i przenieść maksymalną ilość zajęć do ośrodków pozawarszawskich. Próby takie zanotowano np. w Poznaniu. Są propozycje, aby w tym celu wykorzystać pomieszczenia sakralne.

Zastanawiano się nad powiększeniem szeregów TKN i przyciągnięciem reprezentantów z takich środowisk, jak lekarskie, prawnicze, techniczne. Udało im się pozyskać ostatnio emerytowanego profesora, inżyniera z Politechniki Łódzkiej – Bolesława^b **Konorskiego**. Czyniono również próby zwerbowania profesora Andrzeja **Burdy** z UMCS-u, jednak nie udało im się to podejście i zmuszeni byli przeprosić go na piśmie.

II. Działanie operacyjno-polityczne

W ubiegłym roku akademickim stosowano różne przedsięwzięcia mające na celu wyeliminowanie figurantów z działalności w TKN bądź osłabienie ich aktywności. Przedsięwzięcia te można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

1. profilaktyczne,
2. represyjne,
3. polityczne.

Należy zaznaczyć, że prowadzone przez nas bądź kierownictwa służbowe zakładów pracy rozmowy profilaktyczne i ostrzegawcze z organizatorami i słuchaczami wykładów TKN nie dały w większości żadnego rezultatu. Wydaje się nawet, że w niektórych przypadkach [osoby] utwierdziły się w dotychczasowych poczynaniach.

Cykl wykładów skutecznie był dezorganizowany przez grupy aktywu młodzieżowego. Zastosowana metoda politycznego przeciwdziałania polegająca na prowadzeniu akcji przez aktyw przyniosła pozytywne rezultaty i dowiodła, że jest metodą celową i słuszną.

Ze względu na uniemożliwienie prowadzenia wykładów na terenie Warszawy, działacze TKN postanowili utajnić zajęcia, zapraszając na nie znanych sobie stałych uczestników.

^b W dokumencie Józefa.

III. Prognozy na przyszłość

Istnieją propozycje, aby w związku z trudnościami organizacyjnymi zawiesić czasowo prowadzenie wykładów otwartych, a skoncentrować się na działalności w ramach kolokwiów.

Akcje aktywu młodzieżowego i związane z tym znaczny spadek frekwencji spowodowały, że wśród działaczy TKN istnieje kilka koncepcji prowadzenia dalszej działalności i charakteru egzystencji tej organizacji.

– Utajnienie wykładów, prowadzenie ich metodą seminaryjną w ograniczonym personalnie gronie.

– Ograniczenie działalności TKN do pracy organicznej, czyli zaniechanie podejmowania akcentów politycznych na rzecz preferowania rzeczywistego samokształcenia.

– Podjęcie rozszerzonej akcji kolokwiów dla członków TKN i innych przedstawicieli świata nauki i kultury.

– Rozszerzanie bazy TKN, w tym sprawa stypendiów.

– Bronisław **Geremek** uważa, że za wszelką cenę należy kontynuować dotychczasową formę publicznych wykładów i rozwijać dyskusję nad myślą opozycyjną. W tym celu niezbędne jest wprowadzenie tematów [z] najnowszej historii, [takich] jak zjawisko „**Sikorski**”, „**Churchill**”, „Jakie powinno być miejsce Polski w Europie”, „II wojna światowa”, „Sytuacja Polski po II wojnie światowej”, „Świat i Polska” itp.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 144–148, mps.

1979 październik 31, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN w Szczecinie, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z wiarygodnego źródła otrzymano informację na temat N.N. mężczyzny ze Szczecina, który w rozmowie z T[adeuszem] **Mazowieckim** omawiał problem pomocy finansowej dla kół TKN. Wg mężczyzny na terenie Szczecina praca TKN obejmuje liczne środowiska zawodowe, gdzie „są i lekarze, i prawnicy, i inni”. Twierdzi również: „ja z różnymi ludźmi rozmawiałem na ten temat, znaczy zbiórek pieniędzy i przekazywania ich na ten cel. Chciałbym zapytać, jak to prowadzić i czy jest realne”.

Uważa on, że powiązanie TKN z Funduszem Samoobrony Społecznej nie jest pomysłem zbyt udanym z uwagi na to, że „każdy ruch KOR jest kontrolowany”. Zastanawia się, czy nie lepiej byłoby, gdyby zbiórka ta była prowadzona bardziej konspiracyjnymi kanałami.

T[adeusz] **Mazowiecki** ze swej strony odpowiedział, że w tej chwili TKN nie ma możliwości organizowania we własnym zakresie akcji zbiórki pieniędzy. Gdyby jednak środowisko szczecińskie taką inicjatywę rozpoczęło, to gotów jest ich skontaktować z A[ndrzejem] **Celińskim**, który w ramach TKN zajmuje się tymi sprawami.

Mężczyzna prosił o uwzględnienie swojej prośby. Zapowiedział też wizytę w Warszawie w listopadzie br. i chęć kontynuowania tego dialogu^a.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 142–143, mps.

^a Poniżej dopisane odręcznie Poinformowano Wydz[iał] III KW MO w Szczecinie.

1979 listopad 9, Kraków – Pismo naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie pplk. Jana Billa¹ do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW w sprawie działalności TKN na terenie Krakowa, tajne

W nawiązaniu do Waszego pisma l. dz. OE-III-01272/79 z dn[ia] 29 VIII 1979 r. informuję, że spośród 10 osób zamieszkałych na naszym terenie, które przystąpiły do TKN, troje jest figurantami prowadzonych aktualnie spraw w tut[ejszym] Wydziale. Są to Kornel **Filipowicz**^a, Jan Józef **Szczepański**^a, Adam **Zagajewski**^a, wszyscy członkowie oddziału Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich] w Krakowie. Z posiadanych materiałów wynika, że inspiratorem ich poczynań jest J[an] J[ózef] Szczepański, cieszący się wśród w[yżej] w[ymienionych] dużym autorytetem. Pod ich wpływem, ze środowiska literackiego akces do TKN zgłosiła też W[isława] **Szyborska**^a, w przeszłości figurantka prowadzonej sprawy operacyjnego rozpracowania.

Ze względu na prezentowanie przez w[yżej] w[ymienionych] od dłuższego czasu negatywnych postaw politycznych i oddziaływanie przez nich w tym kierunku na swoje środowisko, stosowano w odniesieniu do nich restrykcje natury wydawniczej. Ponadto z naszej inicjatywy przeprowadzone były z nimi rozmowy przez prezesa oddziału Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich] w Krakowie J[ana] **Pieszczachowicza**², posła T[adeusza] **Hołuj**³ i przedstawicieli instancji partyjnych.

Należy stwierdzić, że w efekcie tych rozmów w[yżej] w[ymienieni] nie angażują się w czynną działalność w ramach TKN, aczkolwiek ich poglądy i postawy nie uległy zmianie. Przystąpienie do TKN potraktowali jako możliwość zaprezentowania swoich postaw bez ryzyka ponoszenia konsekwencji, do jakich mogłaby doprowadzić ich dalsza aktywność. Stąd też

^a *Wyraz podkreślony odręcznie.*

¹ Jan Bill (ur. 1930) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1946 r., w latach 1954–1956 kierownik kolejno Sekcji IV „A” Wydziału V, a następnie VI „A” i IV Wydziału III WUBP/WUdsBP w Krakowie, 1959–1970 kierownik grupy Wydziału III KW MO w Krakowie, 1970–1975 zastępca, a 1975–1981 naczelnik Wydziału III KW MO w Krakowie, w 1985 r. zwolniony ze służby.

² Jan Pieszczachowicz (ur. 1940) – krytyk literacki, publicysta, w latach 1976–1983 prezes krakowskiego oddziału ZLP.

³ Tadeusz Hołuj (1916–1985) – prozaik, publicysta, w latach 1976–1980 poseł.

w b[ieżącym] r[oku] nie stwierdzono zewnętrznych przejawów ich wrogiej działalności. ^bA[dam] **Zagajewski** i J[an] J[ózef] **Szczepański** prowadzili w styczniu br. prelekcje w ośrodku Duszpasterstwa Akademickiego przy kościele św. Szczepana, ale prezentowana tematyka nie zawierała akcentów negatywnych^b (poezja Z[bigniewa] Herberta i wieczór autorski J[ana] J[ózefa] Szczepańskiego).

Do TKN-u przystąpił ponadto doc. Stanisław **Rodziński**⁴, kontraktowy pracownik W[yższej] S[zkoły] S[ztuk] P[lastycznych] we Wrocławiu i nauczyciel Liceum Sztuk Plastycznych w Krakowie. On również nie przejawiał w późniejszym okresie działalności w ramach TKN, chociaż w rozmowach prywatnych daje nadal wyraz swoim krytycznym poglądom wobec polityki partii, a także sympatii dla działalności grup antysocjalistycznych. Ponieważ był on typowany na stanowisko dyrektora Liceum Sztuk Plastycznych w Krakowie, z początkiem bieżącego roku szkolnego powiadomiono o jego postawie instancje partyjne, co doprowadziło do nieuwzględnienia jego kandydatury. Powyższe **Rodziński** przyjął jako represję ze strony organów SB za zademonstrowanie swoich poglądów politycznych.

Działalność TKN w Krakowie prowadzona jest w ścisłym związku z ośrodkami Duszpasterstwa Akademickiego. Czynnikiem pośredniczącym i organizującym wykłady jest część aktywistów krakowskiego SKS-u, która współdziałając z klerem, wprowadziła do zajęć Duszpasterstwa Akademickiego cykl wykładów o tematyce społeczno-politycznej, prowadzonych przez osoby należące do TKN, a także inne, znane z antysocjalistycznych postaw. W ub[iegłym] roku akademickim odbyło się 14 tego typu wykładów, o których informowaliśmy w meldunku do sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt[onim] „Trybuna”. Wykłady te były prowadzone przez osoby spoza terenu Krakowa, a w ich trakcie kilkakrotnie stwierdzono wypadki kolportowania wydawnictw bezdebitowych.

Z powyższych względów nasze działania mające na celu eliminację wpływów TKN na naszym terenie są skorelowane z odpowiednimi przedsięwzięciami w stosunku do reprezentantów krakowskiego SKS-u.

W zakresie ustalenia inicjatorów i zabezpieczenia wykładów prowadzonych w ośrodku Duszpasterstwa Akademickiego współdziałamy

^{b-b} *Fragment podkreślony odręcznie.*

⁵ Stanisław Rodziński (ur. 1940) – malarz, historyk sztuki. Od 1972 r. na PWSSP we Wrocławiu, członek TKN.

z tut[ejszym] Wydz[iałem] IV.

O tych wypadkach, gdzie tematyka i sposób prowadzenia wykładów odbiegają od treści religijnych, informujemy na bieżąco instancje partyjne.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 110–112, mps.

1979 listopad [po 16], Warszawa – Informacja dotycząca aktualnych inicjatyw TKN, opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne

1. Towarzystwo Kursów Naukowych wznowiło w bieżącym roku nielegalną działalność, która ma przebiegać w dwu formach organizacyjnych.

Wykłady otwarte i ogólnodostępne organizowane będą sporadycznie dla celów reklamy i popularyzacji celów i inicjatyw TKN. Ponadto zaplanowano uczestnictwo w takich wykładach osób duchownych, jako zabezpieczenie przed spodziewanymi aktami przemocy ze strony aktywu młodzieżowego.

Wobec obawy przed powtórzeniem się akcji aktywu młodzieżowego, większość zajęć będzie w pewnym stopniu konspirowana, a ponadto wykorzystywane będą poufne sposoby angażowania i powiadamiania słuchaczy. Praktyczną realizacją tego zajmuje się z ramienia Rady Programowej TKN A[ndrzej] Celiński.

2. Pierwsze zajęcia tego typu odbyły się 2 XI br. w prywatnym mieszkaniu P[iotra] Naimskiego w Warszawie. Przybyło tam ogółem 61 osób, w tym m.in. J[an] Kielanowski, A[dam] Michnik, E[dward] Lipiński, R[oman] Zimand¹, A[ndrzej] Kijowski, T[adeusz] Mazowiecki, Krystyna Kersten, K[azimierz] Dziewanowski², K[lemens] Szaniawski³, A[ndrzej] Krasiński⁴, J[an] Cywiński, A[ndrzej] Celiński, J[an] J[ózef] Lipski, J[an] T[omasz] Lipski⁵, Wł[adysław] Bartoszewski, J[erzy] Jedlicki.

¹ Roman Zimand (1926–1992) – krytyk i historyk literatury. W latach 1956–1957 członek redakcji „Po prostu”, od 1958 r. w Instytucie Badań Literackich PAN, współpracownik PPN, w stanie wojennym internowany.

² Kazimierz Dziewanowski (1930–1998) – dziennikarz, publicysta, dyplomata. W latach 1974–1982 członek redakcji „Życia Warszawy”, uczestnik Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, w 1981 r. zastępca redaktora naczelnego „Tygodnika Solidarność”.

³ Klemens Szaniawski (1925–1990) – filozof. Od 1946 r. na UW, w latach 1977–1990 przewodniczący ZG Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, współtwórca Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, w stanie wojennym internowany, członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

⁴ Andrzej Krasiński – publicysta. Działacz Stowarzyszenia „Pax”, członek warszawskiego KIK, uczestnik Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”.

⁵ Jan Tomasz Lipski (ur. 1953) – socjolog, dziennikarz, działacz opozycyjny. Działacz warszawskiego KIK, uczestnik protestów w sprawie zmiany konstytucji PRL, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz warszawskiego SKS, w stanie wojennym internowany.

Około połowę zebranych stanowiła grupa pracowników naukowych PAN i UW, w tym 7 osób z tytułem profesorskim. Wykładowca, Wł[adysław] Bartoszewski, poruszył temat „Ruch oporu w Polsce w latach 1939–1945”.

3. Obserwuje się jednocześnie tendencje nawiązywania przez TKN coraz ściślejszych kontaktów z Duszpasterstwem Akademickim dla wykorzystania lokali D[uszpasterstwa] A[kademickiego] i zaangażowania uczestników D[uszpasterstwa] A[kademickiego] do brania udziału w zajęciach TKN.

Podczas spotkania w dniu 25 X br. w Poznaniu z udziałem 10-osobowej grupy studentów duszpasterz akademicki H[onoriusz] Kowalczyk⁶ ocenił TKN jako „dążący do bezstronnego naświetlania istotnych zjawisk społecznych”. Poinformował o utworzeniu funduszu dla szykanowanych naukowców. Apelował o dary pieniężne. H[onoriusz] Kowalczyk odczytał ponadto list S[tefana] Wyszynskiego do ministra Kąkola⁷ w sprawie TKN-u, a J[acek] Kubiak omawiał sprawę niedopuszczenia przez władze do wykładu doc. Kowalika.

Uzyskano dane, że w prelekcji o. Hauke-Ligowskiego w kościele przy ul. Pocztowej w Szczecinie [w dniach] 26–27 X br. uczestniczyło około 35 osób, w większości studentów szczecińskich wyższych uczelni. Prelegent ukazał chrześcijaństwo w ZSRR w sposób tendencyjny, obliczony na skompromitowanie władz radzieckich, skupiając się głównie na rzekomych represjach i szykanach władz wobec wiernych w Związku Radzieckim.

8 b[ieżącego] m[iesiąca] w kościele oo. dominikanów w Poznaniu odbył się wykład Wł[adysława] Bartoszewskiego n[a] t[emat] „Życie katolickie podczas okupacji w Polsce 1939–1945”. Po wykładzie, na którym obecnych było 350 osób, Bartoszewski wraz z grupą 100 słuchaczy przeszedł do salki konferencyjnej, gdzie udzielał odpowiedzi. W odpowiedziach Bartoszewski wysunął szereg stwierdzeń zawierających akcenty antypartyjne i antyradzieckie.

14 b[ieżącego] m[iesiąca] w ośrodku D[uszpasterstwa] A[kademickiego] przy kościele św. Szczepana w Krakowie odbył się wykład S[tefana] Kisielewskiego pt. „Prądy ideowe we współczesnej Polsce”. Prelegent

⁶ Stanisław Kowalczyk, imię zakonne Honoriusz (1935–1983) – duchowny katolicki. Od 1974 r. duszpasterz akademicki w Poznaniu, zginął w wypadku samochodowym w niewyjaśnionych okolicznościach.

⁷ Kazimierz Kąkol (ur. 1920) – publicysta, polityk komunistyczny, w latach 1974–1980 minister-kierownik Urzędu ds. Wyznań.

krytykował polską rzeczywistość społeczną i czynił ironiczne aluzje do przywódców naszego życia politycznego. Wywołało to aplauz słuchaczy, których przybyło około 450, w tym przedstawiciele SKS-u.

W środowisku młodzieży akademickiej UMCS i innych uczelni Lublina rozkolportowano program Duszpasterstwa Akademickiego oo. Dominikanów na listopad i grudzień br. W programie tym przewiduje się 21 b[ieżącego] m[iesiąca] oraz 5 XII br. dwa tematy, które ma referować prof. A[ndrzej] Burda. Prof. Burda mimo pozornego protestu przeciw rzekomo pomyłkowemu umieszczeniu jego nazwiska na liście członków TKN, kontynuuje prowadzenie wykładów w stylu TKN w innej formie organizacyjnej.

A[ntoni] Macierewicz został zaproszony na 21 XI i 12 XII br. do Torunia w celu wygłoszenia prelekcji w środowisku D[uszpasterstwa] A[kademickiego] oo. Jezuitów. Tematem prelekcji 21 b[ieżącego] m[iesiąca] ma być „Geneza polskiego kręgu kulturalnego”, natomiast 12 XII br. „Między Rosją a Europą – model ponadnarodowy wspólnoty kulturowej do roku 1939”. Zaproszenie Macierewicza do Torunia nastąpiło z inspiracji członka TKN B[ohdana] Cywińskiego.

4. Szczególnie aktywnej pomocy organizacyjnej w przedsięwzięciach TKN na terenie Poznania udziela tamtejszy SKS. Jego czołowi aktywiści W[łodzimierz] Filipek i J[acek] Kubiak wystosowali m.in. protesty do władz poznańskich wyższych uczelni przeciw „szykanowaniu” działalności TKN.

W związku z planowanym zebraniem poznańskiego SKS-u w dniu 15 b[ieżącego] m[iesiąca] w sprawie kolportażu apelu do naukowców i studentów dot[yczącego] wykładów TKN i sytuacji w szkolnictwie wyższym oraz [w związku ze] zbieraniem podpisów pod petycją do senatów wyższych uczelni dokonano przeszukania u członka SKS-u Jacka Kubiaka w Poznaniu. Ujawniono i skonfiskowano 1500 egz[emplarzy] apelu do naukowców i studentów oraz 800 egz[emplarzy] druków dot[yczących] działalności SKS i TKN.

W związku z informacją, że poznański SKS zamierzał wykorzystać pobyt doc. Głowińskiego w Poznaniu w celu wygłoszenia przez niego wykładu w ramach TKN, wspólnie z władzami administracyjnymi i politycznymi uczelni podjęto stosowne przedsięwzięcia. Z inicjatywy Towarzystwa Filologicznego 7 b[ieżącego] m[iesiąca] doc. Głowiński wygłosił wykład pt. „Narcyzm i jego odbicie”, w którym nie odnotowano

akcentów antysocjalistycznych. W wykładzie brało udział około 60 osób, w tym część poznańskiego SKS-u, m.in. W[łodzimierz] Filipek, M[arzena] Witowska⁸, J[anusz] Zemer.

Członkowie i sympatycy SKS są ponadto częstymi uczestnikami zajęć TKN w Krakowie i Gdańsku.

5. Korzystając ze sporządzenia przez grupę „Doświadczenie i Przyszłość” tzw. *Raportu o stanie Rzeczypospolitej i drogach jej naprawy*⁹, TKN nawiązał kontakt z przedstawicielami tej grupy dla przedyskutowania tez owego raportu.

30 X br. odbyło się w mieszkaniu Z[ofii] Banieckiej w Warszawie kolokwium TKN z udziałem E[dwarda] Lipińskiego, J[ana] Kielanowskiego, T[adeusza] Mazowieckiego, J[acka] Kuronia, A[dama] Michnika, A[ndrzeja] Kijowskiego, K[rystyny] Kersten i R[omana] Zimanda. Uczestniczyli w nim członkowie [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość” – K[azimierz] Dziewanowski, K[lemens] Szaniawski i A[ndrzej] Krasieński, którzy zastrzegli się, że nie mają uprawnień do reprezentacji całej grupy autorów raportu.

30 X br. w mieszkaniu A[dama] Michnika odbyło się spotkanie dyskusyjne nad raportem [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość”, w którym uczestniczyło ok. 27 osób oraz J[acek] Kuroń, J[an] J[ózef] Lipski, L[udwik] Cohn, A[nka] Kowalska, S[tefan] Amsterdamski, S[ergiusz] Kowalski. Obecni pozytywnie ustosunkowali się do raportu [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość”, traktując go jako ciekawy przyczynek do analizy polskiej rzeczywistości oraz szansę uaktywnienia tzw. ludzi środka w dziedzinie działalności opozycyjnej.

W dniu 10 b[ieżącego] m[iesiąca] w mieszkaniu B[ronisława] Geremka odbyło się spotkanie, w którym udział m.in. wzięli n[ieżej] w[ymienieni]: T[adeusz] Kowalik, S[tefan] Amsterdamski, K[rzysztof] Wolicki, A[ndrzej] Kijowski, T[adeusz] Mazowiecki. Dokonali oni oceny spotkania członków TKN i grupy „D[oświadczenie] i P[rzyszłość” zorganizowanego 30 X br. W spotkaniu 30 X br. wzięli udział m.in. B[ronisław] Geremek, A[dam] Michnik, A[ndrzej] Kijowski, K[azimierz] Dziewanowski, K[lemens] Szaniawski, J[anina] Zakrzewska, T[adeusz] Mazowiecki, R[oman] Zimand, K[rzysztof] Wolicki, T[adeusz] Kowalik, S[tefan] Amsterdamski, W[alde-

⁸ Marzena Witowska (ur. 1955) – wówczas studentka filologii polskiej UAM, działaczka SKS.

⁹ *Raport o stanie Rzeczypospolitej i drogach wiodących do jej naprawy*, zob. Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna w Polsce 1976–1980*, Warszawa 1994, s. 352–498.

mar] Kuczyński, Bugaj¹⁰, C[ezary] Józefiak¹¹, J[acek] Kuroń, M[irosława] Chamcówna^a, Wł[adysław] Bieńkowski, J[an] Strzelecki. Ze strony [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]” nie uczestniczyło szereg osób (m.in. S[tefan] Bratkowski i B[ogdan] Gotowski¹²), które obawiały się, aby udział w tym spotkaniu nie został potraktowany jako włączenie się [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]” w strukturę opozycji. Szczególnie niechętnie członkowie [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]” odnieśli się do udziału w spotkaniu Michnika i Kuronia, którzy w związku z tym pełnili tylko rolę obserwatorów.

Wedle Geremka i innych zebranych spotkanie nie spełniło swej roli nawiązania roboczych i merytorycznych kontaktów TKN – [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]”. Mazowiecki uznał za ciekawe wypowiedzi prof. Szaniawskiego i Dziewanowskiego. Mimo wszystko Geremek i Kijowski ocenili spotkanie jako przełomowe i historyczne. Dyskutowano możliwość nielegalnej publikacji materiałów z tej narady w oficynie NOW-a. Ewentualne kolejne spotkanie ma odbyć się w gronie co najwyżej 20 osób, przy czym bardzo pożądanym byłby udział A[ndrzeja] Burdy, S[tefana] Bratkowskiego i Gotowskiego.

6. Zupełnie nowego typu inicjatywę podjął S[tanisław] Siekanowicz¹³ z Gorzowa, który ma zamiar organizować systematyczne zajęcia TKN dla robotników. Przewiduje on tematykę dot[yczącą] sowietyzacji oraz współczesnej historii Polski.

7. TKN zamierza pozyskać dla swej działalności kilku naukowców z Łodzi. Akcją agitacyjną prowadzą w tym celu: B[ronisław] Geremek, J[erzy] Jedlicki i A[ndrzej] Celiński. Próbując skłonić do podpisania deklaracji TKN doc. C[ezarego] Józefiaka z Instytutu Ekonomii Politycznej UŁ, prof. E[dwarda] Rosseta¹⁴ (emeryt[owany] czł[onek] PAN), prof. K[onrada]

^a W dokumencie Chamiec.

¹⁰ Ryszard Bugaj (ur. 1944) – ekonomista, działacz opozycyjny, polityk. Uczestnik Marca '68, współpracownik KOR i KSS „KOR”, działacz NSZZ „Solidarność”, w latach 1980–1981 członek Zarządu Regionu Mazowsze, w stanie wojennym internowany. 1989–1997 poseł.

¹¹ Cezary Józefiak (1932–2007) – ekonomista. Doradca NSZZ „Solidarność”, w latach 1989–1991 senator.

¹² Bogdan Gotowski (1928–1984) – socjolog, publicysta, współinicjator Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”.

¹³ Stanisław Siekanowicz (ur. 1951) – wówczas student filologii klasycznej UW, działacz opozycyjny. Współzałożyciel wrocławskiego SKS, w stanie wojennym internowany, wyemigrował do Kanady.

¹⁴ Edward Rosset (1897–1989) – demograf i statystyk, w latach 1957–1961 rektor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi.

Jażdżewskiego¹⁵ (emeryt, archeolog), prof. K[azimierę] Zawistowicz¹⁶ (emerytka), prof. J[ózefa] Dutkiewicza¹⁷ (emeryt), prof. W[acława] Marketa¹⁸ (emeryt, wiceprezes Zarządu Łódzkiego Tow[arzystwa] Naukowego), prof. J[ana] Lutyńskiego¹⁹ z Instytutu Socjologii Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ i prof. Iję Lazari-Pawłowską²⁰ z Instytutu Filozofii UŁ.

[^b]

postępowaniem zniweczył to, co osiągnął całą 2-letnią działalnością. Do Celińskiego zgłosiło się zaledwie parę osób celem uzyskania członkostwa w seminariach. Działalność TKN wedle Woroszyńskiego rozwija się dobrze w Gdańsku, gdzie podobnie jak w Krakowie jest ona perspektywnie planowana.

10. Przeciwdziałania wobec inicjatyw TKN obejmują głównie:

Niedopuszczanie do odbycia zajęć poprzez zatrzymanie niektórych wykładowców lub przeprowadzenie czy też inspirowanie rozmów ostrzegawczych z nimi. W ten sposób udaremniono w Poznaniu wygłaszanie wykładów przez T[adeusza] Kowalika 11 X br., A[ndrzeja] Wernera 22 X br. oraz J[ózefa] Kuśmierka 24 X br.

Rozwiązywanie odbywanych zajęć w trybie administracyjnym i w przypadku oporu kierowanie wniosków do Kolegium ds. Wykroczeń o ukaranie właściciela wykorzystanego w ten sposób mieszkania.

Wykazywanie Kościołowi poprzez Urząd ds. Wyznań, że udostępnianie pomieszczeń na wykłady TKN jest wykorzystywaniem obiektów będących w dyspozycji Kościoła do celów politycznych.

11. Przykładem przedsięwzięć zapobiegawczych są następujące akcje:

W związku z uzyskaną informacją, że 16 b[ieżącego] m[iesiąca] w mieszkaniu P[iotra] Naimskiego ma się odbyć wykład W[ładysława] Bartoszewskiego w ramach TKN, zatrzymano P[iotra] Naimskiego i osadzono go w areszcie. Dokonano przeszukania mieszkania w[yżej] w[ymienionego], w trakcie którego znaleziono i zakwestionowano matryce nielegalnych wydawnictw i fundusze (w tym dewizowe) na cele działalności antysocjalistycznej. Wykład nie doszedł do skutku. W okolicy mieszkania zebrało

^b *Fragment wycięty w dokumencie.*

^c *W dokumencie jest.*

¹⁵ Konrad Jażdżewski (1908–1985) – archeolog.

¹⁶ Kazimiera Zawistowicz (1897–1984) – etnolog.

¹⁷ Józef Dutkiewicz (1903–1986) – historyk.

¹⁸ Wacław Market – lekarz.

¹⁹ Jan Lutyński (1921–1988) – socjolog.

²⁰ Ija Lazari-Pawłowska (1925–1994) – filozof.

się 16 osób. Wylegitymowano: B[arbarę] Engelking²¹, P. Pakulskiego²², U[rszulę] Doroszewską, W[ładysława] Bartoszewskiego, A[linę] Całą²³, M. Krzemińską²⁴, I. Markiewicz²⁵, L. Gos²⁶, W[ojciecha] Ostrowskiego, J[ana] Kielanowskiego i S[tanisława] Krajewskiego²⁷. Uzyskano dane, że na wykład byli zaproszeni ponadto: K[amila] Staszko, J. Marczeńska²⁸, M. Melchior²⁹, M. Krukowski³⁰, J[an] K. Żaryn³¹, G. Houwalt³², H[enryk] Lipszyc³³ i K[atarzyna] Akst-Lipszyc³⁴. Sporządzono wniosek do Kolegium ds. Wykroczeń przeciw Bartoszewskiemu i Naimskiemu jako organizatorom nielegalnego spotkania. Fakt ten został skomentowany początkowo wśród osób związanych z TKN, jako okazja do publicznego zmanifestowania protestu przeciw represjom władz. Na temat taktyki tej akcji zorganizowano szereg narad w szerokich gronach zainteresowanych. 20 b[ieżącego] m[iesiąca] rozprawa się odbyła i w jej wyniku ukarano obwinionych grzywnami po 5000 zł. Bartoszewski zachowując się arogancko, zażądał kary aresztu, manifestując w ten sposób swą nieugiętą postawę wobec zebranych na sali m.in. członków TKN i KSS „KOR” oraz kilku korespondentów zachodnich.

Podobne przeciwdziałania poprowadzi się wobec spodziewanego wykładu J[erzego] Jedlickiego.

Członek TKN prof. Lipiński zapowiedział w ramach przeciwdziałania organizację demonstracyjnych wykładów publicznych w swym własnym mieszkaniu, na które ma się zapraszać szerokie grono warszawskich intelektualistów. Imprezę tego typu ma też zorganizować A[dam] Michnik w kawiarni „Nowy Świat”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 116–121, mps.

²¹ Barbara Engelking-Boni (ur. 1962) – historyk.

²² P. Pakulski – bliższych danych nie ustalono.

²³ Alina Cała – historyk.

²⁴ M. Krzemińska – bliższych danych nie ustalono.

²⁵ I. Markiewicz – bliższych danych nie ustalono.

²⁶ L. Gos – bliższych danych nie ustalono.

²⁷ Stanisław Krajewski (ur. 1950) – filozof, publicysta.

²⁸ J. Marczeńska – bliższych danych nie ustalono.

²⁹ M. Melchior – bliższych danych nie ustalono.

³⁰ M. Krukowski – bliższych danych nie ustalono.

³¹ Jan Żaryn (ur. 1958) – historyk, od 2006 r. dyrektor Biura Edukacji Publicznej IPN.

³² G. Houwalt – bliższych danych nie ustalono.

³³ Henryk Lipszyc (ur. 1941) – japonista.

³⁴ Katarzyna Akst-Lipszyc – fizyk.

1979 listopad 22, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji wynika, że w dn[ui] 20 XI 1979 r. J[acek] **Kuroń** przekazał przebywającej w Paryżu Irenie **Smolar** informację następującej treści:

„W dniu dzisiejszym w Dzielnicowej Radzie Narodowej Warszawa Mokotów odbyło się Kolegium Orzekające przeciwko Wł[adysławowi] **Bartoszewskiemu** i P[iotrowi] **Naimskiemu**. Odpowiadali oni z art. 52 kodeksu wykroczeń. Obaj skazani zostali na grzywny po 5 tys. zł.

Bartoszewski za prowadzenie wykładu na temat »Polskie Państwo Podziemne w latach 1939–1945«, Naimski zaś za udostępnienie lokalu na ten cel.

Również dzisiaj miało się odbyć seminarium doc. dr. Jerzego **Jedlickiego** na temat »Aksjologiczne zasady polityki«. W mieszkaniu Zofii **Banieckiej** na ul. [...], gdzie było ono zaplanowane na godz. 19.00, o 18.00 przeprowadzono rewizję, która trwała do 20.50. Zaplanowany był ten sam scenariusz, co poprzednio: fotografowanie, spisywanie i rewizja przychodzących osób. Udało się to milicji w stosunku do 5 osób, ponieważ inne zatrzymane zostały przed wejściem do mieszkania przez Wojciecha **Ostrowskiego** i Bronisława **Geremka**. Docentowi Geremkowi nie pozwolono, aby był świadkiem przeszukania. Do chwili obecnej nie ma wiadomości o J[erzym] Jedlickim, który nie zgłosił się na ul. [...]. Ponieważ nie ma go w domu, wszystko wskazuje na to, że został zatrzymany”.

Po upływie 2 godzin Kuroń uzupełnił swą relację, stwierdzając, że „o godz. 16.00 do mieszkania Jerzego **Jedlickiego** wkroczyli funkcjonariusze MO, którzy zabrali go do Komendy Stołecznej. Zwolniony został o godz. 21.00. Traktowano go bardzo poprawnie”.

Wg relacji A[dama] **Michnika** i A[nki] **Kowalskiej** składanych J[ackowi] **Kuroniowi** na temat posiedzenia Kolegium ds. Wykroczeń w sprawie Wł[adysława] Bartoszewskiego i P[iotra] Naimskiego, obrona Bartoszewskiego polegała na zaprzeczaniu i dawaniu wymijających odpowiedzi.

Na Kolegium przybyli prawie wszyscy dziennikarze – korespondenci zachodni, z wyjątkiem **Turka** (U[nited] P[ress] I[nternational]), który otrzymał jednak relację od A[nki] **Kowalskiej**.

Ze znanych osób prowadzących działalność antysocjalistyczną przebieg rozprawy obserwowali: E[dward] **Lipiński**, J[an] **Kielanowski**, B[ronisław] **Geremek**, J[erzy] **Jedlicki**, T[adeusz] **Kowalik**, B[ohdan] **Cywiński**, T[adeusz] **Burek**, W[iktor] **Woroszyński**, J[an] J[ózef] **Lipski**, Zdz[isław] **Łapiński**, H[alina] **Mikołajska**, A[nka] **Kowalska** i W[ładysław] **Kunicki-Goldfinger**^a.

E[dward] **Lipiński** jest autorem 2 alternatywnych projektów dotyczących określonych przeciwdziałań TKN w celu kontynuowania wykładów.

1. Należy ogłosić tekst, że na znak protestu przeciwko tłumieniu wykładów TKN będą organizowane nadzwyczajne wykłady – demonstracje, na które zapraszana będzie ludność Warszawy. Skieruje się zaproszenia „do wszystkich profesorów, uczonych i intelektualistów”. Lipiński zdecydowany jest oddać do dyspozycji TKN swoje mieszkanie. Pierwszy wykład wygłosiłby **Bartoszewski**, następny **Lipiński**, kolejny **Kielanowski** itd. Wykłady mogłyby się odbywać raz w tygodniu.

2. Drugi wariant uwzględnia inną częstotliwość wykładów: „dziś rozwiązują – spotykamy się jutro”.

Obie propozycje miały być przedstawione i przedyskutowane na Radzie Programowej TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 167–169, mps.

^a W dokumencie Goldfinger-Kunicki.

1979 listopad 26, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Radio Wolna Europa podało w dniu 11 listopada br., że w Anglii został utworzony Międzynarodowy Komitet Poparcia dla Wolności Nauczania w Polsce^a. W skład wchodzi m.in. filozof Alfred Ayer¹, powieściopisarka Iris Murdoch², profesorowie Leszek Kołakowski i Włodzimierz Brus. Przesłali oni list otwarty do redakcji dziennika „Daily Telegraph”, apelując o udzielenie moralnego i materialnego poparcia dla Towarzystwa Kursów Naukowych w Polsce.

Autorzy listu stwierdzają, że od wielu lat trwają w Polsce wysiłki na rzecz utrzymania niezależnego życia intelektualnego, wolnego od cenzury i oficjalnych ograniczeń. W liście stwierdzono, że TKN jest niezmiernie ważnym czynnikiem w tych staraniach. Jego działalność obejmuje organizowanie odczytów, seminariów i dyskusji w dziedzinach, które są wypaczone w oficjalnym systemie nauczania przy pomocy nacisków, zakazów i kłamstw.

Włodzimierz Brus udzielił na ten temat wywiadu BBC, który również został nadany przez RWE w dniu 21 XI br.

Ze źródła „Lis” uzyskano informację, że Jerzy Jedlicki proponuje, by TKN powierzył Krystynie Kersten napisanie historii politycznej PRL.

Jedlicki i Geremek wspólnie postanowili, że K[rystyna] Kersten wraz z A[damem] Michnikiem i nieznaną dotychczas Krystyną Paczkowską³ przystąpi do opracowania materiałów gromadzonych w tym celu od kwietnia br.

W związku z powyższym Wydz[iał] III KS MO dokona rozpracowania osoby K[rystyny] Paczkowskiej oraz dążyć będzie do ustalenia charakteru materiałów i miejsca ich przechowywania.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 170–171, mps.

^a W dokumencie Komitet dla Międzynarodowego Poparcia Wolnej Nauki w Polsce.

¹ Alfred Ayer (1910–1989) – filozof.

² Iris Murdoch (1919–1999) – pisarka, filozof.

³ Prawdop. Andrzej Paczkowski (ur. 1938) – historyk, w 1983 r. współtwórca Archiwum „Solidarności”.

1979 listopad 27, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący rozbicia przez MO i SB wykładu Bohdana Cywińskiego w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału IX Departamentu III MSW Andrzeja Lorenza¹, tajne

1. W dniu 23 bm. Jacek Kuroń nawiązał kontakt telefoniczny z Aleksandrem Smolarem z Paryża i zrelacjonował mu przebieg rozbicia wykładu Bohdana Cywińskiego w ramach TKN. Stwierdził m.in., że wykład miał się odbyć w mieszkaniu Piotra Naimskiego na temat „Dylematy Kościoła w XX-leciu międzywojennym”. Do wykładu nie doszło, ponieważ w mieszkaniu przeprowadzono przeszukanie, a funkcjonariusze MO i SB legitymowali osoby wchodzące do mieszkania, a następnie ich zwalniali. Według J[acka] Kuronia w sąsiedztwie budynku stał radiowóz MO, w którym Wojciech Ostrowski został dwukrotnie uderzony pałą.

Natomiast Bohdan Cywiński został zatrzymany. J[acek] Kuroń uzalał się do Smolara, że jest to kolejny wykład, którego odbycie uniemożliwiła SB.

Ponadto na wykład przybyli korespondenci zagraniczni reprezentujący agencje A[genzia] N[azionale] S[tampa] A[ssociata] i **Reutera**, ale zostali wprowadzeni w błąd przez funkcjonariuszy SB i zrezygnowali z udziału w tym wykładzie.

2. Jacek Kuroń zapoznał A[leksandra] Smolara z tekstem komunikatu nr 5 wydanego^a przez Podlaski Komitet Samoobrony Ludzi Wierzących w Opolu Starym dot[yczącego] działalności tego Komitetu oraz przekazał treść skargi Andrzeja **Gnura**², zam[ieszkałego] Żagań, ul. [...], do Prokuratury Generalnej PRL.

(Teksty w załączeniu).

O powyższym poinformowano zainteresowane jednostki operacyjne (Wydz[iał] III Dep[artamentu] III, Wydz[iał] III KW MO Siedlce).

Źródło: AIPN, 0204/1417, t. 36, k. 110–111, mps.

^a W dokumencie wydanym.

¹ Andrzej Lorenz – bliższych danych nie ustalono.

² Andrzej Gnur – bliższych danych nie ustalono.

1979 [po 27 listopada], Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący konferencji prasowej z udziałem dziennikarzy zagranicznych, zorganizowanej przez działaczy TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 27 listopada 1979 r. w mieszkaniu prof. Edwarda Lipińskiego o godz. 17.00 odbyła się konferencja prasowa z udziałem korespondentów zagranicznych, zorganizowana przez działaczy TKN-owskich.

Prowadzący konferencję Bohdan Cywiński podziękował na wstępie prof. Edwardowi Lipińskiemu za udostępnienie lokalu i podkreślił, że zorganizowanie po raz pierwszy konferencji prasowej spowodowane zostało obecną, trudną sytuacją.

Wszystkim obecnym korespondentom rozdano przygotowane materiały zawierające listę członków TKN, plan aktualnych zajęć, referat o działalności i represjach stosowanych przez władze, apel do społeczeństwa i opinii publicznej.

Omawiając przekazane materiały, Bohdan Cywiński podkreślił, iż szczególne nadzieje TKN wiąże z apelem do społeczeństwa. Dlatego też duży nacisk położony został na stosowane w stosunku do TKN represje, [takie] jak karanie, bojówki, bijatyki itp.

W obecnej sytuacji najpilniejsza wydaje się sprawa poprawienia skuteczności działania TKN-u. Dotychczas sądzono, że skutecznym wyjściem będzie zmiana form poprzez wprowadzenie jednego cyklu wykładów otwartych i kilkunastu cykli zamkniętych seminariów, na które należało się wcześniej zapisywać. Wokół zajęć seminaryjnych celowo zrezygnowano z reklamy. Okazało się jednak, że ta nowa forma nie przyniosła spodziewanych efektów, gdyż władze skutecznie uniemożliwiają realizację działalności szkoleniowej.

Referując sprawę represji, Cywiński wymienił Kowalika i Wernera (zatrzymanych w październiku), Bartoszewskiego (w listopadzie), Jedlickiego, Celińskiego, pobicie Ostrowskiego oraz swoje zatrzymanie. Podkreślił, iż represjom tym towarzyszą przeszukiwania, legitymowanie, kierowanie na kolegium (i to wykładowcy oraz udostępniającego mieszkanie) itp. Obserwują więc, że represje stają się coraz ostrzejsze. Zapewnił jednak, że TKN nie zrezygnuje ze swej działalności i udzielania pomocy naukowej.

Dalej Cywiński mówił o celach utworzonej Kasy Pomocy Naukowej, publikowaniu wyników kolokwium (dotychczas ukazały się dwa „Zeszyty”) oraz przygotowaniu do druku skryptów z zeszłorocznymi wykładami.

Na zakończenie swej wypowiedzi Bohdan Cywiński jeszcze raz podkreślił, że mimo stosowanych represji TKN będzie rozszerzał swą działalność. Liczą tu na wydatną pomoc społeczeństwa, poparcie polonii zagranicznej i intelektualistów, do których zwracają się z gorącym apelem o udzielenie poparcia.

W dalszej części konferencji obecni przedstawiciele TKN udzielili odpowiedzi na zadawane przez korespondentów pytania. Poruszone tematy dotyczyły następujących spraw:

– W innych miastach Polski nie są realizowane wykłady o stałych cyklach, terminach itp. Istnieją natomiast grupy samokształceniowe organizowane przez młodzież, które utrzymują stały kontakt z TKN-em. Spodziewają się jednak, że w bieżącym roku działalność tych grup będzie znacznie utrudniona.

– Wszystkie zajęcia, które nie zostały zrealizowane z powodu represji, będą zorganizowane w terminie późniejszym (dokładne terminy zostaną ustalone w zależności od sytuacji i przekazane będą do wiadomości korespondentów). I tak np. wykład Bohdana Cywińskiego zorganizowany zostanie w dniu 17 grudnia br. o godz. 17.00 w mieszkaniu prof. Lipińskiego. Będzie on miał charakter otwarty i publiczny, przy czym niektórzy korespondenci wyrazili chęć uczestniczenia.

– W rodzajach represji stosowanych przez władze zauważają pewne zmiany, jak np. odstąpienie od angażowania bojówek i wzmożenie innego typu represji (wyżej wymienionych). Ogólnie można powiedzieć, że władze odstępują od represji, które nie przynoszą spodziewanych efektów.

W dalszym ciągu oceniono represje stosowane przez władze jako „całkowite niedbalstwo”. Jako przykład podano przeszukania mieszkań, które przeprowadzano tylko po to, aby nie dopuścić do realizacji zaplanowanych zajęć, używając fikcyjnych pretekstów. Rewizje te nie miały natomiast na celu znalezienia jakichkolwiek materiałów.

– Dotychczas nie zanotowano ani jednej poważnej próby nawiązania dialogu czy też dogadania się z działaczami TKN.

– Z dotychczas zaplanowanych wykładów (2 w Warszawie i 2 w Poznaniu) odbył się tylko jeden.

– Mimo że uczestnictwo w zajęciach szkoleniowo-dydaktycznych TKN nie jest obwarowane kryterium wykształcenia, słuchaczami są głównie studenci lub absolwenci wyższych uczelni.

– W działalności swojej TKN liczy na poparcie środowisk naukowych krajowych i zagranicznych. Z inicjatywy Kasy Pomocy Naukowej TKN uzyskał poparcie i pomoc zagranicznych środowisk (pomoc finansowa, propozycje stypendiów itp.). Odczytano list francuskiej Federacji Oświaty Naukowej, z którą koresponduje prof. Jan Kielanowski, zapowiadający odwołanie się do międzynarodowych organizacji oraz ujęcie w „Bilansie” (chodzi tu prawdopodobnie o organ [prasowy] lub podsumowanie działalności Federacji) wszelkich naruszeń praw przez władze polskie odnośnie [do] istnienia TKN.

– W bieżącym roku akademickim nie odnotowano jeszcze represji w stosunku do studentów.

– Działalność TKN znajduje szerokie poparcie moralne w polskim środowisku naukowym. Dotyczy to zwłaszcza okresu działalności bojówek młodzieżowych, kiedy to środowisko naukowe głośno wyrażało swoje niezadowolenie i obawę z powodu angażowania młodzieży studenckiej do tego typu rozgrywek.

– Działacze TKN-owscy z zadowoleniem przyjmują rywalizację w postaci działalności Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej. Również pozytywnie przyjęto inicjatywę [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]”, nad której raportem swego czasu dyskutowano (30 X br.).

– Podkreślając olbrzymie zagrożenie dalszej działalności TKN-u, zwrócono uwagę, iż nie jest wykluczony związek między wzmożeniem represji a zbliżającym się VIII Zjazdem PZPR (związek taki sugerował jeden z korespondentów zagranicznych).

Konferencja zakończyła się o godz. 18.15.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 172–174, mps.

1979 listopad 28, Warszawa – *Propozycje działań polityczno-operacyjnych w odniesieniu do organizowanych przez TKN wykładów w mieszkaniu prof. Edwarda Lipińskiego, opracowane w MSW, tajne*

W bieżącym roku akademickim TKN napotyka duże trudności w realizowaniu przyjętego programu szkoleniowo-dydaktycznego (trudności z naborem wykładowców, z rekrutacją słuchaczy na zajęcia seminaryjne poszczególnych cykli tematycznych, [trudności] lokalowe itp.) oraz przeszkody związane z działaniami Służby Bezpieczeństwa.

W związku z zaistniałą sytuacją prof. E[dward] **Lipiński** z inspiracji aktywu KSS „KOR” wystąpił z propozycją organizowania w swoim mieszkaniu stałych otwartych wykładów, na które zapraszani będą naukowcy i intelektualisci oraz młodzież akademicka.

Zdaniem prof. E[dwarda] Lipińskiego organizacja tego typu zajęć w jego mieszkaniu zmusi władze do zaniechania stosowanych ostatnio form represyjnych oraz doprowadzi do rozpętania na tym tle korzystnej dla organizatorów atmosfery w środowisku akademickim i akcji propagandowej na arenie międzynarodowej.

W dniu 27 listopada br. TKN zorganizował w mieszkaniu prof. E[dwarda] Lipińskiego konferencję prasową z udziałem korespondentów zachodnich, na której zaprezentowano przede wszystkim działania represyjne SB stosowane wobec TKN oraz apel do społeczeństwa polskiego.

TKN podjął decyzję zorganizowania w dniu 17 XII br. o godz. 17.00 „zajęcia otwartego” w mieszkaniu prof. E[dwarda] Lipińskiego. W razie niepowodzenia organizatorzy zamierzają powtarzać inicjatywę codziennie aż do skutku. ^a(Wykładowcą w dn[iu] 17 XII br. ma być Bohdan Cywiński, temat: „O dramatach Kościoła katolickiego”)^a.

Przeciwdziałania polityczno-administracyjne

Podstawowym celem będzie niedopuszczenie do przeprowadzenia otwartych wykładów w mieszkaniu prof. E[dwarda] Lipińskiego.

W tym celu podjęte zostaną następujące działania polityczno-operacyjne:

^{a-a} Fragment dopisany odręcznie.

– W przeddzień planowanego wykładu z prof. E[dwardem] Lipińskim przeprowadzona zostanie rozmowa przez pracownika Wydz[iału] Społeczno-Administracyjnego Urzędu Dzielnicego. W rozmowie tej przedstawione zostaną przepisy Ustawy o zgromadzeniach dot[yczące] organizowania zebrań publicznych, których odbycie uwarunkowane jest uzyskaniem zgody odpowiednich władz.

– O ile wykład nie zostanie odwołany przez organizatorów, do mieszkania prof. E[dwarda] Lipińskiego ^aw dniu wykładu^a ponownie wejdzie przedstawiciel Wydz[iału] Społeczno-Administracyjnego Urzędu Dzielnicego w asyście funkcjonariuszy MO, który wezwie do odwołania wykładu jako nielegalnego zgromadzenia, konsekwentnie egzekwując wykonanie przepisów prawa.

Z uwagi na prestiżowy charakter planowanych wykładów TKN u prof. E[dwarda] Lipińskiego, należy liczyć się z możliwością niepodporządkowania się decyzjom przedstawiciela Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Dzielnicego oraz zgromadzenia się większej ilości osób na zapowiadany wykładzie.

W związku z powyższym planujemy przygotowanie sił i środków MO w pobliżu mieszkania E[dwarda] Lipińskiego, które będą w stanie zapewnić sprawne rozwiązanie nielegalnego zgromadzenia.

Inną alternatywą działań polityczno-operacyjnych ^amoże być^a wprowadzenie na wykłady dobrze przygotowanego merytorycznie aktywu partyjnego.

Optymalnie korzystnym rozwiązaniem przy zastosowaniu tej formy przeciwdziałania byłoby, gdyby aktyw rekrutował się spośród członków partii reprezentujących środowiska robotnicze, naukowe i kulturalne.

Źródło: AIPN, 0248/59, t. 3, k. 116–117, mps.

1979 grudzień 6, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący zebrania Komisji Programowej TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 28 XI br. odbyło się ^azebranie Komisji Programowej TKN^a. Dyskusja, w której wzięli udział B[ronisław] **Geremek** (jako przewodniczący), S[tefan] **Amsterdamski**, T[adeusz] **Kowalik**, J[erzy] **Jedlicki** i W[ojcich] **Ostrowski**, przebiegała wg następującego porządku dziennego:

1. Sprawozdanie z konferencji prasowej odbytej 27 XI 1979 r.
2. Sprawa pozadydaktycznych działań TKN.
3. Sprawy dydaktyki.

1. Relację z konferencji prasowej przekazał zebranych B[ronisław] Geremek. Ideą przewodnią konferencji ze względów taktycznych było przekonanie zaproszonych dziennikarzy, że działalność TKN nie zawiera w sobie pierwiastków politycznych i że Towarzystwo nie uważa się za część opozycji politycznej w Polsce. Koncentruje się ona [*działalność*] na „realizacji celów edukacyjnych i kulturalnych, walce o wolność nauczania”.

Wszystkim obecnym korespondentom rozdano przygotowane materiały zawierające listę członków TKN, plan aktualnych zajęć, referat o działalności oraz represjach stosowanych przez władze, apel do społeczeństwa i opinii publicznej.

J[erzy] **Jedlicki** udzielił specjalnego wywiadu dotyczącego tych samych spraw, które były przedmiotem konferencji, przedstawicielowi BBC. Wywiad został nagrany na taśmie magnetofonowej.

Podsumowując przebieg konferencji, Komisja określiła ją jako potrzebną i udaną. Ustalono, że korespondenci nie będą zapraszani na seminaria. Widzi się jednak możliwość ich obecności na wykładach. Ustalając powyższe, Komisja uznała za pożądane obecność korespondentów zagranicznych podczas wykładów przerywanych i zrywanych przez władze.

2. ^aW związku z coraz skuteczniejszą działalnością władz w neutralizacji działań TKN^a, a co za tym idzie zmniejszoną frekwencją słuchaczy,

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

wycofywaniem się niektórych wykładowców i brakiem większego zainteresowania Towarzystwem w społeczeństwie, „postanowiono rozszerzyć wachlarz oddziaływań na interesujące je [*Towarzystwo*] środowiska.

Opracowywanie i kolportaż wśród nauczycieli szkół średnich wkładek do obowiązkowych podręczników^a.

Tego typu ingerencja dotyczyć by miała nauczania historii, literatury polskiej i nauk społecznych. Wkładki powinny być opracowane w ten sposób, aby odpowiadały formom zainteresowań nauczycieli, przy jednocześnie założeniu, że ich aktualność i atrakcyjność oddziaływać będą na morale kadry nauczycielskiej obecnie i w przyszłości.

Wkładki mają stać się narzędziem pomocniczym także dla rodziców. Komisji zależy, aby dzieci poddawać wszechstronnej indoktrynacji, zarówno w szkole, jak i w domu.

Zebrani widzą możliwość oddziaływania na około 25 warszawskich szkół. Uważają jednocześnie, że dotarcie tylko do połowy podanej liczby też będzie sukcesem.

Objętość wkładek byłaby zależna od opracowywanego tematu. Przy opracowywaniu poszczególnych tematów należy opracować program minimalny, jednak w ten sposób, aby każdy temat został dokładnie omówiony. Wkładka n[a] t[emat] II wojny światowej będzie musiała być dosyć obszerna i zawierać m.in. takie hasła, jak „17 wrzesień”, „Jałta”.

Podobną akcją należy objąć również środowiska studenckie, przy czym materiały otrzymałyby postać broszur.

^aRozpowszechnianie kaset z nagraniami przeprowadzonych już wykładów^a, łącznie z kasetami dokumentującymi wykłady przerywane i zrywane.

Należy ^azintensyfikować działalność zespołów problemowych^a. Zespoły powołane uprzednio rozpadły się lub nie wykazują odpowiedniej aktywności. Istnieje pilna potrzeba reaktywowania trzech zespołów zajmujących się historią, literaturą i naukami społecznymi. Zespół historyczny poprowadzi A[dam] **Kersten**, brak jest natomiast nawet propozycji odnośnie [do] zespołu nauk społecznych.

Poddano krytyce małą częstotliwość kolokwii dla kadry i wykładowców TKN. W br. akademickim odbyły się tylko jedno zajęcia (30 X 1979 r.). Dwa następne wykłady zostały odwołane na skutek niedostatecznego przygotowania materiału wyjściowego do dyskusji (J[erzy] Jedlicki) lub braku czasu (B[ohdan] Cywiński). W związku z powyższym w grudniu br. kolokwium nie odbędzie się. Zaplanowano je na dzień 8 I 1980 r.

(godz. 17.00) w mieszkaniu A[dama] **Kerstena**. Koreferentem dla referatów wyjściowych (A[dam] **Kersten** i B[ohdan] **Cywiński**) ma być J[erzy] **Holzer**¹.

^aNa grudzień zaplanowano zorganizowanie wieczoru literackiego, który prowadzić ma J[ulian] **Strykowski**, K[azimierz] **Brandys** lub w ostateczności J[an] J[ózef] **Szczepański**^a. Miejsce spotkania: mieszkanie Z[ofii] **Banieckiej**, ul. [...]. Gdyby wieczór literacki nie doszedł do skutku, kolokwium z 8 I 1980 r. odbędzie się w mieszkaniu Zofii **Banieckiej**.

^aOpracowano oświadczenie Towarzystwa, które stanowi opis aktualnej sytuacji TKN. Oświadczenie przeznaczone jest do rozesłania członkom PAN przed zgromadzeniem ogólnym PAN (14 XII 1979 r.)^a. Przeznaczone jest ono także dla towarzystw naukowych, profesorów uniwersyteckich i członków TKN. Niezależnie od powyższego, A[ndrzej] **Celiński** opracował dokument (tekst w załączeniu) na temat zrywania przez władze wykładów i seminariów TKN. Dokument adresowany do studentów i absolwentów wyższych uczelni Warszawy zawiera informację faktograficzną i zamierzone przeciwdziałania Towarzystwa. Ma on być rozkolportowany w środowisku studenckim Warszawy.

Wskazywano^b na niecelowość współpracy na polu wychowania młodzieży szkolnej z Kościołem, mimo szerokich jego powiązań z tym środowiskiem. Uzasadniono to faktem, iż Kościół, dysponując odpowiednimi środkami finansowymi i odpowiednio wyszkoloną kadram, nie odnosi spodziewanych rezultatów.

3. Jak wiadomo, po nieudanych doświadczeniach TKN w prowadzeniu otwartych wykładów, Towarzystwo w br. akademickim postanowiło utajnić swe zajęcia dydaktyczne, organizując zakonspirowane seminaria. Utajniono i miejsca, i terminy spotkań.

W ocenie Komisji akcja zapisów na cykle seminaryjne przebiega sprawnie. Jedyne J[acek] **Kuroń** i Z[dziszław] **Szpakowski** nie mają zapewnionej frekwencji (do Kuronia zapisały się 3 osoby). Na zajęcia W[ładysława] **Bartoszewskiego** zapisało się ponad 40 osób, S[tefana] **Amsterdamskiego** – 20, B[ohdana] **Cywińskiego** – 16, W[aldemara]

^b W dokumencie wykazywano.

¹ Jerzy Holzer (ur. 1930) – historyk. W latach 1948–1979 w PZPR, w 1965 r. konsultant SB, współpracownik PPN, członek TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany.

Kuczyńskiego – 10, A[ndrzej] **Drawicza** – 9, Z[dzislawa] **Łapińskiego** – 11, A[dama] **Michnika** – 10.

Osoby prowadzące seminaryjną zdają sobie sprawę, że wśród seminarzystów znajdują się osoby niepożądane. Stąd przeprowadzają wstępne selekcje: **Bartoszewski** zamierza wybrać ze swej grupy 12 osób, **Amsterdamski** około 14.

Dotychczas odbyło się jedno spotkanie seminaryjne Władysława **Bartoszewskiego** (2 XI 1979 r.).

W dniu 17 XII 1979 r. o godz. 17.00 odbędzie się wykład w mieszkaniu E[dwarda] **Lipińskiego**. Komisja uważa, że spotkanie to będzie miało prestiżowy charakter dla TKN^c i w związku z tym organizatorzy muszą być wszechstronnie przygotowani na ewentualną reakcję władz. Przewiduje się zapewnienie jak największej frekwencji przedstawicieli środowisk nauki i kultury oraz członków TKN.

W dyskusji nad ewentualną reakcją władz przed planowanym wykładem w dniu 17 XII br. zebrani reprezentowali dwa różne poglądy. Jeden z nich przedstawiony przez W[ojciecha] Ostrowskiego zakładał ostrą konfrontację z władzami. B[ronisław] **Geremek**, S[tefan] **Amsterdamski** i J[erzy] **Jedlicki** stali na pozycji bardzo rozważnego działania i zachowania spokoju^c.

Omawiając aktualną sytuację TKN, zebrani wykazali dużo pesymizmu. Zdawali sobie sprawę ze swojej słabości i całkowitej bezsilności^d wobec działań władz ograniczających ich działalność (wypowiedzi ^cGeremka, Jedlickiego, Amsterdamskiego^e). Planowany na dzień 17 XII 1979 r. wykład może stać się końcowym akordem^e Towarzystwa. Świadczy o tym wypowiedź B[ronisława] **Geremka**: „Wydaje mi się, że [jest] w interesie Towarzystwa po dwóch latach nauk, żeby taki ostatni akt miał formę dramatyczną. My niczego nie osiągniemy, bo nie mamy siły”.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 5, k. 181–185, mps.

^{c-c} Fragment podkreślony odręcznie.

^d W dokumencie całkowita bezsilność.

^{e-e} Fragment podkreślony odręcznie.

1979 grudzień 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania Komisji Programowej TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 15 grudnia 1979 r. odbyło się spotkanie członków Komisji Programowej TKN: A[ndrzeja] **Celińskiego**, T[adeusza] **Kowalika**, S[tefana] **Amsterdamskiego**, W[ojciecha] **Ostrowskiego**, J[ana] **Kielanowskiego** i A[dama] **Michnika** z prof. Sorbony Pierre'em **Slonimskim**¹. Dyskusja dotyczyła następujących tematów:

1. Pomocy środowisk intelektualnych Zachodu dla TKN.
2. Tematyki planowanych w najbliższym czasie kolokwiów.
3. Planowanej akcji wydawniczej TKN.

1.1. W Wielkiej Brytanii powołano Międzynarodowy Komitet Poparcia dla Wolności Nauczania w Polsce^a, w skład którego weszło sześćdziesięciu kilku uczonych i pisarzy z różnych państw zachodnich (w tym trzech laureatów Nagrody Nobla). Komitet, który powstał z inicjatywy L[eszka] Kołakowskiego i W[łodzimierza] Brusa, wydał oświadczenie wzywające środowiska intelektualne na całym świecie do solidarności z TKN. Omówiono także wydane przez Polski Instytut Naukowy w USA oświadczenie solidaryzujące się z działalnością Towarzystwa.

1.2. Stwierdzono, że przedstawicielami TKN za granicą są P[ierre] Slonimski we Francji, L[eszek] Kołakowski w W[ielkiej] Brytanii i Pentarski² (prof.) w USA.

1.3. Wyrażono zadowolenie z rozpętanej w krajach Zachodu kampanii na rzecz TKN w środkach masowego przekazu.

2.1. Tematyka pięciu najbliższych kolokwiów obejmować będzie następujące zagadnienia:

– Problematyka podręczników i programów nauczania historii oraz artykuł B[ohdana] Cywińskiego pt. *Zatruta humanistyka – problem*

^a W dokumencie Międzynarodowy Komitet Pomocy dla Wolnej Nauki w Polsce.

¹ Pierre Slonimski (1922–2009) – genetyk.

² Pentarski – bliższych danych nie ustalono.

Kościola i chrześcijaństwo w nauczaniu historii. Odpowiedzialny za realizację T[adeusz] Mazowiecki.

– „Prawo człowieka i obywatela a świat policyjny”. Odpowiedzialny J[erzy] Jedlicki.

– „Planowanie a wolność” – E[dward] Lipiński i T[adeusz] Kowalik.

– „Państwo a autonomia kultury i sztuki” – odpowiedzialny S[tefan] Amsterdamski.

– Rozważano sprawę podjęcia tematu dotyczącego tradycji narodowej, która stała się przedmiotem manipulacji. Geremek podkreślił ważność tego zagadnienia nie tylko dla TKN, ale ze względu na aktualność problemu tradycji chrześcijańskiej w świecie. Sądzi on, że jest to przedmiot wspólnego rozważania ludzi z różnych kręgów geograficznych. Stwierdził także, że trzeba położyć nacisk na jedność Europy: „Europa jest jedna i typ niebezpieczeństw i grózb, przed jakimi Europa stoi, jest przedmiotem wspólnego niepokoju i dlatego TKN ten problem rozważa”.

3.1. Zebrani zastanawiali się nad nową formą publikacji dotyczących działalności TKN. Ustalono, że optymalna będzie forma publikowania kroniki w formie biuletynu, wydawanej w sposób nieregularny (nakład 200–300 egz[emplarzy]). Stroną organizacyjną zająć się ma A[ndrzej] Celiński, zaś główny redaktor kroniki zostanie wyłoniony z członków Komisji Programowej.

3.2. Poza wymienionymi tematami Pierre Słonimski został poinformowany o aktualnej sytuacji Towarzystwa. Stwierdzono, że zajęcia są permanentnie zrywane przez Służbę Bezpieczeństwa i MO. Osoby przybywające są legitymowane i spisywane, a wykładowcy coraz częściej zatrzymywani.

3.3. W związku z tym TKN zamierza rozszerzyć działalność publikatorską w zakresie wykładów, nagrań kasetowych, kolportażu tekstów źródłowych.

3.4. Pomimo zaistniałych przeszkód, z dwunastu zaplanowanych cykli seminaryjnych regularnie odbywają się cztery. Nie znajduje to jednak potwierdzenia w rzeczywistości. Należy sądzić, że wyolbrzymiono zakres aktualnej działalności Towarzystwa, chcąc zmobilizować ośrodki zachodnie do przekazywania większej pomocy (w tym finansowej) dla TKN.

3.5. J[erzy] **Jedlicki** zostawił notatkę, prosząc o przekazanie informacji, że obecnie w nowej sytuacji zaczynają się formować na niektórych wydziałach wyższych uczelni małe grupy samokształceniowe, które układają sobie własny program i zwracają się do TKN z prośbą o prelegentów.

Uważa on również, że TKN będzie nadal rozwijać te formy działalności, które były stosowane dotychczas, a więc kolokwia tematyczne (jako instrumenty samokształcenia), publikacje wykładów, przygotowanie podręczników, zwłaszcza z tych dziedzin, w których program oficjalny dokonuje rzekomych przemilczeń i sfałszowań.

3.6. W odniesieniu do środowiska akademickiego TKN przygotował podręcznik historii gospodarczej TKN.

B[ronisław] Geremek wspominał również o przygotowaniu wkładek do podręczników szkół średnich przynajmniej w trzech dziedzinach:

1. historii i elementów nauk społecznych, czyli to wszystko, co obejmuje zakres wiedzy o współczesności,
2. historii głównie XIX i XX wieku,
3. oraz problemy związane z chrystianizacją Polski.

Uzupełniając swoją wypowiedź, Geremek stwierdził, że funkcjonuje Kasa Pomocy Naukowej, która wspomaga doktorantów, a także ma subwencjonować badania naukowe.

Pierwszą publikacją, która ukaże się pod firmą TKN, jest materiał opracowany przez W[aldemara] Kuczyńskiego pt. „Po wielkim skoku – twarde lądowanie”. Jest to zdaniem Geremka rzeczowa i naukowa analiza dot[ycząca] obecnej sytuacji gospodarczej w kraju.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 1–5, mps.

1980 styczeń 18, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca włączenia się Kazimierza Brandysa i Juliana Strykowskiego do działalności TKN, sygnowana przez zastępcę naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW płk. Krzysztofa Majchrowskiego¹, tajne specjalnego znaczenia

Uzyskaliśmy wiarygodną informację, iż w dniu 15 stycznia br. odbyło się spotkanie Kazimierza **Brandysa** z Adamem **Michnikiem** i Julianem **Strykowskiem**. Zasadniczym tematem rozmówców była kwestia działalności TKN i udziału w niej w charakterze wykładowców Kazimierza **Brandysa** i Juliana **Strykowskiego**.

A[dam] **Michnik** uzyskał potwierdzenie wcześniej złożonych deklaracji przez w[yżej] w[ymienionych] [co do] prowadzenia zajęć szkoleniowych organizowanych przez TKN. Pomimo pewnych oporów ze strony J[uliana] **Strykowskiego**, uzgodniono, że Kazimierz **Brandys** będzie miał wykład w dniu 13 lutego br., natomiast J[ulian] **Strykowski** 12 marca br.

Z posiadanego rozpoznania wynika, że zarówno K[azimierz] **Brandys**, jak i J[ulian] **Strykowski** dotychczas nie brali udziału w prowadzeniu zajęć szkoleniowych TKN-u.

Akces K[azimierza] **Brandysa** do udziału w zajęciach TKN świadczy o [jego] dalszym, obok publikacji w „Zapisie”, angażowaniu się w działalność antysocjalistyczną. Po opublikowaniu *Nierzeczywistości* przez Instytut Literacki w Paryżu w grudniu 1979 r., szwedzkie wydawnictwo „Nordstad Verlag” wydało tę powieść za zgodą autora w języku szwedzkim pod znamionym tytułem *W Polsce, czyli nigdzie*.

¹ Krzysztof Majchrowski (1929–2000) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1952 r., w latach 1952–1953 w Wydziale IV WUBP w Warszawie, w 1953 r. w Wydziale IX WUBP w Warszawie, 1953–1954 p.o. kierownika referatu Ochrony Fabryki Wyróbów Precyzyjnych im. gen. K. Świerczewskiego, 1954–1955 kierownik RW Fabryki Urządzeń Radiotechnicznych, 1955–1956 kierownik RW/Grupy Operacyjnej Zakładów Radiowych T-3 i T-1, zwolniony ze służby, 1962–1967 w Wydziale III KS MO, 1965–1967 kierownik grupy, 1967–1969 zastępca naczelnika Wydziału Ogólnego KS MO, 1969–1985 w Wydziale IV Departamentu III MSW, 1979–1984 zastępca, 1984–1985 naczelnik, 1985–1987 zastępca, a 1987–1989 dyrektor Departamentu III MSW, 1989–1990 dyrektor Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW, zwolniony ze służby.

Natomiast Julian **Strykowski**, lat 74, narodowości żydowskiej, który do tej pory nie włączał się do antysocjalistycznej działalności, co stanowiło m.in. postawę do pozytywnego ustosunkowania się przez Ministerstwo Kultury i Sztuki i władze paszportowe do jego prośby o zgodę na czasowy wyjazd do Izraela w 1979 r., po powrocie z zagranicy podejmuje kroki zmierzające do włączenia się we wrogą działalność. Podpisał on listę członków TKN, która została opublikowana w numerze 11/1979 paryskiej „Kultury”, i wyraził zgodę na uczestnictwo w charakterze wykładowcy w zajęciach szkoleniowych TKN. Równocześnie przekazał organizatorom „Zapisu” maszynopis swojej książki o charakterze antyradzieckim, omawiającej życie Polaków we Lwowie w latach 1939–1941, celem opublikowania w nielegalnych wydawnictwach. Sprawa ta znana jest sekretarzowi Organizacji Partyjnej przy Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich] oraz w Wydziale Kultury KC PZPR.

Włączenie się J[uliana] **Strykowskiego** i K[azimierza] **Brandysa** do działalności TKN świadczy o tym, że Towarzystwo to podejmuje starania o pozyskanie nowych osób o znanych nazwiskach w celu wzmocnienia swego prestiżu.

Wnioski

W związku z uzyskaną informacją zamierzamy poinformować Wydz[iał] III i IX Dep[artamentu] III MSW oraz Wydział III-1 KS MO w celu założenia sprawy ewidencji operacyjnej dot[yczącej] J[uliana] **Strykowskiego**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 10–11, mps.

1980 luty 18, Warszawa – Plan zabezpieczenia wieczoru autorskiego Kazimierza Brandysa w dniu 19 lutego 1980 r., opracowany w MSW, tajne

W ostatnim okresie uzyskaliśmy sprawdzone informacje o podejmowaniu starań ze strony aktywu TKN i osobiście A[dama] Michnika włączenia do działalności TKN-u przedstawicieli środowiska literackiego, m.in. K[azimierza] Brandysa i J[uliana] Strykowskiego.

Z uzyskanej w dniu 8 lutego wiarygodnej informacji ze źródła „Lis” i PT u A[ndrzeja] Celińskiego wynika, że wieczór autorski K[azimierza] Brandysa odbędzie się w dniu 19 lutego br. o godz. 17.00 w mieszkaniu Zofii Banieckiej przy ul. [...].

W związku z powyższym planuje się:

1. Zabezpieczenie mieszkania Z[ofii] Banieckiej – przeszukanie w celu niedopuszczenia do przeprowadzenia wieczoru – dokona Wydział III KS MO, z którym omówiono szczegółowy plan działań.

2. Planuje się również obserwację zewnętrzną K[azimierza] Brandysa w dniu 19 lutego br. przez Biuro „B” MSW.

Po ustaleniu, że figurant udaje się na ul. [...], planuje się zatrzymanie wymienionego i przeprowadzenie rozmowy profilaktycznej w pomieszczeniach KS MO.

Wymienionych czynności dokona Wydz[iał] IV Dep[artamentu] III MSW, w którego zainteresowaniu pozostaje K[azimierz] Brandys.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 137, mps.

1980 luty 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący nowych form działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W wyniku skutecznych przeciwdziałań polityczno-operacyjnych skierowanych przeciwko działalności Towarzystwa Kursów Naukowych, aktywności Towarzystwa (B[ronisław] Geremek, S[tefan] Amsterdamski, A[dam] Michnik, J[erzy] Jedlicki) poszukują nowych form działania TKN.

Najnowszą formą tych działań mają być tzw. spotkania autorskie literatów ściśle związanych z grupami antysocjalistycznymi jak K[azimierz] Brandys, J[ulian] Strykowski i inni. Pierwsze z zaplanowanych spotkań odbyć się miało w dniu 19 II 1980 r. w mieszkaniu Zofii Banieckiej (Warszawa, ul. [...]). Na spotkanie to, którego prelegentem miał być Kazimierz Brandys, przybyli:

- Wiktor Woroszyński – literat, sygnatariusz deklaracji i wykładowca TKN, współredaktor „Zapisu”,
- Jacek Bocheński – literat, współredaktor „Zapisu”,
- Marian Brandys – literat, sygnatariusz TKN, członek Fundacji Literackiej im. A[ndrzeja] Struga i członek Fundacji Stypendialnej im. J[anuarego] Grzędzińskiego,
- Barbara Sadowska¹ – członek Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich],
- Ryszard Krynicki – członek Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich], współredaktor „Zapisu”,
- Anka Kowalska – członek KSS „KOR”, literatka,
- Maria Janion – sygnatariuszka TKN, prac[ownik] naukowy I[nstytutu] B[adań] L[iterackich] PAN,
- Stefan Amsterdamski – sygnatariusz, wykładowca i członek Rady Programowej TKN, prac[ownik] naukowy Inst[ytutu] Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN,
- Jerzy Jedlicki – sygnatariusz i wykładowca TKN, prac[ownik] naukowy Inst[ytutu] Historii PAN,

¹ Barbara Sadowska (1940–1986) – poetka. Współpracowniczka KOR i KSS „KOR” oraz NSZZ „Solidarność”.

– Bronisław Geremek – sygnatariusz i członek Rady Programowej TKN, prac[ownik] Naukowy Inst[ytutu] Historii PAN,

– Andrzej Celiński – sygnatariusz i sekretarz Rady Programowej TKN,

– Barbara Szacka² – doc. Wydz[iału] Nauk Społecznych UW,

– Hanna Grabińska³ – pracownik Studium Języków Obcych PAN,

– Janusz Sławiński – pracownik naukowy I[nstytutu] B[adań] L[iterackich] PAN,

– Aleksandra Sławińska⁴ – pracownik naukowy I[nstytutu] B[adań] L[iterackich] PAN,

– Antoni Mączak⁵ – pracownik naukowy Wydz[iału] Historii UW,

– Maria Żmigrodzka⁶ – pracownik naukowy I[nstytutu] B[adań] L[iterackich] PAN.

W wyniku podjętych działań zebranie nie doszło do skutku. Przeszukanie mieszkania Z[ofii] Banieckiej dało rezultat pozytywny – zakwestionowano około 50 pozycji pozbawionych debitu komunikacyjnego.

Na następnym spotkaniu przewidzianym na 12 maja prelegentem ma być J[ulian] Strykowski.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 20–22, mps.

² Barbara Szacka (ur. 1930) – socjolog.

³ Hanna Grabińska – bliższych danych nie ustalono.

⁴ Aleksandra Okopień-Sławińska (ur. 1932) – literaturoznawca.

⁵ Antoni Mączak (1928–2003) – historyk.

⁶ Maria Żmigrodzka (1922–2000) – literaturoznawca.

Nr 150

1980 luty 26, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący wycofania się Zdzisława Szpakowskiego z działalności w TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanej informacji operacyjnej od KO ps[eudonim] „Ewa” wynika, że Zdzisław **Szpakowski** wycofał się z działalności w TKN-ie.

Twierdzi, że Towarzystwo nie prowadzi wykładów i tak np. w bieżącym roku akademickim nie odbył się żaden wykład. Zdaniem Szpakowskiego władze skutecznie im przeszkadzają, a sami TKN-owcy są mało aktywni.

Niektórzy na skutek przeciwdziałań Służb Bezpieczeństwa są zmęczeni, brak im oddechu i nie wiedzą, co robić dalej. Wygląda to na zabawę opozycji z władzą i władzy z opozycją.

Szpakowskiemu nie podoba się ponadto, że poza jego plecami zrobiono go przedstawicielem KOR-u i TKN-u na województwo radomskie. Gdy się o tym dowiedział, oświadczył KOR-owcom, że tak się z nimi bawić nie będzie. Obecnie Zdzisław Szpakowski prowadzi wykłady w ramach Duszpasterstwa Akademickiego. Ostatnio był w Lublinie i Gdyni.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 16–17, mps.

1980 luty 27, Poznań – Plan działań operacyjno-represyjnych na dzień 28 lutego 1980 r. w stosunku do niektórych członków „grup antysocjalistycznych”, sygnowany przez naczelnika Wydziału Śledczego KWMO w Poznaniu pplk. Bogdana Jelenia¹ i naczelnika Wydziału III KW MO w Poznaniu mjr. Jerzego Siejka, tajne specjalnego znaczenia

I. Analiza sytuacji operacyjnej

W dniu 28 II 1980 r. o godz. 20.00 w mieszkaniu Jacka Kubiaka – szefa tut[ejszego] SKS – ma odbyć się wykład TKN, który poprowadzi L[ech] Dymarski. Ze względu na dużą konspirację terminu odbycia tego spotkania aktywiści SKS nie przygotowali żadnych ogłoszeń. Informacja w tym zakresie przekazywana będzie ustnie wśród członków i sympatyków SKS w dniach bezpośrednio poprzedzających spotkanie. Organizatorzy spodziewają się dużej liczby uczestników, w tym wielu nowych sympatyków. Na spotkaniu planuje się również omówienie taktyki działań na okres przedwyborczy i uchwalenie oświadczenia dot[yczącego] wyborów.

II. Cel działań

Celem planowanych działań operacyjno-represyjnych jest niedopuszczenie do przygotowania działań zakłócających przebieg wyborów, niedopuszczenie do odbycia wykładu oraz odebranie literatury bezdebitowej.

III. Planowanie przedsięwzięcia

1. W dniu 28 II 1980 r. o godz. 19.30 grupa w składzie: por. Zb[igniew] Kotlarek, Zb. Sokół², ppor. J. Grabowski³, Wł. Nowicki⁴, Zb[igniew] Stonawski⁵, M[arek] Andrzejewski⁶, K[rzysztof] Bilewski⁷ oraz oficer

¹ Bogdan Jeleń (ur. 1924) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do UB/SB wstąpił w 1944 r., w latach 1960–1990 naczelnik Wydziału Śledczego KW MO/WUSW w Poznaniu.

² Zb. Sokół – bliższych danych nie ustalono.

³ J. Grabowski – bliższych danych nie ustalono.

⁴ Wł. Nowicki – bliższych danych nie ustalono.

⁵ Zbigniew Stonawski – bliższych danych nie ustalono.

⁶ Marek Andrzejewski (ur. 1951) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1974 r., zwolniony ze służby w 1989 r.

⁷ Krzysztof Bilewski (ur. 1955) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1979 r., funkcjonariusz Wydziału III KW MO w Poznaniu, w 1981 r. zwolniony ze służby.

śledczy dokonają przeszukania u J[acka] Kubiaka, szefa tut[ejszego] SKS. Grupa ta jednocześnie podejmie działania zmierzające do nieodbycia się wykładu.

2. W dniu 28 II 1980 r. o godz. 19.00 grupa w składzie: ppor. P[iotr] Michalczak⁸, W[łodzimierz] Szlaferek⁹ oraz oficer śledczy dokonają przeszukania u Zbigniewa Koniecznego¹⁰ zam[ieszkałego] w Gnieźnie – członka SKS i KSS Regionu Wielkopolsko-Kujawskiego.

3. W dniu 28 II 1980 r. o godz. 19.00 grupa w składzie: por. R[oman] Tomkowiak¹¹, ppor. W[łodzimierz] Pawłowski¹², sierż. R. Walkowiak¹³ oraz oficer śledczy dokonają przeszukania u Piotra Meyera¹⁴, zam[ieszkałego] Poznań, ul. [...].

4. Głównym celem powyższych przeszukań jest odebranie literatury bezdebitowej oraz ewentualnych środków powielających.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 1, k. 58–59, mps.

⁸ Piotr Michalczak – bliższych danych nie ustalono.

⁹ Włodzimierz Szlaferek (ur. 1944) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1978 r., w latach 1978–1986 w Wydziale III KW MO/WUSW w Poznaniu, zwolniony ze służby.

¹⁰ Zbigniew Konieczny – bliższych danych nie ustalono.

¹¹ Roman Tomkowiak (ur. 1948) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1973 r., funkcjonariusz Wydziału III KW MO w Poznaniu, w 1990 r. zwolniony ze służby.

¹² Włodzimierz Pawłowski (ur. 1953) – funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa. Do SB wstąpił w 1976 r., do 1985 r. w Wydziale III KW MO/WUSW w Poznaniu, zwolniony ze służby.

¹³ R. Walkowiak – bliższych danych nie ustalono.

¹⁴ Piotr Meyer – bliższych danych nie ustalono.

1980 marzec 5, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania TKN w mieszkaniu Zofii Banieckiej, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Pod koniec lutego br. uzyskano informację na temat planowanego przez aktywistów TKN spotkania na dzień 5 III 1980 r. o godz. 17.00. Planując w[yżej] w[ymienione] spotkanie, członkowie TKN skutecznie za-konspirowali jego miejsce i cel. Dopiero w dniu dzisiejszym (godz. 17.15) ustalono, że zebranie to odbywa się w mieszkaniu Zofii **Banieckiej**, W[arsza]wa, ul. [...]. Ustalono ponadto, że do mieszkania Zofii Banieckiej udali się organizatorzy spotkania: B[ronisław] Geremek i J[erzy] Jedlicki, którzy wprowadzili tam N.N. mężczyznę i ^a2 kobiety^a. Z obserwacji Biura „B” MSW wynika, że B[ronisław] Geremek, udając się na spotkanie, bardzo się śpieszył (przybył o 17.15) i sprawiał wrażenie osoby spóźnionej. Ponieważ mieszkanie Z[ofii] Banieckiej nie było operacyjnie zabezpieczone, można przypuszczać, że przed przybyciem B[ronisława] Geremka w lokalu znajdowały się już inne osoby.

W związku z podjętą przez kierownictwo KS MO decyzją nierozwiązania nielegalnego zebrania, postanowiono czekać do jego zakończenia, a następnie ustalić ilość uczestników i w miarę możliwości dokonać ich identyfikacji. Stwierdzono obecność 8 osób. Są podstawy do przypuszczeń, że w[yżej] w[ymienione] spotkanie było kolejnym kolokwium TKN, które prowadzić miała Krystyna **Kersten**.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 26–27, mps.

^{a-a} *Poprawione odręcznie, w pierwotnej wersji kobietę.*

1980 marzec 14, Warszawa – Informacja dotycząca działalności TKN opracowana przez kierownika Sekcji VI Wydziału III KS MO ppor. W. Pileckiego¹, tajne

Towarzystwo Kursów Naukowych nie jest obecnie w stanie podjąć prowadzonych w roku akademickim 1978/1979 otwartych wykładów. Podejmuje jednak próby infiltracji środowisk naukowych poprzez indywidualne oddziaływanie członków Towarzystwa oraz poprzez organizowanie zamkniętych kolokwium z udziałem zaproszonych osób.

W dniu 5 III 1980 r. o godz. 17.00 w mieszkaniu Zofii Banieckiej, Warszawa, ul. [...], odbyło się kolejne kolokwium TKN, w którym m[ie]dzy innymi wzięli udział: Stefan Amsterdamski, Jerzy Jedlicki, Bronisław Geremek, Adam Kersten, Krystyna Kersten, Krzysztof Wolicki, Andrzej^a Werner, Maria Janion i Maria Turlejska.

W dniu 5 III 1980 r. sygnatariusz TKN prof. Władysław Kunicki-Goldfinger wspólnie z prof. Zdzisławem Augustynkiem², zatrudnionym w PAN w Instytucie Filozofii i Socjologii, zorganizowali w pomieszczeniach Wydziału Dziennikarstwa UW spotkanie, w którym udział wzięło 12 osób w wieku od 20–50 lat. Istnieje uzasadnione przypuszczenie, że jest to nowa forma działań TKN, charakteryzująca się wykorzystaniem do prowadzenia nielegalnych zajęć pomieszczeń należących do różnych instytucji.

W ostatnim okresie odnotowano próby podjęte przez działaczy tzw. Towarzystwa Kursów Naukowych wykorzystania bazy oraz struktury Towarzystwa Wiedzy Powszechnej oraz Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Wg koncepcji działaczy TKN, towarzystwa te miały udostępnić Towarzystwu Kursów Naukowych pomieszczenia i zrezygnować z kontroli prowadzonych tam odczytów, zarówno jeżeli chodzi o tematykę, jak i dobór wykładowców.

^a W dokumencie Jan.

¹ W. Pilecki – bliższych danych nie ustalono.

² Zdzisław Augustynek (1925–2001) – filozof.

Działalność osób skupionych wokół TKN koncentruje się w ostatnim okresie na przygotowaniu do druku tzw. wkładek do podręczników szkolnych oraz opracowaniu różnych serii opracowań bezdebitowych, które sukcesywnie będą się ukazywać w ramach tzw. „Zeszytów TKN”.

Przygotowano już i wydrukowano pierwszy zeszyt „Kroniki TKN”, pomyślany jako informator o działalności TKN oraz pierwszy zeszyt pt. *Tomasz Masaryk* z cyklu „Idee” [na temat] myślicieli politycznych XIX i XX w. opracowany^b przez Jerzego Jedlickiego.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 139–140, mps.

^b *W dokumencie opracowanego.*

Nr 154

1980 maj 14, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący nowych form działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

Z uzyskanych informacji z Departamentu IV MSW wynika, że T[adeusz] **Mazowiecki** ostatnio został zaproszony przez B[ronisława] **Geremka** i Stefana Amsterdamskiego do wzięcia udziału w posiedzeniu Komisji Programowej TKN. Zdaniem **Mazowieckiego** należy pesymistycznie ocenić możliwość dalszego rozwoju TKN. Od ponad roku obserwuje się zanik rozszerzania się ruchu środowiskowego, co szczególnie uwidacznia się w środowisku studenckim na I roku studiów.

Dlatego też konieczna jest zmiana dotychczasowego kierunku działania TKN przez opracowanie odpowiednich tekstów z przeznaczeniem dla młodzieży szkolnej i nauczycieli.

T[adeusz] Mazowiecki zaproponował, aby w ramach kontaktów ze społeczeństwem wystąpić z odpowiednią ankietą, adresowaną głównie do nauczycieli szkół. Ponadto sugerował opracowanie odpowiedniej formy listu TKN-u do wychowawców młodzieży, zawierającego aktualne problemy i cel powstania TKN-u.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 28–29, mps.

1980 maj 17, Poznań – Meldunek operacyjny dotyczący planowanego wykładu doc. Tadeusza Kowalika w ramach TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III KW MO w Poznaniu Jerzego Janowa, tajne

W nawiązaniu do meldunku z dnia 5 V 1980 r. informuję, że termin wykładu w ramach TKN doc. T[adeusza] Kowalika z Warszawy ustalono ostatecznie na 20 V 1980 r. o godz. 20.00 w pokoju 55 Domu Studenckiego przy ul. Dożynkowej w Poznaniu.

Powyższe uzgodniono w wyniku bezpośredniej rozmowy członka tutejszego SKS z doc. Kowalikiem.

Tutejszy aktyw SKS, w obawie przed naszymi przeciwdziałaniami, termin i miejsce wykładu utrzymuje w ścisłej tajemnicy. W związku z tym zamierza informacje o wykładzie rozpowszechnić na krótko przed wykładem i to tylko ustnie w gronie najbardziej zaufanych osób. Z posiadanego rozeznania wynika, że w pomieszczeniu przeznaczonym na wykład pomieści się najwyżej ok. 15 osób.

Biorąc pod uwagę analizę obecnej sytuacji operacyjnej, tutejszy Wydział, w uzgodnieniu z kierownictwem tutejszej komendy, proponuje dopuścić do w[yżej] wym[ienionego] wykładu.

Przemawiają za tym następujące przesłanki:

– Planowany wykład, bez oficjalnego rozgłaszania o nim, jako o wykładzie TKN, w środowisku studenckim nie wywoła żadnego odgłosu.

– W wykładzie, ze względu na jego miejsce, może wziąć udział minimalna ilość osób – figurantów tutejszego Wydziału. Jego oddziaływanie na środowisko studenckie będzie niezauważalne.

– Odbycie wykładu pozwoli naszemu TW ps[eudonim] „Kuba” na wejście w skład ścisłego aktywu tutejszego SKS. Mianowicie w[yżej] wym[ieniony] na polecenie figuranta J[acka] Kubiaka jest odpowiedzialny za pomyślne przeprowadzenie wykładu. Nasza interwencja, wobec ścisłej konspiracji, spowoduje natomiast wywołanie wobec TW atmosfery podejrzliwości, a w każdym razie spadek jego prestiżu.

– Ewentualne nasze działania na terenie Domu Studenckiego mogą być wykorzystane przez tut[ejszy] SKS do podjęcia dalszych akcji mających na celu podburzanie środowiska studenckiego. Dotychczas bowiem tutejszy

SKS nie dysponuje przekonującymi argumentami, mogącymi wywrzeć wpływ na studentów.

O przyjeździe Kowalika w całym SKS wie tylko nasz TW i jeden figurant. Zatrzymanie go w Warszawie wywołałoby też dekonspirację.

Tutejszy Wydział, kierując się powyższymi przesłankami, podejmie przeciwdziałania zmierzające do niedopuszczenia do odbycia wykładu w wypadku, gdy tutejszy SKS będzie kolportował na ten temat ulotki – zawiadomienia.

Biorąc powyższe pod uwagę, proszę o zajęcie stanowiska.

Źródło: AIPN Po, 08/1296, t. 3, k. 75–76, mps.

1980 czerwiec 20, Warszawa – Informacja dotycząca walnego zebrania TKN, opracowana w MSW przez mjr. Edwarda Galusa¹, tajne

Wiarygodne osobowe źródło informacji ps[eudonim] „Ronson” uzyskało dane w rozmowie z członkiem nowego aktywu tzw. Towarzystwa Kursów Naukowych – Wojciechem Ostrowskim, że w ubiegłą sobotę [i] niedzielę odbyło się walne zebranie TKN, na którym omawiano zasadniczą zmianę systemu prowadzonych zajęć. TKN postanowił przestawić się z pracy wykładowej i seminaryjnej na pracę głównie wydawniczą.

Zebrani stwierdzili, że akcje policyjne w znacznym stopniu uniemożliwiły prowadzenie wykładów, w mniejszym stopniu prowadzenie seminariów. I tak np. w Warszawie odbył się w całym roku akademickim tylko jeden wykład (Bartoszewskiego), zresztą zakończony rozpędzeniem zebrania, a następnie Kolegium i skazaniem organizatorów.

Natomiast odbyło się kilka seminariów, ale uczestniczyło w nich zaledwie po kilka, czasem ok. 10 osób. Podobna była sytuacja w innych miastach, gdzie również przeprowadzono w zasadzie tylko seminaria.

Zebrani bardzo krytycznie ocenili stan polskiego szkolnictwa, głównie w dziedzinie humanistycznej, zarzucając programom szkolnym fałszowanie historii, niedostrzeganie wielu zjawisk, pobieżne traktowanie literatury itd. Postanowiono więc dotrzeć do szerokich kręgów nauczycieli, by odpowiednio ich instruować, jak w ramach obowiązujących programów przekazywać więcej treści uczonej przez nich młodzieży.

W związku z tym TKN, popularnie zwany Latającym Uniwersytemem, ma zająć się głównie wydawaniem skryptów. Już i teraz TKN wydaje swe „Zeszyty”, ale działalność ta ma niepomierne wzrosnąć i cały wysiłek dotychczas kierowany na organizację wykładów ma zostać skierowany na tory wydawnicze.

Nie istnieje jeszcze w tej chwili dokładny program działania, tzn. jest projekt, generalnie przyjęty przez zebranie, ale jeszcze nie posiada ostatecznej wersji obowiązującej. Dokument ten, zarówno jak list TKN do nauczycieli wszystkich szczebli szkolnictwa, będzie ogłoszony w ciągu najbliższych tygodni.

¹ Edward Galus – bliższych danych nie ustalono.

Walne zebranie powołało nowe władze. Do Komisji wchodzi obecnie profesorowie i docenci – Jan Kielanowski (KOR), Władysław Kunicki-Goldfinger, Jerzy Jedlicki, Bronisław Geremek, Tadeusz Kowalik, Aldona Jawłowska, Jan Waszkiewicz², Andrzej Drawicz, Jacek Woźniakowski, Stefan Amsterdamski oraz sekretarze – TKN Wojciech Ostrowski i Andrzej Celiński (KOR).

Poza Waszkiewiczem, który mieszka we Wrocławiu, i Woźniakowskim z Krakowa pozostali są z Warszawy.

Walne zebranie stwierdziło dobry rozwój prac TKN w Warszawie, Lublinie, Krakowie i Wrocławiu oraz Poznaniu i Toruniu. Niemal nie istnieje wpływ TKN na Śląsku i na Wybrzeżu. To postanowiono więc zmienić.

Ponieważ materiały są obecnie w przygotowywaniu, dalsze szczegóły na temat pracy TKN dostarczone zostaną w późniejszym terminie.

Treść niniejszej informacji zostanie przekazana do wiadomości Wydziału III Departamentu III MSW, zgodnie z zakresem zainteresowań merytorycznych powyższą problematyką.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 157–158, mps.

² Jan Waszkiewicz (ur. 1944) – matematyk, działacz opozycyjny. Uczestnik Marca '68, w latach 1969–1971 tajny współpracownik SB, współpracownik KOR i KSS „KOR”, współzałożyciel Komitetu Samoobrony Społecznej Ziemi Dolnośląskiej, od 1979 r. członek redakcji „Biuletynu Dolnośląskiego”, członek TKN, działacz NSZZ „Solidarność”, w 1981 r. w Prezydium ZR Dolny Śląsk, członek Prezydium KK, w stanie wojennym współorganizował strajk w Stoczni Gdańskiej, aresztowany w grudniu 1981 r., 1982–1983 w szpitalu psychiatrycznym, 1983–1989 w niezależnej Radzie Edukacji Narodowej. 1998–2001 marszałek województwa dolnośląskiego.

1980 czerwiec 28, Warszawa – Informacja operacyjna dotycząca działalności TKN, uzyskana od TW „Woliński”, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW płk. Kazimierza Sławińskiego, tajne specjalnego znaczenia

W sobotę 14 czerwca br. odbyło się walne zebranie Towarzystwa Kursów Naukowych. Z uwagi na obawę przeszkodzenia [w] odbyciu się zebrania ze strony władz, przeprowadzono w je sposób niejako konspiracyjny, tj. zawiadomiono poszczególnych członków TKN, dokąd mają się udać, a tam dopiero wskazano im właściwy adres zebrania. Z tychże względów konspiracyjnych, jak wyjaśniono zebranym, nieobecni na zebraniu byli Jan Józef Lipski oraz Jacek Kuroń, gdyż są systematycznie przez władze bezpieczeństwa śledzeni. Idąc więc za nimi, władze te dotarłyby do zebrania. Kuronia wobec tego reprezentował na zebraniu Adam Michnik. Ogólnie biorąc, zebranie miało przebieg spokojny, nie dochodziło nawet do ostrzejszych spięć, jak to miało miejsce na poprzednim. Głos zabierał m.in. doc. Bronisław Geremek z Instytutu Historii PAN, natomiast rok temu bardzo bojowy prof. Adam Kersten z UMCS (Lublin) tym razem milczał, jest, jak wydaje się na to wskazywać jego wygląd, schorowany.

Ze sprawozdania finansowego, które składał prof. Kunicki-Goldfinger^a, wynika kilka istotnych spraw. Oto w roku sprawozdawczym TKN wypłacał 34 stypendia doktoranckie po 3000 zł miesięcznie oraz 2 stypendia magisterskie po 2000 zł miesięcznie. Są to stawki nieco wyższe niż wypłacane w przypadku studiów doktorskich – przez uniwersytety lub PAN. Magisterskich instytucje te w ogóle nie wypłacają. Nazwisk stypendystów nie wymieniono. Ogólne wydatki TKN wynosiły miesięcznie 144 tys. zł. Zatem po odliczeniu 112 tys. zł wydawanych na stypendia, zużytkowano miesięcznie po 32 tys. zł. Według sprawozdania sumy te szły głównie na koszty wydawnictw. Składki członkowskie, jak podkreślono w sprawozdaniu, pokrywają tylko bardzo mały procent wydatków, gdyż wielu człon-

^a W dokumencie Goldfinger-Kunicki.

ków TKN zalega ze składkami. Biorąc zresztą pod uwagę liczbę członków TKN i wysokość składek – 100–150 zł miesięcznie, łatwo wyliczyć, że składki te za cały rok ledwie może wystarczyłyby na pokrycie wydatków za jeden miesiąc. O tym, z jakich środków pokrywano resztę wydatków, sprawozdawca milczał, a w dyskusji również nikt o to nie zapytał.

Ważną nowością w życiu TKN było wybranie trzyosobowej Komisji Rewizyjnej. Nazwa ta nie odpowiada jednak utartemu pojęciu o tym, czym jest Komisja Rewizyjna. Wybrana bowiem na walnym zebraniu TKN nie ma zajmować się kontrolą strony finansowej TKN, ale niejako określać kierunek jego działalności generalnie, w szczególności zaś ma to robić nadal Rada Programowa. Do Komisji Rewizyjnej wybrano Władysława Bieńkowskiego, Bohdana Cywińskiego i Jana Józefa Szczepańskiego (literata). Skład ten odpowiada trzem grupom, z jakich składa się TKN – tzw. lewica katolicka (reprezentuje ją Bieńkowski), czyli byli członkowie PZPR itp., katolicy (Cywiński), oraz liberałowie niepartyjni (Szczepański).

Wyrok sądowy na cztery osoby, w tym na Mirosława Chojeckiego, oraz ogłoszenie o nim informacji w dziennikach, wywołał ożywioną reakcję natychmiastową w kołach tzw. opozycji demokratycznej. Tego samego dnia, kiedy pojawiła się notatka w gazetach, żywo dyskutowano na ten temat. Przeważał punkt widzenia, że jest to zrzeczne bardzo posunięcie władz. Z jednej bowiem strony wyrok nie zwiększa liczby więźniów politycznych (gdyż kara jest w zawieszeniu), więc nie daje podstawy zagranicy do hałasu, protestów czy komentarzy radiowych. Równocześnie jednak wyrok zawiesił miecz nad głowami zasądzonych, i nie tylko nad nimi, powstała bowiem obawa, że niejedynemu zastanowi się obecnie, czy uczestniczyć w wydawnictwach opozycyjnych, skoro jednak można zostać za to skazanym. W przeciwieństwie jednak do tych głosów, obecny przy takiej rozmowie Jan Józef Lipski mówił z uśmiechem, że wszystko to dowodzi, iż władze nie decydują się na środki represji i to podnosi na duchu. Zresztą Lipski miał wtedy przy sobie najrozmaitsze wydawnictwa opozycyjne i sprzedawał je.

W sprawie Mirosława Chojeckiego, kiedy został zwolniony z więzienia, koła opozycji demokratycznej natychmiast rozpoczęły uprawiać propagandę, która robiła z niego bohatera, nieledwie męczennika. Opowiadano bowiem, że prowadził w więzieniu głodówkę i schudł, stracił 35 kg.

To ostatnie opowiadanie jednak nie chwyciło, wiele osób dopytywało się, czy możliwe jest tak mocno schudnąć i być w stanie normalnie potem poruszać się i chodzić.

Zadanie

– Aktualnie odnośnie [do] grup antysocjalistycznych KSS „KOR”, ROPCio^b, KPN¹ itp., szczególnie w zakresie ich zamierzeń.

Omówienie

- Informację przyjąłem od TW bezpośrednio podczas spotkania.
- Powyższe TW uzyskał w bezpośrednich rozmowach z uczestnikami zebrania TKN.
- Informacja wiarygodna.
- Z informacją zapoznać kierownictwo służbowe oraz Wydział III Dep[artamentu] III MSW.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 154–156, mps.

^b W dokumencie ROPCziO.

¹ Konfederacja Polski Niepodległej (KPN) – opozycyjna partia polityczna, założona 1 IX 1979 r. z inicjatywy Leszka Moczulskiego. Rozwój organizacyjny KPN-u przypada na lata 1979–1981 i okres po 1984 r. Wydawała liczne pisma, w tym „Droge” i „Gazetę Polską”.

1980 lipiec, Warszawa – Informacja dotycząca aktualnej sytuacji w TKN, opracowana w MSW, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW gen. Adama Krzysztoporskiego, tajne

1. W nawiązaniu do informacji nr OE-I-01089/80 z dnia 25 czerwca br. podajemy, że działacz TKN B[ronisław] Geremek przeprowadził szereg konsultacji na temat zamierzeń organizacji w najbliższym okresie. Planowane jest opracowanie przez K. Turowicza¹ tematyki faszyzmu w oparciu o przemówienia Hitlera i pamiętniki Goebbelsa. TKN zamierza także zwrócić się do L[eszka] Kołakowskiego, K[rzysztofa] Pomiana i Wł[odzimierza] Brusa o nadesłanie prac, które mogłyby być wykorzystane w działalności wydawniczej TKN.

2. Komisja Programowa TKN w składzie: J[erzy] Jedlicki, S[tefan] Amsterdamski, B[ronisław] Geremek, T[adeusz] Kowalik w toku dyskusji nad koncepcją dalszej działalności TKN wytyczyła zadania, które można ująć w następujące bloki tematyczne: sprawa szkoły i konsekwencje listu do nauczycieli i wychowawców, samokształceniowe kółka studenckie, publiczne odczyty i wieczory autorskie, kolokwia, wydawnictwa poza kolokwiami, seminaria, sprawy koordynacyjno-organizacyjne.

2.1. Sprawy szkolnictwa członkowie Komisji Programowej powierzyć chcą nowo tworzonej Komisji ds. Szkoły, na czele której stanąć ma prof. Marian Małowist, a członkami ujawnionymi będą M[irosława] Chamcówna^a i A[ldona] Jawłowska. Brak jeszcze konkretnych planów pracy Komisji, ale ogólne jej zadanie rysuje się jako opracowanie sposobów współpracy z nauczycielami oraz opracowanie publikacji przeznaczonych dla szkół. Jednym z przedsięwzięć Komisji byłoby rozpisanie konkursu na opracowanie podręcznika najnowszej historii Polski w latach 1914–1980. Wśród autorów wymienia się Wł[adysława] Bartoszewskiego, natomiast inne osoby występowałyby anonimowo. Planuje się, że poszczególni uczestnicy konkursu otrzymają zaliczki w wysokości ok. 20 tys. zł, pochodzące z funduszu zebranego podczas głódówki w Podkowie Leśnej.

^a W dokumencie Chamiec.

¹ K. Turowicz – bliższych danych nie ustalono.

Komisarzem konkursu zostałby B[ronisław] Geremek. Komisja ds. Szkoły podjęłaby też próbę organizacji kolokwiów dla nauczycieli i wydawania dla nich nielegalnego czasopisma. Oprócz tego Komisja Programowa TKN planuje uruchomienie od października „biblioteki nauczycielskiej” opartej na publikacjach TKN-u.

2.2. Środowisko TKN dyskutuje nad sprawą kontynuacji wykładów, na które, zdaniem członków organizacji, istnieje duże zapotrzebowanie. W przyszłym roku akademickim planowana jest następująca problematyka wykładów:

- polityczne organizacje katolickie (proponowany wykładowca Kazimierz Wóycicki),
- problemy inteligencji lewicowej 1948–1956 (Michnik),
- historia ZMP i powstanie ZMS,
- pakt Ribbentrop-Mołotow,
- „Polski Październik”,
- koncepcje gospodarcze okresu odbudowy, plan 3-letni,
- o ideowych PPR-owcach do 1948 r.,
- sprawa polsko-żydowska przed wojną,
- problem Ukraina–Polska.

2.3. Z wypowiedzi S[tefana] Amsterdamskiego wynika, że są trudności w zaangażowaniu wykładowców, jedynie Tomasz Burek zgłosił akces. TKN czyni starania o pozyskanie Piotra Łukasiewicza i Rafała Zakrzewskiego. Za całokształt działalności wykładowej w ramach zespołu dydaktycznego odpowiedzialny będzie Waldemar Kuczyński. Próby organizowania wykładów mają być podejmowane co dwa tygodnie. Konkretnie zamiary w tej kwestii przedstawi zespół dydaktyczny we wrześniu br. Akces grupy studentów (prawdopodobnie związanej z Jackiem Czapotowiczem² z Politechniki Warszawskiej), którzy wyrazili chęć przejęcia spraw organizacyjnych, a przede wszystkim zapewnienia lokali, został sceptycznie przyjęty przez Komisję Programową TKN.

2.4. W dyskusjach aktywu TKN zwraca się uwagę na trudności, jakie występują w związku z brakiem jasnych koncepcji, czy TKN ma roz-

² Jacek Czapotowicz (ur. 1956) – ekonomista, działacz opozycyjny. Współpracownik KSS „KOR”, w 1980 r. współtworzył Akademickie Biuro Interwencyjne, współzałożyciel NZS w Warszawie, członek Prezydium Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS, w stanie wojennym internowany, od 1985 r. w Ruchu „Wolność i Pokój”, w latach 1988–1990 w Komitecie Obywatelskim przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.

graniczyć sprawę wykładów od sprawy pomocy dla szkół i nauczycieli w ramach „biblioteki nauczycieli” i „biblioteki ucznia”. W zależności od tego, czy przyjęto by koncepcję zintegrowania czy rozłączenia tych spraw, należałoby – zdaniem członków TKN – zmienić nazwę organizacji tak, by wyeksponować kierunek szkoły.

3. Z całokształtu posiadanych informacji wynika, że J[erzy] Jedlicki, S[tefan] Amsterdamski, B[ronisław] Geremek, T[adeusz] Kowalik przyjęli praktykę omawiania i uzgadniania wszelkich istotnych spraw Towarzystwa w tym wąskim gronie. Od pozostałych sygnatariuszy TKN opinie i wnioski będą przyjmowane w drodze indywidualnych konsultacji, zaś treść dokumentów wydawanych przez tę grupę uzgadniana jest systemem obiegu. W ten sam sposób uzyskiwane są podpisy pod określonymi dokumentami. W[yżej] w[ymieniona] grupa, do której niejednokrotnie włączany jest A[ndrzej] Celiński, nadała sobie prawo podejmowania decyzji w imieniu walnego zebrania TKN, na podstawie indywidualnych rozmów z poszczególnymi członkami TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 150–152, mps.

1980 wrzesień 5, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący spotkania działaczy TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 2 września br. w mieszkaniu Stefana **Amsterdamskiego** odbyło się spotkanie ^adziałaczy TKN^a, w którym udział wzięli:

- Andrzej Celiński,
- Jerzy Jedlicki,
- Bronisław Geremek.

^aStefan Amsterdamski oznajmił, że TKN widzi potrzebę odbycia wspólnego zebrania z [Konwersatorium] „D[oświadczenie] i P[rzyszłość]” i K[lubem] I[nteligencji] K[atolickiej] w celu zawarcia porozumienia tych organizacji z TKN^a.

W spotkaniu tym planowany jest udział m.in. J[acka] Woźniakowskiego, A[ndrzeja] Wielowieyskiego oraz J[ana] Strzeleckiego.

Planowany jest następujący porządek dzienny:

1 Omówienie postulatów reformatorskich i legislacyjnych – metod ożywienia działalności związków i stowarzyszeń pozostających w zasięgu wpływów TKN, a w szczególności Z[wiązku] L[iteratów] P[olskich].

2 Omówienie strategii środowiska TKN przed rozpoczęciem nowego roku akademickiego.

^aChodzi o to, aby TKN i KOR wspólnie inspirowały działaczy SKS w kierunku ograniczenia ruchu studenckiego tylko do spraw powołania nowej organizacji^a. Uzgodniono, że sprawa studencka jest priorytetowa. W celu jej przeprowadzenia zostanie powołana specjalna komisja. ^aZebrani zgodni byli co do tego, że nie byłoby zręcznie dla TKN, gdyby ujawniono ścisłą współpracę tej organizacji z KSS „KOR”^a.

Dnia 4 września br. w mieszkaniu A[ndrzeja] Celińskiego odbędzie się zebranie Komisji Programowej TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 34–35, mps.

^{a-a} *Fragment podkreślony odręcznie.*

Nr 160

1980 listopad 19, Warszawa – Notatka operacyjna dotycząca zebrania ogólnego TKN, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW ppłk. Jana Sobieszczyka, tajne

W dniu 22 listopada 1980 r., o godz. 15.00 w sali nr 100 Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN przy ul. Świętokrzyskiej 21 odbędzie się zebranie ogólne TKN.

Celem zebrania jest „przedyskutowanie zadań Towarzystwa w nowej sytuacji”.

Zaproszenie i lista uczestników z załączeniem.

Uczestnicy zebrania ogólnego stanowią ścisły aktyw Towarzystwa. Wydz[iał] III Dep[artamentu] III wśród zaproszonych nie posiada osobowych źródeł informacji.

Relację z przebiegu zebrania oraz podjęte ustalenia będzie można uzyskać w okresie późniejszym z wtórnych źródeł informacji.

W związku z charakterem, celem zebrania i potrzebą pogłębienia tematu proponuje się zainstalowanie technicznych środków operacyjnych na okres trwania obrad.

Wydz[iał] III Dep[artamentu] III posiada operacyjne możliwości ułatwienia pracownikom Dep[artamentu] Techniki MSW wejścia do sali nr 100 I[nstytutu] P[odstawowych] P[roblemów] T[echniki] w celu zainstalowania niezbędnej aparatury.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 176, mps.

Nr 161

1980 listopad 20, Warszawa – Uzasadnienie do wniosku w sprawie instalacji i eksploatacji podsłuchu pokojowego podczas zebrania ogólnego TKN w dniu 22 listopada 1980 r., sygnowane przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 22 listopada 1980 r., o godzinie 15.00 w sali nr 100 Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN przy ul. Świętokrzyskiej 21 odbędzie się zebranie ogólne TKN w celu „przedyskutowania zadań Towarzystwa w nowej sytuacji”.

Wydz[iał] III Dep[artamentu] III nie posiada wśród zaproszonych osobowych źródeł informacji.

W związku z charakterem i celem zebrania oraz potrzebą pogłębienia tematu, proponuje się zainstalowanie technicznych środków operacyjnych na czas trwania obrad. Wydz[iał] III KS MO posiada operacyjne możliwości ułatwienia pracownikom Dep[artamentu] Techniki MSW wejścia do sali nr 100 I[nstytutu] P[odstawowych] P[roblemów] T[ekhniki] w celu zainstalowania niezbędnej aparatury.

Uwaga

Zainstalowanie w I[nstytucie] P[odstawowych] P[roblemów] T[ekhniki] instalacji PP bezprzewodowej stanowi poważne ryzyko z uwagi na techniczny charakter tego Instytutu.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 177, mps.

1980 listopad 28, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący zebrania ogólnego TKN w dniu 22 listopada 1980 r., opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

^aRada Programowa Towarzystwa Kursów Naukowych zorganizowała zebranie ogólne, które odbyło się w dniu 22 listopada br. w Instytucie Podstawowych Problemów Techniki PAN^a. Celem zebrania było przedyskutowanie zadań Towarzystwa w nowej sytuacji.

^aReferat programowy wygłosił doc. Stefan **Amsterdamski**, w którym omówił^a następujące zagadnienia:

– ^aZmiany, jakie zaszły ostatnio w kraju, umocniły dotychczasową działalność Towarzystwa^a oraz innych instytucji, związków zawodowych, organizacji społecznych, stowarzyszeń twórczych i naukowych.

– W merytorycznej osobowości TKN ma ustalić główne kierunki pracy i współpracy z innymi organizacjami.

– ^aTKN działa zgodnie z prawami zawartymi w Konstytucji i po trzech latach istnienia stał się jednym z elementów życia intelektualnego kraju.

– Towarzystwo pozyskało sobie pewien kredyt zaufania moralnego w kręgach młodzieży i inteligencji^a.

– Największe osiągnięcia^b Towarzystwa to: „podjęte wspólnie z KSS „KOR” wysiłki umożliwiające podjęcie pracy badawczej osobom, które z powodów politycznych nie mogły jej prowadzić w strukturach oficjalnych^c. Ogłoszono apel do nauczycieli, apel do władz i robotników z 20 sierpnia br.; praca pięciu członków TKN w Komisji Ekspertów, współpraca z K[lubem] I[inteligencji] K[atolickiej].

– Różne zapotrzebowanie na odczyty, wykłady, pomoc w organizacji ośrodków badawczych.

– Podjęcie współpracy w działalności oświatowej i badawczej z organizacją^d „Solidarność”. Pierwszy ośrodek studiów społeczno-zawodowych

^{a-a} Fragment podkreślony odręcznie.

^b W dokumencie największymi osiągnięciami.

^{c-c} Fragment podkreślony odręcznie.

^d W dokumencie organizacjami.

powstał w Gdańsku przy Komisji Krajowej „Solidarność”. Drugi powstaje przy [NSZZ „Solidarność” Region] „Mazowsze”.

– „Rozpoczęto pracę przy organizacji Wszechnicy Robotniczej przy [NSZZ „Solidarność” Region] „Mazowsze” z szansą powstania wieczornych uniwersytetów robotniczych”.

– Nawiązanie współpracy z Wszechnicą Polską, Towarzystwem Socjologicznym i Towarzystwem Historycznym.

– „Propozycja zorganizowania pod koniec grudnia br. w jednym z warszawskich zakładów pracy kolejnego zebrania ogólnego TKN-u z działaczami „Solidarności” poświęconego współpracy”.

– Nowe formy współpracy wśród młodzieży studenckiej z jej organizacjami, przede wszystkim z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów, o czym była mowa w apelu do młodzieży i władz akademickich. Szereg członków TKN służy radą i pomocą w tworzeniu nowego związku, zarówno w Warszawie, jak i innych ośrodkach akademickich. Organizowane są wykłady i prelekcje TKN na terenie uczelni. Poczyniono starania, by wykłady te dostępne były również w formie broszur.

– Utworzenie zespołu zajmującego się sprawami szkoły i nauczycieli. Nawiązanie współpracy z organizacjami związkowymi nauczycieli, dotyczącej problemów społeczno-zawodowych oraz problemów nauczania historii, literatury. Prace w tym kierunku zostały już podjęte pod kierunkiem prof. Marii Janion.

– Zorganizowanie dużego, dwudniowego sympozjum poświęconego wydarzeniom czerwca i października 1956 roku.

– Pozyskać do współpracy [z] TKN większe grono osób, zwłaszcza ludzi młodych, którzy szukają dla siebie możliwości zaangażowania społecznego.

„Następnie zabrał głos doc. Jerzy **Jedlicki**, który omówił dokumenty opracowane przez Komisję Programową^e i rozkolportowane w środowiskach naukowych i akademickich.

Pierwszym dokumentem był list otwarty do przyjaciół i wychowawców rozesłany po kraju w liczbie 7,5 tys. egz[emplarzy] (z tego 2/3 przejęła Służba Bezpieczeństwa, dop[isek] redaktora niniejszej informacji).

Następnie jest oświadczenie w sprawie przywrócenia samorządnej organizacji studenckiej rozpowszechnione w 25 tys. [egzemplarzy] (z tego 1/3 trafiła do środowiska, dop[isek] MSW).

^{e-e} *Fragment podkreślony odręcznie.*

Jerzy Jedlicki omówił następnie artykuły ukazujące się w prasie krajowej dot[yczące] TKN-u.

°W dyskusji° zabrało głos kilka osób. Na uwagę zasługują następujące wypowiedzi:

1. Doc. Bronisław °Geremek°

– W ocenie działalności i programie na przyszłość położył akcent na działalność TKN-u w środowiskach akademickich i wśród młodzieży szkolnej.

– Traktowanie po partnersku grup związkowych „Solidarności” nauczycielskiej i pracowników kultury.

– °Wskazał na zapotrzebowanie środowiska robotniczego na działalność oświatową TKN-u°.

– Ustalenie instytucjonalnych form współpracy z innymi grupami i towarzystwami naukowymi.

2. Jacek °Kuroń°

Omówił sytuację panującą w ruchu związkowym. Krajowa Komisja Porozumiewawcza °„Solidarność” apeluje do członków związku o wstrzymanie żądań płacowych i przeprowadzenie dyskusji nad programem. Zdaniem Kurońa winny to być dyskusje intelektualne z robotnikami i musi to być kampania kształcenia świadomości społecznej. Zachęcał TKN do konkretnych form udziału w tej kampanii°.

3. Przedstawiciel Poznania

[Przedstawiciel Poznania] (nazwisko w trakcie ustalania) zaproponował, by Towarzystwo opracowało teoretyczne założenia programów społecznych.

Nauki społeczne wychodząc z pewnych teoretycznych założeń, winny zaproponować coś nowego, np. problem klas społecznych, które są w tym społeczeństwie opartym na głębokim podziale klasowym klasami wyrastającymi z niejasnego stosunku do środków przymusu. Są więc klasami politycznymi i ekonomicznymi. Chodzi o to, że TKN mógłby odegrać rolę inicjującą w organizowaniu grup inicjatywnych dla ludzi o różnych poglądach. Grupy te wysuwałyby programy, które byłyby przez TKN publikowane.

4. Kolejny mówca, profesor Wydziału Nauk Społecznych UW, odczytał oświadczenie Komisji Senatu UW do spraw analizy właściwych decyzji personalnych władz UW podjętych w latach 1968–1980. Dotyczyło ono postanowienia w sprawie pozbawienia stanowisk uniwersyteckich

m.in. B[ronisława] Baczki, Z[ygmunta] Baumana¹, Wł[odzimierza] Brusa, L[eszka] Kołakowskiego.

W drugiej części wystąpienia profesor nawiązał do sprawy cenzury. Zwrócił uwagę na udostępnioną w ubiegłym tygodniu wersję ministerialną projektu ustawy. Profesor dodał, że tekst ten zamierza opublikować redakcja „Kultury” ze swoim komentarzem.

5. Prof. Roman °Duda° – Wrocław

Mówił o przynależności pracowników nauki do „Solidarności”, współpracy TKN z młodzieżą akademicką we Wrocławiu oraz działalności Robotniczych Wszechnic „Solidarności” we Wrocławiu, których inauguracja nastąpiła w dniu 11 XI br.

Mówca °domagał się° również powiedzenia °prawdy o najważniejszych wydarzeniach 25-lecia w roku 1956, 1968, 1970 itd. Stwierdził, że nie można wyobrazić sobie odnowy bez usunięcia lawiny kłamstw, która przywaliła wydarzenia z roku 1968°.

Stwierdził dalej, że TKN nie jest głównym obiektem ataków i kłamstw, a takim obiektem jest KSS „KOR” i niektórzy jego członkowie. Jest rzeczą bardzo niemoralną to, że atakuje się KOR, nie pisząc, ile on liczy osób.

Następnie odczytano projekt uchwały (tekst w załączeniu), który po dokonaniu nielicznych poprawek zostanie powielony i rozkolportowany.

6. Prof. Adam °Kersten°, UMCS – Lublin

°Poinformował zebranych o wspólnej inicjatywie Komisji Porozumiewawczej Nauczycieli i koła „Solidarność” przy Wydz[iale] Historycznym UMCS o organizowaniu konwersatoriów poświęconych problemom zawodu nauczycielskiego [i] powołaniu w Lublinie Związkowej Wszechnicy Robotniczej°, której inauguracja odbyła się w dniu 11 listopada.

7. °Jan Józef Lipski°

Nawiązał do „odcinka chłopskiego”, który jego zdaniem został zaniedbany. °Przypomniał zduszone próby z Uniwersytetem Ludowym i uważał, że trzeba go reaktywować°.

8. Kolejna dyskusantka mówiła o problemach środowiska nauczycielskiego Warszawy, kierując pod adresem TKN-u następujące potrzeby środowiska:

¹ Zygmunt Bauman (ur. 1925) – socjolog, filozof. W latach 1945–1953 w Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego, do 1968 r. w PPR/PZPR, od 1969 r. na emigracji w Izraelu, następnie w Wielkiej Brytanii.

– Powołanie zespołu ekspertów, który by pracował nad przyszłym kształtem oświaty. Komisje, które powstały, chciałyby współpracować z TKN-em nad strukturą oświaty, organizacją i zarządzaniem placówkami oświaty, sytuacją prawną nauczycieli, programami, nad szkołą jako środowiskiem wychowawczym.

– Powołany ruch nauczycielski przy „Solidarności” powinien być źródłem i sposobem odnowy wewnętrznej nauczycieli.

– Potrzebne są wydawnictwa dla nauczycieli i TKN powinien tę sprawę rozwiązać.

– Nowe pismo „Informator Nauczycielski” powinno być miesięcznikiem i oprócz spraw środowiska winno poruszać i zamieszczać tematy inspirujące.

– Powstały dwie organizacje uczniowskie – Młodzieżowy Ruch Odnowy i Uczniowski Ruch Odnowy. Należy im pomóc pomyśleć o materiałach dla kół samokształceniowych oraz znaleźć odpowiednich ludzi.

9. Adam Michnik

Wyraził zadowolenie z projektu uchwały TKN-u i nawiązał w dyskusji do roku 1968.

Na zakończenie zabrał głos **Jerzy Holzer**, nawiązując do sprawy Wolnej Wszechnicy Polskiej. Stwierdził, że zadaniem Wszechnicy Robotniczej jest badanie, reprezentowanie środowisk naukowych itp. Założenia są takie: akcja odczytowa, poza tym akcja kulturalna i szkolenie działaczy^e. Odnośnie [do] pierwszej dziedziny, chodzi o rozszerzenie wiadomości humanistycznych. W ramach szkolenia związkowego szerzyć się będzie wiedzę o bezpieczeństwie i higienie pracy. Holzer nie miał wyobrażenia, jak ma wyglądać skonstruowanie tego niebywałego modelu naszej kultury. Stwierdził na zakończenie, że ^etemu tematowi poświęcone będzie najbliższe kolokwium^e.

^eRada Programowa TKN zaprosiła^e na wymienione zebranie ^e36 osób^e. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że nie wszystkie osoby wzięły w nim udział.

1985 marzec 20, Warszawa – Meldunek operacyjny dotyczący powstania i działalności TKN, opracowany przez inspektora Wydziału III Departamentu III MSW Aleksandra Cichockiego, tajne

W dniu 25 I 1978 roku Wydz[iał] III Dep[artamentu] III MSW wszczął sprawę operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Pegaz” na fakt powstania tzw. Towarzystwa Kursów Naukowych w ramach działających ówczesnie wykładów tzw. Latającego Uniwersytetu.

Celem powołania TKN było:

- rozszerzenie niezależnej myśli naukowej, a w tym przekazywanie wypaczonego obrazu najnowszej historii Polski,
- wypełnienie luki w świadomości młodzieży przez odpowiednie jej dokształcanie, a tym samym wychowanie i ukierunkowanie wrogich opozycyjnych kadr do przyszłej działalności politycznej z grona środowiska młodzieży akademickiej.

Wykładowcami TKN były osoby znane w przeszłości z prowadzenia działalności o charakterze antysocjalistycznym: Adam **Michnik**, Tadeusz **Kowalik**, Jacek **Kuroń**, Jerzy **Jedlicki**, Jan **Małecki**¹, Bohdan **Cywiński**, Tomasz **Burek**, Andrzej **Tyszka** i inni. Ponadto deklarację o powołaniu TKN podpisały ogółem 52 osoby, w tym poza Warszawą z takich ośrodków, jak Kraków, Wrocław, Lublin i Poznań. Powstały początkowo Komisja Programowa i Komisja Problemowa. Organizowane spotkania i wykłady odbywały się w szeregu prywatnych mieszkań^a członków i sympatyków TKN.

W toku prowadzenia sprawy podjęto szerokie działania operacyjne zmierzające do ograniczenia i likwidacji działalności Towarzystwa Kursów Naukowych. Zabezpieczano na bieżąco, poprzez osobowe źródła informacji, dopływ wiadomości o terminach, miejscu i tematyce kolejnych wykładów. Dokumentowano dla potrzeb jednostek śledczych w drodze nagrywania na taśmę magnetofonową kolejnych wykładów. Koordynowano działania poszczególnych jednostek wojewódzkich, inspirując je do podej-

^a W dokumencie mieszkaniach.

¹ Jan Małecki – bliższych danych nie ustalono.

mowania odpowiednich przeciwdziałań. Prowadzono szereg rozmów ostrzegawczych z członkami Towarzystwa, informowano władze uczelni, organizacje społeczne. Objęto operacyjną kontrolą również animatorów, jak i wykładowców.

Powyższe działania doprowadziły do malejącej frekwencji na wykładach TKN. Ustalono przy tym, że faktyczny wpływ na działalność Towarzystwa mają Jerzy **Jedlicki**, Tadeusz **Kowalik**, Bronisław **Geremek**, Stefan **Amsterdamski** (pracownicy naukowcy PAN) oraz Andrzej **Celiński**.

Poza Warszawą stosunkowo silne ośrodki TKN istniały w Krakowie i we Wrocławiu. Po kolejnych niepowodzeniach w roku akademickim 1979/1980, kiedy to przeprowadzono tylko jeden wykład publiczny, podjęto nowe kierunki i metody działania.

TKN nastawiło się głównie na działalność wydawniczą. Powstały tzw. „Zeszyty TKN”, a drukowaniem ich zajęła się Niezależna Oficyna Wydawnicza. Wydano szereg opracowań i publikacji o charakterze antysocjalistycznym. Jednocześnie ustalono, że nowym obszarem zainteresowania TKN stało się środowisko młodzieży szkoły średniej i nauczyciele. Powołano specjalną 10-osobową Komisję do spraw Szkoły, na czele której stanął Marian Małowist. Opracowywano tzw. wkładki do podręczników, głównie historii. TKN ogłosiło tzw. *List otwarty do nauczycieli i wychowawców*, który został opublikowany w „Biuletynie KSS »KOR«” w czerwcu 1980 roku i omówiony w lipcu w audycji RWE. W imieniu zebrania ogólnego TKN list ten podpisali: Wł[adysław] **Bartoszewski**, Wł[adysław] **Bieńkowski**, M[arian] **Brandys**, St[anisław] **Hartman**, Wł[adysław] **Kunicki-Goldfinger**, M[arian] **Małowist**, T. **Małowist**², T[adeusz] **Mazowiecki**, Jan Józef **Szczepański**.

Na uwagę zasługuje także działalność TKN-u poza granicami Polski. Z inicjatywy Krzysztofa **Pomiana** – rzecznika zagranicznego TKN mieszkającego w Paryżu, powstał Międzynarodowy Komitet Poparcia dla Wolności Nauczania w Polsce^b skupiający 65 uczonych i pisarzy wywodzących się z kręgów socjaldemokratycznych i syjonistycznych, a nawet prolewicowych. Członkami tego Komitetu byli m.in. **Bauman**, **Batko**,

^b W dokumencie Międzynarodowy Komitet Pomocy dla TKN.

² Wśród sygnatariuszy *Listu otwartego do nauczycieli i wychowawców* nie pojawia się T. Małowist (nazwisko prawdopodobnie błędnie zapisane przez autora dokumentu). Jest natomiast niewymieniony w dokumencie Jacek Woźniakowski, zob. Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna...*, s. 692–703.

Hirszowicz³, Kołakowski, Łaski⁴, Pomian i Smolarowie. Aby wzmocnić pozycję TKN-u w kraju i przyciągnąć do tej instytucji znanych przedstawicieli świata nauki, ośrodki antysocjalistyczne za granicą ustaliły, że na stypendia i staże naukowe zapraszani będą przede wszystkim naukowcy rekomendowani przez tę organizację. Typowaniem i rekomendowaniem zajmowali się B[ronisław] **Geremek** i R[yszard] **Herceżyński**.

Sytuacja polityczna kraju, do której doprowadziło przesilenie sierpniowe 1980 roku, spowodowała, że większość działaczy TKN-u aktywnie włączyła się w prace NSZZ „Solidarność”. W skład Komisji Ekspertów M[iędzyzakładowego] K[omitetu] S[trajkowego] w Gdańsku weszli m.in. T[adeusz] **Mazowiecki**, B[ronisław] **Geremek**, T[adeusz] **Kowalik**, J[adwiga] **Staniszis**, W[aldemar] **Kuczyński**, B[ohdan] **Cywiński**. Wiele dokumentów NSZZ „Solidarność” zostało opracowanych przez tych działaczy TKN-u.

W lutym 1981 roku decyzją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Towarzystwo Kursów Naukowych zostało rozwiązane. Wszyscy działacze TKN aktywnie włączyli się w działalność związku.

Wprowadzenie stanu wojennego na terytorium PRL w dniu 13 XII 1981 roku zawiesiło i rozwiązało wszelkie związki o charakterze zawodowym. Większość działaczy TKN została internowana. Od tej pory nie stwierdzono prób reaktywowania TKN.

Źródło: AIPN, 0222/193, t. 6, k. 180–182, mps.

³ Maria Bielińska-Hirszowicz (1925–2007) – socjolog, w 1968 r. z przyczyn politycznych zwolniona z pracy na UW, od 1970 r. na emigracji.

⁴ Kazimierz Łaski (ur. 1921) – ekonomista. W 1968 r. z przyczyn politycznych zwolniony z pracy w SGPiS, od 1969 r. na emigracji.

WYKAZ SKRÓTÓW

AFP	– Agence France Presse (agencja prasowa)
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AK	– Armia Krajowa
ANSA	– Agenzia Nazionale Stampa Associata (agencja prasowa)
AR	– Akademia Rolnicza
ARD	– Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland (stacja radiowa i telewizyjna)
ASW	– Akademia Spraw Wewnętrznych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
AWF	– Akademia Wychowania Fizycznego
BBC	– British Broadcasting Corporation (stacja radiowa i telewizyjna)
BP	– Biuro Polityczne
CBS	– Columbia Broadcasting System (stacja radiowa i telewizyjna)
CIA	– Central Intelligence Agency (Centralna Agencja Wywiadowcza)
CIEL	– Le Comité des Intellectuels pour l'Europe des Libertés (Komitet Intelektualistów na rzecz Europy Wolności)
CK	– Centralny Komitet
CSRS	– Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
DiP	– Doświadczenie i Przyszłość
DPA	– Deutsche Presse Agentur (agencja prasowa)
GUKPPiW	– Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
IBL	– Instytut Badań Literackich
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
IPSiR	– Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji
KC	– Komitet Centralny
KD	– Komenda Dzielnicowa, Komitet Dzielnicowy
KDL	– Kraje Demokracji Ludowej

KdsBP	–	Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KGB	–	Komitet Gosudarstwiennoj Biezopastnosti (Komitet Bezpieczeństwa Państwowego)
KIK	–	Klub Inteligencji Katolickiej
KK	–	Komisja Krajowa
kk	–	kodeks karny
KKP	–	Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KM	–	Komenda Miejska
KMiP	–	Komenda Miejska i Powiatowa
KO	–	kontakt operacyjny
KOR	–	Komitet Obrony Robotników
KP	–	Komenda Powiatowa
kpk	–	kodeks postępowania karnego
KPN	–	Konfederacja Polski Niepodległej
KPSN	–	Komitet Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu
KPZR	–	Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	–	Krajowa Rada Narodowa
KS	–	Komenda Stołeczna
KSS „KOR”	–	Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”
KUL	–	Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW	–	Komenda Wojewódzka, Komitet Wojewódzki
KZ	–	Komitet Założycielski
KZD	–	Krajowy Zjazd Delegatów
MBP	–	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MEN	–	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MKS	–	Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MKZ	–	Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MO	–	Milicja Obywatelska
MSW	–	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	–	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MNSWiT	–	Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki
NKGB	–	Narodnyj Komissariat Gosudarstwiennoj Biezopastnosti (Ludowy Komissariat Bezpieczeństwa Państwowego)
NKWD	–	Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł (Ludowy Komissariat Spraw Wewnętrznych)
NRD	–	Niemiecka Republika Demokratyczna
NSZZ	–	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy

NZS	– Niezależne Zrzeszenie Studentów
NZWN	– Niezależny Zespół Współpracy Naukowej
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PFT	– Papieski Fakultet Teologiczny
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKS	– Państwowa Komunikacja Samochodowa
POP	– Podstawowa Organizacja Partyjna
PP	– podśluch pokojowy
PPN	– Polskie Porozumienie Niepodległościowe
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PPS-WRN	– Polska Partia Socjalistyczna „Wolność-Równość-Niepodległość”
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
PT	– podśluch telefoniczny
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUdsBP	– Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PW	– Politechnika Warszawska
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PWSSP	– Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych
PWr	– Politechnika Wrocławska
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RKK	– Regionalna Komisja Koordynacyjna
RKW	– Regionalna Komisja Wykonawcza
RMP	– Ruch Młodej Polski
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RWD	– Ruch Wolnych Demokratów
RWE	– Radio Wolna Europa
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SGH	– Szkoła Główna Handlowa

SGPiS	– Szkoła Główna Planowania i Statystyki
SKS	– Studencki Komitet Solidarności
SPP	– Stowarzyszenie Pisarzy Polskich
SS	– Schutzstaffeln (Sztafety Ochronne)
STS	– Studencki Teatr Satyryków
SUSW	– Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
SZMP	– [Federacja] Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej
SZSP	– Socjalistyczny Związek Studentów Polskich
TKN	– Towarzystwo Kursów Naukowych
TUR	– Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych
TVP	– Telewizja Polska
TW	– tajny współpracownik
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika
UPI	– United Press International (agencja prasowa)
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
WiN	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WKP(b)	– Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików)
WP	– Wojsko Polskie
WSP	– Wyższa Szkoła Pedagogiczna
WSW	– Wojskowa Służba Wewnętrzna
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WZZ	– Wolne Związki Zawodowe
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZLP	– Związek Literatów Polskich
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego

- ZR – Zarząd Regionu
- ZSP – Związek Studentów Polskich
- ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
- ZSRS – Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
- ZWZ – Związek Walki Zbrojnej

INDEKS NAZWISK

- „13” TW 94
- „Adam” TW 187
- Adamski Franciszek 63
- Ajnenkiel Andrzej 195
- Akst-Lipszyc Katarzyna 431
- Albrecht Jerzy 234
- Amsterdamski Piotr 107
- Amsterdamski Stefan 34, 38, 52, 56–58, 62, 63, 65, 67, 80, 103, 145, 146, 148, 150, 152, 157, 158, 162, 171, 177, 180, 190, 198, 200, 209, 211, 231, 246, 264, 273, 276, 277, 301, 310, 315, 317, 318, 324, 325, 331, 332, 354, 358, 362, 364, 365, 367–372, 374, 387, 389, 390, 392, 401–404, 428, 441, 443–446, 451, 457, 459, 463, 467–470, 473, 479
- Anderman Janusz 92
- Andrzejewski Jerzy 27, 31, 88, 354, 365
- Andrzejewski Marek 454
- Augustynek Zdzisław 457
- Ayer Alfred 434
- Babaryko Andrzej 108
- Baczko Bronisław 26, 27, 29, 40, 149, 369, 476
- Bader Erik Michael 89
- Baniecka Zofia 85, 91, 104, 203, 221, 319, 359, 367, 401–405, 418, 428, 432, 443, 450–452, 456, 457
- Barańczak Stanisław 31, 32, 34, 36, 37, 40, 48, 63, 70, 92, 113, 114, 125, 126, 134, 157, 162, 246, 277, 360, 365, 411
- Barański Marek 34, 250, 376
- Bartoszewicz Witold 33
- Bartoszewski Władysław 34, 38, 39, 42, 63, 158, 162, 171, 177, 200, 202, 209, 211, 213, 246, 276, 358, 359, 364, 365, 367, 374, 378, 382, 389, 393, 416–418, 425, 426, 430–433, 436, 443, 444, 462, 467, 479
- Bartyzel Jacek 253
- Batko-Sonik Liliana 107, 479
- Bauman Zygmunt 27, 29, 40, 476, 479
- Bazel Anna 108
- Bąkowski Paweł 257
- Beksiak Janusz 307, 343
- Beria Ławrientij 233
- Berman Jakub 234
- Beylin Paweł 28
- Bieja Stanisław 330, 347
- Bielińska-Hirszowicz Maria 480
- Bieliński Konrad 37, 267, 274, 275, 305, 306, 335, 341, 368
- Bieńkowski Władysław 34, 62, 63, 135, 148, 162, 276, 282, 284, 296, 315, 360, 368, 369, 384, 393, 411, 412, 418, 429, 465, 479
- Bierezin Jacek 33, 92, 108
- Bierut Bolesław 234

- Bilewski Krzysztof 454
 Bill Jan 422
 Blajfer Bogusława 35
 Blumsztajn Seweryn 37, 84, 224, 227,
 228, 239, 266, 267, 305
 Bobiński Krzysztof 301, 305
 Bobrowski Czesław 57, 276, 318, 360,
 365
 Bocheński Jacek 28, 30, 34, 63, 92, 451
 Bochwic Teresa 26
 Bogucka Teresa 96–98, 157
 Bogusławski Andrzej 157
 Bohr Ryszard 139, 140, 143
 Bojarska Anna 107
 Böll Heinrich 40
 Bondar Włodzimierz 143
 Boratyńska Magda 99
 Boratyński Maksymilian 99
 Borkowicz Leonard 243
 Borowik W. 221, 223, 233
 Borowska Maria 209, 210, 229, 236,
 237, 243–245, 267–269
 Borowska Mira zob. Borowska Maria
 Borowski Kazimierz 154
 Borucki Jacek 255, 257, 258, 260
 Borusewicz Bogdan 35, 109
 Boruta-Spiechowicz Mieczysław 253
 Bradel Zdzisław 137
 Brandys Kazimierz 30, 34, 39, 92, 185,
 186, 263, 363, 443, 448, 449–451
 Brandys Marian 28, 34, 44, 63, 78,
 157, 184–187, 269, 315, 363, 364,
 451, 479
 Bratek Małgorzata 114, 125, 126, 412
 Bratek Stanisław 126
 Bratkowski Stefan 41, 307, 336, 418,
 429
 Brodzka-Amsterdamska Alina 34, 392,
 401–403, 405, 419
 Brus Włodzimierz 29, 40, 107, 261,
 434, 445, 467, 476
 Brykczyński Jerzy 92
 Buczyńska-Garewicz Hanna 34, 158,
 295, 376, 392, 401–404, 416
 Budkowska Janina 34, 120, 138, 140,
 406
 Budrewicz Leszek 155, 321, 322
 Bugaj Ryszard 34, 429
 Burda Andrzej 307, 362, 371, 387, 409,
 410, 419, 427, 429
 Burek Tomasz 34, 36, 37, 39, 51, 62,
 63, 92, 102, 134, 157, 171, 178,
 203, 211, 246, 277, 302, 315, 322,
 354, 365–367, 389, 392, 401–404,
 417, 433, 468, 478
 Butkiewicz Andrzej 110
 Byszewski Piotr 30
 Cała Alina 431
 Cat-Mackiewicz Stanisław 25
 Celińska Grażyna 264
 Celiński Andrzej 33, 34, 40, 55, 57, 61,
 75, 76, 103, 113, 114, 131, 146, 148,
 155, 156, 158, 162, 169–171, 178,
 181, 201, 207–209, 220, 225, 239,
 240, 264, 271, 276, 297, 310, 315,
 317, 318, 325, 331, 346, 349, 358,
 359, 362–364, 367–374, 379, 387,
 392, 401, 403, 404, 410, 416, 417,
 421, 425, 429, 430, 436, 443, 445,
 446, 450, 452, 462, 469, 470, 479
 Celiński Wojciech 90, 103, 268
 Cetwiński Marek 376
 Chamcówna Mirosława 34, 73, 147,
 158, 178, 198, 199, 238, 315, 321,
 429, 467
 Chilecki Andrzej 196
 Chmielewski Witold 25
 Chodakowski Jan 92
 Chojecki Mirosław 33, 145, 181, 236,
 243, 256, 258, 261, 262, 266, 315,
 418, 465

- Chojnowska-Listkiewicz Krystyna 370
 Choma-Jusińska Małgorzata 31
 Chruszczow Nikita 234
 Churchill Winston 395, 420
 Chwedończuk Bohdan 3 15
 Cichocki Aleksander 139, 155, 165,
 167–169, 182, 188, 196, 198, 200,
 206, 208, 209, 211, 213, 215, 225,
 227, 238, 239, 241, 246, 248, 249,
 255, 261, 264, 271, 273, 302, 304,
 305, 309, 310, 315, 317, 321, 324,
 329, 331, 333, 335, 337, 339, 341,
 342, 345, 354, 358, 359, 362, 392,
 395, 408–410, 415–417, 421, 432,
 434, 436, 441, 445, 451, 453, 456,
 459, 470, 472, 473, 478
 Cichoń Wiesław 114
 Ciszkowski Józef 137
 Cohn Ludwik 227, 228, 239, 362, 371,
 428
 Cwynarowicz Zygmunt 260, 301, 369
 Cyrankiewicz Józef 28, 234
 Cywiński Andrzej 190
 Cywiński Bohdan 23, 34, 35, 42, 62,
 63, 65, 75–79, 122, 123, 128, 130,
 131, 134, 142, 148, 158, 162,
 171–173, 177, 178, 188–191, 206,
 207, 214, 227, 228, 276, 297, 301,
 315, 320, 325, 331, 345, 364, 369,
 370, 374, 406, 415–417, 427, 433,
 435–437, 439, 442, 443, 445, 465,
 478, 480
 Cywiński Jan 93, 131, 149, 305, 425
 Czapliński Władysław 26
 Czaputowicz Jacek 468
 Czarny Marek 409
 Czcibor-Piotrowski Andrzej 157
 Czuma Andrzej 50, 92, 136, 253
 Dajczgewand Józef 243
 Danecki Ryszard 47
 Dayová Barbara 43
 Dąbrowska Iwona 99
 Dąbrowski Bronisław 206, 207
 Dąbrowski Witold 28
 Dąbska Izydora 34, 58, 71
 Dejmek Kazimierz 362, 363, 371
 Dembowski Bronisław 36, 202, 211,
 360, 367
 Doziuk-Lityńska Anna 97
 Domagała Zdzisław 398, 399
 Doncbach-Jankowska Elżbieta 100
 Dorn Ludwik 87, 89, 218, 365, 366
 Doroszevska Urszula 87, 89, 95, 102,
 156, 320, 418, 431
 Drawicz Andrzej 34, 93, 444, 463
 Drugestra D. 85
 Drzewiński Wojciech 116
 Dubiel Jarosław 257, 260
 Duda Roman 34, 63, 73, 147, 155, 156,
 238, 321, 476
 Dudek Antoni 27
 Dudziak Aleksander 126
 Dunin-Horkowicz Kinga 108
 Dutkiewicz Józef 430
 Dworak Jan 92
 Dybich Jan 59, 78
 Dygat Stanisław 27
 Dyk Piotr 110
 Dymarski Lech 48, 454
 Dzienia K. 96, 102
 Dziewanowski Kazimierz 425, 428, 429
 Dziewicka-Jokatow Maria 34, 315, 319,
 324, 361, 365, 368, 401, 403
 Ehrenkreutz Andrzej 182
 Eisler Jerzy 27–30, 36
 „Elżbieta” TW 94
 Engelking-Boni Barbara 431
 Erdman-Walendowska Anna 370
 „Ewa” KO 453
 „Ewa” TW 94

- Fałkowski Wojciech 33, 103, 302, 303
 Fenrych Włodzimierz 115
 Ficowski Jerzy 239, 323
 Fiedor Karol 377
 Fik Marta 30, 184
 Filipczak Tomasz 92, 99
 Filipek Włodzimierz 48, 115, 427, 428
 Filipiak Joachim 117
 Filipowicz Kornel 34, 41, 71, 422
 Folcik Jerzy 330, 339, 341, 347, 349
 Fraser Douglas A. 338
 Frąckiewicz Wojciech 309
 Friszke Andrzej 26–31, 37, 40, 42, 43

 Gajewski Waclaw 34, 63, 300, 401–403
 Galus Edward 462
 Garlicki Andrzej 195
 Garwacki Zbigniew 89
 Gąsior Waldemar 171, 251, 276, 374
 Geremek Bronisław 34, 42, 55, 56, 103, 104, 325, 345, 358, 362, 363, 371, 374, 387, 392, 393, 395, 401, 420, 428, 429, 432–434, 441, 444, 446, 447, 451, 452, 456, 457, 459, 463, 464, 467–469, 470, 475, 479, 480
 Geresz Jerzy 102
 Giedroyc Jerzy 136, 182, 183, 196, 197, 231
 Gielbert 325
 Gierek Edward 29, 37, 41, 282, 283
 Gieysztor Aleksander 26
 Gleichgewicht Aleksander 35
 Gleichgewicht Bolesław 34, 73, 147, 190, 238, 315, 321
 Gleichgewicht Helena 321
 Głębocki Henryk 106
 Głowiński Michał 34, 64, 134, 157, 158, 162, 360, 365, 371, 392, 401–403, 419, 427
 Gnur Andrzej 435
 Gołaska Mieczysława 392, 417
 Gołubiew Antoni 34, 58, 71, 374, 393
 Gombrowicz Witold 25, 109, 392, 419
 Gos L. 431
 Gotowiec M. 342
 Gotowski Bogdan 41, 429
 Górski Jan 214
 Górski Janusz 143
 Górski Konrad 26, 34, 120, 138, 140, 141, 143, 406
 Grabińska Hanna 452
 Grabowski J. 454
 Grabowski Zbigniew 184
 Grochowski Zygmunt 138
 Grochulska Barbara 55
 Gross Jan Tomasz 196
 Groszkowski Janusz 62, 65, 362
 Grotowicz Viktor 321
 Grudziński Mieczysław 85, 236, 243
 Grzegorzczak Andrzej 80, 91, 363
 Grzegorzczak Tomasz 91
 Grzegorzczak Zofia 91
 Grzegorzczak Renata 135, 157
 Grzywaczewski Maciej 33
 Gugulski Ireneusz 104, 135, 162
 Gugulski Marcin 320
 Gulbinowicz Henryk 358, 371
 Guze Joanna 34, 65

 Hahn Hans 197
 Hall Aleksander 39, 253
 Halwierz zob. Hall Aleksander
 Hartman Stanisław 34, 64, 73, 147, 155–157, 171, 190, 238, 315, 377, 479
 Hass Ludwik TW „Woliński” 213, 384, 464
 Hauke-Ligowski Aleksander 34, 206, 415, 417, 426
 Heidegger Martin 106
 Hemmerling Zygmunt 3 1, 34, 42, 54, 185, 428, 479
 „Heniek” TW 48

- Herbert Zbigniew 30, 423
Herczyński Ryszard 52, 56, 198, 480
Herling-Grudziński Gustaw 41
Hertz Paweł 27
Hirszowicz Maria 29, 40
Hłasko Marek 109
Holtz Teresa 135, 162
Holzer Jerzy 34, 41, 443, 447
Hołuj Tadeusz 422
Houwalt G. 431
Hrabal Bohumil 263
Hubert Stanisław 64
Hübner Piotr 24
- Igielska Łucja 141
Iwazskiewicz Jarosław 330
Iwazskiewicz Krystyna 341
- Jabłoński Aleksander 34, 120, 138–
–140, 406
Jabłoński Henryk 282, 329
Jan Paweł II 38, 136, 344, 364
„Jan” TW 48
Janion Maria 34, 58, 64, 84, 134, 146,
157, 158, 372, 401–405, 451, 457,
474
Jankowski Jaromir TW „Piasecki” 155,
156
Janów Jerzy 47, 113, 460
Janusz Kazimierz 92, 94, 112
Janusz N.N. 190
Jasiński Jacek 74
Jaskuła Zdzisław 108
Jastrun Mieczysław 27
Jastrzębski Andrzej 32
Jawłowska-Curlanis Aldona 34, 38, 52,
57, 64, 104, 179, 276, 285–287,
291, 296, 315, 317, 327, 331, 346,
354, 361, 364, 365, 368, 372, 374,
378–380, 401–404, 463, 467
Jaworski Zygmunt 329
- Jażdżewski Konrad 30
Jedlicki Jerzy 34, 51, 56, 61, 64, 67, 75,
78–80, 90, 103, 145, 146, 158, 159,
162, 177, 179, 200, 202, 205, 221,
222, 225, 246, 273, 296, 297, 315,
319, 320, 324, 325, 354, 359, 364,
367, 370, 372, 378, 380, 384, 385,
389, 392, 393, 401–404, 418, 425,
429, 431–434, 436, 441, 442, 444,
446, 451, 456–458, 463, 467, 469
Jedlicki Witold 26
Jedliński Jaromir 116
Jeleń Bogdan 454
Jeśmian Wojciech 107
Jędruszczak Hanna 360
„Joanna” TW 94, 131, 132, 151, 153, 167
Johansson Sten 229, 230, 236, 237,
243, 244, 300, 326, 360, 365
„Jolka” TW 169, 170, 309
Józefiak Cezary 429
Juniewicz Maciej 98
- Kabaciński Stanisław 195
Kaczmarek I. 118
Kaczmarek Jan 119
Kafarski Marian 268, 369
Kalb Barry 268, 269, 306, 337, 350,
369
Kamiński Łukasz 24, 29, 31, 32, 34
Kapeczyński Piotr 131, 149
Karpik Stanisław 217
Karpiński Jakub 34, 64, 87, 157
Karpiński Wojciech 361, 365
Kasproicz Jan 252
Kasprzycka 321
Kąkol Kazimierz 426
Kelus Jan Krzysztof 113
Kersten Adam 34, 38, 58, 64, 143, 144,
171, 315, 331, 345, 359, 361, 362,
365, 371, 376, 385, 396, 442, 443,
457, 464, 476

- Kersten Krystyna 362, 371, 425, 428,
 434, 456, 457
 Kećik Marzenna 412
 Kećik Wiesław Piotr 217, 251–254,
 336, 412
 Kępiński 102
 Kielanowski Jan 31, 34, 40, 52, 57,
 64, 65, 74, 119, 158, 162, 171,
 180, 182, 199, 208, 227, 228, 239,
 251, 252, 254, 256, 258, 271, 272,
 274–276, 284, 292–294, 300, 301,
 315, 319, 325, 329, 331, 336, 347,
 351, 364, 368–370, 374, 410, 425,
 428, 431, 433, 438, 445, 463
 Kieniewicz Stefan 26, 363, 371
 Kijowski Andrzej 30, 32, 34, 41, 42,
 64, 90, 114, 131, 134, 158, 162,
 179, 182, 184, 246, 276, 284, 316,
 329, 347, 360, 364, 365, 368, 371,
 425, 428, 429
 Kisielewski Stefan 148, 162, 426
 Klech Zygmunt 151
 Klekowski Janusz 245
 Klimowicz Mieczysław 158
 Knyziak Zenon 119, 159, 236
 Kolbowicz Marian 120, 205
 Koleśnik Bernard TW „Marek Walicki”
 329, 333
 Kołakowski Leszek 122, 149, 160,
 165, 190, 261, 306, 327, 369, 372,
 391, 393, 434, 445, 467, 476, 480
 Kołakowski Marek 117
 Komorowska Anna 88
 Komorowski Bronisław 87, 88
 Konieczny Zbigniew 455
 Konorski Bolesław 34, 409, 419
 Konwicki Tadeusz 28, 30, 32, 99
 Koraszewski Andrzej 196
 Korkozowicz Bartosz 27
 Kosowski T. 262
 Kostlán Antonín 24
 Kostrzewski Józef 26
 Köszeg Ferenc 43
 Kotarbiński Tadeusz 26
 Kotlarek Zbigniew 192, 454
 Kott Jan 27
 Kowalczyk Honoriusz 426
 Kowalik Tadeusz 34, 38, 42, 50, 55,
 57, 61, 67, 102, 103, 106, 145,
 146, 148, 158, 162, 171, 177, 179,
 201, 203, 205, 218, 225, 231, 236,
 243, 244, 267, 276, 284, 302, 316,
 318, 325, 329, 331, 347, 354, 359,
 362, 364–371, 374, 387, 389, 393,
 401–404, 426, 428, 430, 433, 436,
 441, 445, 446, 460, 461, 463, 467,
 469, 478–480
 Kowalska Anka 31, 94, 215, 218, 227,
 228, 256, 258, 268, 269, 305, 362,
 369, 371, 428, 432, 433, 451
 Kowalski Sergiusz 102
 Kozłowski Stefan 348
 Krajewski Andrzej 30
 Krajewski Stanisław 431
 Krasiniński Andrzej 425, 428
 Krasnowolski Stanisław 34, 409
 Kraszewski Zbigniew 206
 Krawczyk Elżbieta 89, 323
 Kretkowski Sławomir 255, 257, 258,
 261, 262, 268, 372
 Król Marcin 34, 250, 345, 360, 365,
 371, 392, 416, 417
 Kruczkowska Maria 91
 Kruk Roland 95
 Krukowski M. 431
 Krupski Janusz 137
 Krynicki Ryszard 411, 451
 Krzemińska M. 431
 Krzysztoporski Adam 133, 312, 425, 467
 Krzywicki Andrzej 34, 147, 238, 409
 Książczak Mieczysław 255–258, 260,
 266, 267

- „Kuba” TW 460
 Kubacka Ewa 116
 Kubiak Feliks 114
 Kubiak Jacek 48, 114, 115, 126, 412, 426, 427, 454, 455, 460
 Kuczyński Waldemar 34, 39, 42, 218, 361, 365, 388, 416, 429, 444, 447, 468, 480
 Kula Marcin 29
 Kula Witold 26
 Kulmacz Tadeusz 330, 339, 347, 348
 Kunicki-Goldfinger Marek 34, 43
 Kunicki-Goldfinger Władysław 78, 80, 102, 103, 143, 144, 202, 209, 295, 300, 316, 319, 324, 325, 329, 331, 347, 362, 368, 370, 376, 401, 402, 404, 433, 457, 463, 464, 479
 Kurczewska Maria Joanna 80
 Kurkowska Halina 157, 388
 Kuroniowie 256, 258, 271, 275, 297, 319
 Kuroń Grażyna (Gajka) 37, 249, 257, 258, 267, 274, 305, 337, 341
 Kuroń Henryk 37, 268, 269
 Kuroń Jacek 28, 34, 35, 37, 38, 40, 42, 44, 50, 54, 55, 61, 62, 67, 76, 83–85, 89, 92, 93, 105, 110, 122, 123, 132, 137, 160, 164, 165, 177, 185, 198, 200–202, 205, 209, 211, 212, 217–219, 223–225, 227–229, 231, 233, 236, 239, 241–244, 246, 249, 251, 255–262, 265–278, 282, 285, 288, 289, 296–299, 301, 302, 304–314, 319, 324, 327, 330, 333–337, 339–343, 347–351, 356, 357, 359, 362, 364, 366–372, 387, 389, 391, 408–410, 415, 416, 428, 429, 432, 435, 443, 464, 475, 478
 Kuroń Maciej 37, 98, 249, 257, 268, 274, 305, 341
 Kuśmierek Józef 307, 430
 Kuzera Leszek 150
 Kwiatkowski Tadeusz 356
 Lange Oskar 106
 Lawina Anatol 98
 Lazari-Pawłowska Ija 430
 Lebedziński Aleksander 191
 Leon XIII 36
 Lerski Jerzy 41
 Lesiakowski Krzysztof 30, 32
 Lesner Andrzej 74
 Leśnodorski Bogusław 362
 Lewicki Jan 276
 Ligocka Ewa 33
 Liniarski-Mścisław Władysław 253
 Lipiński Edward 31, 34, 40, 52, 55, 103, 160, 165, 171, 190, 227, 239, 251, 300, 301, 335, 342, 359, 361, 365, 377, 425, 428, 431, 433, 436, 437, 439, 440, 444, 446
 Lipski Jan Józef 26, 31, 34, 37, 40, 44, 156, 167, 171, 202, 209, 239, 240, 251, 288, 296, 298, 301, 305, 316, 321, 322, 335, 359, 360, 365, 367, 370, 374, 377, 385, 425, 428, 433, 464, 465, 476
 Lipski Jan Tomasz 425
 Lipszyc Henryk 431
 Lisiecka Sławomira 108
 Lisiecki Wiesław 116
 Lityński Jan 88, 89, 137, 225, 236, 243, 244, 269, 322, 412
 Lorentz Stanisław 402
 Lorenz Andrzej 435
 Lutyński Jan 430
 Lvof Andre 40
 Łapiński Zdzisław 43, 416, 433, 444
 Łaski Kazimierz 480
 Łazowska-Świeszkowska Helena 236, 243

- Lozińska Eugenia 99
 Luczak Alojzy Andrzej 47
 Luczywo Helena 310
 Łukasiewicz Piotr 102, 361, 365, 401,
 404, 468
 Łukawer Edward 34, 106, 107

 Macierewicz Antoni 33, 50, 87, 94, 105,
 160, 165, 190, 226, 302, 303, 427
 Maciszewski Jarema 330
 Madajczyk Czesław 159
 Madej Bogdan 255, 257
 Maj Andrzej 87, 131
 Majchrowski Krzysztof 448
 Majle Marek 257, 258
 Małanowski Jan 41
 Malec Jacek 322
 Maleszka Lesław TW „Ketman”,
 „Return”, „Tomek” 106, 323
 Malewska Hanna 34, 58, 71, 178
 Malicki Wojciech 37, 267
 Maliszewski Edward 116
 Małecki Jan 478
 Małek Wojciech 117
 Małowist Marian 34, 57, 146, 402–404,
 467, 479
 Małowist T. 479
 „Marcin” TW 94
 Marczevska J. 431
 Margol Waclaw 349
 Market Waclaw 430
 Markiewicz I. 431
 Markuszewski Jerzy 182, 185
 Marsch-Potocka Renate 301, 369
 Marszałkowski Tomasz 27
 Marszankowski Ireneusz 172
 Marusarz Stanisław 298, 370
 Maryńczak Witold 396
 Masaryk Tomáš Garrigue 39, 393, 418,
 458
 Matwin Władysław 234

 Mazowiecki Tadeusz 34, 42, 131, 145,
 171, 180, 206, 207, 214, 225, 236,
 243, 244, 276, 293, 316, 329, 360,
 364, 365, 384, 392, 393, 421, 425,
 428, 429, 446, 459, 479, 480
 Mączak Antoni 452
 Melchior M. 431
 Meyer Piotr 455
 Mężydło Antoni 109
 Mięso Józef 158
 Micewski Andrzej TW „Michalski”
 i „Historyk” 248
 Michalczak Piotr 455
 Michałowski Zygmunt 196
 Michejda Narmi Joanna 203, 318, 354,
 367, 402–404
 Michnik Adam 27, 28, 34, 35, 37,
 38, 40, 42, 50, 56–58, 61, 62, 64,
 65, 67, 74, 76, 77, 83, 84, 87–92,
 97, 102–107, 110, 111, 113, 114,
 122, 123, 132, 135–137, 148, 156,
 160, 162, 164, 165, 169, 171, 172,
 177, 182, 185, 190, 195, 201, 203,
 205, 211–214, 216, 225, 229, 231,
 233–236, 239, 243, 244, 254, 266,
 267, 269, 273–275, 277, 278, 288,
 289, 295, 296, 299, 301, 305–307,
 311, 316, 319, 325, 327, 335–337,
 343, 354, 359, 362, 365–367, 369,
 371, 372, 378, 381, 382, 385, 389,
 391, 412, 415, 416, 418, 425, 428,
 429, 431, 432, 434, 444, 445, 448,
 450, 451, 464, 468, 477, 478
 Mikołajska-Brandys Halina 31, 34,
 40, 58, 64, 184, 282, 296, 305, 316,
 363, 369, 433
 Milewicz Ewa 368
 Miłosz Czesław 108, 109, 149, 323,
 369, 392, 419
 Minkiewicz Adam 343
 Mirski Światopełk 333

- Miziołek Władysław 206
Moczarski Kazimierz 235, 351
Moczulski Leszek 50, 84, 85, 92, 110,
112, 253, 254, 466
Modzelewski Jerzy 206
Modzelewski Karol 27, 28, 54
Morawski Jerzy 234
Morawski Stefan 29, 325
Morgiewicz Emil 92
Mulak Jan 370
Müller Anna 31
Murdoch Iris 434
Mycielski Zygmunt 34, 363
Mydral Gunnar 40
- Nadolski Marek 31, 34, 42, 54, 185,
428, 479
Nagórski Wiktor 99, 262, 263
Naimski Piotr 87, 109, 239, 417, 425,
430–432, 435
Najder Zdzisław 40, 41
Najnigier Sławomir 321
Nalepa T. 118
Narbutt Jerzy 253
Nastula Andrzej 253
„Neron” TW 94
Newerly Igor 28
Niesiołowski Stefan 30, 84, 85
Nowacki Jerzy TW „Stanisław Brzo-
zowski” 48, 113–115, 411
Nowacki Witold 119
Nowak Irena 62, 64, 78, 80, 157, 171,
177, 179, 201, 203, 205, 277, 296,
364–366, 372, 402, 403
Nowak Jerzy Robert 214
Nowak Leszek 34
Nowak Stefan 57, 203, 362, 371
Nowakowa Irena 34
Nowakowski Marek 92
Nowicki Wł. 454
Nowotko Marceli 255
- Ochman Jerzy 321
Odojewski Włodzimierz 196
„Ojo” TW zob. Szpendowski Marek
Okopień-Sławińska Aleksandra 452
Olszański M. 104
Olszewscy M. i M. 104
Olszewska Janina 108
Olszewski Jan 41
Onyszkiewicz Wojciech 87, 107, 239
Oracz Wojciech 137
Orłoś Kazimierz 32, 104
Orwell George właśc. Eric Arthur Blair
263
Oseka Piotr 29
Ossowska Maria 26
Ossowski Stanisław 2 6
Ostrołęcka Ewa zob. Niesiołowski
Stefan
Ostrowski Wojciech 33, 171, 179, 276,
297, 316, 325, 336, 368, 370, 372,
374, 431, 432, 435, 436, 441, 444,
445, 462, 463
- Paczkowska Krystyna zob. Paczkowski
Andrzej
Paczkowski Andrzej 434
Pakulski P. 431
Palska Hanna 24
Paszkowski Kazimierz 348
„Paweł” TW zob. 94
Pawlak Antoni 92
Pawlik Wanda 253
Pawłowski 256
Pawłowski Włodzimierz 455
Penderecki Krzysztof 363
Pentarski 445
Perłowski 259
Peryt Ryszard 90
Peryt Sylwia 105
Piasecka-Johnson Barbara 248
Piasecki Bolesław 252

- Piątkowska-Stepaniak Wiesława 41
 Pieszczachowicz Jan 422
 Pietrzak Bartosz 92
 Pilecki W. 457
 Piłka Marian 88, 253
 „Piotr” TW 48, 94, 355
 Piotrowski Paweł 32
 Pius IX 36
 Pleśnar Adam 136
 Pochitonow Ziemowit 33, 105, 106
 Pogodziński Bolesław 83, 122, 217,
 257, 265, 296
 Polak Hans 85, 146
 Pollak Seweryn 28, 34, 62, 64, 368
 Polli Pierro 216, 301, 305, 369
 Połowicz Marian 64
 Pomian Grażyna 163
 Pomian Krzysztof 28, 29, 40, 149, 301,
 310, 329, 369, 391, 393, 467, 480
 Pomorski Adam 366
 Popper Karl Raimund 264, 317
 Post Barbara 80, 90, 91
 Powolny Tadeusz 64
 Prokop Jadwiga 97
 Próchniak Leszek 32, 35
 Prusak Marek 98
 Przewłocki Janusz 3 05
 Przybyła Cz. 168
 Puzynina Jadwiga 135, 157
 Pyjas Stanisław 32, 50, 93, 319

 Radomska Maria 34
 Radziwiłł Anna 104
 Rakowski Mieczysław Franciszek 57,
 330
 Ratajczak Michał 116
 Rayzacher Maciej 88–90, 98, 102–105,
 108, 237, 243
 Rembarz Maria 115
 Rodziński Stanisław 34, 423
 Rokicki Konrad 27–29

 Rokossowski Konstanty 382
 Romanowicz Kazimierz 248
 Romanowicz Zofia 248
 Romaszewski Zbigniew 87, 225, 239,
 341, 362, 371
 Romek Zbigniew 28
 Rosner Andrzej 104
 Rosset Edward 429
 Rowicki Witold właśc. Kałka 363
 Rożek Janusz 192
 Różewicz Kamil 376, 177
 Rubinstein Henryk 245
 Rubisz Lech 41
 Rudzińska Anna 26
 Russell Bertrand 393
 Ruszar Józef 106, 137
 Rybicki Arkadiusz 253
 Rybicki Józef 276, 285, 360, 365, 370
 „Ryszard” TW 94

 Sadowska Barbara 451
 Sambor Jadwiga 135, 157
 Samsonowicz Henryk 56
 Sanocki Włodzisław 64
 Sasanka Paweł 30
 Semkow Jerzy 363, 371
 Seweryn Andrzej 104
 Shipler David 310, 369
 Siedlecka Joanna 28
 Siejek Jerzy 411, 454
 Siekanowicz Stanisław 429
 Siemek Marek 222
 Sikorski Władysław 395, 420
 Siła-Nowicki Władysław 333, 339, 340,
 349
 Siwek Aleksander 401
 Skarga Barbara 34, 376, 402, 405
 Skład Maciej 329
 Skonka Leszek 136, 137, 160, 161,
 165, 166, 188–191
 Skrobotowicz Jacek 323

Skrzyszewska Wiesława 116
 Skrzydło Wiesław 410
 Skuza Marek Marian 113
 Sławińska Irena 34, 58, 72, 171, 396
 Sławiński Janusz 158, 452
 Sławiński Kazimierz 384, 464
 Słonimski Antoni 30
 Słonimski Pierre 445, 446
 Smolar Aleksander 200, 229, 231, 259,
 260, 266, 268, 269, 369, 409, 410, 435
 Smolar Eugeniusz 196, 268, 269
 Smolar Irena 209, 432
 Smolarowie 301, 327, 391, 479
 Sobieszczuk Jan 142, 145, 394, 471
 Sokół Zb. 454
 Sonik Bogusław 105–107
 Spalek Robert 31
 Staniewicz Restytut 113, 114
 Staniewski Edward 253
 Staniszkis Jadwiga 42, 360, 365, 388,
 480
 Stanosz Barbara 157
 Stanowski Adam 34, 72, 134, 135, 162,
 201, 205, 220, 365, 384, 386, 396
 Stańczuk Anna 261
 Stańczyk Piotr 102
 Starczewska Krystyna 34, 316, 392,
 412, 417
 Starzyński Piotr 156, 238, 298
 Staszewski Stefan 136
 Staszko Kamila 367, 431
 Stefański 296
 Steinsbergowa Aniela 218, 235, 239,
 251, 266, 268, 271, 274, 275, 305,
 308, 335, 341, 347, 351, 362, 368,
 369, 371, 387
 Stępień Sławomir 29
 Stochaj Stefan 125, 138, 202
 Stola Dariusz 29
 Stołecka-Wójcik Danuta 321
 Stomma Ludwik 362
 Stomma Stanisław 195
 Stonawski Zbigniew 454
 Stroynowski Juliusz 196
 Strykowski Julian właśc. Pesach Stark
 28, 34, 39, 316, 323, 443, 448–452
 Strzelecki Jan 51, 57, 61, 80, 102, 104,
 111, 122, 214, 429, 470
 Studziński Bogumił 112
 Suchar Marek 48
 Suleja Włodzimierz 29
 Sułkowska Anna 108
 Sułkowska-Bierezin Ewa 108
 Sułkowski Witold 92, 107, 108
 Szaciłowski Stefan 137
 Szacka Barbara 452
 Szacki Jerzy 261–263, 371
 Szaniawski Klemens 425, 428, 429
 Szaruga Leszek zob. Wirpsza Aleksander
 Szarzyńska-Rewska Hanna 26
 Szczepański Jan Józef 34, 41, 42, 56, 71,
 106, 178, 422, 423, 443, 465, 479
 Szczerbiński Romuald 61, 69–73, 146,
 147, 160, 181, 192, 194, 220, 250
 Szczerkowski Maciej 116
 Szczęśna Joanna 32, 98
 „Szczęśny” TW 94
 Szczypiorski Adam 30, 37, 276, 277,
 305, 347, 351, 368, 369
 Szczypiorski Andrzej 351
 Szlaferek Włodzimierz 455
 Szpakowski Zdzisław 34, 200, 205,
 246, 276, 354, 359, 364, 366, 367,
 384, 386, 389, 393, 398, 399
 Szpendowski Marek TW „Ojo” 48
 Szpotański Janusz 107
 Szuba Ludwik 25
 Szulczewski Adam 221, 404, 405
 Szyborska Wisława 36, 71, 422
 Szyperski zob. Szpakowski Zdzisław
 Ścisłek Bogdan 406
 Śliwiński Krzysztof 34

- Śpiewak Paweł 34, 105, 250, 261, 316, 361, 365, 402, 403
- Śreniowski Józef 99, 107, 108, 170
- Świeszkowski Tadeusz 236, 243
- Święcicki Jakub 58, 196, 243, 244, 267, 268, 269, 369
- Świtoń Kazimierz 254, 256, 338
- Tabin Marek 34, 65, 98, 171, 178, 402
- Tarnowski Karol 34, 71, 106
- Tatarkiewicz Władysław 26, 382
- Taylor Edward 26
- Tenenbaum Natan 245
- Terlecki Ryszard 3 2–34, 36–38, 42, 43
- Thamm Ludwig Christian Josef 89
- Tischner Józef 106
- Tokarczuk Ignacy 302, 308, 326, 334, 369, 371
- Tomkowiak Roman 455
- Tondera Ireneusz 333
- Toruńczyk Barbara 92, 323, 335, 412
- Toya S. 301
- Tórz Tomasz 114, 117
- Turbacz Marek zob. Krasnowolski Stanisław
- Turczyn Hanna 264, 317
- Turek Bogdan 268, 269, 301, 306, 350, 369
- Turkowski Krzysztof 321
- Turlejska Maria 234, 457
- Turowicz K. 467
- Tymowski Andrzej 42, 236, 237
- Tyszka Andrzej 34, 61, 65, 359, 365, 402, 403, 478
- Urbanik Kazimierz 377
- Wajda Andrzej 335
- Walc Jan 102, 369
- Walczak Marian 23
- Walczyński Henryk 356
- Walendowski Tadeusz 92, 104, 256, 259, 261, 263, 265, 266, 370
- Walicki Andrzej 26
- Waligóra Grzegorz 32, 35
- Walkowiak R. 455
- Walukowa Janina 42
- Wańkowicz Melchior 25, 28
- Waszkiewicz Jan 34, 463
- Ważyk Adam 27
- Wereszycki Henryk 34, 58, 65, 71, 248, 371
- Werner Andrzej 34, 65, 80, 134, 402–405, 411, 412, 430, 436, 457
- Wesson Robert 300, 326, 360, 365
- Wielowieyski Andrzej 41, 42, 398, 399, 470
- Wierzbicki Piotr 135, 263
- Wierzyński Kazimierz 392, 419
- Wilde Kurt 269
- Wildstein Bronisław 323
- Wilk Mariusz 321, 322
- Wilowski Andrzej 48, 114
- Wiłkomirska Wanda 362, 363, 371
- Winowska Maria 41
- Wirpsza Aleksander ps. lit. Leszek Szaruga 92, 93
- Wirpsza Witold 28
- Wiśniewski Ludwik 398
- Wiśniewski Tomasz 93
- „Witold” KO 342–344
- Witowska Marzena 428
- Wnuk Rafał 25
- Wojciechowski Adam 43, 92, 112
- Wojciechowski Roman 84, 85, 99, 217, 268, 372
- Wojdon Joanna 30
- Wojtkowska Katarzyna 366
- Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II
- Wolicki Krzysztof 34, 65, 296, 297, 324, 325, 334, 368, 372, 416, 428, 457

„Woliński” TW zob. Hass Ludwik
Wołoszyn Władysław 121, 138, 141, 406
Woroszyński Wiktor 28, 30, 32, 34,
47–49, 62, 76, 78, 92, 98, 110, 122,
177, 185, 200, 202, 211, 316, 323,
359, 365–367, 389, 392, 417, 430,
433, 451
Worsnip Patrick 215, 216, 408
Wosiek Maria 34, 98, 316, 402, 403,
405, 409
Woźniakowska-Thun Róża 169, 218, 219
Woźniakowski Jacek 34, 58, 71, 134,
171, 178, 179, 248, 296, 323, 345,
463, 470, 479
Wójciak Ewa 48
Wójcicki Ryszard 75
Wóycicka Irena 34, 392, 417
Wóycicki Kazimierz 226, 360, 365,
386, 468
Wujec Henryk 37, 226, 255, 258, 260,
267, 271, 274, 304, 305, 337, 339,
340, 343, 347–350, 369
Wujec Ludwika 333
Wyczański Andrzej 272, 275
Wyszkowski Błażej 370
Wyszyński Stefan 207, 279, 330, 369, 426

Zaborowski Piotr 98
Zagajewska 323
Zagajewski Adam 34, 71, 171, 422, 423
Zakrzewska Janina 29, 106, 135, 162,
362, 363, 371, 428
Zakrzewski Rafał 131, 149, 468
Zambrowski Antoni 316
Zarański Jan 41
Zaremba Marcin 29
Zaremba Piotr 31
Zarzycka Ewa 149, 163
Zawistowicz Kazimiera 430
Zdzierska Małgorzata 225
Zemer Janusz 48, 428
Zgorzelski Czesław 34, 72, 75–77,
171, 248, 396
Zieja Jan 297
Zielińska Maria 276
Ziembiński Wojciech 92, 94, 253
Zientara Benedykt 56, 103
Zimand Roman 425, 128, 371
Zimmerer Ludwig 77
Ziomek Kazimierz 125
Ziółkowski Witold 305
Zipser Tadeusz 34, 73, 147, 238
Znamierowski Juliusz 184
Zuzowski Robert 31

Żabiński Tadeusz 398
Żarnowski Janusz 214
Żaryn Jan 431
Żmigrodzka Maria 452
Żółkiewski Stefan 56, 157

W serii „Dokumenty” dotychczas ukazały się następujące tomy:

- 1 *Grudzień 1970 w dokumentach MSW*, oprac. J. Eisler (2000)
- 2 *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Dudek, A. Paczkowski (2000)
- 3 *Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych*, oprac. J. Eisler (2001)
- 4 *Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*, oprac. T. Balbus, Z. Nawrocki (2001)
- 5 F. Katzmann, *Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja*, oprac. A. Żbikowski (2001)
- 6 *Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980–1983)*, oprac. B. Kopka, G. Majchrzak (2001)
- 7 *Obóz Pracy w Świętochłowicach w 1945. Dokumenty, zeznania, relacje, listy*, oprac. A. Dziurok (2002)
- 8 *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, oprac. K. Banaś, A. Dziurok (2003)
- 9 *Kryptonim „Orzeł”. Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego w dokumentach 1947–1954*, oprac. K. Krajewski, T. Łabuszewski, J. Pawłowicz, L. Żebrowski (2004)
- 10 *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody*, oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski (2004)
- 11 *Biuletyny dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950*, oprac. Ł. Kamiński (2004)
- 12 *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944–czerwiec 1945)*, oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski (2004)
- 13 *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok (2004)
- 14 *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944–lipiec 1945)*, oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki (2005)
- 15 *Katowice we Wrześniu '39*, oprac. G. Bębnik (2006)
- 16 *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 1, oprac. Ł. Kamiński (2006)
- 17 *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979* (2007)
- 18 *Kryptonim „Wasale”. Służba Bezpieczeństwa wobec Studenckich Komitetów Solidarności 1977–1980*, oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra (2007)
- 19 *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. 1: *W oczach SB*, oprac. Ł. Kamiński, W. Sawicki, G. Waligóra (2007)
- 20 *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 2, oprac. Ł. Kamiński (2007)

S E R I A D O K U M E N T Y

W serii „Dokumenty” publikowane są nieznane dotychczas materiały archiwalne dotyczące najnowszej historii Polski. Pokazują one różne formy represji, jakich obywatele polscy doświadczyli w latach 1939–1989 ze strony władz nazistowskich i komunistycznych, oraz zorganizowane i spontaniczne przejawy oporu społecznego.

22 stycznia 1978 r. 54 osoby ze świata kultury i nauki podpisały deklarację założycielską Towarzystwa Kursów Naukowych. Ich celem było rozwijanie niezależnych inicjatyw samokształceniowych i naukowych. Już trzy dni później Służba Bezpieczeństwa wszystkich sygnatariuszy objęła sprawą operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Pegaz”. Jej przebieg opisują publikowane w niniejszym tomie dokumenty. Pokazują one różnorodne metody i formy działań podejmowane przez aparat bezpieczeństwa w walce z grupą intelektualistów zaangażowanych w organizację niezależnego kształcenia.

Zapraszamy na naszą stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.ipn.poczytaj.pl